

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE YEREL SEÇİMLER

Doktora Tezi

Hikmet Çolak

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE YEREL SEÇİMLER

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı

Hikmet Çolak

Tez Danışmanı

Prof.Dr. İzzet Öztoprak

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE YEREL SEÇİMLER

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Prof.Dr. İzzet Öztoprak

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

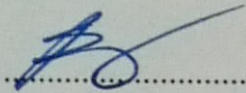
Prof. Dr. Bülent Süren (Başkan)

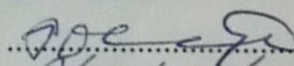
Prof. Dr. İzzet Öztoprak (Danışman)

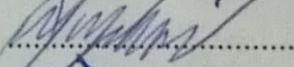
Prof. Dr. Mustafa Kemal Yılmaz

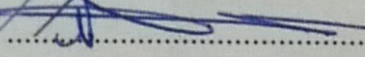
Prof. Dr. Nese Özden

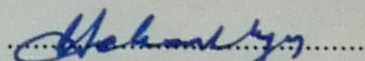
Doç. Dr. Haluk ...

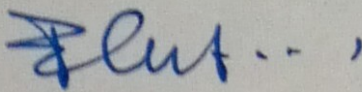

Tez Sınavı Tarihi 14.11.2013

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk toplumunun kendi tarihi içinde birçok dönem ve evrelerden geçerek kendine has deneyimleri ile çağdaşlaşma yolunda attığı en önemli adım kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Türk toplumu cumhuriyete gelinceye kadar Orta Asya'dan Avrupa içlerine kadar birçok devlet ve imparatorluklar kurarak, çeşitli kültürlerle etkileşerek kendine has demokratik gelişimini sürdürmüştür. Bu kapsamda gerek merkezi devlet yapısı, gerekse yerel yönetim yapılarında bu tarihsel birikimler, demokratik gelişim yolundaki çabalara etki etmiştir. Bu sebeple Türkiye'de merkezi ya da yerel ölçekte demokratik gelişmeleri veya seçimleri incelerken tarihsel gelişimin etkilerinin hesaba katılması gerekmektedir.

Türkiye 1950 yılındaki seçimlerle çok partili düzene sorunsuz bir şekilde geçmiştir. Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda önemli bir dönemeç olan çok partili yaşama geçildiği 1950'li yıllar; tek parti dönemi sonrasında partilerin iktidar ve muhalefet olarak birbirleriyle ilişkileri, genel ve yerel seçimlerde halkın yaklaşımları ve seçim sistemlerinin işleyişi açısından önemli deneyimlerin yaşandığı ve düzenlemelerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde demokratik yaşamla ilgili edinilen deneyimler dönem sonrasındaki düzenlemelere zemin hazırlamıştır. Özellikle seçim kanunları ile ilgili düzenlemeler ise dönem içinde yapılmıştır.

1950 ile 1960 yıllarını kapsayan ve Demokrat Parti Dönemi olarak ta tanımlanan bu zaman dilimi, İkinci Dünya Savaşının bittiği, halkın savaş döneminin zor ve imkânsızlık şartlarından kurtulmaya başladığı, tarımda makineleşmenin, şehirlerde alt yapı ve hizmetler yönünden kalkınmanın yaşandığı bir sürece denk gelmiştir. Köylerde makineleşmeye bağlı istihdam şartlarının değişmesi, izlenen ithalat politikaları ile cazibesi artan şehirler, köyden kente göç ve gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda savaş yıllarının meydana çıkardığı ve zenginleştirdiği sermaye kesimi de politikada aktif rol oynayabilecek konuma geçmişlerdir. Sonuçta bütün bu ortam değişkenlerinin etkilediği sosyal yapıya hem çok partili, farklı ve alışılmamış bir demokratik ortam gelmiş, hem de yerel demokrasi ve seçim sistemimizin geliştirilmesi ile ilgili bir sürece imkân sağlanmıştır.

ABSTRACT

Republic of Turkey is the most important step for modernization whom Turkish community have realized with their own experiments of passing many seasons and periods in their own history. Turkish community have continued their own democratic development with have founded many states and empires and they have interacted with different cultures till the republic. In this context, this historical experiments have effected democratic development endeavors as in central state configurations as well as local governments. So, it have to need to take in account historical development when examining central or local democratic developments or elections in Turkey.

Elections in 1950, Turkey had passed to multiparty system seamlessly. 1950's, passing to multiparty system after one party system, is an important turning towards the democratizations of Turkey, had become a period including relations between ruling and opposition parties, approaches of people in general or local elections and experiences of election system perform. In this period, experiences about democratic live have prepared a ground for regulations after this period. Especially, regulations about election laws had regulated in this period.

The time period between 1950 and 1960 also known period of "Democratic Party" came up to end of World War II and people begun to get rid of hard and imposible conditions of war period, developments about mechanization in agriculture and developments about infrastructures and services in cities. Changes in the conditions of employment due to mechanization in villages, the import policies included increasing the charm of the cities, brought rural-urban migration and slums. At the same time, capitalists who had get rich by war times, had become an active role in policy. The result of all these environmental variables affected the social configuration had multiparty system and different and unusual democratic environment, a process about development of local democracy and electoral system was possible.

ÖNSÖZ

Yerel Yönetimler bir ülkede demokratik olarak halkın kendisi ile ilgili kararları almada ve yönetime katılmada en fazla etkisini koyduğu birimlerdir. Bu bağlamda, yerel yönetimler bir ülkedeki demokratik gelişim süreçlerini ortaya çıkararak, yönlendiren ve bunların en yukarıdaki yönetim kademelerine ve parlamentoya kadar ulaşmasına öncülük eden önemli bir işlevi yerine getirmektedirler.

Çok partili döneme geçiş, Türk Demokrasi Tarihi için önemli bir gelişme evresi olmuştur. Bu dönemle birlikte, Demokrat Partinin iktidar yolu açılmıştır. “Demokrat Parti Döneminde Yerel Seçimler” konulu bu çalışma ise, Türkiye’nin değişen siyasi, sosyal ve ekonomik parametrelerinin demokrasi kültürü, siyasi partiler, yerel yönetimler ve yerel demokrasi üzerindeki etkilerini ortaya koymakla beraber, ayrıca dönem içinde değişerek şekillenen seçim sistemleri ve mevzuatının sonuç ve temsil oranları ve parti politikalarına yansımalarını ortaya çıkarmak amacını taşımıştır.

Bu çalışmanın konu olarak ele aldığı dönem, Türkiye'deki siyasi yaşam açısından önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Cumhuriyetin ilanından beri Türk Halkı ilk defa bir seçenек sahibi olarak kendi iradesiyle iktidarı değiştirebilme imkânına kavuşmuş, öte yandan yerel alanda da bu gücünü yansıtarak iktidarı denetleme imkânını elde etmiştir. Diğer taraftan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile geçen 20 yıllık bir zaman diliminde, yerel yönetimlerin gelişimi ve yerel demokrasi kavramının yerleşmesi açısından oldukça önemli bir merhale de kat edilmiştir. Bu yönüyle dönem içindeki yerel seçimlerdeki seçim mevzuatı ile partilerin siyasi faaliyetlerinin, yerel oylar üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılacak çalışma, yerel yönetimlerin yapılanması, seçim mevzuatının yerel demokratik düzleme yansımalarının ortaya çıkarılması açısından önem arz etmiştir.

Siyasi partiler açısından bakıldığında ise partilerin halkla iletişim kurma yetenekleri, propaganda teknikleri, seçim kampanyaları ve stratejilerini kullanma yetenekleri, parti içi demokrasileri bu dönem içinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu açıdan dönem itibarıyla dünyadaki siyasi gelişmeleri ve bu gelişmelerin ülkemizdeki yansımaları, soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeninin ülkemize olan zorunlu etkileri de dikkate alınması zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasi

partilerin iktidar yarışında kendilerini çağa uydurabilmeleri, modern tekniklere uyum derecelerinin ortaya çıkarılması ve bunların siyasi partilere dönüşleri, seçim başarıları açısından incelenmesi gereken bir diğer alanı teşkil etmektedir.

Bu çalışmada bir başka nedeni ise yüksek lisans çalışmam olarak değerli hocam Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'ın yönlendirmeleriyle ülkemizdeki ilk modern belediyecilik düzenlemelerinin ardından yapılan 1930 Belediye Seçimlerini çalışmış olmam teşkil etmiştir. Türk Demokrasi tarihinde yine seçim sistemi ve çok partili hayata geçiş için önemli bir denemenin gerçekleştirilmesine sahne olan dönemi içeren 1930 Belediye Seçimleri çalışması sonrasında, bu çalışma devam niteliğinde olarak konu üzerindeki bilgileri kıyaslama imkânı sunacaktır. O dönemde çok istenmesine rağmen gerçekleşmeyen çok partili düzen denemesinin, neden incelenen dönem içerisinde sorunsuzca gerçekleştiği sorusunun cevabı aranacaktır.

Milli tarihimiz açısından önemli bilgiler edinme imkânı sağlayan bu konudaki çalışmamın her aşamasında destek ve katkıları ile ufkumu açan, beni yönlendiren tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. İzzet Öztoprak'a, Belediye seçimleri ve ülkemizdeki yerel yönetimler ve seçimler alanında çalışmalara yönelmemi sağlayan Enstitü Müdürümüz Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan ve doktora öğrenimim sürecinde çok büyük anlayış, destek ve katkıları bulunan Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü öğretim elemanlarına ve çalışanlarına içtenlikle teşekkürü kendime bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER	vi
ONAY SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI'DA VE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

I. BATI'DA YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİM SÜRECİ	5
A. Yunan Site Devletleri Dönemi	6
B. Ortaçağ ve Avrupa Şehir Devletleri Dönemi	9
C. Avrupa'da Modern Yerel Yönetimlerin Kuruluşu	11
II. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİM SÜRECİ	13
A. Beylikler Dönemi ve Öncesinde Yerel Yönetim Yapılanmaları	14
B. Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetim Yapılanmaları	17
1. Tanzimat Dönemi Öncesinde Yerel Yönetimler	18
2. Tanzimat Dönemi Sonrasında Yerel Yönetimler	24
C. Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler Alanında Gelişmeler	30
1. 1923-1930 Döneminde Türkiye'de Yerel Yönetimler	30
2. 1930-1950 Döneminde Türkiye'de Yerel Yönetimler	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SEÇİM DÜZENLEMELERİ VE TARİHSEL SÜRECİ

I. OSMANLI DÖNEMİ SEÇİM DÜZENLEMELERİ	44
A. Tanzimat Öncesi Dönemde Seçimler	44
B. Tanzimat Sonrası Dönemde Seçimler	45
C. I inci Meşrutiyet Döneminde Seçim Kanunları	47
1. Meclis-i Mebusan Azasının Suret-i İntihabı ve Tayinine Dair Talimatı Muvakkate"	47
D. II. Meşrutiyet Döneminde Seçim Kanunları	50
1. İntihab-ı Mebusan Kanunu	50

II. CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİM DÜZENLEMELERİ	53
A. 1923-1930 Dönemi Seçim Kanunları	53
1. 3.4.1923 tarihli 320 Sayılı Kanun.....	53
2. 1927 tarihli 1079 ve 1112 Sayılı Kanunlar	54
B. 1930-1955 Dönemi Seçim Kanunları	54
1. 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu	54
2. 22 Aralık 1934 tarihli ve 2631 sayılı Kanun.....	58
3. 14 Aralık 1942 tarihli 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu	59
4. 6.6.1946 tarihli 4918 sayılı Seçim Kanunu	60
5. 16 Şubat 1950 tarihli 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu	64
6. 1954 tarihli 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu Değişikliği	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN İLK YEREL SEÇİMLERİ : 1950 YILI YEREL SEÇİMLERİ

I. YEREL SEÇİMLERİNİN YAPILDIĞI ORTAM VE ŞARTLAR	71
A. Yerel Seçimler Döneminde Ekonomik Şartlar	71
B. Yerel Seçimler Döneminde Siyasi ve Sosyal Ortam	79
II. 1950 MUHTAR VE İHTİYAR HEYETİ SEÇİMLERİ	88
A. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinde Partiler	88
1. Demokrat Parti	88
2. Cumhuriyet Halk Partisi.....	107
3. Millet Partisi	118
B. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri ve Yansımaları	122
III. 1950 BELEDİYE VE İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ.....	131
A. Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Partiler.....	131
1. Demokrat Parti	131
2. Cumhuriyet Halk Partisi.....	150
3. Millet Partisi	161
B. Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Yansımaları	164
1. Belediye Meclisi Seçimleri.....	164
2. İl Genel Meclisi Seçimleri	171
IV. 1950 YEREL SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	176
A. Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi	176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN 1954-1955 YILLARI YEREL SEÇİMLERİ

I. YEREL SEÇİMLERİNİN YAPILDIĞI ORTAM VE ŞARTLAR	181
A. Yerel Seçimler Döneminde Ekonomik Şartlar	181
B. Yerel Seçimler Döneminde Siyasi ve Sosyal Ortam	192
II. 1954 MUHTAR VE İHTİYAR HEYETİ SEÇİMLERİ	202
A. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinde Partiler	202
1. Demokrat Parti	202
2. Cumhuriyet Halk Partisi.....	221
3. Cumhuriyetçi Millet Partisi	226
4. Köylü Partisi	232
B. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri ve Yansımaları	233
III. 1955 BELEDİYE VE İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ.....	250
A. 1955 Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Partiler	250
1. Demokrat Parti	250
2. Cumhuriyet Halk Partisi.....	271
3. Köylü Partisi	275
4. Cumhuriyetçi Millet Partisi	277
B. 1955 Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Yansımaları.....	281
1. İl Genel Meclisi Seçimleri	285
2. Belediye Meclisi Seçimleri.....	291
IV. 1954-55 YEREL SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	307
V. 1955 YEREL SEÇİMLERİ SONRASI GELİŞMELER	310
SONUÇ.....	311
KAYNAKÇA	321
EKLER.....	327

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.k	Adı geçen kaynak
a.g.m	Adı geçen makale
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
G.S. M.H	Gayri Safi Milli Hâsıla
Çev.	Çeviren
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KP	Köylü Partisi
MP	Millet Partisi
s.	Sayfa numarası
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TKP	Türkiye Köylü Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
y.a.g.e.	Yukarıda adı geçen eser
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan
Yay. Yön.	Yayın yönetmeni

GİRİŞ

Yerel Yönetimler, belli erekilere ulaşmak, belli gereksinmelere yanıt vermek üzere toplumların tarihsel gelişmesine koşut olarak ortaya çıkmış birimlerdir. Yanıt verdikleri gereksinmeler ve gelişmelerini sağlayan etmenler, siyasal, yönetsel ve toplumsal nitelikler taşırlar.¹

Yerel yönetimlere ilişkin olarak yaygınlık kazanan görüşlerden birisi, yerel yönetimlerin demokrasinin okulu ya da beşiği olduğu yargısıdır. Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika'da yerel yönetim geleneği üzerinde yapılan tartışmalarda bu görüşün güçlü etkisi varlığını hâlâ sürdürmektedir. Bu tartışmalarda Avrupa ülkelerinde demokrasi geleneğinin temelinde yerel yönetimlerin olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre, ulusal bir demokratik yönetim sistemi için yerel demokrasi olmazsa olmaz bir temeldir. Bu eğilim çerçevesinde, yerel yönetim artık yalnızca yerel hizmetlerin yönetimi anlamına gelmemektedir. Yerel yönetim organları halk tarafından seçilmekte ve işlemleri için halka karşı sorumluluklar taşımaktadırlar. Aynı bağlamda yerel seçmenlere karşı sorumlu olan temsilcilerin yerel gereksinmelere karşı duyarlı olması da gerekmektedir. Ayrıca, yerel yönetimler halka ülke yönetiminde etkin bir rol alması için fazladan olanaklar sunması nedeniyle de özel bir yere sahip olmuştur. Yerel yönetimler yoluyla yönetime böylesi bir geniş tabanlı bir katılım ise demokrasinin korunmasını sağlamak ve ülkenin görelili olarak küçük, uzmanlaşmış bir yönetsel ve siyasal kadro tarafından yönetilmesi sakıncasını ortadan kaldırmak açısından büyük önem taşımaktadır. Böylelikle merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında sağlıklı demokratik bir toplum için gerekli olan iktidar bölüşümü gerçekleşmiş olmaktadır.²

Türkiye'de modern anlamda yerel yönetimlerin kurulması ve seçim sistemlerinin gelişimi, tarih olarak batıyla ilişkilerin giderek yoğunlaştığı Tanzimat dönemine kadar uzanmaktadır. Bu döneme gelinceye kadar Türk toplumunun gerek sosyal yapısı ve ekonomik yaşamının farklılığı, gerekse de yönetim anlayışındaki farklılıklar sebebiyle yerel yapılanmalarda, batıdan toplumlarından ayrı bir gelişim süreci izlenmiştir.

---

¹ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.21-22

²Oya Çitçi, **Yerel Yönetimlerde Temsil**, TODAİE, Ankara, 1989 s.6,7

Tanzimat sonrasında başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı İmparatorluğunun batı ile ilişkilerinin yoğunlaştığı bazı liman şehirlerinde Levanten tabir edilen ve batı kentlerinin modern belediye hizmetlerine alışkın, ticaretle uğraşan yabancı bir kesimin yerleşmesi değişimin ilk başlangıcını oluşturmuştur. Ayrıca İstanbul ve belli başlı ticaretin yoğun olduğu kentlerinde zenginleşme de başlamıştır. Bu iki etken batının büyük şehirlerindeki modern altyapı sistemlerinin ülkeye gelmesi için gerekli sebepleri oluşturmuştur.

Kırım Savaşı, ülkemizin yerel yönetim yapılanmasındaki gelişmeleri hızlandırıcı bir başka etkeni oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun yanında yer alan devletlerin, savaşı desteklemek için İstanbul'a getirdikleri birimlerin ihtiyaç ve talepleri de, belediyeler ile ilgili yeni bir yapılanmayı İstanbul'da zorunlu hale getirmiştir.

Bütün bu gelişmeler sonucunda değişen şehir altyapısı, batıdan gelen bu yeni sistemi işletecek kurumlara olan gereksinimi oluşturmuştur. Yalnızca kurum değil, bunlara uygun yönetim anlayışını oluşturmak ta önem taşımıştır. Süreç bu şekilde ister istemez klasik Osmanlı kent yönetim sisteminin sonunu hazırlamıştır. Diğer yandan bütün bu yeni yapıların işletilmesi için bir düzenleme, bir mevzuat ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Tanzimat döneminden başlayarak Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde birbirini izleyen birçok yasal düzenlemeler yapılmış, Türkiye'de batı tipi modern yerel yönetimler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde ülkemize has bir yerel yönetim ve yerel seçim geleneği oluşmuş ve zaman içinde geliştirilerek günümüze gelmiştir.

Ülkemizde yürürlükte olan mevzuata göre yerel yönetimler; İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köyler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İl özel idaresinin bir birimi olan İl Genel Meclisi seçimleri, Belediye Meclisi seçimleri ile Köy ve Mahalle İhtiyar Heyeti seçimleri uzun süre yerel meclis seçimleri şeklinde uygulama alanı bulmuştur. İl özel idareleri ise başkanlığını Valinin yaptığı, sınırlı yerel yasama niteliği taşıyan İl Genel Meclisi ile yerel yürütme birimini oluşturan Encümenlerden

oluşmaktadır. İl özel idarelerinin başkanları vali olduğundan il özel idarelerinin başkanlık seçimleri yapılmamaktadır.³

Bu çalışmada, Türkiye'deki yerel yönetim ve yerel seçim geleneğinin gelişim aşamalarından önemli bir durağı temsil eden ülkedeki çok partili yaşama geçişle birlikte iktidarın halkın iradesi ile el değiştirdiği bir dönem ele alınmıştır. Bir önceki tek parti hâkimiyetindeki şartlardan farklı olarak halkın tercihlerini ortaya koyduğu bir süreç başlamıştır. Bu tercihlere göre de yerel alandaki politikaların yönü değişmeye başlamıştır. Bu dönem şartları altında, ülkemizdeki siyasi aktörlerin yeni duruma uyum gösterme yetenekleri, geliştirdikleri siyaset ve aldıkları pozisyonlar ülkemiz demokrasisi açısından önem taşımıştır. Bu çalışmada çok partili dönemin, iktidarın serbest seçimlerle el değiştirdiği ilk dönemdeki yerel politikaların oluşumu, seçim sistemindeki gelişim süreçleri ve bunun yerel siyaset ve ülke siyasi hayatına yansımalarını incelemek amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye'deki yerel yönetimlerin gelişim süreçleri ile dünyadaki yerel yönetimlerin izlediği süreç inceleyerek kıyaslanmasına çalışılmıştır. Türkiye'deki yerel yönetim geleneği ve bunun tarihi köklerinin, batı tipi modern yerel yapılanmada ne gibi etkiler oluşturduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise seçim kavramı ile seçimler ve seçim mevzuatının Türkiye'de gelişim süreci incelenmiştir. Burada amaç seçim sistemleri ile seçim mevzuatının seçimler ve temsil oranları üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, incelenen dönemde gerçekleşen seçimlerde, seçim sistem ve mevzuatının yerel yönetim yapılarındaki oluşum ve yönetime yansımaları üzerindeki tesirlerini anlayabilmek olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışılan dönemin ilk yerel seçimleri incelenmiştir. Ülkedeki siyasi değişimin yerel alana yansımalarının ilk defa başladığı bu dönemin seçimlerde etkisi olduğu değerlendirilen ekonomik şartları, toplumun siyasi ve sosyal ortamı, seçimlere katılan siyasi partilerin stratejileri ile seçim atmosferi ve sonuçlar ele alınarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

---

³ Hasan Buran, **Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir seçim Sistemi Önerisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.191

Çalışmanın dördüncü bölümünde çalışılan dönemin ikinci yerel seçimleri incelenmiştir. Seçimlerin yapıldığı döneme ait ekonomik şartlar, toplumun siyasi ve sosyal ortamı, seçimlere katılan siyasi partilerin stratejileri ile seçim ortamı ve sonuçlar ele alınarak yorumlanmaya çalışılmış, bir önceki seçimlere göre ne gibi farklar olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Seçimler sonrasındaki dönemde iktidarın seçimlere yaklaşımları ile muhalefetin tepkileri incelenmeye çalışılmış buradan siyasi partilerin seçimlere hangi şartlarda nasıl yaklaştıkları, ne gibi strateji geliştirdikleri, ve nasıl bir politika izledikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI'DA VE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde yerel yönetimlerin dünyada ve ülkemizdeki gelişme süreçlerini irdeleyerek, dünyada ve ülkemizde yerel yönetimlerin incelediğimiz döneme gelene kadar hangi aşamalardan geçerek geliştiğini ortaya koymak ve bu bilgiler ışığında gelişmelerini değerlendirebilmek, bir karşılaştırma yapabilmek amacını taşımaktadır. Karşılaştırma yapmaktaki amaç ise yerleşik klasik yönetim anlayışı ve onun yaklaşımlarının, tarihsel gelişim içerisinde yerel yönetim yapılanmasındaki değişim süreçlerine, bunun mevzuatının oluşumuna ve işleyişine olan etkilerini ortaya çıkarabilmektir.

I. BATI'DA YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİM SÜRECİ

Demokrasinin tarih olarak ilk ortaya çıkışı ile ilgili çok popüler olan ve genelde kabul gören genelleme, M.Ö. V. Yüzyılda Yunan şehir devletlerinden Atina ve Isparta şehir devletlerindeki yönetim şekillerinin demokrasiye başlangıç teşkil ettiğidir. Ancak eski çağlara ait yapılan antropolojik araştırmalar bu tarihi daha öncelere götürmüş, antropologlar demokrasinin birçok ilkel topluluk tarafından uygulandığını, sistemin tarih öncesi çağlardan beri kullanıldığını ortaya çıkarmışlardır.⁴

Batılı araştırmacı ve bilim adamlarının eserleri ve kaynaklara ait derlemelerde Dünya tarihinde ilk demokrasi ve ilk parlamentonun Yunan demokrasisinin ortaya çıkışından yaklaşık ikibin yıl önce Sümerler'de kurulmuş olduğu ve bu parlamentonun da iki meclisten oluştuğuna dair görüşlere de yer verilmiştir.⁵

Yerel Demokrasi ve yönetimlerin ilk ortaya çıkış tarihi ile ilgili bulgular, 20'nci yüzyılın başlarında bugünkü Irak topraklarında yapılan kazılarda çıkarılan çivi yazılı tabletlerin okunması sonucunda elde edilmiştir. Yerel Yönetim oluşumlarının

⁴ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Cilt 5, Sabah Yayınları , s.152-3

⁵ Bu konuda İ.Hami Danişmend Pensilvanya Üniversitesi Assiriyoloji Profesörü S.N.Kramer'in 1958 tarihli “ *L'histoire Commence a Sümer*” adlı eserini kaynak göstermiştir. Bkz., İsmail Hami Danişmend, “*Garp Menba'larına Göre: Eski Türk Demokrasisi*”, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1964, s.11; Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümerde Başlar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

Sümer şehir devletlerine kadar uzandığı ortaya çıkmıştır. Bu tabletlerde bulunan Gılgamış destanında, Uruk kent devleti Kralı Gılgamış'ın bir kararı işleme sokabilmek için şehrin yerel meclislerini ikna etmek için sarfettiği çabalardan bahsedilmiştir. Yine bu tabletlerde İ.Ö. 3000 yıllarında, yani yaklaşık olarak günümüzden beşbin yıl öncesinde, belediye başkanı ve şehrin yönetimi ile ilgili hikâyelere rastlanmıştır.⁶

Tarihsel açıdan bir adım daha yaklaştıkça Anadolu coğrafyasında önemli uygarlık izleri bırakmış olan bir başka medeniyet olan Hitit devletinde ise bu kapsamda Pankuş adı verilen meclisler olmuştur. Anadolu'nun birçok tarihi şehir kalıntılarında bu tür yönetim uygulamaları için inşa edilmiş yapı kalıntılarına rastgelinmiştir.

A. Yunan Site Devletleri Dönemi

Yunan site devletlerindeki yerel yönetimler, doğrudan demokrasi uygulamasının bir şeklini oluşturmuşlardır. Önemli yönetsel kararlar Yurttaşlar Genel Kurulu'nca alınmış, bu kararları uygulamakla ve genel kurul toplantıları yapılmadığı dönemde ülkeyi yönetmekle görevli hâkimler seçilmiştir. Kent-devletlerin nüfusu 10 bini aşmadığı ve kadınlarla kölelere yurttaşlık hakları tanınmadığı için, bu sistem işleyebilmiştir. Ayrıca, kadın-erkek, yurttaş-köle ayrımı yapıldığı ve başkan çevresinde kümelenen yurttaşların hizipleşmeler oluşturduğu, başkana önerilerini dikte ettirebildikleri görülmüştür.⁷

Yunan site devletlerinde, yerel yönetimler ve yerel demokrasi konusunda Platon ve Aristo gibi dönemin bilgeleri önemli fikirler ortaya koymuşlardır. Bu düşünürler, doğrudan demokrasinin ve yerel yönetim yapılanmasının olduğu site devletinde ideal yönetimin nasıl olması gerektiği konusunda bugün bile üzerinde tartışmaya değer önermelerde bulunmuşlardır.⁸

---

⁶ Bu meclisler, ev ve alt ev olarak adlandırılan ihtiyarlar meclisi ile savaşçılar meclisinden oluşmuştur. Bkz: Samuel Noah Kramer, **Tarih Sümerde Başlar**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999; Muazzez İlmiye Çığ, **Sumerli Ludingirra**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006

⁷ Alpay Kabacalı, **Türk Basımında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 1

⁸ Platon demokrasiyi bilginin, bilgeliğin ve faziletin ön plana çıkmadığı bir siyasal düzen olarak değerlendirmiştir. Platon'un öğrencisi olan Aristo ilk kez, siyasal sistem ile toplumdaki bölüşüm, yani çıkar dağılım sistemi arasındaki ilişkileri yakalamış ve bu ilişkilerin tipine göre siyasal sistemleri sınıflandırmıştır. Bu konuda bkz: Platon, **Mektuplar**, Çev. İrfan Şahinbaş, Cumhuriyet Gazetesi Dünya Klasikleri Dizisi no:76, 1999, İstanbul; Coşkun Can Aktan, **Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı**,

Eski Yunanlılar, kendi yönetimlerine eski Yunanca “demos”(Halk) ve “Kratein” (yönetmek, hükmetmek) sözcüklerinden oluşan, “halkın yönetimi”, anlamını taşıyan demokrasi⁹ adını vermişlerdir. Demokrasiden söz edilebilmesi için kanunların herkes için aynı olması (İsonomia) site işlerine katılmada ve siyasal iktidara katılmada eşitlik (İsegoria ve İsokratia) olmasını şart koşmuşlardır.¹⁰

Siteler Antik Yunan’da egemen toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimini oluşturmuş ve demokrasi bir site devleti olan Atina’nın siyasal düzeni ya da rejimi olarak ortaya çıkmıştır. Atina, bütün yurttaşların katıldığı meclis ile yönetilmiş, "Eklesia" denilen Atina meclisi; "Boule" denilen siyasal gücü elinde tutan, temel kararları veren yürütme konseyi ile "Dikasteria" denilen mahkemelerde görev yapacak yargıçları seçen en etkili organ olmuştur. Halkın üyesi sayılan ve yaklaşık genelin onda birini oluşturan her erkek Atinalı, doğrudan doğruya siyasal kararların verilmesine katılabilmiş ve yürütme konseyine seçilebilmiştir.¹¹ Bütün önemli kararlar yılda en az 40 defa toplanan bu meclislerde alınmış, tam zamanlı görevlere ihtiyaç olduğunda, kuraya başvurulmuş, 500 yurttaştan oluşan bir konsey meclisin icra komitesi olarak görev yapmıştır.¹²

Atina’daki demokrasi, nüfusun büyük bir bölümünü köleler ve Atinalı olmayan, ancak o kentte yaşayan insanlar oluşturmasına rağmen, ne bunların ne de kadınlar, köleler ve Atinalı sayılmayanların yönetimde hiçbir söz hakları olmamıştır. Bu nedenle Eski Yunan’da kararlar çoğunluğun oylarına dayanmasına rağmen, yönetim demokratik değil, çoğunluk diktatörlüğü şeklinde de değerlendirilmiştir. Ahmet Taner Kışlalı, Eski Yunan’da yurttaşlık hakkına sahip olanların yılda en az on kez büyük alanlarda toplandıkları ve önemli konuları o toplantılarda karara bağladıklarından bahsetmiştir. Bu toplantıların sonunda, ortaya konan bir çanağa

---

Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005; Gencay Şaylan, **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**, TODAİE, Ankara, 1998

⁹ Deyimi ilk defa M.Ö. 5 inci yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot’un kullandığı belirtilmektedir. Bkz: Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.232

¹⁰ Suavi Tuncay, **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s.21; Aktan, **a.g.e.**, s.10.; Şaylan, **a.g.e.**,s.13

¹¹ Şaylan, **a.g.e.**, s.14-15

¹² Erdoğan, **a.g.e.**, s.238

herkesin topluma zararlı saydığı kişi veya kişilerin adlarını yazarak attığını, bu şekilde çoğunluğun oylarını alanların ise sınır dışı edildiklerini anlatmıştır.¹³

Demokrasinin felsefe olarak gelişimine katkıları bakımından Platon ve Aristo gibi bu antik çağ döneminin düşünürlerinin fikirlerine de göz atmakta yarar vardır. M.Ö. 4 üncü yüzyılda yaşamış olan Platon siyasal düzen ya da rejimleri Tımarşi (askeri aristokrasi), oligarşi, demokrasi ve tiranlık olarak 4 türe ayırmıştır.¹⁴

Platon, bir grubun yönetim biçimi olan oligarşi içinde gerilim ve çatışmaların kaçınılmaz olarak artacağı ve sonunda bir halk ayaklanması ile oligarşilerin yıkılacağından yerine demokrasinin geleceğinden söz etmiştir. Platon, siyasal yönetimin halkın eline geçmesi ya da bir başka deyişle sokak kalabalığının siyasi iktidara sahip olması ile sıkıntıların son bulmayacağı, aksine yapılacak yanlışlar, çıkar hesapları, yurttaş bireyin elde ettiği siyasal gücü kendi çıkarlarına yönelik olarak kullanması ve benzeri nedenlerle, toplumdaki gerilim ve çatışmanın derinleşeceğini düşünmüştür. Platon'a göre sonuç, demokrasinin yıkılması ve tüm gücün sınırsız bir biçimde tek kişi tarafından kullanıldığı tiranlığın gelmesi olarak öngörülmüştür. Platon demokrasiyi bilginin, bilgeliğin ve faziletin ön plana çıkmadığı bir siyasal düzen olarak değerlendirmiştir.¹⁵

Platon'un öğrencisi olan Aristo ilk kez, siyasal sistem ile toplumdaki bölüşüm, yani çıkar dağıtım sistemi arasındaki ilişkileri yakalamış ve bu ilişkilerin tipine göre siyasal sistemleri sınıflandırmıştır. Aristo sınıflandırmasını yönetenlerin kendi yararlarına ya da toplumun yararlarına göre yönetip yönetmediklerine göre yapmıştır. Tek bir kişinin yönetici olduğu sistemlerden monarşiyi toplumun yararlarını, tiranlığı ise yöneticinin ve çevresinin yararlarını ön plana alan siyasal düzenlemeler olarak nitelemiştir. Aristo sınıflandırmada ortaya çıkan siyasal düzenlemelerden bir tanesi olan demokrasiyi oligarşiden daha iyi bir sistem olarak değerlendirmekle beraber, en ideal sistem saydığı Politea'nın bozulmuş biçimi olarak

---

¹³ Ahmet Taner Kışlalı, **Ben Demokrat Değilim**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 211

¹⁴ Şaylan, **a.g.e.**, s.14-15; Aktan, **a.g.e.**, s.4

¹⁵ Şaylan, **a.g.e.**, s.16 ; Bu konuda Aktan, Platon'un siyasal yönetim biçimlerini 5 ayrı biçimde sınıfladığını, en ideal yönetim biçimi olarak 5 inci tür olarak sınıfladığı Aristokrasi'yi önerdiğini belirtmektedir. Bkz: Aktan, **a.g.e.**, s.4

tanımlanmıştır.¹⁶ Aristo'ya göre demokraside demos yönetmektedir ama bu demos gerçekte sokaktaki kalabalıktır. Ona göre sıradan insanlar, sahip olacakları gücü kendi sığ çıkarları için kullanmak isteyecekler, yeterli bilgi ve bilgeliğe sahip olmadıkları için de, esas olarak göz boyama dışında hiçbir becerisi olmayan demogogların etkisinde kalacaklardır. Demokrasi kaçınılmaz olarak, demogogların iktidarına yol açacaktır.¹⁷

Söz konusu dönemde Yerel yönetim sisteminin işleyişinin önemli bir unsuru da göz ardı edilmemelidir. Eski Yunan'daki kent demokrasisi, bir anlamda kölelerin sayesinde varolabilmiştir. Köleler çalışırken, özgür yurttaşlar siyasetle, sanatla, felsefeyle uğraşabilme fırsatını bulmuşlardır. Roma İmparatorluğu'nda ise köleler, Spartacus önderliğindeki ayaklanmalarıyla tarihe geçmişler, ancak başarı kazanamamışlardır.¹⁸

B. Ortaçağ ve Avrupa Şehir Devletleri Dönemi

Yerel yönetimlerin gelişimi açısından, aslında ilkçağ Anadolu coğrafyasından temellenen doğrudan demokrasi ve kent yönetimi ilkelerinin, coğrafi olarak Anadolu'dan başlayıp, Yunan şehir devletlerine ulaştığı, oradan da Roma İmparatorluğuna beşiklik edecek olan İtalya yarımadasına yayıldığı ortaya çıkmaktadır. Buradan da karşılıklı etkileşimler içinde temellenip gelişerek tüm dünyaya yayılmıştır.¹⁹ Öyle ki eski çağlarda, hür site vatandaşlarının sitenin merkezi bir yerinde toplanıp, burada müşterek meselelerini konuştukları yerlere Eski Yunan sitelerinde Agora adı verilirken, aynı işlevi yerine getiren bu yerlerin Roma'daki adı ise Forum olmuştur.²⁰

Roma'da İmparatorluğa yeni katılan topraklara "municipe" adı verilirdi. "municipe"ler kimi yerel ve siyasal yetkileri olmakla birlikte, daha çok bir yönetsel özerklikten yararlanırlardı. Yeni kazanılan topraklar üzerinde yaşayanlara önce ticari

---

¹⁶ Bu konuda Aktan, Aristo'nun demokrasiyi halkın çoğunluğunun kendi çıkarlarına yönelik kararlar aldığı ve uyguladığı bir yönetim olarak tanımladığını ve Aristo'nun siyasal yönetim biçimlerini 6 türe ayırdığını belirtmektedir. Bkz: Aktan, **a.g.e.**, s.4

¹⁷ Şaylan, **a.g.e.**, s.17-18

¹⁸ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.194

¹⁹ Platon'un mektuplarından, 5 inci mektupta, bugünkü İtalya sınırlarındaki Syracuse şehri ve onun yönetimi ile ilgili yorum ve önermelere yer verilmiştir. Bkz: Platon, **Mektuplar**, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul, 1999

²⁰ "Forum'un Davası", **Forum**, Cilt 1 Sayı:1, 1 Nisan 1954, s.1

etkinliklerde bulunma hakkı tanınıyor, daha sonra da kentin yönetimine ilişkin yetkiler bir ölçüde bırakılıyordu.²¹

Ortaçağda Batı Roma İmparatorluğunun çöküşüyle birlikte, Roma'nın boşalan geniş hâkimiyet alanında, derebeylerin bölgesel olarak hâkimiyet kurdukları bir dönem başlamıştır. Doğal olarak bu feodal düzende devlet birliği mevcut olmamış, Ortaçağda siyasi, hukuki, iktisadi ve sosyal açıdan halkın, toprak sahibi senyörlerin yönetimine tabi olduğu bir dönem başlamıştır.²²

Ortaçağda derebeylerin yönetimindeki halkın durumu ve yaşam şartlarını, Fransa Enstitüsü üyesi Funck-Brentano'nun 1937 Paris basımlı "La societe au moyen age " adlı eserinde, "*Bütün Avrupa memleketlerinde köylünün tasarruf hakkı yalnız eşyaya ve hayvanlara münhasırdı. Kendisi ölünce o eşya da derebeyine intikal ederdi. Halkın Derebeylerine karşı aile namusunu bile muhafaza hakkı yoktu.*"²³ şeklinde tasvir edilmiştir.

İlerleyen zaman içinde Feodal düzen, merkezi devletlerin kurulması ve para ekonomisine geçiş süreci ile birlikte siyasal önemini yitirmiş, toprak sahibi köylülerin sayısı artmış, oluşan büyük ticaret etkinliği, güçlü bir tüccar sınıfını meydana çıkarmıştır.²⁴ Aynı gelişmenin etkisiyle, 12 nci yüzyılda Ortaçağ kentleri, kendine özgü yönetim ve hukuk bilimine sahip ticaret ve sanayi toplumu olarak bir yönetim biçimi olarak kısa sürelerle görevde kalmak üzere kentlilerce seçilen özgür kişilerin yönetimi sistemini geliştirmiş ve bu düzeni günümüze taşımıştır.²⁵

Birgül Ayman Güler'in, Ortaçağ kentleri ile ilgili Henri Pirenne'in çalışmasından aktardığına göre Batı Avrupa'nın İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte sıkışarak kendi içine kapalı yaşamak zorunda kalması, Avrupa'yı antik gelenekten koparmış, Roma kentlerinin sağlayabileceği temelden yoksun bırakmıştır. İlk

---

²¹ Keleş, a.g.e, s.30

²² Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988,s.3

²³ Danişmend, "Halk düşünlerinde gelinle güvey davetlileriyle beraber beyin şatosuna gitmek mecburiyetindeydi. Davetlilerle güvey şatonun avlusunda eğlenceler ve danslarla geceyi geçirir ve gelin de beyin koynunda sabahlardı. Bu ilk gece hakkına "prelibation" ve yahut "droit de jambağe ou de cuissağe" bacaklama ya da uyluklama hakkı" denirdi" şeklinde Fransa Enstitüsü üyesi Funck-Brentano'nun "La societe au moyen age " adlı eserinin 1937 Paris baskısı 51 nci sayfasından aktarmıştır. Bkz: Danişmend, a.g.e.,s.19

²⁴ Mumcu, a.g.e. s.3

²⁵ Birgül Ayman Güler, **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayınları, Ankara,1998, s.21-22

örnekleri 11. yüzyılda görülen kentler ne manastır, ne piskoposluk, ne de çarşılara bağlı olarak belirmiştir. Ortaçağ kentleri tüccarların elde ettikleri özerklikler ile kendiliğinden doğmuş, bir yüzyıl içinde kurumlaşarak toplumsal yönetsel örgütlenmenin yeni, yabancı ve en önemli çekici gücü haline gelmiştir. Kırsal uygarlığın kişisel bağımlılık-serflik ilişkisi üzerinde yükselen yapısı, ticaretin doğası gereği beraberinde getirdiği özgürlük talebiyle çözülmüştür. Tipik ortaçağ kentleri siyasal özerklik, özerk yasa yapma, vergi koyma yetkisi, pazar hakları ve kendi politikasını belirleme gücü ile ortaya çıkmışlardır. Kentsel kurumlar, işte bu zeminin belirlediği özelliklere sahip olmuşlardır. Çağdaş kapitalist toplumun normlarını içeren kent hukuku, mahkemeler, belediye maliyesi, kısa sürelerle görevde kalmak üzere kentlilerce seçilen özgür kişilerin yönetimi, ortaçağ kentinin yarattığı ve günümüze taşıdığı başlıca kurumlar olmuşlardır: "Belediye demokrasisi, ilk örgütlenme girişimlerinden başlayarak, gereğince işleyebilmesi için gerekli araçları yaratmış ve günümüze taşınmıştır.²⁶

C. Avrupa'da Modern Yerel Yönetimlerin Kuruluşu

İlber Ortaylı'ya göre, 13. yüzyıla kadar Batı Avrupa'da, 15 ve 16. yüzyıllara kadar da Orta Avrupa ülkelerinde devlet yönetimini belirleyen etkenler, Orta Doğu toplumlarındaki devlet yönetimini belirleyen temel etkenlerin farklı olmamışlardır. 13. yüzyıl Avrupasında tarım teknolojisi hızla gelişmiş, tarımsal ürün artmış, köyün fazla nüfusu kentlere göçerek zanaatlerin gelişmesini sağlamıştır.²⁷ Sonraki tarihlerde ise, Endüstrileşmenin getirdiği sorunların Avrupa'da merkezi devletin müdahalesini attırmış, birçok sorunların çözümü için yeni örgütlenmelere gidilmiştir. Metternich - Schwarzenberg Avusturyası ve Çar II. Aleksander Rusyasında, eyalet idaresinin ıslahı, gelirlerin artması ve tutarlı bir idarenin yerleşmesini sağlamak amacıyla yerel yönetimlerde modern anlamda yapılanmaya gidilmek istendiğini dile getiren Ortaylı Avrupa'daki modern yerel yönetimlerin kuruluşunu 19 uncu yüzyıla götürmüş ve Avrupa'da da mahalli

---

²⁶ Henri Pirenne, **Ortaçağ Kentleri**, Dost Yayınları, İstanbul 1982 Aktaran: Birgül Ayman Güler, **a.g.e.**,s20-22

²⁷ İlber Ortaylı, "*Türkiye'de Taşra Yöneticiliği ve Yönetiminin Evrimi*", **Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de Mülki İdare Amirliği, Sistem- Sorunlar**, Türk İdareciler Derneği Bilimsel Araştırma Dizisi No:1, Ed. Kurthan Fişek, Türk İdareciler Derneği, Ankara, 1976, s.4,5

idarelerin endüstri çağında nitelik değiştirmekte olduklarından bahsetmiştir.²⁸

Batı demokrasilerinde yerel yönetimler, 12.yüzyıldan itibaren günümüze kadar uzanan tarihi bir tekamülün ürünüdür. Merkezi hükümet karşısında, bir bölgenin ya da bir kentin, mali-idari alanda özerklik elde ederek güçlenmesiyle, Batı'da yerel yönetimler ortaya çıkmıştır.²⁹ Batı ülkelerindeki bu yerel yönetimler, 12. yüzyıldan itibaren merkezileşmiş devlet gücünün oluşumuna engel olan ortaçağ kent yönetimlerinin kökten tasfiye edilmesinden sonra 19. yüzyılda, tekrar devlet tarafından ve yukarıdan aşağıya kurulmuşlardır.³⁰

Ahmet Ağaoğlu'na göre Avrupa'da modern yerel yönetimlerin gelişim süreci ile birlikte iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu iki yaklaşımın birbirinden farkını ise merkezi yönetimle ilişkiler konusu oluşturmuştur. Bunlardan birincisini yerel yönetimlere özerkliği ön planda tutan İngiliz sistemi, ikincisini ise merkezîyetçi, kontrolcü özellik taşıyan Fransız sistemi teşkil etmiştir. Ağaoğlu'na göre İngiliz sistemi daha başarılı bir örnektir. O: " *İngiliz köyünün, şehrinin mamuriyeti yanında Fransız şehir ve köyleri ikinci derecede kalır... Bunun yagâne sebebi de belediyeyi bir uzviyeti içtimaiye telâkki edip kendi başına bırakarak, kendi faaliyetle kendi inkişafını temin esasına ve mahiyeti tabiiyesine hürmettir.*" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.³¹

Ruşen Keleş'e göre, Napolyon Fransası ve 19.yüzyıl sonrasındaki Türkiye, yönetimin etkinliğine önem ve öncelik veren ve bunu devletin gücünü kullanarak gerçekleştirmiş olan ülkelerdir. Oysa güçlü temsili yerel yönetimi olan ülkeler, yönetimde etkenliğe başlangıçta fazla önem vermemişlerdir. Bu nedenle o ülkelerde, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra girilen yeniden düzenlemelerin başlıca amacı, İngiltere ve İsveç'te olduğu gibi, yerel yönetim dizgesini zamanın değişen koşullarına uydurmak ve etkenliğini artırmaya çalışmak olmuştur.³²

²⁸ İlber Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler(1840-1878)**, Sevinç Matbaası, 1974, s.7,8

²⁹ Alper Özmen, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasalarda Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri", **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, S.2, 2012, s.172

³⁰ Güler, **a.g.e.**, s.2

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi C:1 İ:37 20.03.1930 Ahmet Ağaoğlu'nun 1580 sayılı Belediye Kanunu görüşmelerindeki konuşmaları.

³² Keleş, **a.g.e.**, s.22

II. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİM SÜRECİ

Türk toplumunun yönetim sistemleri ile ilgili ilk dönemlerinden itibaren tarihi gelişimine ait bilgilere daha çok 20 nci yüzyıl başlarında Avrupa'da başlayan Türkoloji araştırmalarıyla ortaya konmuştur. Buna göre Türk tarihinin derinliklerinin Sümerlere kadar uzandığı dile getirilmiştir.

Afet İnan'ın kaleme aldığı Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları kitabında günümüzden yaklaşık 7000 yıl önce Mezopotamya'da ilk medeniyetleri kuran Sümer, Elam ve Akat kavimlerinin Türk kavimleri olduğu ileri sürülmüştür. Bu kavimlerin demokrasi prensiplerini uygulayan bir çeşit birleşik cumhuriyetler kurdukları, tarihin o eski devirlerindeki Türk toplumlarının gerek topladıkları kurultaylar ve bu kurultaylarda devlet başkanlarını seçmeleri, gerekse kadın ve erkeğin eşit olup, kadınların da yönetime katıldıklarından bahsedilmiştir.³³

Eski Türk toplumlarının yönetim şekilleri hakkında Taner Timur, "*Hunlar bir ordu biçiminde örgütlenmiş, hareket halinde bir halk idiler. Her sonbaharda "kurultay" larını topluyor, insanlarını ve sürülerini kontrol ediyorlardı. IV. yy. başlarında altay bölgesinde yaşayan Göktürkler özel mülkiyete geçmiş ve bir çeşit aşiret aristokrasisi kurmuşlardı*" bilgisini vermiş, Göktürk devlet yapısını, bünyesinde geniş ölçüde "askeri demokrasi" kalıntıları taşıyan despotik bir devlet olarak nitelemiştir.³⁴

Ziya Gökalp'e göre, Eski Türklerde egemenlik il'e ait olmuş, küçük illerde bütün il bir millet meclisi konumunda olmuştur. Halkın kaderini bu meclis yönetmiş, büyük illerde ise boy beylerinden oluşan Şölen adlı meclis il'e ait işlere karar vermiştir. Hakanlıklarda ve ilhanlıklarda ise, millet meclisi niteliğine sahip Kurultaylar oluşturulmuştur. Bu meclislerde meselelerin konuşulmasına "kinkeş" denilmiş, "*İl mi yaman, bey mi yaman*" atasözü egemenliğin Hakan'da olmayıp il'de olduğunu gösteren atasözü olarak günümüze kadar gelmiştir. Hakanı seçen

---

³³ Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde tarih ve arkeoloji alanındaki çalışmalara ve bu konuda çalışan yerli ve yabancı bilimadamlarına araştırmalarında destek vermiş, günümüzde ören yeri olarak ziyaret ettiğimiz birçok yerdeki kazıların başlatılması ve geliştirilmesi için bizzat ilgilenmiştir. Doğal olarak elde etmiş olabileceği birinci el kaynaklardan bu sonuca ulaşmıştır. Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, TTK Basımevi, Ankara, 1998, s.30 ;

³⁴ Taner Timur, **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s.5-15

ve iktidardan düşüren, kurultaylar olmuş, savaş ve barış ilanı gibi önemli işler hep kurultaylar tarafından kararlaştırılmıştır.³⁵

Hamza Eroğlu'na göre eski Türk devletlerinde ve Osmanlı devletinde, devletin şekli olarak, modern anlamdaki cumhuriyete, fikir ve uygulama olarak rastlamamakla beraber eski Türk devletlerinde, hanın seçimle işbaşına gelmesi, seçim için belli şartların mevcudiyeti, hakanın seçiminde liyakat ve yetenek aranması, seçimin kurultay aracılığı ile gerçekleşmesi, kurultayların danışma meclisi niteliği, eski Türklerin demokratik yönetim anlayışına ne ölçüde değer verdiklerini göstermiştir.³⁶

A. Beylikler Dönemi ve Öncesinde Yerel Yönetim Yapılanmaları

Türk toplumunun, kent yönetimlerinde önemli etkiler bırakan yerel yönetimlerinin tarihsel kökleri, Anadolu Selçuklu Devletine kadar uzanmaktadır. Denilebilir ki 19 uncu yüzyılda batı tipi modern yapılanmalara kadar İslamiyetin getirdiği ya da Arap devletleri tarzı yerel yönetim yapılanması ve işleyişi devam etmiştir.

Türk toplumunda İslamiyet öncesinde ve hatta sonrasında belli dönemlere kadar yönetimde eşitlik ilkesi ön planda olmuştur. Türk toplumunda bu anlayışın en önemli yansıması kadın erkek eşitliğinde belirmiştir. Türklerde ilk zamanlardan beri kadın ve erkek birbirini tamamlayan iki eşit birey olarak görülmüştür. Her alanda olduğu gibi, yönetime kadınların da katılması, Hakan eşi olan Hatunların kendine ait yönetim yetkileri ile devlette de söz sahibi olmaları, tarihsel bir gerçek olarak birçok tarihi kaynakta kendine yer bulmuştur. İbni Batuta, seyahatnamesinde 12 nci yüzyıl Anadolusunda şehir, beylik yöneten kadın yöneticilerden bahsetmiştir. Bu dönemde özellikle Anadolu'da Ahi teşkilatlarının yerel alandaki etkinlikleri de seyahatnamede değinilen diğer bir yönetsel ayrıntıyı teşkil etmiştir.³⁷

8 ve 9 uncu yüzyıllarda Abbasiler döneminde Arap ordularının doğuya doğru ilerlemeleri sonucu Orta Asya'da Türklerin İslamiyetle ilk karşılaşarak

³⁵ Ziya Gökalp , **Türkçülüğün Esasları**, Kemer Yayınları, İstanbul, 1996, s.153-166.

³⁶ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s.375,383

³⁷ Ziya Gökalp, **Türk Medeniyet Tarihi**, Toker Yayınları, İstanbul,1995, s.256-258, Ayrıca Bkz: İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayın:494, İstanbul, 1993, s.8

tanışması ve İslamiyetin kabulüyle Türk Devlet Yönetim Sistemi üzerinde, Arap yönetim anlayışına ait etkiler kendini göstermeye başlamıştır.

İslamiyetten önce ayrı bir devlet geleneği ve din anlayışı olan Türklerin 10 uncu yüzyıldan itibaren gelmiş oldukları yeni yörelerde yerleşik yaşama geçmeleriyle, göçebelige ait dinlerini bırakarak, tek tanrılı islamiyeti seçmeleri, bundan sonraki yaşamlarını çok etkilemiştir. Dünya görüşleri, yaşam biçimleri, kültürleri ve gelenekleri köklü değişimler geçirmiştir. Osmanlı Devleti'ni kuran Türkler, müslümanlık ve şeriatı temel yasa olarak kabul etmiş olmalarına rağmen, Araplardan ayrı bir dünya görüşüne sahip olmaları dolayısıyla hukuk anlayışları değişik olmuştur. Arapların kutsallık ve sonsuzluk yönünde çalışan soyut düşünceleri yerine , Türkler yer ve zaman koşullarına göre işleyen, doğaya dönük, somut bir düşünce sistemine sahip olmuştur. Disiplin duygusu, ordu ve devlet kuruluşundaki sıraya saygı, lidere ve adalete bağlılık sebebiyle Türkler Tanrı hukuk yapısından çok insan hukuk yapısına yatkın olmuşlardır. Fakat İslamiyetin bütün devlet örgütünü ve toplumsal yapıyı ve en önemlisi düşünce biçimini etkilemesiyle bu özellikleri değişmeye başlamıştır. Yerleştikleri yörenin eski halklarıyla ve gelenekleriyle kendi geleneklerinin karışmasıyla Anadolu'da kendine özgü bir Türk toplumu oluşmuştur.³⁸

Sonuçta bu toplumun oluşturduğu Anadolu Selçuklu devletinin de yönetsel açıdan onun bir nevi devamı olan Osmanlı devletinin yönetim tarzı doğal olarak aynı dinsel nitelik ve Arap devlet yaşantısı etkilerini beraberinde getirmiştir.³⁹

Selçuklu ve Osmanlı gibi geleneksel devletlerin yapısı doğal olarak taşra yönetimlerinde kendini belli etmiştir. Sosyo-ekonomik ve teknolojik etkenlerce belirlenen bu yapı, kural olarak adem-i merkezîyetçilik, yeni adıyla yerinden yönetim olmuştur. Geleneksel toplumlarda temel üretici eylem, ilkel araç ve yöntemlere dayanan tarım ve hayvancılık olmuştur. Tarım teknolojisi öküz, saban ve kol emeğine, ulaşım teknolojisi deve ve katıra, kentlerdeki üretim de loncaların zanaat çalışmalarına dayanmıştır. Bu koşullarda uzun mesafeli

---

³⁸ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyet Tarihi I**, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1995, s.16

³⁹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.8,

ulaşımın çağdaş yoğunluktan uzak oluşu, merkezi bir hazinenin bulunmayışı, gelir ve harcamaları saptayıp toplayacak bir merkeziliği olanaksız kıldığından, başka bir deyişle, geleneksel devletin güçsüz ve geniş alanda derinlemesine ve denetlenebilir bir örgüt kurma olanağından yoksun olması nedeniyle yerinden yönetim sistemini uygulamaya mecbur kalmışlardır. Temeldeki bu güçsüzlük nedeniyle de denge sağlayacak ve ürün fazlasını en yararlı biçimde merkeze aktaracak bir sistemin oluşturulması, Orta Doğu İmparatorluklarının tarih boyu en belirgin özelliği, çabası olagelmıştır. Taşra yönetimi geleneksel Akdeniz ve Orta Doğu İmparatorluklarının ortak özelliklerinin oluşup somutlaştığı bir alan olmuştur.⁴⁰

Selçuklular bir kenti fethedince oraya diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi hemen bir kadı tayin etmişlerdir. Selçuklularda yargı örgütünün temel kişisi Kadı olmuştur. Selçuklularda kadılar atama ile göreve geldikleri halde yasaları devlete bağlı olmadan uygulamışlar, vilayet sınırları içinde yer alan vakıfları denetlemişler, kurulma aşamasında bunların bürokratik işlemlerini yerine getirmişlerdir. Esnaflar, Kadıların bir yardımcısı olan muhtesipler tarafından denetlenmiş, muhtesip veya ihtisap ağasının yardımcılarını ise pazarbaşılar, esnaf şeyhleri, yiğitbaşları, mimarbaşı gibi kimseler oluşturmuştur.⁴¹

Sultan divanına benzer küçük bir divan, Selçuklu ülkesindeki bütün eyaletlerde bulunmuştur. Bu divanı Naib, vali, müşrif ve nazır, kaabız, muhtesip, emir-i iğdişan, haccagan, ummal ve ehl-i muhterife ile ehl-i fütüvvet adlı görevliler oluşturmuştur. Naib hükümdar vekili olarak kentte bulunan daha çok asker kökenli bir görevlidir. Bu görev genelde Anadolu Selçuklu Kentlerinde kent yönetiminin başında bulunan en yüksek memuru olan Subaşı tarafından temsil edilmiştir. Subaşı ordu komutanı olarak askerlerin sorumlu kişisi iken, Vali kent dışındaki alanların, kervan yollarının ve köprülerin güvenliğini sağlamakla görevli olmuştur. Müşrif ve Nazır daha çok vilayet işleri ile ilgilenme sorumluluğunu taşımıştır. Muhtesip kentin ekonomik yaşamı ile ilgili bir memur olup kadı'nın en önemli yardımcısı iken, Emir-i İğdişan (iğdiş başı) ise divanda kent halkının temsilcisi olarak bulunmuştur.

---

⁴⁰ İlber Ortaylı, **a.g.m.** s.4

⁴¹ Halime Doğru, **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1995 s. 42-44

Hacegan kentte oturan tüccarların temsilcisi, Ummal Selçukluların vergi memuru, Ehli muhterife divana katılan sanat erbabının temsilcisi olmuştur. Selçuklu kentlerinde Kadı ve dâhil olduğu zümre, kent divanında ayrı tutulmuş, idari ve ekonomik konulardan etkilenmemesi için, Selçuklularda Kadı ayrı ve bağımsız bir organ olarak düşünülmüştür.⁴²

Yerel yönetim ve temsil alanında yetki ve güç dağılımına katılan başka bir oluşum ise, hem Beylikler döneminde ve hem de Osmanlı Devletinde etkin olan Âhilik Teşkilatı olmuştur.

13 ve 14. yüzyıllarda bütün Türkiye şehirlerinde “Âhi” adında kalabalık zümreler var olmuştur. "Âhilik" Anadolu cemiyetine hâkim bir unsur olarak yönetimde yerini almıştır. Şehirlerde her sanat dalının mensupları fütüvve prensiplerine göre, kendilerine seçtikleri bir Âhi'nin liderliğinde teşkilatlanmışlardır. Tüm dinlerdeki bütün Türk sanatkâr ve esnafı bu zümreye dâhil olmuştur. Her şehirde her biri bir mesleği temsil etmek üzere kollara ayrılmışlardır. Her şubenin bir başı olmuştur. Bunlar Beylerin siyasi kuvvetleri karşısında beledi kuvveti temsil etmişlerdir. Âhiler aynı zamanda silahlı olduklarından dolayı, Beyler Âhilere riayet etmişlerdir. Bu devirde Anadolu'da kuvvetli bir merkezi otorite olmadığı için, Âhiler birtakım resmi fonksiyonlar ifa etmişler ve şehirlerde politik kuvvet haline gelmişlerdir.⁴³

B. Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetim Yapılanmaları

Osmanlı padişahları ilk zamanlardan itibaren bir bölgeye iki yönetici yollamışlardır. Bunlardan biri yürütme kuvvetini temsil eden Bey (Beylerbeyi, Sancak Beyi ve diğer Zaimler), ötekisi de yargı kuvvetini temsil eden Kadı olmuştur.⁴⁴ Bütün İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de yargı örgütünün temel kişisi “Kadı” olmuştur. Osmanlılar daha devletin kuruluş aşamasında ilk önce yargı örgütünü, klasik islam modeline uygun biçimde geliştirmeye başlamışlardır. 1300 yılında ilk Kadı Karacahisar'a atanmış, bundan sonra Osmanlılar fethettikleri her kasaba ve kente Kadı atamışlardır. Fethedilen bir

---

⁴² Doğru, **a.g.e.** s. 44-47

⁴³ Nuri Yavuz, **Anadolu Beylikleri Dönemi**, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2002 s.99-100

⁴⁴ Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara, 1985, s.265; Aktaran: Halime Doğru, **a.g.e.** s.192-3

yere Kadı atanması ve çalışmaya başlaması oranın Osmanlı egemenliğine girdiğinin kanıtı sayılmıştır. 1326'dan başlayarak Kadı'ların şeriat adına hüküm verdikleri görüşü iyice yerleşmiş ve kendilerine müdahale edilmeyeceği kuralı konmuştur.⁴⁵

Osmanlı imparatorluğunda taşra teşkilatı, idari yönden herbirinin merkezi nüfusuna bakılmaksızın kent niteliğinde olduğu görülen eyalet, sancak ve kaza esasına göre oluşturulmuştur. Bunların her birinde yürütme ve yargı kurumunun temsilcileri bulunmaktadır. Eyalet merkezinde İstanbul'daki divanın küçük bir benzeri bulunmuş ve eyaletin işleri burada görüşülüp karara bağlanmıştır. Divanın başında beylerbeyi bulunmuş, Divanda görüşülecek işler ve merkezle olan yazışmaları "Divan Efendisi" denen memur yürütmüştür. Eyalet Divanına, para işlerinin bölgedeki sorumlusu "Mal Defterdarı", tımarlara bakan "Tımar Defterdarı", " Beylerbeyinin Kethüdası", Eyalet Merkezinin Kadısı ve "Subaşı" katılmıştır. Toplantılarda önce merkezden gelen yazılar okunmuş, bunlar hakkında gereken işlemler yapılmış, sancakların yönetim işleri görüşülmüştür. Daha sonra tıpkı Divan-ı Hümayun'da olduğu gibi, halkın yakınmaları dinlenmiş ve kararlar verilmiştir.⁴⁶

1. Tanzimat Dönemi Öncesinde Yerel Yönetimler

Tanzimat'tan önce, hem hükümet, hem belediye, hem de yargı işlerinde görevli kadılar vardı. Bu sistem, Arap ve İslam geleneklerine dayanıyordu. Kadının belediyecilik alanında bakmakta olduğu en önemli işler, bugün belediye kolluk güçlerine bırakılmış olan esnafın deneti ve narh işleri idi.⁴⁷

Bu dönemde de Kadı, kentin belediye hizmetlerinin yürütülmesinde büyük rol oynayan bir yönetici olmuştur. Hükümet yetkileri ile donatılmış bir temsilci olarak esnafa divanın emirlerini aktarmakla görevli olan Kadı, ayrıca iktidarına dayanarak emirlerin dışına çıkan, hile yapan esnafa müeyyide uygulama hakkına sahip olmuştur. Kadılar üzerine düşen bu sorumlulukların bir bölümünü muhtesip ve diğer görevlilere aktarmışlardır. Kadı'ların kendi yerlerine davalara bakmak üzere görevlendirdikleri naibler, esnafa ilişkin denetim ve müeyyide gibi tüm işlerde

---

⁴⁵ Doğru, **a.g.e.** s.201

⁴⁶ Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, **a.g.e.**, s.265

⁴⁷ Keleş, **a.g.e.**, s.124; Keleş bu bilgileri Osman Nuri Ergin'den aktarmıştır. Bkz: Osman Nuri Ergin, **Beledi Bilgiler**, İstanbul, 1932, s.165-168

gerçek yardımcısı olan muhtesibler, şer'î mahkemesinin kararını uygulamak, cezaları infaz etmek, cezai tazminatları tahsil etmek gibi birçok görevleri yerine getiren günümüzdeki zabıta işleri ve belediyeye ait işleri yerine getiren subaşlar, devletçe gördürülmesi veya soruşturulması lazım gelen bir işin yapılmasına görevlendirilen mubaşirler ile ihtiyaç halinde danıştığı müşavirler, Kadı yardımcılarını olarak görev yapmışlardır.⁴⁸

Belediye anlamında batı tarzı yenilikler getirilinceye kadar Osmanlı İmparatorluğunda, hükümet, belediye ve yargı işleri ile vergi denetimi, fiyat tesbiti gibi Kadı yetkisindeki işlerin dışında diğer bir kısım hizmetler ve belediye işleri ise vakıflar tarafından yerine getirilmiştir.⁴⁹ İdari, adli ve beledi yetkilerde bir kadı, naib, imam hiyerarşisi kurulmuş, semtlerden sonraki alt kademe yerleşme birimleri olan mahallelerde ise kadıların görevleri mahalle imamı tarafından yerine getirilmiştir.⁵⁰

Tanzimat öncesi dönemde yöneten kesimin ile yönetilen kesimin durumlarını da ortaya koymakta yarar vardır. Bu şekilde kurulmuş yürütülen bu sistemin felsefesi ve sosyal koşulları, yerel yönetim sisteminin bu tarz şekillenmesinde etken olmuştur.

Bahri Savcı'ya göre Osmanlı yönetim sisteminde, bakış açısı olarak kişiyi kendinin, kendi kaderinin hakimi birim değil, bir merkezî otoritenin kulu sayan anlayış uzun süre etkisini sürdürmüştür.⁵¹ Bu anlayış nedeniyle Osmanlı Devleti'nde siyasal erki elinde tutan, saray, ulema ve yeniçeri kesimi dışında kalan kesim "reaya" olarak adlandırılmış, toprağa bağlı ve statüsü bağlı olduğu toprağın hukuki rejimine göre değişen halk çoğunluğuna, kulluk etmekten başka hak ve yetki tanınmamıştır. Bu yaklaşımla yüzyıllar boyunca halk siyasal yaşamda söz sahibi olamamıştır.⁵²

Konuya yönetilen kesim açısından bakıldığında, Osmanlı rejiminde, devlet ile toplum arasındaki ilişki açısından Batı geleneğindeki gibi, devletin

---

⁴⁸ Doğru, a.g.e. s.204-209

⁴⁹ Nuri Tortop, **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994, s.1

⁵⁰ Ortaylı; **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880**, s.109

⁵¹ Bahri Savcı, **Demokrasimiz Üzerine Düşünceler**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1963, s.16-17; Bahri Savcı buna Türk Demokrasininin kaynak algılama sorunu olarak tespitte bulunmuştur.

⁵² Kabacalı, a.g.e., s.4

yöneticileri olan hizmet sınıfları, toplum sınıflarını temsil eden kişilerden oluşmamıştır. Osmanlı devlet ve toplum görüşüne göre devletin toplumdan gelmediği değerlendirildiğinden, devlet de toplumun ekonomik sınıflarının çıkar gereklerine dayanmamıştır. Bu şekilde siyasal egemenlik de toplumsal köklerden gelmemiştir.⁵³ Bu durum Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye'de batı tarzında yerel yönetimlerin oluşmasında ve gelişiminde fikri altyapı eksikliği olarak daima kendini göstermiştir.

Osmanlı Yönetim Sisteminin gerileme devriyle birlikte zayıflamaya başlaması sonucunda toplumsal eğilimlerle uyuma arayışı, demokratikleşmede belirleyici bir değişimin başlangıcını oluşturmuştur.⁵⁴ 18. yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı yönetim sisteminde ve merkezî devlet gücünde zayıflama ve bozulmalar kendini göstermesi ile birlikte kasabalarda, "Âyan" denen halk temsilcilerinin, başka bir bakışla da yerel güçlerin hakimiyetleri genişlemiştir.

Osmanlı tarihinde, eskiden beri var olan "vücut" ya da "âyan" denen bu kişiler Osmanlı siyasasında çok fazla önemli görülmemişlerdir. Bunlar kasabalarda, Hıristiyan toplulukların "Kocabaşı"ları gibi, devlet temsilcilerine karşı bir çeşit, "halk temsilcileri" sayılmışlardır. Bunlar halk tarafından seçilmiş, bu seçilmeleri bir fermanla tasdik edilerek "Âyan-ı Vilâyet ve İşerleri" olarak atanmışlardır. 18 inci yüzyılın ortalarından sonra bunların nüfuzları ve güçleri artmaya başlamıştır. Bunu sağlayan çeşitli nedenler olmuştur. Bunların başında merkezî devlet gücünün zayıflaması ve bozulması, diğeri ise başkentte vezir bollaşmasının getirdiği sonuçlar gelmiştir. Vezir sayısı artınca vilayetlere vali olan vezirlere başka vilayetlerin sancak ve kazalarından iltizamlar verilmiş, bu iltizamları idare etmek için de vezirler mütesellim veya voyvoda denilen vekilleri buralara yollamışlardır. Bu vekillerin vergi toplama dışında yetkileri olmadığından yavaş yavaş, bazı idare, maliye, hatta yargı işleri âyanların eline verilmeye başlamıştır. Bu da âyanların yerel bir güç olarak ortaya çıkmalarına neden olmuştur.⁵⁵

Başlangıçta âyanlarla vali, muhassıl, mütesellim ve voyvodalar arasında çıkar çatışmaları olmuştur. Çünkü bunlar elde ettikleri gelir kaynaklarını kullanabilmek ve

⁵³ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1979, s. 29-30

⁵⁴ Bernard Lewis bu dönüm noktasını Karlofça Antlaşması döneminden başlatmaktadır. Bkz: Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s.11-12

⁵⁵ Berkes, **a.g.e.**, s.106-107

başkentte ödedikleri fahiş rüşvetleri çıkarmak için âyanların tayin ve azillerini kendi ellerine alarak onlardan keyfi vergiler almaya kalkmışlardır. Âyanlar artık atanmaya muhtaç olmayacak kadar güçlenmeleriyle, valiler, mütesellim ve voyvodalar ve kadıların naipleri ile çıkar birliği yapmışlar, hepsi birlikte çıkarlarını zincirleme biçimde reayadan çıkarmaya başlamışlardır. 1798–1804 yılları arasında Anadolu ve Rumeli hemen hemen baştanbaşa âyan ve derebeylerin hükmü altına girmiştir.⁵⁶ Âyanlar 18. yüzyıl sonlarında özellikle Rumeli’de durumdan istifadeyle devlet görevlerini üzerine alarak, kendi özel orduları, hazineleri ve mahkemeleriyle, çok güçlü hale gelmişlerdir.⁵⁷

Merkezi devlet gücünün bir ayaklanma sonucu zor duruma düştüğü bir anda ise yardımları ile merkezi otoriteyi tekrar sağlayan⁵⁸ bu yerel güçler, yerel bağımsızlık ve meşrulaşma yönünde adımlar atmışlar, ünlü Sened-i İttifak’ı padişaha kabul ettirmişlerdir.⁵⁹ Hükümdara yönetilenlerin isteklerini aktaran Meşveret Meclisini kurmuşlardır.⁶⁰

Ülkemizin Batı’ya göre 600 yıl gibi geç gelen bu "Magna Karta" sı, değişen toplumsal süreçler sonunda çok fazla yaşam şansı bulamamış, yeterli güce erişen Padişah II. Mahmut 1815’de ayanları ortadan kaldırarak, yerel ayrıcalıklı yönetimlerine son vermiştir.⁶¹ Ancak yine de yerel yönden başka açılımlar yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü devletlerin merkezileşme ve egemenliği tüm halka yayma dönemine girilmiştir. Batı Avrupa’daki merkezileşme sürecinde de olduğu gibi, aynı şekilde bireysel ayrıcalıklara son vermek ve egemenliği tüm sınıfa devretmek amacıyla Osmanlı Devletinde de, merkezileşme sürecinde yerel özerklik ortadan kaldırılmış ve yerel meclisler yaşama geçirilmiştir. İltizam sistemi kaldırılmış, egemenliğin kullanımı yerel meclislere bırakılmıştır.⁶² Bu yapılanma sürecinde müşir

---

⁵⁶ **A.g.e.**, s.106-109

⁵⁷ Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, s.38

⁵⁸ Kabakçı Mustafa İsyanı’nın Ayan Alemdar Mustafa Paşa tarafından bastırılarak Padişah II. Mahmut’un tahta geçirilmesi

⁵⁹ Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, s.131–2

⁶⁰ Turgay Ergun, “*Türkiye Cumhuriyetinin Devlet Yapısı*” **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.222

⁶¹ Bu olay o dönemin bazı yabancı danışmanlarca, feodal gelenek ve soyluluğu yıktığını ileri sürülerek sakıncalı bulunmuş ve eleştirilmiştir. Berkes, **a.g.e.** s.152

⁶² Güler, **a.g.e.**, s.10

rütbesiyle eyaletlere gönderilen valiler vilayet idaresinde ilk yerel meclis de diyebileceğimiz meşveret uygulamasını başlatmıştır.⁶³

II. Mahmut'un reformları sonucunda toplum reaya olmaktan çıkarak tebaa ya da halk olmuş, kapıkulluğu yerine sınıf, ırk, din gözetilmeden oluşturulan bir sivil bürokrasi geliştirilmiştir. Sivil bürokrasiyi, yasama yetkisini hükümdardan alan, ordunun başında bulunanlar ve ulemadan seçilen kişilerden oluşan, en üst yetkili, kanun yapmakla görevli kurulan ” Süreli Meclisler” oluşturmuştur. Sürekli devlet organı olarak kurulan bu meclisler, bir hukuk devleti işleyişine doğru atılmış birer adım olmuştur. ⁶⁴

Bu dönemde 1826'da Yeniçeriliğin ortadan kaldırılması ile, Kadıların kontrol fonksiyonlarını yerine getirecek imkân ve iktidar ortadan kalkmıştır. Geçen zamanla birlikte gittikçe anonimleşen ve gelişim gösteren şehirlerde, Kadıların şehir yönetimini yürütmesi de imkânsızlaşmıştır. Sonuçta II. Mahmud devrinde, Kadılık makamının fonksiyonları azaltılmıştır Bu nedenle şehir yönetiminde etkin bir denetim ve gelirlerin toplanmasını sağlayacak yeni bir yönetime gidilmiş, 1826 yılında başkentte İhtisab Nazırlığı, eyaletlerde de İhtisab Müdürlükleri kurulmuştur. Şehirlerin kolluk ve beledi fonksiyonları ve vergi tahsili gibi görevler bu memurluklara verilmiştir. İhtisap Nazırlığı gerçekte vergilerin toplanması, güvenliğin sağlanması, narhın uygulanması ve zorlayıcı tedbirlerle şehir hayatının tüm düzenini korumak gayesiyle kurulmuştur. İhtisap Nazırlığı bu şekliyle de, yapıcı bir beledi hizmetler bütününden çok, yasaklayıcı ve despotik bir uygulamanın tipik örneği olmuştur. Başkent İstanbul'da ve eyaletlerde ihtisap vergisinden ve yolsuzluklardan dolayı şikâyetler ve direnişler baş göstermiştir. ⁶⁵

Kadının elinden aşayış ve beledi alandaki görevlerinin alınması, mahalle imamlarına kadar sirayet etmiştir. Bu nedenle II. Mahmud devrinde mahalle ve sonraları köy birimi de, idari bakımdan bir statü değişikliğine uğramıştır. Ancak mahalle birimindeki bu değişiklik şehir idaresi kadar derin değişiklikler yapmamıştır. Kadı şehir idaresinde giderek bütün nüfuzunu kaybettiği halde, imamlar muhtarlıklar kurulduktan sonra da mahalle idaresinde gene söz sahibi olmaya devam etmişlerdir.

⁶³ İlber Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s.14

⁶⁴ Berkes, **a.g.e.**, s.165-169

⁶⁵ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.111-112

Muhtarlık teşkilatının kurulmasına ise ilk olarak İstanbul'da başlanmıştır. Yeniçeri ocağı lağvedildikten sonra, şehrin asayişini sağlamak, vergi toplayabilmek ve mahalle idaresinin düzenini kurmak gerekmiştir. Çünkü evvelce gerek umumi, gerekse beledi kolluk görevlerinin yerine getirilmesinde yeniçeri ocağına bağlı subaylar ve mahallelerdeki yeniçeri kollukları büyük rol oynamışlardır.⁶⁶

1827 yılında başkent İstanbul ile Eyüb, Galata, Üsküdar ahalsinin erkek nüfusunun sayım ve yazımı yapılmış, nüfusun artması ve işsizlik ve serseriliğin önünün alınması için şehre giriş ve çıkış kontrol altına alınmıştır. İmamların gelen gidenlerin mürur tezkirelerini kontrolde ihmal ve yolsuzlukları görülmüş, imamların müsamaha edip, göz yumması için her mahalleye evvel ve sani olmak üzere iki de muhtar tayin edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu şekilde ilk muhtarlık kurumu oluşmuştur. Taşrada muhtarlıklar teşkiline ise daha sonraki bir tarihte başlanmıştır. Musa Çadircı'ya göre taşrada ilk muhtarlık teşkilatının Kastamonu'da kurulmuştur. Kastamonu Sancağı, Taşköprü kazası ahalsinin kaza âyanı'nı Sancak Mütesellimine şikâyet etmesi sonucunda, âyan isyan etmiş, isyan bastırılınca yerine yeni âyan seçilmemiş ve İstanbul mahallelerinde uygulanmaya başlayan, muhtarlık usulü Kastamonu'da da uygulanmaya başlamıştır. Bu işlem Padişah ve devlet ricalince de uygun görülmüş ve sistemin bütün eyaletlerde uygulanması için, her yere fermanlar yazılmıştır. Böylelikle vergi tevzi ve tahsili, mahallenin güvenlik işleri ve beledi görevlerin yerine getirilmesi muhtarların yetkisi haline getirilmiştir. Bu uygulama eski usule göre memnuniyet uyandırmıştır. Ancak gayrimüslimlerin oturduğu mahalle ve köylerde II. Mahmud Devrinde bir idari değişiklik yapılmamış, eskisi gibi papaz ve kocabaşılar bu fonksiyonu yerine getirmekte devam etmişlerdir. Gayrimüslim mahalle ve köylerinin idaresindeki papaz ve kocabaşı yönetimine dayanan klasik statü, 1864 Vilayet Nizamnamesi uygulanmaya başlayana kadar değişmemiştir. Mahalle ve köy idaresini bir mahalli idare statüsüne kavuşturmakta büyük bir adım teşkil eden İhtiyar Meclisleri, ise ilk defa 1864 Vilayet Nizamnamesi

---

⁶⁶ Yeniçeri ocağı zabıtlarından, Çöplük Subaşı veya Tahir Subaşı denen bir görevli; arayıcı esnafı denen esnafa, evlerdeki çöpleri toplatırdı. Büyük caddeler ve meydanlar ise hükümet tarafından temizletilir, Yeniçeri ağaları bu iş için acemi oğlanlarını kullanırdı.; Bkz: Ortaylı, **a.g.e.**, s.226

ile resmen kurulmaya başlamıştır. İhtiyar Meclislerinin ilk kurulup çalışmaya başladıkları yer Tuna Vilayeti olmuştur.⁶⁷

2. Tanzimat Dönemi Sonrasında Yerel Yönetimler

Osmanlı İmparatorluğunda yerel yönetimlerle ilgili ilk önemli düzenleme Tanzimat dönemiyle başlamıştır. Süreli meclislerden Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin kararları sonucu, eyaletlerdeki sancak ve kaza merkezlerinde bağımsız ve doğrudan merkeze bağlı statüde kurulan Muhassıllık kurumu ve Muhassıl Meclisleri, Tanzimat'tan sonra eyalet yönetiminde müslüman veya hıristiyan mahalli nüfus gruplarının yönetime katılması gibi önemli bir olayın başlangıcı olmuştur.⁶⁸

II. Mahmud'un derebeylerini ortadan kaldırmasından sonra, eyaletlerin sayısı değişmiş, eyaletleri yöneten valilerin otoritesi de, Bab-ı Âli'nin işlerin etkin biçimde yürütülmesi için ona serbestlik tanınmasına ya da merkezi denetimin süreceği kadar dizginleri kısışına bağlı olarak artıp azalmıştır. Vali, 1840'larda kendine değilde doğrudan Bab-ı Âli'ye karşı sorumlu ast memurlardan ve Reşid Paşa'nın işletmeye başlattığı meclisten gelen çifte denetime tabi olmuştur.⁶⁹

1840 yılındaki uygulamayla ayrıca, eyalette mali yönetim, sancaklar arasında dağıtılarak merkezden atanan "muhassıl-ı emval" adlı tahsildarlara verilmiş, sancak yönetimi mütesellimlerden alınarak muhassıllara bırakılmıştır. Bunlar sancağın yönetimini sağlama, vergileri doğrudan toplama ve bunun için gerekli sayım işini yapmakla görevlendirilmişlerdir. Muhassıllar, atandıkları sancaklarda birer "Muhassıllık Meclisi" kurmuşlar, vergilerin saptanması ve diğer ilgili işler bu meclislerde kararlaştırılmıştır.⁷⁰ Muhassılın görevini yerine getirmesinde kendisine

⁶⁷ Vak'anüvis Ahmed Lütfi, Tarih-i Lütfi C. 2, Dar'ultaba-i Amire, sene 1290', Salı. 173.aktaran: İlber Ortaylı ; Ortaylı , **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.96-97; Musa Çadırcı, *Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine*, **Bellekten CXXXIV** Sayı 135 Ankara 1970, s. 410, Çadırcı bu bilgiyi Takvim-i Vekayinin 1833 yılı 79 Nu. 11 nüshasındaki haberden aktarmıştır.

⁶⁸ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.15

⁶⁹ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğunda Reform,1856-1876**, Çev. Osman Akınbay, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1997, s.161

⁷⁰ Meclisler, Muhassıl başkan olmak üzere, yine merkezden görevlendirilen emlak ve nüfus kâtipleri, kadı ya da naib, müftü, ordu komutanı, vücûh-ı memleket (ayan) mensuplarından dört kişi, gayrimüslim halk varsa bunların metropolit ve kocabaşları olan iki kişiden oluşmuştur. Bu meclislerde; Muhassıl, maiyyet katibleri ile mahallin hâkimi ve müftüsü ve varsa gayrimüslim ahali ruhani reisleri dışında, memleketin nüfuzlu ileri gelen kimselerinden üye olacakların seçimle bu göreve gelecekleri belirtilmiştir. Liva'da kurulan Büyük Meclis, vergi meseleleri kadar adli ve mülki işlerini de gözden geçirip, karar almaya yetkili olmuşlar, bilhassa vergi suçları ve suiistimaller üzerinde kesin yargı hakları olmuştur. Ortaylı, **a.g.e.**, s.18-19

yardımcı olacak bu meclis olan Muhassıllık Meclisi ülkemiz tarihinde, mahalli idare kurullarının sınırlı bir anlamda ilk örneğini teşkil etmiştir. Önce Muhassıllık, sonralarında Memleket Meclisleri denen bu meclisler, gerçek anlamda mahalli idare kuruluşu olmayıp, daha çok ahalinin mahalli yönetime katılma sürecinin ve alışkanlığının başlangıcını meydana getirmesi ve bir hazırlık olması bakımından önem taşımıştır. Muhassıl Meclislerinin yapısı, üye kompozisyonu ve sorunları daha sonraları bir tür mahalli idare meclisleri olan vilayet, liva, kaza meclislerinde ve belediyelerde de aynen devam etmiştir.⁷¹ 1842 yılında muhassıllık kaldırılmış, iltizam sistemi yeniden uygulamaya koyulmuştur. Meclis-i Vâlâ'da alınan kararlara göre eyaletler sancaklara, bunlar da kazalara ayrılmıştır. En küçük birim, dördüncü kademe olarak köyler olmuştur. Köylerde yönetimin muhtar, ilçelerde kaza müdürü, sancaklarda kaymakam, illerde yine valilerce sağlanması, kaza müdürlerinin yörenin ileri gelenlerince seçilmesi, hükümetin onayı ile göreve başlamaları öngörülmüş, Muhassıllık meclislerinin yerine eyalet merkezlerinde Büyük Meclis kurulmuştur.⁷²

1849 yılında, çıkarılan ayrıntılı bir yönetmelikte valiler hemen tümüyle güçten düşürülmüş ve meclislerin daha büyük bir ağırlık kazandığı bir dönem başlamıştır. Bu tarihte, valilerin Eyalet Meclislerince alınacak kararları yürürlüğe koymak ile görevli oldukları belirtilmiş, vergilerin toplanamaması, kişilere eziyet, işkence yapılması, hukuk davalarında vali ile birlikte diğer görevlilerce rüşvet alınması durumunda valinin özel olarak sorumlu tutulacağı hükme bağlanmıştır. Meclis başkanlarının da validen ayrı olarak doğrudan merkezce atanması, valileri yalnızca izleyici-denetleyici bir genel devlet temsilcisine dönüştürmüştür.⁷³

1851 yılına gelindiğinde İhtisab Nazırlığı tamamen silik bir duruma düşmüş,⁷⁴ Kırım harbi sırasında, bütün müttefik kuvvetler için merkezi üs haline gelen İstanbul'da beledi hizmetlerin, sağlık şartlarının ve ulaşımın düzensizlik ve yetersizliği son derece rahatsız edici bir hal alması ile müttefik devletler yetkili temsilcilerinin de şikâyetleri artmaya başlamıştır. 1854'te başlayan Kırım Savaşı aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yanında savaşan İngiltere ve Fransa gibi devletlerin, Osmanlı yönetim sisteminde, ülkedeki hıristiyanların her bakımdan Osmanlılara eşit

---

⁷¹ A.g.e, s.15

⁷² Güler, a.g.e. s.76

⁷³ Güler, a.g.e. s.78

⁷⁴ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.113

olmaları koşulunu sağlayan bazı değişiklik talepleri için bir fırsat sağlamıştır.⁷⁵ Bu kapsamda yerel meclislerle ilgili yapılan teklifler Islahat Fermanında yerini almıştır.⁷⁶

Çözüm için gerekli girişimde bulunularak 16 Ağustos 1854 tarihinde yayınlanan bir resmi tebliğ ile batı ülkelerinde şehirlerin yapmakta olduğu benzer görevleri yapmak üzere İstanbul Şehremaneti idaresi kurulmuştur. Bu tebliğde; " *İstanbul ve bağlı semtlerinde, Şehremaneti adıyla yeni bir memuriyet kurulduğu ve bir de Şehir Meclisi kurulmasının, Meclis-i Ali-yi Tanzimat da kararlaştırıldığı, İhtisab Nezaretinin de lağvedildiği* " bildirilmiştir.⁷⁷

Bu şekilde kurulan belediyenin başında hükümetçe atanan bir Şehir Emini bulunması, atama ile gelecek 12 kişilik bir Meclisin olması, bu meclise Şehremini'nin başkanlık etmesi öngörülmüştür. Şehremininin iki yardımcısı, Şehir Meclisinin de doğal üyesi olmuş, Meclis üyelerinin üçte ikisinin her yıl yeniden değişik çevreleri temsil edecek biçimde değiştirilmesi sağlanmıştır. Şehir Meclisi üyeleri ve Şehremini atanmadan önce, üyelerini yabancı uyruklu kimselerden oluşan İntizamı Şehir Komisyonu adı altında, kuruluş tasarısı hazırlayacak ve tekliflerde bulunacak bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonda, Belediye Nizamnamesi hazırlanmış, semt semt İstanbul'da belediye dairelerinin kurulması, öncelikle Beyoğlu ve Galata semtleri gibi, azınlıkların çok olduğu bölgede bu dairelerin kurulması ve daha sonra yaygınlaştırılması kabul edilmiştir. Bunun sonucunda 1858 yılında İstanbul'un Beyoğlu ve Galata bölgelerini içine alan "Altıncı Belediye Dairesi" kurulmuştur. Bu dairenin başında daire müdürü unvanı ile bir başkan ve 7 üyeli bir Daire Belediye Meclisi bulunması, başkan ve üyelerin hükümetçe atanması, meclise ayrıca danışman niteliği ile yabancı uyruklu bazı kişilerin de katılması öngörülmüştür.⁷⁸

---

⁷⁵ Kabacalı, a.g.e., s.13-14

⁷⁶ 18 Şubat 1856 tarihli «Islahat Fermanı»nda taşradaki yönetimin tekrar örgütlenmesi, ırk ve din ayrımına bakmaksızın özgürlük ve yasa önünde eşitlik ilkesi, müslümanlarla hristiyanlar arasındaki her türlü yasal ayrışıklıkların kaldırılması, İl meclislerinde ve kurulacak olan Şura-yı Devlet'te gayrimüslimlerin temsil edilmesi gibi imparatorluğun teokratik niteliğinin giderilmesi anlamını da taşıyan önemli düzenlemeler yer almıştır.

⁷⁷ Ortaylı şehrin beledi işlerini görmek için kurulan yeni örgüte «Şehremaneti» ismi verilmesi bazı yazarlarca, Fransızların "Prefecture de la Ville", sisteminin taklid edilmesi şeklinde değerlendirildiğini de belirtmiştir. Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.116,.

⁷⁸ Nuri Tortop, **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994., s.1-2

Bu dönemde, Sadrazam Fuad Paşa ile Niş Eyalet Valisi Mithat Paşa'nın birbirlerine danışarak ve Fransız Departman yönetmeliklerinden de yararlanarak hazırlamış oldukları 1864 Vilayet Kanunu, Heyet-i Vükela'nın tümü tarafından onaylanarak 8 Kasım 1864 tarihli İmparatorluk iradesiyle yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla vilayetler ve alt birimleriyle ilgili gözden geçirilmiş bir hiyerarşi kurulmuştur. Bu şekilde, Padişah'tan kırsal topluluğa kadar uzanışıyla o ana kadar yürürlükte olandan daha bütünsel bir hiyerarşi oluşmuştur.⁷⁹ Eyaletlerde merkezi idare ile yerel otoriteyi birleştirmek, eyalet başkentindeki kamu işlerinin yürütülmesini çabuklaştırmak ve meclisin temsil kabiliyetini arttırmak hedeflenmiştir. Mithat Paşa'nın Niş vilayetindeki uygulamalarından esinlenerek vilayetlerde Genel Meclisler kurulmuştur.⁸⁰

Kanunla ayrıca, 1864 yılında Osmanlı Avrupasında 10 vilayet, 44 sancak, Asya kısmında 16 vilayet, 74 sancak, Afrika'da ise bir vilayet ve 5 sancak olmak üzere toplam 27 vilayet, 123 sancak kurulmuştur. Eyaletlerin adı vilayet, sancakların adı liva olarak değiştirilmiş, livaların yönetimini üstlenen yöneticiler "mutasarrıf" olarak adlandırılmıştır. Üçüncü kademe olan kaza varlığını sürdürmüş, 1842'den beri yerel ileri gelenlerce belirlenen "kaza müdürü" yerine hükümetçe atanan "kaymakamlar görevlendirilmiştir.⁸¹ Ayrıca il genel yönetiminin yanında valinin başkanlık ettiği ve her sancaktan seçilen dörder üyeden oluşan İl Genel Meclisinin bulunduğu bir il özel yönetimi kurulmuştur.⁸² 1864 Vilâyet Nizamnamesi aynı zamanda köyleri de idarî birim olarak tanımlamıştır. Muhtar ve ihtiyar heyeti deyimleri bu dönemden kalmış, köyün idarî bir birim olarak tanımlanmasıyla, köyde devlet otoritesinin güçlendirilmesi, asayiş sorununun çözümlenmesi amaçlanmıştır.⁸³

1868 yılında çıkarılan bir talimat ile İstanbul dışında, taşrada da belediye teşkilâtı kurulması düzenlenmiştir. Bu talimatla vilâyet, sancak ve kaza merkezlerinde de birer belediye teşkilâtı kurulması, teşkilâtın başında mutasarrıf tarafından memurlar arasından atanacak ve vali tarafından onaylanacak bir belediye

---

⁷⁹ Davison, a.g.e., s.168

⁸⁰ İlyas Söğütü, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa*, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 100, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2010 s.91

⁸¹ Güler, a.g.e., s.79

⁸² Tortop, a.g.e. s.4

⁸³ Köy İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. Yılında Köylerimiz**, Genel Yayın No. 219, Güven Matbaası, Ankara, 1973, s.1

başkanı bulunması, belediye meclisinin ise mahalli ihtiyar kurullarının seçtiği kişilerden oluşması istenmiştir.⁸⁴

1869 yılında çıkarılan “Dersaadet Belediye İdaresi Nizamnamesi” ile belediye teşkilâtının bütün İstanbul'a yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. İstanbul Şehreminliği Teşkilâtı yeniden kurulmuştur. Şehir 14 belediye dairesine ayrılmıştır. Bütün dairelerin bağlı olduğu Şehreminliği Teşkilâtı; Şehremini, Şehremaneti Meclisi ve Cemiyet-i Umumiye olarak 3 organlı bir yapıya dönüştürülmüş, Şehremini ve Şehremaneti Meclisinin üyelerinin hükümet tarafından atanması kararlaştırılmıştır. Yeni düzenleme ile belediye dairelerinin her birinin halk tarafından iki yıl için seçilen ve üyelerinin yarısı her yıl yenilenen birer daire meclisi ve meclis üyeleri arasından hükümetin atadığı birer daire başkanı bulunması esası getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre Cemiyet-i Umumiye, Şehremini başkanlığında, 14 belediye dairesinin başkanları ve her dairenin meclis üyeleri arasından seçeceği üçer üyeden oluşacaktır. Nizamnamenin 2 nci maddesine göre Şehremanetine Narh tesbiti ve denetimi, yol, kaldırım yapım ve onarımı, şehrin temizlik işlerinin yürütülmesi, çarşı, pazar ve esnaf denetimi, fiat, kalite, ölçü ve tartı denetimi, devlete ait vergi ve resimleri toplayıp maliye'ye teslim etmek görevleri verilmiştir. 1870 yılında çıkarılan Genel İdare Vilâyat Nizamnamesi ile İl Genel Meclisinin görev alanı biraz daha genişletilmiştir.⁸⁵

1871 "İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi", yönetsel kademelenmeye yeni bir birim olan, çalışmalarını kendisine bağlı köylerin ihtiyar heyeti temsilcilerinden oluşan meclislere danışarak yapan, müdürleri olan ve müdürleri hükümetçe atanan "nahiye" getirilmiştir. Yerel Meclisler bakımından dördüncü etap olan bu dönem 1913 yılına kadar sürmüştür.⁸⁶

1876 Anayasası, yerel yönetim olarak, İl özel İdaresi ve Belediye İdaresine yer vermiştir. İllerin yerinden yönetim ilkesine göre idare edileceği, belediye işlerinin seçimle işbaşına gelecek olan belediye meclisleri tarafından yürütüleceği esasını koymuştur. Anayasanın 112. maddesi ile İstanbul ve taşrada kurulacak belediyelerin seçimle işbaşına gelecek meclisler tarafından yönetilmesini ve bunların

---

⁸⁴ Tortop, a.g.e., s.3

⁸⁵ A.g.e., s.2-4

⁸⁶ Güler, a.g.e. s.79

kurul ve görevleri ile meclis üyelerinin seçim usulünün kanunla belirtilmesini öngörmüştür.⁸⁷

1877 yılında çıkarılan “Dersaadet Belediye Kanunu”, eski belediye kuruluşlarını aynen korurken, İstanbul'daki belediye dairesini 20'ye çıkarmıştır. Taşrada kurulacak belediye teşkilâtının başında bir başkan, belediye meclisi ve cemiyeti belediye olmak üzere üç organ bulunması, belediye başkanının meclis üyeleri arasından hükümetçe atanması, üyelerin halk tarafından seçilmesi de bu kanunla düzenlenmiştir.⁸⁸

1913 yılında kabul edilen İdare-i Umumiye-i Vilâyat Geçici Kanunu ile il genel yönetimi ve il özel yönetimi birlikte yeniden düzenlenmiştir. İl genel yönetim kısmı ise 1929 yılında 1426 sayılı Kanunla kaldırılana kadar Cumhuriyet döneminde de bir süre mevcudiyetini sürdürmüştür.⁸⁹

Osmanlı Yerel Yönetimlerini genel bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekirse Osmanlı meclisleri, otokrasiye ya da saltanata karşı bir toplumsal muhalefet kürsüsü olmamıştır. Ancak yine de bu meclisler yerel çıkarların temsil edilip çarpıştığı yerler olmayı başarmışlardır. Yönetim açısından yerel meclisler egemenliği sürdürmede ikincil araç olmuş ve merkezi yönetimin bıraktığı kadar boşluğu doldurmuşlardır. Modern belediye örgütü ve hizmetlerinin, imparatorluğun idari yapısı içinde hiç te olaysız ve mükemmel bir şekilde yer almamıştır. Tanzimat başlarında, birçok yerlerde karantina uygulamasına karşı direnişler ve memurları öldürme olayları görülmüş, yeni beledi örgütlerin kurulması, ahalide vergi konusunda şüphe ve tepkiler oluşturmuştur. Her sınıf halktan bu tür faaliyetlere karşı tenkit sesleri yükselmiş, nihayet, belediye idareleri için en gerekli şey olan organların seçim yoluyla kurulması prensibi, imparatorluğun sonuna kadar idareciler tarafından sık sık ertelenmiş, uygulanmaktan kaçınılmıştır. Özellikle başkent İstanbul'un gördüğü seçim pek az olmuştur. Bu şartlar altında temelleri atılan modern Osmanlı belediyeleri bürokratik yapısı, mali gücü, ahali ve merkezi devletle olan ilişkileri ve

---

⁸⁷ Özmen, **a.g.m.**, s.172

⁸⁸ Tortop, **a.g.e.**, s.3

⁸⁹ **A.g.e.**, s.4

hizmet düzeni bakımından günümüz belediye idarelerinin temel niteliklerini oluşturmuştur. Taşradaki belediyeler ise daha geç kurulmuştur.⁹⁰

C. Cumhuriyet Döneminde Yerel Yönetimler Alanında Gelişmeler

Osmanlı dönemindeki yerel yönetim anlayışı, Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Cumhuriyet siyasal kültür ve kurumlarıyla Osmanlı'nın Merkezîyetçi yapısını da devralmıştır.⁹¹

Günümüzde nüfusu 50.000'den çok yerleşim birimlerindeki belediyelerin çoğu Cumhuriyet öncesinde kurulmuştur. Cumhuriyet, İmparatorluğun yönetsel kademelenmesi ile örgütlenme ilkelerini olduğu gibi devralmıştır.⁹² Cumhuriyet ilan edildiğinde, ülkede Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan 389 belediye devralınmıştır. Bu belediyeler Osmanlı döneminde temsil, işlev, denetim ve mali güç açılarından sınırlamalar içinde kurulmuştur. Belediyelerin işlevleri, belediyeler kurulduğu halde, varlıklarını koruyan sanayi öncesi düzenin kent hizmeti üreten kurumları olan vakıfların işlevleriyle çakışmıştır. Bu belediyelerin mali gücü olmamıştır. Belki bu sebep ve gereklilikten, belediyelerin karar organlarında emlak ve gelir getiren mal sahipleri temsil edilmiştir. Belediyelerden sadece 20'sinde düzenli içme suyu, dördünde elektrik tesisatı, 17'sinde mezbaha var olmuştur.⁹³

1. 1923-1930 Döneminde Türkiye'de Yerel Yönetimler

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki belediyelerin durumu tam bir köhnelik ve imkânsızlık manzarası göstermiştir.

Belediyelerde işler bilimsel usullere değil, rastgele günü kurtaran yöntemlerle yürütülmüştür. 1877 tarihli belediye kanununda bütçe hakkında bazı hükümler olmasına rağmen hiç bir zaman bütçe uygulanmamış, harcamalar da herhangi bir şekilde kontrol altına alınamıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya belediye başkanı olduğu dönemde, İzmir Belediyesinde dört yüz bin liralık kaynak ile işlerin yürütüldüğü, bu kaynağın hesabının alelade kâğıtlar üzerinde kurşun kalemle ve yazboz şeklinde tutulduğu, herhangi bir kurala ve kayda bağlı olmadan hazırlandığı,

---

⁹⁰ Güler, **a.g.e.**, s.75

⁹¹ Özmen, **a.g.m.**, s.175

⁹² Birgül Ayman Güler'e göre Belediye tüzel kişiliğine Cumhuriyet döneminde kavuşmuş kentler, toplam içinde yalnızca %20'lik bir orana sahip olmuştur. Güler, **a.g.e.**, s.153

⁹³ Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.13

bütçenin yapılamadığı, alınan vergilerin hesabının bile tutulmadığından bahsetmiştir.⁹⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yöneticilerin bu duruma bakış açılarını ve çözümlerini ortaya koymak açısından onların değerlendirmeleri de önem taşımıştır.

Dönem içinde belediye denince akla şehirlerin en ilkel ve en zarurî ihtiyaçları bile karşılanamamaktan kaynaklanan zorlukları ile giderilmek için hazırda bekleyen birçok ihtiyaçlar, yetki ve yeterli araç yokluğundan şikâyetçi ve yetersiz kalmaktan üzgün heyetler, bakımsız ve tutumsuz kasabalar gelmiştir. Büyük rahatsızlık duyulan bu durumun sebebini ise, medeni dünyada şehircilik bilimi ve sanatı gelişip şehirlere özel itinalar gösterildiği zaman, bizim şehirlerimizin millî hayat ve faaliyetin her sahasında olduğu gibi sultanların baskı ve anarşisi yüzünden ihmale uğramış olması teşkil etmiştir. Daha sonrasında ise seneler süren istilâ ve işgal felâketine maruz kalmış, bu yüzden şehirlerimizde, medenî, toplumsal, sıhhî teşkilât ve kurumlar kurulamamış ve yeterli seviyeye gelememiştir. Şehirlerdeki evlerin bir kısmı ahşaptan ve kerpiçten, sokakların birçoğu kaldırımsız ve ışıksızdır. Sular yok ya da içilemez durumda, şehir hizmetleri tamamiyle görülemez durumdadır. Şehirler medenî, içtimaî, sıhhî teşkilât ve müesseselerinden yoksun ve yahut tasavvur ve temenni edilen miktar ve seviyeye ulaşamamıştır. İstibdat dönemi ve sonrasında gelen savaşlar ve ülkenin istilâ altında kalması millî servet ve refahta zararlar açmıştır. Savaş sonrası şehirler ve belediyeler bütün bu meselelerle birden bire karşılaşmışlar, çağın ve toplumun ihtiyaçlarının artması, araç ve imkânların kısıtlı kalması ve hatta azalması, şehirlerin teşkilât ve idaresindeki noksanlıklar o dönemdeki şehirlerin genel durumunu oluşturmuştur.⁹⁵

Cumhuriyetin bu ilk döneminde yasal altyapı bakımından yerel yönetimler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e koyu merkezîyetçi bir sistemi de miras olarak almışlardır. II. Meşrutiyet döneminde merkezîyetçiliğin yapısal olarak güçlenmesi sonucu vilayet teşkilatında, doğrudan merkeze bağlı livaların sayısı arttırılmış, 1913 geçici vilayet kanunu da mahalli demokrasiye ve idareye gelişme imkânı vermekten

---

⁹⁴ Belediyelerin durumuna dair bu tesbit 1930 yılında Belediye Kanunu görüşmelerinde Şükrü Kaya tarafından dile getirilmiştir: Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi Devre:3 Cilt : 16 İnikat: 37 Toplantı : 1 20-3-1930 s.28

⁹⁵ A.g.k. s.22-23

uzak bir şekilde hazırlanmıştır.⁹⁶ 1876 Anayasası, il özel idareleri ile belediyelere yer vermiş ve belediye meclisi üyelerinin seçimini öngörmüş olmasına rağmen, Osmanlı devletinin fiilen işgali ile sona ermesinden sonra TBMM'nin çıkardığı 1921 Anayasası'nda belediyelerden bahsedilmemiş ancak ülkenin idari yönden yapılanması ve işleyişi düzenlenmiştir. 1921 Anayasasının 11 ile 23 arasındaki maddeleri ülkenin yönetim altyapısı ve idari birimleri ile kapsamında mahalli idareleri ve işleyişinden bahsetmiştir.⁹⁷

1921 Anayasasının 11. maddesindeki "*Vilayet, mahalli umurda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir.*" cümlesiyle, Anayasa açıkça illerin tüzel kişiliğe ve özerkliğe sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Yine aynı madde iç ve dış siyaset, adli ve askeri işler ile uluslararası iktisadi münasebetler gibi alanlardaki işler hariç, vakıflar, medreseler, milli eğitim, sağlık, iktisat, ziraat, bayındırlık ve sosyal dayanışma işlerinin idare ve düzenleme yetkisini vilayet meclislerine vermiştir. 1921 Anayasasının 12. maddesi, vilayet meclislerinin vilayet halkınca seçileceğini, vilayet meclislerinin başında, kendi üyeleri arasından seçeceği ve icra yetkisine sahip bir başkanın bulunacağını belirtmiştir. Anayasa, nahiyelerin, muhtariyete sahip bir manevi şahsiyet olduğunu belirtirken, kazalar manevi şahsiyet olarak tanımamıştır. Nahiye meclisinin nahiye halkınca, idare heyeti ve nahiye müdürünün ise nahiye meclisince seçileceği hükme bağlanmıştır.⁹⁸

1924 Anayasasında iller, şehirler, kasabalar ve köyler tüzel kişiliğe sahip yönetimler olarak tanımlanmış, 89. madde ile iller ve alt birimlerinin coğrafi durum ve ekonomik ilişkiler açısından düzenleneceği belirtilmiştir.⁹⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli belediyeçilik ve imarla ilgili problemlerle karşılaşmıştır. Bütün bu sorunlara çözüm ararken Cumhuriyet dönemine ait belediyeçilik görüşü ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde belediyelerle ilgili en önemli adım, 1924 tarihli 423 sayılı "Belediye Vergi ve Resimler Kanunu" ile atılmıştır. Yine aynı yıl, 16 Şubat 1924'de 417 sayılı "Ankara Şehremaneti Kanunu"

---

⁹⁶ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, s.230

⁹⁷ A.Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi, Ankara,1993, s.44-46

⁹⁸ Tülin Çağdaş, "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde İdari Özerklik" **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi** Yıl 2011, Cilt XXX Sayı I, s.403

⁹⁹ Arif T. Payaşlıoğlu, **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966, s.15,131

çıkartılmıştır. Bu kanun, Ankara'ya özel düzenlemeler ve İstanbul'da uygulanmakta olan yönetmelik, talimat ve kararlardan Ankara'ya uygun olanların eklenmesiyle oluşturulmuştur. Kanunda, Ankara belediye başkanını atama yetkisi hükümete verilmiştir. Ankara Belediyesinin atanan başkan ve 24 üyeden oluşan Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından yönetilmesi ve İstanbul Belediyesinde mevcut görev ve yetkilere sahip olması düzenlenmiştir. İstanbul Şehremaneti Kanunu'na göre Cemiyet-i Umumiye-i Belediyeye üye seçilmek için 250, üye seçmek için 100 kuruş vergi vermek gerekirken, Ankara'da vergi vermek gerekmemiştir. Belediye bütçesini onaylama yetkisi ile kadroları düzenleme ve maaşları belirleme hakları İçişleri Bakanlığı'na ait olmuştur. Bazı önemli yetki ve sorumluluklar merkezi yönetime verilmiştir. Üyelerin seçim dönemi İstanbul'dakinin yarısı kadar belirlenmiştir. Ankara'da belediye zabıtasının görevi polise verilmiştir. Ankara için çıkarılan yasa, Ankara'da sadece denetimi değil, merkezi yönetimi de getirmiş, bu işlev valilere de verilmeyip doğrudan İçişleri Bakanlığı tarafından üstlenilmiştir.¹⁰⁰

1924'ten sonra da belediyelerle ilgili yasalar çıkarılmaya devam edilmiştir. Osmanlı'dan kalan Ebniye (Yapılar) Kanunu'nda 1925 yılında yapılan değişikliklerle binaların 150'den fazlasının yanmış olan yerlerde belediyelere düzenleme olanakları verilmiştir. 1926'da çıkarılan Sular Hakkında Kanun ile vakıflarca ya da başka biçimlerde yönetilip kent, kasaba, köylere herkesin kullanımı için verilen suların yönetimi belediyelere devredilmiştir. Ayrıca, tüzel ve gerçek kişilere ait olup sahiplerine gelir sağlayan suları halkın kullanımına sunmak gereği duyulduğunda belediyelere kamulaştırma hakkı da tanınmıştır. 4 Haziran 1926'daki Medeni Kanun nikâh kıyma görevini belediyelere vermiştir.¹⁰¹

Dönemin yerel yönetimlerle ilgili bir başka düzenlemesi ise 1924 Köy Kanunu olmuştur. Köy Kanunu'nda nüfusu 2.000'e kadar olan yerleşim yerlerine köy denirken, nüfusu 2.000'i aşan yerlerde belediye kurulacağı hükmü getirilmiştir. Kanun köy hizmetlerini de kapsamına almış, fakat plan ve projelere dayalı olarak

---

¹⁰⁰ Çağdaş, a.g.m, s.397; Turan, a.g.e, s.20,21

¹⁰¹ Turan, a.g.e. s.13-14

köy sorunlarına yönelmek mümkün olmadığı ve köylümüz kalkınmaya hazır hale getirilemediğinden umulan seviyede bir köy kalkınmasına ulaşılamamıştır.¹⁰²

1924–1930 yılları arasında kabul edilen yasalar, yerel yönetim yapı ve coğrafyasına müdahale etmemiştir. İl sınırları genel olarak korunmuştur.¹⁰³ Dönem içinde ülkenin önemli şehirlerinden biri olan İzmir genel olarak savaşın verdiği harabiyetinin, özel olarak yangın sonrasında ve mübadelenin sorunlarıyla karşı karşıya iken, Ankara başkent olma süreci içinde olmuştur. 14 Ekim 1928'de İstanbul'da birleşik yönetim oluşturulmuş, İstanbul valisi aynı zamanda İstanbul belediye başkanı olmuştur.¹⁰⁴

Ankara imâr plânı için 1928'de yarışma açılmış ve kazanan Alman Şehirci Prof. Dr. Hermann Jansen'e Ankara şehrinin imar planı yaptırılmıştır. Jansen kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti başkentinin, Dünya ölçüsünde bir başarı örneği teşkil etmesinin yolunu, Ankara imarının kuvvetli bir elde bulunması ve Arsa spekülâsyonunun önlenmesi şeklinde iki koşula bağlamıştır.¹⁰⁵

1923–1930 arasında geçen 7 yıllık dönemde doğrudan belediyeleri ilgilendiren yasalar çıkarılmış olmasına rağmen, uygulamada yapılanlar yüzeysel ve dağınık kalmıştır. Bu dönemde cumhuriyetin belediyeçilik görüşü oluşmuştur. Bu görüşün oluşmasını sağlayan esas deneyler Ankara uygulamasında birikmiştir. Ankara'nın başkent oluşu, şehrin giderek büyümesi ve artan ihtiyaçları yeni ve modern bir belediye düzenlemesinin ihtiyacını hissettirmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunda modern, batılı ve siyasal otoritenin üzerinde denetim kurduğu kentler yaratılmak istenmiştir. Denetim kaygısı sonucu belediyeler siyasal olmayan hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır. Denetim valiler tarafından sağlanmıştır. Siyasal anlamda bağımlı, ekonomik ve teknik anlamda güçlü bir yapı oluşturmak istenmiştir.¹⁰⁶

---

¹⁰² Köy İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. Yılında Köylerimiz**, Genel Yayın No. 219 Güven Matbaası, Ankara, 1973, s.1,19

¹⁰³ Birgül Ayman Güler'e göre Belediye tüzel kişiliğine Cumhuriyet döneminde kavuşmuş kentler, toplam içinde yalnızca %20'lik bir orana sahip olmuştur. Güler, **a.g.e.**, s.153

¹⁰⁴ Turan, **a.g.e.**, s.20-25

¹⁰⁵ Fehmi Yavuz, **Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966, s.24

¹⁰⁶ Turan, **a.g.e.**, s.21

Yapılan yasal düzenlemelerde belediyelerin gelir yapısında değişiklik öngörmeden yeni oranlar belirleyen, belediyelere tek tek konularda yeni yetkiler veren ya da kimi yetkilerini geri çeken kararlar ağırlık taşımıştır. Belirleyici niteliği toplumsal bir kopuş gerçekleşmemesi oluşturmuştur. Bununla birlikte gerçekleştirilen düzenlemeler arasında vakıfların elindeki sulara ilişkin yetkileri belediyelere devreden, belediyelere ceza verme yetkisi tanıyan, kimi meslek gruplarının loncasal ayrıcalıklarını kaldıran kararlar da yer almıştır. Kentsel yaşamda feodalizme özgü lonca sistemi ve vakıflar gibi kurumları devre dışına çıkarmak, yetki kullanımını kurum tekeline çekmek gibi önemli sonuçlar doğuran değişiklikler ile toplumsal zemine müdahale edilmiştir.¹⁰⁷

2. 1930-1950 Döneminde Türkiye'de Yerel Yönetimler

Bu dönemin en önemli gelişmesi, dönem başında çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Kanunu olmuştur. Bu kanun ülkedeki tüm belediyelerle ilgili modern anlamda düzenlemeler getirmiş, belediyelerin yetki ve sorumluluklarını düzenlemiş, toplumda kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi için ilk adımı teşkil etmiştir. Kanun aynı zamanda yerel yönetimlerle merkezi yönetimin sınırlarının çizilmesi konusunda çetin fikir ayrılıkları arasında meclisten geçmiştir. Kanunda en çok itiraz, seçim ve onaylanması ile ilgili alanda olmuştur. Seçilen belediye başkanının İçişleri Bakanınca onaylanması ile valilerin belediye başkanlarını görevden alabilmesine imkân veren düzenlemelerin, çağdaş yerel yönetim anlayışı ile uyuşmadığı dile getirilmiştir. Kanununun genel seçim, kadınların katılımı gibi düzenlemeleri ise olumlu karşılanmıştır.¹⁰⁸

Belediye Kanununun, Merkezi hükümetin belediyeler üzerindeki yetkilerini düzenleyen maddeleri, kuruluşu aynı döneme rastlayan muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir. Milleti temsil eden Büyük Meclise hesap vermek konusuyla, belediyeçilik hakkındaki fikirlerin birbirleriyle çeliştiği vurgulanmıştır. Meclisin hükümeti kontrol ettiği gibi Belediye başkanını da belediye meclisinin kontrol ve denetim altında tutması gerektiği savunulmuş, konuya bakış, herkesin kendi evinin işini kendi dairesinde idare etmek

¹⁰⁷ Güler, a.g.e., s.154

¹⁰⁸ 1580 sayılı kanunun müzkerelerinde Ahmet Ağaoğlu ile Şükrü Kaya'nın fikir mücadeleleri için bkz: TBMM ZABIT CERİDESİ **Devre**:3 Cilt: 16 İnikat: 37 Toplantı: 1, 20-3-1930

yetkisinde olduğu benzetmesiyle izah edilmiştir. Belediye faaliyetine ait olmayan genel kanunlara uymanın herkes için zaten zorunlu olduğu, hükümetin o genel kanunlara aykırı davranıldığı zaman belediyelere müdahale etmesi gerektiği fikri savunulmuştur.

Mecliste Belediye Kanunun görüşmeleri arasında iki parti arasındaki Liberal (O zamanın adlandırması ile Serbest) ve Devletçi ayrımı ve kutuplaşması da ortaya çıkmıştır. Dönemin iktidarı partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Devletçi yaklaşımı temsil etmiş, SCF mensuplarını ise “Serbestçi” olarak adlandırmışlardır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, kendisine SCF milletvekili Ahmet Ağaoğlu tarafından yöneltilen, bir Cumhuriyetçilik bir de Devletçilik diye iki kişilik taşıdığı eleştirisine karşı, kendilerinin demokrasiyi ve Cumhuriyet prensiplerini hükümette tatbik etmekte olduklarını söylemiştir. Kaya görüşmelerde, “*her zaman, her yerde söylediğim ve iddia ettiğim gibi millî cumhuriyetçiyim, yani kuvvetli devlet taraftarıyım ve devletçiyim.*” demiş, Ağaoğlu’nun devlet ve belediyeler hakkındaki fikirleri tatbik olunursa devletin şehirlerden mürekkep bir konfederasyon olacağını, tarihten de örnekler vererek anlatmıştır, Böyle şehirlerden mürekkep konfederasyonlardan ise hayatı devam etmiş bir devlet olmadığını ileri sürmüştür.¹⁰⁹

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, kanunundaki devlet şehir ilişkisine “*Bizim belediye kanununda istihdaf ettiğimiz şehirleri devlet yapmak değil, şehirleri devlet şehri yapmaktır. Her şehir devletindir ve devletin onun üzerinde murakabesi olacaktır. Bugün şehirlerarasındaki müsbet ve menfi tesanütler artmıştır. Bugün İpsala’da çıkan bir kıyamuktan Bayazıt’taki halk müteessir olur. Binaenaleyh biz İpsala Belediyesine sen muhtarsın umuru sıhhiyene istersen bak istersen bakma, hastalık istediği kadar büyüün diyemeyiz. Devlet behemehâl müdahale eder ve etmelidir. Yalnız devletin müdahale ve murakabe hakkı kanunda sarih olmalı ve zaruretlere münhasır kalmamalıdır. Lâyihanın gayesi de bundan ibarettir. Çünkü aksi takdirde mademki Türkiye’de altı yüz kadar belediye vardır. Türkiye Cumhuriyeti içerisinde altı yüz devlet kurmak lâzım gelecektir. Buna bu zamanın şartlarının ve bizim demokrasimizin ve hatta millî bünyemizin tahammülü yoktur ve bu hiç bir yerde de yoktur. Devlet kendisine kanunla verilecek hudut dairesinde*

---

¹⁰⁹ A.g.k., s.30

belediye teşkilâtını tanzim ve belediye heyetlerinin muamelâtını ve bütçesini murakabe edecektir. Belediye kanunu lâyihası bu esaslar dâhilinde tanzim edilmiştir.” şeklinde konuya açıklık kazandırmıştır.¹¹⁰

Bu tartışmalara bakıldığında yerel yönetimlerin özerkliği konusundaki tartışmalar, 1921 ile 1924 anayasalarında, 1930 yılındaki SCF ile CHF arasındaki çok partili denemede sürüp gitmiş, sonrasındaki yılları ile günümüzdeki halen tartışılan bir konu olarak yerel yönetimler alanında önemini korumuştur.

Bu dönem içinde 1580 Sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmesiyle modern anlamda belediyeciliğin bütün manasıyla gereklerini yerine getirilmesi için çalışmalar da hızlanmıştır.

Dönem içinde yerel alanda yapılan en önemli işlerden biri vatandaşların yerel yönetimler alanında bilgi kazandırılması çalışmalarıdır. Atatürk'ün kendi elyazılarının derlenmesi ile yazılmış olan Medeni Bilgiler kitabı bu dönemde okutulmaya başlanmıştır. Bu kitabın belediyeler ile ilgili bahsinde "*belediyenin mahiyetinde esaslı bir siyasi ruh vardır. Bir memleketin bir arada en fazla nüfus yaşayan yerleri şehir ve kasabalardır. Buralarda siyasi cereyanlar kuvvetlidir. Esasta işe ve idareye ait görünen fikirler buralarda siyasi şekiller alırlar. Belediye heyetleri intihapla vucuda gelirler. Memleketin en mühim siyasi hadisesi olan meb'us intihaplarında da belediye heyetlerinin mühim vazifeleri vardır.*" şeklinde belediyelerin ülke siyasetine etkileri dile getirilmiştir. Ayrıca belediyenin görevleri ve belediye seçimleri ile ilgili esaslara, 1930 Belediye Kanununa uygun olarak detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Kitap, 1931 yılından itibaren okulların orta sınıflarında okutulmaya başlanmış, kitaptan vatandaşların da istifade edebilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır.¹¹¹

1930 Belediye Kanunu ile başlayan dönem boyunca belediye programlarındaki temel güdüler, Cumhuriyet rejiminin simgeleştirilmesi, medeni ülke kentleri tarzında yaşam biçiminin kurulması, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve belediye gelirlerinin arttırılıp kentsel yaşamın ucuzlatılması olmuştur. Medeni kent yaşamı için bir yandan fiziksel görünüm ve fiziksel altyapının

---

¹¹⁰ A.g.k., s.31

¹¹¹ İnan, a.g.e., s.276

çağdaştırılmasına çalışılmış, öte yandan söz konusu yaşam öğretilmeye çalışılmış ve davranış yasakları getirilmiştir. Tembihnameler çıkarılmış, yasaklar konmuştur.¹¹²

1930'lu yıllarda ülkede yerel yönetimlerin durumu İnönü'nün bu dönemde yapmış olduğu doğu gezisi raporuna göre:¹¹³

Özel idare müdürlükleri ile belediyeler gelirlerini, vergileri yeterince tahsil edemez duruma düşmüşlerdir. Yerel alanda bir kısım aciz veya fena idare amirlerinin bulunması, bazı yöreler için faydasızlığı yanında çok zararlı etkiler oluşturmuştur. Özel idare müdürlükleri içinde en çok Samsun'u iyi durumdadır. Hedeflerin üzerinde gelir elde edilmiş ve bütçesini 500 bin liraya yükseltmiştir. Samsun'un suyu, elektriği halledilmiştir. Sıtma ve frengi gibi halk sağlığı eksiklikleri sözkonusu olmuştur.

Yerel yönetim kadroları için kalifiye personel ihtiyacı artmıştır. İlçelerde bazı değişiklikler ve yeni kazalar yapılması, Mülkiye'nin yapısında bir değişiklik yapıp genişleterek Dâhiliye, Maliye, Belediye, Özel İdare görevlerine memur yetiştirilmesi ve böylece daha geniş bir kadrodan idare amirlikleri seçmenin gerektiği ortaya çıkmıştır.¹¹⁴

Belediye Kanunu sonrasında belediyelerle ilgili 1933 yılında üç kanun çıkmıştır. Bu kanunlar 31 Mayıs günü Okturuva¹¹⁵ Vergisi'nin kaldırarak Gümrük vergilerine % 10 eklenmesine İlişkin Kanun, 1 Haziran'da Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu ve 21 Haziran'da Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunlarıdır. 1934'te Belediyeler İstimlâk Kanunu, 1935'te Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca 1933'te kabul edilen ve 1934'te yürürlüğe giren Belediye Örgütü Olan Yerlerde Muhtar ve İhtiyar Heyetlerinin Kaldırılması Hakkındaki Kanun ile mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri kaldırılmış, görevleri belediyelere verilmiştir. Uygulamada belediyelerin muhtarların görevlerini yerine getirmekte yetersiz kalması sonucunda, Mahalle muhtarlıkları 1944'te tekrar kurulmuştur. 5 Nisan 1944'te çıkarılan Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetlerinin Oluşumuna

---

¹¹² Turan, a.g.e. s.77

¹¹³ Saygı Öztürk, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003 s.69-70

¹¹⁴ A.g.e., s.72-75

¹¹⁵ Oktruva, Fransızca kökenli bir kelimedir. Ticaret amacıyla şehirleredışardan getirilen mallardan alınan giriş vergisidir. Osmanlı Devletinde "Duhuliye Resmi " olarak Osman Gazi tarafından başlatılmıştır.

İlişkin Kanun ile tekrar kurulduklarında ise ihtiyar heyetleri dört üyeden oluşmuştur.¹¹⁶

1933'teki Belediye Yapı ve Yolları Yasasında, belediyelerin beş yıl içinde 50 yıl geçerliliği olacak birer plan yapmaları istenmiştir. 1933 yılında tüzel kişiliği olan bir belediye işletmesi olarak İstanbul Sular İdaresi kurulmuştur. Aynı biçimde İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmesi, İETT kurulmuştur. Daha önce imtiyazlı anonim ortaklıklar olan Ankara'daki Elektrik ve Havagazı İşletmesi ile Adana'daki Elektrik İşletmesi de belediye bünyesinde tüzel kişiliğe sahip işletmelere dönüştürülmüştür. Belediyeler Yasası'nın çıktığı 1930 yılını izleyen 15 yıl içinde kentsel altyapı ve kamu hizmetlerinin üretimi belediyeleşmiştir. 1931'de devletçilik ilkesinin benimsenmesinden sonra, kent hizmeti vermekte olan imtiyazlı şirketler Bayındırlık Bakanlığı tarafından kamulaştırılarak belediyelere devredilmiştir. Aynı işlemler İstanbul dışındaki şehirlerde de gerçekleştirilmiştir.¹¹⁷

1940–45 savaş döneminde ise belediyelerin yatırımcı boyutu genel olarak devlette olduğu gibi geri planda kalmış, "iktisadi denetim" boyutu ön plana geçmiştir. Bu, olağanüstü dönem, belediyeler için geçici bir "pasiflik" dönemi olmuştur. Savaş yıllarında nominal olarak daralan harcama kapasitesi, artan enflasyon karşısında reel olarak olağanüstü düşmüştür. Dönemin belediyeciliğinin, bir özelliği de belediye harcamalarında yüzde 9-11'lik bir bölümün, sağlık ve hayır işlerine ayrılması olmuştur.¹¹⁸

II. Dünya Savaşından sonra ülkede şehirleşme hareketi hızlanmış, kalkınma çabamıza paralel olarak artarak devam etmiştir. Memleketimizde şehirleşme hareketi, sadece sanayileşme ve ziraatin makineleşmesinden ötürü köy nüfusunun şehirlere gelmesiyle değil, genel nüfus artışı ile de beslenmiştir.¹¹⁹

1930–1945 yılları arasında kalan ilk dönem, yerel yönetimlerde il özel yönetimlerinin ağırlıklı olduğu, belediyelerin ikinci planda bulunduğu yıllar olmuştur. İl özel yönetimlerinin üstlendiği görevler ve yapısı, yerel düzeyde merkezin temsilcisi olma özelliğinin ağır basmasını sağlamış, meclislerde yer

---

¹¹⁶ Turan, a.g.e., s.67

¹¹⁷ A.g.e., s.68-69

¹¹⁸ Güler, a.g.e. s.162-3

¹¹⁹ Yavuz a.g.e., s.9

alabilen büyük toprak sahipleri ile uzlaşma, bu yapı sayesinde merkezin belirlediği yönde kontrol edilebilmiştir. Belediyelerde ise, yönetsel süreçler tarımdan sanayiye kaynak aktarımı yönündeki iktisadi politikalara koşut olarak düzenlenmiştir.1946 sonrasında ise il özel yönetimlerinin en önemli görevlerinin merkeze devredildiği, bu birimlerin hızla küçültüldüğü ve belediyelerin öne çıktığı dönem başlamıştır. Kentler birikimin canlandığı ve giderek arttığı yerleşmeler haline gelmiş, kapitalist üretim ve değişimin gerçekleri ise merkezin yakın belirleyiciliği anlamına gelen İller Bankası kanalıyla yerine getirilmiştir.¹²⁰

1580 Sayılı Belediye Kanunu ülkede yerel yönetimler ve belediyelerle ilgili birçok konuyu düzenleyerek önemli bir boşluğu doldurmuş olsa da yine de bazı eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştirilerin biri, yasa da belediye başkanlarının belediye meclisi tarafından seçilmesi genel hükmüne rağmen Ankara ve İstanbul için özel düzenlemelere gidilmesi, Ankara'da belediye başkanının atanması, İstanbul'da belediye başkanlığı görevinin valiye verilmesine yönelik olmuştur. Bu durum seçmeci uygulama olarak değerlendirilmiş, Kapitalist üretim ilişkilerinin çevreye yayılma merkezi olan İstanbul, İzmir ve Ankara'nın ayrıcalıklı bir konuma sahip oldukları öne sürülmüştür. İkinci eleştiri olarak ta kırsal belediyelerin kaynaklarının kentsel belediyelere aktarılmış olduğu, hangi yerleşmelerde sınaî birikim için altyapı gerekiyorsa kaynakların o yerleşmelerin belediyelerine doğru yönlendirildiği eleştirisi yapılmıştır.

Bir üçüncü eleştiri ise dönem geneli için yapılmaktadır.1930–1945 dönemi, yılda ortalama 6–7 belediyenin kurulduğu bir zaman aralığı olmuştur. Yeni belediye kurma konusunda sergilenen ağırdan alma tavrı, dönemin iktisadi politikaları bakımından anlamlı bulunmuştur. 1923 yılında 423, 1950 yılında 628 adet belediye sınırları içinde yaşayan nüfus, toplam nüfusun yüzde 25-30'i oranında bir bölümünü oluşturmuştur. Oysa aynı dönemde "kentsel nüfus" oranı çok daha düşük kalmıştır.. Belediyeli nüfus ile kentli nüfus arasındaki makas incelenen dönemde iyice açılmıştır. 1930–50 yılları arasında belediyeler "kentsel yönetim birimi" olmaktan uzak kalmışlardır. Bunların önemli bir bölümü kırsal sosyo-ekonomik zemin üzerinde etkinlik göstermiştir. Tüm iktisadi ve siyasal araçlarla kaynakların kırsal

---

¹²⁰ Güler, a.g.e s.156

alandan kentsel alana yönlendirildiği bu dönemde belediye kurumunun yaygınlaştırılmaması, güdülen amacın yönetsel araçlarından birisi olmuştur. Belediyelere altyapı yatırımları için kaynak sağlamak amacıyla kurulan Belediyeler Bankası aracılığıyla, doğrudan küçük belediye gelirlerinden büyük belediyelere akan bir kaynak transfer mekanizması yaratılmıştır.¹²¹

Türkiye'nin yerel yönetimler ve yerel demokrasi alanındaki gelişimini dünyadaki süreç ile karşılaştırmada baz alınacak zamanın başlangıcı olarak ortaçağ sonrasını ele almakta daha uygun bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Çünkü bu zamanla birlikte günümüz yerel yönetimlerinde etkiler yaratacak olan şehirleşmeler başlamaktadır. Bu dönemde Doğu toplumlarının ve İslamiyetin yükselişi ile batı toplumlarının gerileyişi söz konusu olmuştur.

Batı toplumlarında bu gerileme süreçleri yaşanırken ve batı şehirlerinde derebeylerin hâkimiyeti ile din adamlarının güç mücadeleleri yaşandığı bir ortamda aynı zamanda temel haklar yaklaşımı da yeşermeye başlamıştır. Coğrafi keşiflerle başlayan yeni zenginliklerin keşfi ve ticaretin gelişmesi başka bir deyişle merkantalizm batı şehirlerinde güç dengelerini değiştirmiştir. Bu yeni gelişen zenginleşen sınıf derbeylerin ve ruhban sınıfının yanında yeni bir güç olarak yönetime ortak olmaya başlamıştır. Bu durum günümüzdeki modern yerel yönetim felsefesine kaynaklık etmiştir. Batı toplumları için bu süreç doğal gelişimleri ile birlikte oluşmuştur. Yani felsefe ile uygulama aynı paralelde gitmiştir. Bu yüzden herhangi bir batılı yerel yönetim ve demokrasi ile ilgili uygulamalara daha olumlu ve anlayarak yaklaşabilmekte, herhangi bir çelişki yaşamamaktadır.

Türk toplumunun bu konuda gelişimi ise daha farklı süreç takip etmiştir. Birincisi ortaçağla beraber başlayan medeni olarak üstünlük toplum olarak olaylara ve toplumlara yukarıdan bakma kendini üstün görmeyi beraberinde getirmiştir. Bu bakışla toplum hiçbir gelişmeyi takip etmeye değer görmemiştir. Bilimsel yönden psikolojik bir körlük yaşanmıştır. Bu süreç 17 nci yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür.

Ayrıca doğu toplumlarına has bir demokratik algı farklılığı da bu gelişmelere engel olucu etkiler yapmıştır. Devlet ve yönetimin insanlar için olduğunu düşünen

---

¹²¹ Turan, **a.g.e.** s.16; Birgül Ayman Güler'in değerlendirmesi için Bkz: Güler, **a.g.e.**, s.104-105 ve s.159-161

batılı düşüncenin tersine, devleti her şeyin üstüne çıkararak, insanın devlet için olduğuna inanan doğu tarzı yaklaşımda insana hizmet götürmeye ve insanı yönetime katmayı öngören yerel yönetim anlayışı kendine yer bulamamıştır.

Türklerin İslamiyetle tanışmalarını sonrası, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin benimsemiş olduğu Arap devlet felsefesi ve yönetim sistemi anlayışı ile buna ait şeyhülislam, kadı, imam gibi, merkezden yerele uzanan yönetim kurgusunun uzun yıllar boyunca etkisi altında kalışımız bir başka engeli oluşturmuştur.

Bütün bu saydığımız farklılıklar ve süreçler toplumumuzda batıdaki gibi modern yerel yönetim algısının sağlam bir şekilde yer etmesini ister istemez engelleyici, geciktirici bir durum teşkil etmiştir. Günümüze dek yaşadığımız demokrasi mücadelelerinde bu etkenlerin izlerine rastlamak hep mümkün olmuştur. Üstelik bu etkiler toplumumuzda bugün için de geçerlilik taşımaya devam etmiştir.

Yerel Yönetimlerle ilgili olarak her ne kadar bazı kesimler tarafından başlangıç Tanzimat dönemine kadar götürülse de, bu konuda asıl kırılma noktasını Vakayi Hayriye denilen yeniçeriliğin kaldırılması olayı oluşturmuştur. Bu tarihte yeniçerilerin ortadan kalkması, yerel yönetim alanında bir boşluğun ortaya çıkmasına sebep vermiştir. Kadıların ve mahalli birimlerin birçok görevlerinde önemli işlevleri de üzerine almış olan yeniçeri ocağının kaldırılması sonrası, kadılar görev yapamaz hale gelmişler, bunu gidermek için 1826 yılında İhtisap nazırlığı ve ihtisap müdürlükleri kurulmuştur. Aynı şekilde mahalle muhtarlıklarının kurulması da yeniçeri teşkilatının kaldırılması sonucunda bir gereklilik olarak ortaya çıkmış, mahalle imamlarının yerel yönetim alanındaki etkisi de azalmıştır.

Tanzimat dönemi ile birlikte devletin genel idari sistemi düzene sokulmaya çalışılmış, bu gidişat yerel yönetimlerde düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu alanda Kırım Savaşı ise şehirler ve şehirlerin yönetimi alanında gelişim ihtiyacını yönetime dikte eden ikinci önemli noktayı oluşturmuştur. Ayrıca 1876 yılına kadar bu dönemde vilayet yönetimi ve vilayet meclislerinin uygulamaları, önemli kazanımları ortaya çıkarmıştır. Ülkedeki demokratikleşme açısından da yerel yönetimler hem ilk adımın atıldığı öncü birimler olmuş, hem de test ve deneyimlerin gözlemlendiği laboratuvarları teşkil etmişlerdir. Ülkedeki ilk meclislerin kurulduğu ve seçimlerin yapıldığı yerler buralar olmuşlardır. Türk Toplumunun batılı yaklaşımda

hazırlanmış ilk anayasası olan Kanun-u Esasi'nin ortaya çıkmasında ve ilk meclisin seçimlerinde de bu deneyimler topluma fayda sağlamıştır. Ancak 33 yıl kapalı bırakılan ilk meclis, sonrasında gelen savaşlar ve işgaller sonucu Cumhuriyet dönemine kadar bu birimler ile ilgili hiçbir faaliyette bulunulmadığı gibi, var olan durumlarını bile koruyamaz hale gelmişlerdir.

Yerel yönetimlerimiz Meşrutiyet dönemlerinden Cumhuriyet dönemlerine kadar kuruluş ve mevzuat açısından sürekli bir topluma ve çağa ayak uydurma yönünde arayışlara ve yeni düzenlemelere sahne olmuşlardır. Bu süreç ise 1930 yılında bu konuda esaslı bir çalışmayla mecliste ele alınmış ve yapılan inkılapların bir devamı olarak yerel yönetimler alanında da çağı yakalamak yönünde bir adım atılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte modern bir devlete yaraşır, çağdaş yerel yönetim yapılanmasının yolu açılmıştır. Bu şekilde yerel yönetimlerimiz, dönem içinde, II. Dünya savaşının olumsuz etkilense de, ülkenin gelir kaynaklarının ve ekonomisinin gelişimi oranında çok partili döneme kadar gelişmelerine devam etmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SEÇİM DÜZENLEMELERİ VE TARİHSEL SÜRECİ

Seçim, yönetim sistemleri içinde olmazsa olmaz bir kavramdır. Ünlü siyaset bilimci Duverger, Demokrasinin en basit ve en gerçekçi tanımını yaparken seçim konusunu en temel yere oturtmuş, "*Yöneticilerin, dürüst ve serbest seçimler yoluyla, yönetilenler tarafından seçildiği rejim.*" şeklinde tanımını yapmıştır. Bu seçmenin mekanizması hakkında hukukçular, onsekizinci yüzyıl filozoflarını izleyerek, bir temsil teorisi meydana getirmişlerdir. Buna göre "Seçmen kendi adına konuşmak ve hareket etmek üzere milletvekiline bir vekâlet verir, böylece ulusun vekili olan Parlamento, ulusal egemenliği ifade eder." şeklinde seçim ve temsil kavramı ilişkisine açıklık getirilmiştir.¹²²

Bu bölümde Türk toplumunda seçim kavramı ve algısının hangi tarihsel süreçleri izleyerek geliştiğini incelemek ve incelediğimiz döneme kadar toplumun seçimlere yaklaşımı ve beklentilerinin hangi şekilde etkilendiğinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Seçimlerle ilgili gelişmelerin incelediğimiz dönemdeki yerel seçimlere ne yönde etkiler yaratabileceğini anlamak amaçlanmıştır.

I. OSMANLI DÖNEMİ SEÇİM DÜZENLEMELERİ

A. Tanzimat Öncesi Dönemde Seçimler

Tanzimat dönemi öncesindeki Osmanlı Devletinde yerel birimlerde seçim denilince akla ilk olarak halkın katılımı olan Ahi teşkilatlarındaki seçimler ile sonrasında Âyanların halk tarafından seçimi gelmektedir. Bunların dışında yerel alanda halkın seçme ve yönetime yön verme olanağı olmamıştır.

Ahiler her ne kadar umumiyetle esnafılık ile meşgul iseler de bu sıfatı taşıyan birçok okumuş kimseler ve emirler de görülmüştür. 13 ve 14. yüzyıllarda Ahiler fethedilen memleketlerin medenileştirilmesinde ve bu arada Rumeli'de Türkler tarafından şehir hayatının geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Şehir halkının yoğun kitlesini sanayi erbabı oluşturmuştur. Şehirde üretime katılanların hepsi mensup oldukları sanayi dalındaki ekonomik, mali, idari ve sosyal fonksiyonları

---

¹²² Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974 s.453

bulunan bir teşkilatın üyesi olmuşlardır. Ahilikte bir sanat kolunun mensupları belli sayıda bir grup teşkil ederek faaliyette bulduklarından, içlerinden biri her hangi bir sebeple eksildiğinde yerine geçecek kimsenin tayini belli kurallara ve bir düzene göre olmuştur. Her Loncanın başında bulunan bir şeyh, bir kethüda ve bir yiğitbaşı o meslek grubu ustalarının oy birliğiyle seçilmişlerdir. Kethüda ve yiğitbaşı, esnafın mesleki ve sosyal meslekleriyle ilgilendikleri gibi devlet ve tüketicilerle ilişkilerde de temsilcileri olmuşlardır.¹²³

Osmanlı devletinde Tanzimat öncesinde halk seçimiyle gelen diğer yerel yönetim unsuru ise Âyanlar olmuşlardır. Osmanlı tarihinde, "vücut" da denen bu kişiler Osmanlı siyasasında sonlarına kadar çok fazla önemli görülmemiş olmalarına rağmen 18 nci yüzyıl sonları 19 ncu yüzyıl başlarında en güçlü dönemlerini sürmüşlerdir. Bunlar kasabalarda, Hıristiyan toplulukların Kocabaşları gibi, devlet temsilcilerine karşı bir çeşit, halk temsilcileri sayılmışlardır. Bunlar halk tarafından seçilmişler, bu seçilmeleri bir fermanla tasdik edilerek «âyan-ı vilâyet ve işerleri» olarak atanmışlardır.¹²⁴

B. Tanzimat Sonrası Dönemde Seçimler

Türkiye, Tanzimat başından beri seçimle tanışmıştır. Tanzimat başlangıcında vilayetlerde ahaliye vergi salacak Muhassıllık Meclislerine yerli halktan temsilciler seçmek için sade ve ilginç bir sistem uygulanmıştır. Seçmen vasfına sahip, yeterli miktarda vergi veren, saygın ve yetişkin erkek nüfus toplanmış, önerilen adayı isteyenler bir tarafa, istemeyenler öbür tarafa geçmesiyle seçim gerçekleşmiştir. Bu usul uzun bir dönem gayet güzel işlemiştir. 1877'de toplanan ilk Mebuslar Meclisi'nde mebuslar, vilayet meclisleri ve belediye meclislerinin üye seçimi için kanunu tartışırken, taşra vilayetlerinin mebusları "*Biz taşralarda Tanzimat başından beri seçim yapıyoruz, galiba İstanbullular ilk defa seçim görecekler*" şeklinde bu durumu dile getirmişlerdir.¹²⁵ O dönemde mebus olanlar, aslında bu garip seçim usulüyle seçilen vilayet idare meclisleri üyeleri arasından adeta tayinle gelmişlerdir.¹²⁶

¹²³ Nuri Yavuz, **Anadolu Dönemi Beylikleri**, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara 2002, s.100

¹²⁴ Berkes, **a.g.e.**, s.106-107

¹²⁵ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.95

¹²⁶ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.96

Osmanlı toplumunda, mahallî idare organlarının seçim ilkelerini düzenleyen ilk kanun, 1864 tarihli Vilayet Kanunu olmuştur. Ancak bu seçim ilkeleri gerçek bir demokratik anlayıştan çok farklı olması bir yana, bazı bakımlardan bir önceki yıl yapılan Ermeni milleti anayasasının öngördüğü seçim sistemini hatırlatan dolaylı ve karmaşık bir sistemi getirmiştir. Seçim sisteminin temeli her komündeki her dini topluluğun yaşlılarından oluşan meclis oluşturmuştur. Bu meclis 1864'te getirilmiş bir yenilik olmayıp, gerek müslümanlar gerek Hıristiyanlar arasında geleneksel bir biçimde varolmuş ve bu kanunla da doğrudan doğruya bir bütün olarak İmparatorluktaki idari hiyerarşiye bağlanmıştır.¹²⁷

1864 tarihli Vilayet Kanuna göre her karyede 18 yaşını dolduran ve devlete doğrudan doğruya yılda en az 50 kuruş vergi veren kimseler seçmen olabilir ve karyenin muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılabilirdi. Fakat bu kanuna göre yapılan mahallî idare seçimleri, gerçekte halkın hür tercihine dayanan seçimler olamamıştır. Gerçekte, mahallî kademelerde bu seçim usulünden en çok Osmanlı bürokrasisi üzerinde nüfuza sahip bulunan eşraf ve mütegalibe yararlanmıştır. Çünkü uygulamada idare meclislerinin üyelerini doğrudan doğruya halk seçmemiştir. Meclis üyelerini kazada kaymakam, naib, mal müdürü ve tahrirat kâtabi ile ruhanî liderler; vilâyette ise, vali, defterdar ve mektupçu; livada da mutasarrıf ve diğer bürokrasi mensuplarını içine alan bir topluluk seçmiştir. Bu seçim usulünde siyasal tercih halka değil, Osmanlı bürokrasisine ait olmuştur. Vilâyet Kanunuyla halka mahallî yönetim alanında sınırlı bir seçme hakkı tanınmış, Mahallî idare seçimleri ile halka herhangi bir alanda siyasal tercihte bulunma hakkı tanınmamıştır.¹²⁸

Tanzimat dönemi boyunca Mahalli idarelerin kuruluşu ve çalışması için temel bir şart olan seçimler de düzenli ve tutarlı olarak yapılamamıştır. İstanbul'da Belediye Seçimleri neredeyse II. Meşrutiyete kadar yapılamamış, Taşrada idare meclisleri ve diğer kurulların üyeleri adeta tayinle gelmişlerdir. Belediyelerle, köy muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri her yerde usulüne uygun olarak ve zamanında yapıldığı söylenememiştir.¹²⁹

---

¹²⁷ Davison, a.g.e, s.169-170

¹²⁸ Tunçer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik ilkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 102

¹²⁹ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler(1840-1878)**, s.236

C. I inci Meşrutiyet Döneminde Seçim Kanunları

1876 tarihli Kanun-u Esasi'nin kabulü ile başlayan demokratik süreç ve onun ayrılmaz aygıtı olan seçimler, zaman zaman değişik gerekçelerle kesintiye uğrasa da, Türk siyasal yaşamında hep gündemin ilk sırasında yer bulmuş ve 1878–1908 arasındaki zaman dışında, yöneticilerin seçimle işbaşına getirilmesine ve bir yasama meclisinin varlığına hep dikkat edilmiştir.¹³⁰ Gerçekte anayasal nitelikte ilk seçme hakkı, 1876 Kanun-u Esasisi ile kabul edilmiştir¹³¹

1876 Kanun-u Esasisinin getirdiği meşruti yönetimin bir gereği olarak Türkiye'de ilk seçimler 1877 yılında yapılmıştır. Kanun-u Esasinin getirdiği anayasal düzenlemede, Heyeti Âyan ve Heyeti Mebusan'dan oluşan bir Meclisi Umumi öngörülmüştür. Meclis-i Umuminin, Heyeti Âyan kanadı padişah tarafından atama yoluyla seçilirken, Heyeti Mebusan kanadının ise seçimler yoluyla oluşturulacağı ve her elli bin erkek nüfusa karşılık bir temsilcilik verileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Kanun-u Esasinin 66. maddesinde "*Emri intihap reyi hafi kaidesi üzerine müessestir. Sureti icrası kanunu mahsus ile tayin olunacaktır*" denilmek suretiyle seçim sistemi düzenlemesi sonraya bırakılmış fakat gizli oyla yapılacağı belirlenmiştir.¹³²

1. Meclis-i Mebusan Azasının Suret-i İntihabı ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate"

1876 Kanun-u Esasi'nin ilanı ile meşruti yönetime geçilmiş ve seçim süreci işlemeye başlamıştır. Ancak ortada bir seçim yasası yoktur. Bu noktada geçici yönetmelik devreye girmiş ve Türk siyasal yaşamındaki ilk seçimler, "Meclis-i Mebusan Azasının Suret-i İntihabı ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate" adını taşıyan talimat hükümlerine dayanılarak yapılmıştır. Ayrıca İstanbul ve çevresi için gerekli şartları belirten 1 Ocak 1877 tarihli bir hükümet beyannamesi de bu seçimlerde uygulanmıştır. Ancak 7 maddelik bu geçici talimat, Kanun-u Esasi'den önce çıkarıldığı için, pek çok yönden anayasa ile çelişen hususları da içermiştir.¹³³

¹³⁰ Erdoğan Günel, *Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s.87

¹³¹ Karamustafaoğlu, *a.g.e.*, s. 102

¹³² Günel, *a.g.e.*, s.88-89

¹³³ Aynı yer

İlk Osmanlı Meclisi oluşturulurken, yürürlüğe konan Talimat-ı Muvakkate bu usulle seçilmiş olan idare meclisi üyelerini ikinci seçmen saymış ve mebusan meclisi üyelerinin onlar tarafından seçileceklerine hükmetmiştir. Geçici talimattaki kurallara göre, Mebusan Meclisini seçme hakkı, doğrudan doğruya halka değil, vilâyet, liva ve kazalardaki idare meclisleri üyelerine bırakılmıştır. Talimatın dördüncü maddesinde idare meclisi üyelerinin diledikleri kişileri seçmekte serbest oldukları söylenmesine rağmen, gerçekte mahallî bürokrasinin seçimler üzerinde büyük nüfuzu sonucu, bazı seçim çevrelerinde mebuslar bizzat valiler tarafından tâyin edilmişlerdir. Ayrıca, geçici talimatla, seçmenlik şartları idare meclisi üyesi seçilebilmek için aranan şartlar şekline sokulmuştur. Nitekim mahallî idare seçimleriyle ilgili kurallara göre bir kimsenin idare meclislerine üye seçilebilmesi için bir miktar vergi vermesi, Osmanlı tabiiyetinde bulunması ve onsekiz yaşını doldurmuş olması şartları aranmıştır.¹³⁴

Türk siyasal yaşamının ilk seçimlerinde seçim mevzuatı, başta Kanun-u Esasi olmak üzere, Talimat-ı Muvakkate, Beyanname ve mebusların vilayetlere göre dağılımını gösteren cetveldен oluşmuş ve seçimler, 29 bölgede 130 milletvekilliği için gizli oy esasına dayalı, iki dereceli olarak ve basit çoğunluk sistemi ile yapılmıştır. Ali Fuad Başgil bu koşullar altında yapılan seçimler için: "*Bu şekilde seçimler yapılmış ancak genel oy bir tarafa, cinsiyet ve servet gibi birtakım şartlarla tanınan sınırlı oy hakkı sahipleri bile seçimlere tam olarak katılamamıştır. Çünkü ikinci seçmenlerin seçimi sadece İstanbul'da yapılmıştır. İstanbul ve çevresi dışındaki diğer vilayet, kaza ve liva merkezlerinde ise, daha önceden halk tarafından seçilmiş vilayet meclisi üyeleri ikinci seçmen sıfatı ile milletvekillerini seçmişlerdir*" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³⁵

1877 başında, Talimat-ı Muvakkate gereğince yapılan genel seçimde, Meclisi Mebusan'a 80 Müslüman, 50 Gayri Müslim 130 üye seçilmiştir. Meclis-i Umumî 19 Mart 1877'de kez açılmış ve 50 toplantı yaparak 28 Haziran 1877'ye kadar üç buçuk ay çalışmıştır. Yeni bir seçimle 13 Aralık 1877'de Meclis-i Umumî ikinci kez

¹³⁴ Karamustafaoğlu, a.g.e. s. 103

¹³⁵ Günal, a.g.e. s.90; Ali Fuad Başgil, **Esas Teşkilat Hukuku, Türkiye Siyasal Rejimi ve Anayasal Prensipleri**, İstanbul 1960, C. 1, s. 98, Aktaran: Erdoğan Günal

açılmıştır. Bu sefer 30 toplantı yaparak, 14 Şubat 1878'e kadar üç ay çalışabilmiştir.¹³⁶

Kanun-u Esasi'nin 69. maddesi : "Mebusan intihabı umumisi dört senede bir kerre icra olunur ve her mebusun müddeti memuriyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir" hükmüne karşın, Talimat-ı Muvakkate'de seçimlerin "o seneye mahsus" olduğunu belirtilmiştir. İhtimalen bu nedenle, ilk Meclis-i Mebusan üç aylık çalışma süresini biraz aşır kendiliğinden dağılmış ve 1877 yılında İkinci seçimler yapılmıştır. İlk Meclis-i Mebusan'da kabul edilen "İntihab-ı Mebusan Kanunu", Meclis-i Ayan'da görüşülemediğinden yasalasamamış, ilk seçimlerdeki seçim mevzuatı bu seçimlerde de uygulanmıştır. Birinci Meşrutiyet döneminde yapılan seçimler, basit çoğunluk sistemi uygulandığı, kısıtlı oy ilkesinin geçerli olduğu, iki dereceli olarak yapılan seçimler olarak tarihimizde yerini almıştır.¹³⁷

Sadrazam Ahmed Vefik Paşa'nın önerisi üzerine padişah II. Abdülhamit Meclis-i Umumî'yi feshetmemiş, yalnızca tatil etmiş ve bu tatil otuz yıl sürmüştür. Mebuslar intihap dairelerine geri gönderilmiş, Âyan azaları ölünceye kadar tahsisatlarını almışlardır. Toplam altı buçuk ay sürmüş olan I. Meşrutiyet'in parlamento hayatı, Osmanlı İmparatorluğunun yakın siyasi tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Meclis-i Mebusan hükümet düşürme yetkisi olmadığı halde, İbrahim Edhem Paşa kabinesini istifaya zorlamıştır. Hükümeti denetleyiciliğini Saraya kadar genişletince, II. Abdülhamid, Abdülmecid'in ıslahatçı yolunu bırakarak böyle bir yönetime başvurmuştur.¹³⁸

Padişah II nci Abdülhamit tarafından yapılan bu otuz yıllık tatilin bir başka nedeni İngiltere'nin o dönemdeki siyasi çıkarlarıdır. Berlin Antlaşmasının hazırlık toplantıları sırasında İngiltere'nin ikinci temsilcisi Kont Beaconsfield'in: *«Bütün üyelerin kanaatı odur ki, barışın başlıca temellerinden biri padişahın, Avrupalı hükümdar olarak bağımsızlığıdır. Padişahın, hükümdarlık haklarına saygıyı sağlayacak bir statüden yararlanması gerektiği yolunda, oy birliğiyle mutabakat*

---

¹³⁶ Tarık Zafer Tunaya **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938, Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet Dönemi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.15

¹³⁷ Tarık Zafer Tunaya 1877 Seçimleri için, gayet kısa süren Birinci Meşrutiyet devresinde, genel olmakla beraber iki sakat seçim yapıldığını değerlendirmiştir. Aktaran: Erdoğan Günel; Günel, **a.g.e.** s.90-91

¹³⁸ Tunaya, **a.g.e.** s.15

*doğmuştur.»*¹³⁹ şeklindeki konuşması bu olayı empoze eder tarzda bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda ilginç olan bir diğer husus, İstanbul'daki elçilerin, Yıldız'a bir "Meclis-i Âli" (Yüksek Meclis) kurulmasını önerme girişimleri olmuştur. Yalnız, Çarlık Rusyası elçisi, halkın henüz bir anayasaya layık olmadığı tezini savunmuştur.¹⁴⁰

D. II. Meşrutiyet Döneminde Seçim Kanunları

İkinci Meşrutiyet döneminde, hürriyet ve parlamenter rejim bakımından önemli gelişmeler olmuştur. Öncelikle bir seçim kanunu yürürlüğe konulmuş ve gerçek anlamda Türk siyasal yaşamının ilk siyasal partileri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Zira 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesi, cemiyet kurma hürriyetini getirmiş, partilerin gizlilikten kurtulup özgürce faaliyette bulunma olanaklarını yaratmıştır. Bu bağlamda 1909'da çıkarılan 310 Sayılı Kanunla Partiler, siyasal alanın meşru aktörleri haline gelmiştir.¹⁴¹

1. İntihab-ı Mebusan Kanunu

Kanun-u Esasi, 23 Temmuz 1908 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısı üzerine yeniden yürürlüğe konmuş ve İkinci Meşrutiyet dönemi başlamıştır. Bu durum yeni seçimleri gündeme getirmiştir. Bu nedenle öncelikle ilk Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmiş olan, fakat yürürlüğe girmemiş bulunan "İntihab-ı Mebusan Kanunu" Padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe sokulmuştur. Bu seçim yasası, üzerinde yapılan bazı değişikliklerle, 1942 yılına kadar Türkiye'nin seçim yasası olarak uygulanagelmiştir. Kanunun başlıca hükümleri:¹⁴²

"1. Seçimlerde her sancak şubesi bir seçim bölgesidir.

2. Her 50 bin erkek nüfus bir milletvekili seçecektir. Ancak nüfusu 50 binden az olan sancaklara da birer milletvekilliği verilecektir.

3. Seçimlerde iki dereceli seçim yöntemi uygulanacak olup, seçmen yaşı her iki kademedede de 25 olarak kabul edilmiştir.

4. Her 500 birinci seçmene, bir ikinci seçmen seçme hakkı tanınmıştır.

¹³⁹Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1974 s.890-91

¹⁴⁰Tunaya, **a.g.e.** s.16;

¹⁴¹Günel, **a.g.e.** s.93

¹⁴²**A.g.e.**, s.92

5.İkinci seçmenlerden en fazla oyu alanlar milletvekili seçilmiş olacaktır."

1908 seçimleri "İntihab-ı Mebusan Kanunu" ve " İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin Suveri İcraiyesine Dair Talimat" hükümlerine uygun olarak yapılmış ve söz konusu Kanununun 44 ve 52. maddeleri gereğince, basit çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bu seçimler, Türkiye'nin siyasal yaşamında siyasal partilerin yarışmasına sahne olan ve nispeten demokratik özellikler taşıyan ilk seçimler olmuşlardır. Bu seçimlerde yarışan partiler İttihat ve Terakki Fırkası ile Ahrar Fırkası olmuş ve tarihimizin ilk serbest ve hür seçimleri olarak kabul edilen bu seçimleri, İttihat ve Terakki Fırkası adayları kazanmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde 1908 seçimlerinin yanı sıra, 1912, 1914 ve 1919 yıllarında da seçimler yapılmıştır. Ancak bu seçimlerden özellikle 1912 seçimleri, Türk siyasal hayatında İttihat ve Terakki Fırkası'nın seçim sürecinde ortaya koyduğu tavır ve uygulamalar nedeniyle "sopalı seçimler" olarak yer almıştır. 1914 yılında yapılan seçimlere, İttihat Terakki Fırkası tek başına girmiş ve tüm üyelikleri kazanmıştır. Seçimlerde genel oy ilkesi yerine kısıtlı oy ilkesi uygulanmıştır. Ayrıca tek dereceli seçimler yerine iki dereceli seçim yöntemine başvurulmuştur. İki dereceli seçimler, özellikle ikinci seçmenlere ulaşma kolaylığı sağlamakta oluşu sebebiyle, İttihat ve Terakki'nin böyle bir tercihe gittiğini düşündürmüştür.¹⁴³

1919 seçimleri, İkinci Meşrutiyet Dönemi içinde yapılan son seçim olmuş ve bu seçimlerde de daha önceki seçimlerde uygulanan seçim mevzuatı uygulanmıştır. Seçimlere İttihat ve Terakki Fırkası varlığını sona erdirdiği için katılmamış, Hürriyet ve İtilaf Fırkası da kendi isteğiyle katılmamıştır. Fakat bu iki partinin dışında kalan pek çok parti seçimlere katılmış ve seçimleri büyük çoğunlukla Müdafai Hukuk Cemiyeti kazanmıştır. Meclis fiilen 2 ay 6 gün çalışabilmiş ve mebuslar, 12 Ocak 1920'de başladıkları çalışmalarına, İstanbul'un işgali üzerine gördükleri baskı ve tutuklamalar üzerine, 18 Mart 1920'de Mebusluk görevinin yapılması için güvenli bir ortam kalmadığı gerekçesiyle meclis çalışmalarının ertelenmesini kararlaştırmışlardır. 11 Nisan 1920'de son Meclis-i Mebusan, padişah tarafından seçimlerin dört ay içinde yapılması koşuluyla feshedilmiştir.¹⁴⁴

---

¹⁴³ A.g.e. s.93

¹⁴⁴ A.g.e. s.94

1920 yılının Mart ayında, Anadolu'da bağımsızlık hareketinin başlatıldığı dönemde, Vilayetlere, Bağımsız Livalara ve Kolordu Komutanlarına Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal tarafından gönderilen 19 Mart 1920 tarihli tebliğ uyarınca ilk milletvekili seçimi gerçekleştirilmiştir. 1920 seçiminde uygulanacak yöntem tebliğin 5. maddesinde: "*Milletvekillikleri, liva ve vilayetlerdeki ikinci seçmenlere ek olarak, İdare ve Belediye Meclisleriyle, Müdafai Hukuk Yönetim Kurullarından oluşan bir Meclis tarafından seçilecektir.*" şeklinde açıklanmıştır. Tebliğin 8. maddesi de seçim sistemine açıklık getirmiştir. Buna göre seçimlerde mutlak çoğunluğun aranması öngörülmüştür. Oysaki Talimat-ı Muvakkate'de ve İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı'nda mebus seçimi için ikinci seçmen tabanı bu kadar geniş tutulmamış, aynı zamanda da mutlak çoğunluk değil, basit çoğunluk aranmıştır.¹⁴⁵

Seçimler sonucunda Büyük Millet Meclisi, livalardan seçilen milletvekillerinin yanında, feshedilmiş olan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın bazı üyelerinin de katılımı ile 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmış ve böylece 1. dönem çalışmaları başlatılmıştır. Bu Meclis, siyasal alanda Milli Mücadeleyi yürütmesinin yanı sıra, 1921 Anayasasını yürürlüğe koymuş ve seçim hukuku yönünden de İntihab-ı Mebusan Kanununda milletvekili ve ikinci seçmen sayılarının ve seçmen yaşı ile ilgili olarak önemli değişiklikler yapmıştır.¹⁴⁶

Ülkemizde, Kurtuluş Savaşı ve TBMM'nin açılışına kadar geçen dönemde, yerel alanda Osmanlı Mebusan Meclisinin, 1877'de çıkardığı Belediye Kanunu yürürlükte kalmış, bu kanunda 1920'de yapılan bir değişiklik ile belediye seçimlerinde oy kullanabilmek ya da seçilebilmek için emlak ile ilgili vergi veriyor olma koşulu kaldırılmıştır. Bu değişiklik "*Belediye Seçimlerinde Vergi Kaydının Kaldırıldığına ve Seçmenlerin Yaşına İlişkin Yasa*" ile gerçekleştirilmiştir. Seçme yaşı 25'ten 20'ye, seçilme yaşı 30'dan 25'e düşürülmüştür. 30 Kasım 1922'de kabul edilen bir yasayla da belediye başkanlarının, belediye meclislerince kendi aralarından

---

¹⁴⁵ Emine Yavaşgel, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2004, s.156

¹⁴⁶ Günal, a.g.e., s.95

gizli oyla çoğunluk ilkesine göre seçilmeleri esası getirilmiştir. Böylece belediye başkanlarının vali tarafından atanmasına son verilmiştir.¹⁴⁷

II. CUMHURİYET DÖNEMİ SEÇİM DÜZENLEMELERİ

Türkiye'de demokratik özgürlüklerin adım adım kurumlaşması sayesinde halk, yani sıradan insanlar ve kitlelerin öz kültürünün temsilcisi olan liderleri, gerçek duygularını özgürce dile getirme olanağına ve duygusal tepkilerini ve isteklerini hükümetin politikalarına dönüştürebilmek için gereksindikleri araca, yani seçim mekanizmasına kavuşmuşlardır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminin özellikle çok partili döneminin başında bir demokrasi mücadelesi olarak başlayan politik çekişmenin gerçek hedefi, halkın anladığı anlamda kültürel ve manevi özgürlükler olmuştur. Bu, tarihsel ve kültürel sürekliliği amaçlayan ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bir savaşım olmuştur.¹⁴⁸

A. 1923-1930 Dönemi Seçim Kanunları

Cumhuriyetin bu ilk döneminde, yeni bir seçim kanunu yapılmamış, sadece İntihab-ı Mebusan Kanununun bazı hükümleri değiştirilmiştir. I. Meşrutiyet parlâmentosunun hazırladığı tarihsel seçim kanunu İntihab-ı Mebusan Kanunu, 1908'den 1942 yılına kadar çeşitli değişiklikler görek bütun seçimlerde uygulanmıştır. Bununla birlikte, bu dönemde seçme hakkı üzerindeki kayıtlar kaldırılmış ve seçme hakkı genelleştirilmiştir.¹⁴⁹

1. 3.4.1923 tarihli ve 320 Sayılı Kanun

3.4.1923 gün ve 320 Sayılı Kanunla "İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatı"nda değişiklik yapılarak seçmenlik yaşı 18'e indirilmiş, her 200 erkek seçmen için bir ikinci seçmen ve her 20 bin kişi için bir milletvekili esası kabul edilmiştir.¹⁵⁰

Dönemin ilk seçimi, 1923 yılının Haziran-Temmuz aylarında yapılmıştır. İntihab-ı Mebusan Kanun-u Muvakkatı uyarınca iki dereceli ve mutlak çoğunluk yöntemine göre yapılan bu seçimin sonuçlarına göre, Milli Mücadele yıllarında

---

¹⁴⁷ Turan, a.g.e., s.15

¹⁴⁸ Kemal Karpat, *Türkiyede Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.46

¹⁴⁹ Karamustafaoğlu, a.g.e.,s.106

¹⁵⁰ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Ankara, 1982, s.293

ortaya çıkan birinci ve ikinci grup ayrımı son bulmuş ve seçimleri birkaç bağımsız aday dışında tümüyle birinci grup kazanmıştır. Bu seçimin en önemli özelliğini rejim değişikliğini kabul eden bir meclisi getirmiş olması oluşturmuştur. 2. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Ekim 1923'te Türk Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğunu kabul etmiştir. TBMM dönemindeki seçimler ülkenin her yerinde aynı tarihte yapılamamış, değişik seçim çevrelerinde farklı tarihlerde yapılan seçimlerin bitirilmesi zaman almıştır. Bu süre 1923 seçimlerinde iki ayı bulmuştur.¹⁵¹

2. 1927 tarihli 1079 ve 1112 Sayılı Kanunlar

16.6.1927 gün ve 1079 Sayılı Kanunla teftiş heyetlerinin kuruluşu değiştirilmiştir. 21.6.1927 gün ve 1112 Sayılı Kanunla yalnız o yıla ait seçim süresi kısaltılmıştır.¹⁵²

Bu kanunlarla yapılan düzenlemeler sonrasında 31 Ağustos 1927'de 1924 Anayasası'nın öngördüğü esaslar doğrultusunda ve İntihab-ı Mebusan Kanunu'na göre seçimler yapılmıştır. 1924 Anayasası ile seçim sistemi tercihinine ilişkin bir düzenleme getirilmemiş, ancak seçimlerle ilgili iki temel konu olan seçme ve seçilme haklarına ilişkin 10, 11, 12 ve 13 ncü maddeleri ile düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, 18 yaşını bitiren erkek yurttaşlara seçme, 30 yaşını bitiren erkek yurttaşlara da, milletvekili seçilme hakkı tanınmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından seçilecek adayları gösteren bir tebliğ yayınlanmış ve sonuç olarak söz konusu tebliğde adı geçenler milletvekilliklerini kazanmışlardır.¹⁵³

B. 1930-1955 Dönemi Seçim Kanunları

1930 yılı ile başlayan dönemin seçimlerle ilgili ilk düzenlemesini yeni çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanununun getirdiği esaslar teşkil etmiştir.

1. 1930 tarihli 1580 Sayılı Belediye Kanunu

1580 sayılı Belediye Kanununun seçimle ilgili en başta dikkati çeken düzenlemesi İstanbul ve Ankara belediye başkanlarının seçilmesi usulüdür. Bu Kanunda da farklı statülerini korumuşlardır.

---

¹⁵¹ Yavaşgil, a.g.e., s.156; Günel, a.g.e., s.95

¹⁵² Goloğlu, a.g.e. s.293

¹⁵³ Günel, a.g.e., s.99

1580 sayılı Belediye Kanununda belediye başkanlarının seçimle işbaşına gelmesi esas alınmış olmasına rağmen, istisna olarak Ankara Belediye Başkanının Cumhurbaşkanının onayıyla İçişleri Bakanlığı tarafından atanması, İstanbul Valisinin aynı zamanda İstanbul Belediye Başkanı olması yer almıştır. Ayrıca Bakanlar Kurulunun belirleyeceği il merkezlerinde belediye başkanlarının İçişleri Bakanlığınca, il merkezi olmayan yerlerde ise valiler tarafından atanabilecekleri düzenlenmiştir. Bunun dışında belediye başkanlığı görevleri Cumhurbaşkanı onayıyla İçişleri Bakanlığı tarafından söz konusu yerin vali veya kaymakamlarına da verilebilecektir.¹⁵⁴

Belediye başkanları, belediye meclisi tarafından dört yıllık bir süre için seçilecektir. Seçilecek kişiler belediye meclisi içinden olabileceği gibi, dışarıdan da olabilecek, yalnız dışarıdan seçilecekler, belediye meclisine üye seçilme koşullarına sahip olacaklardır. Meclisler tarafından seçilen belediye başkanlarının onaylanması gerekmektedir. İl merkezi dışındakiler ilin valisi tarafından onaylanacak, İl merkezlerindeki ise İçişleri Bakanının yazısı üzerine Cumhurbaşkanı tarafından onaylanacaklardır.

Kanunda bir belediyede belediye meclisinin kaç üyeden oluşacağı yerleşim yerinin nüfusuna göre belirlenmektedir. En küçük belediye meclisi 12 üyeden oluşmaktadır. Belediye meclisi üyeleri hemşehrileri tarafından dört yıl için seçileceklerdir. Kanunda Belediye meclisi seçmenlerinde aranan özellikler; Türk olmak, en az seçim başlamadan önceki son altı ay içinde beldede ikamet etmek, 18 yaşını bitirmek, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklanmış olmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyet suistimali, iflas gibi onur kırıcı suçlardan mahkûm bulunmamak, subay, asker, jandarma, askeri memur olmamak şeklinde yer almıştır. Seçilebilmek için ise; Türk olmak, Türkçe okuryazar olmak, en az seçim başlamadan önceki son altı ay içinde beldede ikamet etmek, 21 yaşını bitirmek, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklanmış olmamak gerekmektedir. Ayrıca, subay, asker, jandarma, askeri memur, polis olmamak, aday olunacak yerde devlet memuru, belediye memur ve müstahdemi olmamak, belediyeye ait bir iş için sözleşme yapmış olmamak, yüklenicisi, kefil,

---

¹⁵⁴ İnan, a.g.e., s.281

ortağı olmamak veya bunlarla ilgili olarak borçlu olmamak koşulları belirlenmiştir. Ayrıca bir kişi aynı zamanda hem belediye meclisi üyesi hem de milletvekili veya il daimi encümeni üyesi olamayacağı gibi seçilebilmek için seçmen olmanın ötesinde bazı koşullar ortaya koyulmuştur.¹⁵⁵

Kanuna göre ayrıca her belediyede bir seçim encümeni oluşturulur. Eğer belediye şubelere ayrılmış ise, her şubede bir seçim encümeni oluşturulur. Belediye meclisi kararıyla belediye ya da belediye şubesi nüfusu 500'den aşağı olmamak üzere seçim şubelerine bölünebilir. Seçim encümeni her mahalleden gelen ikişer kişinin katıldığı toplantıda hepsinin adlarının dâhil edildiği kura çekimiyle belirlenir. Mahalle adına toplantıya katılacak iki kişiyi Mahalle İhtiyar Meclisi gizli oyla, tercihen okuryazar olan seçim hakkına sahip mahalle halkından seçer. Seçim encümeni 5-10 üyeden oluşur. Encümen, seçmen ve üye olabileceklere ilişkin iki defter hazırlar. Bunların örnekleri hükümet ve belediye daireleri kapılarıyla, herkesin görebileceği diğer yerlerde altı işgünü askıya çıkarılır. Bu süre içindeki itirazları Encümen inceler, karara bağlar. Bu karara itirazlar Asliye Mahkemesine, yoksa Sulh Yargıçlığına yapılır. Oy vermenin kaç gün süreceği belediye meclisi kararı ve en büyük mülki memurun onayıyla belirlenir. Her seçmen oyunu bizzat kendisi dört tarafı sicimle bağlanıp düğüm yeri mühürlenmiş sandığa atar. Seçim süresince akşam sandığın oy atılan yeri Encümen huzurunda bir kâğıtla kapatılıp dört tarafı reis ve üyeler tarafından mühürlenir. Sabah da bu yer Encümen huzurunda açılır. Oy pusulasında seçmenin adı, adresi, imzası veya mührü bulunur. Seçmen pusulaya üye sayısının iki katı ad yazar. Okuma yazma bilmiyorsa, güvendiği bir kişiye yazdırır. Oyunu sandığa Encümen huzurunda bizzat atar. Eğer seçimin son gününün akşamı seçmenlerin yarısından fazlasının oy vermediği anlaşılırsa, sandık açılmayıp oy verme süresi bir hafta uzatılır. Oy pusulaları sayılır, geçersizler ayrılır. Geçerli oylar sayılır. Adaylar aldıkları oya göre sıraya konur. Oyların eşitliği halinde evli olanlar olmayanlara tercih edilir. Evli olanlar içinde büyük yaştakiler tercih edilir. Büyük yaştakiler içinde çocuğu çok olanlar tercih edilir. Eşitlik hâlâ sürüyorsa kura çekilir. Birinci derece akrabalığı bulunanlarda daha fazla oy alan üye olur. Seçim sonunda seçim encümeni bir mazbata düzenler en büyük mülki amire gönderir. O da seçilenlere seçildiklerini, belediye başkanlığına da seçilenleri tezkereyle bildirir.

---

¹⁵⁵ A.g.e., s.276

Seçim işleri Eylülün başında başlar, Ekim ayının 20'sine kadar bitirilir. Belediye meclisi üyelerinin seçiminde çoğunluk sistemi uygulanır. Belediye Encümeni üyelerinden iki-üçü belediye meclisi üyeleri arasından seçilir.¹⁵⁶

1580 sayılı Belediye Kanunu seçimle ilgili o devirde birçok yeni düzenleme getirmesine rağmen ilk uygulamada yine sorunlar yaşanmıştır. 1930 belediye kanununu getirdiği sistemle, milletvekili seçimlerinin aksine belediye seçimleri tek dereceli yapılmasına karşın bir günde bitmemiştir. Genelde oy hakkı bulunan seçmenlerin belirlenen 10 gün içinde oylarını kullanmaları öngörülmüştür.¹⁵⁷

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun düzenlemesine göre seçimlerin uygulanışını CHP'nin 1930 yıllarındaki parti müfettişi ve milletvekili olan Hilmi Uran anılarında:¹⁵⁸

"O vakitki Belediye Seçimi Kanunu, gene bugünkü gibi tek dereceli idi ve kadınların da seçime katılmak hakkını tanımakta idi. Sonra, sandık yakınında ve uzağında her gün için propaganda yapılabilmesini meneden bir kayıt taşımamakta idi. Fakat seçim, bugün olduğu gibi, bir günde yapıp bitirilmiyordu. On gün içinde vatandaş, reyini kullanma hakkına malikti ve bütün seçmen defterleri bir yere toplanarak ve nüfus tezkereleri gösterilerek bir yerden, bir sandığa rey veriliyordu. Bu, çok yorucu, çok üzücü ve seçim başında çalışan memurların iyi veya kötü niyet taşımalarına göre de icabında çok biktirici bir şey oluyordu. Çünkü her iki parti de, taraftarlarını rey vermeye teşvik ederek sandık başına getirme gayretinde olduğundan, o tek sandık başında rey verebilmek üzere, daha evvel seçmen defterlerinde ismini aratıp buldurabilmek için oraya kütle halinde koşan vatandaşlar saatlerce beklemek zorunda kalıyorlardı. Parti mücadelelerine ilk defa maruz kalan halkımızın mizacen bu gibi didişmelere karşı çekingen olan kısmı ise, oraya, rey vermek için gitmemeyi tercih ediyordu." şeklinde anlatmıştır.

15 Kasım 1930 günü 1930 Belediye Seçimi ile ilgili meclis toplantısında konuşan SCF lideri Fethi Okyar bu seçimi: *"Son belediye seçimi memlekette şimdiye kadar görülmemiş bir ilgi uyandırdı. Çünkü iki parti, yarışır durumda karşı karşıya*

---

¹⁵⁶ A.g.e., s.277-280

¹⁵⁷ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 3 ncü Kitap 1inci Bölüm:Yeni Türkiye'nin Oluşumu 1923-1938**, Bilgi Yayınevi , İstanbul, 1995, s.303

¹⁵⁸ Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ankara, 1959, s.214-5

gelmişlerdi. Şehir ve kasabalarda bugüne değin hiçbir seçime katılmamış binlerce vatandaş, bu kez oy hakkını kullanmak için saatlerce, günlerce sandık başına gelebilme fırsatını bekledi. Her ne kadar bunlardan çoğu, 'defterde adın yok' cevabını alarak üzüntülü ve kızgın geri döndülerse de, onları görenler bezginlik göstermediler. Halkımızın oy kullanmak için saatlerce beklemelerini memnunlukla karşılamak gerekirken, bazı görevliler ve bazı partiler telaşa düştüler. Oyların istenilen yere verilmediğini gördükçe de sinirlilik arttı." şeklinde aktarmış, SCF'ye oy vereceklere çıkarılan bu zorluklara karşı CHF'ne oy vereceklere her türlü kolaylıklar hatta kanuna aykırı olanaklar sağlandığını da öne sürerek, buna ilişkin bazı örnekler vermiştir. Okyar, Adana'da defterlere göre 4652 kişi oy kullandığı halde sandıklardan 78 fazlasıyla 4730 oy çıktığı, bunlardan 2325'inin vali tarafından usulsüz olarak geçerli sayılarak hepsinin CHF'na maledildiğini söylemiştir. Ayrıca, Mersin'de CHF'na 960, SCF'na 1734 oy atıldığı anlaşılınca geride kalan seçmenlerin oy kullanmalarının engellendiğini, Konya Valisinin baskı ve korkutma ile seçmenlerden CHF lehine oy kullanılmasını istediği, Çatalca ve Silivri'de seçimin SCF lehine sonuçlandığı anlaşılınca seçim defterlerinin çalındığını dile getirmiştir.¹⁵⁹

2. 22 Aralık 1934 Tarih ve 2631 Sayılı Kanun:

22 Aralık 1934 Tarih ve 2631 Sayılı Kanunla, 320 sayılı Kanunun 5. maddesinde iki önemli değişiklik yapılmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren anayasa değişikliğine paralel olarak, ikinci seçmen sayısına esas olacak nüfus kadın ve erkek olarak tanımlanmış ve ikinci seçmen sayıları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; bir bucak dâhilinde bulunan kadın-erkek nüfustan her 400 kişi için 1 adet ikinci seçmen seçilecektir. Nüfus 400'ü geçtiğinde ise 401 – 600 kişi için 1 ikinci seçmen, 601 – 1000 kişi için 2 ikinci seçmen, 1001 – 1400 kişi için 3 ikinci seçmen seçilecek ve daha fazla seçmen için seçilecek ikinci seçmen sayısının aynı yöntemle belirlenecektir.¹⁶⁰

¹⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, C.XII, Devre 3, İçtima 4, İnikat 5, Celse 1, 15 Kasım 1930; Turan, a.g.e. s.305-306;

¹⁶⁰ ErolTuncer-Necati Danacı, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, TESAV, Ankara, 2003, s.83; Goloğlu 'nun 5545 sayılı kanunun çalışmaları esnasında mecliste sunulan seçim kanunlarının değişimini özetleyen bilgilerden aktardığına göre. 5.2.1934 gün ve 2598 Sayılı Kanunla seçmenlik yaşı 22'ye çıkarılmış, kadınlara seçmek ve seçilmek hakkı tanınmıştır.

2631 sayılı kanunun geçerli olduğu 1935 yılında yapılan seçimler, Türk siyasal yaşamında "genel oy" ilkesinin ilk defa uygulandığı seçimler olmuştur. Bu seçimlerle ilk defa kadınlar da seçme ve seçilme hakkını kullanabilmişlerdir. Ancak bu arada seçme yaşı 18'den 22'ye yükseltilmiştir. 1939 Seçimleri de önceki seçimler gibi yasama devresinin sona ermesi nedeniyle dört yıllık periyodun sonunda yapılmış ve farklı bir uygulama söz konusu olmamıştır.¹⁶¹

3. 14 Aralık 1942 Tarih ve 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu

Cumhuriyet döneminin ilk Seçim Kanunu olan 14 Aralık 1942 Tarih ve 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu 19. maddesi ile ikinci seçmen sayılarını düzenlemiştir. Bir seçim şubesindeki nüfus miktarına göre seçilecek ikinci seçmen sayıları için 1934 tarih ve 2631 sayılı Kanunda yer alan ölçütler, bu kanunda da aynen yer almıştır. Bu kanunla önceki İntihab-ı Mebusan Kanunu ve tadillerini ihtiva eden 320, 385, 1079, 1769, 2598 ve 2631 sayılı Kanunlar da yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni seçim kanunu sistem olarak bir farklılık getirmemekle birlikte, seçimle ilgili mevzuatı dağınıklıktan kurtarmış ve tek bir kanuna bağlamıştır. 1943 seçimlerinde bu seçim kanunu uygulanmış, bu seçimde de önceki seçimlerle aynı sonuçlar alınmış, seçimler tek parti döneminin son seçimi olmuştur. Tek parti döneminde seçimler yarışmacılıktan yoksun, iki dereceli dolayısıyla ulusal irade denilen şeyin dolaylı olarak gerçekleşebildiği bir sistem devam etmiş, farklı olarak, Meşrutiyet ve Milli Mücadele dönemi seçimlerinde uygulanan "gizli oy, açık sayım" ilkesi, tek parti dönemindeki seçimlerde yerini "açık oy, gizli sayım" ilkesine bırakmıştır.¹⁶²

İki dereceli seçimler ile ilgili dikkati çekerek meclis kürsüsüne getirilen bir değerlendirmeye göre, bu sistemin tek parti dönemindeki uygulaması memur miktarını artıran bir etki yapmış, bürokrasiyi adeta körükler hale gelmiştir. DP Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu meclisteki konuşmasında:¹⁶³ " *Osmanlı İmparatorluğu zamanında 15 bini bulan memur mevcudu bugün 300 bini geçmiş bulunuyor. Fakat bu husustaki kabahat doğrudan doğruya tek partinin memur zihniyetiyle memleketi idare etme sevdasından başka bir şey değildir. Hepimiz biliyoruz ki o zaman iki dereceli seçim vardı. Bu iki dereceli seçimde memur*

¹⁶¹ Günal, a.g.e., s.99-100

¹⁶² A.g.e., s.100

¹⁶³ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM: IX CİLT : 5 TOPLANTI : 1 Otuz dokuzuncu Birleşim 5.11.1951 Pazartesi Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun konuşması

müntehibi sanilerin adedini çoğaltmak için muhtarlara, köy bekçilerine varıncaya kadar hepsini memur addetmek icabediyordu. Fakat bunun yanı başında da Devletçilik sistemi kurulmuştu." şeklinde bu konudaki görüşünü dile getirmiştir.

4. 6.6.1946 tarihli 4918 sayılı Seçim Kanunu

1946 Seçimleri Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde yapılan ilk erken, ilk tek dereceli ve ilk çok partili seçim olmuştur. Seçimlerden önce 4918 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu yasaya göre seçimlerin tek dereceli, açık oy - gizli sayım yöntemiyle, yürütme yönetiminde ve yargı denetiminde yapılması öngörülmüştür. Yine bu yasaya göre bağımsız adaylar ilk kez parti listeleri dışından aday olabilmeye imkânı elde etmişlerdir. Bu kanuna göre yapılan 1946 seçimlerine, muhalefet partisi olan Demokrat Parti'nin (DP) gerçek anlamda örgütlenme sürecini henüz tamamlayamadan ve çoğu seçim çevresinde aday gösteremeden gidilmiştir. DP 49 ilde 465 adaylıktan 273 ünü gösterebilmiştir. Seçimlere katılım oranı bir önceki seçimlere göre %5 gerileyerek %75 olarak gerçekleşmiştir. Bunda DP'nin tüm seçim çevrelerinde seçimlere girememesinin etkili olduğu, bu dönemde ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar yanında, siyasal iktidar tarafından biraz da muhalefetin hızını kesmek amacıyla 1946'da seçimin erkene alındığı değerlendirilmiştir. 1946 seçimleri idarenin yönetiminde gerçekleştirilirken, bundan sonraki diğer seçimler yargının yönetimi ve denetimi altında gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁴

1946 yılından itibaren seçimlerde çoğunluk usulü uygulanmıştır. Çoğunluk sistemi, ülkemizde 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanmıştır. Çoğunluk sistemleri, milletvekillerinin ya birer milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde seçilmelerine ya da birden çok milletvekilinin aynı çevreden seçilmelerine göre "tek adlı" veya "çok adlı seçim sistemleri" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bizde genellikle yaygın terimlerle bu sistemlere "dar bölgesi" ya da "geniş bölgesi seçim sistemleri" denilmiştir. Ayrıca geniş bölgesi seçim sisteminde seçmene bir liste sunulduğu için bu sistem, "Liste Usulü Çoğunluk Sistemi" olarak da adlandırılmıştır.

Bu uygulamada, bir seçim çevresinde birden çok milletvekili seçilmekte ve siyasal partiler, seçilecek milletvekili sayısı kadar aday belirleyerek listelerini

---

¹⁶⁴ Buran, a.g.e., s.104

oluşturmaktadırlar. Bir seçim çevresindeki milletvekilliklerinin tümü en fazla oy alan parti tarafından kazanılmakta, diğer partiler milletvekili çıkaramamaktadır.

Liste usulü çoğunluk, yönetimde istikrar ilkesini en çok öne çıkaran sistemdir. Birinci sırayı alan partilere büyük avantaj sağlayan sistem; bir partinin tek başına meclis çoğunluğunu sağlayabilmesini, böylece tek parti çoğunluğuna dayalı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Sistemin sağladığı yararlarından birisi de seçmenlerin değişik partilerin adayları arasından tercih yapabilmesi, bir başka söyleyişle, partilerin sunduğu adaylarla bağımsız adaylar arasından karma liste düzenleyebilmesidir. Ancak temsilde adalet boyutunun fazlaca ihmal edilmiş olması, bu sistemin temel sakıncası olarak ortaya çıkmaktadır. Sistem toplumdaki değişik görüşlerin Meclise yansımalarını zorlaştırmakta, o yüzden özellikle küçük partilerin tepkisini çekmektedir.

Çoğunluk sistemlerinin tümünün en çok eleştirilen yönü, temsilde adalet ilkesinden oldukça uzak sonuçlar doğurmasıdır. Ortaya çıkan artık-eksik temsil olayı, parlamentoda muhalefetin olduğundan güçsüz, iktidarın ise olduğundan güçlü bir görünüme girmesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda da sayısal gücünden cesaretlenen iktidarın, bir çoğunluk diktatoryası kurmak hevesine düşmesi söz konusu olabilmekte, muhalefet görevini etkin bir biçimde yerine getiremediğinden, iktidarın kötüye kullanılmasını engelleyememektedir. Bu durum, blok liste yönteminin uygulandığı seçimlerde daha bariz ortaya çıkmaktadır. Bu konuda çalıştığımız dönemi kapsayan, 1946–1960 dönemi Türkiye örneğinin bunun en somut göstergesi olduğu değerlendirilmiştir.¹⁶⁵

1946 yılında yapılan seçimlerle ilgili bir başka düzenleme de, yerel seçimler içinile ilgili olmuştur. 26 Nisan 1946 günü 1580 sayılı Belediye Kanununda değişiklik yapılarak seçimlerin tüm yurttaki bir günde yapılması sağlanmıştır. Seçim bir seferlik mayıs ayında ve bir günde o da pazar günü ve gizli oyla yapılacağı hükmü getirilmiş, oy pusulalarının altına imza atmak ve adres yazmak zorunluluğu da kaldırılmıştır. Seçim komisyonlarında herhangi bir yerde örgütü olan partiler temsilci bulundurabileceklerdir. Ancak 8 Mayıs günü, DP başkanı Celal Bayar başka konuların yanı sıra DP'nin belediye seçimlerine katılmayacağını da açıklayan bir

---

¹⁶⁵ Günal, a.g.e., s.29

bildiri yayımlamıştır. DP'nin seçimlere katılmama gerekçesini anti-demokratik kanunların kaldırılmamış olması ve iktidarın gerçek bir muhalefetin gelişmesini önleme niyetinde olduğu düşüncesi oluşturmuştur. Bu niyetin baskın bir seçimle ortaya çıktığı, DP'nin de bu baskın seçimi protesto edip gücünü yerel seçimlerde harcamama taktiği güttüğü değerlendirilmiştir. Daha önce seçimlere katılma kararında olan, Milli Kalkınma Partisi (MKP) de, seçim günü saat 11.00'de, hükümeti taraf tutmakla suçlayarak seçimlerden çekilmiştir. Bu kararlar çok partili dönemin ilk seçimi istenmese de yeniden tek partili seçime dönmüştür.¹⁶⁶

Seçimlerden bir ay sonra DP, "*Belediye Seçimlerinde Müdahale, Teşvik ve Yolsuzluklara ait Vesikalar*" adlı bir broşür çıkararak usulsüzlükleri, baskıları protesto etmiştir.¹⁶⁷

Bu seçimler 1946 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanununun yetersizliklerinden de doğan çeşitli yolsuzluklara sahne olmuştur. 1946 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu tek dereceli seçim ilkesini getirmiş, ayrıca seçimlerin bir tek günde yapılması esasını da önemli bir güvence teşkil etmiştir. Çünkü o tarihe kadar birden çok güne yayılan seçimlerde hep yolsuzluk olasılıkları ya da söylentileri olmuştur. Ne var ki bu yasa gizli oy-açık döküm ilkesini gerçekleştirmediği gibi, seçimlerin yürütümü işini idareye teslim etmekle partizanlık ve kayırmacılığın kapılarını açık tutmuştur.¹⁶⁸

1946 seçim kanununun oluşturulması ile ilgili olarak o dönemin muhalefetinin değerlendirmesi ise tamamen farklı ve değişik bir bakış açısı taşımıştır. DP bu konuda CHP'yi samimi bulmamıştır 15 Kasım 1954 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında Menderes, İnönü için: " 1946 kanununa gelince, bunu da, vallahi ve billahi, rızayı bari için çıkartmamıştır. Ağzı lâf yapan ve müntehibi sani sıfatını haiz birtakım kimselerin kendisinin aleyhinde olduğunu sanıyor ve bunların reylerine, yeni başlayan çağ içinde kolay kolay hâkim olabilmek imkânı bulunmıyacağım farzediyordu. Hâlbuki büyük kitleyi, ta tarihin bağrından gelen ve içlerine sinmiş bulunan korkunun tesiri altında sevku idare edebilmek, jandarmanın

---

¹⁶⁶ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s.19.

¹⁶⁷ Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s.15, 194).

¹⁶⁸ Bülent Tanor, **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.341-347

süngüsü ile onlara istenildiği gibi rey kullandırmak mümkün olacaktır, diye düşünüyordu. İşte bu hesap ve tertip iledir ki 1946 da müntehibi sanilik usulünün kendileri için tehlikeli olacağını kabul ederek, tek dereceli seçime gitmişlerdir." şeklinde değerlendirmiş " *Daha evvel, tek dereceli seçimi bu memlekette kimse bilmiyormuş! Kitaplarda da mı yoktu? Meselenin başka bir safhası daha vardır: 1946 seçimlerine takaddim eden zamanlarda idi. Seçim Kanunu üzerinde konuşuluyordu. Bu Mecliste o zaman muhalefet olarak üç kişi idik. Kürsüye geldik ve dedik ki: «Siz seçimler hakkında Adliyeye dâva etmek imkânını vermiyorsunuz, kanuna seçimlerin gizli reyle yapılacağını, tasnifin açık olacağını teyit edecek hükümler koymuyorsunuz, böyle seçim olmaz.»* Bu kürsüye o zamanın, kulakları çınlasın, zannediyorum *Dâhiliye Vekili Hilmi Uran geldi ve alaylı bir lisanla « her arzu ettikleri yerlerde kapalı kabine nasıl yaptırmalı? Adalet mahkemeye müracaat ettirmek ise usulden değildir. Bizim anladığımız seçim böyle olur »* diye cevap verdi. Biz, o zaman bu kürsüden şöyle söyledik : *« Sizin bu seçimlerde kafanıza koyduğunuz muayyen maksatlar mevcut olmasa bu sözleri söylemezsiniz. Siz iki, üç veya dört ay sonra yapılacak seçimleri, kendiniz için her tehlikeyi bertaraf etmek maksadı ile istediğiniz şekilde yapmak gayesini takibediyorsunuz. Bunun içindir ki bu derece mâkul, bu derece açık, bu derece durust tekliflerimizi ceffelkalem reddediyorsunuz ve alay mevzuu yapıyorsunuz. Kafanızda bir şeyler olmasa, böyle hareket etmezsiniz. »* şeklinde eleştirmiştir.¹⁶⁹

CHP milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun anılarında, bu konuda CHP lideri İnönü'nün, 1946 İstanbul seçimlerinin olumsuz izleniminin ıstırabını taşıdığından bahsedilmiştir. Bu konuda İnönü'nün "*Yüzüme bir şamar gibi vurulmuştur; hem de bütün öğütlerime, uyarılarıma ve bana verilen güvencelere karşı*" dediği dile getirilmiştir, Bu seçimlerin icrası ile ilgili farklı bir örnek olarak Amasya'daki belediye seçimlerinin en demokratik biçimde yapıldığı, oyların hücrelerde verildiği, Muhalif Parti gözlemcilerinin ve bütün halkın gözleri önünde açık sayımı yapıldığına değinilmiş, sonucu belirleyecek son iki sandık sayılırken İnönü'nün "*Eğer bu seçimi bizim Parti kaybederse, bu bizim saygınlığımızı yükseltir. Diğer iki yerde yaptığımız seçimleri kazanıp, birini kaybetmiş oluruz. Bu, seçimlerin dürüstlüğünü göstererek, bize manevi kazanç sağlamış olur.*" dediği aktarılmıştır. Yine bu yasanın düzenleme

¹⁶⁹ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.80

çalışmaları esnasında ise parti ileri gelenlerine “*Hükümet olarak, yasanın bu ilkesini önceden beri uygulamaya çalıştınız. Belediye seçimlerinde uyguladığınız şekiller, hiçbir eleştiriyi çekmeyen şekil olduğuna göre, şimdi o şekli yasaya koymak istiyoruz. Bu da önümüzdeki seçimlerde yeni denemelere konu olacak.*” dediği yine Barutçu tarafından bu anılarda dile getirilmiştir.¹⁷⁰

5. 16 Şubat 1950 tarihli 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu

5545 sayılı milletvekili seçim kanununun hazırlanma gayelerini Faik Ahmet Barutçu anılarında: “*CHP Hasan Saka'nın Başbakanlığı döneminde, seçim sistemi ile ilgili değişiklik için harekete geçmiştir. CHP içinde aşırı kişilerin tepkisi, okuryazar olmayan seçmenlerin, oy gizliliği olamayacağı, şeklinde olmuştur. Gizli oy ve açık tasnif için hiç kimsenin kuşkulanamayacağı uygulama biçimlerini yasaya koymak bir zorunluluk olarak düşünülmüştür. Seçimlerin çoğunluk yöntemiyle mi, nisbî temsil yöntemiyle mi olacağı 1950'de yapılacak genel seçimlerden önce, o zamana kadar deneylerin vereceği kanıya göre kararlaştırılacaktır. Yaklaşan kısmî seçimler için istenilen güvence biçimlerini yasaya koymak, Son kısmî Belediye seçimlerinde gizli verilen oyların tasniflerini, herkesin gözü önünde yaptırmak amaç edinilmiştir. Yasada yazılı olmaması, uygulamada öngörülmesine engel olmadığı gibi, yasaya koymak da amaca aykırı olmadığı için, duraksamamak gerekmiştir.*” şeklinde dile getirmiştir.¹⁷¹

1948'de yasada yapılan değişiklikler seçimler için güven getirmemiştir. Bu yasayla seçimlerin âdil ve dürüst olmasını sağlamak istenmiştir. Buna göre milletvekili seçimlerinin tek dereceli ve çoğunluk usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılacağı, Oy’un, serbest ve şahsi olacağı, Oyların sayılması ve ayrılmasının açık olacağı hükmü getirilmiştir. Yasa ayrıca seçimlerin yargıç denetim ve gözetiminde yapılmasını sağlamış, yargısal güvenceler getirmiştir. 1950 seçimleri, muhalefetin de olumlu oy verdiği bu yasanın demokratik kuralları çerçevesinde ve dürüst bir şekilde yapılmıştır.¹⁷²

1950 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanunu’nun 58. maddesi ile ilçe ve il seçim kurulları ile Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmuş, 59. maddesi ile tüm işler

¹⁷⁰ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 322–325

¹⁷¹ **A.g.e.**, s. 322–325

¹⁷² Tanör, **a.g.e.** s.348

yargıç gözetim ve denetimine bağlanmıştır. Ancak, seçim sürecinin en önemli aşamaları olan ilk ve son basamaklar yine çürük kalmıştır. Kanununun 15. maddesi ile Seçmen kütüklerinin düzenlenmesi işinin mülkî amirlerce sağlanacağı, 123. ve 126.maddeleri ile seçim tutanakları ile kimlerin seçildiği konusunda da son ve kesin sözün TBMM'ye ait olduğu hususu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre aslında iktidar partisi üye çoğunluğunun, muhalefet listelerinden gelmiş milletvekillerinin mazbatalarını inceleme ve denetlemesi mümkün olmuştur.

1950 sisteminin en sakat tarafını, sandık demokrasisine dayanmasına rağmen İstanbul hariç, her vilayetin bir seçim bölgesi olarak tutulması ve seçim bölgesinde de çoğunluk sistemi nedeniyle, bir fark bile olsa en çok oy alan partinin meclise milletvekili göndermesi teşkil etmiştir. Fakat, CHP'nin bu otoriter çoğunlukçu seçim sistemi anlayışı aslında o zihniyetin bir parçası olan Demokrat Partililer tarafından da benimsenmiştir. Ana muhalefet grubu adına Adnan Menderes çoğunluk sistemini mecliste savunmuş, CHP'liler adına da Başbakan Prof. Şemsettin Günaltay bu uzlaşmayı ifade eden bir sunuş ve konuşma yapmıştır.¹⁷³

1950 Milletvekili Seçimleri sonrasında iktidarı CHP'den DP'ye geçmiştir. Demokrat Parti döneminin ilk belediye seçiminin yapılmasının ardından, İstanbul Belediyesindeki birleşik yönetim durumunun değiştirilmesi söz konusu olmuş, bu yönde Demokrat Parti hükümetince çalışmalara başlanmıştır. Bu konunun gündeme geldiği tarihte belediyelerin seçim sistemi de ülkede Basının gündemine oturmuştur. Basında belediye seçimlerinde uygulanan seçmenlerce belediye meclisinin seçimi sonrasında oluşan belediye meclisinin, oylama ile belediye başkanını seçmesi usulü, önceki iki dereceli seçim sistemine benzetilmiş ve bunun mahzurları sıralanmıştır. Belediye başkanını halkın doğrudan seçmesi gerektiği dile getirilmiştir. Cumhuriyet gazetesindeki makalede bu konuda:¹⁷⁴

".....Bilindiği gibi belediye reislerinin ya doğrudan doğruya bütün seçmenlerin iştirakile meclis içinden veya dışından seçilebilir ki; en kuvvetli ve isabetli şekil budur. Yahud meclis içinden veya dışından yalnız belediye meclisi tarafından seçilir. Bu daha zayıftır. Bundan zayıfı da, reisi belediye meclisinin kendi azası arasından seçmesidir. Bu halde belediye reisi kendine rey verenlerin daima

¹⁷³ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.94

¹⁷⁴ Cumhuriyet 13 Ekim 1950 "Belediye Ayrılınca "

zebunu olarak çalışmağa mecburdur. Eğer sırasına göre beldenin menfaitini, hatta belediye meclisine karşı koruyabilecek kuvvette bir reis isteniyorsa bunun mutlaka halk tarafından seçilmiş olması lazımdır. Böyle olursa belediye reisinin belediye meclisi ve şehir üzerindeki nüfuzu daha başka olur. Yeni cemiyet teşkilâtı telâkkisinde reislerin o cemiyeti teşkil eden bütün unsurlar tarafından seçilmesi sistemi gitgide umumileşmiş bir kaide olarak her yerde tatbik konuluyor. Bir topluluğun bütün efradının seçtiği adam hakiki reistir. Lâkın bir heyetin seçtiği kimse hakikatte yalnız o heyetin reisidir ve reis olarak hükmü ancak kendini seçenlere şamil olmak mantık icabıdır.

Biz her yerde iki dereceli intihabı kaldırmış ve doğrudan doğruya tek dereceli seçime girmişken belediye reislerinin iki derecede seçilmesi bizim intihab işinde kabul ettiğimiz prensipe de aykırıdır. Filhakika belediye reislerinin belediye meclis azaları tarafından seçilmesi iki dereceli bir seçimdir. Bundan evvel memlekette cari olan iki dereceli seçimi ikinci seçmenlerin tesir altında bırakılabilmesi gibi hepimizce malûm olan mahzurları sebebiyle kaldırmışken şimdi İstanbul Belediye reisliği gibi çok mühim bir mevki sahibinin 70 kişilik bir ikinci seçmen grubu mahiyetini alacak olan Belediye meclisince seçilmesi belediye muhtariyetinden beklenen faydaları çok azaltacak şekilde mahzurludur. İstanbul şehrine yeni bir statü hazırlanırken reisin seçimini de şu yazdıklarımızın ışığı altında mütalaa etmeyi kanun tasarısını hazırlayanların ihmal etmeyecekleri kanatindeyiz ve bu şekilde Türkiyedeki büyük şehirlere aynen tatbikini demokrasi rejimi namına lüzumlu buluruz.” şeklinde fikirlere yer verilmiştir.

6. 1954 tarihli 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanununun Değişiklikleri

5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nda 1954'te yapılan değişikliklerle partilerin faaliyetlerine ek kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalarla karma liste usulüne son verilmiş, partiler arası seçim anlaşmaları yasaklanmıştır. Partilerin radyodan seçim propagandası yapmalarına da bu kapsamda son verilmiştir. Devlet ve hükümet işlerinde vazife alanların yapacakları konuşmalar ve yayımlar ise seçim propagandası sayılmayacağı hükmüyle, radyonun partizanlaştırılması süreci başlatılmıştır.¹⁷⁵

---

¹⁷⁵ Tanör, a.g.e. s.352-353

1954 değişiklikleri muhalefet partileri ve özellikle de CHP tarafından hoş karşılanmamış ve 15 Kasım 1954'teki meclis toplantısında seçim kanununun DP tarafından ne hale getirildiğini İnönü; " 1946 da tek dereceli seçimi getirdik, o kanununun eksikleri vardı. Tatbikatından biręok şikâyetler oldu. Biz bunu tekâmül ettirdik. 1950 de tekâmül etmiş bir Seçim Kanununu vücuda getirerek vatandaşlara arz ettik. Bu kanunu Demokrat Parti iktidarı tatbik etti. şimdi dinleyiniz. O günden beri 1950 de bizim seçimde tatbik ettiğimiz kanun, o günden beri durmuş mudur, ilerlemiş midir, gerilemiş midir? İnsaf ediniz, o kanun tanınmaz bir hale gelmiştir, gerilemiştir, seçim emniyeti baltalanmıştır. Bakınız, Trakya'da bu sefer vatandaşlar bilmiyor kanunu; elindeki listeyi beğenmiyor, D. P. Listesinde bir kişi bırakıyor, diğerlerini siliyor, sandığa atıyor. Kanun bu silmeyi tanımıyor. Hepsi silinmiş, bir kişi kalmış, fakat yine D.P. nin listesi kabul edilmiş oluyor. İnsaf ediniz, Seçim Kanunu bu hale gelmiştir. Silebilir vatandaş ama bu muteber değildir. Bunun neresinde ciddiyet vardır? Bir de, bu seferki seçim işinde de teyyüt etti, nasıl mühürlü zarflar meselesi ilk defa olarak bileğinden yakalandı ise bir de başka bir şey yakalandı. Kapalı zarf sandığa atılırken hangi partiye verildiğini sandık başında oturanlar biliyorlar ve isterlerse not edebiliyorlar. Evet, sandığa rey atılırken karşıda oturan bunu biliyor. Nasıl biliyor, anlatayım: Kâğıtlar çok farklıdır, başka başka hacimdedir. D. P. nin kâğıtları büyük hacimdedir, zorla zarfa giriyor ve içeri atılırken görülen müşkülât adamın hangi partiye rey verdiğini gösteriyor. Bunda kanuna aykırı bir şey yoktur. Kimse bundan dolayı suçlu görülemez. Çünkü, herkes kendi partisinin rey pusulasını serbest olarak zarfa koymak salâhiyetindedir. Binaenaleyh göze çarpan hâdise, kanun eksigidir. Demek ki, kanunda tamamlanacak bir yer vardır. Bakınız nasıl! Bâzı memleketlerde, tecrübesi ilerlemiş olan memleketlerde, okuyup yazması kâfi olan memleketlerde rey pusulaları tek kâğıttır. Bağımsızlar, parti adayları hep bir kâğıda yazılır. Bu kâğıtlar hükümet tarafından basılır ve vatandaş gizli hücrede o isimlerden istediğini siler ve geride kalanlarla kâğıdı sandığa atar. şimdi arkadaşlar, biz belki bütün adayları bir kâğıt üzerine yazıp atamayız ama bu rey pusulalarının hepsi bir hacimde, bir ölçüde hükümet tarafından, adaleti temsil edenler tarafından hazırlatılabilir. Bu suretle bir gizlilik şüphesi de ortadan kalkmış olur. Bunları bir ıstırad olarak söylüyorum. şimdi arkadaşlar; sükûnetle düşününüz. Zorla susturarak seğildikten sonra, zorla istifa

ettirilerek bir sükûnet temin etmenin faydası yoktur, bunda kuvvet yoktur, bilakis bize büyük zararı vardır." ¹⁷⁶sözleriyle eleştirmiştir.

Konumuzun önemli bir alanını oluşturan Seçim Sistemleri üzerine yazılmış kitaplara ve değerlendirmelere göz attığımızda karşılaştığımız genelleme genellikle şu yorumu ortaya koymuştur: *"Her devlet kendine özgü siyasal oluşumundan, seçmen kitlesini belirlemek üzere kendi yasalarını çıkarır ve yurttaşlar oy haklarını bu yasal hükümlere göre kullanırlar. Yurttaş'tan seçmen olarak yöneticilerin seçimine katılması istenir. Bunu yaparken kişisel bir hakkını getirmez, devletin adına ve hesabına hareket eder. Seçmenlik bir hak değil, bir işlemdir. Gerçekte çoğu durumda, seçmenliğin hem bir hak, hem de bir işlev olduğu daha esnek ve karma bir tutumu tercih etmiştir. Fakat başlıca siyasal rejimlerin tarihi, oy hakkının biçimlerinin siyasal güç dengesince belirlendiğini göstermektedir. Burjuvazi iktidarı ele geçince, oldukça geniş bir seçmen kitlesine dayanır. Bir kez iktidarı ele geçince vanaları kapatır ve genel oy hakkı önüne barajlar koyar. Seçim sisteminde bir değişiklik sağlayabilmek için çoğu zaman siyasal rejimi değiştirmek gerekir."*¹⁷⁷

Ülkemizdeki seçim sistemlerimiz de yerel demokratik gelişimimiz sürecinde şartlara ve çağa uygun olarak böyle bir seyir takip etmiştir. Özellikle incelediğimiz dönemlerde tam da burada anlatıldığı gibi, DP döneminde özellikle 1954 değişiklikleri ile her türlü yol denenerek vanalar kapatılmaya çalışılmış, iktidarda kalabilmek için halkı kandırarak, her türlü hileyi masumane amaçlar taşıyormuş gibi göstererek, iktidarda kalabilmenin yolları aranmıştır.

Bu konuda ikinci bir genelleme de şudur: Temsili rejim yurttaşların kamu işlerinin yönetimine bir ölçüde katılmasını gerektirir, bu da seçim yoluyla ve seçimlerin izin verdiği ölçüde yapılır. Halkın seçilmiş temsilcileri meşru hükümetlerdir. Tarihsel olarak bu hükümet biçimi, hükümdarları iktidardan uzaklaştırmak ve iktidarın aristokrasiden burjuvaziye geçişini kolaylaştırmak için icat edilmiştir.¹⁷⁸ Fakat bu sistemle seçilerek gelen sonradan iktidardan gitmek istemeyen temsili hükümetler için çok fazla bir tedbir oluşturamamıştır.

¹⁷⁶ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.75

¹⁷⁷ Jean-Marie Cotteret / Claude Emeri, **Seçim Sistemleri**, Çev.Ahmet Kotil, İletişim Yayınları, s.11

¹⁷⁸ **A.g.e.** s.6

Seçim sistemine 1954 değişiklikleri ile yön verilmeye çalışılarak çoğunluk egemenliğine ve hattâ diktasına gidişin nedeni, Bülent Tanör'e göre, parti içi katı disiplinin ve iki partili sistemin yarattığı sonuçlardır. Meclis'teki ezici çoğunluk, onun parti içi katı disiplini, parti içi demokrasisi yerine lider egemenliğinin doğması, bu mutlak ve disiplinli çoğunluğa dayalı hükümetlerin hem bu çoğunluğa hem de meclise ve ülkeye tek elden hükmetmeye çalışmaları sonucunda, meclisin hükümet üzerinde bir denetimi kalmadığı gibi, siyasal çoğunluğun muhalefeti ezmesinin yolları da açılmıştır. Böylece, Meclis çoğunluğunu elde eden siyasal parti, onun grubu ve hükümeti, "millî irade"yi temsil yetkisini yalnızca kendisinde görmüştür. Hükümet ve parti içinde oluşan dar bir liderler grubunun yarattığı oligarşi, partinin meclis grubunu da denetimi altına alarak, "millî irade"nin tek sözcüsü ve gerçekleştiricisi kimliğine bürünmüştür. Bu etkenler, 1924 Anayasası'nın öngörmüş olduğu meclis üstünlüğü sistemini de tersine çevirmiş, fiilî bir yürütme üstünlüğü ya da parti oligarşisi sistemi yaratmıştır.¹⁷⁹ Tanör'ün bu tespitleri, seçim sisteminin her seferinde aynı tabloları oluşturması nedeniyle günümüzde de aynı şekilde kendini hissettirmektedir.

Ülkemizdeki seçim sistemlerinin başlangıçtan itibaren gelişim süreçlerini değerlendirmek gerekirse, beylikler döneminden başlayarak yerel alanda seçimle iş başına getirilen bazı yapılanmalar daima var olmuştur. Bu yapılanmalar geleneksel usullerin bir tezahürü olarak yerel alanda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Padişah II nci Mahmut ile başlayan ve Tanzimatla devam eden devlet yönetim yapısındaki değişimlerle birlikte vilayetlerde yönetim meclisleri kurulmaya başlanmış ve bu da meclis üyelerinin seçimi konusunu gündeme taşımıştır. Bu dönemde meclisler için üye seçimlerinde bazı düzenlemeler yapılmış, seçmen ve seçilenler için belli özellikler aranmıştır.

I inci Meşrutiyetin başlangıcına kadar olan dönemde vilayet yönetimi ve meclisleri toplumun yönetime katılma ve seçimler konusunda deneyim kazanmasını sağlamış, bu uygulamalar 1876 yılında ilk anayasanın hazırlanmasına ve ilk meclisin seçimine tecrübeli bir geçiş sağlamıştır. Bu dönemde uygulanan iki dereceli seçim sistemi ile başlangıçta yerel yöneticilerin meclislere üye gönderebilmek ve nitelikli

---

¹⁷⁹Tanör, a.g.e, s.350-351

aday bulabilmek amacıyla seçimlere müdahale etmek zorunda kalmaları ile başlayan süreç, sonrasında bir teamül olarak çok partili döneme kadar süregelmiştir. Yerel yöneticiler seçimlere müdahale etmeyi bazen partizanlıktan, bazen de daha iyi değerlendirdikleri grupların yönetime gelebilmelerini sağlamak amacıyla çoğunlukla kendilerinde bir hak olarak görmüşlerdir.

Cumhuriyet Döneminin başlangıcında yeni bir anayasa yapılmış olmasına rağmen yeni bir seçim kanunu düzenlemesine gidilmemiş olması da dikkati çeken başka bir ayrıntı olmuştur. Çok partili dönem başlayana kadar seçim sistemlerini değiştirmek ihtiyacı çok fazla hissedilmemiştir. Yapılan değişiklikler ise kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıma dışında yüzeysel kalmıştır. Bu belki de tek parti sisteminden kaynaklanmış, seçim sonucunda başka bir siyasal aktöre iktidarın el değiştirmeyecek olması nedeniyle, sadece seçilecek kişilerin daha nitelikli olmasını sağlamak dışında bir amaç güdülmemiştir. Çok partili dönemin başlangıç ve hazırlık dönemini teşkil eden 1946-50 arası dönemde ise, artık iktidar partiler arasında el değiştireceği kesinleştiğinden, seçimler için daha adil, daha kontrollü ve müdahale edilmeyi engelleyici bir sistem getirilmeye çalışılmıştır. Fakat temsilde adaleti sağlayan sisteme yönelik bir amaç izlenmemiş ve yönetimde istikrarı ön plana alan ama temsil konusunda hiç te iyi sonuçlar getirmeyen çoğunluk sistemi uygulanmaya devam etmiştir.

Çoğunluk sisteminin ülkemizdeki tercih edilmesinin üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Çoğunluk sistemi Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda ülkenin tam manasıyla çağdaşlaşma yolunda bir dönüşme girdiği ve halkın çoğunluğunun ise eğitim ve algılama seviyesinin oldukça düşük olduğu bir ortamda oldukça gerekli bir tercih olmuştur. Hatta 1930 yılında Atatürk'ün Medeni Bilgiler kitabında da çoğunluk sisteminin faydalarına dair birçok düşüncelerin yer aldığı görülmüştür. Bu yüzden o dönem için tercih çoğunluk sistemi yönünde olmuştur. Ancak zaman ilerleyip, ülkedeki halkın refah ve eğitim seviyesinde belirgin bir artışın ortaya çıktığı çok partili dönem için bu sistemin sürdürülmesi yanlış bir uygulama olmuştur. Temsilde adalet olgusunun eksikliği çok partili sistem olsa bile, oluşan kompozisyon meclisi, tek parti meclisine çevirmiş, beklenen denetim ve kontrol mekanizması istendiği gibi kurulamamıştır. Hatta daha ileri bir yorumla belki de bu sebepten incelediğimiz dönemin sonu hiç te hayırlı bitmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN İLK YEREL SEÇİMLERİ : 1950 YILI YEREL SEÇİMLERİ

I. YEREL SEÇİMLERİNİN YAPILDIĞI ORTAM VE ŞARTLAR

A. Yerel Seçimler Dönemi Ekonomik Şartlar

Gelişmemişlik olgusu 1950'li yıllardan itibaren iç ve dış göçlerin hareketliliğini arttırmış, yarım yüzyıl içinde adeta kırsal alanlar boşalmıştır. Ekonomik bunalımlar, sanayileşmenin yaygınlık kazanmaması, yoksulluk sürecinin yükselmesine neden olmuştur. Böylece, çok kısa süre içinde ülkemiz yoksulluk kültürü ile zenginlik kültürünün kutuplaşmasına yol açmıştır. 1950'lerde başlayan makineleşme süreci sonucu atıl kalan iş gücünün büyük kentlere akını ile kırsal yörelerde başlayan iç göçler, büyük kentlerin kenar mahallelerinde gecekondu kuşağının oluşumuna yol açmıştır. Mahmut Makal, 1950 yılında köy öğretmeni olarak başına gelen cesaret kırıcı yaşantıları, köyün insana yakışmayan geri kalmışlığı hakkındaki bir yazısı ile yayınladığı zaman, Türk kamuoyunda infial oluşmuştur. Politikacılar buna evvela yazarın tevkif ettirilmesi ile cevap vermişlerdir. Ancak köy sosyolojisine ilişkin araştırmalardan çıkan sonuçlar esas itibarıyla yazarın haklı olduğunu göstermiştir.¹⁸⁰

Yapılan araştırmalar, 1950 yılından itibaren Türkiye'de köyün itiş gücüne dayalı bir şehirleşme hareketinin belirdiğini ortaya koymuştur. 1950 yılından itibaren şehirleşmenin nedeni olarak "köyün itimi" denilen bu göç olayları önemli etken olmuştur. Bunun esas nedeni her şeyden önce köy - şehir bağlantısının kurulmasındandır. Tarımsal teknolojinin gelişmesi, hem köyün sosyal sistemlerini değiştirmiş hem de köylünün üretim gücünü artırmıştır. 1945 yılında ülkemizde 1156 traktör bulunmasına karşılık, 1950 de bu sayı 16.585'e yükselmiştir. Traktör sayısında görülen bu artış, aynı zamanda işlenen tarımsal arazi miktarını da en yüksek düzeye ulaştırmıştır. Böylece, makineleşmenin köye girmesi ekilebilen arazi miktarını arttırmış, bu maddi değişmelere paralel olarak, köylünün değer duyguları, siyasal tutumları da geniş çapta farklılaşmıştır. Bilhassa gazete ve radyo gibi kitle

¹⁸⁰ Orhan Türkdoğan, **Türkiye'de Köy Sosyolojisi**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.26, 28, 51

iletişim vasıtalarının köylere kadar yayılması da önemli bir aşamayı teşkil etmiştir. 1950 yılında nüfus 15. 629.356, köy sayısı 34. 252 iken 1955 yılında nüfus 17. 137. 420, köy sayısı 34. 787 olmuştur.¹⁸¹

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Savaş öncesi dönemde Devletçilik politikası özel kesimde önemli sermaye birikimlerine yol açarken, savaş yıllarının enflasyon, darlıklar, karaborsa, yolsuzluklar, gibi olumsuzlukları, zaten sınıfsız olmayan toplumda sınıflararası farklılıkları daha da açmıştır. Halkçılık anlayışı ile bunun ekonomi politikası olarak devletçilik artık birleştirici ve bütünleyici olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden de toplumun değişik sınıf ve tabakaları farklı tedirginlikler ve değişim arayışları içine girmişlerdir. Köylü kesimi en büyük mağdurlar arasında olmuş, düşük fiyat politikaları, tarımdan kaynak aktarımı, jandarma ve tahsildar baskısı gibi etkenlerden dolayı, sanayileşmenin ve kapalı rejimin asıl yükünü çeken kesimi teşkil etmiştir. Köylülüğe özgü bir siyasal ideoloji ve örgütlere sahip olmadıklarından değişim isteklerini ancak başka ve daha güçlü sınıfların ardısına sürüklenerek karşılamak durumunda kalmışlardır.¹⁸²

Dündar Soyer'e göre İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruyan Türkiye, 1950 başlarında büyük bir döviz ve altın stokuna sahip olmuştur. Bu stoku hazır bulan Demokrat Parti, ilk başlarda kendisini çok rahat hissetmiştir. Menderes hükümetleri tam bir mirasyedi havası içinde, döviz ve altınları harcayınca, sonraki yıllar her şeyin tükendiği bir dönem olmuştur.¹⁸³ Aynı konu başta bir önceki Başbakan Şemsettin Günaltay olmak üzere birçok CHP'li tarafından dile getirilmiştir. Ancak bu konudaki iddialar DP hükümetlerinin birçok bütçe görüşmeleri sırasında Başbakan Menderes tarafından bu iddialara cevap verilmiştir.

Orta sınıflar da ise durum daha farklı olmuştur. Toprak sahipleri, tüccar ve sanayici hem ekonomik ve sosyal büyümeden en değerli payları almışlar, hem de bundan ötürü uğradıkları muamelelerden dolayı tedirgin olmuşlardır. Mülk sahibi bu sınıf ve katmanları panik ve tepkiye iten en yakın neden ise 1942 tarihli Varlık

---

¹⁸¹ **A.g.e.**, s.70,424

¹⁸² Bülent Tanor, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.335-336

¹⁸³ Dündar Soyer, **Cumhuriyetle Adım Adım Olaylar, Anılar**, Baskı Matbaacılık, İstanbul, 2000, s.42

Vergisi Hakkında Kanun, 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve yine 1945 tarihli ormanların devletleştirilmesine ilişkin yasalar olmuştur. Bu tabakalar, doğal tepki olarak mülkiyete daha saygılı bir yeni yönetim arayışı içinde olmuşlardır. Ayrıca, bu tabakalar devletçilik politikaları sayesinde gelişmiş olmalarına rağmen şimdi onlara devletçilik dar gelmiştir. Nitekim Demokrat Parti hareketi özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı tepki duyanların öncülüğünde doğup gelişmiştir. CHP içinde özellikle toprak sahibi milletvekillerinden gelişen Toprak reformuna bu direniş, Kurtuluş Savaşı sırasında örülen aydın-bürokrat ve toprak mülk sahipleri ittifakının da çözüldüğünün işareti olmuştur. Öte yandan, orta sınıfların parçası ve en dinamik unsurlarından olan aydınlar ve memurlar da enflasyon koşullarında sabit gelirli olmanın çilesini çekmişler, taşıyageldikleri çağdaşlaşma ülküsünün uzantısı olan demokrasiyi gözlemişlerdir. Son olarak ta çok geniş hoşnutsuzluklar cephesinin bir kanadı olan, Kemalist reformlardan ve özellikle laiklik operasyonlarından tedirgin olmuş olan gelenekçi ve dinci çevrelerin varlığı ile büyük toprak sahiplerinin ortak nokta olarak buluştukları, Köy Enstitüleri'ne karşı duydukları tepkidir. Özetlemek gerekirse, çeşitli nedenlerle tek parti rejiminin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel uygulamalarından sıkıntı duyan geniş bir huzursuzlar cephesi belirmiştir. Ama bu potansiyel muhalefete önderlik edecek bir siyasal hareket henüz oluşmamıştır.¹⁸⁴

Dönemin bir başka özelliği olarak ülkenin tamamen bir Memur devleti görüntüsü arzemesi, muazzam bir bürokrasi yapısının oluşmuş olmasıdır. Bu durumun en belirgin örneğini ise Kamu iktisadi Teşekkülleri (KİT) teşkil etmiştir. Devlet Demiryolları, Devlet Denizyolları, Devlet Havayolları, Sümerbank ve buna benzer birçok müesseseler, kar etmek bir yana, devlet bütçesine zarar vermektedirler. Ulaştırma Bakanı, idaresinde bulunan teşekküllerin 172 milyon lira devlete zarar verdiğini söylemiştir. Bundan başka Sümerbank'da yüz milyonlarca zarar oluşmuş, aynı şekilde çimento fabrikası da zarar etmiştir. KİT'lerin memurlarına senede iki defa kâr payı olarak ikramiye vermesi, memurlar arasında ikilik yaratmıştır. Kısaca KİT'ler bir bakıma siyasilerin arpalık tabir edilen arka bahçesi olmuştur.¹⁸⁵

---

¹⁸⁴ Tanör, a.g.e., s.337

¹⁸⁵ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM: IX CİLT : 5 TOPLANTI : 1 Otuz dokuzuncu Birleşim 5.11.1951 Pazartesi Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun konuşması.

Memur devleti görüntüsüne rağmen, dönem içinde memur kesimi ve ücretlilerin ekonomik durumu hiç te iç açıcı değildir. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu memurlarla ilgili olarak mecliste: " Arkadaşlar bizde iki kısım memur vardır. Birisi maaşlı, diğeri ücretli. Ücretliler de iki kısımdır, birisi barem dâhili, diğeri barem harici. Bu suretle dün mektepten çıkmış olan bir gence 700 lira ücret verilirken 40 senedir Devlet hizmetlerinde olan bir arkadaşımız 200 lira maaş alıyor. İşte bunları tevzin etmek Hükümetin en büyük vazifesinden biridir. Barem harici birçok insanlar yüksek maaş alırlarken diğeri ekme parası bulmaktan acizdir. Odun pahalı, et pahalı, hülâsa yaşamak pahalı. 300 liraya kadar maaş alan memurların evine ayda iki defa et giriyor. Odunun kilosu yedi buçuk kuruş. Buhran Vergisi memurlardan kaldırılmalıdır. Et fiyatlarında buhran oldu diye, buhrana tutulduk diye memurlardan da Buhran Vergisi almak doğru değildir. Kazanç Vergisi de muvakkat olarak ihdas edilmişti, bugüne kadar bu vergi memurlardan bertaraf edilmiş değildir, yüzde 30 nispetinde bir vergi kesilmektedir, memurlar kazanıyor diye kesilmekte olan bu vergi manasızdır, memurların kazancı nedir ki, vergi alıyoruz? Keza Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi iki sene için ihdas edilmişti, bu ve bunun gibi olan diğeri vergiler memurlardan kolayca tahsil edilmektedir diye. Memurlardan bu vergilerin kesilmesi hiçbir zaman doğru değildir. Demokrat Parti adaleti tesis için millet tarafından seçilmiştir, bu iktidarda olduğu için vergilerde ıslahat yapmak en evvel yapılacak vazifelerinden biridir." şeklinde söz almış, memurların hayat şartlarının kötülüğünden, memur maaşlarındaki adaletsizlikten ve maaşları üzerindeki vergi yükünden söz etmiş, tedbir alınmasını teklif etmiştir.

Bürokrasi yüzünden devlete ait işletmeler çok iyi çalışmalarına rağmen yine yılsonlarını zararla kapatmaları konusunda bir örneği de dönemin Denizyolları İşletmesi teşkil etmiştir. Bu konuda dönem gazetelerinde yer alan bir yazıda:¹⁸⁶ " Denizyollarımız büyük rağbet görüyor, iç ve dış hatlarda gemilerimiz tıklım tıklım dolu. Navlun bakımından bir o kadar, iş başaran bir başka müessese yeryüzünde var mıdır, bilmem. Fiatlar da herhalde ucuz sayılmamalı,... Öyle zannediyorum ki otobüsle İzmirden Yalovaya gitmek bir vatandaşa İzmir - istanbul vapur yolculusundan daha âz pahalı gelmektedir. Marsilya'dan İstanbul'a varmak için bizim Denizyollarına ödenen bilet parasile bir adamın İngiliz vapurlarında rahat

¹⁸⁶ Cumhuriyet 8 Ekim 1950 " Mare Nostrum"

rahat Avustralyaya kadar seyahat edebileceğini geçenlerde bu İşleri bilen bir yabancı dostum bana temin ediyordu. Navlun ücretlerinin yüksekliğine ve İş hacminin fazlalığına rağmen gemilerde çalışan denizyolu personeline az para veriliyor. Bilhassa ateşçi, tayfa, kamarot gibi İşçi sınıfına giren vatandaşların aylık kazancı çok düşüktür. Durum öyle olduğu halde bizim Devlet Denizyolları yıllardan beri mütemadiyen açık verir. İşte havsalanın kolayca idrak edemeyeceği bir muamma: Tarifelerini alabildiğine yükselt, rekabetsizlik yüzünden mükemmel iş yap, adamlarını boğaz tokluğuna çalıştır sonra, da yine zarar et!" şeklinde yer almış yazar vapurda rastladığı denizcilik konusunda ihtisas sahibi bir arkadaşından bunun sebebini sorduğunda ise bürokrasi cevabını aldığını anlatmıştır.

CHP'nin bürokrasi ağırlıklı kadroları yüzünden ekonomi yönetimi konusunda ülkeyi getirdiği durum bir önceki çok partili denemenin yaşandığı 1930 dönemini akla getirmektedir. Bu dönemin ekonomik şartları, başarı kazanamayan SCF denemesinden sonra durum tespiti amacıyla 1931 yılında Atatürk ile yurt gezisine çıkan Ahmet Hamdi Başar'ın anılarında yer almıştır.¹⁸⁷

Burada ekonomik durum ile ilgili ilginç bir durum da ortaya çıkmaktadır. Bu durum aynı SCF 'nin kapatılmasından sonra Atatürk ile Yurt gezisine çıkan Ahmet Hamdi Başar'ın anılarında memleketin ekonomik durumu ile ilgili tesbitlerini, özellikle de Kayseri ve hayvancılık bahsini hatırlatmıştır. CHP bürokratik yönetiminin ekonomik işlerde başarılı olamadığını düşündürmüştür. SCP dönemindeki durum ile DP dönemi öncesindeki durum aynı olmuştur. Her seferinde olan şudur: Bürokratik yönetim ekonomiyi iyi yönetememekte fakat serbest te bırakmamaktadır. Bu yüzden de halk her seferinde bürokrasi yüzünden sıkıntı içine düşmektedir. Muhtemelen Atatürk'ün 1931'deki tesbiti de bu yönde olmuştur. Ayrıca 1937'de de yine ekonomi yönetimi ile ilgili görüş ayrılıkları sonucu Atatürk'ün ekonomi yönetimi yönünden donanımlı Celal Bayar'ı ülkeyi yönetmek üzere Başbakan seçmesi de bundan olmuştur.

Dönem olarak üst siyasi seviyede olaylar böyle gelişirken, halka yansıyan durum daha farklı ve yalın olmuştur. O dönemi yaşayanlar için, savaşa girilmemiştir buna karşılık bir iyileşme görülmemiştir. Memleket ekonomik açıdan kötü durumdan

---

¹⁸⁷ Bkz: Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk' le Üç Ay ve 1930'dan sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayını, Ankara, 1981.

kurtulamamıştır. Tarım hala ilkel metotlarla yapılmaya devam etmiş, sanayi ise Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan fabrikalardan ibaret kalmıştır.¹⁸⁸

İlber Ortaylı dönemin ekonomik durumu ile ilgili olarak: "*1950 başlarında Türkiye halkı büyükşehir İstanbul'daki ahşap ve bahçeli evlerde otururdu. Ankara da öyleydi. Apartman istisnai yaşam biçimiydi. Mahallelerde aydınlatma sınırlıydı. Şehrin çevre semtlerinde ve hele yeni türeyen gecekondularda elektrik yoktu. Kentlerdeki birçok mahallede çeşme, kova, güğüm, saplı teneke, eşekli saka doğal bir manzaraydı. Birçok evde dolap içindeki yüklük gusül alınan, daha doğrusu hane halkının yıkandığı bölümdü. Mahalle hamamları hayatın vazgeçilmez parçasıydı.*" şeklinde gözlemlerini dile getirmiştir.¹⁸⁹

Ortaylı'nın tespitlerine göre¹⁹⁰ II. Dünya Savaş içinde Türkiye'nin ithalat düzeyi çok düşmüştür. Her şeyden önce endüstriyel ülkelerin Türkiye'ye satacakları mal yoktur. Karaborsa ortalığı sarmış, Hükümet tahıl karaborsasını önlemek için sıkı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Fakat bu durum sadece fakir köylünün canını yakmış, şehirlerde un ve şeker sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Bu durum halkın tepkisini yönetime ve onu temsil eden devletle özdeşleşmiş durumdaki CHP'ye yöneltmiştir.

Toplum düzeni ve asayiş yönünden her şey mükemmel gitmiştir. Az sayıdaki polis ve jandarma ile Türkiye yönetimi savaşın sıkıntılarını isyansız ve yağmasız atlattır. Buğday karaborsasından zengin olan "hacıağa" sınıfı, az zamanda büyük şehirlerde bile kendini hissettirmiştir. Türkiye savaşan ülkelere, savaşın ihtiyaçlarının gerektirdiği elinde hammadde olarak ne varsa satmıştır. Savaş sanayiinin yeni ihtiyaçları ortaya çıkarması sonucu ülkede servetler birikmiştir. Planlı programlı kullanılsa da bu birikim ve ardından gelen Marshall Yardımı ile zirai makineleşme Türkiye'de bir nesil içinde gelişme ve patlama yaratmıştır.

1950 başlarında ülkenin ekonomik durumu İnönü'nün meclis açılış nutkunda özetlenmiştir. Ülkenin doğusundaki illeri için bu bölgeler kalkınmaya kadar devam etmesi planlanan faaliyetlerin önem taşıdığı, sağlık, tarım, eğitim ve yol yapımı için ayrılan paralarla yıl içinde görülen işler sıralanmış, çeşitli konulardaki kalkınma teşebbüslerin devam ettiği söylenmiştir. Bir önceki yılın kötü mevsim şartları

¹⁸⁸ Nejat Gülen, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada**, Kastaş Yayınevi, İstanbul,2005 s.23

¹⁸⁹ İlber Ortaylı, **Türkiyenin Yakın Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.101

¹⁹⁰ **A.g.e.**, s.91

nedeniyle buğday mahsulünün daralmış olduğu, çiftçiye 140 bin ton kadar tohumluk temin edildiği ve kışı uzun süren bölgeler için bâzı merkezlerde hububat stokları hazırlanmış olduğu belirtilmiştir. Ekmek hususunda her hangi bir sıkıntıyı önlemeye yönelik olarak dışardan geniş ölçüde buğday satın alımı yapıldığı anlatılmıştır. Yurt kalkınmasındaki veriminin artması için, devlet işletmelerinin daha rasyonel çalışması, özel teşebbüsün gelişmesi için teşvik edilmesi üzerinde durulduğu, yabancı uzmanlara konunun incelendiğinden bahsedilmiştir. Tarım alanında iyileştirmelerin devam ettiği, makineleşmenin yanında, tohumların ıslahına da çalışıldığı söylenmiştir.¹⁹¹

Ancak yerel seçimlerin hemen öncesinde Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun önemli kentlerinde halkın ekonomik durumu iyice kötü hale gelmiştir. Uygulanan yanlış ekonomik politikalar sonucu bölgede açlık yaşanır hale gelmiştir. İktidarın değişmiş olmasının şimdilik bu bölgelere herhangi bir etkisi olmamış, Milletvekili Feyzi Boztepe mecliste söz alarak memleketin içinde bulunduğu iktisadi sefaletin en ağır yükünü Karadeniz bölgesinin ve Ordu halkının çektiğini söylemiştir. Bilhassa o mevsimde ciddî bir açlık tehlikesine mâruz bulduklarını ve bu acı hakikati yıllardan beri CHP iktidarına anlatamadıklarından bahsetmiş: " *Karadeniz'in diğer bölgeleri gibi Ordu halkı da yegâne gıdası olan mısır ekmeğini teminde güçlük çekmekte ve dolayısıyla açlık ve gıdasızlıkta veremli adedi mütemadiyen artmaktadır. Tüccarın elinde bol miktarda mısır vardır. Hattâ pazarlar mısırdan dolup taşmaktadır. Fakat halkın bunu temine kifayet edecek peşin parası olmayınca bu bolluğun müspet sahada hiçbir fayda sağlamıyacağı aşikârdır. Bu sebeple köylünün sefaleti yürekler acısı bir hale gelmektedir.*" demiş, " *Halen Toprak Mahsulleri Ofisine ait olup 29 No.lu Ordu Fındık Tarım Kooperatifinin emrinde tanzim satışından artan 660 ton kadar mısır vardır ki, yanımda numunesi bulunan bu mısır kooperatifin tedbirlerine rağmen rutubetten filizlenmiş ve çürümeye yüz tutmuştur. Halkın sağlığına zarar verecek bir vaziyette olmadığı yapılacak muayene neticesinde tesbit edilirse mevcut stok mısırın Ziraat Bankasınca açılacak uzun vadeli kredi ile muhtaç vatandaşlara acele dağıtılması mümkündür ki, bu suretle hem hayırlı ve yerinde bir âmme hizmeti sağlanmış olur. Hem de çürüyerek mahvolmak*

---

¹⁹¹**T.B.M.M. TUTANAK DERGİSİ** DÖNEM : VIII CİLT : 21 TOPLANTI : 4 Birinci Birleşim 1.XI.1949 Salı s.5 İnönü'nün meclis açış nutku .

tehlikesine mâruz bulunan millî servetin heder edilmesine mâni olunur”¹⁹² şeklinde teklifte bulunmuştur.

Erzurum Milletvekili Sabri Erduman ise “*Erzurum'un şehir ve ilçe köylerinde bütün halkı aç, yiyeceksiz ve perişan bir durumdadır. Halkımız elindeki hayvanlarını dahi satarak tohum ve bugüne kadar zahiresini temin etmiş olmakla artık bundan sonra satacak ancak sabanına koştuğa öküzü olduğunu arzedersem bir hakikattir. Ofis ambarlarında mevcut buğdaydan Erzurum halkı ihtiyacı bulunan miktarın ödünç olarak verilmesi ve bu mağduriyetin bir an evvel telâfisi için ilgili bakanlık ne gibi bir tedbir ve karar almış olduğunu öğrenmek isteğinde bulunuyorum. Bu da halkımızın menfaati iktizasından olduğunu saygularımızla arz ederim.*” şeklinde Erzurum’un dönem içindeki durumunu dile getirmiştir.¹⁹³

Konuya ekonomi yönetimi açısından bakarak makro seviyede yorumlamaya çalışmak, alt seviyede yaşanan olumsuzlukların cevaplarını vermek açısından yarar teşkil edecektir.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin programının 43'üncü maddesi, özel sermaye etkinliklerinin, ekonomik yaşamın temelini oluşturduğunu söylemesine rağmen, yeni iktidarın ekonomi siyaseti kendinden önceki dönemde izlenenden pek de değişik olmamıştır. Bunun birinci nedenini, 1950'den önceki dönemde izlenen ekonomik siyasetin «devletçi» diye nitelenmesine karşın, aslında kapitalizme dönük olması, ikinci nedenini ise, 1950 yılı dolaylarında bile, ülkede bir kapitalist sınıfın, ekonomik kalkınmanın tüm kaynaklarını sağlayacak ölçüde gelişmemiş olması teşkil etmiştir. Kalkınmayı bütünüyle gerçekleştirecek ölçüde gelişmiş bir kapitalist

---

¹⁹² T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX C İ L T : 1 Toplantı : Olğ. Onuncu Birleşim 19.VI. 1950 Pazartesi; Milletvekili Fevzi Boztepe meclisteki konuşmasında: “*Arkadaşlar, bir yandan Karadeniz kıyılarını tahrip eden hâdisede % 30 - 40 veremli veya veremli adayı olan vatandaşları muztarip bırakmak hele milletimizin kazandığı şu büyük, şerefli zaferden sonra cayı kabul olur mu?...Ordu'nun Göl Köy denilen bir ilçesi vardır, dağın tepesindedir. Orada köylünün kız çocukları dağlardan ot toplayıp ekmeksiz çorba yaparak tarlada çalışan anasına babasına yemek yapmak için çalışırlar. Birgün yine ot toplamışlar çorba yapmışlar, zehirli bulunan bu otlardan 12 aile zehirlenmiştir. Bu ne demektir, bilir misiniz? Ordu halkı açtır, Ordu halkı mustarıptır. Yalnız Ordu mu? Sinob da böyledir, Giresun'un hali de bizden acıklıdır.*” şeklinde durumun vehametini anlatmıştır.

¹⁹³ Aynı yer. T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX C İ L T : 1 Toplantı : Olğ. Onuncu Birleşim 19.VI. 1950 Pazartesi

sınıftan yoksun olan bir toplumda, Demokrat Parti hükümetleri de, devletin ekonomik etkinliklerinin egemen olduğu bir siyaset izlemek zorunda kalmışlardır.¹⁹⁴

II nci Dünya Savaşı yılları Türkiye'yi şiddetli iktisadî zorluklara uğratmış ve iktisadî hayata devlet müdahalesinin çapını ve şiddetini artırmıştır. Zaten bir savaş zamanı kontrol sisteminin çerçevesini sağlamış olan devletçi kanunlar ve 18 Ocak 1940 da kabul edilen "Millî Korunma Kanunu" hükümete olağanüstü geniş iktisadî yetkiler vermiştir. 1939 da başlanılmış olan ikinci beş yıllık plân, askerî harcamaların yüksek nispeti ve ham madde kıtlığı dolayısıyla iptal edilmiş ve kısmî seferberliğin sürdürülmesi tarım üretimini bile düşürmüştür. Öte yandan dış ticaret genişlemiş, Türk ürünlerine büyük talep oluşmuş ve ticarî fiyatlardan çok stratejik fiyatlarla satılır hale gelmişlerdir. Bu gelişme, yüksek devlet masrafları ve temel malların kıtlığıyla birlikte, önemli bir enflasyonist baskıya yol açmıştır. İstanbul'da tacirler, simsarlar ve acentalar büyük servetler yapmışlardır. Kısmen vergi kaçakçılığı, fakat en çok, modern ve etkili bir vergi tarh ve tahsil sisteminin yokluğu dolayısıyla, bu servetler vergilendirmenin ya da hükümet kontrolünün büyük ölçüde dışında kalmıştır.¹⁹⁵

Savaştan en büyük kârı tarım fiyatlarının yükselmesinden muazzam kazanç sağlayan büyük çiftçiler ve hem Türk ihracat maddelerinin yüksek değerini hem de zarurî ithal mallarının korkunç kıtlığını istismar edecek mevkiye olan İstanbul tüccar ve komisyoncuları olmak üzere iki grup sağlamıştır. Çiftçiler hemen tamamen Müslüman Türklerden oluşurken, tacirleri, tamamen olmamakla beraber, geniş ölçüde üç azınlık topluluğuna mensup vatandaşlar oluşturmuştur.¹⁹⁶

B. Yerel Seçimler Döneminde Siyasi ve Sosyal Ortam

1946-1950 dönemi tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş ve kuvvetlenen burjuvazinin iktisadi güce kavuştuktan sonra, siyasal erki doğrudan doğruya ele geçirmeye yöneldiği dönem olmuştur. Bu yıllar, Türk Toplumsal

---

¹⁹⁴ Emre Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s.233

¹⁹⁵ Levis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s.295-6

¹⁹⁶ A.g.e., s.296

yapısında bir ölçüde devam eden statü düzenine bağlı tabakalaşmanın yerini kesin olarak iktisadi güçler dengesine dayalı sınıfsal düzenin aldığı yıllar olmuştur.¹⁹⁷

Altan Öymen dönemin o yıllardaki soysal ortamını, döneme özel kaleme alınmış kitap serisinde geniş bir şekilde anlatmıştır.¹⁹⁸ Öymen'e göre:

Büyük şehirlerin uzağındaki şehir, kasaba ve köylerde, siyasi bilinçlenmenin temelini, kahvelerdeki tartışmalar oluşturmuştur. Zamanın kahve müdavimlerinin ileri gelenlerinden veya sosyolojik deyimıyla kanaat önderlerinden çoğu iki büyük partiden birinin yandaşı olmuştur. Ya CHP'li veya daha yaygın adıyla "Halkçı"dırlar, ya da DP'li veya "Demokrat" veya -bazı yerlerdeki söylenişyle "Demirkırat"tırlar. Dolayısıyla, ya "İsmet Paşacı" ya da "Menderesçi" olmuşlardır. İkisini de tutmayıp "Bölükbaşıcı" olanlar veya üçünü de tutmayıp sayıları az olan "Ben tarafsızım" diyenler de olmuştur, Çoğu kimse için, "tarafardan birini tutmak, bir "kimlik" belirleme gereği olmuştur. Siyasette de "tuttuğunuz takım belli olmalıdır ki, etrafınızda, izlediğiniz mücadelenin heyecanını paylaşacağınız birileri olsun" zihniyeti hakim olmuştur. Hatta siyasetteki taraf tutmalar, 1950'lerde, futboldaki taraf tutmalardan çok daha yaygın olmuştur. Özellikle köylerde, kasabalarda, birilerini anlatırken, artık, özelliklerinin yanında onların, "Demokrat'tır" veya "Halkçı'dır" diye, hangi partiden veya liderden yana olduğu da belirtilir olmuştur. O zamanın siyaset hayatındaki örgütlenme usulleri bu durumu teşvik eden bir neden olmuştur. O yıllarda partilerin örgüt kademeleri, kasabalar, köyler ve mahallelerde de, tam kadrolu "bucak" ve "ocak" örgütleri kurmuşlardır. Başkanı ve yönetim kurulu üyeleriyle bu bir bakıma, daha demokratik bir uygulama olmuştur.

Öymen'e göre bu düzen, başlangıçta iyi gitmiştir. Bir köyde, bir mahallede herkesin birbiriyle selam sabahı olmuştur. Bu karşılıklı partileşmeler, yeni yeni alıştığımız demokrasinin bir gereği sayılmaktadır. Dostluk havası içinde yürüyebilmektedir. Aynı kahvede birbirine çay ısmarlayarak, bazen birbiriyle tartışarak, ama bazen de şakalaşarak sürdürülebilen medeni bir particilik mevcut olmuştur. Ama bunun sürdürülebilmesi, Ankara'daki havanın da buna müsait olmasıyla mümkün olmuştur. Ankara'da ise, birlikte çay içmek bir yana, birbiriyle

---

¹⁹⁷ Ali Kazancıgil, "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm" **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basın Yayım Dağıtım, İstanbul,1986, s.183

¹⁹⁸ Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, Doğan Yayıncılık, İstanbul,2009, s.56

rastlaşp merhabalaşmanın bile azaldığı bir kızgınlık ve öfke havası yerleşmeye başlamıştır. Ülkenin illerinde, ilçelerinde, mahallelerinde, köylerindeki parti örgütleri de, tabii, hiyerarşik olarak Ankara'daki parti merkezlerine bağılı olmuşlardır. Bir süre sonra, Ankara'daki havadan kaynaklanan gerginlikler oralara da yayılmış, hatta bazı yerlerde, başka başka partilerden olanların, kahvelerini de birbirinden ayırdığı görülmüştür. Yerel demokrasinin gelişmesi yerine, yerel kutuplaşmalar ortaya çıkmıştır.

Aslında çok partili demokrasiye geçme isteğı her görüş sahiplerince de benimsenen bir durum olmuştur. Ne var ki o günlerde bu hareketi erken bulanlar, o günün Türkiye'sinde hak, hukuk ve demokrasi kültürlerindeki yetersizliğin erken geçiş halinde üstesinden gelinemeyecek sorunlar yaratıcağını düşünmüşlerdir. Nitekim demokrasiye sancılı geçmemize ve toplumsal hayatımızda zıtlaşmalara kadar uzanan bölünmelere neden olmuştur. Köylerde, kasabalarda ve kentlerde, birbiriyle kız alıp verilmediğı, selamlaşılmadığı günler olmuştur. Valiler dâhil, devlet memurlarının tayinleri, iktidar partisi ocak-bucak başkanlarının iki dudakları arasına kadar düşmüştür.¹⁹⁹

Bülent Tanör'e göre Türkiye'nin 1945 sonrası evrimi *Reform* modeline girmiş ve bu yolun en açık örneğini teşkil etmiştir. Bu evrim başlıca şu üç kolaylaştırıcı koşula dayanmıştır. Birincisi, tek parti döneminde sağlanan ekonomik gelişme, tek parti tarafından ne bastırılan ne de yeterince özümmlenebilen özellikle sanayiciler, tüccarlar, serbest meslek sahiplerinin oluşturduğu yeni sosyo-ekonomik gruplar yaratmış ve bu gruplar daha liberal bir ekonomi ve daha demokratik bir siyasal sistem istekleriyle ortaya çıkmışlardır. İkincisi, CHP hiçbir zaman bir otoriter veya totaliter meşruluk doktrini yaratmayıp, demokratik meşruluğı daima bir ideal gibi sunduğundan, son derece doğal olarak rejimin meşruluk kuralları üzerinde şüphelerin ve görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Üçüncüsü, CHP liderliğı, demokratlaşan siyasal hayat içinde iktidarını yarışmacı yollardan da sürdürebileceğine inanmıştır. Sonuçta seçimlere katılma oranı da çok yüksek olmuş, bu da siyasal canlılığın ve değışmenin göstergesi olmuştur. Halk ya da ulus, tarihinde

---

¹⁹⁹ Soyer, a.g.e., s.106

ilk defa olarak serbest iradesiyle ve oy yoluyla iktidar değiştirmiş, kendi yöneticilerini seçmiştir.²⁰⁰

Köylerdeki halk kesimleri açısından olaya bakıldığında ise durum şöyle bir hal almıştır: Zaten toprağı olmayan, o güne kadar bey, ağa toprağında çalışan köylü, bu sefer köyde de işsiz kalınca, şehirlere akmıştır. Ellilerden, sonra döviz tahsislerinde, kredi tahsislerinde, alım satımlarda, evvela bilinmeyen bir gizli mekanizma, yani particilik de harekete gelmiştir. Köy, içinden parçalanmıştır. Kahveler, camiler birbirinden ayrılmıştır. Hulasa, çarklar, yalnız bu alanlarda değil, daha nice nice sahalarda birbirine çarpmaya başlamıştır. Hele taşralarda siyaset, artık politikacının bile değil, demagogun, düzenbazın malı olmuştur. Bir taraftan da halkın sözcüleri, halkın liderleri olarak sivrilen ve hükümet baskısını adeta köyden kovan ocak, bucak başkanları bu sefer yeni ağalar, yeni siyaset murabahacıları şeklinde her şeye el atmışlardır.²⁰¹

Dönem içinde yapılan 1950 sayımında nüfus 20.902.628 kişiye ulaşmıştır. İstanbul'un nüfusu 1 milyon, Ankara 286 bin, İzmir 230 bin, Bursa 100 bin olmuştur. İstanbul, İstanbulluların yaşadıkları, şirin, medeni bir şehir olmaya devam etmiştir. Ancak yurttaki nüfus artış oranı % 2,15'e çıkmıştır.²⁰²

Dönemin bir başka sosyal gerçekliğini ise, çok partili düzene geçildiğı zamandan beri mevcut yapının, bolşevik tehlikesine, komünizm tehdidine karşı yeterince duyarlı olması teşkil etmiştir. Öte yandan, din ögesi, çok partili düzene geçildiğinden beri yeniden ön plana çıkmıştır.²⁰³ İktidarın değiştiğı, 14 Mayıs 1950 gününden başlayarak Atatürk Devrimleri üzerinde yeni bir tartışma başlamış, "Halka mal olmuş devrimler" ve "halka mal olmamış devrimler" ayrımı yapılmıştır. Bu ayrım, siyasal iktidarın modernite projesinden ödün vermesi olarak nitelenmiştir. Emre Kongar'ın değerlendirmesine göre, çok partili dönem, bu teşhise uygun olarak, "modernite projesinden geri dönüşü" simgeleyen eylemlerle gelişmiştir. Halkın

---

²⁰⁰ Tanör, a.g.e., s. 343-344

²⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s.220

²⁰² Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.89

²⁰³ Bu durum aslında 2 nci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş döneminde Amerikan Dış Politikasının temel stratejilerini oluşturmaktadır. Ayrıca yeşil kuşak projesi de komünizme karşı dini kullanmayı öngördüğünden ve Türkiye'de bu kuşağın içinde yer aldığından, son dönem CHP ve sonrasında DP iktidarlarının dini açılımlar yapmalarını açıklar niteliktedir.

bıkkınlığına ve Tek Parti yönetiminin yanlışlarına dayalı olarak iktidara gelmiş bulunan Demokrat Parti, yılların birikimini, Siyasal İslama ödünler vererek, kendi tabanında kurumlaştırmak istemiştir.²⁰⁴

Dönemin ülke gerçeği olarak söylenebilecek bir politikası ise hem CHP'nin hem DP'nin sağdan soldan çığ gibi üye çeken solculara karşı da, Turancılar ve Milliyetçiler Derneği gibi sağcı akımlara karşı da ortak bir çizgide hareket etmiş olmalarıdır. Ortaylı'nın yorumuyla bu çizgi o günün üretimi düşük, kırsal Türkiye'sini muhtemelen ayakta tutacak tek yol olmuştur. Hiç şüphesiz Türkiye'nin aydınları hangi tarafta olursa olsun, benzer şekilde darbeyi yemişlerdir, üstelik birbirleriyle kavgaya da devam etmişlerdir.²⁰⁵

Nadir Nadi'nin siyasi ortamı değerlendirmesine göre, o dönemde sol eğilimli bütün doktrinleri, hattâ solculukla ilişkisi bulunmayan lâikliği birbirine karıştırılmış, topunu birden komünizme, komünizm de Rus ajanlığına bağlanır olmuştur. Bir solcunun yurdumuz halkını sevmeyeceğini, yurdumuzun ilerlemesini, yükselmesini istiyemeyeceği düşüncesi bir ön yargı olarak zihinlere aşılınmış ve aşılma da iyice tutmuştur. Nadir Nadi'ye göre, bunda o zamanki çoğu solcuların bilerek ya da bilmiyerek güttükleri politika da güçlü bir rol oynamıştır. Bu adamlar Moskova'yı bir Kâbe saymışlar, dinsel bir görev gibi körü körüne Stalin'e ayak uydurmuşlardır. Bunu yaparken, yurdumuzda hayatını alınteri ile kazanan emekçi kitlesinin güçlenip örgütlenmesine engel olduklarını fark edememişlerdir.²⁰⁶

Nadir Nadi'ye göre, yurdu gerilikten kurtarıcı her yeni düşüncenin ardında gizli ve kötü niyetler saklı bulunduğu havasını ortalığa yaymak halk sırtından geçinmeye alışmış tembel çıkarıcıların da işine gelmiştir. Tek parti devrinde girişilen bütün ileri hamleler bu gibilerinin rahatını kaçırmıştır. Ellerinden gelse daha o zamandan yukarıya kafa tutacaklar, “yaptığımız komünizmdir” diye feryadı basacaklardır. CHP saflarında da bol bol böyle kimselere raslanmıştır. Baskı rejimi altında ses çıkarmayıp Şefe boyun eğen, hatta fırsatını buldu mu ona yaranmak için her kılığa girmekten çekinmeyen bu adamlar, muhalefetin açtığı özgürlük ve hukuk devleti savaşında Şefi adım adım geriler gördükçe cesaret bulmuşlar, parti içinde

---

²⁰⁴ Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.246

²⁰⁵ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.99-100

²⁰⁶ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul,1979 s.318

varlıklarını göstermeye başlamışlardır. Bunlar bir yandan siyasal özgürlükleri genişletip muhalefete gelişme imkânları vermesin diye İnönü'yü eteğinden çekmişler, bir yandan da çıkarlarına uymıyan her düşüncüyü, her davranışı bir komünist taktiği olarak göstermeye dikkat etmişlerdir.²⁰⁷

Seçimler öncesi dönemde eski iktidarın planlamış olduğu şehir ve vatandaşın hayatını kolaylaştıracak, yasama ve imar faaliyetlerine devam edilmiştir. Şehir ve kasabalarımızın medenî tesislerini tamamlama yolundaki çalışmalar sürdürülmüş, İller Bankası tarafından 78 şehir ve kasabanın içme suyu ve 102 kasabanın elektrik tesisatı için 50 milyon lira harcanmış, 71 şehir ve kasabanın su ve 38 şehir ve kasabanın da elektrik tesisleri için 37 milyon liralık iş ihale edilmiştir. Ayrıca vatandaş için ihtiyarlık sigortası kanunu yürürlüğe girmiştir. İş hayatını düzenlemek, sağlık ve emniyet içinde tutmak, işçilerimizin daha huzurlu çalışmasını sağlamak hususundaki gayretler, İş mahkemeleri, İş kanunu tasarıları ile Hastalık Sigortası için yasama faaliyetleri başlatılmıştır. Kimsesiz çocukların korunması için kanun çıkarılmıştır. Eğitim açısından, 700 köy yeniden okulu yapılmış, ilköğretim kadrolarına 2500 öğretmen katılmıştır. Köy Enstitülerinde ve öğretmen okullarında öğrenci sayısı artırılmıştır. O yıl ilkokullardan 133 bin çocuk mezun olmuştur. Çoğu halkın yaptığı binalarda olmak üzere, 76 ilçe merkezinde yeniden ortaokul açılmış ve bu suretle 235 kasaba ortaokula kavuşmuştur. Lise tahsili 41 il merkezinde temin edilmiştir. Meslekî ve teknik okullara ilgi ve ihtiyaç ön plana çıkmıştır.²⁰⁸

Siyasi ortam olarak seçimler öncesi döneme bakıldığında, ortam Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün deyiimiyle “*çok partili münakaşa hayatının ilk devirlere mahsus hastalıklarından emniyet içinde geçmeye çalışıldığı*” bir ortamı oluşturmuştur. Dönem içerisinde, yurttan tam bir hürriyet ve demokrasi düzeninin kök salması için geniş adımlar atmaktan çekinilmemiştir. Meclisin ve Hükümetlerin yerinde ve zamanında aldığı isabetli kararlarla bu hastalıkların rejimin bünyesini sarsmasına meydan verilmemiştir. Bilhassa siyasi içtihat farklarının, bîzai politikacılar, vatandaşlar arasına düşmanlık tohumları saçmak meylini artırması karşısında milletçe gösterilen sağduyu çok büyük olmuştur. İnönü: “*Siyaset cereyanları bir defa şiddet yolunu tuttuktan sonra, nihayet, seçimde zor kullanma*

²⁰⁷ A.g.e., s.319

²⁰⁸ T.B.M.M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : VIII CİLT : 21 TOPLANTI : 4 Birinci Birleşim 1.XI.1949 Salı s.5 İnönü'nün meclis açış nutku.

ihtimalinin belirmesi, memleketimiz için bir talihsizlik olmuştur. Bu haller siyasi bünyemizden silinip kayboluncıya kadar ıstırapları ve siyasi hayatımızdaki zehirli tesirleri devam edecektir. Yeni rejimin kurulmasında ve gelişmesinde, güç de olsa, tabîi sayılmak lâzım gelen bu tekâmül safhaları, ancak, vatandaşın sağduyusu ile atlatılabilecektir.....Siyasi faaliyetlerimizin salim mecrasını kaybetmemesi, hele parti usullerimizin düşmanlık yaratmaması için senelerden beri çalışıyoruz 12 Temmuz Beyannamesi böyle bir gayretin ürünü olmuştur. İktidarla muhalefetin karşılıklı mesuliyetlerini ve mânevi taahhütlerini ifade etmek için yazılmış ve iyi neticeler vermiştir. Bu beyannamenin tek taraflı bir borç senedi telâkki edilmesi, mahiyetine ve hakikate tamamiyle aykırıdır. Bunu sadece okumak, iki taraflı manasını kavramaya kâfidir. “ sözleri ile ortamın hassasiyeti ile süreci yönetmek, çok partili yaşamın sağlıklı bir şekilde sürmesi için sarfedilen gayretleri dile getirmiştir.²⁰⁹

Belediyelerle ilgili ülkedeki tablo ise şöyledir:²¹⁰ Ankara ile ilgili vilayet idaresi ile belediyenin ayrılması için yasal düzenleme iki yıl önce yapılmıştır. İstanbul belediyesi için durum eski şekliyle devam etmektedir. 1948 yılında Ankara için kanun çıkarılırken, kanunun İstanbul ilini de kapsamı dile getirilmiştir. Mahalli idareler Müdürlüğünün incelemesi, muhasebe işleri gibi bazı işlerde çıkan sorunlar yüzünden işlem gecikmiş, mecliste bu konuda serzenişler çıkmıştır. Bu yüzden Belediye Kanununun bâzı maddelerini değiştiren hükümlerle beraber İstanbul Belediyesinin vilâyetten ayrılmasına ait olan madde de eklenerek, hükümet tarafından tasarı meclise getirilmiştir.

Dönemin siyasi ve sosyal ortamı merkez ve çevre teorileri ile değerlendirilmiştir. Bu görüşlere göre, 1950'li yıllar Türkiye'de hızlı bir sosyo-kültürel ve iktisadi değişimin başladığı dönem olmuştur. Bu dönemden itibaren hızlı kentleşme, sanayi ve pazarın gelişmesiyle birlikte geleneksel sosyo-kültürel bölünmeye yenileri eklenmeye başlamıştır. Değişen sosyo-kültürel yapı, sağ-sol eksenli görüşlerin yetişmesine müsait bir ortam hazırlamış ve siyasal tercihler bir ideoloji etrafında dile getirilmeye başlanmıştır. Bu durum Osmanlıdan beri devam

---

²⁰⁹ A.g.k, s.8

²¹⁰ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : VIII CİLT : 25 TOPLANTI : 4 Yetmiş birinci Birleşim 23.III.1950 Perşembe s.831

edegelen merkez çevre kutuplaşmanın da ötesinde yeni ve farklı toplumsal bölünmeleri beraberinde getirmiştir.²¹¹

Bu tezlere göre Türkiye'deki siyasal ve ideolojik bölünmelerin ana sebebini geleneksel sosyo-ekonomik düzenin bozulması ve bunun yol açtığı yabancılaşma ve güvenlik ihtiyacı oluşturmuştur. Bu güvenlik ihtiyacını dini ve milli kimlik yoluyla giderme arayışı, aşırı sağ duyarlılığını tetiklemiş, iktisadi değişme ve sosyal bozulmanın yarattığı uyum ve gelir dağılımı problemi ise solu, özellikle Marksist ideolojileri harekete geçirmiştir. Neticede devletçi kültürel politikalara karşı olmak yetmemiş, her kesim kendi sınıfsal çıkarma uygun yapılanmak istemiştir. Bu dönemdeki mekânsal hareketlilik, fiziki mesafeleri ortadan kaldıran ve merkez ile çevrenin kültürünü hoyratça karşı karşıya getiren ülke içi bütünleşmenin gerçek başlangıcını oluşturmuştur. Bu kitlesel göç ile birlikte Menderes'in kurduğu karayolu ağı kültürel duvarları yıkmış ve seçkinlerin geleneksel ayrıcalık iddialarının çoğunu silip süpürmüştür. Sonuçta Tek parti döneminde batıcı laik elit, hem merkezde hem de çevre üzerinde total bir hâkimiyet kurmuş, çok partili demokratik sisteme geçiş, merkezi elitlerin konumunu geriletip, çevreyi DP aracılığıyla merkezde etkin kılmıştır.²¹²

Falih Rıfıkı Atay oluşan süreci farklı bir bakışla değerlendirmiştir. Ona göre, 1946 Demokrasisi, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen halk yığınlarını, eli kolu bağlı devrim yıkıcılarına teslim etmiştir. O da bir teşhissizlik, halk ve yurt realitelerinden habersizlik eseri olmuştur. Kendisinin daha o zaman çıkmaza saplanan tek parti diktatoryasına, memleket gerçeklerine daha uygun bir gelişme verilmesine dair direktmiş olduğuna o devirdeki tanıdıklarını şahit göstererek, "*böylece tek doğru teşhisli devri yarıda bıraktık*" demiştir.²¹³

Sosyal yapımızla ilgili fikirleri de ilgi çekici olmuştur. Atay: "*Bizde demokrasiden beri mutlu azınlık parti "eşraf ve ayan". Bir Arapça ezana sekiz on yıl birkaç yüzbin lira ödenek. Bir ezan okumayı hoparlörle ezan haykırışına çevirmeye bir hayli apartman katı. Din propagandası ile, nabız tutturulmayan hekimler, dava alamayan avukatlar, iflas eden tüccarlar bakan, başkan ve saire. Ve otomobilli,*

²¹¹ Yılmaz Bingöl- Mustafa Çolak, *Merkez-Çevre Teorisi Hala Türk Siyasetinin Açıkıyor mu?*, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 100, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2010, s.98-99

²¹² **A.g.m.**, s.99

²¹³ Falih Rıfıkı Atay, **Kurtuluş**, Bateş A.Ş.Yayımları, İstanbul, 2000, s.14

*apartmanlı, en aşağısı ayda altı yedi bin lira ödenekli Türkiye solları, Parazitlerimiz bunlar" demiş, Arapça ezan konusunda ise, "Mecliste devlet bakanının ezanı isteyen Türkçe isteyen Arapça okur, dediği doğru. Ama 1950 Diyanet İşlerinin Genelgesi bunun tersine idi."*²¹⁴ şeklinde o tarihteki bir ayrıntıya dikkat çekmiştir. Bu konunun ülkenin din adamlarının isteklerinden çok siyasi malzeme olduğuna dem vurmuştur.

Binaz Toprak'ın değerlendirmesine göre dönem içinde gerek 1950 seçimlerinde olsun, gerekse 1950-1960 yılları arasındaki seçimlerde olsun, dinsel güçlerin siyasal iktidarı belirlenmesi söz konusu olmamıştır. Fakat 1946 sonrasında dinsel güçlerin siyasal iktidarı denetlemesi, daha doğrusu, demokratik bir ortamda siyasal iktidarın oy kaygısı ile seçmenlerin bir takım dinsel kültürel isteklerine cevap verme durumu söz konusu olmuştur.²¹⁵

iletişim ortamları açısından bakılacak olursa, dönemin iletişim altyapısı oldukça yetersizdir. Gazeteler birçok şehre iki-üç gün sonra ulaşabilmektedir. Televizyon henüz Türkiye'de yayına başlamamıştır. Sinema büyük şehirlerde bile sınırlı sayıdadır. Afişler dışında, kitlelere siyasi partilerin ulaşabilecekleri tek bir yol olarak radyo kalmaktadır. Ancak mevzuat, partilerin radyodan propaganda amaçlı olarak yararlanabilmelerine olanak sağlamaktadır. İlk başlarda Muhalefet devletin ve ülkenin tek radyo kanalına, ancak resmi haber bültenlerinde yayınlanabilen siyasi demeçleriyle konuk olabilmektedir. Ülkemizde seçim kampanyaları da ancak, 1950 genel seçimlerinde 'kampanya' denebilecek düzeye gelebilmiştir. Demokrat Partinin siyasal hayatta yerini alması kadar, radyonun propandaya açılması da bu gelişmede önemli rol oynamıştır.²¹⁶

Basının en önemli eksikliklerinden birisi gazetelerin yayın yapabilmek için, bir bakıma desteğe ihtiyaç duymaları olmuştur. Gazeteler kâğıt, mürekkep, makine gibi birçok yönden iktidara bağımlı olmuşlardır. Bu yüzden mevcut iktidarla iyi ilişkiler kurmak önem taşımıştır. Bu dönem içinde 1950 yılının tamamı itibarıyla resmi ilan gelirleri bakımından gazeteler arasında bariz bir ayrım yapılmamış, DP iktidarı normalin dışında farklı bir yol izlememiştir. Hatta ilk yıl itibarıyla bazı

---

²¹⁴ A.g.e., s.26,60

²¹⁵ BinnazToprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1986, s.365

²¹⁶ Necati Özkan, **Seçim Kazandıran Kampanyalar**, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş. İstanbul 2002 s.27,29

gazeteler bazında muhalefetin yanlısı gazeteler fazla gelir elde ettikleri bile olmuştur. Resmî ilânlar için İstanbul ve diğer yerlerde ayrı rejimler tatbik edilmiştir. Bundan da maksat bir yandan bu konuda adaleti tesis etmek, diğer taraftan da ileri gazeteciliği himaye etmek olduğu dile getirilmiştir.²¹⁷ DP iktidarının basından sorumlu Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun konu meclis'te gündeme alındığında yaptığı açıklamalarına göre:²¹⁸

"Ankara gazetelerinin CHP iktidarda iken almış oldukları ilanlar; Ulus 185 219, Zafer 33 647, Kudret 19 651 dir. Mayıs sonrası DP iktidarındaki ilan gelirleri ise, Ulus 185 631, Zafer 264 544, Kudret 97 187, Bu arada çıkmış olan Haber Gazetesi de 33 192 liradır. Yıllık olarak bakıldığında Ulus 370 751, Zafer 298 192, Kudret 116 789, Haber 33 192'dir. Demokrat Partinin dönemi olan 1. VI. 1950 den 31. XII. 1950 tarihine kadar İzmir gazetelerinin aldıkları ilân bedelleri ise Anadolu 31 795, Yeniasır 28 845, Ticaret 18854, Demokrat İzmir 9 406 olmuştur. 1. VI. 1950 den 31. XII. 1950 tarihine kadar Anadolu 29 795, Yeniasır 36 142, Ticaret 20 647, Demokrat İzmir 31 045, Halkın Sesi 7 798 lira ilan almıştır. Bütün bir senelik yekûnları ise şöyledir: Anadolu 61 591, Yeniasır 64 938, Ticaret 39 502, Demokrat İzmir 40 453, Halkın Sesi 12 380, Yine görülüyor ki İzmir'de de muhalefete mensup Anadolu Gazetesi iktidara mensup Demokrat İzmir Gazetesinden 21 bin lira fazla almıştır. Ankara'da resmî ilânlardan en fazla alanı Ulus Gazetesi olmuştur."

II. 1950 MUHTAR VE İHTİYAR HEYETİ SEÇİMLERİ

A. 1950 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinde Partiler

1. Demokrat Parti

II nci Dünya Savaşından sonra, Birleşmiş Milletler Anayasası onaylanmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geldiği zaman, Halk Partisinin bir grup üyesi bu fırsattan yararlanarak, hükümetin Birleşmiş Milletlerde teorik olarak onayladığı hak ve hürriyetleri, Türkiye içinde teminat altına alacak birçok kanunî reform teklifinde bulunmuş, bu maksatla parti programında ve kanunlarda bazı değişiklikler

²¹⁷ Hükümetin çıkardığı kararnameye göre İstanbul da gazetelerin resmi ilan almasının şartı ileri baskı sistemi olan rotatif'e sahip olmaktır. Diğer şehirler için böyle bir şart yoktur.

²¹⁸ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX CİLT : 5 TOPLANTI: 1 Kırkinci Birleşim 7.II.1951 Çarşamba Kars Milletvekili Sırrı Atalay'in, resmî ilânlar hakkında tatbik edilen usule ve bu hususta verilen paralara dair sorusu.

teklif eden bir önerge sunulmuştur. Dörtlü Takrir şeklinde de anılan bu önerge yi 1937 - 9 arasında Başbakanlık yapmış, İzmir milletvekili Celâl Bayar, Kars milletvekili Fuat Köprülü, Aydın milletvekili Adnan Menderes, ve İçel milletvekili Refik Koraltan tarafından sunulmuştur. 12 Haziranda parti grubuna sunulan takrir CHP grubunda oybirliğiyle reddedilmiş, bunun üzerine iki milletvekili vatan gazetesinde hükümet ve partinin izlemekte olduğu "totaliter" yolu eleştiren ve kendilerinin demokrasiye inançlarını ilân eden makaleler yayınlamaya başlamışlardır. Bunu şiddetli bir siyasal gerginlik dönemi izlemiş, sonuçta 3 milletvekilinin partiden ilişiği kesilmiş, Celal Bayar ise milletvekilliğinden ve CHP'den istifa etmiştir.²¹⁹

1 Kasım 1945'te Cumhurbaşkanı İnönü, Meclis açış konuşmasında iki dereceli seçim yerine, doğrudan doğruya tek dereceli ve gizli oylu seçim yapılması, vatandaşın Anayasa hürriyetlerini kısıtlayan özellikle basın, dernek ve polis yetkileriyle ilgili kanunların kaldırılması gibi birçok önemli değişiklikler tavsiye etmiştir. Türkiye'nin bir diktatörlük olmadığını, fakat bir muhalefet partisinden yoksun olduğunu söylemiş, gerekli yasal düzenlemelerle arkadaşlarından farklı düşünenlerin, bir klik veya hizip olarak çalışmak yerine kamlarını ve programlarını ilân edebileceği ve açıkça bir parti olarak çalışabileceği bir düzen oluşturulmasını önermiştir. Bunun üzerine 7 Ocak 1946 da Demokrat Parti Ankara'da kurulmuş, çok geçmeden partiye diğer milletvekilleri de katılmış, böylece bunlar demokratik muhalefet rolüne hazırlanmaya ve iktidara geçmeye çalışmaya başlamışlardır.²²⁰

Samet Ağaoğlu, Demokrat Parti'nin, şehirlerin büyük işadamları ve nüfuzlu aydınlarından ilçelerin eşrafına, büyük toprak sahiplerine kadar halkı maddi manevi baskı altında tutanların teşkilatı haline gelmiş ve devleti totaliter bir sistemle idareye alışmış Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı; köylü, işçi, esnaf, yeni fikir ve görüşlerin etkisi altında genç aydınlar ve bunların aralarında Halk Partisi'nden çeşitli sebeplerle ayrılanların el ele bir ayaklanması olarak doğmuş olduğunu belirtmiştir. Parti'nin idareci kadrolarına da, bu bünyesine uygun şekilde demokrasiye yüzde yüz

---

²¹⁹ Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s.303

²²⁰ **A.g.e.**, s.304-305

inananlarla başka ideolojilere bağlananlar ve sadece şahsi çıkarlarının peşinde olanların da girdiklerini eklemiştir.²²¹

Hızlı ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmenin yanında, yapısal bir hedef olarak özel girişim kesimini geliştirmeyi amaçlayan devletçi siyaset, 1940'larda sonuç vermeye başlamış, Demokrat Parti de toplumda oluşan bu yeni toplumsal ve ekonomik güçleri temsil ettiği için, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının yerine geçmiştir. Buna göre, güçlenen Türk burjuvazisi, uluslararası gelişmelerin de yardımıyla iktidara gelmiştir. Yeni hükümetin ekonomi siyaseti, devletin ekonomik yaşamdaki etkinliklerini sınırlamak, özel kesimin gelişmesi için özel girişimleri desteklemek ilkelerine dayanmıştır. Bu uygulama ilkelerinin ardında yatan temel amaç, yabancı sermaye ve dış yardım olanaklarını hazırlamak ve ekonomiyi devletin zararlı etkinliklerinden korumak olmuştur.²²²

Demokrat Parti yönetimi, kimi Atatürk devrimlerine karşı olumsuz bir tutum sahibi olmuştur. Bu olumsuz tutumun sebebi, Demokrat Parti'ye desteğin, «gelenekçi-liberal» cepheden gelmesinden kaynaklanmıştır. Atatürk devrimlerini uygulayan tek parti yönetimi, «diyalektik» olarak toplum içinde kimi tedirginliklere de yol açmıştır. Devrimler, bir ölçüde, tek parti döneminin baskı yönetimi ile özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla Tek parti dönemine bir tepki olarak ortaya çıkan Demokrat Parti, kimi Atatürk devrimlerine karşı olumsuz bir tutum takınmıştır. Örneğin, 1950'den sonra Anayasanın dili değiştirilerek dil devrimine açıkça karşı çıkılmış, öte yandan başlangıçta örgütlü gericilik akımlarının dinsel alanda ortaya çıkmasına pek izin verilmemekle birlikte, dine karşı tutum, bir önceki döneme oranla çok yumuşak olmuştur. Sonradan bu yumuşaklık, din sömürücülüğüne kadar gitmiştir. Kimi çevrelerin, özellikle bürokrat ve aydınların gözünde bu tutum, laiklik ilkesinin yaralanması olarak değerlendirilmiştir. Demokrat Parti iktidarının en önemli niteliği ise halkla olan bütünleşmesi olmuştur. Cumhuriyet döneminin siyasal tarihinde ilk kez halk ve özellikle köylü, iktidar üzerinde bir güce sahip olduğunun bilincine varmış ve kendisini hükümetle özdeşleştirebilmiştir.²²³

---

²²¹ Samet Ağaoğlu, **İpin Gölgesindeki Günler, Arkadaşım Menderes Marmara'da Bir Ada**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s.56

²²² Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.233

²²³ Ağaoğlu, **a.g.e.**, s.161

DP mitingleri, neredeyse ikinci bir kurtuluş savaşı atmosferinde gerçekleşmiş, Yurdu müthiş bir heyecan kasırgası sarmıştır. O güne kadar fikri pek sorulmayan, yönetime kanştırılmayan CHP'nin seçkin aydın ve asker kadrosu tarafından neredeyse adam yerine konulmayan kasabalı ve köylü çarıklı erkân yönetime gelmenin kokusunu almış, iktidara yaklaşmanın o karşı konulmaz heyecanı içinde olmuştur.²²⁴

Emre Kongar'ın tesbitiyle Demokrat Parti yönetiminin ilk niteliğini, sivil ve asker bürokrasi ile aydınlara karşı olumsuz bir tutum sahibi olması teşkil etmiştir. Böyle bir olumsuz tutumun ardındaki ilk nedeni, bu grupların «Atatürk devrimlerinin bekçisi» olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve Demokrat Parti öncesi dönemin destekçileri olması, ikinci nedeni, Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokrasiye olan inancına güvensizlik duyması teşkil etmiştir. Halk Partisi'nin önderi, İsmet İnönü, onların gözünde halkın özgür buyrultusuna dayalı demokrasi için bir tehlike olarak görülmüştür. Bundan dolayı Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen gruplar da Demokrat Parti'nin gözünde uygun bir olanak bekleyen demokrasi düşmanları konumunda olmuşlardır. Üçüncü nedeni ise, Demokrat Parti'nin halktan başka egemenlik kaynağı kabul etmemesi oluşturmuştur. Oysa tarihsel olarak sivil ve asker bürokratlar ile aydınlar, «halka rağmen, halk için» deyişiyle özetlenen bir biçimde, yıllarca Türkiye'yi yönetmişlerdir. Demokrat Parti önderleri, «gelenekçi-liberal» gruplar tarafından desteklenen kişiler olarak, «devletçi -seçkinci» yaklaşıma karşı olmuşlardır.²²⁵

Aydemir'in değerlendirmene göre, Demokrat Parti Kadrosu ve kitlesi arasında, sosyal yapı ve dünya görüşü bakımından fark olmamıştır. Yönetici kadro da aynı olmuştur. Hepsi de profesyonel politikacılar, yani politikacılığı meslek edinmiş insanlardır, bu partilerin hepsi, halktan gelen, seçim kanunları nispetinde halkoyuna dayanan, iyi niyetlilerle belirli görüşü olmayanlar veya kötü niyetlilerden, çıkarıcı insanların toplumundan meydana gelen orta partililerdir. Bu, yalnız bizde değil, bütün çok partili demokratik parlamentolardaki bütün orta partiler için durum

---

²²⁴ Necati Özkan, **Seçim Kazandıran Kampanyalar**, Kapital Medya Hizmetleri, İstanbul, 2002. s.30

²²⁵ Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.160

böyledir Onun içindir ki, bu partilerin topladığı kalabalıklar, hayatları boyunca, kâh o yana, kâh bu yana dalgalanmışlardır.²²⁶

Aydemir'e göre Demokrat Parti iktidarının ilk ve temel etkileri köylerde görülmüştür. Parti iktidara, zaten biraz da köylülerin oylarıyla gelmiştir. Gerçi bizde bilinçli bir köy kamu efkârının henüz teşekkül etmemiştir. Ama ne var ki köylü, toplumun çok kuşkulu ve en sevgili tabakasıdır. Çünkü yaşama şartları, binlerce yıldan beri, hem doğadan, hem toplumdan gelen baskılara karşı mücadele içinde geçmiştir. Her şeye karşı kuşkuludur. Daima şüphecidir. Ama her esen rüzgârdan bir şeyler sezme gücü de kuvvetlidir. Köylü, 1950 seçimlerinden önce garip bir önseziyle, yeni gelen partinin kendisine bir şeyler vaat ettiğini anlamıştır.²²⁷

Demokrat Parti, Yerel Seçimlerin ilk ayağı olan muhtar seçimlerine 1950 seçimlerinde elde ettiği seçim başarısı ve değişim yönünde tercihini kullanan halkın beklentilerini karşılayacak aday olarak desteğini sürdürdüğü bir parti olarak avantajlı bir meclis aritmetiğine sahip olarak başlamıştır. 1950 seçimlerinde çoğunluk usulü kullanılmış olduğundan aynı zaman da temsil oranı olarak aldığı oy oranına göre temsil yüzdesi fazla olmuştur. Buna göre Demokrat Parti toplamda %52,7 oyla 415 milletvekili çıkarmış %32,5 lik bir aşkın temsil ile parlamentoda yerini almıştır.²²⁸

Demokrat Parti Basının büyük çoğunluğunun desteğini de sağlamış, basınla ilişkileri iyi tutmayı başarmıştır. Hıfzı Topuz'un dönem içindeki basını şöyle anlatmıştır:²²⁹ "*O güne kadar basın, büyük çoğunluğuyla Demokrat Parti'yi hep desteklemiştir. Demokrat Parti, basının büyük ümitler bağladığı bir partidir. Parti işbaşına geldikten sonra bütün basın sorunlarının çözüleceği kanısı vardır gazetecilerde. CHP'yi tutan gazetelerde çalışanlar arasında bile DP'yi gönülden destekleyenlere rastlanmıştır. Tarafsız sayılan gazeteler yavaş yavaş DP'ye kaymışlardır.*"

Dönem gazetecilerinden Sadun Tanju: "*1946-50 yıllarında basının manzarası şuydu: Zaman ilerledikçe muhalefeti destekleyen gazetelerin sayısı gittikçe artıyordu. Artmamasına da sebep yoktu. Zira muhalefet, düşüncede ve*

---

²²⁶ Aydemir, **a.g.e.**, s.194

²²⁷ **A.g.e.**, s.206

²²⁸ Erol Tuncer, **Osmanlıdan Günümüze Seçimler, 1877-2002**, TESAV Yayınları, Ankara, 2003

²²⁹ Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, Ankara, 2003,s. 192; Sadun Tanju "Türk Basını", Vatan 19 Aralık 1959

eylemde her şeyin en mükemmelini öne sürüyordu. Genellinde aydınlar demokrasinin bütün nimetlerinin elde edileceği hayali ile etkilenmişlerdi. Halk ise adalet ve eşitlik çığılıkları arasında, sigaranın beş kuruşa içileceği, şekerin ucuza yeneceği günleri düşünmeye başlamıştı. Muhalefete çok geniş bir kredi açılmıştı. İktidara ise o ölçüde hasis davranılıyordu... Basın, halkı coşturuyor, düşünmeye değil, bilmeye, habere önem veriyordu. İki seçim dönemi arasındaki dört yıl, bitmez tükenmez bir seçim kampanyası olarak devam etti. Basın halkın heyecanını daima taze tuttu..." şeklinde dönem basının DP'ye yaklaşımına ait izlenimlerini aktarmıştır.

Demokrat Parti iktidara geçmesiyle birlikte bilinçaltında yatan eski hesapların görülmesi güdüleriyle CHP ve yöneticilerine karşı bir savaş başlattığı, görünürde farklı mesajlar verilse de bu savaşın partiyi bitirmeyi, yöneticilerini de başta İnönü olmak üzere itibarsızlaştırarak gözden düşürmeyi hedeflediğini akla getiren birçok uygulamalara girişmiştir.

İsmet İnönü'ye göre, bu dönemde DP iktidarı alır almaz muhalefete şiddetli bir baskı, etki, yıldırma, iftira ve saldırı kampanyasıyla karşı karşıya bırakmıştır. İnönü, "*Muhalefet güven içinde değildir, ülkede huzur yoktur. Her eleştiri DP'lilerin gözünde hainlikle bir görülmektedir. Propaganda olarak yabancılara "İsmet Paşa, komünistlerle birlikte dir." demektedirler*" (ve bu bazı yabancı elçilerce İnönü'ye haber verilmektedir.) *Orduya Politikayı sokmuşlardır. Kısacası başlangıçtan itibaren politik çirkinlikler içine girmişlerdir.*"²³⁰ Zira o dönemin basınında örnekleri görüleceği üzere Muhalefet Lideri olan İsmet İnönü'yü yıpratma için oğlu Ömer İnönü'nün hiçbir alakası olmayan bir olayı hem basına hem de adliyeye taşıyarak yıpratmak ve halkı gözünden düşürmek için yoğun çabalar sarfetmişlerdir. Yerel Seçimler döneminin hemen öncesinden başlayarak yaklaşık bir yıl süren bir dava süreci yaşanmıştır. Ayrıca İnönü ile ilgili "örtülü ödenekten usulsüz para harcama", " İsviçre'de paraları var" tarzında karalama kampanyaları da yapılmıştır.²³¹ Genellikle de bu karalama ve yıpratma kampanyalarını başlatanların siyasi çıkar peşindeki DP'li milletvekilleri ya da daha sonraları milletvekili aday olacak olan belediye başkanları olduğu göze çarpmıştır.

²³⁰ Barutçu, a.g.e., s.466,469

²³¹ Bkz: Metin Toker, **DP'nin Altın Yılları 1950--1954**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s.57-65, Ayrıca dönem basınında gınaşırı dava ile ilgili haberler çıkmıştır. Bkz: Yeni İstanbul 20 Ağustos 1950 "İnönü'nün tekzibi, Recep Peker'e 80 bin lira verilmiş değil".

CHP parti ileri gelenleri DP'nin bu beklenmedik davranışlara çok şaşırılmışlardır. İnönü ise hedefolduğu için çok etkilenmiştir. Nihat Erim, 12 Eylül 1950 tarihini attığı defterinde bu duruma dair " *Demokrat Parti iktidara geçmesiyle birlikte CHP ve lideri İnönü için yıldırma politikasına başlamışlardır*" şeklinde not düşmüştür. Nihat Erim günlüğüne " *İç politikada Demokratlar tahminimizden aşağılık çıktılar. Muhalefette iken hürriyet ve demokrasi şampiyonu kesilmişlerdi. İktidara geldikten sonra en basit tenkitlere dahi tahammül edemeyerek muhalefeti susturmaya kalktılar. Fakat bunda da fazla cesaret gösteremediler. Kâh komünistlerle mücadele, kâh demokrasiyi koruma bahaneleri altında tenkidi susturacak kanunlar hazırlamaya çalışıyorlar. Henüz ortaya bir metin koyamadılar.*

*İnönü'nün şahsı ile çok uğraşıyorlar. Meclis kürsüsünden bir DP'li milletvekiline sual sordurdular: "Ömer İnönü 1945 yılında Taksim'de otomobille adam çiğnemiş. İnönü çok, pek çok üzülüyor. Bizzat Adalet bakanı bu meselede bir politik istismar vesilesi bulmak için meşgul oluyor. Yeniden açılan tahkikata müdahale için İstanbul'a gidiyor, savcılara, hatta sorgu yargıcına telkinde bulunuyor. Biz bunları haber alıyoruz. İnönü'yü 1945'ten beri yakından tanıyorum. Hiç bu derecede üzülüp sıkıldığını bilmiyorum. Hakkı da var. Yalan ile tertiple, vicdan ve ahlak tanımayan adamların yapmak istemeyeceği fenalık yoktur."*²³² şeklinde olaylara açıklama getirmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir'e göre 13 Haziran 1950'de DP iktidarı eline yeni aldığı günlerde Menderes, kulaktan dolma bir suçlama ile, mecliste başta İnönü olmak üzere C.H.P.'nin başındakilerin, orduyu ele alarak, iktidara karşı bir darbe, hazırladıkları şeklinde suçlamada bulunmuştur. Menderes " *Cumhuriyet Halk Partisi, eğer başarılı bir çalışmaya girmek istiyorsa, başlarındaki iktidar hastalarını atmalıdır.*" şeklinde sözlerle iki parti arasında başlangıçtan itibaren bu savaşı başlatmıştır.²³³

Parti iktidara geçer geçmez ilk icraatlarından birini din konusunda yapmış, o zamana kadar devam eden Türkçe ezan okuma mecburiyetini kaldırmışlardır. Bu eylemiyle parti hitap ettiği toplum kesimlerinin gözünde yerini pekiştirmeyi ve

²³²Nihat Erim, **Günlükler 1925-1979, I. Cilt**, Haz:Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.463

²³³Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s.194

muhafazakâr kesimin oylarını garantilemeyi hedeflemiştir. Bu tür bir girişimin ilk icraat olarak alelacele gündeme alınması ise seçimler öncesinde bu gibi konularda önceden bazı kesimlerle anlaşmalara gidilmiş olabileceği fikrini akla getirmiştir.

Ağaoğlu, parti olarak en çok eleştiri aldıkları Türkçe ezan mecburiyetinin kaldırılması için Grup'ta bazı milletvekillerinin istekleri ile ve herkesin fikrini alarak bu işlemi yaptıklarından bahsetmiştir.²³⁴

Demokrat Parti Arapça ezanın serbest bırakılması hakkında Meclis Grubunda karar almış ve bu kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanuni engelin kaldırılmış olduğu telâkkisinin hâsıl olması ile bâzı vatandaşların arapça ezan okumasının muhtemel olduğu düşüncesiyle Hükümetçe Meclise acil olarak bu konunun gündeme alınmasını istenmiştir. DP'li milletvekilleri “*Atatürk sağ olsaydı hiç şüphe yok ki, o da bu büyük Meclisin düşündüğü gibi düşünecek o da elimizdeki Allah Kanununun Türkçe ile tercümesine imkân olmadığını, din ulemalarının vermiş olduğu karara göre, anlayacak ve ezanı din diliyle okutacaktı*” şeklinde halkı kandırmaya yönelik beyanlarda bulunmuşlardır. Atatürk inkılâbı gazetelerin yazdığı gibi umdesi değil, Atatürk memlekette yapmış olduğuna inkılâpların millet tarafından hazmedilmesini esas olarak kabul etmiş olduğunu öne sürmüşlerdir. Ayrıca “*İslâm dini, müslüman dili kaidelerine göre Müslüman camilerinde ancak din dili ile olur. ve bunu da memleketin yüzde doksan sekizi, bizi seçenler, bizden istemişlerdir.*”²³⁵ şeklinde propaganda yapmışlardır. DP mensuplarının bütün bu davranışlarından çıkan ise, seçimler öncesinde DP'nin bu konuda seçmenlere vaatler vermiş ve tutmak zorunda olmanın baskısıyla, kamuoyunu ikna etme çabaları sarfettiği olgusu olmuştur.

DP Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun “*Yalnız bugünü bize gösterdiğinden dolayı Adnan Menderes Hükümetine teşekkür ediyorum. Türk Milletinin büyük umdesi olan dine sarılmak esası komünizme vâki olan kaleyi Adnan Menderes tamamiyle ve mutlak olarak kurmuştur. Kendilerini tebrik ederim. Arkadaşlar, yalnız bununla iş bitmiş olmuyor. Dine ait birçok takyidatı sinesinde taşıyan antidemokratik denen kanunlar vardır. O kanunlardan bir tanesi bize seçim*

²³⁴ Ağaoğlu, **İpin Gölgesindeki Günler, Arkadaşım Menderes Marmara'da Bir Ada**, s.56

²³⁵ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM: IX CİLT: 1 Toplantı: Olg., Dokuzuncu Birleşim 16.VI. 1950 Cuma

arifesinde kabul ettirildi. Bu kanunda ben müslimanım demek dahi ceza idi. Onun için Adnan Menderes Hükümetinden nasıl bu kanunu kaldırırsa bunların da kaldırılmasını rica ediyorum.” sözleri de partinin din alanında önceden planlanmış bazı düşüncelerinin varlığını ile bazı devrim kanunlarının ise değişik amaçlarla antidemokratik yakıştırması yoluyla değiştirilmek istediğinin işaretlerini vermiştir.²³⁶

Cihad Baban'ın değerlendirmesine göre, DP muhalefet devrinden başlayarak parti içinde yer alan devrim aleyhtarı kişilere, oy kaybetmeme uğruna taviz vermek durumunda kalmış ve göz yummuştur. Zonguldak'taki kongrede bir delege, "Kadınlar evlerine dönmelidir, dairelerde bunlara maaş vermek kötülüğü teşvik etmektir. Biz ezan sesiyle uyanmak, ezan sesiyle uyumak istiyoruz." gibi konuşmalara meydan verilmiş, toplantılardaki Cumhuriyet Halk Partisinin dinsiz olduğu, camileri ahır yaptığı propagandalarına, Demokrat Parti kurucuları karşı çıkmamışlardır. Bir zaman sonra da idareciler bu sözlerle öyle yüzgöz olmuşlardır ki; Menderes başbakan olduktan bir süre sonra, bir gün İzmir'de bir kongrede «*Biz elhamdülillah Müslümanız, Müslüman kalacağız*» gibi bir söz sarf etmiş, bu söz sürekli alkışlar toplayınca, Menderes bundan memnun olmuştur. Açtığı bu çığırdaki yürümüş, artık hiç bir fren kalmamıştır. Demokrat Parti irticayı kucaklayan bir parti haline gelmiştir.²³⁷

O dönemde kaymakamlık yapmış olan Dünder Soyer Demokrat Partinin iktidar olmasından sonra yoğun bir şekilde başlatılan yanlış bir uygulamadan bahsetmiştir. Bu uygulama ile idari amirler ve memurların, bazı kimselerin, özellikle de DP ocak-bucak başkanlarının şikâyeti sonucunda "görülen lüzum üzerine", diye klişeleşmiş bir gerekçe ile oradan oraya sürülmesi olayı ülkemizde yıllarca devam edecek bir partizanlık örneği olmuştur. Bu uygulamaların konularından biri de kanunsuz açılmış kur'an kursu gibi bazı faaliyetlere göz yummayan idare amirleri için geçerli olmuştur. Soyer o yıllarda bazı Kur'an kurslarında her sabah öğrencilere bir yemin ettirildiğini duyduğunu ancak bu yemin metnini ele geçiremediğinden

---

²³⁶ Ankara milletvekili Talât Vasfi Öz, ezanın arapça okunmasına dair verilen yasağın 18.VII.1932 tarihinde Atatürk'e atfen Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başlatıldığını, buna muhalif hareket eden çeşitli din mensuplarının zaman zaman mahkemelerde suçlandırıldığı neticesi temyize intikal eden dâvalar karşısında bu kişilerin beraet ettiklerini belirtmiştir. Bunun üzerine eski Hükümetin 1941 tarihinde Ceza Kanununun 526 ncı maddesini değiştirmek suretiyle, bildiğiniz arapça ezan ve kamet okuyanlar terimini kullanarak bu suçu işleyenlerin cezalandırılmasını sağladığını, kanuni yasağın 1941 tarihinde olduğunu özellikle vurgulamıştır

²³⁷Cihad Baban, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1970 s.31

bahsetmiştir. Ama bu metin bir süre sonra bir kitapta Soyer'in karşısına çıkmıştır. Yemin aynen şöyledir:

*"Ben Muhammedi Müslüman ümmetindenim. Türkiye dinsiz, laik bir memleket haline gelmiştir. Hayatımı, Mustafa Kemal dinsizliği ile savaşa adayacağıma, Türkiye 'yi bir din ve şeriat devleti haline getirmek için mücadele edeceğime, Kemal Paşa zamanında çıkarılan dinsiz kanunların tatbikini önleyeceğime, Kısa zamanda ümmet esasına dayanan şeriat devletinin kurulması için devlet idaresinde söz sahibi olacak mevkilere gelmek için çalışacağıma, Dinim, Allah'ım ve bütün mukaddesatım üzerine yemin ve kalem ederim."*²³⁸

Demokrat Parti, iktidara gelmeden önceki seçimler döneminde muhalefet mitinglerinde, halkı en çok galeyana getirdiği propaganda malzemesini Halk Partisi'ne yönelttiği, *"Bizi aç bıraktınız, çıplak bıraktınız. Ölülerimizi saracak kefen bile bulamaz olduk."* sloganları oluşturmuştur. DP kurulduğu günden itibaren bu iyi kamuoyu gözlem ve araştırmasına dayanan hassasiyetleri yakalayan sihirli cümleler bulabilmiştir.²³⁹ Şeker ve sigara fiyatları, DP'nin muhalefette en çok sözünü ettiği konular olmuştur. Savaş yıllarında, hükümet bunları, üzerlerine koyduğu vergilerle devlete gelir getirici birer unsur olarak kullanmış, fiyatlar bu yüzden artmıştır. Ayrıca mal darlığı yüzünden karaborsada fiyatlar daha da yükselmiştir. Şeker fiyatı 5 liraya kadar çıkmıştır. DP'liler daha sonra bunu *"Şekeri bu millete 5 liraya yedirdiniz"* diye sloganlaştırmışlardır. Şeker fiyatı sonradan, CHP hükümetlerince yeniden 2 liraya kadar indirilmiş, ancak DP muhalefeti, geçmiş yılları hatırlatarak aynı sloganı kullanmaya devam etmiştir. O dönem, Şekerin maliyeti, 2 liralık kesme şekerde 68 kuruş, 172 kuruşluk toz şekerde 63 kuruştur. Geri kalan vergidir. DP'liler *"Aradaki farkı vatandaştan almak insafsızlıktır."* şeklinde propaganda yapmışlardır. Sigara fiyatları için de aynı politikayı izlemişlerdir. DP'li Samet Ağaoğlu, meydanlarda yaptığı konuşmalarda cebinden çıkardığı 20 kuruşluk birinci sigarası için *"Biz bunu size 5 kuruşa indireceğiz"* diye ün kazanmıştır.²⁴⁰ Her iki madde de halk için önem taşıyan tüketim maddeleridir. Demokrat Parti usta bir propaganda ekibiyle halkı en

²³⁸ Soyer, **a.g.e.** s.116; Soyer yemin metnini Dr. Niyazi Köymen'in "Dinsel Bunalımdan Gerçek Hak Yoluna" adlı kitabı, sf. 170. ten aktarmıştır.

²³⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.174

²⁴⁰ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004, s.468-469

fazla etkileyebilecek hususları tesbit etmiş ve bu hususlar üzerinde bazen vaatlerle, bazen de karşı tarafı suçlamak için kullanarak halkın hisleri üzerinde etki sağlamıştır.

DP hükümeti, yeterli olmasa da populist sloganların gereğinin yerine getirilmesi için harekete geçmiş, inandırıcılığını korumaya çaba göstermiştir. Bunun için seçimlerde pahalılık propagandası yaptığı konulardan, önce şeker fiyatlarını yüzde 15, sonra sigara fiyatlarında yüzde 25 oranında indirim gitmiştir. Propagandasına oranla vaatlerini karşılayamayışını ise "vergi kaybı" gerekçesini kullanarak gidermeye çalışmıştır. DP, 30 milyon liralık vergi kaybını hükümet olarak göze aldıkları propagandası ile halka fedakâr gözükmeye çalışmıştır. Altan Öymen'e göre, DP'nin muhalefetteyken söyledikleri başka, iktidardayken başka olmuştur.²⁴¹

Şerif Mardin'e göre 1950'den sonra bürokrasinin gücüne ve saygınlığına indirilen darbeler, DP'nin Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde, hem eşraf hem de köylüler tarafından sevilmesini sağlamıştır. Fakat bu Türkiye'nin diğer yerlerindeki eşrafın halk partisine olan bağlılığını kaybettiği anlamına gelmemiştir.²⁴²

Bir başka görüşe göre ise Demokrat Parti, tek parti rejiminden çok partili siyasal sisteme geçişe kadar dışarıda bırakılan çevresel unsurlara merkezin kapılarını aralamıştır. Demokrat Parti'nin gerek söylemi, gerekse destek gördüğü toplumsal taban açısından, bir çevre partisi ve çevrenin iktidardaki temsilcisi olduğu yadsınamaz bir gerçek olmuştur. Tek parti döneminin sivil-askeri bürokrasi, eşraf, sanayici, esnaf ve köylü ayrımında, Demokrat Parti ikinci gruba daha yakın ve organik olarak bağlı olmuştur. Demokrat Parti, modernleşmeyi kabul eden ama batılılaşmayı aynı ölçüde benimsemeyen, hatta büyük oranda reddeden ve iktidarı elinde tutan radikal batıcı çizgiye karşı, toplum çoğunluğunun paylaştığı bir tepkinin ürünü olmuştur.²⁴³

Demokrat parti kuruluşundan itibaren ya yönetim ya da yaklaşım farkından kaynaklanan bir şekilde parti çalışmaları için maddi imkânlar CHP'ye göre daha fazla sahip olmuştur. DP yerel seçimlerden 2 yıl öncesinde bile il başkanlarına özel araç tahsis edebilecek imkânlar sahip olmuş, il başkanları bu şekilde köy köy

---

²⁴¹ A.g.e. s.468-469

²⁴² Şerif Mardin, "Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez Çevre İlişkileri," **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 1986, s.129

²⁴³ Yılmaz Bingöl- Mustafa Çolak, *Merkez-Çevre Teorisi Hala Türk Siyasetinin Açıkıyor mu?*, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 100, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2010, s.98

dolaşarak partiye üye temin edebilmişlerdir.²⁴⁴ Ayrıca dönem içerisinde Demokrat Parti eşya piyangosu düzenlemek gibi gelir sağlayıcı yöntemler uygulamıştır. Piyangoda ev, jip, deniz motoru, motosiklet, elektrikli ev aletleri, inek, koyun gibi birçok hediyein çekilişi yapılmıştır.²⁴⁵ Bu bakımdan muhalefette olmasına rağmen, CHP'den daha iyi bir mali güce sahip olmuştur.

Demokrat Parti iktidara geçmesiyle birlikte de, devlete ait basın yayın kuruluşlarının kontrolü ile basının desteğini yanına almıştır. Menderes'in konuşmalarını izleyip geniş geniş yazmak, Demokrat Parti'nin sözcüsü Zafer gazetesi muhabirlerinin işi olmuştur. Ayrıca devletin resmi ajansı olan Anadolu Ajansıca, Başbakanın tüm konuşmalarını muhabirlere izletilip, tam metin halinde ve hiç gecikmeden yayımlanmıştır. Bunlar da devlet radyosundan genellikle aynen yayınlanmıştır.²⁴⁶ DP, iktidar olarak basının desteği konusunda doğal bir avantaj ve birçok imkan elde ederken, diğer muhalefet partileri ve CHP bu konuda kısıtlı bir duruma girmişlerdir.

Demokrat parti yerel seçimlerde genel seçimlerdeki başarısını tamamlayabilmek için yerel seçimlerde seçilecek adaylar ve yöre halkı üzerinde başlangıçta psikolojik baskı uygulamalarına girişmiş, seçilecek adaylar eğer DP'den veya bağımsız olmazlarsa hükümetin onlara iyi gözle bakmayacağını söylentilerle yaymıştır.²⁴⁷ Bu konuda Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur da DP'nin muhtar seçimlerinde baskı yaparak neticeleri lehine çevirmeye çalıştığına dair bir beyanda bulunmuştur. Bayur;

*" Halk memnun olduğu muhtarı seçmiştir. Yalnız bugünkü iktidar partisi bu seçimler üzerine manevi baskı yapmış ve muhtar seçimlerine siyasi bir mahiyet vermiştir. Demokrat Partiye oy verenlerin işi görülecektir demesi, ben demokratların İktidarıym demektir. Hâlbuki o mevkie gelindikten sonra milletin iktidarı olmak lazım gelir. Maalesef iktidara gelenler geçmişi unutuyorlar."*²⁴⁸ demiştir.

---

²⁴⁴ **BCA : 490 01 1483 51 1** CHP Çankırı İl Başkanlığının CHP Genel Merkezine 28.11.1948 tarihli yazısı. Belge ekler bölümünde EK-1'de sunulmuştur.

²⁴⁵ Yeni İstanbul, 24 Temmuz 1950 " Demokrat Parti eşya piyangosu dün sabah 9.30 da çekildi."; Cumhuriyet 24 Temmuz 1950

²⁴⁶ Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.32

²⁴⁷ **BCA : 490 01 11 57 3** CHP Trabzon İl Başkanlığının CHP Genel Merkezine 1.8.1950 tarihli yazısı. Belge ekler bölümünde EK-2'de sunulmuştur

²⁴⁸ Yeni Sabah 21 Ağustos 1950;Yeni İstanbul, 21Ağustos 1950 "Millet Partisinin Toplantıları",

Nihat Erim'e göre, Demokrat Parti Yerel seçimlerde sonuçlardan fazla memnun olmayınca baskı ve yıldırma tekniklerine devam etmiştir. Erim günlüklerinde: "*Demokrat hükümet memlekette normal bir demokrasi mizanını yerleştirmeye çalışmak şöyle dursun, Recep Peker'in asla tenezzül etmediği usullerle halkı, memurları, köylüyü yıldırmaya çalışmaktadır. Bilhassa, muhtar seçimlerinde, Türkiye'deki muhtarlıkların % 70 kadarına CHP'li vatandaşların seçilmesi bunları deli etti. Hemen faaliyete geçtiler. Belediye seçimlerinde aynı akıbete uğramak korkusu ile hile ve baskının türüsüne başvurular. Bir yandan da seçilen CHP'li muhtarların sayısını az göstermek için, muhtarları "CHP'den istifa ettim" demeleri için idare amirleri ve DP teşkilatı, milletvekili marifeti ile zorladılar. Buna rağmen nispeti fazla düşüremediler. Adalet Bakanlığı muhtar seçimleri neticesini gösteren listeye bağımsızlar ve karışıklar diye şaşırtmak maksadı ile haneler ilave etti. CHP'lilerin bir kısmı bu hanelere kaydedildi. Gene de DP'li muhtar sayısı umum yekûnun % 50'sinden aşağıda kaldı" demiş, Fakat küçük kasabalarda CHP iyi. Muhtar seçimleri köylerin durumunu göstermiştir..... DP ve hükümet çeşitli baskı usulleri kullanıyorlar. Memurlara işaretli oy pusulaları vererek "Eğer sandıktan bu çıkmazsa seni buradan uzak bir yere naklettiririz" demişlerdir."²⁴⁹ şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.*

Demokrat Parti iktidara geçer geçmez yaptığı uygulamalardan biri de kendisi veya parti teşkilatı ile uyumlu olmayan memurları tasfiye etmek olmuştur. Dönem içinde bu şekildeki amaçlarla görev bölgeleri değiştirilen, görevden alınan valiler, kaymakamlar ve başka kamu görevlileri olmuştur.²⁵⁰ Bunlarla ilgili haberler basında yer almıştır.

Demokrat Parti'nin muhalefete tepkisi ve demokratik yaklaşımı içinden çıktığı CHP'den çok ta farklı olmamıştır. Geçmişte muhalefette iken DP heyetine saygıda kusur göstermeyip CHP tarafından Elazığ'a sürülen Vali Hikmet Kümbetlioğlu'nun DP döneminde de muhalefete karşı göstermiş olduğu iyi muamelenin sonucunda tepkiler farklı olmamıştır. Vali Kümbetlioğlu CHP Genel

---

²⁴⁹Nihat Erim, **Günlükler 1925-1979, I. Cilt**, Haz:Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.463-464

²⁵⁰Zafer, 1 Temmuz 1950 "Valiler Arası Yeni Nakil ve Tayinler"

Sekreteri Kasım Gülek'e Elazığ'da aynı ilke ile itibar göstermesinin sonucu Hatay'a tayin edilmek olmuştur.²⁵¹

DP iktidarı, dönem içinde ülkenin ekonomik sorunlarına karşı daha kalıcı çözümler planlamıştır. Ancak bazı acil çözüm bekleyen sorunlara karşı ise henüz eski yönetimin yaklaşımlarından kurtulamamıştır. Karadeniz bölgesinde hüküm süren açlık sorunu için Karadeniz illerini birbirlerine ve büyük merkezlere bağlayacak yolların yapılmasını öngörmüşler, Karadeniz halkının iş hacmini daraltan çeşitli sebeplerden birisini de demiryolu politikası ile deniz nakliyatı politikası arasında birbirini tamamlayıcı prensiplerin bulunmayışında görmüşlerdir. Eski idareyi ise, "*Doğu ve Orta Anadolu, İstanbul gibi merkezlere demiryolu ile bağlanırken diğer taraftan Karadeniz limanlarına bağlanmamak ve deniz nakliyatı sürat, intizam ve vesait itibariyle geri halde bırakılmak suretiyle hakikatte Doğu ve Orta Anadolu mahsulünün Karadeniz limanlarından ihracı imkânları daraltılmıştır. Bunun neticesinde Karadeniz vilâyetlerinde, iş hacmi hayli nispette küçülmüştür. Eski idarenin nüfus kesafetini, hakiki ihtiyaçları göz önünde tutmadan yapmış bulunduğu plânların zararlı neticelerinden biri de işte bu suretle Karadeniz vilâyetlerinin bugünkü iktisadi şartlarını doğurmuştur.*" şeklinde eleştirmişlerdir.²⁵² Fakat acil durumda çözüm bekleyen halka uzun vadeli kredi ile artık çürümeye yüz tutmuş duruma gelmiş mısırı vermeye yönelik taleplere ise mısırın fiyatın 24 kuruştan 20 kuruşa düşürerek çözüm bulmaya kalkmışlardır.²⁵³

DP iktidarı bu dönemde halk üzerinde iyi bir etki bırakacağını değerlendirdiği, biraz da populizme yaklaşan uygulamalardan birini hayata geçirmiştir. Ulaştırma Bakanlığı, halka fena muamele yapan, işlerle ilgilenmeyen,

²⁵¹ Ali Abalı, Yeni Asır, 29 Aralık 1980 Aktaran: Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s.131-132

²⁵² T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX C İ L T : 1 Toplantı : Olğ. Onuncu Birleşim 19.VI. 1950 Pazartesi

²⁵³ Aynı yer; Milletvekillerine bölgeden Kooperatif Asbaşkanı Dursun Uzman'dan gelen telgraflarda: «Ofis mısırının kilosunu 20 kuruşa indirmek için emir geldi, eksik olmasın bakan cidden çalışmış ve 20 kuruşa indirilmesini temin etmiş, fakat piyasada 19 - 20 kuruş, hem de altın gibi sapsarı, çürüğü olmyan mısır vardır. Dâva mısır fiyatlarının düşürülmesi değil parasız olan halka uzun vadeli kredi ile mısır teminidir, mısır tevziidir. Aksi halde satılamıyacaktır, çürümektedir." denmiştir. Trabzon mebuslarından Mahmut Goloğlu'na gelen telgrafta: " ilimiz dâhilinde alâkalı müesseselerce mısır tevzii, seçimleri takiben durdurulmuştur. Bu da bir yaradır. Bu mısır tevziyatı niye durdurulmuştur? Mısır seçim için mi dağıtılmıştır? Halen elde mevcut mısırlar depolarda bozulmaları muhtemel olduğundan ve köylü de büyük bir ihtiyaç karşısında olduğundan Feyzi Boztepe'nin teklifinin İlimize teşmilinin bir an evvel intacı hususunun bildirilmesini gayretinizden rica ediyorum."denmiştir.

irtikâp ve ihtilas yapan memurlar hakkında halkın hoşuna gidecek düzenlemelere gitmiştir. Hükümet memurlar konusunda genel bir düzenleme için çalışma başlatmıştır.²⁵⁴

Dönem içerisinde DP iktidarı tarafından Af Kanunu çıkarılmış, fakat bu kanunun uygulaması sonucunda bazı sosyal olumsuzluklar da ortaya çıkmıştır. Basında bu konu ile ilgili eleştirel yazılar yer almıştır. Burhan Felek, Cumhuriyet gazetesindeki yazısında " *Binlerce mahkumun işsiz ve ekmeksiz cemiyete katılması ne kendileri için ne de cemiyet için faydalı bir şey değildir. Hürriyet adamın karnını doyurmaz* " demiştir.²⁵⁵

Demokrat Parti, Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Seçimleri için ilk çalışmalara 1950 Temmuz ayının ortalarından itibaren başlamıştır.

İzmir DP İl İdare Kurulu 19 Temmuz'da 13 Ağustos'ta yapılacak bu seçimler için toplantı yapmış ve seçimler için göz önünde bulundurulması lüzumlu görülen hususlara dair bir beyanname yayınlamıştır.²⁵⁶

Başbakan Menderes 21 Temmuz'da İstanbul'a gelmiş, iktidar olarak iki aylık süredeki icratlerinden bahsetmiş, aynı zamanda İstanbul şehrinin ihtiyaç ve sorunları için vali ve belediye başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay ile görüşmüştür. Menderes bu faaliyetler ile ilgili basına iki aylık bir faaliyet devresi içinde bir hayli antidemokratik kanun ve hükümlerin tadil edildiğini veya yürürlükten kaldırıldığını söylemiştir. Gecekondulaşma ile ilgili olarak mevcut olan emrivakileri olduğu gibi kabul edip, bundan sonrakilerin ise önüne geçmek kararında olduklarından bahsetmiş, Mevcut gecekonduların da planlaştırma, projelendirme, ışık ve su ihtiyaçlarını temin edilerek şehrin bir parçası haline getirilmesini düşündüklerini söylemiştir. İstanbul için ise vilayet ve belediye işleri üzerinde görüşüldüğü, özellikle

---

²⁵⁴ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX C İ L T : 1 Toplantı : Olğ. On birinci Birleşim 21 .VI. 1950 Çarşamba s.217-218. Burdur Milletvekili Mehmet Özbey mecliste " İzmir Elektrik Şirketi Belçikalıların elinde iken su, elektrik ve gaz işleri 30 memurla idare ediliyordu. Aynı tesisat bize geçtikten sonra memur sayısı 300'e yükselmiştir. Arkadaşlar, memur miktarı hakikaten çoktur. Resmî istatistiklere bakacak olursak 1938'de 88 bin olan memur sayısı, sekiz sene sonra, 1946 da 222 bine yükselmiştir. Bizde memur sayısı o kadar çoktur ki, Amerika atom, İngiltere radar yaparken biz de bütün zekâmızı memur kadrosunu kabartmakta, şişirmekte kullanmışız desek caizdir." Şeklinde durumu değerlendirmiştir

²⁵⁵ Zafer 20 Temmuz 1950 "Af Kanununun Tatbikinden Doğan Bazı Güçlükler" ; Cumhuriyet 29 Temmuz 1950

²⁵⁶ Akşam 21 Temmuz 1950

gecekondu, su, kışlık kömür ihtiyacı ile halka ucuz gıda tedarik edilmesi konularının ele alındığı belirtilmiştir.²⁵⁷

Seçimlere hazırlık maksadıyla 20 Temmuz'da DP milletvekillerinin il idare Kurulu üyeleriyle müştereken yapacakları toplantı ayın 27'sine ertelenmiş, İl Genel Meclis ve muhtar seçimleri hazırlıklarına hız verilmiştir. Seçimlere dair kanunlar teksir edilerek teşkilâta gönderilmeye başlanmıştır. Gelecek ayın 10 undan itibaren başlayacak olan seçim kampanyasının programı da Parti Bölge Müfettişi Hüsnü Yaman tarafından hazırlanmaya başlamıştır.²⁵⁸

Temmuz ayının sonu itibarıyla Demokrat Partide aday yoklamalarına başlanmıştır. Demokrat Parti de Muhtar adaylarının tesbitinde sona yaklaşmıştır. 11 Ağustos'ta sona erecek olan seçim kampanyası başlatılmış, adayların muhitte tanınmış, durumları çalışmaya müsait ve sevilen şahsiyetlerden olmasına dikkat edilmiştir. DP İl teşkilâtında yoklamalara başlanmış, yoklamalar ocaklarda üyeler tarafından yapılmış, ilçeler adına birer müşahit bulundurulmuştur.²⁵⁹

Yine 7 Ağustos'ta Demokrat Parti İl İdare Kurulu muhtar seçimleri münasebetiyle vatandaşlara hitaben bir beyanname yayınlamıştır.²⁶⁰ Beyannamede:

"Muhterem Vatandaş,

Milletin İradesi ile iktidara gelen Demokrat Parti, halk hâkimiyetine dayanan yeni sistemi aziz yurdumuzda tesis için bütün enerjisi ile çalışmaktadır. Devlet ve Halk müesseselerini süratle demokratik anlayışa uydurmak ve buraları halkın hizmet ve vazife makamı haline getirmek partimizin esas gayesidir.

Halkla en sıkı temasta bulunan ve onun mahalli ihtiyaçlarını devamlı temin ve devletle arasındaki münasebeti tesis vazifesi ile mükellef bulunan muhtarlık demokrasinin ve halk hâkimiyetinin ilk kademesidir.

Demokrat Parti, muhtarlık vazifesini bir halk hizmeti olarak tanır. Mahalli ihtiyaçların ve bu arada hastalara bakımın, fakirlere yardımın ve mahallenin bütün içtimai davalarının ele alınmasında muhtarlara muhim işler düşmektedir.

²⁵⁷ Cumhuriyet 22 Temmuz 1950 "Başbakanın Muhtelif İç Meselelere Ait Görüşleri"

²⁵⁸ Yeni İstanbul 21 Temmuz 1950 "D. P. Milletvekillerinin Toplantısı Geri Bırakıldı"

²⁵⁹ Yeni İstanbul 1 Ağustos 1950 "Muhtar seçimleri hazırlığı ilerliyor"

²⁶⁰ Cumhuriyet 8 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 8 Ağustos 1950

Yalnız hizmet ve vazife fikri ile halka bağlı bulunan Demokrat Partinin namzedlerine oyunu vermekle memlekette hem hürriyeti kökleştirmiş, hem de mahalli idareye hâkim olmuş ve ihtiyaçlarını da kendi iradenle temin etmiş olacaksınız.

Sana hizmetten başka hiçbirşey düşünmeyen Demokrat Parti namzedlerine oyunu ver aziz vatandaş! " şeklinde halka hitap edilmiştir.

Dönem siyasetinin dış politika ile ilgili gündemini Kore'ye asker gönderilmesi meselesi oluşturmuştur.²⁶¹ Muhalefet partileri, Kore'ye niçin asker gönderildiğini değil, meselenin niçin meclise getirilmeden ve muhalefete gereken bilgilendirme yapılmadan hükümet tarafından sonuçlandırıldığını sorgulamış ve tepki göstermiştir. Demokrat Parti ileri gelenleri ise muhalefetin bir gün önce Kore'ye asker gönderilmesini zaruret olarak görürken, birgün sonra farklı fikir sunmalarını samimiyetsizlik olarak değerlendirmişlerdir.²⁶²

Yaklaşmakta olan muhtar seçimleri münasebetiyle 7 ağustos akşamı saat 20.30 da Sergievi binasında D.P. liler bir toplantı tertip etmişlerdir. Başbakan Adnan Menderes, Ankara Milletvekilleri ve kalabalık bir partili grubu toplantıda hazır bulunmuştur. Bazı hatiplerin seçimlerin ehemmiyetini belirten konuşmalarından sonra Başbakan Adnan Menderes söz almış ve partiye yönelik propagandalara cevap vermiştir:²⁶³

DP'nin memlekete ihtilâl ve kardeş kavgası getireceğini katiyetle ifade edenleri, ne derece vatan sevgisi ile bunları yaptıklarını düşünerek üzüntü duymaları gerektiğini, Kore hakkında alınan karardan dolayı bir hafta evvel ateş püskürenlerin büyük bir kısmının daha simdiden pişman olduklarını söylemiştir. Memleketin ana muhalefet partisi olan CHP'nin insaf ölçüsünü elden bırakmayarak yapacağı tenkid ve sarfedeceği sert sözleri memnuniyetle karşılayacaklarını, fakat CHP iktidardan çekilir çekilmez yayınladığı 6 prensiple dürüst bir muhalefet yapacağını ilân ettiği halde buna riayet etmediğini söylemiştir. DP'nin muhalefette iken dış politikayı bir milli politika telâkki ederek daima iktidarla beraber yürüdüğünü, CHP'nin bütün dünyanın tasvip ettiği bir karar hakkında lüzumundan fazla ileri gittiğini söylemiştir.

---

²⁶¹ Son Posta 26 Temmuz 1950

²⁶² Yeni İstanbul 27 Temmuz 1950; Cumhuriyet 29 Temmuz 1950

²⁶³ Yeni İstanbul 8 Ağustos 1950 "Başbakan belediye ve muhtar seçim kampanyasını açtı"

Ayrıca devlet memurları hakkında da, Devlet memurlarına kanun dışı bir muamele yapmamaya son derece dikkat edildiğini, fakat devlet vazifesini unutarak CHP nin bir adamı gibi hareket eden memurlar için bile tedip yollarının asgarisine gidildiğini bildirmiştir. DP iktidarının daima tarafsız ve ivazsız hareketi bir milli gaye edindiğini söyleyemiştir.

Başbakan Menderes basın toplantısında muhtar seçimleri için ise " *bugün fiilen 35 bin köyde Halk Partisi muhtarları hâkimdir. Mahallelerde de durum böyledir. Belediyelerin yüzde 99'u, meclisi umumilerin yüzde 100'ü CHP'lilerin elindedir. İşte önümüzdeki seçimler 1946 intihabının mahsulü olan bu gayritabiliği tasfiye edecektir.*" şeklinde mesaj vermiştir.²⁶⁴

İstanbul DP il müfettişi ve İstanbul Milletvekili Hüsni Yaman ise 13 Ağustos'taki muhtar seçimleri dolayısıyla temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gitmiş ve 8 ağustos'ta İstanbul'a dönmüştür.²⁶⁵

D.P. mensupları muhtar seçimlerini de kendilerinin kazanacaklarını büyük bir emniyetle iddia etmişler; "*büyük seçim ezici bir çoğunlukla kazanılmıştır. Millet iktidarı Demokrat Partiye vermiştir. Binaenaleyh, idari mekanizmayı da bu partinin elemanlarına vermekte tereddüt etmiyecektir.*" düşüncesini taşımışlardır.²⁶⁶

DP yayın organı olan Zafer gazetesinde 10 Ağustos tarihinde "CHP Ankara Teşkilatı Tam Bir Bozgun Halinde" başlığıyla partinin dağılmaya başladığı izlenimi uyandıracak haber yapmış, ancak haberin gerçeklerle uyuşmaması ve CHP Ankara teşkilatının girişimiyle haber tekzip edilmiştir. Zafer gazetesi 13 Ağustos günü haberi tekzip ederken de tekzip kurallarına tam uymamıştır.²⁶⁷

Demokrat Parti teşkilatı ve milletvekilleri yoluyla muhtar seçimlerinde yaptığı baskılar muhalefet basınında yer almıştır.²⁶⁸ İktidara geçmenin verdiği güçle bu kez CHP kesimi bastırılmak istenmiştir. Ulus gazetesinde çıkan haberlerden CHP adaylarını afaroz etmeye kalkışanlar arasında bazı milletvekillerinin olduğu, CHP'lilere komünistlik yahut devlete hakaret suçu isnat etmenin çok kullanıldığı

---

²⁶⁴ Cumhuriyet 8 Ağustos 1950

²⁶⁵ Cumhuriyet 9 Ağustos 1950

²⁶⁶ Yeni İstanbul 13 Ağustos 1950 " Muhtar seçimleri bugün yapılacak"

²⁶⁷ Zafer 10 Ağustos 1950; Zafer 13 Ağustos 1950

²⁶⁸ Ulus 14 Ağustos 1950

şikâyet edilmiştir. Bu kapsamda Çorlu Ömerler köyünde 7 Ağustos akşamı Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan'ın Ethem Öner'in kahvesinde bir konuşma yaptığı, CHP'ye ağır hakaretler savurduğu ve *'Tekirdağ iline ait işleri dilimle, elimle yaptırıramazsam tabancamın sapı ile yaptıracağım. Bunun için muhtarınızı, bizim istediğimiz, bizim karşımıza çıkabilecek kişilerden seçiniz. Benim gibi zırdeli bir milletvekili arkanızda oldukça sonra korkmayınız.'* dediği haberi yapılmıştır.

Hatay'da bucak müdürü DP'lilerin saldırısına uğramıştır. Demokrat Parti ocak başkanı Mehmet Emin ile Muhtar Mehmet Koca, Belen bucak müdürüne hücumla kalkışmışlar, bunlardan muhtar bıçakla üzerine yürümüştür.

Kars'ın Digor bucağının yeni köyünde CHP mensupları kitle halinde dövülerek rey verdirtilmiştir. DP'nin muhtar seçimlerini ne bahasına olursa olsun kazanmak hırsı ile çalışmıştır. Genel tehdit ve baskılarla vatandaşların serbest hareketlerine engel olunmuştur.

İğdir'da yapılan mitinglerde memurlardan dörtte birinin atılacağı, diğer dörtte birinin köle yapılacağı açıkça söylenmiştir. Çıldır'da Bekrahatım köyünden Cebbar Cumhurbaşkanına hakaret bahanesiyle ve Adalet Bakanlığı'na sorulmadan günlerce hapis tutulmuştur.

DP Balıkesir milletvekillerinden Ali Fahri İşeri ve Yahya Pehlivanlı, Gönen'in Buğdaylı bucağına giderek köylüyü toplamışlar ve ilk iş olarak bütün Halk Partilileri komünist olmak ve bunun propogandasını yapmakla itham etmişlerdir. Ayrıca *"Muhtar seçimlerini mutlaka DP'ye kazandıracaksınız, aksi takdirde tutanakları tasdik ettirmeyiz."* şeklinde vatandaşa gözdağı vermişlerdir.

Artova'da muhtar seçimlerinden önce DP mensupları köylerde CHP'lilerin muhtar seçilemeyeceği yolunda propaganda yapmışlar, eğer muhtarlar DP'den seçilirse köy bütçesine DP'liler 5 lira, CHP'lilerin ise 10 lira verecekleri yolunda konuşma yapmışlardır.

Ordu, Mesudiye'de muhtar seçimini kazanan CHP'li muhtarlara DP'li olduğunu söylemedikçe seçim tutanağı verilmemiştir.

Samsun'da Adalet Bakanlığı, İl Seçim Kurulu kararını beğenmemiş, sonuca tehditle müdahale etmiştir. İlçe ve İl Seçim Kurulları üyeleri, DP'lilerin kanuna

aykırı işaretli oy pusulalarının iptaline karar verdikleri için tehdit edilmişlerdir. Adalet Bakanının telefonla verdiği emir üzerine Seçim Kurulu'nun 9 üyesinden ikisinin imzaladıkları mazbatalar DP'lilere verilmiştir.²⁶⁹

2. Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce ülkede partileşme sürecini başlatmak amacıyla kurulmuştur. Cumhuriyeti kuran, ulus devletin şekillenmesinde önemli roller üstlenen, toplumsal alanda gerçekleştirilen reformlara öncülük eden, iki kez teşebbüs edilip başarısız olan çok partili hayata geçiş denemesinden sonra ülkemizi çok partili hayatla tanıştıran, Türk siyasal hayatına muhalefet deneyimini kazandırmış bir parti olmuştur.²⁷⁰

Bernard Lewis'e göre Atatürk sonrası Türkiye'nin demokratik gelişiminde belki en önemli olgu, 1950 yılında muhalefetin iktidara karşı ezici zaferiyle sonuçlanan gerçekten serbest ve dürüst bir seçimin yapılması olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin, çoğu kez kendisine meydan okuyacak her hangi bir muhalefet partisi olmaksızın, hemen hemen kesintisiz yirmi yedi yıllık idaresinden sonra, bu partinin bir hükümeti, kendi yenilgi ve düşmesiyle sonuçlanan serbest ve sakin bir seçimi yönetmiştir. Ülkenin ve bölgenin tarihinde daha önce bir örneği bulunmayan bu önemli olay, Kemalist rejimin yapıcı çalışmasına ve onun sayesinde Türk halkının siyasal olgunlaşmasına dikkate değer bir kanıt teşkil etmiştir. Bir anlamda, Halk Partisinin seçim yenilgisi, onun en büyük başarısı olmuştur.²⁷¹ Bu adeta "*Partinin kendisinin içinden fıskırdığı önceki devrimi tamamlayan ikinci bir devrim*" olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Atatürk sonrası lideri olan İnönü, Cumhuriyetin kurucu ideolojisine uygun olarak çağdaş uygarlık çizgisini ve bu çizginin gerektirdiği, demokratikleşme sürecini izlemiş ve ikinci denemede Çok Partili Demokrasiye geçmiştir. Çok Partili Düzene geçiş, dıştan desteklenen "sınıf diktatörlüğüne dayalı komünist model" savunucuları ile hem içerden hem dışardan önemli destek alan "dine dayalı şeriat devleti modeli" savunucuları açısından önemli

²⁶⁹ Ulus 9 Eylül 1950

²⁷⁰ Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir ""Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.373

²⁷¹ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.302

bir fırsat teşkil etmiştir. Çünkü demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılması yoluyla, demokratik düzenin yerine dine ya da sınıf egemenliğine dayalı bir diktatörlüğün kurulma şansı artmıştır.²⁷²

Bu dönemi yaşamış bir bürokrat olan Nejat Gülen anılarında:” *İnönü: "Atatürk Serbest Fırka döneminde başarılı olamadı, ben ise başaracağım, ileride seçimleri Demokrat Parti kazansa bile, yine beni Cumhurbaşkanı yaparlar" diye düşünüyordu. İnönü hep tarafsız bir cumhurbaşkanı gibi davranmaya çalıştı. Yurt gezisine çıktı. Yanına CHP ve DP milletvekillerini aldı; böylece partilileri birbirinden ayırmadığı mesajını vermek istiyordu. Demokrat Partililer durumdan çok memnundular. CHP'nin müfritleri ise onun yanlış yaptığını düşünüyorlardı. Özellikle çok sert ve otoriter bir kişiliği olan Başbakan Recep Peker durumdan hiç memnun değildi. Ciddi gazeteler, gençlik, üniversite ve aydın kitlenin büyük çoğunluğu CHP'ye karşı idi.*²⁷³ şeklinde dönemin CHP'sine ait izlenimlerini anlatmıştır. Gülen, İnönü'nün demokratik düzene problemsiz geçişi sağlamak için kendi partisi içindeki müfritlerle olduğu kadar, muhalefet partisi olan Demokrat Parti'nin müfritleri ile de uğraştığını kendisini partiler üstü bir yere koymaya çalıştığını, bir hâkem gibi tarafları dinlediğini dile getirmiştir.

Bir başka değerlendirmeye göre ise, CHP ve onun ideolojik kolu olan Halk Evleri, kentli orta kesimin ideoloji ve çıkarlarına hitap eden bir organizasyon olarak kalmış, parti nüfusun çoğunluğunu kapsayacak bir ideoloji ve iktisat politikası oluşturmada başarısız olmuştur. İdeoloji ve hedeflerde demokratik tavır ve faaliyetlerde elit olarak kalmıştır. Hareket, yerel düzeyde çıkarları kapsıyacak açık bir görüş geliştirememiştir. Değişim köye, CHP'nin sosyal ve politik düzenlemeleri yoluyla değil, devletçi iktisat politikaların istenilmeyen sonuçları dolayısıyla gelmiştir. Köy toplumunun geleneksel sınırlamalarını yıkan ise entellektüel ilerlemecilik değil, piyasa ekonomisinin başarısı olmuştur.²⁷⁴

CHP'nin 1950 yılında seçimlerdeki olumsuz etkiliyen faktörlerden bir tanesinde Hilmi Uran'ın anılarında belirtmiş olduğu kadarıyla, köylerde okul ve

²⁷² Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye 2000li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı.**, s.246

²⁷³ Gülen, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada.**

²⁷⁴ Faruk Birtek, *Devletçiliğin Yükselişi ve Düşüşü, 1932-1950:Yarı-Periferik Bir Ekonominin Yeniden Yapılanmasında Belirsiz Yol, Türkiye'de Devletçilik*, Derl.Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,1995 s.155

öğretmen evi yaptırılması projesi olmuştur. İnönü'nün kendi özel politikaları olarak köylünün sırtına özel olarak yükletilen bu ağır masrafların yer yer yarattığı hoşnutsuzluklardan ve çoğu alelacele, rastgele yapılan mektep binalarının da çürüklüğü hakkındaki muhalefet propagandalarından, parti olarak, bilhassa seçimlerde çok zarar görülmüştür.²⁷⁵ İyi amaç ve niyetle başlayan bu hareket, yanlış yöntem ve uygulamalar ile partiye zarar verir hale gelmiştir.

İlber Ortaylı'nın dönem ile ilgili yaşanmış tecrübesine göre o dönemde: "*zamansız olarak çok partiye geçiş nedeniyle rejim ve inkılâplar darbe yemiştir ve bu İsmet Paşanın bir hatasıdır.*" yaygın görüşü oluşmuştur. Ayrıca 1960'larda Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki anayasa hukuku seminerlerinde Deniz Baykal, bürokrasinin iktidarına karşı DP'nin bazı anti-bürokratik açılımlar getirdiği ve halkın bu hareketi desteklemesinin neden gerekli olduğunu söylediğinde, bu yaygın görüş sebebiyle sınıfta itiraz edenler olduğundan da bahsetmiştir.²⁷⁶ Anlaşıldığı kadarıyla bürokrasi ülkede artık hem yönetemez, hem de sıkıntı yaratır bir hale gelmiştir. Doğal olarak bunu yöntem olarak seçen, uygulamaya devam eden Parti de, bundan zarar görmeye başlamıştır.

Ortaylı dönemin CHP'sinin yakın tarihini: "*Tek parti iktidarının 20 yıl içinde insanlara refah ve aydınlık getirmesi düşünülemezdi. Türkiye mevcudu korumak için önce devlet olmak zorundaydı. Kanun ve nizamın yerleşmesi, bürokrasinin varlığını hissettirmesi, üretim yaptırmasa ve artırmaya bile bölüşümün kontrol edilebilmesi küçümsenecek şeyler değildir. Tabii ki hiçbir toplumun böyle bir düzeni mutlulukla benimsemesi söz konusu değildi. 1930'larda, hele 1940'larda harp içindeki devletin ana görevi nizamın koruyucusu olduğunu hissettirmektir. Savaş boyu Türkiye halkı çok sıkıntı çekmişti. Karaborsacılığa karşı, fakir köylünün üretimi ceberrut bir denetim altında tutuluyordu. O zamanın genç savcılarında merhum Şinasi Akgönenç bana şunu söylemişti: "Köylünün sakladığı beş-on teneke buğdayı müsadere ediyorsun, sonra onları silosuz ve katarların uğramadığı demiryolu*

---

²⁷⁵ Hilmi Uran, anılarında, "köylerde inşa edilen mekteplerle öğretmen evlerinin inşa masrafları, hükümet bütçelerinin kifayetsizliği sebebiyle, büyük mikyasta köylünün sırtında idi ve İnönü'nün ısrarla istediği gibi, köylünün bir mektep binası ile onun öğretmeni evine, ne kadar kısa bir zamanda kavuşması iltizam edilirse köylünün yükü de o kadar ağırlaşıyor ve takatinin üstüne çıkıyordu". demektedir. Cemal Kutay, **Örtülü Tarihimiz Hilmi Uran'ın Hatıraları**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1975, s.538

²⁷⁶ Ortaylı, **Türkiyenin Yakın Tarihi**, s.97

istasyonlarında çürütüyorsun. İkinci Dünya Savaşı'nın şartları buydu. Öte taraftan karaborsa gene devam ediyordu." şeklinde anlatmış, CHP'ni ise: "*Cumhuriyet Halk Partisi kadrolarını yenileyemeyen bir partiydi; partiye girip çalışmak bile bir nepotizm yani akraba ve yakın kayırcılığına dayalı bir imtiyazdı. İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya şartları, CHP'yi değişikliklere uymaya çağırdı ve itiraf etmeli ki İsmet İnönü ve CHP bunu başardı."*²⁷⁷ şeklinde yorumlamıştır. Ancak bu başarı, ülke yararına gelişme olarak sağlanmış, fakat partinin kendi içinde yenilenmesi ve iktidarını sürdürmesi açısından olumlu sonuç getirmemiştir. Ayrıca parti kendi içinde yenilenme ve gelişmeyi sağlamış olsaydı bile, seçimlerde bir bakıma geçmişe ait hesap görüldüğünden, yine aynı sonuçla karşılarak iktidardan düşeceği kanısı ağırlık taşımıştır.

CHP iktidarı tarafından II. Dünya Savaşı döneminde izlenen iktisat politikası toplumsal dengeleri sarsıcı sonuçlar yaratması nedeniyle hatalı bulunarak eleştirilere konu olmuştur. Bu bakış açısına göre, II. Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan Milli Korunma Kanununun yanı sıra, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu gibi uygulamaların sonunda büyük bir kıtlık dönemi başlamış, karaborsa yaygınlaşmış, yüksek fiyat artışlarından dolayı sabit gelirli çalışanların satın alma gücü oldukça düşmüştür. Ekonomik alanda yaşanan bu krize, tek parti dönemindeki baskıcı uygulamalar da eklenince, halkın tek parti yönetimine karşı memnuniyetsizliğinde artış görülmüştür.²⁷⁸

Cumhuriyet Halk Partisi yerel seçimlerin yapılmasından birkaç ay önce beklemediği bir seçim yenilgisi almış, beklenti dışı bu durumun şaşkınlığını ve hayal kırıklığını üzerinden henüz atamadığı ve durumun nedenlerine vakıf olamadığı bir zamanda yeniden seçimlere katılmak durumunda kalmıştır. Çok partili düzene geçiş ve ülkede demokrasinin yerleşmesi için 1930'da başlayan fakat neticelenemeyen ideali²⁷⁹ gerçekleştirmek uğrunda parti, büyük bir özveri ile gerçekte o dönem şartlarında bir partide alınması çok zor bir kararı almış ve iktidarı kaybetmiştir.

---

²⁷⁷ **A.g.e.**, s.99

²⁷⁸ Bakan ve Özdemir, **a.g.m.** s.375 ;

²⁷⁹ Çok Partili Hayata geçme, mecliste bir muhalefetin bulunması, 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluşunda önemli bir nedeni teşkil etmiş, Özellikle Atatürk ve onunla birlikte o zamanın başbakanı olan İsmet İnönü için farklı algılama ve hesaplamalara rağmen bir ideal teşkil etmiştir. Bu konuda Bkz: Asım Us, **Asım Us'un Hatıra Notları (1930'dan 1950 yılına kadar)**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1966, s.13-14

Cumhuriyet Halk Partisi, çok partili dönemin sağlıklı bir şekilde işlemesi kapsamında daha 1949 yılında sağlıklı bir seçim sisteminin oluşturulması için muhalefetle birlikte samimi bir şekilde çalışmalara başlamıştır. 1950 seçimlerinin, ikinci tek dereceli umumi seçim olarak, geçen tecrübelerden de faydalanmış olarak, ilmin ve memleket zaruretlerinin icabettirdiği yenilikleri kavrayan bir kanunla yapılmasını sağlamak için çaba göstermiştir.. İyi niyet sahibi fakat vesveseli vatandaşların yüreğinde dahi seçimde hile imkânı olmadığı inancını yerleştirmek, seçimde zor kullanma ihtimali kesin olarak önlenmek için gerekli her türlü tedbiri almıştır. Haksızlığa karşı müdafaa kisvesi altında vatandaşın kendisi hakkı yerine getirmeye kalkması, memleketin halini ve âtisini karanlık ve kanlı ihtimallere götürebileceği ihtimalini de göz ardı etmemiştir.²⁸⁰

Oyunu vermek üzere sandık başına gelecek kadın erkek her seçmenin, tam bir serbestlikle ve her hangi bir tecavüz, tazyik veya tehdit korkusuna düşmeksizin vatandaşlık hakkını kullanmasını sağlamak önem taşımıştır. Seçime kadar, seçim esnasında ve yeni Meclis gelinciye kadar memlekette selâmet ve huzuru korumak için vatandaşın zihninde can ve malının emniyeti hakkında kati bir inanç muhafaza etmeyi hükümetin başlıca vazifesi olarak değerlendirilmiştir. Demokratik rejimin, muhalefet müessesesinin emniyet içinde çalışmasına bağlı olduğu prensibiyle, kanunlar bunu temin ettiği kadar, bu mefhumun bir tabîî anlayış olarak memlekette yerleşmesi siyasi faaliyetlerin kanun içinde kalması, için gayret ve tahammül göstermek durumunda kalmıştır.²⁸¹

Yeni seçim kanunu ve ülkedeki yeni şartlar altında Cumhuriyet Halk Partisinin seçimleri kaybedebileceğinin, yönetenlerce başlangıçta hesaplanmış olduğu da bir başka gerçeği teşkil etmiştir. Bunun işaretini ise, mecliste muhalefet tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün açılış nutkündeki sözleri hakkında verilen gensoru teşkil etmiştir. Muhalefet milletvekillerinin bir kısmı, nutukla ortaya birtakım prensipler atılması ve muhalefet müessesesinin emniyet içinde çalışmasından bahsedilmesinden, gayriihtiyarî olarak İnönü'nün Ege gezileri sırasında kendi partisi adına muhalif partilerden istikbal için teminat istemesini

---

²⁸⁰ T.B.M.M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : VIII CİLT : 21 TOPLANTI : 4 Birinci Birleşim
1.XI.1949 Salı s.5 İnönü'nün meclis açış nutku)

²⁸¹ Aynı yer

hatırlatıldığını dile getirmişlerdir. Böyle bir ihtimalin önceden kararının alınıp alınmadığı ise bu şekilde teyit edilmek istenmiştir.²⁸²

CHP, Arapça Ezan okunmasını yasaklayan, Türk Ceza Kanununun 526 nci maddesinden, ceza hükmünün kaldırılması maksadiyle mecliste görüşülürken nasıl tepki verdiği de önem taşımıştır. Parti memlekette Millî Devlet ve Millî Şuur politikasının, Cumhuriyetle kurulmuş olduğunu ve partinin de bu politikayı takip ettiğini belirtmiş, bu politika icabı olarak ezan meselesinin de bir dil meselesi ve Millî şuur meselesi telâkki edildiği belirtilmiştir. Parti temsilcilerice " *Millî Devlet politikası, mümkün olan her yerde Türkçenin kullanılmasını emreder. Türk Vatanında ibadete çağırmanın da öz dilimizle olmasını bu bakımdan daima tercih ettik. Türkçe ezan, Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmaya taraftar değiliz. Millî şuurun bu konuyu, kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına aleyhtar olmayacağız.*"²⁸³ şeklinde görüş bildirilmiştir.

CHP'nin iktidarda iken muhalefete yaklaşımı müfrit ve düşmanca bir tavır olmuş, bu yaklaşımlar da demokrasi geleneği açısından sonradan gelen parti ve siyasetçilere de kötü örnek teşkil etmiştir. 1950 seçimleri öncesinde Urfa Valisi Hikmet Kümbetlioğlu'nun muhalefete modern demokrasilerde olması gerektiği tarzda yaklaşım göstermesi, parti teşkilatında büyük tepkiler oluşturmuştur.²⁸⁴

CHP'nin halkta ya da DP'yi tercih eden seçmenlerdeki algısı "*Halk Partisinin lâiyklik perdesi altında din yıkıcı, medeniyet ve Garplılaşmak perdesi altında ise*

²⁸² T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM :VIII CİLT : 21 TOPLANTI : 4 Dördüncü Birleşim 14.XI. 1949 Pazartesi, s.65

²⁸³ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM: IX CİLT : 1 Toplantı : Olğ. Dokuzuncu Birleşim 16.VI. 1950 Cuma s.189

²⁸⁴ 1950 seçimleri öncesi Demokrat Parti'nin ileri gelenleri yurdu taramakta ve her gittikleri yerde vatandaşlar saygı göstermesine, yöre yöneticileri müdahale ettikleri için olay çıkmaktadır. DP'nin yöneticileri Celal Bayar ve arkadaşları Urfa iline de belirli bir programla giderler. Bu sırada DP'liler flama ve bayraklarla il sınırında bekleyişe geçerler. Celal Bayar il sınırından içeri girince Vali Kümbetlioğlu, Bayar'ı saygı ile karşılar, "Benim demokratik anlayışıma göre hükümet başkanı ile muhalefet lideri aynıdır. Sizi karşılamak görevimdir" şeklinde konuşur. Bayar ve arkadaşları bu kabulden olağanüstü bir şekilde etkilenirler. Bu zamana kadar gittikleri her ilde tartaklanmışlardır çünkü. Sonra Vali Kümbetlioğlu, Demokrat Parti heyeti ile vilâyete gelir. Bayar ve arkadaşlarına makamında ikramda bulunur ve Bayar'ın karşısına oturur, ısrarlara rağmen makamına geçmez. Olay Ankara'ya ulaşır, CHP'li teşkilât ayağa kalkar. 'Bu Demokrat valiyi istemeyiz' derler. Seçimlerden önce Kümbetlioğlu Elazığ'a nakledilir. Ali Abalı, Yeni Asır, 29 Aralık 1980 Aktaran: Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, s.131-132

*millî ahlâk ve ananatomuzı yok edici istikamet takip edilmiş olması" şeklinde olmuştur.*²⁸⁵ Bu yaklaşım, mecliste DP milletvekilleri tarafından dile getirilmiştir.

CHP eski yönetim olarak, yanlış politikaları ile ülkedeki kıtlık ve sıkıntıları kaynağı olmakla suçlanmıştır. DP Erzurum Milletvekili Sabri Erturan mecliste "*Sayın arkadaşlar, sabık hükümetin Ticaret Bakanı Vedat Dicleli 'nin büyük bir hatasının neticesi olarak Erzurum bugün aç kalmıştır. Yoksa Erzurum aç kalmazdı, açlığı katiyen kabul etmezdi. 1949 da Vedat Dicleli, ihracat var diye bir propaganda çıkardı. .... Memlekette koyunculuk, sığırcılık yükseldi. ...., büyük bir kuraklık yüzünden mahsul alamadık. Mahsulün olmayışı, çavdar, buğday, arpa darlığına girdiğimiz gibi hayvanlarımızın yiyecekleri de kitledi. Elde mevcut hayvanlarımız için bu sebeple fazla masrafa girdik. En sonra da ticaretin en faal zamanında da harice ihracat durdurulmuştur diye bir emir çıkardılar. Fakat bu emirleri verirken işittiğime göre, hususiyetleri olan yakınları olan bâzı şahıslara 'hayvanlarını ihracata' arzetme imkânı verilmiş. .... Hayvanlarımız satılmadı. İstanbul ve Ankara'ya sevkettik. Bununla beraber arkadaşlar, İstanbul ve Ankara'daki vatandaşlarımız da ucuz et yiyemediler. Bundan yalnız kasaplar ve toptancılar istifade ettiler."* şeklinde konuşmuş, Ordu Milletvekili Fevzi Boztepe de eski iktidarı "*... Arkadaşlar ben bu işler için neler yapmadım, eski zihniyetten, eski Hükümetten dayak mı yemedim, şeref ve haysiyetimle mi oynanmadı. Beni dövmediler mi? Her şey yapıldı, ... Arkadaşlar, israfı, suiistimali önlediğimiz gün bunların hepsi olacak ve düzelecektir"* şeklinde öncenin CHP yönetimini kötü muameleler ve israfın, suistimallerin kaynağı olarak eleştirmiştir.²⁸⁶

DP Eskişehir milletvekili Muhtar Başkurt'a göre CHP İkinci Dünya Savaşında tarafsız kalmayı başarmış, ancak bu durumu fırsata çevirememiştir. Ortamdan istifade ederek medeni milletlerle aramızdaki mesafeyi biraz daha kapamak fırsatını heba etmiştir. Plansızlık, inhisarcılık, dar görüşlü bir devletçilik zihniyetinin serbest teşebbüse, normal meşru ticarete yer vermemesi ve onu yok

²⁸⁵ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX CİLT : 6 TOPLANTI : 1 Altmış beşinci Birleşim 16.IV.1951 Pazartesi.

²⁸⁶ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX C İ L T : 1 Toplantı : Olğ. Onuncu Birleşim 19.VI. 1950 Pazartesi. s.203

etmeyi amaç etmesinin zararlı bir neticesi olarak memleketimizde karaborsanın doğmasına sebep vermiştir.²⁸⁷

Başkurt'a göre bu yanlış politikalar sonucu, halkın tek gıdası olan buğdayı 130 kuruşa, ikinci gıdası olan şekeri de beş liraya hükümet eliyle yükseltmiştir. Bu fiyatlara muvazi olarak diğer ihtiyaç maddeleri almış yürümüştür. Hükümet mesuliyeti sırtından atmak için; bu kürsüden memurlarına, A'dan Z'ye kadar ehliyetsiz; tüccar ve esnafa karaborsacı, vurguncu; ekmeğini alın teriyle topraktan alan müstahsile de bataklık köy ağaları diyerek milleti topyekûn mesul tutmak istemiş, böylece de işin içinden sıyrıldık zannetmiştir.

Cemal Kutay'a göre aslında CHP, çok partili sisteme geçmeyle birlikte muhalefetle ve eksiklikleriyle yüzleşmeye başlamıştır. Kendini düzeltmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda ise kendisini yeni durum ve şartlara uyarlamak için 1946 seçimleri sonrası VII. kurultayını toplamıştır. VII. Kurultayda her delege, muhalefet çevrelerinin mütemadiyen döküp saçtığı eksikliklerden partinin ve parti hükümetinin bir an önce silkinip kurtulmasını istemiş, partiyi tenkit etmiş, hükümeti tenkid etmiş, onları daha hareketli, daha canlı ve daha becerikli görmek için çaba sarfetmiştir. Kurultay ondokuz gün devamlı olarak çalışmış ve zaten iyi hazırlanarak tetkik için Kurultaya sunulmuş olan tüzük ve program tasarıları üzerinde de gayet titiz münakaşalar yaparak vardığı kararlarla partiye hakikaten yeni bir hüviyet vermiştir.²⁸⁸ Fakat halk bu düzelmeleri pek algılayamamış ve 1950 seçimleri kaybedilmiştir.

CHP tarafında başarısızlığa fatura kesilmesi için, basın konusunda ilk icraat olarak kendi basın ayağını suçlayıp dışlamak olmuştur. Durumun tüm sorumluluğu Falih Rıfkı Atay'a yüklenmiş, yıllar boyunca, önce birlikte, sonraları tek başına her yandan Halk Partisine yöneltilen hücumlara aynı şiddetle karşı koymuş olan Atay, bu mantıksız ve paradoksal düşüncenin Halk Partisi çevrelerinde o derece yaygın olması sonucu ve 1950 seçim bozgunu üzerine, Ulus gazetesinin başından çekilmeye

---

²⁸⁷ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX CİLT : 4 TOPLANTI : 1 Otuz dördüncü Birleşim 24.1 .1951 Çarşamba

²⁸⁸ Kutay, a.g.e. s.512

mecbur edilmiştir. Yerine yıllarca Halk Partisi iktidarları aleyhinde yazmadığı kalmayan Hüseyin Cahit Yalçın getirilmiştir.²⁸⁹

Cumhuriyet Halk Partisi 1950 yerel seçimlerine girerken konum olarak, iktidardan düşmüş fakat yerel yönetimlerde büyük çoğunluğu önceki dönem olarak kendisinin belirlediği bir oluşum içinde girmiştir. CHP, 1950 seçimlerinde oyların yüzde 39,4'ünü alarak 69 milletvekili çıkarmış, 25,2 lik bir oranda eksik temsil oranıyla dezavantajlı olarak mecliste yer almıştır.²⁹⁰

Durum elde tutulan yerel birimlerin korunmasına çalışmayı gerektirmiştir. CHP olarak, meşru ve kanuni çalışmalarla halkın sevgisini kazanarak tekrar iktidara geçmek ve tarihi vazifelere devam etmek gaye edinilmiştir.²⁹¹ Parti bu yöndeki niyet ve maksadını tüm teşkilatına ileterek işe başlamıştır.

Yerel seçimler için seçilecek adaylarda aranan vasıflar olarak, partice aday gösterilecek olanların herhangi bir tarafdırlığe ve hisse kapılmaksızın o yer çoğunluğunun sevgi ve itimadını kazanmış, kanuni vasıfları haiz bilhassa gönülden partiye bağılı olanlardan seçilmesi istenmiştir.²⁹²

CHP, 25 Temmuz'da Genel İdare Kurulunu toplamış ve parti propagandasının ne şekilde işlemei gerektiği konusunda kararlar almıştır. Partinin yayın ve propaganda işini yöneten Genel Sekreter Kasım Gülek, CHP merkez binasında, Halk Partisi gazeteleri ve radyo yayınları ile yaklaşan seçimler hakkında alınan kararlarla ilgili basına bilgi vermiştir.²⁹³ Ayrıca İstanbul'da yeni bir matbaa kurulması da gündeme gelmiştir.²⁹⁴

Gülek parti yayın organı olan gazetelerle ilgili olarak, parti elindeki basım vasıtalarının gelir sağlayıcı bir işletme haline getirilmesi kararından bahsetmiştir. Alınan karara göre, Ulus gazetesi dâhil olmak üzere partinin gazeteleri bu matbaalarda ücretle basılacaktır. Ayrıca Ankara, İstanbul, İzmir ve diğer yerlerde Halk Partili gazetelerin nasıl çalışacakları karara bağlanmıştır. Gülek, radyoda yayınlanan öğle gazetesi programında Halk Partisi aleyhinde yayınlar yapıldığından

²⁸⁹Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.177

²⁹⁰ Bkz:Tablo 1. Kaynak : Erol Tuncer: Osmanlıdan Günümüze Seçimler

²⁹¹ **BCA: 490 01 11 57 3 12** CHP Genel Sekreterliğinin parti teşkilatına yazısı

²⁹² **BCA : 490 01 11 57 3 11** CHP'nin Parti teşkilatına genelgesi eklere konulmuştur.

²⁹³ Cumhuriyet, 26 Temmuz 1950 "CHP Radyodan Şikayetçi"

²⁹⁴ Yeni İstanbul, 20 Temmuz 1950

bahsetmiştir. Geniş bir kitleye hitab eden radyo yayınından bahisle, " bundan şikâyetçiyiz hakkımızda birçok şeyler söyleniyor. Radyoda ne cevap verebiliyoruz ne de kendimizi müdafâ edebiliyoruz." demiştir.

Gülek seçimlerle ilgili olarak Halk Partisinin yaklaşan seçimlerle ilgili hazırlıklara başladığını anlatmış, DP'nin muhalefette iken hiçbir seçime girmediğini, CHP'nin ise böyle hareket etmeyeceğini, eski milletvekillerinin merkezdeki muhalefet havasını yaymak üzere seçim dairelerinde çalışmalar yapacaklarını söylemiştir.

C.H.P. İstanbul il merkezinde başkan İlhami Sancar başkanlığında il idare kurulu ile bütün ilçe başkanlarının iştirakiyle büyük bir toplantı yapılmıştır. 13 Ağustosta yapılacak muhtar seçimlerinde CHP'nin tutacağı yolun esasları tesbit edilerek bir sonraki pazartesi toplanmaya karar verilmiştir.²⁹⁵

25 Temmuz'da Ankara'da basın toplantısı yapan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek "Bundan evvel CHP' li arkadaşlarla yaptığımız toplantılarda kendi malımız olan Ulus, Akşam Haberleri, Karagöz gazeteleri ile ülkü mecmuasının durumlarını tetkik ettik. Diğer taraftan muhalefete geçen bir parti olarak CHP'ni yeniden teşkilâtlandırmak ve zindeleştirmek istiyoruz. Partimiz, bütün seçimlere girecektir. Tasfiye mevzuuna gelince, CHP muhalefet safına geçtikten sonra bu tasfiye kendi kendine olmaktadır. Partimize mide ile bağlı olanlar bu vaziyette bir menfaat temin ödemedikleri için tabiatıyla CHP'den ayrılmaktadırlar. Böylece CHP daha çok kuvvetli bir hürriyete sahip olmaktadır.Partiye mide ile bağlı olanlar C.H.P. den ayrılacak ve tasfiye kendi kendine olacaktır." şeklinde partinin durumunu açıklamıştır.²⁹⁶

CHP İstanbul İl Başkanı İlhan Sancar, parti merkezinde yapılan toplantıda seçimlerle ilgili olarak CHP teşkilatının her türlü seçim için hazırlıklı olduğunu görüldüğünü söylemiştir. Yalnız idarenin köy mahalle ve ihtiyar heyetleri seçimi mevzuunda, kanunun yayımı ile bu işlere başlama arasındaki kısa zamanı göz önüne alması ve vatandaşların bu konuda aydınlatılması gerektiğinden söz etmiştir.²⁹⁷

²⁹⁵ Yeni İstanbul, 25Temmuz 1950 "C.H.P. de dün bir toplantı yapıldı"

²⁹⁶ Yeni İstanbul, 26Temmuz 1950 "C. H. P. de Tasfiye "

²⁹⁷ Cumhuriyet, 1Ağustos 1950

Sancar'a göre, kanunları yayımlayan resmi gazete bayramdan sonra abonelerin eline geçtiğinden, köyler kanunun yayınından geç haberdar olmuşlardır. 5545 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak kütüklerin tanziminde müşahid bulundurmak lazım gelirken ve idarenin partilere müşahid göstermeleri konusunda tebligat yapması icap ederken bu kanuni zorunluluğa riayet edilmemiştir. Ayrıca sözü iktidara getirerek seçimler öncesi nutukları ile şimdiki beyanları arasında uçurumlar olduğu, iktidarın vaadlerinden parasız ve külfetsiz olanlardan bazılarının yapılmış olduğunu, fakat bunun da çok bir başarı olmadığını ifade etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul teşkilatı, Kore'ye asker gönderilmesi konusunda hükümetle bazı noktalarda oluşan görüş farklılıkları karşısında Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanının kamuoyunu CHP aleyhine tahrik edici haksız ve ağır sözlere karşı teşkilatın duyduğu infiali, ihtiyar heyetleri seçimleri dolayısıyla yapılan toplantıda görüşmüştür. Parti bu konudaki parti görüşlerini tekrar ettikten sonra, bunu hiddetle ve devlet adamlığına yakışmayan haksız ve ağır sözlerle karşılayanlara kamuoyu önünde teessüfleri bildirilmiştir.²⁹⁸

Muhtar seçimine ait hazırlıklar, 5 ağustos itibarıyla tamamlanmış, CHP teşkilatı kendi mntıkalarındaki muhtar adaylarını tespit etmiştir. İzmit'te CHP İl ve İlçe İdare Kurulları Dr. Şerafettin Bürge'nin başkanlığında 3 saat süren bir toplantı yapmışlardır. Muhtar ve İhtiyar heyeti seçimlerinde izlenecek yol tespit edilmiştir. Dr. Şerafettin Bürge sonra Adapazarı'nda bir toplantıya gitmiştir.²⁹⁹

Parti "*CHP'li adaylar seçilseler bile görevlendirilmeyecekler*" söylentisine karşı tedbir almak maksadıyla da faaliyete geçmiştir. 9 Ağustos 1950 tarihinde Ulus gazetesi ile Muhtar seçimlerine CHP'nin de girdiği, DP'nin aldatıcı telkinlerine inanılmaması gerektiği duyurulmuştur. DP'den olmayan muhtarlara seçilseler bile görev verilmeyeceği ya da CHP adaylarının muhtar seçilmeyeceği yolundaki propagandaların tamamen asılsız olduğuna dair seçmenler uyarılmıştır. Ulus gazetesinde "*İktidara geçinceye dek vaatlerde bulunan, fakat iktidara geçince büyük zaaflar gösteren bir partinin muhtar ve ihtiyar heyeti adaylarına oy vermek için kanuni ya da vicdani hiçbir sebep yoktur. Muhtarlık seçimlerine üç parti girecektir. Seçimlere katılan partiler, 14 Mayıs seçiminde iktidara geçen DP, diğerleri CHP,*

²⁹⁸ Cumhuriyet 2 Ağustos 1950 "İstanbul CHP'lilerinin İktidara Cevabı"

²⁹⁹ Ulus 5 Ağustos 1950

DP'nin içinden çıkan MP'dir. Şehir, kasaba ve köylerde partiler adaylarını belirtmiştir. Halk kendi iradesiyle yöneticilerini seçecektir." şeklinde açıklamaya yer verilmiştir.³⁰⁰

CHP yerel yönetimler ve yerel teşkilatını kontrol etmek ve durumlarını ortaya koyabilmek için teşkilatının alt birimlerine daha 1950 yılının başlangıcında 11 Ocak 1950 de bir yazı ve içinde matbu sorular bulunan rapor formatını göndermiş ve altışar aylık dönemler halinde raporlar istemiştir.³⁰¹

Yerel seçimler döneminde ise parti maddi sıkıntılar içine düşmüştür. Parti il teşkilatlarının Mayıs ayındaki genel seçimlerden dahi ödenmemiş borçları kalmış, fakat parti bunlara dahi tam çözüm bulamamıştır. Parti il idare kurullarına gönderdiği yazılarda partililerin yerel seçimlerde seferber olmaları ve maddi manevi her türlü yardımı partiden esirgememeleri istenmiştir.³⁰²

3. Millet Partisi

1947'nin Haziran ayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Demokrat Parti Genel Başkanı Celâl Bayar arasında bir dizi görüşmeler yapılmış ve sonunda İnönü 12 Temmuz 1947'de "12 Temmuz Beyannamesi" ni yayınlamıştır. Beynamede İnönü, siyasal partilerin Türk demokrasisinin vazgeçilmez unsurları olduğunu vurgulamıştır. 12 Temmuz Beyannamesi sonucunda hem CHP hem de DP' de sertlik yanlısı gruplardan kurtulunmuştur. Başbakan Recep Peker ayrılmış, yerine Hasan Saka getirilmiştir. DP içerisinde bu yumuşama ve iktidarla düzeltilen ilişkiler tepki çekmiş ve bunun güdümlü demokrasi olduğunu öne süren bir grup partiden ayrılmıştır.³⁰³ Böylece, Demokrat Parti içerisinde muhalif olduğu için partiden ihraç edilen ve ayrılan üyelerden oluşan bu grup tarafından Millet Partisi, 20 Temmuz 1948'de Ankara'da kurulmuştur. Parti kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı, Enis Akaygen, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Nuri Köni, Mustafa Kentli ve Sadık Aldoğan yer almıştır. Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri

---

³⁰⁰ Ulus 9 Ağustos 1950

³⁰¹ BCA: 490 01 1483 51 1 2 CHP Genel Sekreterliğinin 24.1.1950 tarihli yazısı, Ekler Bölümü EK-3 te sunulmuştur

³⁰² BCA: 490 01 10 53 8 2 CHP Genel Sekreterliğinin 19.9.1950 tarihli yazısı, Ekler Bölümü EK-4 te sunulmuştur.

³⁰³ Adem Çaylak , "1946-50 arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Aldığı Biçim, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62-1, s.30

başkanlığını yaptığı partinin genel başkanı Hikmet Bayur olurken, Osman Nuri Köni genel başkan vekili ve Mustafa Kentli de genel sekreter olmuştur.³⁰⁴

Parti, kuruluşundan başlayarak iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi ile muhalefetteki Demokrat Parti'ye çok sert eleştiriler yöneltmiştir. CHP'nin din ve laiklik anlayışına şiddetle karşı çıkan parti, DP'nin bir muvazaa partisi olduğunu ve gerçek muhalefeti kendilerinin yaptığını ileri sürmüştür. Özellikle yıllardır bir tabu olarak görülüp eleştirilemeyen Milli Şef'e yönelttikleri eleştiriler oldukça ilgi uyandırmıştır. Partinin programında demokratik bir yönetim kurulması, Altı Ok'un anayasadan çıkarılması, kişi özgürlüklerinin genişletilmesi, genel bir kalkınma programının hazırlanması ve liberal bir iktisat politikasının izlenmesi gibi görüşlere yer verilmiştir. Parti ayrıca cumhurbaşkanının tek dönem için seçilmesini ve çift meclis sistemine geçilmesini de savunmuştur.³⁰⁵

Parti, seçim kanununda yapılan değişiklikleri yeterli görmeyerek 1948'de yapılan ara seçimlere katılmamıştır. Yusuf Hikmet Bayur'un genel başkanlığında 1950 genel seçimlerine 22 ilden aday göstererek katılan parti, ülke genelinde %3,11 oy oranıyla 250.414 oy alarak pek başarılı olamamıştır. Gösterdiği adaylardan sadece Osman Bölükbaşı, Kırşehir'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girebilmiştir.

Bu şekilde 1950 seçiminde Meclis'e, CHP'den başka bir tek muhalefet partisi girebilmiştir. O da, seçimde bir milletvekili çıkarabilmiş olan Millet Partisi olmuştur. Yüksek bir hitabet gücüne sahip olan Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı, Meclis'te tek başına da olsa, kürsüye çıktığında, çok renkli ve etkili eleştiriler yapabilmıştır. Bölükbaşı'nın dışındaki tüm siyasetçileri Meclis dışında kalmış, üstelik parti içinde köklü anlaşmazlıklar oluşmuştur.³⁰⁶

Millet Partisi, yeni seçim kanunu hazırlıkları sırasında çoğunluk sisteminin aksaklığını ortaya koymuş ve bu sisteme karşı tavır almıştır. Hatta mecliste bu konuda tek karşı çıkanlar sadece Millet Partililer olmuştur. Gariptir, iki partinin de mürteci diye damgaladığı MP, seçimlerde çoğunluk sistemi ve parlamento hayatında

---

³⁰⁴ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.312-325

³⁰⁵ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000. 2. Cilt (3. bas.). YKY, İstanbul, 2002, s. 132-133.

³⁰⁶ A. Öymen, **Öfkeli Yıllar**, s.30

Senato'nun getirilmesini savunarak öbür iki partiden daha isabetli görüşler ileri sürmüştür.³⁰⁷

Millet Partisi muhtar seçimleri öncesinde mecliste halkın yüzde 3.1 oyunu alarak 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Temsil oranı yüzde 0.2 olmuş, mecliste yüzde 2.9 oranında eksik temsil oranında yer almıştır.³⁰⁸

Millet Partisi meclisteki temsil oranını arttırmak için ara seçimlere önem vermiştir. Bu dönemde iktidar tarafından ara seçimlerin bir yıl ertelenmesini, meclise bazı esaslı muhalifetin girmesini önlediği gerekçesiyle eleştirmiş, Parti Genel Başkanı Hikmet Bayur ara seçimlerin Millet Partisi tarafından kazanılacağı iddiasında olmuştur. Bayur ayrıca basının pek büyük bir kısmının DP'ye bağlı kılındığını ileri sürmüş, CHP muhalefeti ile ilgili olarak ilginç bir yaklaşımla "*CHP'nin yapacağı muhalefete kimse önem vermez, çünkü neyi tenkid etse, "sen daha iyisini yaptın mı ki ! " karşılığını alır."*³⁰⁹ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Millet Partisi gerek kendisiyle istişare edilmemesi, gerekse TBMM' de karar alınmaması bakımından Kore'ye asker gönderilmesi kararını eleştirmiştir. Bu konuda Hükümetin Mecliste karar almaya mecbur olduğu görüşünü taşımıştır. Millet Partisi İdare Kurulunda gazetecilere konuşan Bayur, herkes gibi meseleyi gazeteden öğrendiklerini, bu hususta diğer devletlerle yapılan müzakerelere dair hiç bir bilgileri mevcut olmadığı için esas mesele üzerinde mütalâa yürütebilecek durumda olmadıklarını söylemiştir. Bayur: "*Cumhuriyet devrinde ilk defa olarak Türk askeri fiilen savaşa gönderilirken hükümet bu hususta Büyük Millet Meclisini toplayıp ona arz etmek lüzumunu duymamıştır. Keza ne muhalefete bir haber vermek ve ondan mütalâa sormak yoluna girmiş, ne de hiç bir suretle halk efkârını buna hazırlamak ihtiyacını hissetmiştir. Şurası da unutulmamalıdır ki, Birleşmiş Milletler kararı üzerine asker sevki keyfiyeti bütün dünyaca birinci defa olarak yapılıyor. ....Bizce hükümet derhal Meclisi davetle oradan bir karar almağa mecburdur. Bu düşünceler, her türlü partcilik duygunu üstünde kalınarak ileri sürülmektedir. Bir şu inançdayız ki, Türk askeri her sefer olduğu gibi bu sefer de vazifesini kahramanca yapacaktır. Esas âmillerini bilmediğimiz, hükümetin Koreye Amerikadan sonra ilk kara kuvveti*

³⁰⁷ Ortaylı, **Türkiyenin Yakın Tarihi**, s.94

³⁰⁸ Erol Tuncer, **Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, TESAV Yayınları, Ankara, 2003

³⁰⁹ Cumhuriyet 24 Temmuz 1950

gönderen devlet olmak kararından memleket için hayırlı neticeler çıkmasını dileriz."³¹⁰ şeklinde parti olarak olaya yaklaşımlarını ifade etmiştir.

Bu konuda, basında iki muhalefet partisini karşılaştırmacı bir tarzda haber yapılmıştır. Gazeteler, bu konuda Millet Partisinin daha ağırbaşlı davrandığını yazmışlardır. Halk Partililer " *Askerlik için silâh altına alınan gençler doğrudan doğruya Türkiye sınırlarının korunması ile mükelleftirler*" düşüncesini taşıırken Millet Partisi Lideri Bayur'un " *Türk askerlerinin Türklüğün şan ve şerefini yükseltecek surette dövüşeceğini*" belirttiği basında yer almıştır.³¹¹

Millet Partisi Muhtar seçimleri ile ilgili olarak 5 Ağustosta İstanbul İl merkezinde saat 15 ten 19'a kadar süren bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur, Genel Başkan vekili Osman Nuri Koni, Parti Genel Sekreteri Ahmet Tahtakılıç ile Genel Kurul üyelerinden Sadık Aldoğan, Enis Akaygen ve Vasfi Reşid Sevig bulunmuştur. Dört saat süren toplantı sonucunda MP Genel Kurul Başkanı Hikmet Bayur, Muhtar ve Belediye seçimlerinin yaklaşması sebebiyle ve genel kurul üyelerinin de İstanbul'da bulunmasından faydalanılarak toplantılara pazartesi günü de devam edeceklerinden bahsetmiştir. Bayur, " *Partimiz bu defa şimdiye kadar girdiği bütün seçimlerden daha fazla bir kazanma payına maliktir*" demiştir.³¹²

Millet Partisi Fener bucağı lokalinde 8 ağustos 1950 salı günü saat 16 da siyasi bir toplantı tertiplenmiştir. Bu toplantıya Genel Başkan Hikmet Bayur ile Genel Kurul üyelerinden Sadık Aldoğan ve Ahmet Tahtakılıç söz alarak günün iç ve dış olayları hakkında konuşmuşlardır.³¹³

Millet Partisinin bu seçimlerde, bazı semtlerde için için faaliyet gösterdiği ve tarafsız vatandaşları dahi cezbettiği değerlendirilmiş ve Millet Partisinin de muhtar seçimlerinde bazı mevzii muvaffakiyetler kazanacağını gözönünden uzak tutmamak lazım geldiği basında değerlendirme olarak yer almıştır.³¹⁴

---

³¹⁰ Yeni İstanbul 27 Temmuz 1950

³¹¹ Cumhuriyet 28 Temmuz 1950

³¹² Cumhuriyet 6 Ağustos 1950 "Millet Partisinde Toplantı "

³¹³ Yeni İstanbul 06 Ağustos 1950 "M. P. nin Siyasî Toplantısı"

³¹⁴ Yeni İstanbul, 13 Ağustos 1950 " Muhtar Seçimleri Bugün Yapılacak"

B. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri ve Yansımaları

Yeni kanunla, muhtar ve İhtiyar heyetleriyle ihtiyar meclisleri dört seneden İki seneye indirildiği için, milletvekilleri seçimine kadar ikinci bir seçim daha yapılması durumu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple sözkonusu seçimler üzerinde ısrarla durulmadığı basında yer alan bir değerlendirme olmuştur.³¹⁵

İçişleri Bakanlığından illere gönderilen tamimde şehir ve kasabalarda mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Seçiminin bir defaya mahsus olmak üzere 13 Ağustos'ta yapılmasına karar verildiği bildirilmiştir. Tamime göre kütüklerin hazırlanmasına derhal başlanacak ve listeler 22 Temmuz'da duvarlara asılmış olacaktır. Seçimler gizli oy ve açık tasnif usuluyla yapılacaktır. Tamim üzerine 20 Temmuz günü valilikte kaymakamların katılımıyla bir toplantı yapılarak, gerekli işlerin hemen yapılmasına karar verilmiştir.³¹⁶

Kütüklere yapılacak itirazları ihtiyar heyetleri ve daha üst merci olan sulh yargıçlıkları tetkik edeceklerdir. Bütün bu işler 8 Ağustosta son bulacak, seçimler de 13 Ağustos Pazar günü yapılacaktır. Seçim işlerine sarf edilmek üzere İstanbul iline İçişleri bakanlığı tarafından 40 bin lira gönderilmiştir.³¹⁷

Muhtarlık seçimleri, Milletvekili Seçimi Kanunu'nun gösterdiği esaslar gereğince yapılacak, Seçimleri İl ve İlçe seçim kurulları idare edeceklerdir. Milletvekili seçimlerinde adı geçmeyen vatandaşlar da oy vermek için başvurabileceklerdir. Listeler bir hafta süreyle asılı kalacaktır. Milletvekili seçimlerinden farklı olarak kırmızı seçmen karnesini ibraz etme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.³¹⁸

Seçim 5046 sayılı kanunun 5 inci maddesi gereğince mahalle sakinleri tarafından yapılacak, seçime 18 yaşını bitirmiş ve o mahallede en az 6 aydan beri oturmuş veya oranın nüfus kütüğüne geçmiş olanlar iştirak edeceklerdir. Adaylar ise buldukları mahallin sandık kurullarına müracatla adaylıklarını ilan ettireceklerdir.³¹⁹

---

³¹⁵ Yeni İstanbul 3 Ağustos 1950

³¹⁶ Akşam 21 Temmuz 1950 " Muhtar Seçimi 13 Ağustos'ta Yapılacak "

³¹⁷ Cumhuriyet, 22 Temmuz 1950 "Muhtar Seçimleri "

³¹⁸ Ulus, 22 Temmuz 1950

³¹⁹ Cumhuriyet 1 Ağustos 1950

Her tür propogandanın 10 Ağustos 1950 tarihinde sona erdirileceği, aksi davranışların 5545 sayılı kanun gereği cezalandırılacağı açıklanmıştır. Seçim güvenliği adına, ordu mensubu ya da zabıta memuru olmayan hiç kimse oy verilme süresi boyunca silah taşıyamayacak, içki satışı yapılmayacak ve içki kullanılmayacaktır.

13 Ağustos 1950 Pazar günü seçimlerde şehirlerde seçmenler bir tek oy pusulası kullanacaklar ve ihtiyar heyetine seçecek kişilerin adlarını pusulaya toplu olarak kaydedeceklerdir. Aynı şekilde Belediye hududunda şehir ve kasabalarda da sadece bir oy pusulası kullanılacaktır. Köylerde ise seçmenler 2 oy pusulası atacaklardır. Birine muhtarın adı, diğerine ihtiyar heyetinin adları yazılacaktır. Gizli oy ve açık tasnifle seçim sonuçları belirlenecek, bu da çeşitli yolsuzluk iddialarına son vermiş olacaktır. Seçmen sayısından bağımsız olarak muhtarlıkta bir seçim sandığı bulunacaktır. Tutanaklar, sandık kurullarınca verilecek mazbatalara ve seçim iptaline dair itirazlar aynı şekilde fakat 15 gün içinde yapılacaktır, 3 ay içinde de kati karara bağlanacaktır.³²⁰

İstanbul'da seçimlerle ilgili alınacak tedbirleri görüşmek üzere 3 Ağustos'ta şehrin il seçim kurulu başkanlığına tayin edilen yargıç Hayri Aksuer'in başkanlığında Adliyede yapılan toplantıya ilçe seçim kurulları katılmışlardır. Toplantıda, propaganda, sandık kurul başkanlarının yetkileri, seçim emniyeti ve ceza takip usulleri ele alınmıştır.³²¹

İstanbul İl Seçim Kurulu Başkanlığı 5 Ağustos'ta gazeteye ilan vermiş, ilanda "*1580 sayılı kanun hükümlerine tevfikan yapılacak Belediye Meclisi seçimi 5669 sayılı kanunun matufunaleyhi olan 5545 sayılı kanunun 64 üncü maddesi hükmüne tevfikan İstanbul İl seçim kurulu üyelikleri için 11 adalet dairesinde 7.8.1950 pazartesi günü saat 14 te ve genel meclis üyelerinden aleni kur'a ile üye seçileceği ilan olunur.*"³²² şeklinde duyuruda bulunmuştur.

11 Ağustos günü İstanbul Valililiği seçimlerin emniyeti ile bir tebliği neşretmiştir.³²³

---

³²⁰ Ulus , 9 Ağustos 1950

³²¹ Cumhuriyet 4 Ağustos 1950 "Muhtar ve Şehir Meclisi Seçimleri"

³²² Yeni İstanbul 05 Ağustos 1950 "İstanbul il Seçim Kurulu Başkanlığının Gazete ilanı"

³²³ Zafer 13 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 11 Ağustos 1950

“İstanbul Valiliğinden:

Mahalle ve köy muhtar ve İhtiyar heyet ve meclisleri necimi 13 ağustos pazar günü yapılacaktır. Seçimler dolayısıyla gerek siyasi partilerin ve muhtar ve üye seçilmek isteyenlerin sözleri, afiş yapıştırmak suretiyle propaganda yapma hakları 9 ağustos çarşamba günü akşamı sona ermiştir. İlân, beyanname, tamim, açık mektup gibi her çeşit matbuat 10 ağustos perşembe günü akşamına kadar dağıtılabilecektir. Bu müddet de sona erdikten sonra her ne suretle olursa olsun propaganda yapanlar hakkında 5545 sayılı kanunun ceza hükümleri tatbik olunacaktır.

Diger taraftan, seçim günü vatandaşların emniyet ve huzur içinde oy vermelerini sağlama amacıyla kanun bazı tedbirler derpiş etmiştir. Bu tedbirlere müteallik üç esaslı hüküm hakkında sayın vatandaşların dikkat nazarlarını çekmeyi faydalı buldum. Seçim Kanununa göre;

1 — Oy verme günü her hangi bir şekilde içki satılması, verilmesi ve içilmesi yasaktır. O gün, zabıta ve zabıta yardımcısı olan bekçi ve korucu gibiler müstesna, ruhsatlı dahi olsa kimse silâh ve yaralayıcı alet taşıyamaz. Bunu yapanlar 144 üncü maddeye göre ceza görürler.

2 — Sandık kurumunun yerleştiği mahallin 100 metre mesafesi içindeki çevrede inzibat tedbiri almak kurul başkanına aittir. Zabıta kuvvetleri bu hususta kurul başkanının taleplerini yerine getirmekle ödevlidir. Bu yerin dışında her türlü İnzibat tedbirlerini zabıta kuvveti alacaktır.

3 — Bu tedbirlere riayetsizlik göstererek seçim emniyet ve intizamını bozanlar hakkında takibat yapılacak ve seçmenlerin serbestçe reylerini kullanmalarına her hangi bir şekilde engel olanlar ve yolları tutarak veya sair suretle seçmenleri sandık baslarına gelmekten menedenler 6 aydan 3 yıla kadar hapisle cezalandırılacaktır.”

Ankara'da seçmen kütükleri için 15 Temmuzdan itibaren şehirde teşkilatı mevcut siyasi partilere tebligat yapılmıştır. Ankara'daki mahalle ve köy muhtarları da bu tebliğ ile faaliyetlerine fiilen başlamışlardır. Seçmen kütükleri bir hafta askıda kalmak üzere 23 Temmuzda ait oldukları mahallere asılacağı, 29 Temmuz akşamından sonra, muhtarlar iki gün zarfında inceleyerek bir karara varılacağı, olacak itirazların sonraki 5 gün içinde mahalli sulh hâkimleri müracatlara üç gün

içerisinde cevap verecekleri bildirilmiştir. Bu suretle muhtar seçimlerine ait kanuni müddetin 9 Ağustos günü sona ereceği belirtilmiştir.³²⁴

Ankara Valiliğinden seçimlerle ilgili yapılan bir duyuru ise:

"5671 sayılı kanun hükümleri dâhilinde 13 Ağustos 1950 Pazar günü yapılacak olan mahalle muhtar ihtiyar meclisleri seçimine ait seçmen kütükleri milletvekilleri seçmen kütüklerinin asılmış bulunduğu eski yerlerine 23 Temmuz 1950 sabahtan itibaren askıya çıkarılmıştır. Bu kütükler 7 gün müddetle her gün saat 20 ye kadar askıda kalacak ve 29 Temmuz 1950 Cumartesi günü saat 20 de askıdan indirilecektir. Sayın seçmenlere duyurulur."³²⁵ şeklinde basında yer almıştır.

Ankara Merkezde, ilçe seçim kurulu II. Asliye Yargıcı Fikret İlseven'in başkanlığında 8 Ağustos 1950'de toplanmış, toplantıda sandık kurullarına üye olarak katılımı gereken mahalle ihtiyar kurulları ile sandık başkanları kura ile tespit edilmiştir. Ankara merkez İlçe seçim kurul Başkanlığınca sandık kurulu üyelerinin ve müşahitlerin isimlerinin yazılı olduğu listeler gazete ilanı ile duyurulmuştur.³²⁶

"1 — 13 Ağustos 1950 pazar günü başkanlığınız altında teşekkül edecek sandık kurulu üyelerinin isimleri ile müşahitler aşağıda gösterilmiştir.

2 — Kıyas yolu ile bu seçimlere tatbiki icabeden 5545 sayılı Milletvekili seçimlerine dair kanunun. 66 ncı maddesinin 6 ncı fıkrası hükümlerince:

İlçe seçim kurullarına tahmil edilen müşahitlere hüviyetlerini bildirir vesika vermek mükellefiyeti partilerin listelerinin yeni gelmiş olması ve vaktin darlığı dolayısıyla ifa edilemediğinden iş bu ilanın müşahitlere verilmesi gereken vesika yerine kaim olacağı ve kurulumuzca verilebilmiş olan tasdikli vesikaların dahi muteber addedilmesi;

3 — Seçim günü sandık kurullarının karşılaşılabilecekleri müşküllerde şehirde: 13664 No. lu telefon ve köylerde: Vilâyet santrali vasıtasıyla ile seçim kurulu ile temas tesis edebilecekleri,

4 — Sandık başında oy verme başlamazdan önce veya oy verme sırasında siyasi parti üyelerinden biri veya bir kaçı herhangi bir sebeple vazifesi başına

³²⁴ Zafer 24 Temmuz 1950 " Muhtar Seçimleri İçin Hazırlıklar "

³²⁵ Zafer 24 Temmuz 1950 " Muhtar Seçimleri "

³²⁶ Ulus, 11 Ağustos 1950; Zafer 11 Ağustos 1950 " Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından "

gelmez veya birkaçı herhangi bir sebeple vazifesi başına gelmez veya vazifesini yapmazsa yerine siyasi parti yedek üyelerinden birinin getirileceği, bu dahi mümkün olmaz ve kurul üyeleri üçten aşağı düşerse bu cihet tutanağa, geçirilerek eksiklerin o sandık alanında seçmen yeterliğini haiz, başkanın seçeceği kimselerden doldurulacağı;

5 — Kurulumuzca çekilmiş kur'a neticesi bir numaralı sandıktan 140 numaralı sandığa kadar Cumhuriyet Halk Partisinin gösterdiği yedeklerin birinci yedek itibar olunması, bu sandığa kadar Demokrat Partinin gösterdiği yedeklerin birinci yedek itibar olunması 141 nolu sandıktan 281 nolu sandığa kadar Demokrat Partinin gösterdiği yedeklerin birinci yedek addolunması lüzumu, hususları ilân olunur".

Seçim dönemi içinde Demokrat Parti tarafından Cumhuriyet Halk Partisi üyelerine oy verilse bile bu üyelerin görevlendirilmeyeceği tarzında söylentilerin propoganda olarak kullanıldığına dair gazetelerde haberler yer almıştır. Bunun da halkta yersiz korkulara yol açtığı ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin oylarını azalttığı iddia edilmiştir.³²⁷ Demokrat Parti'nin bir beyanatında halk hizmeti esas alınması gereken yerel yönetimde de önemli yer tutan muhtarlık seçimlerinde parti dışı adaylarında desteklenebileceğinin altı çizilmiştir.³²⁸ Bu açıklama Ulus'ta yayınlanan ve Demokrat Partinin yaptığı iddia edilen Cumhuriyet Halk Partili adaylar muhtarlık seçimlerini kazansalar da görevlendirilmeyecekler propagandası savıyla çelişme göstermiştir.

Seçimler yapılmış ve muhtar seçimlerine ait seçmen kütükleri Asya Hukuk Yargıçlığı tarafından mühürlenerek seçmen kütüklerinin 2 nüshası ilçe seçim kurullarına diğer 2 nüshası da nüfus müdürlüğüne verilmesi için vilayete gönderilmiştir. İlçe seçim kurullarının teşkiline de aynı zaman diliminde başlanmıştır.³²⁹

Adalet Bakanlığınca 18 Ağustos 1950 günü resmi sonuçlar açıklanmaya başlanmıştır. Adalet Bakanlığı eline ulaşan sonuçları, peyderpey ajansla ilan etmeye başlamıştır. Muhtar seçimlerinin sonuçlarının milletvekili seçimleri sonuçlarından

---

³²⁷ Ulus, 9 Ağustos 1950

³²⁸ Zafer, 1 Ağustos 1950

³²⁹ Zafer, 7 Ağustos 1950

geç olmasının sebebi köy ve kaza sonuçlarının savcılık yoluyla ayrıca bağlı bulunduğu vilayetin doğrudan doğruya seçim bürosuna bildirilmesinden kaynaklanmıştır. 22 Ağustos itibarıyla 100 küsur kazadan seçim sonucu gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi organlarının bazı yerlerde muhtar seçim bürosuna gelen sonuçlardan farklı beyanlarda bulunması ve kazandıklarını açıklaması sonucunda karışıklıklar yaşanmıştır.³³⁰

Metin Toker'ın 1950 Muhtar Seçimlerine ait yorumlarına göre, bu seçimler sönük geçmiş, katılma oranı düşük olmuştur. CHP bu seçimlere bir umutla girmiş, eski iktidar çevresinde yaygın inanç, milletin yanılmış olduğu, bundan pişman bulunduğu, ilk fırsatta hatasını düzeltereceğini şeklinde olmuştur. Sonuçlara seçmen de şaşmıştır. Seçmen, iktidarı değiştirmek değil, onu uyarmak istemiştir. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, sonuçlar daha tam olarak ortaya çıkmadan «Muhtar seçimlerini Türkiye çapında biz kazandık» şeklinde beyanda bulunmuş, Ulus gazetesi bu ve böyle demeçleri manşetine çıkarmıştır. Nihat Erim, Vedat Dicleli, Kemal Satır gibi genç yaşlarda yükselip genç yaşta düşmüş olanlar ve bunu içlerine sindiremeyenler, onların başını çektiği klik, inanmak istediğine inanmıştır. Buna göre de olaylara görüntü vermiştir. Kasım Gülek'in yorumu ise daha ilginç olmuştur. O, resmi listeye göre DP 19 ilde azınlıkta beyanında bulunmuştur. Halbuki muhtarlıkların çoğu DP'ye geçmiş, Nihat Erim'e seçim bölgesi Kocaeli'nden "*Milletvekili seçimlerinde olduğu gibi muhtar seçimlerinde de muhalefeti kazandınız- Tebrik ederiz*" şeklinde telgraf çekilmiştir. Toker'e göre doğal olarak köylü genellikle, muhtarının iktidar partisinden olmasını tercih etmiştir.³³¹

Seçimlere bağımsız adaylarda katılmıştır. Bazı illerde bağımsızların Millet Partisi'nden bile çok oy aldığı gözlemlenmiştir. Bunda bazı CHP'li adayların yapılan propagandaların etkisiyle kazanabilmek ve yerel güç savaşında konumunu kaybetmemek için bağımsız aday olarak seçimlere katılmış olmaları etken olmuştur. Karışık listeler ise muhtarlık ya da belediye meclisi seçimlerinde tek partinin baskınlığını biraz da olsa kırdığı için yerel yönetimlerin demokratik yapılışını için olumlu bir gelişme olarak algılanabilir. Bu listeler çoğunluk olarak iktidar partisi

---

³³⁰ Zafer, 22 Ağustos 1950

³³¹ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991,s.87

adaylarından oluşmakla birlikte bağımsız ve muhalif adaylarda listelerde yer almaktadır.

Basında seçimlerle ve sonrası ile ilgili olarak verilen haberlerde, DP tarafından seçilen CHP'li muhtarlardan birçoğunu DP'ye kaydetmek üzere çeşitli teşebbüslere girişilmiş olduğuna dair haberler yer almıştır.

CHP genel Sekreteri Kasım Gülek 21 Ağustos'ta İstanbul CHP İl merkezindeki toplantıda muhtar seçimleri dolayısıyla yapılan baskı ve tehditler ve meydana gelen yıldırma ve sindirme hâdiselerinden bahsetmiştir. Gülek muhtar seçimlerinde yapılanları; *"Bir taraftan İktidar partisinin teşkilâtı, diğer taraftan İktidar partisine mensup milletvekillerinden bazıları köylere kadar gezmişlerdir. Etrafa yayılan hava su olmuştur: Seçilecek muhtarlar İktidar partisine mensup olmazlarsa, muhtarlıkları tasdik edilmeyecektir. Eğer buna rağmen İktidar partisine mensup olmayanlar seçilirse, bunların iş görmelerine imkân verilmeyecektir. Birçok vatandaşlar bu esnada muhtelif vesilelerle tehdit edilmişler, hükümete Cumhurbaşkanına hakaret ettiği iddiasıyla mahkemeye verilmişlerdir"* şeklinde açıklamıştır.³³²

3 Eylül 1950 Ulus gazetesinde Muhtar seçim sonuçları *"Muhtar seçimlerinde belli olan neticeler, 61 ilde bağımsızlar ve karışık adı altında tasnif edilenlerle birlikte muhalefetin aldığı 18324 muhtarlığa karşı Demokrat Partili'ler 17393 muhtarlık alabildi. Ankara 'dan henüz kesin sonuç alınamadı."* şeklinde yer almıştır.

CHP kanadından Nihat Erim'in bu seçimleri değerlendirmesine göre; 14 Mayıs'ta Halk Partisinden bir milyon kadar fazla oy alarak iktidara geçmiş olan Demokrat Parti, göz yumup açacak kadar kısa sayılması icabeden üç ay içinde halkın itimadını kaybetmiştir. O andaki rakamlara göre Halk Partisinin kazandığı 5042 muhtarlığa karşı Demokrat Parti 2490 muhtarlık alabilmesi, yarıdan da aşağı bir oranı teşkil etmiştir. D.P. ye geçmemiş olduğu görülen bağımsızları da ilâve edilecek olursa İktidar 14 Mayıs'tan üç ay sonra düştüğü, akıbet bütün açıklığıyla meydana çıkmıştır. Demokrat Partinin bilhassa köylerde kaybetmiş olması dikkati çeken nokta olmuştur. Üç ay içinde icraat namı altında verilen kararların köylüyü katiyen memnun etmediği görülmüştür. Muhtar seçimlerinde iğfalkâr telkin ve

---

³³² Yeni İstanbul 22 Ağustos 1950

propagandalara, maddî ve mânevi baskılara rağmen alınan bu neticede ayrıca dikkate değer bulunmuştur.³³³

İktidarın seçimlerin sonuçlarına ilişkin bakışı açısından ise Mümtaz Faik Fenik'e göre muhtar seçimlerinde elde edilen kısmi rakamlar, her ne kadar Demokrat Partinin çok lehinde isede memnun edecek derecede gözükmemiştir. Milletvekilleri seçimlerinde Demokrat Partinin çok başarılı olduğu bazı yerlerde bu defa Halk Partisinin muhtarlıklarda zayıf da olsa bir ekseriyet kazanmış olmasına rağmen memleketin birçok yerlerinde Demokrat Parti kahir bir ekseriyetle ilerde olmuştur. Bazı köylerde ve kasabalardaki muhtar seçimlerine bakıp da, bundan memleket umumî efkârının filânca parti lehine veyahut falanca parti aleyhine döndü gibi bir mâna çıkarmak doğru değildir. Bazı gazeteciler İstanbul seçimlerinde Halk Partisinin Demokratlara nazaran ekseriyet almasını gözönünde bulundurarak, yanlış bir mukayeseye sapsmışlardır. Bir köyün veyahut bir mahallenin idaresi çok mahalli bir iştir. Bunu memleketin umumi siyasetine hâkim olan milletvekilleri seçimiyle asla ölçülemez. Muhtarlıkta şahsi sempati, şahsi güven ve bazı mahalli ihtiyaçları kolaylıkla karşılayabilmek hususiyeti rol oynamaktadır.³³⁴

Fenik'e göre ayrıca Şehirliler muhtar seçimleriyle pek alâkadar değildirler. Çünkü şehirlinin muhtarla, köylü kadar münasebeti yoktur. Büyük şehirlerde, çoğu muhtarın kim olduğunu bile bilmemekte, muhtar seçimlerine fazla bir alâka göstermemektedir. Büyük şehirlerde seçime nisbet aşağı yukarı yüzde 5 iken köylerde muhtar seçimlerinde iştirak nisbeti yüzde 90 hattâ yüzde yüzdür. Çünkü köylünün bütün işi muhtarladır. Daima onunla temas etmektedir. İşte büyük şehirlerdeki kayıtsızlık ve alâkasızlık, bir vilâyet dâhilindeki muhtar seçimlerinin ye-kûnu üzerinde çok menfî bir tesir yapmaktadır. Muhtar seçimlerine şehirlinin alâkasını celbedecek derecede bir propaganda yapılmamıştır. Birçok kimseler 13 Ağustos'ta muhtar seçimi olduğundan dahi habersiz kalmışlardır. Bütün partiler, gerek Demokrat Parti, gerek Halk Partisi büyük şehirlerde muhtar seçimleriyle fazla meşgul olmamıştır. Zafer dâhil olduğu halde bütün gazeteler, muhtar seçimlerini kâfi derecede vuzuhla umumî efkâra sunmamış olmaları halkın seçimlere bigâne kalmasının başlıca sebeplerinden biri olmuştur. Onun için Demokrat Partinin kahir

³³³ Ulus 20 Ağustos 1950

³³⁴ Zafer 18 Ağustos 1950, Mümtaz Faik FENİK, " Muhtar Seçimlerinden Belediye Seçimlerine"

ekseriyetle kazandığı yerlerde dahi, muhtar seçimlerinin neticelerini halkın siyasi temayülünü tam tesbit eder mahiyetinde telâkki etmemek gerekmektedir.

Milliyet'te Muhtar Seçim Sonuçlarını değerlendiren Ali Naci Karacan'a göre Seçimlerin ilk rakamlarına göre Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul'da yüzde 60-65 çoğunluk temin etmiştir. Anadolu'da Çanakkale, Balıkesir, Ankara, Manisa, Erzincan'da Demokratlar, Adana, Samsun, Giresun, Trabzon, Sinop'ta ve daha diğer bazı yerlerde Halk Partisinin ekseriyet kazandığı haber verilmiştir. O ana kadar alınan rakamlara göre, muhtar seçimlerinin Demokrat Parti için başarı teşkil edecek şekilde neticelenmiş olduğunu iddia edilememektedir. İktidara geçtiğinin tam üçüncü ayında Demokrat Partinin verdiği ilk seçim imtihanı yine partinin hataları yüzünden beklenen neticeyi vermemiştir.³³⁵

Karacan'a göre Muhtar seçimleri tamamen kaybedilmemiş olsa bile Cumhuriyet Halk Partisinin heyelân halinde yıkılışından üç ay sonra Demokrat Parti ile atbaşı beraber gidecek şekilde oy almasının 3 sebebi olmuştur:

" 1 — *Demokrat Parti 14 Mayıs zaferine fazla güvenmiştir. Halk efkârını nasıl olsa kazanmış olduğunu ve kendisini İktidara getiren halkın muhtar seçimlerinde de aynı şekilde aynı haleti ruhiye ile hareket edeceğini mülahaza etmiştir. Seçimlerin neticesine olan itimat yüzünden parti teşkilâtında yeter derecede çalışılmamıştır. O kadar çalışılmamıştır ki İstanbul'da bazı sandık başlarına giden bir kısım Demokrat Partililer sandığa atacak rey puslası bulamamışlardır.*

2 — *Halkı seçime iştirake teşvik etmek söyle dursun, bilhassa muhtar namzetlerini tâyinde ocak ve bucaklarda yoklama yapılmamış, parti il idare Kurulu ve Müfettişlik, adayları şahsen tâyin, tercih ve tefrik etmişlerdir. Bu suretle mahalli teşkilâtın itimad ettiği, sevdiği ve mahalli partililerin belki ittifakla rey verecekleri kimseler yerine partinin bazı kademelerine hoş görünen, fakat tanınmayan, bilinmeyen kimseler namzet gösterilmiştir. Bu yüzden nasıl 14 Mayıs'ta bazı Halk Partililer Halk Partisi kaybetsin diye Demokrat Partiye rey vermişlerse, 13 ağustosta da birçok Demokrat Partililer bu sefer kalkıp Halk Partililere rey vermişlerdir.*

3 — *13 Ağustos'ta reyini kullanan halk 14 Mayıs'ta olduğu gibi listelerdeki adları kaale almaksızın yalnız partiler üzerinde durmamış, umumi seçimlerin aksine*

³³⁵ Milliyet 16.8.1950, Ali Naci Karacan, " Muhtar Seçimleri Bir Derstir"

olarak muhtar seçimlerinde partileri bırakmış, adayların kim olduklarına bakmıştır. Bir kısım seçmenler hangi partiden olduklarını hattâ belki farketmemişlerdir. Kendilerine faydalı olabileceklerine hükmettikleri kimselere rey vermişlerdir. Bunların bazıları halk Partili olduğu gibi bir kısmı da tek parti sisteminden beri muhtarlık etmekte, partiye kayıtlı olmasalar bile parti tarafından benimsenmekte idiler."

Karacan'a göre Demokrat Parti daha çok çalışmalı ve kendisini iktidara iten müsait meltemler mevsimi geçmeden muhtar seçimlerini kahir bir ekseriyetle kazanmalıyken, bu fırsatı kazanamamıştır. Bu durum muhalif parti tarafından enine boyuna istismar olunacaktır. İster teşkilatsızlık, ister zafer neşvesi, ister tembellik, hangi sebepten ileri gelmiş olursa olsun bu netice parlak olmamıştır. Bu netice Demokrat Parti için daha rasyonel çalışması, daha teşkilatlanması, bilhassa hükümet işlerini olduğu gibi ve hattâ hükümet işleriyle dengeli olarak parti dâvalarını da ön plâna alması lüzumunu anlatan muhim bir işaret olmuştur. Hükûmetleri İktidarda tutan ve muhalefetleri iktidara çıkaran milli seçimlerin birinci kademesi bilhassa Anadolu'da muhtar seçimleri, ikinci ve daha mühim kademesi ise Belediye Meclisleri seçimidir.

III. 1950 BELEDİYE VE İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ

A. Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Partiler

1. Demokrat Parti

Demokrat parti yerel seçimlerin yaklaştığı zamana kadar vatandaşın çözümlenmesini beklediği birçok dertler birikmiş veya vatandaş iktidardan beklentisi olan sorunların çözülmesi için icraatleri görmek istemektedir. Bu talepler ise meclise milletvekilleri tarafından yansıtılmaktadır. Milletvekilleri seçmenlerden. "*Artık lâfi bırakın iş yapın*" diyen mektuplar almaktadırlar. Toprak reformu konusunda "*Ankara'nın yakın köylerinde toprak tevziatı yapmak 21 milyonluk Türk köylüsünü tatmin etmez ve etmemiştir*" şeklinde eleştirilere uğramaktadır. Yol vergisinden ve tahsilindeki adaletsizlikten şikâyetler vardır. "*Yüz bin lira kazanan bir tüccar da 18 lira veriyor, 100 lira ücret alan bir memur da 18 lira veriyor, hiç kazancı olmayan köylüden de aynı parayı alıyoruz. Kazanca göre bunu tanzim etmek icabeder.*"

şeklinde itirazlar vardır. Tarım kredi kooperatiflerine gelince: *Bu teşekküller kuruluşundan beri kötü bir zihniyetle idare edilmiş ve halkı kooperatiften soğutmuştur. Bunlar üreticinin kredi ihtiyacını karşılamak şöyle dursun kanunun yasakladığı tefeciliği yapmakta, masraf ve faiz olarak, mürekkep faiz almaktadır, köyliüyü daha kooperatif denince kaçar, nefret eder hale getirmek üzeredir. Dolayısıyla tarım kredi kooperatifleri o haliyle yararlı değil zararlı addedilmektedir. Seçmenlerimin duygularına tercüman olmak gerekirse, bakanlıklarda, bakanların yakınları olan genel müdür, müsteşar ve valiler hâlâ eski zihniyetin esiridirler. Onlar düzelememiştir. Çiftçimiz hâlâ Nuh nebiden kalma usullerden kurtulamamıştır, Marshall yardımından kaç çiftçinin istifade ederek modern tarım aleti aldığı meçhuldür. Bu piyangodan büyük ikramiye çıkması gibi bir olasılığa dönmüştür. Ayrıca o yıl kuraklığın yanı sıra çekirge ve süne zararlısı da bölgeleri vurmuştur. 44 ilde toplam 10.023.274 dekar arazi çekirge istilâsına mâruzdur. Süne istilasına ise 6 ilde 388.165 dekar alanı etkisi altına almıştır.*³³⁶

Demokrat Partinin iktidarının ilk aylarındaki dönem içerisinde ülkemizde belediyelerinin durumunu ve iktidarın konuya yaklaşımını, mecliste Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in sorusuna cevap veren İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu'nun cevabında verdiği bilgilerden çıkarmak mümkündür. Mehmet Özbey'e göre ülkedeki belediyelerin durumu şöyledir: Birçok, il, ilçe, bucak ve köylerimizin henüz harita ve imar plânları yapılmamış, inşaat da alabildiğine ve gelişigüzel devam edip gitmektedir, yollarımız da yoktur. Yine birçok il, ilçe ve köylerimizde içme suları pek perişan ve gayri sıhhi vaziyettedirler. Halen iller Bankası bu çok hayati ve zaruri olan ihtiyaçları karşılayamayacak bir durumdadır.³³⁷

Demokrat Parti, belediye seçimlerine hazırlık kapsamında 6 Ağustos'ta Ankara Sergievi'nde ocak, bucak, ilçe ve il idare kurulları başkan ve üyelerinin katılımıyla, partinin belediye seçimlerinde göstereceği adayların seçimi için bir toplantı yapmıştır. Devlet Bakanı Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu ve DP İstanbul Müfettişi Hüsnü Yaman'ın hazır bulunduğu toplantı, saat 14 de Ankara Demokrat Parti İl İdare Kurulu Başkanı Avukat Atıf Benderlioğlu'nun kısa bir açış nutkuyla

³³⁶ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX CİLT :3 TOPLANTI : 1 On altıncı Birleşim 8.XII. 1950 Cuma

³³⁷ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM:IX CİLT : 3 TOPLANTI ; 1 On dördüncü Birleşim 4.XII. 1950 Pazartesi s.29

açılmıştır. Toplantı başkanlığına adaylar arasında en fazla oy alan Atıf Benderlioğlu seçilmiştir. Bundan sonra partililerin yoklaması yapılarak 360 delegeden 281 inin seçime iştirak için hazır olduğu anlaşılmıştır. Ekseriyetin mevcut olduğu bu suretle görüldükten sonra yoklamaya iştirak edecek adayların listesi ve kısa hal tercümeleri okunmuştur. Yoklamaya 214 partili iştirak etmiş, Bunların içinden 41 asil 41 yedek olmak üzere 82 aday seçilmiştir.³³⁸

Demokrat Parti Belediye seçimleri ile ilgili ilk adımı Menderes'in temmuz ayının 20 sinden itibaren İstanbul ziyareti ve şehrin sorunları ile ilgili vali ve belediye başkanı ile görüşmesiyle atmıştır. Menderes basına demecinde, şehrin su, kışlık kömür ve gıda maddeleri üzerinde geniş açıklamalar yapmış, fiyatların ucuzlatılması için çalışmalar yapıldığından bahsetmiştir.³³⁹ Menderes ayrıca, iktidarı ele aldığımız zaman vatandaş hak ve hürriyetlerini kısıtlayan birçok antidemokratik kanun ve hükümlerin mevcut olduğunu, iki aylık bir faaliyet devresi içinde bir hayli antidemokratik kanun ve hükümlerin değiştirildiğini veya kaldırıldığını söylemiştir. Demokratik bir idarenin kurulması konusunda muhalefetin elinde kendilerine yöneltilebilecek hiçbir silâh bırakılmayacaklarını, Demokrat Parti ve onun iktidarının muhalefette kamuoyuna verdikleri sözlere tamamıyla sâdik kalacaklarını söylemiştir.

Demokrat Parti Belediyeler konusunda özellikle nüfus yönünden en büyük şehir olma özelliğini taşıyan İstanbul şehri için yenilik getireceğini ve şehri bu konuda rahatlatacağını vaat etmiştir. Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Samed Ağaoğlu Demokrat Parti il merkezinde yaptığı basın toplantısında Cumhuriyet Halk Partisi'nin belediyeler mevzuundaki eski uygulamalarını eleştirmiştir. DP'nin İstanbul için hazırladığı uygulama planını, Belediye ile vilayeti birbirinden ayırmak suretiyle hakiki bir belediye kurmak ve İstanbul Belediyesine hakiki bir belediye haline getirmek için özel yetkilerle desteklemek şeklinde özetlemiştir. Sorunları ve yönetim tasarısını ise; "*İstanbul Belediye Reisinin hazırladığı bütçeyi hükümet onaylıyor ve bu işlem aylarca sürdüğü için yapılacak işler de aksıyordu. İstanbul Belediye seçimleri neticesinde oluşturulacak şehir meclisinde çoğunluğun DP de olması doğaldır, çünkü şehir idaresinde uygulanacak yenilikler kanun konusudur ve*

³³⁸ Zafer 6 Ağustos 1950 " Muhtar Belediye Seçimi Hazırlığı "

³³⁹ Yeni İstanbul 22 Temmuz 1950; Cumhuriyet 22 Temmuz 1950

bu da iktidar partinin sorumluluğu içindedir. Fakat şehir meclisinde muhalefetin de sandalyesi olursa demokrasi sağlanır." şeklinde ortaya koymuştur.³⁴⁰

Ağustos ayı başından itibaren Belediye seçimleriyle ilgili olarak DP milletvekilleri ile ileri gelenleri, seçim bölgelerine hareket etmişlerdir. Demokrat Parti İstanbul İl İdare Kurulu parti adına Belediye seçimleri için aday gösterilmek isteyen üyelerinin 4 Ağustos akşamına kadar gerekli belgelerle birlikte bağlı buldukları İlçe İdare kuruluna müracaat etmeleri konusunda duyuru yapmıştır.³⁴¹

DP milletvekili ve aynı zamanda bir bakıma basındaki DP'nin sözcüsü olan Mümtaz Faik Fenik, Zafer gazetesindeki Belediye seçimleri ile ilgili baş makalesinde, CHP'nin belediye seçimlerinde yoğun bir faaliyet sarfederek belediye meclislerine mümkün olduğu kadar üye sokmağa çalışacağını, parti eğer belediyelerde biraz fazla kazanacak olursa bundan halk efkârının artık kendi lehlerine döndüğü neticesini çıkarmak imkânlarını arayacağını yazmıştır. Böyle bir ihtimali tahmin etmediğini belirtmekle beraber, muhtar seçimlerinin yarattığı etki ile olsa gerek böyle bir ihtimale karşı da önceden tedbir almak amacıyla yazısının devamında milletvekilliği seçimleriyle belediye seçimleri arasında herhangi bir benzerlik ve münasebet kurulmasının doğru olmayacağı tezini ileri sürmüştür.³⁴²

Fenik, makalesinde "*Halk Partisi mensupları şehir işlerine ait olması ve buna maksur kalması lazımgelen bir hizmeti, hâlâ bir politika mevzuu yapmağa ve bundan kendileri için bir propaganda unsuru çıkarmağa fevkalâde gayret etmektedir. Hepiniz bilirsiniz ki, hiç bir partiye mensup olmıyan vatandaş, yaşadığı şehirde müşahede ettiği iyilikler ve kötülüklerle de, bir parti hakkında bir fikir ve kanaat edinebilir. Ona müşahedelerinde doğruyu göstermek veyahut onu yanlış yola sevk etmek belediyelerin elindedir. Bu, netice itibariyle, milletvekilliği seçimleri üzerine de müessir olan bir unsurdur.*" demek suretiyle CHP'yi suçlarken kendi fikirleri ile ters düşmüştür. Makalenin devamında da "*Kulağımıza kadar gelen haberlere göre, bugünlerde Halk Partisinin ekseriyette bulunduğu belediyeler, esnaf, şoför gibi meslek erbabına çok ağır cezalar tarhetmeğe başlamışlardır. Ankara da bu meyandadır. Bu cezalar kesilirken ayrıca Demokrat Parti iktidara geçti de ne oldu?*

³⁴⁰ Cumhuriyet 27 Ağustos 1950

³⁴¹ Yeni İstanbul, 3 Ağustos 1950

³⁴² Zafer 6 Ağustos 1950, Mümtaz Faik Fenik " Belediye Seçimleri ve Partiler "

Siz eskisinden daha rahatsızsınız. Huzurunuz kaçtı. Ağır cezalar altında inliyorsunuz, bu hep Demokrat Partinin eseridir. Halk Partisine rey verirsiniz, bütün bunlardan kurtulacaksınız!" şeklindeki kulaktan dolma şaiyalarla halkı CHP aleyhinde etkilemeye çalışmıştır. Okurlarına: " *Belediye seçimlerinde de, şehir işlerini hiç bir politikaya ve hiçbir şahsi endişeye âlet etmiyecek olan Demokrat Partiye rey vereceğine ve böylece sadece şehrin ve şehirlinin menfaatlerini düşünen kimseleri iş başına getireceğine inanıyoruz.*" diye seslenerek, milletvekili olduğu bu partiye oy istemiştir.

Demokrat Parti Belediye Meclisi seçimleri hazırlıklar kapsamında parti teşkilatlarında yoklamalarını 7 Ağustos itibarıyla bitirmiştir. Her kaza yoklama kurulu kendi kazasının mümessillerini seçmiştir. Sonuçlar gece geç vakit Demokrat Parti İl idare Kurulu Başkanlığına bildirilmiştir. Kimlerin aday seçtikleri perşembe gününden itibaren ilan edilmeye başlanmıştır.³⁴³

Demokrat Parti aynı gün Ankara'da yaklaşmakta olan belediye meclisi seçimleri münasebetiyle bu akşam saat 20.30 da Sergievi binasında DP'liler bir toplantı yapmışlardır. Başbakan Menderes, Ankara Milletvekilleri ve kalabalık bir partili grubu toplantıda hazır bulunmuştur. Bazı hatiplerin seçimlerin ehemmiyetini belirten konuşmalarından sonra, Başbakan Adnan Menderes söz almış "*İkinci büyük kongremizi yaptığımız bu salonda heyecanla almış olduğumuz kararla 14 Mayıs zaferine ulaşmış bulunuyoruz. Aynı şekilde Ankara Belediye seçimlerinde de zafere ulaşmamızı temenni ediyorum.*" demiş ve ardından muhalefeti eleştiren ve muhalefetin eleştirilerine yanıt veren bir konuşma yapmıştır.³⁴⁴

Demokrat Parti bir taraftan Menderes tarafından muhalefetin isnat ettiği suçlamaların asılsız olduğunu iddia etse de, Zafer gazetesinde Fenik, "*İddia ettiklerine göre, ortalıkta bir istikrarsızlık varmış. Kimse yerinden emin değilmiş! Her Demokrat Partili cebinde bir kara liste ile geziyor...* Fakat bütün bu haberleri bu şayiaları çıkaranlar, yine bizzat kendileridir." derken, diğer yandan partililerinin mantığını ile " *Bu memlekette memurların siyasete karışmayacakları hakkında bir kanun maddesi vardır. Bunu bozanlar, aşırı partililik yapanlar, elbette yerlerinden uzaklaştırılacaklardır. Yarası olanın gocunmağa hakkı vardır. Memleket*

³⁴³ Yeni İstanbul 8 Ağustos 1950

³⁴⁴ Yeni İstanbul 8 Ağustos 1950; Yeni Sabah 8 Ağustos 1950

hakiki istikrar, memurların parti memuru değil, belki devlet memuru oldukları gün teessüs edecektir. .... Ne yapacaktık? Memlekette baskı yapmış, hattâ zulüm yapmış idare âmirlerini iş başında mı tutacaktık? Esasen bunlardan çoğu, değişen zihniyet karşısında artık dayanamayacaklarını anlamış ve istifa etmişlerdir. Diğerlerine gelince, kanunsuzluk yapanları kanun dairesinde değiştirmek, elbette bir iktidarın hakkıdır. Bunun dışında bazı değişiklikler olduysa, bu da ancak normal bir idare sisteminin tabii icaplarıdır." diyerek hem bu icraatlerini doğrulamış hem de savunmuştur. Ayrıca Fenik bir bakıma DP adına " *Muhalefet tahrik demek değildir. Akıllarını başlarına toplayarak akıllı bir muhalefet yapmak, tezvirden kurtulmak gerektir. Bir kaç ay için kendilerini bir dereceye kadar mazur görürüz. Çünkü hâlâ idare etmek mevkiinden ekalliyete düşmenin verdiği şaşkınlık içindedirler. Temenni edelim ki bu şaşkınlık fazla sürmesin ve sağduyu, tezvir ve tahriklerin çok üstünde bir memleket meselesi olduğunu kendilerine anlatsın!"* diyerek yakın gelecekte muhalefet için nelerin gerçekleşebileceğinin de önceden haberini vermiştir.³⁴⁵

Belediye seçimleri propaganda kampanyası kapsamında, İstanbul'da diğer partilerle paralel olarak Demokrat Partide 20 Ağustos'ta başlamıştır. Demokrat Partinin Kadıköy, Sarıyer, ve Fatih'te yaptığı üç siyasî toplantıda, söz alan hatipler Halk Partisi devrinde yapılan Belediye seçimlerinin, halkın isteğini yerine getiremediği, bundan sonra, İstanbulluların dilediklerine göre bir seçim yapılacağını belirtmişlerdir.³⁴⁶

Kadıköy'de kesif bir halk topluluğunun iştirak ettiği toplantıyı İlçe idare Kurulu adına Sami Maktalan açmış ve Belediye seçiminin önemine değinerek, İstanbul Belediyesinin şimdiye kadar tek parti idaresinde ve son derece fena bir şehir siyaseti takip ettiğini ifade etmiştir. İstanbul'un hususiyetlerini de belirten konuşmacı: " *İstanbul vatandaşı reyî ile iş başına gelen ve ona dayanarak iş görmek durumunda olan bir Belediyeye 3 Eylül'de kavuşacaktır. Hür ve emniyetli bir seçim ile iş başına gelecek yeni Belediye Meclisine büyük ve mesuliyetli vazifeler terettüp etmektedir. Tarihi İstanbul şehri bugüne kadar keyfi bir gidişin kötü örneklerine şahit olmuştur. Belediye hizmeti olarak önümüzde hata, murakabesizlik, suiistimal*

---

³⁴⁵ Zafer 8 Ağustos 1950 Mümtaz Faik Fenik " Muhalefet Tahrik Demek Değildir. "

³⁴⁶ Yeni İstanbul 21 Ağustos 1950

yıĝınları durmaktadır. Muhterem İstanbul halkı bu kötü örneklerin başlıca müsebbibi olan Halk Partisine bir defa daha Belediyelerini teslim etmeyecektir." demiştir.

Sonrasında Avukat Muzaffer Erer bir konuşma yaparak Belediyenin çeşitli sahalardaki icraatını şiddetle tenkid etmiş ve Belediye hizmetlerinde şimdiye kadar halk menfaatinin asla birinci plânda yer almadığını belirterek, 3 Eylül'de vatandaşların DP adaylarına oy vermesini istemiştir. Bundan sonra Tahir Kaşıkçı, İbrahim Höyi ve Turgut Bayar Belediye seçiminin önemini belirtmişler ve İstanbul'un Belediye bakımından 3 Eylül'de büyük bir talihsizlikten kurtulacağını söylemişlerdir. İstinye'de İbrahim Somay İle Avukat Necla Akmoran Demokrat Parti'nin Belediye politikasını anlatmışlardır. İstanbul milletvekili Firuzan Tekil: *"Partimiz halka hizmet yolunda en samimi niyetlerle hareket etmektedir. Belediye mevzuunda da bu böyle olacaktır. Bizim kanaatimiz şudur ki vatandaşlarımız denenmiş bir Belediye İdaresini bir defa daha denemek istemeyecekler ve bunda bir fayda görmeyeceklerdir."* şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Demokrat Partinin 23 ve 24 Ağustos'ta Eminönü, Beşiktaş, Fatih, Sarıyer ilçeleri tarafından çeşitli semtlerde seçimler için toplantılar yapılmıştır.³⁴⁷ Sarıyer ilçesi için 15.30 da Bahçeköy, Gümüşdere ve Kayserkaya köylerinde, Beşiktaş İlçesi için saat 18 de Belediye Bahçesinde, Eminönü İlçesi için saat 20.30 da Lânga ocak merkezinde, Fatih ilçesi saat 21.30 da Şehremininde, Uzunyusuf ve Çarşamba Kirmasti ocaklarında, ayrıca Rumelihisar ilçesi için de saat 20 de Bebek Bahçesinde büyük bir siyasi toplantı yapmıştır.

İstanbul'daki toplantılarda milletvekillerinden Ahmet Hamdi Başar, Nazlı Tlabar, Fahreddin Sayımer, Salahaddin Karayavuz, Hayri Yaman, İhsan Yurdoğlu, Celal Türkgeldi ve diğer hatipler konuşmuşlardır. Demokrat Parti 24 Ağustos'ta da şehrin değişik yerlerindeki toplantılarına devam etmiştir. Eminönü teşkilatı saat 20.30 da Sirkeci Vezir Bahçesinde, Beşiktaş teşkilatı saat 17.30 da Arnavutköy Kilise Meydanında, Fatih İlçesi saat 18 de Kocamustafapaşa bucak merkezinde, 21 de Şehremini Ördেকkasap ocağında, Kadıköy teşkilatı 20 de Gazhane kahvesinde, Sarıyer Teşkilatı da saat 20 de Tarabya Oteli bahçesinde birer siyasi toplantı yapmışlardır.

---

³⁴⁷ Yeni İstanbul 24 Ağustos 1950

24 Ağustos'ta Ankara Demokrat Parti merkez ilçesinde partililere verdiği uzun beyanatta Başbakan Menderes, muhalefetin politikasını şiddetle eleştirmiş ve CHP'yi tahrikçilikle itham etmiştir. Menderes, buğday fiyatları, şeker ve ekmek fiyatlarındaki indirimleri anlatıp, memurlara yaptıkları muamele hakkında hükümetin kararlarını savunmuş; Memurların, kanun dâhilinde muamele görmekte olduklarını, aralarında partcilik yapmakla suçlu olanlara karşı dahi insafli davranıldığını söylemiştir. Kore meselesi hakkında CHP'nin görüşü ve faaliyetlerini ele alarak bunları tehlikeli gördüğünü söylemiş, "*CHP'nin tenkidlerinde memleketi ikiye bölmek maksadı güdülüyor*" dedikten sonra, memleketin bozguncu faaliyet ve propagandalara açık bırakılmıyacağını söylemiştir. "*Tam askeri birliğimiz yola çıkacağı sırada, bu gibi meşum tahrikleri müsamaha ile karşılamak gafletini gösterecek değiliz!*" şeklinde konuşmuştur.³⁴⁸ Bu sözlerin ne anlama geldiği ise, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ile beraber parti gazetelerinin bazı yazarlarının hakkında kanuni takibat yapılması ile ortaya çıkmıştır. Adalet Bakanlığı bütün savcılıklara bir tamim göndererek hükümetin kararları hakkındaki yazı ve sözleri yakından takip etmelerini istemiştir.³⁴⁹ Bu durum ise muhalefet partilerini gelecek için tedirgin etmiştir.

Habip Edip Törehan, Yeni İstanbul gazetesindeki baş makalesinde İktidarın bu tutumunun yanlışlığını seçim sistemi ve muhalefetin aslında ne kadar bir halk tabanını temsil ettiğini de hatırlatarak uyarmaya çalışmıştır.³⁵⁰ Törehan:

"Şimdi memleketin idaresi büyük bir ekseriyet kazanmış olan bir partinin eline bırakılmıştır. Türk vatandaşlarının büyük ekseriyetinden rey almış olan bu partiden ve onun seçtiği hükümetten birçok yeni ve güzel şeyler beklemek hakkımız olduğu gibi onun harekâtını adım adım takip etmek selahiyetimizin de bulunduğunu kabul etmek iktiza eder. İsminden de anlaşıldığı veçhile demokrat bir partinin her seyden evvel kabul edeceği bu hakikate bizzat kendisinin inanması lâzımdır. Simdi onun karşısında tıpkı eski iktidar partisi devrinde olduğu gibi sözünü dinletebilecek

³⁴⁸ Yeni İstanbul 25 Ağustos 1950

³⁴⁹ Hakkında savcılıkça takibat yapılanlar: "Muhtar seçimlerinin neticeleri niçin hala ilân edilmiyor" başlıklı yazıdan dolayı Ankara'da Aksam Haberleri gazetesi mesulleri hakkında takibata başlanmış, bundan başka Peyami Safa'nın Ulus gazetesinin 29-30 Temmuz tarihlerinde yayınlanan fıkralarından dolayı da muharrir ve gazete mesulleri hakkında takibata başlanmıştır. Cumhuriyet 26 Ağustos 1950 ; Yeni İstanbul 25 Ağustos 1950

³⁵⁰ Yeni İstanbul 26 Ağustos 1950, Habip Edip Törehan " Parti münakaşası ve memleket idaresi"

ve icabında Büyük Millet Meclisinde endişenâk bir vaziyet ihdas edebilecek bir muhalefet yoktur. Onun için biz, Demokrat Partiden eski iktidarın yaptığı gibi hareket etmeyerek az dahi olsa muhalefeti gözden hiç uzak tutmaması lazım geldiğini bildirmek isteriz. Öteden beri hoş a gitmeyen şeylerden memnun olmadığımız hepimizce bilinen bir hakikattir. Fakat bugünkü demokrasi rejimimizde artık bunlara imkân yoktur. Bu sebepten muhalefeti eski hadiselerin yeniden tekrarı ile susturmaya çalışmak değil, onun söylediklerinde bir hakikat olup olmadığını araştırmakla daha iyi neticelere vasıl olunabileceğini zannediyoruz. Çünkü düşünmeliyiz ki bugün Millet Meclisinde ufak bir miktarda milleti temsil edenler, hakikati halde, ekseriyete yakın oy almış olan insanların mümessilleridir. Bizim Seçim Kanunumuzun nasıl olduğunu veya olması lazım geldiğini şimdi burada tetkik etmek istemiyoruz. Burada bildirmek istediğimiz cihet herhalde hangi rejim ve idare tarzında olursa olsun karşı tarafın düşüncelerinin tetkik edilmesi ve münasip ise muhalefetten gelmiş olsa dahi kabul edilmesidir. " demiş, sözü basına da getirerek " Memleketin hayati dâvaları mevzuu bahis olduğu şu zamanda muhalif, muvafık bütün matbuatın düşüncelerini ortaya koyması icap eder. Zaten demokrat bir hükümetin de istediği bundan başka bir şey değildir. Demokrat bir hükümet, matbuatı kendi için kazanmak değil, onun tenkidlerini daima nazari itibara almakla mevkiini kuvvetlendirir. Onun için biz yeni hükümetimizin matbuat düşüncelerine büyük bir ehemmiyet vereceğini kuvvetle ümit ediyoruz." şeklinde makalesini sonlandırmıştır.

Demokrat Parti İstanbul İl İdare Kurulu Belediye Seçimleri ile ilgili bir beyanname yayınlanmıştır.³⁵¹ Beyannamede;

"Muhterem hemşerilerimiz;

Partimiz 3 Eylül pazar günü yapılacak Belediye Meclisi seçimine İstanbul'un her ilçesinden ve kanunun emrettiği sayıda aday göstermek suretiyle katılmaktadır.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile teessüs eden demokratik hayatın getirdiği şartlar içinde ve ilk defa hür ve emniyetli olarak yapılacak olan Belediye seçimlerinin ifade ettiği mâna ve ehemmiyet herkes tarafından ve kolayca takdir edilir. Memleketimizde ve şehirlerimizde şimdiye kadar yapılan Belediye seçimleri, diğer bütün seçimlerde olduğu gibi vatandaşın iradesinin tezahürüne yol açmamış ve Belediye müessesesi

---

³⁵¹ Yeni İstanbul 25 Ağustos 1950

halkı temsil etmeyen fakat şef idaresine mensup bir takımadamlar tarafından keyfi kararlarla idare olunmuştur. Bu tarzı idarenin istikameti ve mahiyeti kimsenin meçhulü değildir. Buna muvazi olarak bu tarz Belediye İdarecilerinin vatandaşın haysiyetine teveccüh eden saygısız tutumu, her gün ve her yerde karşılaştığımız türlü tezahürleri ile hepimizin malûmudur. İstanbul gibi medeni, tarihi, seviyeli bir şehrin ve İstanbul gibi nezih, bir şehrin ve İstanbul gibi nezih, görgülü ve bilgili vatandaşın yıllardan beri rey hürriyetine ve kendi kendine sahip olmak haysiyetine, tek parti rejiminin Belediye namı altında kurduğu ve işletmeye uğraştığı bir idare vasıtasıyla fiilen yaptığı saygısızlık unutulur ve affedilir efalden değildir.

Şehirli bakımından, şehir hayatı da en az bu kadar kötü şartlar içindedir. Temizlik, tenvirat, kanalizasyon, gıda, su, mesken, taşıt, sağlık durumları yüz binlerce İstanbullunun yüreğini sızlatan bir laubalilik mevzuu olarak ortada durmaktadır. Vatandaşın hayatı ile birinci derecede alâkalı bulunan bu işleri yıllar yılı halledememiş ve açık bir kabiliyetsizlik göstermiş olan kimselerin ve Halk Partisinin bu defa ve tekrar vatandaşın huzuruna çıkararak, "Belediyeni bana amanet et ve bana rey ver" demesi bu şehirde yaşayan insanların hiç bir şeyin farkında olmadıklarını yine onların yüzüne söylemekten farksızdır. İstanbulluların her şeyin farkında olduklarını ve her şeyi bildiklerini ve gördüklerini, ondan rey isteyenlerin hiç tereddüde düşmeden kabul etmesi gerektir." denmiş, sonunda DP'nin yapacağı işler madde madde zikredilmiştir.

Demokrat Parti, Belediye seçimlerinde başarılı olmak için propagandasını CHP ve geçmişini kötülemeyle beraber, CHP belediyelerinin tek parti tarafından belirlendiği, halkın iradesinin ürünü olmadığı ve belediyelerin de halka yukardan bakan ve görevlerini yapmayan birimler olarak nitelemek üzerine oluşturmuştur.³⁵²

Radyonun propagandaya açılması, partileri destekleyen gazeteler, parti gazeteleri yanında, 1950 genel seçim kampanyası bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1950 genel seçiminde, radyo yoluyla propaganda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinde önemli ve belirleyici bir etkeni teşkil etmiştir.

---

³⁵² Zafer 23 Ağustos 1950 " Kendi Gözündeki Çöpü Görmeyenler"; Zafer 28 Ağustos 1950 "Belediye Ödevini Kimler Yapıyor?", " Son Söz Halkındır", " Şehir İşlerinde Bilgisiz Hareketler "

Demokrat Parti'nin propaganda kurmayları ülkenin en ücra köşelerindeki seçmenlere kadar ulaşabilmenin yollarını radyoyu etkin kullanmakta bulmuşlardır.³⁵³

Partilerin belediye seçimleri kapsamında Radyo konuşmaları 24 Ağustos itibarı ile başlamış DP adına konuşmaları Başbakan ve Parti Genel Başkanı Adnan Menderes ile birlikte, Atıf Benderlioğlu, Talat Vasfi Öz, Osman Şevki Çiçekdağ, Muhip Dranas, Mümtaz Faik Fenik gibi parti milletvekilleri ve ileri gelenleri yapmışlardır.³⁵⁴

Demokrat Parti Belediye seçimlerinin gitgide daha yakınlaşmasıyla muhalefete ve özellikle de CHP'ye karşı tavrını sertleştirmeye başlamıştır. Özellikle Kore meselesi bu konuda kırılma noktasını teşkil etmiştir. İktidar partisi basınında ve çevrelerinde CHP'nin dış politika meselesindeki doğal muhalefet davranışı, her nedense ihanet olarak algılanmış, bu partiye karşı, DP'nin gizli bir tehdit ve cezalandırma niyeti taşıdığını akla getirmiştir. Seçimler dolayısıyla Demokrat Parti'nin özeleştirisi yapıp göremediği kendi davranışlarının radyo konuşması sırasında İnönü tarafından özetlenmesinin Menderes tarafından karşılığı ise basit bir geçmiş icraat demagojisi ile "ikiyüzlü politikacı" "iktidar iptilası" gibi suçlamalarla karşılaşmak olmuştur.³⁵⁵

Demokrat Parti garip bir şekilde yerel seçimleri kaybetme ile ilgili olarak bir takım takıntılara sahip olmuştur. Bu takıntı da "*eğer yerel seçimleri iktidar almazsa iktidarın yıpranacağı*" ön yargısıdır. DP yazarlarından Hikmet Yazıcıoğlu bir makalesinde CHP'yi "*Kaybettikleri iktidarın, başkasına yaramaması için, muhtar, belediye ve il genel meclisleri seçimlerini kazanmak, bu suretle, genç iktidarın yıpranmasını sağlamak!.O zaman, göğüslerini gere gere, Demokrat Partiye hücumlar yapabilecekler ve onun aldığı ve alabileceği müsbet kararları sabote edebileceklerdir*" ifadeleriyle adeta plan yapmakla suçlamıştır.³⁵⁶

DP'nin muhalefet anlayışı, Zafer gazetesinde yayınlanan bir fıkra ile ifadesini bulmuştur. Zafer gazetesinde Bektaşî tefsiri başlığıyla ve yedekçi rümuzyuyla sayfa

---

³⁵³ Necati Özkan, **Seçim Kazandıran Kampanyalar**, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş. İstanbul 2002, s.27-29

³⁵⁴ Zafer 28 Ağustos 1950

³⁵⁵ Yeni İstanbul 29Ağustos 1950 "İsmet İnönü' dün Radyo'da Bir Propaganda Konuşması Yaptı", "Başbakan'ın İnönü'ye Cevabı" ; Aynı Tarihi 28 Ağustos 1950

³⁵⁶ Zafer 9 Ağustos 1950 Hikmet Yazıcıoğlu "Kılık Değiştiren Yeni C H P Oyunları!". "

alt köşesindeki kısa yazıda "*Muhalefet yapmayınız! Ama ne zaman; memleketin yüksek menfaatleri bahis mevzuu olduğu zaman! Fakat muhalefet bu ikazı bir tehdit manasına bir baskı manasına alıyormuş!... tefsire göre değişir*" denmekte, beктаşının cenabı hakkın huzuruna çıkamayacak kadar temiz olmadığınız zaman namaz kılmayınız deyişinden sadece namaz kılmayınız kısmını algıladıkları ile ilgili CHP muhalefetine nazire yapılmıştır.³⁵⁷ Buradan da Memleketin yüksek menfaatleri varsa muhalefet susmalı, hükümet ne yaparsa onu düşünmeden desteklemelidir. Hükümet iktidar olduğu için memleketin yüksek menfaatlerini sadece o düşünebilir! Muhalefet bu konularda fikir yürütme kabiliyetine sahip değildir." gibi bir yanlış önyargı, ile sakat düşünüş tarzının parti yayın organının bakış açlarına hâkim olduğu kanısını oluşturmuştur.

Demokrat Parti tüm propagandalarında demokrasiyi ülkeye getiren parti olma iddiasını kuvvetle savunmuştur. Partiye göre partinin kuruluşundan sonraki 4 yıllık çabaları sayesinde ülkeye demokrasi gelmiştir. Hatta yerel seçimlerle ilgili kanunları bile değiştirmeleri bunun ıspatı olmuştur. Mümtaz Faik Fenik, makalesinde "*Bir iktidar partisinin elinde, iktidar partisine kuvvet sağlayan, muhtar seçimleri, belediye seçimleri, il genel meclis seçimleri kanunları dahi, sırf demokratik esaslara bağlanmak için tadil edilmiştir. Yani yeni iktidar, Halk Partisi zamanında olduğu gibi elindeki kanunların kendisine bahşettiği kuvvete değil, belki milletin hakiki iradesinin tecellisine kıymet vermiş, bir partinin ancak milletin sevgisiyle itimadıyla muvaffak olacağını göstermiştir.*"³⁵⁸ demiştir.

Bütün bunlarla birlikte Demokrat Parti seçimlerde nasıl çalışılması gerektiğini de çok iyi bilmiştir. Seçimlerde oy alabilmek için halka inebilmiştir. Cüneyt Arcayürek Gümüşhane'de yapılan 1950 belediye seçimini izlerken, iki ayrıntı dikkatini çekmiştir. CHP'nin ağır, durgun, yerinden oynaması güç örgütüne egemen olan hava ile DP'ye hizmet veren yerel insanların tutumu arasında büyük ayırım göze çarpmaktadır. DP örgütünün hemen her kesimi, halkın içinden çıkan insanlardan oluşmakta, CHP örgütü ise, daha çok o yörenin maddî ve manevî egemenliğini ele geçirmiş kişilerden oluşmaktadır. Gümüşhane seçimini büyük oy farkıyla CHP yitirmiştir. DP'liler basit bir belediye seçimini partilerinin kazanması için ev ev

³⁵⁷ Zafer 10 Ağustos 1950 " Akıntıya Kürek, Bektaş Tefsiri "

³⁵⁸ Zafer10 Ağustos1951 M.Faik Fenik "Tahrif Üzerine Tahrik Sistemi"

dolaşırken, CHP'liler propaganda için Ankara'dan gelen büyük, ünlü kişilerin yapacakları konuşmalarla sonuç alabileceklerini sanmışlardır. CHP, eski alışkanlıklarından arınarak bir türlü halka inememiştir. Sandık günü, DP'liler hastalarını, yatalak ihtiyarları bile sırtlarına vurup, «Tek oy, oydur» mantığıyla sandık başlarına taşımışlardır.³⁵⁹

Elazığ'da Demokrat Parti mensuplarının kendi aralarında başkanlık için anlaşamamakta oldukları ve bu yüzden kuvvetleri zaafa uğramadıkları hakkında haberler gazetelerde yer almıştır.³⁶⁰

Belediye Seçimlerinde Zafer gazetesindeki makalesiyle, DP'nin belediye seçimlerine bakış açısını açıklayan Mümtaz Faik Fenik, Ankara belediyesi ile ilgili kendince birçok aksaklığı sıraladıktan sonra halkı etkilemek için klasik bir yaklaşımla belediye idaresi ile hükümetin aynı partide olması gereğinden bahsetmiş; "..... Şimdi belediye seçimleri geliyor. Bununla büyük şehirlerdeki halkın yakından alâkadar olması zarurîdir. Çünkü içinde yaşadığımız şehir bizimdir. Kanalizasyonumuz yoksa evlerimize su gelmiyorsa, münakale vasıtaları iyi ve muntazam işlemiyorsa, bütün bunların ıstıraplarını hep biz çekeceğiz. Evimizin içini tanzim ederken nasıl dikkatli davranmamız lazımsa, yaşadığımız şehrin de bizim ihtiyaçlarımızı en kolay, en ucuz ve en rahat bir şekilde karşılaması lâzımdır. Bu da ancak kuvvetli bir belediyeye sahip olmakla mümkün olabilir. Altındağlı bugün susuzluktan şikâyetçidir; Yenişehirli asfaltların köstebek yuvası haline gelmesinden şikâyetçidir; şoförler cezalardan şikâyetçidir; gecekondu sahibi evinin yıkılma tehdidi altında bulunmasından şikâyetçidir. Peki bütün bu şikâyetleri nasıl önlemek kaabildir?.. Hükümet, Demokrat Partide, fakat belediye Halk Partisinin elinde olursa, bu şehir işlerinin tanziminde iktidarın ne rolü olabilir? İşte şehirlinin, bu ince noktaya dikkat etmesi, ve ona göre, belediye seçimlerine büyük bir alâka göstermesi kadar tabî bir şey olamaz. Temenni edelim ki, bu defa bu hakikat herkesçe anlaşılmiş olsun, ve 3 Eylülde yapılacak belediye seçimleri fazla bir alâka görsün. Nihayet tanzim edeceğimiz şey, bulunduğumuz şehir, yâni aşağı yukarı

³⁵⁹ Cüneyt Arcayürek, **Demokrasinin İlk Yılları**, Bilgi Yayınları, Ankara 1982 s.247

³⁶⁰ Yeni İstanbul 7 Ağustos 1950

evimizin içi, kendi rahatımız, kendi huzurumuz ve kendi sıhhatimizdir.³⁶¹ şeklinde yönlendirmelerde bulunmuştur.

Zonguldak İl merkezinde belediye seçimi dolayısıyla propaganda yapan DP hatipleri oldukça mutedil bir lisanla konuştukları halde civar ilçelerde iktidar sözcüleri maalesef çok çirkin bir takım tezvirlerle başvurmuşlardır. 20 Ağustos günü Kozlu bucak merkezinde kahvehanede yapılan bir DP toplantısına Zonguldak Milletvekili Suat Başol fevkalâde ağır ve çirkin bazı isnatlarda bulunduğu için Kozlu CHP bucak idare kurulu, vilâyet makamı ile adliye makamları nezdinde gereken şikâyet ve protestoda bulunmuştur.³⁶²

Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu 26 Ağustos günü öğleden sonra DP merkezinde bir basın toplantısı yapmıştır. Ağaoğlu geçen bütün belediye seçimlerinin herkesçe malûm olan usul ve şekillerde, maddî ve manevi baskılar altında yapılmış olduğunu ve İstanbulluların esnafı, amelesi, tacir ve şehirlisiyle bu baskıları daima hatırladıklarından bahsetmiştir.³⁶³ Ağaoğlu:

" *Demokratik idarenin bir cephesini belediyeler teşkil eder. Belediye seçimleri, şehirlerin mânevi şahsiyet alması demektir. Bunun içindir ki bütün Garp demokrasilerinde belediyeler ve belediye seçimleri, vatandaşların üzerinde hassasiyetle durdukları mevzulardır. Kabul etmek lâzımdır ki; sözle demokratik sistemler kurarak hakikatle bu sistemlerin en esaslı bir noktasında tahakküm hedefini tahakkuk ettirecek bir inhiraf yapmayı bir nevi idare yolu sayan eski İktidar, belediye reislerini, valiler ve içişleri bakanları tararından azledilmesi, seçimlerin tasdike tâbi tutulması gibi vasıtalarla memleketimizde hakiki belediyelerin kurulmasını daima önleyegelmiştir. Bunun içindir ki belediyeler, daima idarenin elinde birer oyuncak olmaktan ileri gitmemiştir. Eski iktidar, hattâ, bazı şehirlerde ki, başında İstanbul gelmektedir, belediye reisliği ile valiliği birleştirmek suretiyle bu şehirler üzerinde tasallutunu en ileri bir dereceye getirmiştir. Bunun içindir ki Memleketimizde demokratik rejimin yerleşmesini gaye edinen partimiz, belediye reisliği ile valiliğin birbirinden mutlak şekilde ayrılması prensipini kabul ve ilân etti. Bu prensibin tatbikine en yakın bir zamanda geçilecektir.*" demiştir.

³⁶¹ Zafer 18 Ağustos 1950, M.Faik Fenik " Muhtar Seçimlerinden Belediye Seçimlerine"

³⁶² Ulus 30 Ağustos 1950

³⁶³ Yeni İstanbul 27 Ağustos 1950

Ağaoğlu muhalefet partilerinin, bütün faaliyetlerini İstanbul'da toplamış olduklarını, genel sekreterlerinden liderlerine kadar büyüklü küçüklü bütün şahsiyetlerin İstanbul'da bulduklarını, fakat bu zevat ve bilhassa Halk Partisi erkânının İstanbul'da belediye seçimlerinden, İstanbul'un ihtiyaç ve arzularından katiyen bahsetmeyip, bütün sözleri ve yazıları büyük politika içinde tenkid hududunu hakikaten çoktan aşmış bulunan bir tarz ve edâ ile DP'ye ve hükümetine saldırdıklarından söz etmiştir. Ağaoğlu konuşmasında CHP eski bakanların propaganda konuşmalarındaki sözlerine; "*Şimdi son iki üç gün zarfında sözde seçim propagandası altında söylenen ve yazılan bazı fikirlere temas etmek istiyorum:*

Halk Partisinin eski bakanlarından birisi diyor ki:

"Belediye seçimlerinin Halk Partisi tarafından kazanılması memlekette siyasi bir muvazenenin kurulmasına vesile olur. Bu suretle Mecliste çok kahir bir ekseriyet kazanmış olan Demokrat Partinin tahakkümüne mâni olmak imkânı elde edilir...

Bu sözü ciddiye almak ve mantıkla izahına çalışmak beyhudedir. Eğer böyle bir kaide olsaydı, milletvekilleri seçimlerinden başka seçimleri yapmaya lüzum kalmaz. Muhtar, belediye ve umum meclis seçimleri meclis seçimlerini kazanmayan partiler arasında meselâ kur'a ile taayyün ederdi!

Yine bir eski bakan diyor ki:

"Demokrat Parti şimdi bir şefler partisidir. Zira parti genel kurul âzaları aynı zamanda hükümete geçmişlerdir..,

Bu fikir, yalnız başına bile onu söyleyen zatın zihniyetini belirtmeye kâfidir. Devletin gayri mesul insanlar ve partinin umumî merkezleri tarafından idare edilmesine alışmış olanlar, partide ve hükümette aynı zamanda mesuliyet atarak amme işlerinin mesul olmayan ellerden kurtarılması gibi normal bir düşünceye sahip olamazlar. " şeklinde cevap vermiştir.

Belediye seçimlerinin yaklaştığı dönemlerde muhtar seçim sonuçlarının tam kesinliğe ulaşmamış olması muhalefette ve kamuoyunda sorular oluşturmaya başlamasıyla, DP, propaganda yönünden bu konuda faaliyete geçmiştir. Kendi yayın organı olan Zafer gazetesinde bakanları seviyesinde açıklamalar yayınlatarak, muhtar

seçim sonuçlarının kendi lehlerinde sonuçlandığına dair kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır.³⁶⁴

Bu seçimlerde, Demokrat Partinin Belediye Meclisi için belirlediği adaylardan bazıları çekilmiş veya istifa etmişlerdir. Bu kapsamda İzmir'de DP erkânından Haydar Dünder seçildiği Belediye Meclisi adaylığından istifa etmiş, Osman Kibar da sıhhi sebepler ileri sürerek, DP İzmir İlçe Başkanlığından çekilmiştir.³⁶⁵

DP Ankara Merkez İlçesi Belediye Meclis adayları Merkez İlçesi, ilçerinde DP Ankara İl Başkanı Atıf Benderlioğlu ile Zafer Gazetesi Yazarlarından Hikmet Yazıcıoğlu ile iki kadın aday bulunan 58 kişiden oluşmuştur. Çankaya İlçesi listesi ise içinde Zafer Gazetesi Başyazarı DP milletvekili Mümtaz Faik Fenik'in eşi Adviyeye Fenik dâhil 24 kişiden oluşmuştur.³⁶⁶

Belediye Seçimleri sonrasında Demokrat Parti, yaklaşık bir buçuk ay sonra yapılacak İl Genel Meclisi Seçimlerine de önem vermiş ve bu yönde faaliyetlerine hız vermiştir.

Bu dönem içinde DP iktidarının çözmesi gereken önemli sosyal ve ekonomik problemlerden biri Bulgaristan'dan sürülen göçmenler meselesi oluşturmuştur. Bu durum bir bakıma DP'nin dış politikada Kore hamlesinin bir karşı hamlesi olarak ortaya çıkmıştır.

Göçmen meselesinin çözümü için konunun milli bir mahiyet alması ve halkın da kendisine düşen alâkayı göstermesi için girişimlerde bulunulmuştur. Göçmenlere Yardım Derneği faaliyete geçirilmiştir. İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu bu konuda " .. *Meselâ memleketimizde 40 bin köy vardır. Her köye ikişer göçmen yerleştirecek olursak 80 bin göçmen yerleşmiş olur. Binaenaleyh yalnız hükümet değil, halkta sinesinde göçmenlere yer vermelidir. Şehirlerimiz de bundan müstağni kalmamalıdır.*" yaklaşımında olmuştur.³⁶⁷

---

³⁶⁴ Zafer 15 Ağustos 1950 " İçişleri Bakanının Verdiği Beyanat" ; Zafer 27 Ağustos 1950 ," DP İl Başkanı Atıf Benderlioğlu'nun Demeci"; Zafer, 28 Ağustos 1950," F.L.Karaosmanoğlu'nun Beyanatı";

³⁶⁵ Yeni İstanbul 15 Ağustos 1950

³⁶⁶ Zafer 15 Ağustos 1950

³⁶⁷ Cumhuriyet 2 Ekim 1950 "Göçmenlere Dair İç İşleri Bakanının Demeci"

Bir başka problem ise dönem içinde büyük bir sosyal sorun haline gelmiş olan "Mesken Buhranı" şeklinde adlandırılan konut sorunu olmuştur.

Bu konuyu çözmek için İçişleri Bakanlığı Ankara Belediyesinden de 5 üyenin iştirak ettiği komisyon kurarak "Mesken yapımını kolaylaştırma kanunu" tasarısı hazırlamıştır. Gerekçe olarak ise 1943 yılından beri hissedilmeğe başlanan mesken sıkıntısını önlemek, mesken yaptırımları teşvik etmek ve ucuz yapının temel şartı olan ucuz arsâyı bulmak ve böylece arsa spekülasyonuna mani olmak ve zaruret dolayısıyla gelişigüzel yerlere hattâ başkasının arsası üzerine kaçak inşaat yapmayı önlemek maksadıyla çıkarılmış bulunan 5218 ve 5228 sayılı kanunlarla, bu kanunlara göre yapılacak yapıları disiplin altına almak, şahsın mülkiyet hakkını siyanet etmek üzere çıkarılan 5431 sayılı kanunun uygulamasında, edinilen tecrübelerden, mevcut mevzuatın maksada tamamen yetmediği, bazı değişiklik ve eklemelerle tüm yurttaki bu sorunu çözmeyi amaçladığı gösterilmiştir.³⁶⁸

Demokrat Parti tarafından muhalefet partilerine baskı maksatlı olarak seçim propagandaları esnasındaki konuşmalarından dolayı savcılıklar tarafından sorguya çekilmeleri sağlanmış, muhalefete bu konuda konuşmaması, muhalefet yapmaması için gözdağı verilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 7 Ekim'de Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur'un İstanbul'da yapmış olduğu bir konuşmadan dolayı Ceza Kanununun 161 inci maddesine aykırı olarak toplantıda konuşma yapmaktan itham edilerek sorgusu yapılmış,³⁶⁹ yine 9 Ekim'de Millet Partisinden Sadık Aldoğan, Ağustos ayında Mecidiyeköy'de belediye seçimlerinde yaptığı bir propaganda konuşmasında, Cumhurbaşkanına hakaretten dolayı, Ankara Cumhuriyet Savcılığında ifadesi alınmıştır. Aldoğan sözü geçen konuşmada Celâl Bayar'ın 1937 yılında Başbakan iken yaptığı icrâata temas ettiğini söylemekten başka hakaret içeren bir ifade kullanmadığını ileri sürmüştür.³⁷⁰ 10 Ekim'de de 3 üncü Asliye Ceza mahkemesinde CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Muhtar seçimleri sırasında Bozuyükte yaptığı konuşmanın Seçim Kanununa aykırı olduğu iddiası ile açılan davada şahitler dinlenmiştir.³⁷¹ Tanık olarak dinlenen Ulus gazetesi muhabirlerinden Faruk Taşkiran konuşmanın partililerle bir sohbet mahiyetinde olduğunu parti mese-

³⁶⁸ Cumhuriyet 6 Ekim 1950 " Mesken Buhranına Karşı Yeni Tedbirler Alınıyor"

³⁶⁹ Yeni İstanbul 8 Ekim 1950; Cumhuriyet 8 Ekim 1950

³⁷⁰ Cumhuriyet 10 Ekim 1950

³⁷¹ Cumhuriyet 11 Ekim 1950

leleri ve dış siyâsetten bahsedildiğini, propagandaya taallûk eden bir şey işitmediğini ve konuşma metninin Kasım Gülek tarafından kendisine verilerek Ulus gazetesine bildirdiğini, bu metnin de aynen yayınlandığını söylemiştir. Ayrıca hükümeti tenkid ve tahkir ettikleri iddiasıyla Silivri'de Kurfallı köyünden Cemal ve Yusuf adlı CHP taraftarı kişiler tutuklanarak hapse atılmışlardır.³⁷²

Demokrat Parti İl Genel Meclis Seçimlerine birkaç gün kaldığı, Ekim ayının 10'u itibarıyla muhalefete karşı olan hazımsızlığı artmış, parti milletvekilleri bu konuda bir tedbir almak için " *fesâdcılığı önleme*" adlı " *memlekette umumi bir huzursuzluk yaratmağa ve efkârı bulandırmağa matuf hareketleri önlemeyi derpiş eden*" birçok Demokrat milletvekillerinin imzasını taşıyan bir kanun teklifinin hazırlandığı rivayet edilmiştir. Muhalefet milletvekilleri bunu, hükümetin Meclise sunmakta olduğu mühim kanun tasarıları ile, yeni bütçe hakkındaki muhalefetin görüş ve tenkidlerini tesbit için yapıldığını değerlendirmişlerdir.³⁷³ Mekki Said Esen 12 Ekim tarihli haberinde³⁷⁴ " *Geçen zaman zarfındaki tecrübeler, Demokrat çevrelere göre, bilhassa muhalefetin tuttuğu yol muvacehesinde başlangıçtaki iyimserlere hak verdirmemiştir. Gene Demokrat çevrelerdeki şikâyetler daha ziyade iktidarın aşırı bir müsamaha gösterdiği noktasında birleşiyor. Demokratlar «Bu müsamaha genç demokrasimizin örselenmesi pahasına son haddine çıkarılmıştır.» demektedirler. Büyük Millet Meclisinin açılışı arifesinde, bu şikâyetlerini Demokrat Parti Meclîs Grubuna geniş ölçüde intikal edeceği tahmin olunuyordu. Grup toplantılarının arifesinde İctimaa çağırılan küçük kongrenin başlıca mevzuunu da bu meselenin teşkil edeceği sanılmaktadır. İstîşari mahiyette olmakla beraber, toplantıda varılacak kararların, bundan sonraki icraatın istikametini aydınlatması bakımından ehemmiyeti, muhalif çevrelerce de kabul edilmektedir.*" şeklinde Demokrat Partinin bu konudaki yaklaşımını aktarmıştır.

Aynı gazeteci 13 Ekim tarihinde yaptığı haberde Hükümetin iç politikada esaslı tedbirler almaya doğru gittiğini, Bakanlar Kurulunun 5 saat süren toplantısında bu konuda uzun müzakereler olduğunu aktarmış, muhalefetin yayılım ateşi altında bulunan Adnan Menderes hükümetinin, kendi partisi tarafından da aksi istikamette

³⁷² Yeni Sabah 15 Ekim 1950; Cumhuriyet 14 Ekim 1950

³⁷³ Yeni İstanbul 11 Ekim 1950; Cumhuriyet 11 Ekim 1950

³⁷⁴ Cumhuriyet 13 Ekim 1950 "D. P. İstîşarî Kongresi 20 Ekimde Toplanacak"

tenkidlere uğramasının muhtemel olduğunu değerlendirmiştir. Demokrat Parti çevrelerinde, muhalefet adı altında tutulan yolun hükümeti tanımamazlığa kadar vardırılmak istendiği, Malatya Belediyesindeki fotoğraf olayının da bunun örneği olduğunun ısrarla dile getirildiğini aktarmış, teşkilâtteki galeyanın son haddine vardığı ve pârtilerârası ilişkilerin çok nazik bir şekil aldığını belirtmiştir. Seçim dairelerinden dönen DP Milletvekillerinin de bu durumu şiddetle tenkide hazırladıklarını yazmıştır.³⁷⁵

Demokrat Parti tarafından bu konuda ilk hamle, muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisinin maddi kaynaklarını kesme düşüncesini hayata geçirmek olmuştur. DP çevrelerinde çıkarılan söylentilerde, Cumhuriyet Halk Partisinin muazzam, bir servete malik olması bazı çevrelerde endişeli değerlendirmelere yol açtığı, Halk Partisinin, mazinin istibdad temayülleri bekayasını henüz bünyesinde taşımakta olduğuna dair iddiaların, bu endişelerin kaynağını teşkil ettiği dile getirilmiştir. Siyasi ve ciddi hâdise telakki edilen bu muazzam servetin yeni demokratik mücadelede nizam bozucu bir tesiri haiz olup olmadığı tartışıldığı, CHP'nin geçen büyük seçimler arifesinde yaptığı büyük masraflara, şimdi de muhtelif tertiblerle girişmekte olduğuna dair söylentiler dolaşmıştır. Bu söylentilerin seçim çevrelerinden dönen bazı demokrat milletvekillerinin müşahedeleri ile az çok teyid edilmekte olduğu da eklenerek her şeyden önce Halk Partisinin mal beyanında bulunması istenmiştir.³⁷⁶ Ayrıca bu söylentilerde CHP'nin tasarrufu altındaki emlâkin 150–200 milyon lira değerinde olduğu hesaplanırsa, bu muazzam servetin nasıl temin edildiği sorulmuş, Demokrat çevrelerde Halk Partisinin, millete evvelâ bunun hesabını vermesinin artık ısrarla istendiği dile getirilmiştir. Şimdiye kadar milyonlarca lira da ayrıca harcanmış bulunan bu zenginliğin kaynaklarının bilinmesinin gelecekte tesirlerinin ne olacağı bakımından zorunlu görüldüğü fikirleri ortaya atılmıştır.

Kamuoyunu etkilemek ve halkın partiye desteğinin devamını sağlamak için Demokrat Partinin hükümet olarak bazı düzenlemelere gittiğine ve bazı iyi

---

³⁷⁵ Cumhuriyet 14 Ekim 1950 " Hükümet, iç politikada esaslı tedbirler almaya doğru gidiyor"

³⁷⁶ Yeni İstanbul 14 Ekim 1950; Yeni Sabah 15Ekim 1950; Cumhuriyet 14 Ekim 1950 " C.H.P. nin Muazzam Serveti "

uygulamaları başlattığına dair açıklamaları da il genel meclisi seçimleri öncesine rastlamıştır.

Bu kapsamda Demokrat parti, İlkokullarda din derslerini mecburi hale getiren düzenlemeyi hayata geçirmiş, gerekçe olarak da velilerinin isteklerine uyarak Milli Eğitim Bakanlığında toplanan komisyonca bu kararın alındığı açıklanmıştır. Sağlık Bakanlığınca doktorlar "*Particilik ve tarafgirlik yaparak bir teşekküle mensub olanlara bakmak ve diğer teşekküle mensüb olanlara bakmamak gibi hareketler insanlık meslek kanuna sığmayan hareketler*" olduğu gerekçesiyle particilik yapmamaları konusunda basına beyanlatı uyarılmışlardır. Tarım Bakanlığının çeşitli teşekküllerinde halk ve köylü ile iyice kaynaşmamış ve eski memur zihniyetiyle çalışmakta olan memurlar Tarım Bakanınca; "*Hangi derecede olurlarsa olsun ve ne kadar yüksek bilgi sahibi bulunursa bulunsun kendisini köylü ve çiftçilerden uzak tutan ve onunla dost olarak kaynaşmayan bir memur mütehassısın bilgi ve çalışmalarından memleket ve millet hesabına umulan fayda beklenemez. Bu gibi elemanlar ile işbirliği yapmaktığıma imkân bulunamayacağını son defa hatırlatırım.*" açıklamasıyla ikaz edilmişlerdir.³⁷⁷ Ayrıca İçişleri Bakanlığınca İstanbul Belediyesi ile Vilâyetin ayrılması hakkındaki kanun tasarısı hazırlanması çalışmaları ile Özel İdareler Kanunu ve Köy Kanunu ile ilgili değişiklik çalışmaları başlatılmıştır.

Seçimler öncesi piyasa etkileme olanağı bakımından tedavüldeki para miktarı artmış, Merkez Bankasının yayınladığı bültene göre tedavüldeki para miktarı 15 milyon lira artmış bu suretle toplam miktar 980.393.231 liraya ulaşmıştır.³⁷⁸

2. Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi Belediye Seçimleri öncesinde bütün belediyeler kendi elinde olarak bu seçimlere katılmıştır. Üstelik yerel sahada muhtar seçimlerinin sonuçlarının parti açısından ümit verici sonuçlar içermesi de bu alanda beklentilerini kuvvetlendirmiştir. Partiye göre genel seçimler kaybedilmiş, fakat halk yeni iktidardan da beklediğini bulamamıştır. Bu yüzden tekrar kamuoyu lehlerine dönecektir. Nihat Erim'in Ulus gazetesindeki «*DP, kendisine bağlanan büyük*

---

³⁷⁷ Yeni Sabah 23 Eylül 1950 "Tarım Bakanının Mühim Beyanatı"; Cumhuriyet 11 Ekim 1950

³⁷⁸ Cumhuriyet 14 Ekim 1950

ümitlerle bezenmiş olarak iktidara gelmesinden üç ay sonra bütün memlekette derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır" sözleri de bu bakış açısını ortaya koymuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Kasım Gülek 28 Temmuz'da Parti İl İdare Kurul Başkanlıklarına bir genelge göndererek yaklaşan seçimlerde parti prensipleri ve uyulması gereken hareket tarzlarını teşkilatına duyurmuştur.³⁷⁹

Bu duyuruda partinin ve memleketin bugün içinde bulunduğu meseleler hakkında Genel İdare Kurulunun görüşünü anlatmak ve bölgelerde temaslar yapmak üzere partiden personel görevlendirileceği bildirilmiştir. Çok yakında yapılacak muhtelif seçimlerin olduğu, gerek partinin, gerekse seçimlerin sevk ve idaresinde başlıca vazifenin İl İdare Kurullarının faaliyet ve mesuliyetine dayandığını açıkça belirtilmiş, bu esas mahfuz olarak gönderilen arkadaşların seçim ve parti teşkilâtına müteallik işlerde merkezin görüşüne ve kendi tecrübelerine göre il teşkilatlarına yardımcı olmaya çalışacakları bildirilmiştir. Seçimlerde ciddi bir gayret göstermek ve mümkün olduğu kadar çok seçim kazanmanın, partinin esas vazifesi bakımından birinci derecede önem taşıdığı, fakat seçimlerin neticesi ne olursa olsun bu halin partiyi hiç bir suretle fütura götürmeyeceği aksine gayretini arttıracığı ve yeni tedbirler bulmak vazifesini canlandıracağı bildirilmiştir. Ayrıca Partinin memleket içindeki varlığını canlı bir şekilde göstermesi için kendi muhitlerine göre lüzumlu buldukları tedbirleri gönderilen arkadaşlarla münakaşa ve onlara telkin etmek fırsatının bulacakları, genel bir temas, keşif ve karşılıklı yardım mahiyetini taşıyan çalışmaların neticelerine göre merkezce lüzumlu tedbirler alınacağı dile getirilmiştir. Genelgede: "*Muhtar, Belediye ve İl Genel Meclislerin seçimlerinin ayrı ayrı mahiyet ve ehemmiyetleri vardır, il İdare Kurulları, bu seçimlerden her birinin hususi şartlarına göre gerekli tedbirleri alacaktır. Seçimlerde, mahallî ihtiyaçlara ve şahısların kıymetine göre hususî tedbirleri en isabetli olarak İdare Kurullarınız tayin ve ittihaz edebilir. Bu seçimlerde bilhassa ehemmiyet vereceğimiz nokta, partice verilen kararlara, bütün partililerin disiplinle riayet etmesi olacaktır. Geçen seçimlerde, hususiyle bizim partililer arasındaki rekabet ve hoşnutsuzluklar yüzünden büyük ölçüde zarar görmüş bulunuyoruz. Bundan sonraki seçimlerde ve bütün parti faaliyetlerinde bu zararlardan korunmak için, adayları iyi tesbit etmeyi*

---

³⁷⁹ BCA : 490 01 11 57 3 CHP Genel Sekreterliğinin 28.7.1950 tarihli İl İdare Kurullarına Genelgesi, Ekler Bölümünde EK-5'te sunulmuştur.

ve bir defa tesbit ettikten sonra bir kütle halinde bu adaylar üzerinde sebat eylemeyi ve buna bütün teşkilâtımızı alıştırmayı son derece ehemmiyetli görürüz. Gene çok mühim olan bir nokta da, arzedelim ki, her köyle temasımız ve her köyde mutlaka teşkilatımız olmasıdır. Merkezden gönderilen arkadaşlarımız emrinizdeki nakil vasıtalarından da faydalanmak suretiyle bu bakımdan dahi gayret gösterecek, köyde ve kentte teşkilâtımızla temas edecek ve konuşmalar yapacaktır. Sizlerde muhitinizdekl gerçek durumu arkadaşlarımıza muhitinizdeki gerçek durumu arkadaşlarımızı bildirecek ve göstereceksiniz. Merkezin alacağı karar ve tedbirler bu gerçek müşahedelere dayanacaktır." şeklinde hususlar dile getirilmiştir.

Ağustos başı ile birlikte, CHP'nin de eski milletvekileri ile ileri gelenleri seçimler ile ilgili hazırlıkları koordine etmek ve propaganda çalışmalarını yapmak için seçim bölgelerine gitmişlerdir.³⁸⁰ Ayrıca radyodan istifade konusunda da parti iktidar bazında girişimde bulunmuştur. CHP, Devlet Radyosundan haftada 15 dakika istifade etmek için Başbakanlığa müracaat etmiş, bu talep Basın Yayın Genel Müdürlüğüne havale edilmiştir.³⁸¹

İstanbul Belediye Meclisi seçimi için CHP il teşkilatı bir tebliğ yayınlıyarak Parti namına aday gösterilmek isteyenlerin, yüzde yetmiş için ilçe başkanlıklarına, yüzde otuz için de İl Başkanlığına müracaat etmelerini istemiştir.³⁸²

Nihat Erim 8 Ağustos'ta Ulus gazetesinde iktidar partisinin mitinglerindeki vaadlerine uymadığından, halkta büyük bir hayal kırıklığı oluşturduğunu söylemiş, devlet kadrolarında DP teşkilâtının arzularına göre değişiklikler yapıldığını, İmalar ve açık ithamlarla devletin başlıca mesuliyet mevkilerinde yıllarca hizmet edenlerin kötülenmeye çalışıldığını yazmıştır. Muhalifet milletvekillerinin tutanaklarının seçim kanunu hilafına onaylatılmadıklarını ve Kore'ye yapılacak yardım mevzuunda diğer partilerin reylerinin alınmamasını eleştirmiş ve iktidarın gidişini Göbbels'in totaliter görüş ve metoduna benzetmiştir.³⁸³

Aynı gün Orta Anadolu'da tetkik gezisine çıkmış bulunan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ise Eskişehir'de CHP'nin muhalefet yapabilmek için

³⁸⁰ Yeni Sabah 3 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 3 Ağustos 1950

³⁸¹ Ayın Tarihi 17 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 6 Ağustos 1950

³⁸² Yeni İstanbul 6 Ağustos 1950

³⁸³ Ulus 8 Ağustos 1950, Yeni İstanbul 9 Ağustos 1950,

müşküllerle karşılaştığını, mecliste bazı parti milletvekillerinin tutanaklarının tasdik edilmemesi için iktidarın elinden gelen müşkülâtı gösterdiğinden bahsetmiştir. İktidarın serbest, samimi çalışan bir muhalefeti arzu etmediğini söyleyen Gülek, "*Seçim Kanununun ruhu ihlâl edilmektedir. Ara seçimleri geldi. Seçimi tehir ettiler. Biz bu seçimleri kazanacağımızdan emindik. Bir memlekette demokrasinin esaslı surette gelişebilmesi için idare mekanizmasının politika tesirlerinden uzak, serbest çalışması lâzımdır. Hâlbuki bugün idare mekanizması altüst edilmektedir.*" demiştir. Dış politika konusunda ise, CHP'nin Türkiye'nin dış politikasını partiler arası müşterek bir politika olarak gördüğünü söylemiş, müşterek dış politikanın ana şartının ise iktidarın dış meselelerden muhalefeti daima haberdar etmesi ve mühim kararlar alınırken muhalefete danışılması olarak tanımlamıştır. "*Bu yol milli birlik için şarttır. İktidar kendi kendine karar alır, sonra muhalefeti buna iştirake davet ederse ona müşterek dış politika denemez ve muhalefet katılamaz.*" şeklinde Kore konusundaki durumu özetlemiştir.³⁸⁴

Belediye seçimi münasebetiyle yapılacak propaganda konuşmaları için Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne diğer iki partiyle beraber CHP'de müracaat etmiştir. 10 Ağustos günü Ankara'da kur'a çekilmek suretiyle partilerin radyolardaki konuşma saatleri tesbit edilmiştir. 24 ağustos tarihinden itibaren de bir hafta müddetle propaganda konuşmaları yapılması için yayın saatlerinin tahsisi yapılmıştır.³⁸⁵

20 Ağustos günü CHP Kadıköy Teşkilatı, Kadıköy Halkevinde bir siyasi toplantı yapmış, kalabalık bir halk kütesinin iştirak ettiği bu toplantıda milletvekillerinden kimse bulunmamıştır. Söz alan hatipler Demokrat Partinin 3 aylık iktidarı esnasında kararsızlık içinde bulunduğu ve muhtar seçimlerini Halk Partisinin kazanmasıyla halkın evvelki seçimlerden büyük bir pişmanlık duyduğunu belirtmiştir.³⁸⁶

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, 21 Ağustos'ta CHP İstanbul İl Merkezinde yaptığı basın toplantısında 10 günlük yurt gezisinden edindiği intibaları anlatmış, memurlar arasında yapılan değişikliklerin büyük bir istikrarsızlık

³⁸⁴ Yeni İstanbul 9 Ağustos 1950; Ulus 13 Ağustos 1950

³⁸⁵ Cumhuriyet 18 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 18 Ağustos 1950 " Basın Yayın ve Turizm U. Müdürünün beyanati"

³⁸⁶ Yeni İstanbul 21 Ağustos 1950 "C. Halk Partisinin toplantıları"

doğurduğunu söylemiş, son muhtar seçimlerinde baskı ve tehditler yapıldığını ileri sürerek yıldırma ve sindirme hâdiselerinin meydana geldiğinden bahsetmiştir. Gülek, kuvvetli bir muhalefetin mevcudiyetinin demokrasinin yerleşmesinde büyük rolü olacağına kani bulunduğunu, CHP'nin bu hizmetinde basından yardım göreceğinden emin olduğunu anlatmıştır. Malî meselelere temasla devlet tahsilâtının her ay neşrinin şimdiye kadar çok faydalı neticeler verdiğini anlatmış ve bundan sonra da, bu usule devam edilmesini temenni etmiştir.³⁸⁷ Gülek ayrıca edindiği izlenimler olarak: *"Bu defa on günden fazla süren bir yurt gezisinden dönmüş bulunuyorum. Gittiğim yerlerde teşkilatımızı ve CHP'lileri sağlam ve metanetli gördüm. Bu seyahatim esnasında, üzerimde kuvvetli tesirler bırakan hadiselerden bir tanesi; gittiğim her yerde memurlar arasında gördüğüm bir istikrarsızlık havasıdır. Pek çok memur değiştirilmiş ve değiştirilmesi kuvvetle bahis mevzuu edilmiş ve edilmektedir. Memleketin feragatli ve fedakâr memurları arasında yaratılan bu istikrarsızlık havasını, millet işlerinin intizamlı yürütülmesi bakımından zararlı görüyorum. İşin bilhassa ehemmiyetle durulması gereken ciheti şudur: Memur değişiklikleri, İktidar partisi teşkilatının talebi üzerine yapılmaktadır. Demokrat Parti Teşkilâtı, mesela bir kaymakam veya hâkimi istemeyince, bunu Ankara'ya açık telgrafla bildiriyor ve arkasından da o memur derhal değiştiriliyor. Bir nevi iktidar partisi tahakkümü havası sezilmektedir ki bunu hem Amme işlerinin görülmesi bakımından, hem de İktidar partisinin kendisi bakımından tehlikeli bir gidiş sayıyorum. Bir memlekette İktidar değişince, kilit yerlerdeki bazı memurların değiştirilmesi tabiidir. Fakat gördüğümüz manzara bunun çok ilerisinde ve şümullüdür. Ve büyük bir istikrarsızlık yaratmaktadır."* şeklinde özellikle memurların durumuna ait açıklama ve uyarılarda bulunmuştur. Gülek, ayrıca 24 Ağustos'ta yanında II Başkan İlhami Sancar olduğu halde Çatalca ve Silivri'ye giderek partililerle temaslarda bulunmuştur.

Belediye seçimleri kapsamında radyoda propaganda konuşmalarının yapılacağı tarih ve saatler CHP yönetimi tarafından takip edilebilmesi için tüm teşkilata duyurulmuştur.³⁸⁸ Belediye seçimleri kapsamında CHP'nin çekilen kura ile belirlenen ilk Radyo Konuşması, İstanbul Radyosunda aynı gün CHP Genel Sekreteri

³⁸⁷ Cumhuriyet 22 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 22 Ağustos 1950

³⁸⁸ BCA: 490 01 11 57 12 4 CHP'nin Teşkilatına Belediye seçimleri için radyo konuşma tarih ve saatleri bildirimini, Ekler bölümü EK-5'de sunulmuştur.

BCA: 490 01 11 57 15 2 CHP'nin Teşkilatına İl genel Meclis seçimleri için radyo konuşma tarih ve saatleri bildirimini. Ekler bölümü EK-7'de sunulmuştur.

Kasım Gülek tarafından saat 18'de yapılmıştır. CHP adına ikinci konuşma yine aynı gün 21.15'te eski Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas tarafından yapılmıştır. Gülek'in konuşmaları daha önceki basın toplantıları ile paralellik gösterirken, Barlas konuşmasında DP 'nin üç aylık zaman içindeki davranışlarını çok iyi bir tasvirini yaptığı görülmüştür.³⁸⁹

CHP radyo konuşmalarına önem vermiş, Radyoda propaganda dönemi açıldığında CHP tüm kadrosuyla seçmenin karşısına çıkmıştır. Konuşmacılar ise İsmet İnönü, Kasım Gülek, Nihat Erim, Cemil Sait Barlas, Vedat Dicleli olmuştur. Karşı tarafta ise Adnan Menderes olmuştur.³⁹⁰ Düellonun büyüğü iki partinin genel başkanları arasında cereyan etmiştir. Konuşmalar sadece belediye seçimlerinde kalmamış, iç meseleler, dış politikaya kadar masaya yatırılmıştır. İnönü'nün radyo konuşmasında dile getirdiği hususlar, ülkenin muhalefet penceresinden dürüstçe ve abartısız bir resmini akarsa da, DP üzerinde etkili olmuş, bunun kanıtını ise Menderes ve DP taraftarı basınının şiddetli karşılıkları oluşturmuştur. Ancak İnönü'ün belki de o dönemki ruh hali ve özel yaşamında iktidar tarafından yaratılan olumsuzlukların yansımaları ile oluşan üslubu, kamuoyunda hatta Ahmet Barutçu gibi yakın parti üyeleri üzerinde olumlu bir etki yaratmaktan uzak olmuştur.³⁹¹

Başbakanın radyodaki son konuşmasının haberini ise Zafer şöyle yayılmamıştır : "*İnönü'ye verilen susturucu ve kati cevap - Muhalefetin iğrenç iftiraları yalanlandı.*"³⁹²

Seçim kampanyaları kapsamında İktidarın sertleşmesi sonucunda Bozüyük Cumhuriyet Savcısı Halk Partisi Genel Sekreteri aleyhine kanuni takibata başlamış ve Kasım Gülek'i Türk Ceza Kanununun 161 inci maddesine göre mahkemeye sevk etmiştir. Kasım Gülek hakkındaki takibata sebep, C. H. P. Genel Sekreterinin Bozüyükte parti teşkilatına mensup kimselerle yaptığı konuşmada ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette tenkidlerde bulunduğu iddia edilmiştir.³⁹³ 161 inci madde o dönemde komünist propaganda yapmakla itham edilen Barışseverlerin

³⁸⁹ Yeni İstanbul 24 Ağustos 1950

³⁹⁰ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s.88

³⁹¹ Bu konuda Faik Ahmet Barutçu'nun Siyasi Anılarında değerlendirmeye yer verilmiştir. Ayrıca akbaba dergisinde de bu konuşmayı değinen makale olmuştur.

³⁹² Zafer, 30 Ağustos 1950

³⁹³ Cumhuriyet 25 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 25 Ağustos 1950

mahkemeye sevk edildikleri maddedir. Bu şekilde itham CHP üzerinde kızgınlık yaratmış, sonralarında iktidar eleştirilerinde bu konu kullanılmıştır.

Bu dönemde siyasi ortamı geren, İktidardaki DP'yi rahatsız eden bazı olaylar da gerçekleşmiştir. CHP'nin ile doğrudan bağlantısı olmayan, bu propaganda etkinliklerini CHP üstlenmemesine rağmen, iktidarda bu faaliyetlerin CHP tarafından yaptırıldığı algısı oluşmuştur. Bu olaylara örnek teşkil etmek üzere, Kore'ye gidecek trenlerin vagonlarına İnönü yazılması, Türk Hava Kurumu uçaklarından eski iktidar dönemine ait İnönü'nün sözlerinin bulunduğu broşürlerin havadan atılması gibi olaylar İktidarı rahatsız etmiştir.

CHP 'nin adaylarından seçimlere katılmaktan vazgeçenler de olmuştur. Adapazarında CHP Belediye Başkanlığı için yoklamada kazanan ve önceki belediye başkanlığı hizmetleri ile yörede sevilen CHP mensuplarından İzzet Şükrü Enez, seçime ve belediye üyeliğine girmeyi kabul etmemiştir.³⁹⁴

CHP Ankara Merkez ilçesi aday listesi içlerinde Belediye Başkanı Fuat Börekçi, Ulus Gazetesi Yazı Müdürü Münir Berik, Ankara Akşam Haberleri Yazı Müdürü Nihat Tangüner ile CHP Aktaş bucak başkanı, Dumlupınar bucak idari kurul üyesi, 1 eski bakan, 1 eski milletvekili, Fırıncılar Derneği başkanı, Bakkallar Derneği başkanı, Berberler Derneği başkanı, Kasaplar Derneği başkanı olan 58 adaydan oluşmuştur. Çankaya ilçesi adayları ise iki eski kaymakam, 1 il genel meclis üyesi, 1 eski belediye başkanı olmak üzere 24 adaydan oluşmuştur.³⁹⁵

İl Genel Meclisi seçimlerine CHP önemle yaklaşmıştır. Burhan Felek'i Çatalca'dan, Hamdi Rasim'i Silivri'den, Vasfi Aktin'i de Yalova'dan aday olarak göstermiştir. Bu kişiler bundan evvelki Şehir Meclisinde kendilerini göstermiş natıkalı, belediye işlerinden anlar zevattan ve tanınmış kimselerden olduklarından seçildikleri takdirde şimdiki tek partili Şehir Meclisinde bir muhalefet kontrolü teşkil edebilecekleri değerlendirilmiştir.³⁹⁶

İl Genel Meclisi seçimleri döneminin önemli bir gündemi olan Bulgaristan'dan gelen göçmen akımı konusunda Cumhuriyet Halk Partisi, İktidara yardımcı bir yaklaşım içerisinde olmuştur. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek,

³⁹⁴ Yeni İstanbul 18 Ağustos 1950

³⁹⁵ Zafer 15 Ağustos 1950

³⁹⁶ Cumhuriyet 15 Ekim 1950

Edirne'de Göçmen evlerini ve göçmenleri ziyaret etmiş, dönüşünde yaptığı basın toplantısında Edirne'de gördüklerinin üzerinde çok iyi intibalar bıraktığını, Göçmenevi ve orada göçmenlere yapılan muamelenin takdire şayan olduğunu belirtmiştir. Bu millî davada hükümeti takviyenin herkese vazife olduğunu ve bunu partiler üzerinde millî bîr mesele saydıklarını belirtmiştir.³⁹⁷

Gülek göçmen meselesini de " *hâdise hiç de normal olmayan ve gayet açık bir siyasî tazyik icra etmek arzusu ile meydana gelmiş bir durumdur. Siyasî sebeplerle alınan anî bir karar, çok sayıda ırkdaşlarımızı birdenbire hududumuza yığmıştır.*" demiş, Siyasî tazyik vasıtası olarak kullanılmak istenen ve Türk kamuoyunun yakından ilgilendiren bu millî meseleyi en salim şekilde halledebilmek için Dünya kamuoyuna ve milletlerarası teşekküllere konuyu getirmek ve milletlerarası organlardan faydalanmak gerektiğinden bahsetmiştir.

C.H.P. Genel Sekreteri Kasım Gülek aynı basın toplantısında Başbakan Adnan Menderesin Erzurum'daki nutkuna da cevap vermiştir. Gülek:

"—*Sayın Başbakan ve Demokrat Parti Başkanı Erzurumda verdikleri nutukta iki ana konuya temas buyurmuşlar. Bunlardan biri; neden şimdiye kadar esaslı bir iş göremedikleri ve bundan sonra görmelerinin müşkül olduğunun izahı diğeri de Partilerarası münasebetlerdir. .... Evvelâ şunu izah edeyim ki seçim esnasında pek çok vaadler eden Demokrat Parti iktidara geçince bu vaa'dlerini yerine getirmemiş ve getiremeyeceğini de anlamıştır. Şimdi bunların kendilerine göre izahını yapmakta ve mazeretler bulmaktadır. Menderes hükümeti iş başına geldiği gündenberi sayın Başbakan Meclisteki hükümet programından başlayarak hemen bütün beyanatlarına evvelâ muhalefete hücumla, söze başlar. Bu artık alıştığımız girizgâh oldu. Kanaatimce iktidarda olan ve müsbet işlerle en çok meşgul olması gereken, hükümetin muhalefete hücumla bu kadar vakit kaybetmesi bir zâaf alâmetidir. Sayın Demokrat Parti Başkanı sözüünün hemen başlarında gene çok duyduğumuz bir şey söylüyorlar. Şimdiye kadar iktidar millet iradesile iş başına gelmemiş, yalnız Demokrat Parti millet iradesile işe başlamış ve bundan sonra ihmal edilmiş işlerden ve yerlerden bahsederken hemen Aydını zikrediyorlar. Bundan evvel iş başında olanlardan birçoklarını bugün Demokrat Parti, iktidarı, içinde gördüğümüzden ve*

---

³⁹⁷ Yeni İstanbul 5 Ekim 1950; Cumhuriyet 5 Ekim 1950

hele dün milletin iradesine dayanmadan seçilenler arasındaki Aydın milletvekillerinin bugün hükümet başkanı olduğunu gayriihtiyarî hatırlıyoruz. Başbakan bütçenin 4 üncü ayında işe başladıklarını söylüyorlar ve bu suretle artık bütçede değişiklik yapılmasına imkân kalmadığına kani olduklarını bildiriyorlar. Bunda ufak bir hesap hatası olduğuna kaniim. Bütçe ayı martta başladığına göre Demokrat Parti iktidarı iki buçuk ay sonra ele aldı. Bir bütçenin iki buçuk ay sonra değiştirilmesi gayrimümkün değildir. Hele Demokrat Partinin bundan evvelki bütçe teklifleri hatırlanır ve "bütçede derhal yapılması kabil yüz milyonlarca tasarruf imkânı vardır" dedikleri gözönünde tutulursa iktidara gelir gelmez bütçede gereken tahavvülleri yapmaları ve tasarrufları sağlamaları beklenirdi. Vakti böyle olmadı. Bilâkis Demokrat Parti İktidarından beri maliyenin durumu üzerine karanlık bir perde indi. Eskiden hâsılat her ay neşredilirdi. Bu durduruldu. 1951 bütçesini biz de Başbakan gibi bekliyoruz. Temenni edelim ki bu bütçede büyük mikyasta yenilikler ve tasarruflar görülsün. Başbakan yarının imkânlarının harcanmış olduğunu söylüyor. Biz geleceğe şamil pek çok iyi işler bıraktık. Hatalarımız da olmuştur.» demiştir. İktisadi durumla ilgili olarak İktisadi vaziyette hiç bir iyilik alâmeti olmayıp, hayâtın pahalılaştığından bahsetmiştir. DP iktidara geldiği zaman pamuklu fiatlarında yüzde 3 ila 5 indirim yapmışken, sonradan yüzde 5 ilâ 12 zam yapıldığını, devlet elindeki mallarda bu fiat artışı varsa devlet elinde olmıyanların durumunun takdirini dinleyenlere bıraktığını söylemiştir.

İl Genel Meclisi Seçimi kapsamında 9 Ekim günü akşamı İnönü Ankara Radyosunda bir konuşma yapmıştır.³⁹⁸ İnönü bu kez, İç politika'da devlet ve memleket işlerinin yeni iktidar elinde ne neticeler vereceğini açıkça görebilmek için kâfi zamanın geçmediğini belirttikten sonra, iktidarın ilk gününden, itibaren kendisine göre bir devlet teşkilâtı ve gene kendi anlayışında bir demokrasi rejimi kurmayı ehemmiyetli bir iş saydığını söylemiştir. İktidardakileri meşgul eden başlıca mevzu muhalefete karşı açtıkları mücadele olduğunu, bu mücadelenin de vatan da lüzumsuz ve kısır münakaşalara sebep olarak beş seneden beri kurulmasına çalışılan demokratik idarenin geleceği için endişeler uyandırdığını belirtmiştir.

---

³⁹⁸ Cumhuriyet 10 Ekim 1950

İnönü, muhalefetin susturulması kararının, muhalefete mensub milletvekillerine yargıçlar tarafından verilen seçim tutanaklarının makbul sayılmaması ile Büyük Millet Meclisinde tatbik başlanıldığını söylemiş, iktidarın ilk günden itibaren gayretlerini muhalefeti isnad ve iftiralarla yıpratmağa hasrettiğini ve bu usûlun de tesadüf olmayıp, bizzat düşünülerek, mesuliyetli liderler tarafından kurulduğunu belirtmiştir.

İnönü müteakiben, muhtar ve belediye seçimleri neticelerinin iktidarı büsbütün çileden çıkardığı, bundan ders alacak yerde «garib ve feci bir usul» tatbik ederek, seçim neticelerini ilân etmediklerini ve vatandaşların siyasî partilerden ayrılmaları için türlü tazyikler yaptıklarını ileri sürmüştür. İktidar partisi ilçe başkanlarının merkezle telgraflaşarak hâkimleri değiştirebildiklerini anlatmıştır. İnönü :

"Hükümet sözcüsü gazeteler, muhalefeti ve onun ileri gelenlerini bozguncu, hattâ hain olarak ilân ediyorlar. Bu ifadeler birinci derecede mesul olanların sözlerinden misal ve ilham almaktadır. Çok ehemmiyetli bir noktada, muhalefet mensublarının hainliğini devlet radyosunun mütemadiyen propaganda etmesidir. Adalet ve siyasi emniyet fikri iktidarda olan hiç bir memlekette devletin resmî radyosunun muhalefete karşı bu muameleyi, tatbik ettiği görülmemiştir. Bugün muhalefet partilerine mensub olan dirayetli siyaset adamları ve gazete mensubları muhakemedirler. İktidar partisi başkanı kendi partisinin teşkilâtına polis takibatı vazifesi vermiştir. Bu hal mutlaka vatandaşları birbirine düşürecektir." demiş, bu usullerin demokratik idarenin gelişmesini temin etmeyeceğini, bizi iyiliğe götürmeyeceğini hatırlatmıştır. İnönü iktidardan şikâyetlerini bu suretle ifade ettikten sonra alınması gereken tedbirlerden de bahsetmiş ve " *iktidar, muhalefete mensup milletvekillerini Seçim Kanunununun adlî teminatından fiilen mahrum etmekten vazgeçmelidir. İtira etmekle politika muvaffakiyeti arayanlara itibar ve teşvik göstermemelidir. Muhalefetin vatan haini olduğunu düşünmemeli, onun hizmet ve vazife müessesesi olduğunu kabul etmelidir. Hususile devletin resmi radyosunu muhalefet aleyhine propaganda vasıtası yapmaya nihayet vermelidir. Bir seçim yapılıncaya bunun neticesini halka ilân etmelidir.*" şeklinde konuşmuştur.

İnönü birisi Bulgarîstan'dan gelen göçmenler meselesi ve diğeri de memleketin maruz bulunduğu zannolunan malî sıkıntı olmak iki konunun acil çözüm beklediğini söylemiş, zan üzerine söylemenin sebebini ise, hükümetin resmi malûmat neşretmemesine bağlamıştır. CHP Genel Başkanı, partisinin ve bütün siyasî partilerin vazifelerini yapmağa çalıştıklarını anlattıktan sonra, "*eğer âdet olduğu üzere iktidar başkanları bana cevap olarak bildiğiniz tecavüzleri! tekrar ederlerse ben sizin insafınızı hâkim tanıyacağım*" demiş ve herkes için en ehemmiyetli meselenin vatandaşlar arasında huzur ve dostluğun temini olduğunu belirttiikten sonra "*bunu siz reylerinizle temin edebilirsiniz*" diyerek sözlerine son vermiştir.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'te İl Genel Meclisi Seçimi kapsamında 10 Ekim günü saat 22.35 te İstanbul Radyosunda bir konuşma yapmıştır.³⁹⁹ Gülek, Belediye seçim neticelerinin ilân edilmemesi ile seçim emniyeti şartlarından birinin yerine getirilmemiş olduğunu belirtmiş; "*Seçim emniyeti demokrasinin temelidir. Seçim neticelerini süratle ve doğru olarak ilân etmek de seçim emniyetinin şartlarındandır. Söylemek zorundayım ki, bu şart yerine getirilmiyor. Demokrat Parti iktidarı, aradan 32 gün geçmiş olmasına rağmen belediye seçimlerini ilân etmedi.*" demiştir. Gülek ayrıca: "*Beş aydanberi devlet işlerini eline alan iktidar partisi hala muhalefette imiş gibi konuşuyor. İleri gelenleri, C.H. Partisini kötüleme ve şimdiye kadar başarılan işleri inkâr ile söze başlamaktadırlar. Bu zaaf alâmetidir, Bu memlekette çok partili demokrasi devri başlayıncaya kadar inkilâbların yapıldığı bir (tek parti) devri vardır. Bu devirde politika hayatında faal olmuş her Türk C. H. Partisi üyesi idi. Bu zamanlarda pek çok şerefli işler yapıldı. Bunlarla bütün tarih boyunca Türk milleti övünebilir. Aynı zamanlarda bazı hatalar da işlendi, iyi niyetle teşebbüs edilen bazı işler kötü sonuç verdi. Demokrasinin ona şartı, kuvvetli bir muhalefettir. Muhalefetin de vazifesi iktidari gözetleme, ikaz ve murakabedir. Demokrat Parti iktidarının beş aylık icraatı, gösterdi ki hakikaten ikaz gereklidir. Bu ikaz ve murakabeyi yapacak kuvvetli bir muhalefet sağlama fırsatı asil milletimizin önündedir. Önümüzdeki pazar günü yapılacak il Genel Meclis seçimlerinde oylarınızı C.H.Partisine verirseniz muhalefeti kuvvetlendirmiş ve bu günkü iktidarı murakabe ve ikaz imkânını sağlamış olursunuz.*" diyerek konuşmasını bitirmiştir.

---

³⁹⁹ Cumhuriyet 11 Ekim 1950

3. Millet Partisi

Millet Partisinde bu dönemde yeni bir kımıldanma ve gelişmeler söz konusu olmuştur. Partide yeni ocaklar kurulmakta ve bağımsızlar özellikle partiye getirilip üye yazılmaktadırlar.⁴⁰⁰

Belediye seçimleri propaganda kampanyasına 20 ağustos itibarıyla diğer partilerle aynı zamanda başlayan Millet Partisinin sözcüleri iktidara karşı şiddetli hücumla geçmiştir. Millet Partisi, öğle vakti Bayezıt'ta bir lokantada idare heyeti üyeleriyle gazetecilerin hazır bulunduğu yemekli bir toplantıda söz alan Genel Başkan Hikmet Bayur, muhtar seçimlerinde baskı yapıldığını söylemiş ve Kore'ye asker gönderilmesi hakkındaki kararı yersiz bulduğunu ilâve etmiştir. Ayrıca saat 17'de Fatih Kızıtaşı'nda ve 19,30 da Beşiktaş Barbaros meydanında yapılan iki büyük propaganda toplantısında Hikmet Bayur, Fuat Arna, Sadık Aldoğan, Ahmet Oğuz ve diğer muhtelif hatipler konuşarak iktidara en şiddetli bîr şekilde hücum etmişlerdir.⁴⁰¹ Bu toplantıda Bayur ; "..... *Hayret ettim. Hatta bunu İsmet İnönü bizzat yapmazdı. Bir Cumhurbaşkanının bu kadar günlük politikaya karışması doğru değildir. Bütün bunları gözönünde tutarak bugünkü iktidarı ikaz etmek maksadıyla millet Belediye seçimlerinde Demokrat Partiye rey vermemelidir. Ayrıca gerçek muhalefeti bugün CHP' den daha çok Millet Partisi yapacak kudrettedir.*" demiş, Kore kararı hakkında ise; " .....*Bilindiği gibi Bakanların büyük bir kısmı mezkûr karara son dakikada İştirak ettirilmişlerdir. Böyle mühim bir karar karşısında İmali fikredilmeden evet veya hayır denilemez. Hâlbuki Bakanlar birkaç kişi tarafından verilen bu kararı tasvip etmişlerdir. Sonra biz ahden asker göndermeye de mecbur değiliz. Bir teşkilat kurulacak ve herkesin kudretine göre yardım istenecektir. Bu bizim İhtiyarımızda İdi. Belçika neden asker göndermiyor? Acaba bizim güvenimiz temin edilmiş midir? Bizi ancak, bize bir taarruz olduğu zaman Amerika'nın ilanı harp etmesi tatmin edebilir. Bu halde değil alay, kolordu gönderelim. Çünkü sıkı bir mukadderat birliği yaratılmış demektir. İktidar bu kararlarla memleketimize yapılacak olan ekonomik yardımın arttırılacağını beyan ediyor. Şunu ifade etmek isterim ki şu kadar traktör veya şu kadar maden kazması fazla alacağım diye kan akıtılamaz. Ayrıca müzakeresiz gönderdik diyemiyorlar da pazarlıksız gönderdik diyorlar. Bu ne*

⁴⁰⁰ Yeni İstanbul 8 Ağustos 1950

⁴⁰¹ Yeni İstanbul 21 Ağustos 1950

demektir? Müzakeresiz milletler ve devletlerarası iş olur mu? Askerlerimizi pazar da mı sattık ki pazarlıksız gönderiyoruz. Diğer taraftan görülüyor ki 250 bin Türkü Bulgaristan kış mevsiminin arifesinde memleketimize gönderecek. Bu Kore kararına bir cevaptır, iktidar, ekonomik kudretimiz arttırılacaktır dediği zaman acaba bunların yerleştirilmesinin temin edildiğini mi söylemek istiyor?" şeklinde parti olarak düşüncelerini belirtmiştir.

Bu toplantılarda konuşan Sadık Aldoğan, bugüne kadar yapılan Belediye seçimlerinde Şehir Meclisi Üyelerinin, CHP tarafından tayin veya İnönü'nün yardımıyla iş başına getirilen kimseler olduklarını ve memlekete faydalı olamadıklarını belirtmiştir. Fuat Arna da, muhtar seçimlerinde halkın iktidara karşı duyduğu itimatsızlığı belirtmiş olduğunu ve bu ikinci imtihanda da iktidarın kaybedeceği kanaatinde olduklarını söyledikten sonra, halâ tayin edilmiş bir Belediye Reisi bulunmadığını ve iktidarın vadettiği en basit devlet esaslarını bile yerine getiremediğine işaret etmiştir.

23 Ağustos'ta Millet Partisi Genel Kurul Üyeleri öğleden sonra Genel Kurul Başkanı Hikmet Bayur'un başkanlığında Belediye seçimleri hakkında görüşmek üzere bir toplantı yapmışlardır. 3 saat kadar süren bu toplantıya Ahmet Tahtakılıç, Sadık Aldoğan, Nureddin Ardıçoğlu ve Ahmet Oğuz İştirak etmiştir. Parti Belediye seçimlerinin münasebetiyle cumartesi günü öğleden sonra Sultanahmet'te ve pazar günü de Eyüp'te Hikmet Bayur, Ahmet Oğuz, Sadık Aldoğan, Nureddin Ardıçoğlu, M. Raif Oğan birer konuşma yapacakları büyük bir siyasi toplantı yapmayı planlamıştır.⁴⁰²

Millet Partisi de radyoda propaganda konuşması yapmak için Basın Yayın ve Turizm Müdürlüğüne başvurmuş olduğundan 24 Ağustos gününden itibaren parti adına konuşmacılar radyoda söz almışlardır.⁴⁰³ Bu kapsamda İstanbul Radyosunda Millet Partisi adına; 24 Ağustos'ta Hikmet Bayur, İzzet Mühürdaroğlu, 25 Ağustos'ta Sadık Aldoğan ve M. Raif Ogan, 26 Ağustos'ta Aziz İlter ve Lütfi Tümen, 27 Ağustos'ta Kudret gazetesi başmuharriri Nureddin Ardıçoğlu ve Ertugrul Akça, 28 Ağustos'ta Vasfi Raşit Seviğ ve Saadet Kaçar, 29 Ağustos'ta Fuat Arna ve M. Raif

---

⁴⁰² Yeni İstanbul 24 Ağustos 1950

⁴⁰³ Yeni İstanbul 24 Ağustos 1950

Oğan, 30 Ağustos'ta Ahmet Oğuz ve Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı konuşma yapmışlardır.

Bayur radyodaki konuşmasında belediyelerin ceza avcılığına çıkmalarını tenkid etmiş, gecekonduları yıktırmaya hakkımız olmadığını söylemiş, daha sonra CHP ve DP yi şiddetle tenkid etmiştir. İktidarı sözlerinde durmamakla itham ederek demokrat partiye inanmamak lazım geldiğini, bu partinin dört kişinin elinde olduğunu anlatmıştır. Bayur vatandaşları sadece Millet Partisine oy vermeye davet etmiştir.

İzzet Mühürdaroğlu ise bir belediyenin iş görebilmesi ve mensup olduğu topluluğa faydalı olabilmesi için merkeziyetçilikten kurtulması gerektiğini söylemiş, çeyrek asırlık Halk Partisi hükümetlerinin bu sıkı merkeziyetçilikten adeta zevk duydukları ve memlekete nefes aldırmadıklarından bahsetmiştir. Belediyeler ve özellikle İstanbul belediyesinin adeta bir isim ve paravanadan ibaret kaldığını, merkeziyetçiliğin kaldırılması ve bilhassa İstanbul şehrinin tam bir istiklale kavuşması hususunda da Demokrat Parti hükümetinde de hiçbir hareket olmadığını söylemiştir. Vilayet ve Belediye aynı şahsın uhdesinde kalmakta devam ettiğini, geçen seçimlerde bilhassa bu vadide yaptıkları vaidlerin hep kâğıt üzerinde kalması yüzünden, vali olmayan bir belediye reisine hasret kalındığını söylemiştir.

Demokrat Parti Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in 24 Ağustos'taki konuşmasında muhalefet ve özellikle de CHP yi hedef göstererek tahrikçilik yapıldığı ve yapılanın suç teşkil ettiğini söylemesi, ardından da savcılıklar tarafından kanuni işlemler başlatılması üzerine Millet Partisi ileri gelenleri bu konuda tepkilerini ortaya koymuşlar, bu konuşmayı eleştirmişlerdir. Millet Partisi çevreleri Başbakanın beyanatının, son hâdiselerin bir tahlilini yapmaktan çok muhalefete ağır bir ikazda bulunmak olduğunu belirtmişlerdir. Konuşma, Millet Partisi merkezinde tesirli bir tepki yapmış ve bu demeç, muhalefet partilerini kapatmaya varacak kadar ileri gidecek bir hareketin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Millet Partisi merkezi, bunu hâdiselerin gidişatı ne olursa olsun demokrasi hareketlerinin başladığı 1946 yılından bugüne kadar bir iktidarın ağzından söylenilmiş en ağır demeç olarak gördüklerini söylemişlerdir.⁴⁰⁴ Millet Partisi adına konuşan Ahmet Tahtakılıç;

---

⁴⁰⁴ Yeni İstanbul 26 Ağustos 1950, " Muhalefet, Başbakanın nutkunu ağır buldu"

"Başbakanın uzun nutku müphem bir ifade taşımakta, karışık bir mahiyette muhalefete karşı tehdit için tevcih edilmiş bir beyanat olarak görülmektedir. Düne kadar CHP'nin yerine yeni bir tenkid anlayışı ile millet karşısına çıkacaklarını beyan ettikleri halde eskisinden daha dar görüşlü bir tenkid çerçevesi içinde kalmaktadırlar..... Demecin üzerinde durulacak bir ciheti de halen Mecliste 68 milletvekili ile temsil edilmekte olan ve ana muhalefet namı ile vasıflandırılan Halk Partisinin mazideki dili ile konuşmuş olmalarıdır. Hâlbuki vatandaşlar kendilerini bir muhalefet partisi değil, bir iktidar partisi olarak görmek ve müspet iş görmek istemekte ve müspet is ve icraat beklemektedirler." demiştir.

Belediye seçimleri için Millet Partisi 26 Ağustos'ta Sultanahmet meydanında saat 17 de büyük bir toplantı yapmıştır. Binlerce kişinin katıldığı bu toplantıda söz alan Millet Partisi Genel Kurul İkinci Başkanı Osman Nuri Koni de, Başbakanın beyanatına temas ederek "*Belediye seçimlerinin arifesinde Başbakanın söylediği bu sözler tamamiyle bir tehdit havası taşımaktadır*" demiştir. Müteakiben söz alan avukat Ertuğrul Akça; "*4.5 yıl meydanlarda demokrasi dersi veren Adnan Menderes şimdi ne yapıyor?*" diye Başbakanın beyanatı üzerinde tenkidlerde bulunmuştur. Daha sonra konuşan Sadık Aldoğan memlekette hakiki bir muhalefetin doğması için iktidara rey vermemek lazım geldiğini ileri sürmüştür.⁴⁰⁵

Belediye Seçimlerinde Millet Partisi Ankara Merkez ilçedeki adaylarını, içinde Kudret Gazetesi sahibi Ali Rıza Başkan, İl ikinci Başkanı Adil Aytacıdır olan 58 adaydan oluşmuştur. Çankaya ilçesi ise 24 adaydan oluşmuştur.⁴⁰⁶

İl Genel Meclisi Seçimlerinde, Millet Partisi tarafından muharrir Refi Cevad Ulunay Kartal'dan Şehir Meclisi üyeliğine aday gösterilmiştir.⁴⁰⁷

B. Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Yansımaları

1.Belediye Meclisi Seçimleri

3 Eylül 1950 Pazar günü yapılacak Belediye Meclisi seçimlerinde Belediye Meclisine 1580 sayılı Belediye kanununun belirlenmiş olduğu sayıda ve nitelikte üyeler seçilmekte ve bu şekilde oluşturulan meclis, kendi içinden birisini Belediye

---

⁴⁰⁵ Yeni İstanbul 27 Ağustos 1950

⁴⁰⁶ Zafer 15 Ağustos 1950

⁴⁰⁷ Cumhuriyet 15 Ekim 1950

başkanını seçmesiyle seçimler tamamlanmaktadır. Dolayısıyla belediye Meclisi üyeliklerinin çoğunu elde eden parti aynı zamanda belediye başkanını da seçmektedir.

10 Ağustos'ta İstanbul İl Seçim Kurulu başkanlığı bir toplantı yapmış ve seçimler için adaylık beyanname ve listelerinin İlçe Seçim Kurulu Başkanlıklarına tevdi edilmesi ile ilgili karar almış ve yayınlamıştır.⁴⁰⁸

"İstanbul İl Seçim Kurulu Başkanlığından:

10/8/1950 günlü İl Kurulu toplantısında alınan karara nazaran 5669 sayılı kanununa ek 1 inci maddesinde 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanununa göre kurulan ilçe seçim kurulları Belediye Meclisi seçimlerini yaptırmak ve seçim işlerini tanzim ve idare etmekle görevlendirilmiş olmasına göre bu seçimler için adaylık beyanname ve listelerinin ait olduğu İlçe Seçim Kurulu Başkanlıklarına tevdi lüzumu ilân olunur. (10991)."

İstanbul da belediye seçimleri ile ilgili valilik te bir duyuru yaparak seçimlerde seçilecek aday sayılarını ayrıca bildirmiştir⁴⁰⁹:

"İstanbul Valiliğinden:

İstanbul Umumi Meclisine İstanbul Belediyesi hudutları içindeki ilçelerden seçilecek üye adedi 1580 sayılı Belediye Kanununun 21 nci maddesindeki nisbetlere göre aşağıda gösterildiği şekilde tesbit olunmuştur.

1 — Merkezleri İstanbul Belediyesi hudutları İçinde bulunan ilçelerin belediye hududu dışında kalan bucak ve köyleri ahali de İstanbul Belediye Üyesi seçimine iştirak edeceklerdir.

2 — Adayların İlçe esası üzerine ve 5669 sayılı kanunun 4 üncü maddesi gereğince bir misli fazlasıyla tespit olunması lazımdır.

3 — Keyfiyet 1580 sayılı Belediye Kanununun 22 inci maddesi gereğince İlân olunur.

İstanbul Genel Meclisine Belediye hududu İçindeki ilçelerden seçilecek üye adedi: Adalar 1, Bakırköy 3, Beşiktaş 5, Beykoz 2, Beyoğlu 20, Eminönü 8, Eyüp 3, Fatih 14, Kadıköy 5, Sarıyer 2, Üsküdar 6, yekûn 68."

⁴⁰⁸ Yeni İstanbul 11 Ağustos 1950

⁴⁰⁹ Yeni İstanbul 10Ağustos 1950

14 Ağustos itibarıyla Belediye Meclisleri Seçimi için radyolarda propaganda konuşmaları yapmak üzere DP, CHP ve MP, Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne müracaat etmişlerdir. Belediye Kanununun Belediye Meclisi Seçimlerine dair hükümlerini tadil eden 5669 sayılı ve 7 Temmuz 1950 tarihli kanuna göre, radyo ile yapılacak propaganda konuşmalarında 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun 45 ilâ 48 inci maddeleri tatbik edilmiştir. Buna göre Belediye Meclisi Seçimleri İçin oy verme 3 Eylül pazar gününe tesadüf ettiğine nazaran, radyolarda propaganda konuşmaları yapmak isteyen siyasî partilerin 14 Ağustos 1950 pazartesi sabahına kadar Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne yazılı olarak müracaat etmeleri gerekmiştir. Radyolarda propaganda konuşmaları yapmak için müracaat etmiş olan siyasi partiler arasında, partilerin birer temsilcisinin katılımı ile 19 Ağustos günü saat 13'te, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünde kur'a çekilerek konuşmaların sıra ve zamanları tâyin edilmiştir. En az beş seçim çevresinden aday göstermiş olan partiler 24 ve 30 ağustos tarihleri arasında 7 gün 10 ar dakika, 20 den fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasî partiler günde iki defa 10 ar dakika olmak üzere, gerek Ankara, gerek İstanbul radyolarında propaganda konuşmaları yapma imkânı elde etmişlerdir.⁴¹⁰ Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürünün Halim Alyot, Belediye seçimleri için yapılacak olan radyo konuşmalarının 24 Ağustos'ta başlayacağını bildirmiştir.⁴¹¹

İstanbul'da ise açık hava ve kapalı yer toplantıları için Vilâyet Seçim Kurulunda kura çekilmiş ve partilerin ne zaman hangi meydanlarda toplantı yapacakları tesbit edilmiştir. Toplantılarda milletvekilleri ve Belediye Meclisi adayları konuşacaklardır. Belediye seçimlerinde 18 yaşını bitirenler reye iştirak edeceklerinden, seçmen sayısı bir hayli artmıştır. Propaganda faaliyeti, milletvekili seçimlerinde olduğu gibi seçimden 4 gün öncesine, yani 30 ağustos günü akşamına kadar devam edecek, o günden sonra, yazı veya sözle hiç bir propaganda yapılamayacaktır.⁴¹²

---

⁴¹⁰ Zafer 15 Ağustos 1950; Yeni İstanbul 15 Ağustos 1950

⁴¹¹ Yeni İstanbul 18 Ağustos 1950 "Basın Yayın ve Turizm U. Müdürünün Beyanatı"

⁴¹² Yeni İstanbul 24 Ağustos 1950

25 Ağustos'ta İstanbul valiliği bir duyuru ile seçimlerde propaganda yapılmasını düzenleyen kanun maddelerinin duyurusunu yapmıştır.⁴¹³

"İstanbul Valiliğinden;

3 Eylül 1950 pazar günü yapılacak olan Belediye seçimleri dolayısıyla partiler va diğer alakalılar tarafından seçim propagandasına başlanmış bulunmaktadır. Seçim Kanunu, yapılacak propagandaların kamu hizmet ve vasıtalarının işlemesine engel olmaması ve başkalarının ana haklarını ve hürriyetlerini ihlâl edecek hadde çıkmaması için bazı kayıtlar konmuştur. Buna göre, genel yollar üzerinde, mabetlerde kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde propaganda yapmak memnudur. Bu tesisler dışında propaganda yapılacak yerler Belediyeler ve Köy İhtiyar Heyetleri tarafından tesbit ve ilân edilmiştir. Tesbit olunan bu yerler haricinde propaganda yapmak suçtur. Kanuna nazaran propaganda iki kısımdan mütalaa edilmektedir:

1 - Toplantı yolu ile propaganda

A) Kapalı yer toplantısı: 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun 44 üncü maddesine göre kapalı yerlerde toplantı tertip edebilmek için, müteşebbislerin üç kişilik bir heyet teşkil etmesi ve keyfiyeti en yakın zabıta âmirine bildirmesi lazımdır. Bu heyet toplantının İntizamını sağlamak ve kanuna aykırı halleri önlemekle mükelleftir.

B) Açık Yer Toplantıları: Bu toplantılar da kanunun tayin etmiş olduğu müddetler içinde ve şehirlerde Belediyeler, köylerde İhtiyar heyetlerince tesbit ve ilan edilen yerlerde yapılır. Kanunun 41 inci maddesi gereğince siyasi partilerin vaki müracaatları üzerine toplantı yer, gün ve saatlerini seçim Kurulu kura ile tesbit ederek ilgililere tebliğ eder. Açık yerlerde güneş battıktan doğuncaya kadar sözlü toplantı yapılmaz.

2 - Yazılı Propaganda:

Bu şekilde propaganda duvar ilânları asılması, yapıştırılması veya ilân, beyanname, tamim ve açık mektup gibi her nevi matbuanın dağıtılması veya yapıştırılması suretiyle yapılır, ilân yapıştırılacak yerler Seçim Kanununun 53 üncü

---

⁴¹³ Yeni İstanbul 25 Ağustos 1950

maddesine göre Belediyeler ve İhtiyar heyetleri tarafından tesbit edilmiştir. Tesbit ve ilân olunan bu yerler haricinde ilân yapıştırmak yasaktır. Bunlar Secim Kurulları kararıyla imha olunur. Bu ilânlar üzerinde Türk bayrağı, dini ibareler, arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması memnudur. Seçim Kanunu, oy verme gününden önceki üç gün ve oy verme günü her türlü propaganda yapmayı menetmiştir."

Ankara İl Seçim Kurulu Başkanlığı, 15 Ağustos'ta verdiği ilan ile 5669 sayılı kanun gereğince 3 Eylül 1950 günü yapılacak olan Belediye Meclisi seçiminde Ankara Merkez ve Çankaya ilçeleri için siyasi partiler tarafından verilen aday listeleri 5545 sayılı kanunun 38 inci maddesi gereğince yayınlamıştır.⁴¹⁴ Partiler merkez İlçe için 58 aday, Çankaya ilçesi için 24 aday belirtmişlerdir. 16 Ağustos'ta verilen ilan ile 4 adet bağımsız adayın ilanı yapılmıştır.⁴¹⁵

Kanun gereğince 18 yaşını doldurmuş olan vatandaşlar da oylarını kullanmışlardır. Oy verme günü milletvekili seçimlerinde olduğu gibi umuma açık yerlerde umumi mahallelerde ispirtolu içki satanlar, içenler ve alanların 50 ile 500 TL arasında ağır para cezasına çarptırılacakları, silah taşıyanlar hakkında da cezai işlem uygulanacağı açıklanmıştır.

3 Eylül 1950 Pazar günü yapılan Belediye Meclisi seçim sonuçları İstanbul'da Demokrat Partililer büyük bir farkla öne geçmişlerdir. En büyük oy farkı Beyoğlu bölgesinde alınmıştır. Demokrat Partililer 24.112 oyla birinci, Cumhuriyet Halk Partisi 6668 oyla ikinci, Millet Partisi de Fatih bölgesindeki başarısı ile üçüncü olmuştur. İstanbul ilinde Demokrat Partililer kesin bir sonuçla seçimi önde tamamlamıştır. İstanbul'da ise 68 belediye azalığından 67'sini Demokrat Partililer almıştır.

Ankara Merkez ilçesindeki belediye meclisi seçimlerinde 196 sandıktan 175'inin tasnif neticesi sonucunda, DP Ankara'da, oyların, yarıdan fazlasını alarak birinci parti olmuştur.

Belediye meclisi seçimlerinde Demokrat Partili adayların kazandığı yerler: Konya: Merkez, Karaman, Tekirdağ: Merkez, Çorlu, Bursa: tamamen, Kayseri: Merkez, Erkilet, Zonguldak: Merkez, Ereğli, Maraş: Merkez, Isparta: Merkez,

---

⁴¹⁴ Zafer 15 Ağustos 1950

⁴¹⁵ Zafer 16 Ağustos 1950

Aydın: Merkez, Bozdoğan, Çine, İncirliova, Umurlu, Sultanhisar, Ortaklar, Nazilli, Söke, Germencik, Gaziantep: Tamamen, Antalya: Merkez, Giresun: Merkez, Balıkesir: Tamamen, Rize: Merkez, Diyarbakır: Merkez, Manisa: Tamamen Erzincan: Tamamen, Tokat: Tamamen, Denizli: Merkez, Samsun: Tamamen Kütahya: Merkez, Bilecik: Merkez, Yenipazar, Pazarcık, İzmir: Ödemiş, Bergama, Kınık, Cumaovası, Buca, Bornova, Menemen, Karaburun, Bayındır, Çorum: Merkez, İskilip, Seyhan: Adana, Ceyhan, Osmaniye, Kocaeli: Adapazarı, İzmit, Ankara: Kalecik, Beypazarı, Karaşar, Keskin, Ayaş, Balkara, Hatay: Antakya, İstenderun, Erzurum: Merkez, Pasinler, Eskişehir: Merkez, Edirne: Tamamen, Gümüşhane: Merkez, Torul' dur. Seçime katılan 600 belediyeden 560 tanesinde Demokrat Partili adaylar seçilmiştir.

Bazı önemli illerde belediye başkanı seçilenler ise; Ankara'da Atıf Benderlioğlu DP, Bartın'da Kemal Samancıoğlu, Ereğli'de Suphi Karak, Giresun'da Fahri Ekmekçi, İstanbul'da Alaaddin Nasuhioğlu, İzmir'de Rauf Onursal, İzmit'te Sadettin Yalım, Konya'da Rüştü Üzel, Malatya'da Muzaffer Akalın, Mersin'de Müfide İlhan seçilmiştir.

Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan, Türkiye'nin ilk bayan belediye başkanı olması nedeniyle bu seçimlerde dikkati çekmiştir.⁴¹⁶

Nihat Erim "*Belediye seçimleri 3 Eylül'de yapıldı. Hâlâ neticeler resmen ilan edilemedi. Çünkü seçim günü akşam ve ertesi gün bizzat Başbakan (Adnan Menderes) yalan beyanda bulundu. "DP % 90 kazandı, millet CHP'yi muhalefetten de tasfiye etti" dedi. Hâlbuki bize CHP teşkilatından gelen malumat bambaşka. 640 kadar belediyeden şimdiye kadar 265 kadarını CHP kazanmıştır. Daha ihtilaflı olan ve haber gelmeyen yerler de var. Millet Partisi, bağımsızlar ve ekseriyette olmamakla beraber belediye meclislerinde üyelik kazanılan yerler de ilave edilirse nispet DP için % 60'ın altına düşüyor. % 90 nerede, % 60'tan az nerede? Bir başbakan bu derece hafiflikle beyanda bulunabilir mi? Belediye seçimlerinde CHP'nin şimdiye kadar belli olan neticelere göre kazandığı 265 adet umumi yekûn*

---

⁴¹⁶ Çanakkale Savaşında Conk Bayırında şehit olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın kardeşi Nazif Çakmak'ın yetim kızı olan İlhan, eşinin ailesinin Mersin'in tanınmış ailelerinden olması ve belediye ve siyaset ile ilgili olmaları dolayısıyla bu işlerle ilgilenmek durumunda olmuş, dürüstlüğü, çalışkanlığı ve cesareti ile halkın beğenisini kazanarak belediye başkanı olmuştur. Bkz: Ertan ÜNAL, "Seçilen ve Atanan Kadımlar (Seçilenler ve Atananlar: Kadımlar Yönetimde" **Popüler Tarih**, sayı: 38, Ekim 2003

da % 40'ı aşıyor. Tasfiye nerede kaldı? Yalnız belediye seçimleri şunu gösterdi: Büyük şehirler, vilayet merkezleri henüz DP'nin aleyhine dönmemiş. Ekseri yerde bunlar DP kazandı. Fakat küçük kasabalarda CHP iyi. Muhtar seçimleri köylerin durumunu göstermişti. Belediye şehir ve kasabaları gösterdi. Şimdi 15 Ekim'de il genel meclisleri seçimleri var. Buna milletvekili seçimine iştirak eden her seçmen iştirak edecek. Bu bakımdan neticeler enteresan olacak. DP ve hükümet çeşitli baskı usulleri kullanıyorlar. Memurlara işaretli oy pusulaları vererek "Eğer sandıktan bu çıkmazsa seni buradan uzak bir yere naklettiririz" ⁴¹⁷ şeklinde DP'nin seçimlerdeki hareketlerini eleştirmiştir. Bu şikâyetler parti merkezi tarafından seçimler esnasında parti teşkilatına da bilinçli davranmaları için duyurulmuştur. ⁴¹⁸

1950 Yerel Seçimleri döneminde Muhalefet tarafından seçim sonuçlarının ilan edilmesi ile ilgili eleştiriler ön plana çıkmıştır. Bu durum önce muhtar seçimleri sonrasında hissedilmiş, belediye seçimleri neticesinin ilânı meselesinde ise muhalefet tarafından ısrarla ele alınarak propagandası yapılmıştır. Seçim sonuçlarının bu şekilde geciktirilmesi veya gecikmesi çeşitli şaibeleri akıllara getirmiştir. Bu kapsamda Adalet Bakanını muhatab tutan bazı yayınlar da yapılmıştır.

Adalet Bakanlığı Seçimlerin kat'i neticesi alınmadan umumî neticenin ilân edilemeyeceğini içeren bir açıklama yapmıştır. Adalet Bakanı Halil Özyörük 12 Ekim tarihli bir beyanatında: ⁴¹⁹ "Belediye seçimleri hakkındaki kanun, ihtiva ettiği hususî hükümler dışında milletvekilleri seçimi kanununa matuf bulunmaktadır. Bu kanun hükümlerine göre seçimi idare eden kurullar bütün hareket ve faaliyetlerinde hiç bu murakabeye tâbi olmaksızın serbest bulunurlar. Esasen kanunun bünyesini ve temelini teşkil eden iki esaslı prensip (gizli oy ve açık tasnif) ancak kurulların her türlü müdahale ve murakabeden azade kâlmaları sağlanabilir. Oy verme bittikten, açık tasnif yapılar netice kanun hükümleri dairesinde usulen ilan edildikten sonra tutanakların örnekleri alâkadarlara ve mahallin en büyük mülkiye âmirine tevdi edilir ve tasnif neticesi o mahalde tutanakla belirtilir. Aleniyet bu suretle tâmmamen tesis ve temin olunduktan sonra ayrıca herhangi bir bakanlığın bunu İlâna kanunen

⁴¹⁷ Erim, *Günlükler 1925-1979, I. Cilt*, s.463-464

⁴¹⁸ BCA: 490 01 11 57 3 CHP Genel Sekreterliğinin yazısı .Ekler bölümü EK-6'da sunulmuştur.

⁴¹⁹ Cumhuriyet 13 Ekim 1950

bir mecburiyeti yoktur. Bununla beraber, Şu ciheti de belirteyim: Muhtar seçimlerinde, seçim kurullarından kendi istekleriyle Bakanlığa peyderpey verilmiş olan bilgiler basına intikal ettirilmiş bulunuyordu. Bu müteferrik malûmatın hiç bir iz bırakmadığı bazı vesilelerle hâlâ muhtar seçimleri neticelerinin ilân edilmediği şeklindeki iddialarla da teayyüd etmektedir. Bakanlığımız belediye seçimlerinde kat'î netice alındıktan sonra heyeti umumivesini basına bildirmeği uygun görmüştür. Son günlerde bazı gazetelerin Başbakanlıktan müsaade alınmadıkça bu seçim neticelerinin ilân edilmeyeceği yolunda bana atfettikleri beyanat tamamen hakikat hilafıdır. Söylediğim gibi kat'î netice alınmadığı için tabiatile umumî bir bilgi verilememektedir." demiş, bazı yerlerde tutanakların iptaline ve seçimin yenilenmesine taalluk eden itirazların henüz yüksek seçim kurulunca karâra bağlanmadığını kaydederek kat'î neticeye müessir olan bu haller nihayet bulmadıkça sonucun tam şekilde ilânına imkân olmadığını da ilâve etmiştir.

2. İl Genel Meclisi Seçimleri

15 Ekimde bütün yurttta yapılacak il Genel Meclisi seçimi için yapılmakta olan hazırlıklarlar kapsamında adaylıkların kesinleşmesi işlemi 5 Ekim günü itibarıyla tamamlanmıştır. Bu seçimler için Ankara'dan partilerce gösterilen adaylar hakkında herhangi bir itiraz söz konusu olmadığından bütün adaylar, seçim kurulunca kabul edilmişlerdir.⁴²⁰

Ankara'da Çankaya İlçesi seçim Kurulu Başkanlığınca 5670 sayılı Seçim Kanunu gereğince 15 Ekim 1950 pazar günü yapılacak olan Çankaya İlçesi İl Genel Meclisi üyeleri seçiminde Çankaya belediyesi hududu dahilindeki mahallelere ait sandık numaralarının bağlı olduğu muhtarlık sandık alanlarının ihtiva ettiği sokak, ve caddeler ile seçim günü sandıkların bulunduğu yerler 6 Ekim tarihi itibarıyla gazetelerde ilan edilmiştir.⁴²¹ Ankara merkez ilçe seçim kurulu başkanlığı ise 13 Ekim tarihinde Ankara İl Genel Meclisi üyeleri seçimi için mahallelerle köylerde seçim sandıklarının konacağı yerleri ilân etmiştir.⁴²²

Seçimler hakkında yapılmakta olan propaganda siyasî partiler adına İstanbul ve Ankara radyolarında yapılan konuşmalarla sona ermiş ve propaganda yasağının

⁴²⁰ Yeni Sabah 5 Ekim 1950 " İl Genel Meclisi Seçimi İçin Hazırlık"

⁴²¹ Zafer 7 Ekim 1950

⁴²² Zafer 13 Ekim 1950

başladığı üç gün içinde de partiler tarafından herhangi bir gayri kanunî yola tevessül edilmemiştir. Geçen seçimlerin aksine partiler afişle propaganda yapmak cihetine gitmemişler ve İl Genel Meclîsleri seçim hazırlıkları sönük geçmiştir. Diğer taraftan-dün seçim sandık ve hücreleri her zamanki yerlerine yerleştirilmiş ve böylelikle seçim hazırlıkları 14 Ekim akşamı itibarı ile sona ermiştir. Sabah saat 8 den itibaren yurdun her yerinde İl Genel Meclisi seçimi başlamıştır. İl Genel Meclisleri Seçimi devamı müddetince bütün eğlence yerleri kapalı olmuş, içki içme ve satma yasağı uygulanmıştır. Seçimlerde iştirak nisbetinin yüksek olacağı değerlendirilmiştir.⁴²³

Milletvekilleri Seçimi Kanunu gereğince, İl Genel Meclisi seçimlerine katılan partilere 5 Ekimle 11 Ekim arasında 7 gün Ankara ve İstanbul radyolarında propaganda konuşmaları yapmaları imkânı sağlanmıştır. Bu kapsamda 28 Eylül'de Basın - Yayın ve Turizm Müdürlüğünde, partilerin birer temsilcisi huzurunda kur'a çekilmek suretiyle konuşma sıra ve zamanları tesbit edilmiştir. Konuşmaların 5 Ekim günü saat 18 de başlayıp, 11 Ekim akşamı 22,45 de sona ermesi ve her iki radyoda da üç partinin sözcüleri her akşam ikişer defa onar dakika konuşma yapmaları düzenlenmiştir.⁴²⁴ Radyolarda partilerin seçim propaganda konuşmaları 5 Ekim günü akşamı başlamıştır.⁴²⁵

Seçime İstanbul'da belediye hudutları dışında kalan Silivri, Çatalca, Yalova, Kartal, Şile ilçeleri de katılmıştır. Bu beş kazadan 12 meclis üyesi seçilerek daha önce seçilen belediye hudutları içindeki azalardan oluşmuş olan meclise katılmışlardır. Böylece İstanbul İl Genel Meclisi toplamı sekseni bulmuştur. Eğer Belediye İle Vilayet birbirinden ayrılacak olursa bu ilçelerden seçilen kişiler, belediyeden ayrılıp yeniden oluşacak Şehir Meclisine üye olacaklardır. Çatalca ve bilhassa Silivri kazasında her iki parti durumu gergin olduğundan seçim esnasında herhangi bir hâdiseye meydan verilmemesi için sıkı tedbirler alınmıştır.⁴²⁶

Cumhuriyet Gazetesinin verdiği haberlere göre yurdun her tarafında seçimlerin umumiyetle hâdisesiz cereyan etmiştir. İçişleri Bakanlığına ilk geceden itibaren muntazaman telgraflarla tasnifi tamamlanan sandıkların neticelerine ait haberler gelmeğe başlamıştır. Tasnif neticelerinin kat'î olarak üç dört günden evvel

⁴²³ Zafer 15 Ekim 1950

⁴²⁴ Yeni Sabah 29 Eylül 1950 ;Zafer 28 Eylül 1950

⁴²⁵ Zafer 5 Ekim 1950

⁴²⁶ Cumhuriyet 15 Ekim 1950

alınmayacağı, bilhassa köylerden malûmat gelene kadar biraz beklemek icab edeceği anlaşılmıştır. Umumiyetle Demokratlar mühim farklarla ileride olduklarından henüz neticesi alınmamış sandıkların vaziyeti değiştirmeyeceği değerlendirilmiştir.⁴²⁷

İstanbul'da seçimler olaysız geçmiş, köylerde iştirak nisbeti ilçelere nisbetle daha yüksek olmuştur. Bağlı köylerde de seçim sakin bir şekilde geçmiş ve herhangi bir olay çıkmadığı bildirilmiştir. Silivri ve Çatalca'da en ufak bir hâdise olmamıştır. Silivri, Çatalca ve Yalova'da seçimlere katılım oranı yüzde kırk civarında olmasına rağmen, bu oran köylerde yüzde sekseni bulmuştur. Yalova, Çatalca, Kartal ve Silivri'de seçimleri DP kazanmıştır.

Ankara dâhil olmak üzere bazı yerlerde iştirak nisbeti umulduğu kadar fazla olmamıştır. Çankaya ilçesinde 151 sandıktan 130 unun neticesi alınmış, DP 5443, CHP 4257, MP 1100 oy almıştır.

İzmir'de Genel Meclis seçimleri sukunetle geçmiştir. İzmir'in içinde iştirak nisbeti yüzde 6 ile yüzde 35 arasında değişmiştir. Ortalama nisbetin yüzde 20'yi geçmediği tahmin edilmiştir. Bazı semtlerde sandık yerlerinin değiştirilmiş olması da iştirak nisbetinin azlığında rol oynamıştır. CHP bazı sandıklara müşahid göndermek lüzumunu hissetmediği görülmüştür. İzmir merkezinde seçimi 1 e karşı 4 nisbetle DP'nin kazandığı anlaşılmıştır. Kemalpaşa, Manisa ve Aydın'ın her tarafında DP kazanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi ayrıca, İçişleri Bakanlığına geç vakte kadar gelen resmi malûmata göre tasnifi biten sandıklardan elde edilen neticeleri de aktarmıştır:

Urfanın Bozova ilçesinde 76 sandıktan 58 inde, CHP 3855, DP 3673 oy almıştır. Mardin'in Kızıltepe kasabasında MP 1975 oyla başa geçmiştir. DP 1940, CHP 1765 oy almıştır. Kayseri Merkez, Yalova, Devrek, Zonguldak merkez, Denizli merkez, Kütahya merkez, Çanakkale, Yozgat merkez, Tekirdağ merkez, Nizib, Yayladag, Kula, Alaşehir, Ankara merkez, Çankaya, Eskişehir merkez, Akyazı, Keçiborlu, İskenderun, Balıkesir, Ayvalık, Manyas, Balya, Edremit, Bandırma, Dursunbey, Erdek, Bigadiç'te Demokrat Parti kazanmıştır. Malatya'da seçim başa baş devam etmiştir. Gazetenin DP merkezinden aldığı haberlere göre Diyarbakır,

---

⁴²⁷ Cumhuriyet 16 Ekim 1950

Çorum, Çankırı, Adapazarı, Niğde, Aksaray, Bor, Nevşehir, Çandarlı, Düzce, Çanakkale, Aydın, Bilecik, İskilip, Lapseki, Erzincan, Gümüşhane, Kerküt, Adana, Tokad, İzmir, Bursa, Tekirdağ, Söke, Erzurumdaki tasnifte DP mühim farklarla önde olmuştur.

Cumhuriyet gazetesinin 17 Ekim 1950 baskısında "İl Genel Meclisleri seçimini DP kazandı" başlıklı haberinde ise alınan haberlere göre 55 vilâyette Umumî Meclisler DP ekseriyetle teşekkül edecek denmiş, İç İşleri Bakanlığına gelen en son bilgilere yer verilmiştir.⁴²⁸ Buna göre:

Cumhuriyet Halk Partisi, Sinop'ta bütün ilde, Antalya'da Gazipaşa ve Manavgat'ta, Ağrı merkez ilçe, Eleşgirt ve Doğu Beyazıt ve diğer ilçelerde, Merzifon'da, Ayaş, Kalecik, Keskin, Kırıkkale'de, Bolu Göynük'te, Balıkesir Sındırgı'da, Bursa Orhaneli'de, Hatay Reyhanlı ve Kırıkhan'da, Giresun Şebinkarahisar'da, Kars, Arpaçay, Çıldır, Kağızman ve Tuzluca'da, İzmir Çeşme, Seferihisar, Dikili ve Ödemiş'de, Elâzığ Bahtıl ve Karakucak'ta, Kastamonu Araç, Azdavay, Devrekani, Taşköprü'de, Trabzon Çaykara ve Maçka'da, Urfa Siverek ve Viranşehir'de, Manisa, Avanos, Kaman ve Kırkağaç'ta seçimleri önde götürmüştür.

Demokrat Parti, Gümüşhane, Burdur, Gaziantep, Erzurum, Eskişehir, Edirne, Çankırı, Denizli, Çanakkale, Aydın, Çorum, Yozgat, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli İsparta İçel, Bilecik, Mardin, Muğla, Niğde, Ordu, Kocaeli, Van, Rize illerinde tamamen, Ankara merkez ilçe, Çankaya, Beypazarı, Çorum, Nallıhan ve Polatlı'da, Afyon Bolvadin, Dinar, Sandıklı ve Şuhud'da, Antalya merkez ve diğer kazalarda, Sındırgı hariç Balıkesir'de, Göynük hariç Bolu'da, Orhaneli hariç Bursa merkez ve kazalarında, Diyarbakır merkez, Silvan ve Lice'de, Elâzığ merkez, Keban, Palu ve Sivrice'de, Giresun merkez ve Keşap'ta, Reyhanlı ve Kırıkhan hariç Hatay'ın diğer ilçelerinde, İzmir Çeşme, Seferihisar, Dikili, Ödemiş hariç diğer ilçelerde, Kars, Ardahan, Göle, Iğdır, Posof 'ta, Kastamonu merkez hariç, Abana, Daday, Tosya'da, Ürgüb hariç Kayseri bütün ilçelerde, Konya, Uşak dahil diğer ilçelerde, Malatya'da merkez ve Doğanşehir hariç olmak üzere Adıyaman, Akçadağ, Arabkir, Besni, Darendede, Hekimhan, Kahta ve Pötürge'de, Kırkağaç hariç Manisa'nın diğer ilçelerinde, Samsunda Ladik belli değil, diğer ilçelerde, Ceyhan hariç Seyhan'da,

---

⁴²⁸ Cumhuriyet 17 Ekim 1950

Siirt'te 6 İlçe belli değil, 4 ilçede, Sivas'ta belli olmayan merkez ilçe, Kangal, Şarkışla, İmranlı hariç diğer yerlerde, Tokat ve Zile itirazlı, dışındaki yerlerde 15 üyelik DP, 7 üyelik CHP, Trabzon'da Akçaabâd ve Sürmene'de, Urfa'da Siverek, Viranşehir dışında 6 ilçede, Ulus ilçesi hariç Zonguldak ilinde seçimleri önde götürmüştür. Millet Partisi Kastamonu merkez, Kırşehir merkez, Hacıbektaş'ta seçimleri önde götürmüştür. Tokat ve Zile'de seçimlere itiraz edilmiştir.

İl Genel Meclisi ile ilgili 16 Ekim 1950 tarihli Milliyet gazetesinde İçişleri Bakanlığında yapılmış olan seçim sonuçlarına ait duyuruya yer verilmiştir.⁴²⁹ Buna göre: Kayseri, Yozgat, Zonguldak, Denizli, Kütahya, Çanakkale, Tekirdağ, Ankara, Eskişehir, Balıkesir merkez ilçeleri ile Yalova, Devrek, Yayladağ, Kula, Alaşehir, Çankaya, Akyazı, Keçiborlu, İskenderun, Ayvalık, Manyas, Balya, Edremit, Bandırma, Dursunbey, Erdek ve Bigadiç ilçelerinde DP kazanmıştır.

Haberde ayrıca DP Merkezi'ne gelen malumata göre, Diyarbakır, Çorum, Çankırı merkez ilçeleri ile Adapazarı, Aksaray, Bor, Çandırlı, Düzce, İskilip, Kelkit, Lapseki ve Söke ilçelerinde de DP'nin kazandığı duyurulmuştur.

17 Ekim 1950 tarihli Milliyet gazetesinin haberine göre; Demokrat Partililer, 55 ilde İl Genel Meclisi seçimlerini kazanmıştır.⁴³⁰ İstanbul ve Bursa'da DP kazanmış, İzmir'de Ödemiş, Seferihisar, Torbalı, Çeşme ilçeleri hariç DP tamamen kazanmıştır. Çanakkale'de Eceabat, Ayvacık, Bayramiç, Lâpseki, Yenice ilçelerinin tamamını DP almıştır.

19 Ekim 1950 tarihli Vatan gazetesinde Belediye Meclisi Seçimleri sonuçları ile ilgili "*DP 328, CHP 110, MP 6 ilçede kazandı.3 ilçede ise bağımsız adaylar kazandı. Üye sayısı itibariyle DP 935, CHP 262, MP 16 üyelik kazandı. 83 üyelik ise belli değil.*" şeklinde haber yer almıştır.⁴³¹

24 Ekim 1950 tarihli Zafer gazetesinde "İl Genel Meclisi Seçimi Kat'i Neticelerinde DP'nin Zaferi" başlıklı haberde İl Genel Meclisi seçimlerinin neticesi, 14 üyelik hariç olmak tamamıyla alındığı, neticelere göre Demokrat Parti seçimlerde tam ekseriyet temin ederek, 341 ilçede 956 üyelik, Cumhuriyet Halk Partisi 11 ilde tam ekseriyet temîn etmiş ve 122 ilçede 286 üyelik, Millet Partisi 6 ilçede 15

⁴²⁹ Milliyet 16 Ekim 1950

⁴³⁰ Milliyet 17 Ekim 1950

⁴³¹ Vatan 19 Ekim 1950

üyelik, Karma listeler ise 1 ilde, 8 ilçede 22 Üyelik⁴³²elde etmiştir. Gazetenin haberine göre; Demokrat Parti oylarda % 73.5 İl bazında % 81, ilçe bazında % 70.6 ; Cumhuriyet Halk Partisi oylarda % 22, il bazında % 17.5, ilçe bazında % 25.3; Millet Partisi oylarda % 1,2 ilçe bazında % 1,3 olarak sonuçlar açıklanmıştır. Karma listeler oylarda % 1.7, il bazında % 1.5; ilçe bazında % 1,6 olarak duyurulmuştur.

IV. 1950 YEREL SEÇİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1950 yılı yerel seçimleri genel seçimler ile iktidarın el değiştirmesi sonrasında çok fazla bir zaman geçmeden yapılmak durumunda olmuş, iktidarı yeni ele almış olan Demokrat Parti bu konuda icraatlarını ve parti olarak kendisini henüz tam olarak gösterememiştir. Ancak iktidar olmanın bazı avantajlarını, seçimleri yönlendirmek ve lehine çevirmek için kullanmaktan ve baskı yapmaktan da geri durmamıştır. Kısa bir zaman dilimi içinde üç adet seçim yapılması, bu seçimlerin yönetilmesi ve sonuçların tasnif edilmesi ve yayınlanması gibi konularda bazı aksaklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle seçim sonuçlarının yeterli bir zaman içinde yayınlanamaması muhalefet kanadında iktidarın usülsüzlük yapmaya çalışması olarak doğrudan dile getirilmese bile, çok şikâyet ettiği konulardan olmuştur. Ancak seçim sonuçlarının gereğinden uzun ve geniş bir zaman diliminde parça parça yayınlanması da şaibe yaratmıştır. Bu seçimlerde de seçimler esnasında iktidar kesiminin baskı ve yolsuzluklarına dair şikâyetler söz konusu olmuştur. Seçim bölgelerine görevlendirilen iktidar milletvekillerinin önceki dönemlerde de rastlandığı gibi kamu gücünü lehlerinde kullanmaya, seçimlere etki etmeye yönelik faaliyetlerine rastlanmıştır.

A. Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimlerine partiler ve basın çok fazla ilgi göstermemiş, katılım şehirlerde %10 lar seviyesinde kalırken, köylerde % 70 -90 oranında olmuştur. Sonucunu da köyler belirlemiştir. İktidar partisi olan Demokrat Parti bu seçimlerde de genel seçimlerdeki başarının beklentisi içinde olmuş, fakat sonuçlar beklentisini karşılamamıştır. Demokrat Parti bu seçimlere gereken ilgiyi göstermemekle hata ettiğini değerlendirip, bu seçimlerin halkın genel siyasi tercihini belli etmeyeceğini savunmuştur. Demokrat Parti bu seçimlerde Cumhuriyet Halk

---

⁴³² Zafer 24 Ekim 1950

Partisine göre kendisini %60 oranında daha başarılı görmüştür. Başlangıçta kendilerinin 2-3 bin civarında muhtarlığına karşılık, CHP'nin 40 bin civarında muhtarlığa sahip olduğunu, seçimler sonrasında ise CHP'nin kazancının 12 bin civarında olmasına karşılık, DP'nin kazandığı muhtarlıkların sayısının 16 bine çok yaklaştığını görmüştür. Bu arada 3 bini geçen bağımsızların ve 250 civarında olan Millet Partisi kazançlarını da CHP'nin, kayıplarına ilâve edilecek olursa, 31 bin küsur köy ve mahalle muhtarlıklarından, CHP'nin 25 bin kadarını kaybetmiş olduğunu değerlendirmiştir. Muhalefeti temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi ise kendisini bu seçimlerde başarılı bulmuş, düz bir istatistik mantığı ve çok acele bir yargı ile kırsal kesimin iktidardan yüz çevirmeye başladığını, fakat şehirlerin hala iktidar partisinden yana olmaya devam ettiğini değerlendirmiştir.

Kesin sonuçlar eylül ayının ilk günlerinde Adalet Bakanlığı Seçim Bürosunca yayınlanmış, basında yer almıştır. Buna göre ;

61 ilde yapılan seçimlerde; Demokrat Parti 17394, Cumhuriyet Halk Partisi 12.337, Millet Partisi 357, İşçi ve Çiftçi Partisi 2, Karışıklar 2451, Bağımsızlar 3171 muhtarlık kazanmışlardır.⁴³³

Belediye seçimleri tüm üç partinin yurt genelinde ilgi göstererek yarıştıkları bir seçim olmuştur. Seçimlere katılım oranı % 25-40 civarında olmuştur. İktidar Partisi bir önceki seçimlerdeki duruma göre çok daha iyi sonuç aldıkları bu seçimlerde kendisini %90 oranında seçimin galibi görmüştür. Muhalefeti teşkil eden Cumhuriyet Halk Partisi ise başlangıçta kendisininin 265 belediyeyi almış olduğunu ve % 40 civarında başarılı olduğunu iddia etmiştir. İktidarın başarısını da bağımsızlar ve Millet Partisinin kazandığı yerlerle beraber % 60'ın altında değerlendirmiştir. Ayrıca parti kasabalarda başarılı iken, büyük şehirler ve il merkezlerinde Demokrat Partinin başarılı olduğunu değerlendirmiştir Demokrat Partinin yayın organı Zafer gazetesinde %90 oranında DP'nin kazandığı ile ilgili haberler dışında ayrıntılar ve listeler yayınlanmazken, Ulus gazetesinde 9 Eylül günkü haberlerinde CHP'nin toplam 643 belediye içerisinde 262 adedini kazandığı, bu rakamın ise ülke genelinin% 40'ını aştığı, Millet Partisinin kazançları ile muhalefet partisi adaylarının üyelik elde ettikleri belediye meclislerine ait rakamların bu oranın dışında olduğu,

---

⁴³³ Zafer 3 Eylül 1950, Ekler bölümü EK-12'de sunulmuştur.

Belediye seçimlerinde DP'nin yüzde 90 değil 60'ı bile sağlayamadığı dile getirilmiştir.⁴³⁴ Ayrıca Demokrat Partinin Samsun'da işaretili oy kullanması yüzünden İlçe seçim kurulunca seçimdeki oyları iptal edilmiş, Trabzon da seçimler bu sebeple yine seçim kurulunca müdahale edilmek durumunda olmuştur.

Belediye seçimlerinin kesin sonuçları Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinde şu şekilde elde edilmiştir:⁴³⁵

Ülke genelindeki 649 Belediye için yapılan seçime toplam 2.859.579 seçmen sayısına karşılık 1.521.728 kişi katılmış, seçime katılım oranı %53.22 olmuştur. Bu seçimlerde; Demokrat Parti 875.335, Cumhuriyet Halk Partisi 572.894, Millet Partisi 58.131, Bağımsızlar 50.071 oy almışlardır. Demokrat Parti % 57.52, Cumhuriyet Halk Partisi % 37.65, Millet Partisi % 3.82, Bağımsızlar %3.29 başarı kazanmışlardır.

Başbakanlık Cumhuriyet arşivindeki belgede ayrıca Millet partisinin Afyon, Bingöl, Karamanlı, Çankırı, Şabanözü, Hınıs, Kırşehir, belediyelerini, Bağımsızların Genç, Karlıova, Tefenni Çorum, Ağın, Şenkaya, Bünyan, Ürgüp, Siirt, Eruh, Bartın belediyelerini kazandıkları, CHP'nin ise belgelerde 246 belediye kazandığı (Malatya ve Kemerhisar belediye seçimleri sonucu hariç) tesbit edilmiştir.⁴³⁶

Bu sonuçlara göre Ulus gazetesinin haberleri doğruları ihtiva ettiği, Demokrat Partinin ise ilk andan itibaren bir önceki seçimdeki gibi rahatsız oldukları seçim sonuçlarını maskeleyi ve yayın organlarında propagandayı yoğun kullanarak durumu farklı gösterme yolunu seçtikleri görülmüştür.

İl Genel Meclisi seçimlerinin neticesi, 14 üyelik hariç olmak tamamıyla alındığı, neticelere göre Demokrat Parti seçimlerde tam ekseriyet temin 341 ilçede 956 üyelik, Cumhuriyet Halk Partisi 11 ilde tam ekseriyet temîn etmiş ve 122 ilçede 286 üyelik, Millet Partisi 6 ilçede 15 üyelik, Karma listeler ise 1 ilde, 8 ilçede 22 Üyelik kazanmıştır.⁴³⁷ Gazetenin haberine göre; Demokrat Parti oylarda % 73.5 İl bazında % 81, ilçe bazında % 70.6; Cumhuriyet Halk Partisi oylarda % 22, il bazında

⁴³⁴ Ulus 9 Eylül 1950 Ekler bölümü EK-8'de sunulmuştur.

⁴³⁵ BCA: 031 01 51 309 8 , 1950 Belediye Seçimleri Neticeleri . Ekler bölümü EK-9' da sunulmuştur.

⁴³⁶ BCA: 030 01 67 424 4 s.1-8, 1950-1955 seçimlerinde muhalefetin kazandığı belediye meclislerinin 13 Kasım 1955 seçimi ile mukayesesi, Belgeler bölümü EK-10'da sunulmuştur.

⁴³⁷ Zafer 24 Ekim 1950

% 17.5, ilçe bazında % 25.3; Millet Partisi oylarda % 1,2 ilçe bazında % 1,3, olarak sonuçlar açıklanmıştır. Karma listeler oylarda % 1.7, il bazında % 1.5; ilçe bazında % 1,6 olarak duyurulmuştur.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgesinde ise toplam seçmen adedi 8.273.718 olmuş, seçime 4.714.090 kişi katılmış, Katılım oranı % 57 olmuştur. Demokrat Parti 2.431.426, Cumhuriyet Halk Partisi 1.727.886, Millet Partisi 192.651, Bağımsızlar 109.296 oy almıştır. Partilerin katılım oranına göre aldıkları oylar ise Demokrat Parti % 51.57, Cumhuriyet Halk Partisi % 36.65, Millet Partisi % 4.08, Bağımsızlar % 2.31 olarak gerçekleşmiştir.

Burada da Demokrat Partinin yayın organının verdiği sonuçlar ile arşivdeki veriler uyuşmamaktadır. Zafer gazetesi sonuçları abartarak yansıtmıştır.

PARTİLER	Genel Seçim %	Muhtar Seçimi %	Belediye Seçimi %	İl Genel Meclis Seçimi %
DP	52.7	48.7	57.2	51.57
CHP	39.4	34.5	37.65	36.65
MP	3.1	0.9	3.82	4.08
BAĞIMSIZ	4.8	8.87	3.29	2.31
KARIŞIK	-	6.86	-	-

Tablo :1 1950 Genel ve Yerel Seçimleri Oy Oranları Dağılımı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi verilerine göre yapılan Tablodaki veriler ışığında 1950 Genel seçimlerinde alınan oy oranlarına göre yerel seçimlerdeki partiler ve bağımsızların durumlarını incelediğimizde DP'nin genel seçimlerdeki % 52 civarındaki oyu muhtar seçimlerinde % 4 azalırken, Belediye seçimlerinde % 3 oranında artış göstermiş, İl Genel Meclis Seçimlerinde ise % 1 oranında düşük kalmıştır.

CHP'nin ise % 39 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 5 azalmış, Belediye seçiminde % 1.8 ve İl Genel Meclisi seçiminde % 2.8 azalmıştır.

MP'nin ise % 3.1 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 2 azalmış, Belediye seçiminde % 0.7 artmış ve İl Genel Meclis seçiminde % 1 artmıştır.

Bağımsızların ise % 5 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 4 artmış, Belediye seçiminde % 1.5 azalmış ve İl Genel Meclis seçiminde % 2.5 azalmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNİN 1954-1955 YILLARI YEREL SEÇİMLERİ

I. YEREL SEÇİMLERİNİN YAPILDIĞI ORTAM VE ŞARTLAR

A. Yerel Seçimler Döneminde Ekonomik Şartlar

Şevket Süreyya Aydemir'e göre dönemin iktidarının ilk 4 yıllık müsbet çalışmalarının sonucu, ekonomik kalkınma hamlesinin bilânçosu şöyle olmuştur. Büyük işler başarılmıştır. Halk Partisi'nden devralınan statik ekonomi, dinamik ekonomi haline getirilmiş, Memleket, DP'nin de pek çok defalar söylediği gibi, şantiye manzarasına bürünmüştür. Yollar, limanlar, barajlar, fabrikalar velhasıl ekonominin gerektirdiği ne varsa, Türkiye'nin her yerinde az çok görünmeye başlamıştır.⁴³⁸

1950 yılında 15.703.000 kişi ile Türkiye nüfusunun % 78,2 lik bir oranı temsil etmiş olan köylü nüfus, geçen beş yıl içinde % 5 oranında şehirlere doğru azalmıştır. Tarımda 1955 yılında 4,6 milyon erkek, 5,1 milyon kadın yaklaşık 10 milyon insan istihdam edilmiştir. Köylere yapılan yollar ise, 1950'de 395 km, 1951'de 472 km., 1952'de 1142 km., 1953'te 1743 km., 1954'te 1642 km., 1955'te 1390 km olmak üzere yurt çapında 1955 yılına kadar toplamda 6784 km olmuş, yol yapım işçilik oranı 1950 yılına göre % 33 artmıştır.⁴³⁹

Osman Okyar'a göre, 1950'lerin başında iktisadî gelişme, tarım sektöründeki büyük genişlemeye dayanmış, 1953'ün sonlarında ise bu gelişmenin verdiği kuvvet artık tükenmiştir. Demokrat Parti, gelişme politikasını her ne pahasına olursa olsun yürütmek üzere yeni teşvikler aramaya başlamıştır. Bunu da tarım sektöründe fabrikalar kurmakla sağlamıştır. Ayrıca, yeni fabrikalar kurulduğu şehirlerde oy kazanmanın da bir yolu olmuştur. Ancak bütün bu yatırımlar ve diğer kamu harcamaları, 1953'ten sonra büyük bir enflasyona yol açmıştır.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Tercüman, 29 Temmuz 1980 "Dr. Mükerrerem Sarol, Bilinmeyen Menderes," Aktaran: Aydın Taneri, **Türk Devlet Geleneği**, M.E.B. Yayını, İstanbul, 1997, s.317

⁴³⁹ Köy İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. Yılında Köylerimiz**, Genel Yayın No. 219 Güven Matbaası, Ankara, 1973,s.6,19,33

⁴⁴⁰ Osman Okyar, " *Devletçilik Kavramı*", **Türkiye'de Devletçilik**, Derl. Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.201

1950 yılından beri gerek iç ekonomide ve gerek dış ekonomik ilişkilerde liberal bir politika güdülmeye başlanmış, Fakat 1953 ve 1954 yıllarından itibaren ekonomik yapıda başlayan değişiklikler, ekonomik konularda kamu müdahalesinin gereğini ortaya koymuştur. Dış ticaret açığında son iki yılda yıllık 143 ve 184 milyon dolarlık büyük artışlar oluşturmuştur.

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	FARK
1950	263,4	285,7	— 22,3
1951	314,1	402,1	— 88,0
1952	362,9	555,9	— 193,0
1953	396,1	532,5	— 136,4
1954	334,9	478,4	—143,5
1955	313,3	497,6	—184,3

Tablo: 2 1950-1955 İthalat İhracat Miktarları

Kaynak: Bilge Aloba Koksall - A. Râsih İlkin, s.35

Millî gelir artışı bakımından 1950-53 arasında oldukça hızlı bir artış kaydedilmiştir. Bunun nedeni olarak ekili toprakların genişlemesi, elverişli havalar ve iyi piyasa şartlarının doğurduğu tarımsal üretim artışları gösterilmektedir. 1954'de kötü bir ürün yılı ile başlayan ikinci dönemde yılda % 5-6'lık artışa rağmen önceki döneme kıyasla artış hızı daha az olmuştur. Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen fert başına gelir, aynı şekilde artmamıştır. Bunun bir sebebi de yurdumuzdaki nüfusun süratle artması olmuştur. 1950'den, 1961'e kadar G.S.M.H. % 92 artmış olmasına rağmen, fert başına gelirden sadece % 25'lik bir artış kaydedilmiştir.⁴⁴¹

Dönemin yaşanan ekonomik şartlarını anılardaki yansımasına göre ise:⁴⁴²

" İktisadi Devlet Teşekkülleri dev gibi kuruluşlara dönüşmüşlerdir. Çoğu da Anadolu'ya dağılmıştır. Türk Bankalarından Ziraat ve İş Bankası vardır. Yapı Kredi ve Akbank yeni kurulmuş tutunmaya çalışmaktadırlar. Ancak dış ticaret işlemlerini henüz pek becerememektedirler. Henüz büyük sanayici, büyük tüccarlarımız pek yoktur. Koç ve Sabancı gibi günümüzün devleri olan holdingler, o zamanlar ancak

⁴⁴¹ Bilge Aloba Koksall - A. Râsih İlkin, **Türkiye'de İktisadî Politikanın Gelişimi(1923-1973)**, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul, 1973, s.16-19

⁴⁴² Gülen, **a.g.e.**, s.50-73

esnaf irisi, küçük tüccar durumundadırlar. Özel sektörde iş bulmak hemen hemen imkânsızdır. Sektör öyle cılızdır ki, patron ancak kendini geçindirmektedir. İş yine devlettedir. Devlet memuriyetine giren yüksek tahsilli memurların maaşı 170 TL dir. Ayrıca memuriyet bulmak da kolay değildir. En yüksek ücretlisi de müfettişlikler, uzmanlıklardır. O yıllarda milletvekili maaşı 500 TL, bir Hesap Uzman Muavininin aylık geliri tam 430 Liradır. Bankalardaki yüksek ücretli işler ise hep gayrimüslimlerin elindedir. İthalat, ihracat işleri hep yabancı bankalar tarafından yapılmaktadır. Onlarda da genelde gayrimüslim vatandaşlarımız memur olarak çalışmaktadırlar. Türk Bankalarında aylıklar ortalama 100–120 TL civarındadır.

Günümüzün çok moda olan turistik yerleri o yıllarda, mahrumiyet bölgeleridir. Fakirlik, yokluk ve ıssızlık hüküm sürmektedir. Bodrum'da yazları yöre halkı yaylaya çıkmakta, kasaba boşalmaktadır. Bodrum, Marmaris ve Fethiye'de yazın sadece fakirler ve bir de memurlar kalmaktadırlar. Kışın ise, ıssız bir kasaba görünümündedir. Bodrum'un dağı taşı aşılınırlarsa verimli olabilecek yabancı mandalina ağaçları ile doludur. İçme suyu sorunu vardır. Bölgede geçim kaynağı olarak ilkel usullerle süngercilik yapılmaktadır. Fethiye'nin durumu biraz daha iyidir. Denizlerde sünger avcılarının tekneleri dolaşmaktadır. Marmaris'in balının kilosu ise 50 kuruş civarındadır. Bodrum Muğla arası yol beş saat sürmektedir. Fethiye-Marmaris yol ücreti 6 TL dir. İlçeler arasında kara yolu ile ulaşım çok zor, bazen de olanaksızdır. Kıyılarımızda ulaşım ve taşımacılık için denizyolu daha uygundur. Denizyollarının küçük bir vapuru İzmir'den başlamakta kıyı kıyı İskenderun'a kadar gitmekte ve sonra geri dönerek yine iskelelere uğraya uğraya, hem yük hem yolcu taşımaktadır.." şeklinde resmedilmektedir.

Onur Öymen, 1950'ye kadar ABD yardımı daha çok borç niteliğindeyken, 1950 sonrası DP döneminde çoğunlukla hibe niteliği kazandığını belirtmiş, ancak bundan yararlanabilmek için belirli ekonomik reformlar yapmak, bazı kurallara uymak gerektiğine değinmiştir. Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi de gündemde olmuş, ama bu gerçekleştirilememiştir. Tam tersine, özellikle 1953'ten sonraki dönemde KİT'lerin önemi daha da artmış, önemli sanayi yatırımları KİT'ler

vasıtasıyla yapılmıştır. KİT'lerin sermayeleri artırılmış, KİT'ler ile özel sermaye ortaklıkları da kurulmuştur.⁴⁴³

Öymen'e göre dönem içinde demiryolu yerine karayolu ulaşımına öncelik tanınmış ve sadece 224 kilometrelik yeni demiryolu inşasına karşılık binlerce kilometreye karayolu yapılmıştır. Ancak 1950'li yılların başında dışalığa getirilen kolaylıkların da etkisiyle artık dış ticaretin fazlalık vermesi dönemi bitmiştir. Dışalıklarda makine ve araçlarla, hammaddelerin oranlarının artması, Türkiye'nin sanayileşme hamlesinin işaretleri olmuştur. Dış ticaret açığındaki büyümenin bir sonucu da dış borçların artması ve dış borç ve faiz yükünün devlet bütçesi üzerindeki etkisinin de fazlalaşmasına neden olmuştur. Başta IMF olmak üzere, dış yardım veren kuruluşlar, 1950'lerin ortalarından itibaren yeni bir kur ayarlaması için ısrar etmeye başlamışlardır. 1950'den sonra milli gelir, sürekli artış göstermiştir. 1951 yılında artış oranı % 12,8 olmuş, onu izleyen iki yıl da % 11'in üzerinde gerçekleşmiştir. Elektrik enerjisi üretimi artmış, bu sonuç, özellikle çok sayıda barajın ve hidroelektrik santralin yapılmasıyla sağlanmıştır.

Cihad Baban'ın değerlendirmesine göre 1954 sonrasında parlamentodaki büyük DP çoğunluğu, kendi iradesini Menderes'in eline verdikten sonra, demokratik düzen, işlemez hale girmiştir. Dış borçlar kabarmış, ithal ettiğimiz malların bedellerini ödeyemez hale gelinmiştir. Hayat pahalılığı almış yürümüş ve bütün sosyal neticeleriyle birlikte kendisini hissettirmeye başlamıştır. Komisyonculara, partili aracılara gün doğmuş, Ankara Palas'ın salonları, Demokrat Partili iş çeviricilerin devamlı mekânı haline gelmiştir. Memur bunalmaya başlamış, rüşvet artmış, iktidar gazetelere akseden halkın homurtusunu susturmak için gazetecileri hapsedmeye başlamıştır.⁴⁴⁴

Şevket Süreyya Aydemir dönemin iktisadi politikalarını karşılaştırmış ve, Menderes'in kendinden evvelki devrin iktisadi yapısıyla, Demokrat Parti devrinin iktisadi yapısı arasında aslında bir fark görmemiştir. Ona göre, her iki devir de temel

---

⁴⁴³ Öymen 1946 ile 1962 yılları arasında Türkiye'nin ABD'den aldığı borç 586 milyon dolar, hibe miktarının ise 995 milyon dolar olduğunu, diğer yardım kuruluşlarından da 497 milyon dolar sağlandığını, Türkiye'nin savaştan sonra, ekonomik kalkınmasına hız verdiği dönemde, 15 yıllık süre içinde aldığı borç ve yardımların toplamının 2 milyar dolar civarında olduğunu söylemiştir. Bkz:Onur Öymen, **Türkiye'nin Gücü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003 s.144-146

⁴⁴⁴ Cihad Baban, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1970, s.301

yapı bakımından, kapitalizme dönük karma ekonomi sistemi geçerli olmuştur. İki dönem arasında yalnız temel uygulamalar değil, aynı zamanda, bu uygulamalardan sorumlu olan kişiler de aynı kalmıştır. Örneğin, devletçilik döneminde, özel girişim kesimine kimi kısıtlamalar getiren "sürprodüksiyon nizamnamesi" nden sorumlu olan Celal Bayar, Demokrat Parti' nin kurucusu ve dönemin Cumhurbaşkanıdır.⁴⁴⁵

Temel ekonomik anlayış ve uygulama değişmemiş olmakla birlikte, hiç kuşkusuz, Demokrat Parti yönetimi altında kimi yeni gelişmeler gerçekleştirilmiştir. İlk değişikliklerden biri, planlama anlayışının bütünüyle yadsınması olmuştur. Artık plansız dönem başlamıştır. Devletin büyük ölçüdeki ekonomik etkinlikleri sürdürülürken, Batılı kapitalist ekonomilerde uygulanan liberal planlama anlayışı bile kabul edilmemiştir. Bu durumda, ekonomi, hükümetin aldığı günlük ekonomik kararlarla, özel girişimin doğal eğilimlerine göre biçimlenmiştir. Sonuçta dönem içinde, Bir yandan talep enflasyonu, öte yandan maliyet enflasyon şeklinde iki yönlü bir enflasyon ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁶

1954 yılının sonlarına ait dönem basınındaki ekonomik duruma ait haberlerden seçilenler, muhtar seçimleri öncesindeki spesifik durumu ortaya koymak açısından bir fikir vermektedir. Dönem içinde tarımsal üretim ülkenin buğday ihtiyacını karşılayamaması sonucu buğday sıkıntısı oluşmuştur. Bu durumun kötü bir zirai yıl geçirmemizden ileri geldiği değerlendirilmiştir. İthal yoluyla bunun karşılanması düşünülmekte, bu kez de döviz sıkıntısı ortaya çıkmaktadır. Döviz ve altın fiyatları da artmıştır. Gazete haberine göre dolar fiatlarında şimdiye kadar görülmemiş bir artış kaydedilmektedir. Dolar Newyork borsasında 6,65 lira, Reşat altını da 60 liradan satılmaktadır.⁴⁴⁷ Dönem içindeki enflasyon konusunda fikir vermek açısından Cumhuriyet altınındaki son yıllardaki yükselişler de şöyle olmuştur: 1952 de 3714, 1953 de 4423, 1954 Kasım ayı itibarıyla 5025 kuruşa çıkmıştır.⁴⁴⁸ Basit bir hesapla son bir yılda yüzde 14 lük bir artış, enflasyon ya da fiyatlara yansıma söz konusu olmuştur.

Etibank'ın elindeki kromlardan, Amerika'ya fiatı 39 dolardan 150 bin ton krom satılacağı, elde edilecek 6 milyon dolarlık dövizle de ithal olunacak buğday

⁴⁴⁵ Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.234

⁴⁴⁶ A.g.e., s.235

⁴⁴⁷ Akşam 28 Ekim 1954 " Altın ve dolar yükseldi"; " İktisat şûrası meselesi"

⁴⁴⁸ Akşam 9 Kasım 1954

bedelinin karşılanacağı haberi gazetelerde yer almıştır. Krom satışları gerçekleştiği takdirde, Amerika'dan getirilmesi düşünülen buğday karşılığı olan döviz de temin edilmiş olacaktır.⁴⁴⁹

Şehirlerde konut kiralari ile ilgili Milli Korunma Kanunu uygulamalarının yarattığı bir kontrolsüzlük oluşmuştur. Eski binaların kiralari, Millî Korunma Kanununa tabi iken, yeni binaların kiralari başıboş bırakılmış, toplum içinde bir dengesizlik ve zıtlık yaratılmıştır. Eski binalara mal sahiplerini ve kiracıları aynı zamanda koruyacak dürüst, ortalama, adaletli bir ölçü bulmak, yeni binaları da amortisman, faiz, gelir hesaplarına göre adil bir kira nizamına tabi tutmak, zorunluluk halini almıştır. Kira vurgunculuğuna bu şekilde başıboş bırakmak, pahalılığı kamçılar hale gelmiştir.⁴⁵⁰

Karaborsacılık ve piyasadaki temel ihtiyaç maddelerinin kıt bulunurluğu da gazetelerde yer alan haberlerden olmuştur. Bu yoklukları, Dünya gazetesinde Bedii Faik çok bilindik helva yapma fıkrasına benzeterek "*yağ yok, un yok, şeker yok öyle ise refaha kavuştum diye sevinsene be adam*" diyerek, iktidar söylemlerine nazire yapmıştır.⁴⁵¹

Hammadde yokluğu sebebiyle işler durma noktasına gelmiş, fabrikalar kapanmamak için iş hacmini günden güne daraltmak, işçileri çıkarmak durumunda kalmışlardır. İstanbul'da 2 bini aşan sayıda İşçi kitlesinin işini kaybettiğinden, İşçi sendikaları artmakta olan işsizliğin önüne geçmek için hükümete başvurmak durumunda kalmışlardır. Tekstil, Kauçuk ve Ecza sanayiinde hammadde yokluğu nedeniyle sıkıntılar çekilmiş, motorlu araçlar yedek parça yokluğundan çalışamaz hale gelmişlerdir. Bu hale niçin gelindiğini ise Akşam gazetesi yazarlarından Cemal Refik İstanbul Hayatı adlı köşesinde:⁴⁵²

" *Bunlar, programsız, plânsız hareketlerin doğurduğu tabî neticelerdir. Bir aralık sanayiye heves ettik. Yerli sanayi kuralım, inkişaf ettirelim, muhtaç olduğumuz şeyleri kendi memleketimizde yapalım, paramız dışarıya gitmesin, dedik. Bu hevesle var kuvveti sanayiye verdik. Kolay bir iş değildi. Uzun zamana, çok çalışmağa*

⁴⁴⁹ Akşam 27 Ekim 1954 " Amerika'ya 150 bin ton krom satacağız "

⁴⁵⁰ Milliyet 27 Ekim 1954

⁴⁵¹ Dünya 27 Ekim 1954

⁴⁵² Akşam 28 Ekim 1954, Cemal Refik, "Mukadder Akibet "

mütevakkıftı. Ha bugün, ha yarın derken, önümüze ziraat sahada açılan boşluk uçurumu çıktı. Anladık ki sanayiın yanı sıra, hattâ ondan daha evvel ziraati geliştirmemiz lazımmış. Fabrika kurmağa çalışırken tarlayı boş bırakınca yiyecek ekmeğimizi dışarıdan almak zorunda kalıyoruz. Bu defa gözümüzü toprağa çevirdik. Aman, toprağı işliyelim, ziraati geliştirelim, mahsulü arttıralım, kendimiz yiyelim, fazlasını dışarıya satalım. Var kuvveti ziraate verdik. Külliyetli ve çeşitli ziraat makineleri getirttik, çiftçiyi makinelerle teçhiz ettik. İlk gayretler boşa gitmedi ziraatte gelişme baş gösterdi. İstihsal arttı, dışarıya hububat satmağa başladık. Büyük çiftçinin cebine biraz para girince memleket motorlu vasıta akınına uğradı. Kamyonlar, otomobiller, lüks otomobiller. Hâlbuki ziraatte inkişaf sadece çiftçiyi makineleştirmekten, hububatın kıymetini dâhilde yükseltmekten ve vergi muafiyeti himayesinden ibaret değildi. Bunlara muvazi olarak geniş ölçüde sulama faaliyeti ve mahsulün maliyetini indirme tedbirleri lâzımdı. İşte, mukadder akıbet karşımıza dikildi. Sanayi durma tehlikesine maruz. Dışarıdan buğday almağa çalışıyoruz. Motörler yedek parçasızlıktan felce uğradı." şeklinde özetlemiştir

Akşam gazetesinde 29 Ekim 1954'te "31 yılda neler yapıldı? Daha neler yapılmalı? 200 sokak adamı ne düşünüyor?" şeklinde yaptığı anketin tarım işleri konusundaki sorusuna dönemin vatandaşının cevabı⁴⁵³ "Bu yıl yine dışarıdan buğday getirtmeye mecbur olmamız memleketteki ziraat kalkınma işlerinin henüz tatmin edici bir safhada bulunmadığını göstermektedir. Son yıllar içinde tarımın makineleşmesi için önemli gayretler sarfedilmişse de bu alanda başarılması gereken daha büyük işler vardır. Fakat bu hamleleri yaparken yalnız büyük toprak sahiplerini değil, topraksız köylüleri de kalkındıracak tedbirleri almak lâzımdır." şeklinde olmuştur. Dönem içinde havaların kurak gitmesi yüzünden Konya'da buğday fiyatları anormal bir şekilde yükselmiş, Ofisin en yüksek alım fiyatı 30 kuruş olmasına rağmen halk arasında 36 kuruştan satış yapılmış, hâttâ tohumluk buğday 40 kuruşa kadar yükselmiştir. Üretim bölgelerinde, havaların kurak gitmesi dolayısıyla, 1955 buğday rekoltesi hususunda endişe oluşmuştur. Bu arada yağmur yağmaması yüzünden üretici buğdayını elinde tutmaya devam etmiş, bu durumu çözmek için yüksek fiyatla ve belirlenecek bir süre için alımda bulunulması, bu süre içinde malını Ofise teslim

---

⁴⁵³ Akşam 29 Ekim 1954

etmeyen üreticiden gelecek yıl içinde hiçbir suretle buğday alınmaması fikri çözüm olarak ileri sürülmüştür.⁴⁵⁴

Dönem içinde ekonominin bir başka özelliğini lüks ithal malların döviz sıkıntısına rağmen piyasada bolca yer almalarının meydana getirdiği tezat oluşturmuştur. Eczanelerde ilâç bulunamamasına rağmen, çeşitli yollardan memlekete sokulan, uğruna karaborsadan milyonlar ödenen ithal lüks mallar memleketin bütün çarşılarını doldurmuştur. Paris modası diye, yabancı malı bir kadın kumaşının metresine 125 lira veren insanlar, lüks semtlerin modasını belirlemişlerdir.⁴⁵⁵

Ayakkabı sanayiinde kullanılan krepsol denilen kauçuk maddenin memleket ihtiyacına yeter miktarda ithal edilmemesi, yetersiz miktarda getirilenlerin kontrolsüz bir şekilde satışa çıkarılması sonucu karaborsaya düşmesi de dönem ekonomisinin sıkıntılarında birini oluşturmuştur. Karaborsada krepsol fiatının yükselmesinin kösele fiyatlarını etkileyerek, kunduracılarda dayanıksız, alelade ayakkabıların 40 - 50 liraya, daha iyi kaliteli kunduraların altmış, yetmiş, seksen liraya çıkmasına sebep olmuştur. Ayakkabı fiyatları eski devirlerde kenar mahallelerde hemen hemen bir ev satın alınabilecek bir paraya ulaşmış olmasının memlekette dar ve sabit gelirli vatandaşlar için yaşamının ne kadar zor olduğunu göstermeğe yeterli bir delil olduğu dile getirilmiştir.⁴⁵⁶

Le Monde gazetesinin 31 Ekim 1954 sayısında «Jean Luc» İmzalı «Türkiye'de mali buhran» başlıklı bir yazı çıkmıştır.⁴⁵⁷ "Türkiye'de olgunlaşan mali kriz nihayet patlak vermiştir" denilerek başlayan bu yazıda, Maliye Bakanlığının yabancı memleketlerde ikamet eden yabancı veya Türklerin Türkiye'de menkul ve gayrimenkullerinden elde edilen gelirlerin 500 lirayı aşan miktarlarının bloke edilmesi hakkında kararlar aldığı, buna göre bu gelirlerin ancak Jambon, sosis, meyva gibi muayyen Türk İhraç mallarının satışı sağlandığı takdirde serbest bırakılacağı dile getirilmiştir. Yazıda Türkiye'ye yatırım yapılması için yapılan devamlı tekliflerin birçok yabancı ihracatçılara cazip görünerek 40 milyar frank tutan önemli krediler açıldığı ve bu kredilerin özellikle kamyon, traktör, elektrik

⁴⁵⁴ Akşam 3 Kasım 1954; Akşam 9 Kasım 1954

⁴⁵⁵ Vatan 6 Kasım 1954 " İlaç yok amma ithal malı kumaş dolu"

⁴⁵⁶ Akşam 11 Kasım 1954 Cemal Refik "Yabancıların biraz da iyi taraflarını görelim "

⁴⁵⁷ Akşam 9 Kasım 1954 " Yabancıların Türkiye'deki gelirleri kararı ve Le Monde"

malzemeleri gibi teçhizat şeklinde yollandığı belirtilmiştir. Yabancı ihracatçıların havyar, sigara, tuzlu balık veya halı ithalatçısı durumuna girmelerine imkân verilmediğinden, bu kararın Türkiye'ye sermaye yatırmayı cesaretlendirecek mahiyette olmadığını belirtilmiştir. Yazıda Türkiye'nin o döneme ait ekonomik durumu ve sebepleri yabancı gözüyle değerlendirilmiştir;

" Türkiye'nin gereken yerde durması beklenirdi. .... Atatürk'ün partisi olan Halk Partisi iktidarda iken bu parti memleketin kendi kaynakları ile bu programı gerçekleştirmeye uğraştığı için ödeme muvazenesi da tahammül edilebilir bir seviyede kalmıştı. Fakat 1950'de, daha liberal bir parti olan Demokrat Partinin İktidarı alması ile bu modernleşme planının daha süratli bir seklide tatbikine girişilmiş ve bu da ödeme muvazenesinde gittikçe büyüyen bir açığa sebep olmuştur. Türk ekonomisinin kaynaklarını daha ziyade zirai kaynaklar teşkil eder. Filhakika harbden beri bu sahada mühim ilerlemeler de olmuştur. (Bilhassa hububat ve buğdayda). Fakat hükümetin köylüye ödediği fiatler dünya piyasasındaki fiatlerin iki misli kadardır. Bu mallar piyasası da meşbu olduğundan hükümet bu stokları ihraç edebilmek için büyük güçlüklerle karşılaşmakta ve bu yüzden bütçeye büyük yükler tahmil edilmektedir. İthalâta gelince, 1953 den bert tatbik edilen tahditlere rağmen ithalatın ihracatın çok üstünde olduğu görülmektedir. Son zamanlara kadar serbestçe verilen banka kredileri ile finanse edilen ithalât, para kıymetinin düşmesinden endişe eden tüccarların geniş stoklar yapmasına imkân vermiştir. Bunun neticesi olarak da ticaret muvazenesinde 1953 yılında 382 milyon liralık bir açık olmuştur. 1954 ün ilk aylarında bu açık büyümüştür. Mayıs ayında açığın 210 milyon lira olduğu görülmektedir. Tesiri olmayan çarelerle ıslahına çalışılan bu durum ödemelerin hemen hemen durmasına sebep olmuştur. Türkiye bu açığı kapatmak için yabancı sermayenin desteğine güvenebilirdi ki, az gelişmiş bir memleketin bu yola sapması tenkid edilemez, yeni hükümet te geçen ocakta yabancı sermayeyi memlekette koruyacak bir kanun çıkartmış ve bunlara çeşitli teminat vermiştir. Fakat maalesef bu kanun şimdiye kadar tatmin edici bir netice vermiş değildir. Türkiye aydınlanmıyan sebeplerle Milletlerarası imar ve Kalkınma Bankası ile ihtilâfa düşmüştür. ... Türkiyenin çıkmazdan kurtulabilmesi için mali çareler aranmalıdır. Zaruri gibi görünen bir devalüasyon ile mesele halledilemeyecektir. Bu devalüasyon, banka kredilerinin tahdidi, memleketin imkânlarına uygun olmıyan

envestisman programının daraltılması, alacaklı veya kapitalist memleketlerle müzakerelere girişerek memleketin değerlendirilmesi gibi tedbirlerle birlikte yapıldığı takdirde mana ifade eder." denmiştir.

Gümrük İstatistikleri verilerine göre 1954 yılının Ağustos sonuna kadar 904 milyon 422 bin liralık ithalata karşılık, aynı zaman içinde ihracat 555 milyon 583 bin liradan olmuştur. Bu duruma göre ticaret dengesi 348 milyon 839 bin liralık açık vermiştir. En çok ithalat 169 milyon 131 bin lira ile Batı Almanya ile sonrasında ise 130 milyon 181 bin lira ile Amerika Birleşik Devletleri ile yapılmıştır. En çok ihracat ise 84 milyon 90 bin lira Batı Almanya'ya olmuştur.⁴⁵⁸

Ali Naci Karacan Milliyet gazetesindeki "Fiat ve Ahlâk Kontrolü" adlı başmakalesinde fiyat artışlarının bir başka sebebine dikkat çekmiştir.⁴⁵⁹ Karacan'a göre gıda maddeleri fiyatlarının fahiş şekilde artmasında fiyatların kontrol altına alınmaması ile bir kısım esnafın hırsı ve ahlâksızlığının önlenememesi etken olmuştur. Fiyat kontrolünü sağlayabilmek için muayyen maddelere ait vasıfların kaçamaksız surette tarifi edilmesi, standartların oluşması, yeterli gelecektir. Daha büyük belâ olan, kâr için sınır tanımayan ahlâksız esnafa karşı tedbir olarak, Belediye başkanının ilk iş olarak eskinin lonca ahlâkının yeniden canlanması için esnaf teşekkülleriyle, imkânlar aramalı, bulmaya çalışmalıdır.

1955 yılı sonlarına doğru ülkede pahalılık iyice rahatsız eder boyutlara varmıştır. Basında yeni tesisler için malzeme fiyatları arttığı sebebiyle telefon ücretlerine gelen zam yapıldığı haberi yer almış ve fiyatların yurt dışında artmadığını belirten Falih Rıfkı Atay " *Telefona zammetmişler. Çünkü. Yooo... Dışarıda fiatler yine eskisi gibi. Vaktiyle kırk, elli kuruşa, sonra iki yüz elli, üç yüz kuruşa, bugün ise bin kuruşa aldığımız elektrik anahtarları Âlmanyada Maliye Bakanımızın nazariyesi ile, yine elli, altmış kuruş. Bir dolar 280 kuruş değil mi? Maliye Bakanına mı, yoksa telefoncularımıza mı inanacağız? Evet, takas dolar kırk liraya kadar çıktı. Mesela otomobiller artık bir dolar kırk lira üstünden bulunabilmekte. Yedek parçalar da öyle. Fakat Maliye Bakanımızın radyo nutkundan öğrendiğimize göre, bunlar kaçakçılık oyunbazlık ve hilekârlık. Resmî müesseseler, işletmeler, yarı resmi şirketler kolayını bulmuşlar. Bir ayarlamadır gitmekte. Lütfen yüz elli kuruş kavun ve*

⁴⁵⁸ Akşam 11 Kasım 1954 " Ticari Muvazene"

⁴⁵⁹ Milliyet 4 Kasım 1954

dört lira peynire, yüz elli, iki; yüz veya üç yüz lira maaş veya ücretin nasıl ayarlanabileceğine dair bir formül, gösterir misiniz?"⁴⁶⁰ şeklinde durumu eleştirmiştir.

Cumhuriyet gazetesi başyazıda küçük memurların durumuna temas etmiş, bu işin henüz hal yoluna konmadığını kaydetmiştir. 1954 bütçe encümeninde halkın hislerini rencide eden israf tezahürleri tenkid olunduğunu, Hükümetin ise bu tenkidlere cevap verirken, zengin mıntakalarda istihsalin toz ve döküntülerini dahi milyonlarla ölçmek kabil olacağını ve bir otomobile yüz kûsûr bin lira ödenmesini çok görmemek gerektiğini söylediği hatırlatılmıştır. "Devletin ve fertlerin kendi ihtiyaçlarına büyük yekûnlar harcayabilecek bir mali takate sahip olmaları elbet güzel bir şeydir. Fakat iktisad siyaseti, refahı kütleye intikal ettirdiği gün muvaffak olmuş sayılabilir. Evlerin veya otomobillerin beş ve altı haneli miktarlarla ifade edildiği bir memlekette resmî vazife sahiplerinin 158 lira ile geçinmeğe mecbur kalmaları, gecikmeden düzeltilmesi gereken, bir dengesizliktir." ⁴⁶¹denmiştir.

1955 yılları itibarıyla memur kesiminde DP'ye yönelik kızgınlık başlamıştır. Gülen'in anılarında "*O yıllarda tüm memurlar gibi biz de iktidardaki DP ye karşıyız. Demokrat Parti'ye kızıyoruz.*" sözleri yer almıştır. 1951 yılından itibaren dışa açılmaya başlanmıştır. İthal kapıları açılmış, İthal malları bollaşmıştır. Ama bu bolluk kısa sürmüştü, 1954 den itibaren yokluk, kıtlık belirtileri başlamıştır. ⁴⁶²

1955 yılında İstanbul şehrinin bu en büyük sıkıntısını konut sorunu oluşturmuştur. Şehrin nüfusu son beş sene içinde tahminlere göre 250 bin artmış, Bu süre içinde inşa edilen konut sayısı ise ev veya daire olarak 25 bin civarında olmuştur. Bu durumda her 10 kişiye bir mesken düşen şehirde, yeni inşaatlar şehrin nüfus çoğalması ile denk olarak yürüyememiş, konut ihtiyacının yüzde 30'u karşılanamamıştır. ⁴⁶³

1955 yılının hububat rekoltesi tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. Memleketin birçok üretim bölgelerinde hasat yapılarak ürün kaldırılmış, üretimin 13,5 milyon tona bulacağı hesaplanmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi alımlarına devam

⁴⁶⁰ Dünya 3 Eylül 1955 " Şu maaşlarımızı nasıl ayarlayacağız? "

⁴⁶¹ Cumhuriyet 4 Eylül 1955 " Küçük memurların durumu "

⁴⁶² Gülen, a.g.e ,s.91

⁴⁶³ Vatan 14 Eylül 1955 " Ev davası "

etmiş ve üreticiden bol miktarda hububat almıştır. 1955 yılı itibarıyla memleketin iç ihtiyacı karşılandıktan sonra dışarıya 5 – 6 yüzbin ton hububat ihraç edilmesi mümkün olabilmıştır.⁴⁶⁴

Ülkede halkın önemli tüketim maddelerinden bir kısmının yokluğu çekilmiş, bu sıkıntı ile ilgili haberler basında yer almıştır. Yıl içinde sıkıntısı çekilen kahvenin ithali gerçekleşen 340 tonu İstanbul'a getirilmiş, satışına başlanmıştır. Sadece bir gün içinde 100 ton kahve dağıtılmıştır.⁴⁶⁵

Dönem ekonomisini değerlendirirken, genelde 1954-1955 döneminin ülke için birçok sıkıntının çekildiği bir ortam göze çarpmaktadır. Ancak bu sıkıntı ve olumsuzlukların, fiyat artışlarının en önemli etkenini ise ülkede refah ve medeni ihtiyaçlara toplumun her kesiminin kavuşabileceği şekilde önünün açılmış olması, tüketime yönelik bu ihtiyaçların da 5-10 yıl öncesine göre birkaç misli artması oluşturmuştur. Bu dönemin ekonomisini yöneten DP, iktidara geldikten sonra radikal bir karar almak zorunda kalmışlar, toplumu bir an önce elle tutulabilir bir refaha kavuşturmak için riskli bir yol seçmek durumunda kalmışlardır. Bu tercihlerini Menderes 1955 bütçe görüşmelerinde : “ .... *iktisadi cihazlanmanın iptidai ve ilk adımları atılmış olan memleketler, devamlı surette muhtaç ve sefil kalmaya mahkumdurlar. Çimento, şeker, buğday, basmayı dışarıdan getiren memleketlerin bellerini doğrultmalarına, gelişmelerine, düzelmelerine imkan ve ihtimal yoktur. Demokrat parti iktidarı, memleketin bütün dövizlerini masseden bu delikleri bir an evvel kapatmak için ve en kısa bir zaman içinde bu davayı halletmek maksadıyla bu investisyonlara girişmiştir. Bu investisyonları yapmamış olsaydık, bugün gene döviz sıkıntısı çekecek, gene maiyet sıkıntısı çekecektik. Şu farkla ki bugün maiyet sıkıntısı olarak çektiklerimiz karşısında eserlerimiz vardır.*”⁴⁶⁶ şeklinde ifade etmiştir.

B. Yerel Seçimler Döneminde Siyasi ve Sosyal Ortam

İlber Ortaylı'nın dönemin siyasi ve sosyal şartlarını kendi gözlemleriyle tasvir etmiştir. Ankara'ya çok yakın bir köyün tasviri şöyledir. Köyde etraf yollar ve fotoğrafını bugünkü torunları görseler zor inanacakları tarzda kavruk, yırtık pırtık

⁴⁶⁴ Akşam 24 Eylül 1955 " Hububat Rekoltemiz "

⁴⁶⁵ Akşam 24 Eylül 1955

⁴⁶⁶ Sükan, a.g.e., s.315-316

yığınlar, oluşturan köylülerle doludur. Türkiye fakirdir, fakat hepsi Menderes'e hayran ve medyun-u şükrandır. Başbakan ise köylüleri ağlayarak selamlamaktadır. Fakirlikleri ona dokunmuştur. Hiç şüphe yok ki o da herkes gibi bu ülkeyi sevmektedir. Şartların yardımı ve yaptıklarıyla iki-üç yıl içinde bu halk da onu sevmiştir.⁴⁶⁷ Ortaylı:

“Halkımızın yüzde sekseninin köylü, köylünün de yurdun efendisi olduğu, 1953'te benim başladığım ilkokulda ezberletilirdi. Sözün ilk yansı doğrudu, öbür yarısı temenni idi. Mamafiş şehirlere köylüler doluşuyordu. Yün çorap üstüne lastik ayakkabı hayatlarında yeni bir lükstü; ben inşaatlara mevsimlik olarak çalışmaya gelen Çorumlu amelelerin çarık giydiğini de biliyorum, çünkü soğukluğu lastiğinden yapılan (eski otomobil lastiklerinin ufalanıp, presten geçmeleriyle üretilen) ayakkabılar pahalı geliyordu..... Yaşamını Ankara'da sürdürmeye mecbur olan bir Üsküdarlı yaşlı teyzenin, ağaca kayısı yemek için çıkan bu Çorumlulara bakıp "Türkler ağaca çıkmış" dediğini hatırlıyorum. Demek ki Türkiye'de kavramlar, sınıflamalar henüz bize okulda öğretildiği gibi değildi. Halkın önemlice kısmı okuma-yazma bilmiyordu....Türkiye cahildi. Onlarca yıl boyu İstanbul Üniversitesi, bazı yüksek okulların birleştirilmesiyle kurulan Ankara Üniversitesi, bir de Teknik Üniversite ve bazı yüksek okullar bu ülkenin aydınını yetiştiriyordu. Liseler güçlüydü, sayıları arttıkça kaliteleri düştü.” şeklinde döneme ait izlenimlerini anlatmıştır.

Akşam gazetesinde 29 Ekim 1954'te "31 yılda neler yapıldı? Daha neler yapılmalı? 200 sokak adamı ne düşünüyor?" şeklinde yaptığı anketin Öğretim seferberliği konusundaki dönemin vatandaşının görüşü⁴⁶⁸ ise "Memlekette okuma yazma bilenlerin nispeti 31 yıl içinde çok fazla yükselmemiştir. Halkın kendi menfaatlerini şuurlu bir şekilde savunabilmesi ve memleketin her alanda kalkınabilmesi için okuma yazma bilenler nisbetinin çoğalması lâzımdır. Halen memlekette okuma yazma bilmeyenler nüfusun yüzde 70 ini teşkil etmektedir. Bu nisbetin sifıra yaklaşması için daha çok büyük işlere ihtiyacımız var demektir" şeklinde olmuştur.

⁴⁶⁷ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.102-3

⁴⁶⁸ Akşam 29 Ekim 1954

Yusuf Hikmet Bayur da bu konuda: *"Bizdeki okuyup yazmak bilmiyenlerin yüksek nispeti ve geri kalmış ekonomimizle 1945 ten beri erişmeğe çalıştığımız demokratik gelişmenin ne derece mümkün olduğu üzerinde uzun tartışmalar yapılabilir. Muhakkak olan şudur ki yurdumuzun muvafık, muhalif siyasal unsurları ve aydın sınıfı var olan şartlar içinde bu gelişmeyi beklenen ölçüde sağlayamamışlardır. Buna göre umduğumuz sonucun ancak ilköğretimin daha büyük çapta yayılması, aydınlar sayısının çoğalması ve ekonomimizin ileri ekonomilere yaklaşması ile elde edilebileceğini kabul etmemiz gerekir. Esasen kültürel gelişme de çok paraya, yani önemli bir ekonomik kalkınmaya bağlıdır. Hep biliriz ki ilköğretimin gereken çapı alması pek büyük sayıda (bizde 150 – 200 bin kadar) öğretmene ihtiyaç gösterdiği için en pahalıya malolan öğretimdir."* ⁴⁶⁹ demiştir.

1950 yılında Köy öğretmeni Mahmut Makal'ın "Bizim Köy" adlı Türkiye'deki köy yaşantısını anlatan kitabı İngilizceye çevrilmiş ve bu kitaba İngiltere'de önsöz yazan İngiliz sosyal Antropoloğu Paul Stirling Türkiye'nin muhtelif alanlardaki gelişmelerinin önemini belirtmekle beraber, şehirlerde yaşayan nisbeten refahlı zümre ile İctimai gelişmelerin ve inkılâpların işleyemediği köylerin durumunu karşılaştıran "İki Türkiye" başlıklı bir radyo konuşması yapmış ve bu konuşma İngiliz basınında yer almıştır. Daha önce Türkiye'de de Kayseri Talas'ta araştırma yapmış olan bu antropoloğun konuşmasında : *"birçok köylerde "kafir yazısı" da kadınlara daha fazla hak tanınması da henüz dine aykırı sayılmaktadır. Medeni kanun, yeni harfler ve daha birçok İnkılâplar köylerde tamamen benimsenmiş olmaktan uzaktır. Kanun dışı dini evlenmeler devam etmektedir. Şehirlerde yaşayan azlık ile büyük köylü kütlesi arasında, başka memleketlerde de görülebilecek normal farkları aşan, bariz bir ikilik vardır. Şehirlere yakın ve iktisaden oldukça gelişmiş köyler de bulunmakla beraber, köylülerin büyük çoğunluğu, daha çok kendi istihlâkleri için istihsalde bulunan, muasır medeniyetin birçok nimetlerinden mahrum geniş bir küttele teşkil etmektedirler."* demiş, Atatürk inkılâplarıyla kurulan temelin, demokratik gelişmemizin, Amerikan yardımının ve iktisadi politikanın sonucu olarak, son yıllarda köy sahnesinde ve köy-şehir münasebetlerinde görülen bariz değişiklikleri de etraflıca anlatmış, hızla yükselen traktör sayısından ve İstihsal artışından, yeni yapılan yollardan, kağınının yerine

⁴⁶⁹ Akşam 30 Ekim 1954 Y.Hikmet Bayur, "İktidarla Muhalefet "

geçen motorlu taşıtlardan, köyü şehre yaklaştıran muntazam otobüs seferlerinden, artan köy okullarından ve köy öğretmenlerinden, köylere getirilen içme sularından, bol bol mamul eşya satın almaya başlayan köylülerden bahsetmiştir. Ancak, "*refah artışından herkes aynı şekilde istifade etmemiştir. En büyük istifadeyi zenginler sağlamıştır; bazı hallerde, başkalarının toprağında ortakçılık ederek geçinen topraksız köylüler, toprak sahibi araziye makine ile İşletince, işsiz kalmışlardır,*" Daha iyi ulaştırma şartlarının ve köye bol para girmesinin köyün eski hayat tarzını deriştireceğini söyleyen Stirling, alışılmış düşünce tarzlarının bir veya iki yılda değişebileceğini sanmanın hatalı olacağını ve henüz Türk köylerinde bir inkılâptan bahsetmenin mümkün olmadığını söylemiştir.⁴⁷⁰

1955 sayımına göre bütün İstanbul vilayeti ancak 1,5 milyona yaklaşan bir nüfusa sahip olmuştur. İstanbullular, Anadolu'dan gelen nüfus akımından şikâyetçidir. Şikâyet edilen nüfus ise büyük ölçüde ailelerini bırakarak gelen amele, geçici işlerle uğraşan bekâr nüfustur. Gecekondu henüz surların dışında Kazlıçeşme, Zeytinburnu, Haliç'ten sonra Silahtarğa gibi yerlere mahsustur. Taşıtlarla yani bugünkü Gaziosmanpaşa, Balkan göçmenlerinin semti olarak yeni doğmaktadır. Semt halkı hayatından hiç memnun değildir. İstanbul boştur. Suriçi ve Üsküdar dışında seyrek yerleşimli bir alandır. İstanbul'da yaşam zordur; dar sokak ve caddelerden geçen tramvayla karada, şehir hatları vapurlarıyla da denizde ulaşım sağlanmaktadır. İstanbul temiz ve düzenli bir şehir değildir, su sorunu vardır. İstanbul kalabalık bir gayrimüslim nüfusa sahiptir. Etnik gruplar arasındaki gerilim katiyen dışa vurulmamaktadır. Dedikodu ve ölçülü bir mizahla her grup birbiri hakkında konuşabilmektedir. Toplumun kültürel bütünleşmesi kısmidir. Bugünün gençliği gibi aksansız Türkçe konuşulduğunu söylemek zordur. Rumların nüfusu yaklaşık 100 bin kadardır. İstanbul'da bazı mahalleler tamamen içlerinde hiç Türkçe bilmeyen ve Türkçe konuşmadan her ihtiyaçlarını karşılayabilen Rumlardan oluşmuştur. Rumca çok konuşulmaktadır, Rumların İstanbul'un en seçkin sayfiye yerlerinde köşkleri, şehir merkezinde apartmanları, villâları vardır. Bakkalı, kasabı, manavı, doktoru, eczanesi, hastanesi, okulları ile İstanbul içinde sanki Atina'da imişçesine yaşamışlardır. Özel okulları, hastaneleri, bankerleri, şirketleri vardır. Büyük ve lüks mağazacılıkla uğraşan ticaret erbabı zenginlikleri ile göze

⁴⁷⁰ Turhan Feyzioglu, " İki Türkiye", **Forum**, Cilt:1, Sayı:7, 1 Temmuz 1954, s.7

batmaktadır⁴⁷¹. İstanbul'un bu durumu çok lisanlı durumu o dönemde insanları üzmetedir. O dönemde gazetelerde sokaklarda Türkçe konuşulmamasının vermiş olduğu rahatsızlıktan bahseden makale ve haberlere rastlanmaktadır.⁴⁷²

Dönemin ekonomik şartları yanında bir başka sosyal potansiyeli de oluşturmaya başlamıştır. Bunun sebebi ise ülkenin en büyük nüfusuna ev sahipliği yapan İstanbul'da kapanan fabrikalar, işsiz kalan insanların artmasıdır. Dönem basınında bu konuyla ilgili yer alan bir yazıda, İstanbul'da bir sürü yeni fabrikanın kapandığından veya kapanmak üzere olduğundan bahsedilmiş, bu kapanışların işsiz denen İctimai ve siyasî buhranlar âmilini yoktan yarattığından bahsedilmiştir. Bir fabrika veya ateleeye giren vatandaşın, bir sendikaya da girerek kendisini artık ölünceye kadar cemiyetin ve devletin kendini işsiz bırakmamak taahhüdü altında gördüğü, bu vatandaşın tarlasında rençber iken bir «mesele» değilken, bir fabrikada çalışanlar sınıfı arasına katıldıktan sonra daima bir «mesele» olmağa aday olduğu, İktisadi buhranların arkasından daima içtımai ve siyasî buhranlar baş gösterdiği dile getirilmiştir.⁴⁷³

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra serbestlik politikası izlemiş, hemen her şeyin ithalatı serbestleşmiş, İstanbul'da her türlü ithal malı satılır duruma gelmiştir. Ancak 1954 den sonra durum değişmiş, ithalat güçleşmiş, pahalılık ve yokluk başlamıştır. İstanbul'a akın etmiş olan Anadolu fakir halk, İstanbul'da ticaretle uğraşmayan fakir kesim satın alamayacağı yüksek fiyatlı ithal mallar karşısında şaşırmıştır. Beyoğlu, Karaköy mağazaları bu mallarla doludur. Bunları satın alacak olanlar zenginlerdir, zenginlerin çoğu ise gayrimüslimler, yine ticaretle uğraşan Rumlar ve Musevilerdir. Türkler yine fakirdirler, alım güçleri yoktur.⁴⁷⁴

İstanbul'da oluşan bu sosyal gerilimler bu dönem içinde hareket ve eylemlere dönüşmüş başta İstanbul olmak üzere gayrimüslim vatandaşlara yönelik yağma ve tahrip etme şeklinde 6/7 Eylül olayları meydana gelmiştir. Bu olaylar devlet ve toplum ananemizi zedeleyen kötü bir dönem olarak yakın geçmişimizde yer almıştır.

---

⁴⁷¹ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.107-108

⁴⁷² Akbaba 23 Temmuz 1953 Cilt 3, Sayı 71, " Ada Vapurunda"

⁴⁷³ Dünya 8 Kasım 1954; Akşam 8 Kasım 1954

⁴⁷⁴ Gülen, **a.g.e**, s.83

İstanbul'da ellerinde "Kıbrıs Türktür" dövizleri, Türk bayrakları ve sopalar, taşlar bulunan insanlar kümeler halinde Rum dükkânları ve kiliseler ve evler önünde toplanmaya başlamışlar, Taksimde başlayan ilk kaynaşma bütün Şişli, Maçka, Taksim ve Karaköy'den Eminönü'ne sirayet etmiştir. Olayın gayet geniş bir halk kitlesi tarafından yapılması polis kuvvetlerinin olaylara hâkim olmalarına imkân vermemiştir. Eminönü, sınırları boşanmış, coşkun insanların tahribatına uğramış, Taksilere binmiş elleri bayraklı gruplar Eminönü meydanı, Sirkeci ve Mahmutpaşa arasında tezahürat yaparak dolaşmışlar ve yer yer durarak taş, sopa ve demir parçası darbeleriyle dükkân kepenklerini kırıp eşya cam çerçeve ne bulunursa tuzla buz olana kadar parçalamışlardır. Beyoğlu kaldırımları eşya ile dolmuştur.⁴⁷⁵

1950'lerin kabuk değiştirmeye başlayan, denetimin elden çıktığı ve mutlaka kötü yönetilen İstanbul'da Kıbrıs olayları üzerine, ilk adımın muhtemelen milliyetçi muhacir çevrelerden gelmiş olduğu, ama sonrasında, yağmacıların nasıl ortaya çıktığı anlaşılamamıştır. Ortaylı bu olayla ilgili olarak: "...*Ne kadar tertip veya değil, olaylara İstanbul'un 1955'te artan işsiz takımı nasıl çekildi, hâlâ anlaşılamıyor. Şurası da açık ki, 1955'te hiçbir yerin halkı polise ve kanuna rağmen bu kadar fütursuzca sokağa dökülemezdi.*" yorumunda bulunmuştur. 6-7 Eylül hadiselerinin bir katliam değil, bir yağma olarak tarihe geçtiği, başlatanların da aslında yağmacı olmadıklarını değerlendirmiştir. DP Hükümetinin ilkel bir yaklaşımla bu işi bir dış politika aracı olarak düşündüğü, ama işin nereye varacağını hesaplayamadığını belirtmiştir.⁴⁷⁶

Olaylarla ilgili basında ilk günkü yaklaşım ve yorumlar değişiklik arzemiştir. Vatan gazetesinde Sadun Tanju " *Türklerin samimi olmadığını kimse iddia edemez; hele Yunanlılar, hiç edemezler. İstanbul'un 500 üncü fetih yıldönümü hâdisesi meydandadır. On İki ada meselesi, Batı Trakya meselesi meydandadır. Küçük komşularımıza beş asır evvelki acıyı hatırlatmamak için, tarihimizin en büyük hâdisesini bîr mehter takımının sesleri içinde boğduk. Anavatanın kıyılarından koptuğu gün kadar aşikâr olan inci gibi 12 adamızın Yunanlılarda kalmasını «dost elinden mala zarar gelmez» diye katlandık. Ya o, öz be Öz. Vatan toprağı Batı Trakya? Batı Trakya Türkleri, Yunan tazyiki ile gündün güne memleketi .terk ediyor ve Yunanlılar,*

⁴⁷⁵ Akşam 7 Eylül 1955, Yeni İstanbul 7 Eylül 1955

⁴⁷⁶ Ortaylı a.g.e., s.106-110

asırlar boyu Türk kalmış, Türk yaşamış aile ocakları üzerine haçlarını asıyorlar Endişe duymakta haklıyız. Bu hareketin sonu nereye varacak? Gününü birinde İstanbulda da çoğunluk bizdedir, demek için çalışmadıklarına, küçücük Yunanistan'ın azgın emperyalist hayaller peşinde koşmadığına neden inanmıyalım?" şeklinde olaylara toplumun bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır.⁴⁷⁷

Akşam gazetesinde ise "Sebebi ne olursa olsun, durumu olduğu gibi görmemiz ve bunu elbirliğiyle İmkân-nispetinde ıslaha çalışmamız lâzımdır. Çok teşekküre şayandır ki bu millî meselede dahi muhalefet partileri hükümeti desteklemek vatanperverliğini göstermekte tereddüt etmemişlerdir. Demokrasi ile idare edilen bir memlekette hükümet kolay kolay örfî idare ilân etmek kararına başvurmaz. Hükümetimizin çok yerinde olarak ve bir an dahi tereddüt göstermeden son derece mühim bir karar almış olması için cîddi sebeplerin mevcudiyetini kabul etmek lâzımdır.: Bugün vatandaşlara düşen vazife, yaranın tedavisi ile geceli gündüzlü uğraşıp duran hükümete en büyük yardımı yapmak, sarsılan itibarımızı yerine getirmek için milletçe seferber hale gelmektir." şeklinde olaylara yaklaşmıştır.⁴⁷⁸

Nejat Gülen'in değerlendirmelerine göre, iktidar partisi olan Demokrat Partinin Ocak-Bucak Teşkilâtı, özellikle şehrin varoşlarındakiler, büyük bir miting yapacağız diye herkesi harekete geçirmişler, Miting, kışkırtma sonucu çığırından çıkmış, vakit ilerleyip akşam olunca işe yağmacılar, hırsızlar da karışmış, tahrip ve yağma bir arada sürmüş gitmiştir.⁴⁷⁹ DP'lilerin çoğu zaten kırsal kesimden gelme insanlar, gecekondu halkı, büyük şehre henüz yerleşememiş köylüler. Büyük şehri kışkırtıyorlar, İstanbul'un zengin Rumlarına kızıyorlar. Kıbrıs konusu bahane, dış biliyorlar, bizim memleketimizde bu gâvurlar lüks ve refah içinde yaşıyorlar diye kızgınlık içindeler. Hazırlanmış olan DP Teşkilâtı mitinge başlamış ve çok görkemli bir şekilde mitingin başladığını gören DP yöneticileri huzuru kalple Ankara'ya gitmek üzere trene binmişler. Ancak miting çığırından çıkmış, kırma, yıkma, yakmalar başlamıştı" şeklinde anlatmıştır.

⁴⁷⁷ Vatan 7 Eylül 1955; Akşam 7 Eylül 1955

⁴⁷⁸ Akşam 7 Eylül 1955 " Bugün Hepimize Düşen Vazife "

⁴⁷⁹ Gülen, a.g.e, s.90-93

Akşam gazetesindeki baş makalesinde Cemal Refik bu olayları, yapılanlarla hiç münasebeti bulunmayan bambaşka, asilane bir heyecan ifadesi halinde başlayan tezahüratın sokak saldırganlığı, kincilik, yıkıcılık ve nihayet çapulculuk şekline dönmesini, teessür, teesüf kelimeleriyle ifade edilemeyecek kadar hazin, acı bir vakıa olarak değerlendirmiş, 6 Eylül gecesi yapılan müessif tahribat vakaları yalnız İstanbul ve İzmir piyasalarında değil, bütün memleket çapında sarsıntı husule getirebileceğini dile getirmiştir. Örfî İdare Kumandanlığının aldığı tedbirlerin süratle tesirini gösterdiğini, şehir sükûnete kavuştu, normal hayat başladı. Tahrib edilen dükkân, mağaza ve iş yerlerinin sahipleri yeniden faaliyete geçmek için gerekli tamir, tanzim işlerini tamamlamağa çalıştıklarını, Hükümetin göstereceği âzami yardımlarla bunların da halledileceğinden bahsetmiştir. Kapalı kepenkleri parçalayıp vitrin camlarını kırmaktan başlayarak şoursuzca saldırganlığın, kıymetli ve yerine getirilmesi bugün için imkânsız ithal malı eşyayı tahribe kadar vardırılmasında ekonomik sebeplerin rolünü de hatırdan çıkarmamak gerek demiş: "*Otomobil, buzdolabı, kumaş ve emsali kıymetli eşyanın hınç alırcasına bir tehevürle tahrib edilmesi buna alâmettir. Daha «evvel başka vesilelerle de mütaaddit defalar işaret ettiğimiz gibi, memlekette umumî gelişme mülâhazasıyla alınan her türlü tedbirleri çeşitli hile yollarıyla kendi menfaatlerine yarar hale getirmenin kolayını bulan zümreler ve bunların kendilerine göre ayarlamağa çalıştıkları hayat şartlarına ayak uyduramıyan kimseler var. Bunlar arasında düşünceleri gelirlerinden daha dar olanlar da çoktur. 6 Eylül gecesi vakar içinde başlayan millî heyecan tezahüratının soysuzlaştırılarak kindar tahrip saldırganlığı haline sokulmasında, kötü niyetli tahriklerin bu dar düşünceli kitleler üzerinde şuuru bir anda ve tamamiyle körletecek tesir zemini bulabilmeleri noktasına göz yumup geçmemek gerek. Medenî insan için birer zarurî ihtiyaç maddesi olan buzdolabı, elektrik süpürgesi, çamaşır makinesi ve emsali eşyaya hınç hedefi olacak lüks matahlar nazariyle bakan geliri dar, düşüncesi ondan daha dar kitleler kötü niyetli tertip ve tahriklerin tesirine kolayca kapılırlar. Şimdi yapılacak iş, müessif hâdiselerin kötü niyetli ve gizli tertip ve tahrikçilerini meydana çıkarıp kanunun pençesine teslim ederken, bir yandan da gelir ve şuur darlığı içindeki yurttaşlara, buzdolabına, çamaşır makinesine hınç hedefi olacak lüks matahlar nazariye bakmıyacak bir hayat seviyesi temininin imkânlarını aramak ve*

bulmaktır. O zaman kendilerine, kır desek de kırmazlar."⁴⁸⁰ şeklinde konunun ekonomik ve sosyal boyutunu da ortaya koymuştur.

Cumhuriyet gazetesinde Doğan Nadi, olaylarda zarara uğrayan vatandaşların vergilerinin hükümetçe, borçlarının da bankalarca ertelendiğini, Yardım kolları kurulup, maddi kayıpların telâfi edilmeye başlandığına değinmiştir. Anadolu vilâyetlerinden de günden güne artarak para yardımları gelmeye başlamıştır. Kiliselerin ve okulların tamiri için bir milyon Türk lirasından fazla bir para ayrılmış, ülkede olayın yaraları sarılmaya başlamıştır. Doğan Nadi "*Türkiye'de devamlı ve hunhar bir ekalliyet düşmanlığı havası yaratmağa çalışmak, bu vatanın medeniliğine, bütünlüğüne hatta İstiklâline İhanet etmekten başka bir şey değildir. Böyle düşünenler varsa, onlara karşı Türk umumi efkârını daima uyanık olmaya davet ediyoruz. Bugünün Türkiyesi ileri dünyada hürmet ve itibar görüyorsa, bunu her şeyden evvel, hattâ sadece, aziz Atatürk'ün koyduğu medeniyet prensiplerine sarsılmaz, sadakatine borçludur*"⁴⁸¹ şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir.

Türkiye sanayileşen, halkı şehirleşen fakat henüz nüfusun çoğunluğu kırsal olan bir ülke iken, dönemle birlikte kırlar da harekete geçmiştir. Şehre göç başlamış, Şehir ve köyün ilişkileri kurulmuştur. Köylülerin bir kısmı çocuğunu okutup şehirde iş sahibi yapmaya başlamıştır. Çocuklardan biri köyde kalmışsa, diğeri önce traktörcülük öğrenip sonra kamyon şoförü olmuş, diğeri fabrikada işe yerleştirilmiş, öbürü öğretmen olmuştur. İmam hatip lisesinde okuyanla, öğretmen okulundaki tabii ayrı dünyanın adamı olmuşlardır. Yaşam biçimindeki farklılıklar dünya görüşüne ve siyasete de yansımıştır. 1950'leri takip eden dört yıl içinde memleket değişmeye başlamıştır. Tahsildardan kaçan köylüler, şimdi kaymakamları bile sürdürmeye başladıkları bir dönem oluşmuş, bu durumdan bazı memur ve aydınlar hoşlanmamışlardır. Fakat bu toplumun vatandaşlık yolunda adımlar attığı açık bir göstergesi olmuştur. Ancak zamanla yaklaşımlar da değişmiştir. Hükümet üyelerini tenkit etmek, hele yolsuzlukla suçlamak ispata gerek olmadan cezaevinin yolunu açmıştır. Çoğunluk sistemi eskimiştir. Yeni çıkan zenginler ve fakirleşen memurlar suratların asılmasına neden olmuştur.⁴⁸²

⁴⁸⁰ Akşam 12Eylül 1955 , Cemal Refik, " Sukunet Tamamıyla avdet etti."

⁴⁸¹ Cumhuriyet 29 Eylül 1955

⁴⁸² Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, ,s.112-118

1956 yılında yapılan " Kaza ve Vilayet İdaresi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışma kapsamında valiler ve kaymakamlara bir anket yapılmıştır. Ankette, halk tarafından en çok müracat konusu yapılan, en çok şikâyet ve ihbar edilen işler arasında "yöneticilerin kötü muamesesi" öne çıkmıştır.⁴⁸³

Ülkenin her tarafındaki en önemli siyaset yerlerini, mahalle ve köy kahveleri teşkil etmiştir. Fakat demokrasinin o ilk yıllarında, kahvelerin o işlevi, şimdikinden çok daha önemli olmuştur. O zamanki iletişim imkânları ise kısıtlı olmuştur. Gazeteler, ülkenin her yerine gidememiştir. Gittiği yerlerin çoğuna da günler sonra gidebilmektedir. En yaygın iletişim aracı, devletin tekelindeki radyo olmuştur. Radyonun sesini duyurabildiği yerler de sınırlıdır. Evde oturup radyo dinleyebilmek için köyün, kasabanın ya elektriği olacaktır ya da yeni gelişmeye başlayan pilli radyolardan birinin sahibi olmak gerekmektedir. Muhalefetin, radyodan sesini duyurma hakkı, sadece genel ve yerel seçimlerden önceki resmi seçim propagandası döneminde olmuştur. Siyasi yayınların düzenlenmesi, tamamen hükümetin takdirinde olmuştur. Hükümet de, takdirini "*Radyodan hükümetin icraatı duyurulur. Muhalefetin eleştirileri duyurulmaz*" anlayışıyla kullanmaktadır. Bu koşullar altında da, büyük şehirlerin uzağındaki şehir, kasaba ve köylerde, "siyasi bilinçlenme"nin temelini, kahvelerdeki tartışmalar oluşturmuştur. Radyo dinlenen kahvelerde, bu tartışmaların konulan arasına, radyoda "yayınlanan haberler" kadar, radyo dışı "duyumlarla öğrenilmiş olan "yayınlanmayan haberler" de girmiştir. Radyosu olmayan kahvelerde ise, her şey o duyumlarla bağlı olmuştur.⁴⁸⁴

Büyük şehirlerdeki gazetelerin durumu için Burhan Felek "*Hiç bir gazete ve gazeteciyi tenkid aklımdan geçmez; fakat bizim gazetelerle Avrupa'nın, Amerika'nın gazetelerini birbirile kıyaslasak piyango tertibetmekten, kömür ve arsa dağıtmaktan daha başka yapılacak işler olduğunu görürüz. Hâlbuki teknik vasıtalarımız batılı refiklerimizinkinden aşağı değildir. O halde? Gazetelerimizin, bu piyango tertibi davasında okuyucuyu değil, kendi iradlarını düşünmek suretile tamamen ticari zihniyetle hareket ettiklerini görmekle mahzun oluyoruz. Çünkü bir gazetenin para kazanmağa lâyük olması, basın hizmetini bihakkın görmesile şartlıdır, o da doğru*

⁴⁸³ Arif T. Payaslıoğlu, **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966, s.131

⁴⁸⁴ Ortaylı, Türkiye'nin Yakın Tarihi, s.54-56

haber, iyi fikir, İyi yazı ve samimi hizmetle mümkün olur. Muhterem gazete naşirine bu satırları hiç bir düşük hisse kapılmadan sadece, otuz senelik bir kalem sahibinin şahsi teessürlerini ifade maksadile sunuyorum. Benim muharrir olarak duyduğum teessürü, yazılarımızı okuyan yüzbinlerce okuyucunun da hissettiğinden eminim." şeklinde anlatmıştır.⁴⁸⁵

Döneme ait bir başka sosyal olay ise kiracılar ile ev sahiplerinin kira bedellerini kısıtlayan Milli Korunma Kanununun olumsuz etkisi sonucu örgütlenerek mücadele başlatmaları olmuştur. İktidar milletvekillerinin birçoklarının apartman sahibi olmaları sebebiyle Kiraları serbest bırakacak kanunun hazırlanmış ve uygulama vakti yaklaşmıştır. Kiracılar ise örgütlenerek gayrimenkul kiralarını serbest bırakacak olan kanunun değiştirilmesi için hükümet nezdinde girişimde bulunmuşlardır. Gayrimenkul sahipleri derneği de teşebbüse geçerek bir broşür bastırılmış ve milletvekillerine göndermiştir. Bu broşürde muhtelif sebepler sayılarak bu kanunun tadil veya meriyete girmekten alıkonulmaması lüzumu belirtilmiştir.⁴⁸⁶

II. 1954 MUHTAR VE İHTİYAR HEYETİ SEÇİMLERİ

A. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinde Partiler

1. Demokrat Parti

1950-1954 arası dönemde DP iktidarı, tarım alanlarını genişletmiş, devlet elindeki topraklardan bir kısmını köylüye dağıtmış böylece kırsal kesimde işsizliği kısmen azaltmıştır. Köylüye yönelik olarak, tarımda makineleşmeye gidilmiş, traktör sayısı fazlalaştırılmış, tarımda gübre ve tarımsal ilaçlar kullanılarak toprağın verimi artırılmış, köylünün kredi ihtiyacı geniş ölçüde karşılanmış ve böylece köylünün refah düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Parti, Türk tarihinde, uyguladığı iktisat politikası ile kütle halinde köyleri etkileyebilmiş, köylerdeki yoksulluk ve cehalet fasit dairesini kırmayı başarmış ilk siyasi teşekkül olmuştur. DP iktidarı kalkınma hamlesini köylere kadar götürebilmiş ilk Türk hükümeti olmuştur.⁴⁸⁷

1954 seçimlerinde Demokrat Parti oylarını artırmış ve çoğunluk sisteminin kendisine sağladığı fayda sonucu mecliste öncekinden daha yüksek bir temsil oranına

⁴⁸⁵ Cumhuriyet 12 Kasım 1954 "Kuponla Okuyucu Toplayanlar"

⁴⁸⁶ Akşam 8 Kasım 1954

⁴⁸⁷ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomi, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası İstanbul, 1967, s.351

sahip olmuştur. Alınan oylarla çıkarılan mebuslar arasındaki sayısal orantısızlık iyice belirginleşmiştir. 3.5 milyon seçmen 30 civarında mebusla temsil edilirken, her bir muhalefet mebusu, 100 bin oy toplayarak Meclise gelmiştir. Buna karşılık 4,5 milyon seçmen 500 civarında mebusla temsil edilmiştir. İktidar partisinin bir mebusunu Meclise sokabilmek için ortalama 9–10 bin seviyelerinde rey alabilmek yeterli gelmiştir. Başka bir deyişle 4.5 milyon oyla DP meclisin 11 de 10'unu ele geçirmiş, kalan 11'de 1 ise, büyük çoğunluk CHP de olmak üzere iki muhalefet partisi arasında paylaşılmıştır.⁴⁸⁸

Demokrat Parti, 1950'den sonraki 4 yıllık dönemde, muhalefette iken iktidardan istediği hakları, iktidarda iken muhalefete tanımamıştır. Parti, demokrasi kavramının içeriğini pragmatist bir bakış açısıyla doldurmuş ve partinin muhalefete karşı olan tutumu CHP'nin eski dönem yaklaşımından farksız olmuştur. Devletçi-seçkinci yaklaşıma karşı olan DP, halktan aldığı siyasi güce dayanarak tek parti dönemine öykünen uygulamalara yönelmiş, baskıcı bir tutum içinde karşıt görüşe sahip olanları dikkate almamış, meclisteki çoğunluğundan dolayı elde ettiği gücünü kanunları zorlayarak kullanmıştır. 1954 seçimlerinden sonra DP, seçim işbirliğini önlemek amacıyla muhalefet partilerinin bir araya gelip karma liste oluşturmalarını yasakladığı gibi, muhalefet partilerinin devlet radyolarından yararlanmalarını da engellemiştir. 1954 seçimlerinin ardından kurulan III. Menderes Hükümeti de, I. Menderes hükümeti gibi kurulduktan sonra CHP'ye yakınlık duyan bürokratları cezalandırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur.⁴⁸⁹ DP iktidarı, 5 Temmuz'da profesörleri ve meslekte 25 yılını geçirmiş veya 60 yaşını doldurmuş yargıçları da kapsayan kamu görevlilerini geçici olarak görevden alma ve bir dönem sonra emekliye ayırma yetkisini hükümete veren yeni bir yasayı çıkararak, bürokrasinin yürütme üzerindeki baskısını sona erdirmiştir.⁴⁹⁰

Demokrat Parti programında, mahalli idareler ile ilgili olarak illerin gelirlerini düzenleyerek, yerel yönetimlere bu gelirlerin bir kısmını aktarılması yer almıştır. Bu konu programda; "*Mahallî idareler teşkilâtını, bu müesseseleri vazifeleri itibariyle*

---

⁴⁸⁸ Mukbil Özyörük, " *Seçim Sistemimizin Değeri Hakkında*", **Forum**, Cilt:1, Sayı:4, 15 Mayıs 1954, s.8

⁴⁸⁹ Selahaddin Bakan, Hakan Özdemir "'Türkiye 'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı'", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.396

⁴⁹⁰ " *Üniversite Açılırken* " **Forum** Cilt 2, Sayı 15 , 1 Kasım 1954, s.1

müspet surette çalışacak veçhile ıslah etmeyi ve bu meyanda mahallî idarelerin, varidat ve muhasebe teşkilâtını Maliye teşkilâtına ithal etmek ve vilâyet bütçelerinin, merkeze ve diğer ait olduğu müesseselere vermekte oldukları hisseleri, mahallî idareler lehine terk etmek suretiyle bu teşkilât radikal bir reforma mazhar kılmak esasını ihtiva eden kanun lâyihası hazırlanmış olup son tetkikleri yapılmaktadır. yakın bir zamanda Yüksek Meclise sunulacaktır." şeklinde dile getirmiştir.⁴⁹¹

Azınlık haklarını gözetmeyen, çoğulculuğu dışlayan siyasal ve parlamenter hayatın en somut belirtileri antidemokratik mevzuattır. Bunun da başında, siyasal haklara ve muhalefete getirilen kısıtlamalar gelir. Bu düzenlemeler özellikle 1953 yılından başlayarak sürekli artış göstermiştir. Demokrat Parti bu dönemde baskı politikalarına yönelmiştir, Yönetim olarak elinde olan yetkilerini kendi çizgisi dışında kalanlara karşı silah olarak kullanmıştır. Dışardan gelen bilim adamının demokrasi konusunda üniversitede konferans vermesinin baskı ile önlenmesine karşı çıktığı için hak ettiği halde unvanını alamayan öğretim üyeleri ile onları savunduğu için bakanlık emrine alınan dekanlar olmuştur.⁴⁹²

Demokrat Parti partizanlığa kaydığı yönünde muhalefetin eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu konuda özellikle İstanbul'daki bazı uygulamalar dergilerde yer almıştır. Yusuf Ziya Ortaç Akbaba dergisinde partizanlıkla ilgili CHP eleştirilerine cevap verirken bu arada; " *Partizan kimdir? Kısacası şu: Her millet ve memleket içinde parti çıkarı arayan adam! Temeli yanyana atılmış iki evden, C. H. P. lininkine üç kat, D. P. lininkine dört kat için izin veren belediye, partizan belediyedir. Terkos borusu Falih Rifki Atay'ın köşkü önünden geçerken su vermeyip, arka sokaktaki Mümtaz Faik Fenik'in apartmanına yeni tesisat kuran idare, partizan idaredir. Senin yüz bin baskılı gazetene ayda zar zor bin liralık resmi ilan verirken, politika küfürbazının iki bin baskılı gazetesine yirmi bin liralık resmi ilan ihsan eden hükûmet partizan hükümettir.....Evet iktidar idaresi, şehir işlerine partizanlığı soktu. Resmî ilân*

---

⁴⁹¹ Faruk Sükan, **Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Şirketi, Ankara, 1991, s.57; T.B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM:IX CİLT:6 TOPLANTI:1 Elli sekizinci Birleşim 30.III.1951 Cuma Başbakan Adnan Menderes'in kurduğu Hükümetin programı. s.60-66

⁴⁹² Uğur Mumcu, **Devrimci ve Demokrat**, Tekin Yayınevi, 1994 s.102-103 olaydaki Dekan Turan Feyzioğlu'dur. Bakanlık emrine alınmıştır.

işlerine partizanlığı soktu...." şeklinde DP'nin partizan uygulamalarını da sıralamıştır.⁴⁹³

Demokrat Parti 1954 genel seçimlerindeki başarısından sonra parti içi demokrasi tamamen silinmiş, parti adeta sorumsuz ve birkaç kişinin güdümünde yönetilmeye başlamıştır. Bu durum parti tabanını rahatsız etmiştir. Sırrı Atalay'ın değerlendirmesiyle Menderes huşu içinde söz ettiği demokrasiden yaka silker hale gelmiştir. DP Grubu içinde daha 1955 yılında başgösteren hoşnutsuzluğu, huzursuzluğu iyi değerlendirememiştir. Hoşnutsuzluğu giderecek ve demokratik kurallara sahip çıkacak tavırların gereğini yapacak yerde, susturmaya, üzerine gitmeye karar vermiştir. Sayı olarak CHP 31 milletvekili, DP 488 milletvekili çıkarmış, bu ezici bir çoğunluk, göz kamaştırıcı bir zafer gibi görünmüşse de ortada çarpıcı bir gerçek daha vardır. DP ile CHP arasındaki fark, DP çoğunluğunun dayandığı oy oranı sadece % 6'dır.⁴⁹⁴

1954 seçimlerinde Demokrat Parti'nin büyük çoğunluğuna karşılık meclise 38 milletvekili ile girebilen CHP'nin bilinçli ve ağır muhalefeti, Demokrat Parti'nin yıpranmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında hırçınlaşmaya başlayan parti, her geçen gün, bir öncekinden daha ağır baskı tedbiri almaya başlamış, kendilerine karşı olan milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmış, hapse atmış, basın üzerinde sansür uygulamış, ülkede fikir hayatını büyük ölçüde sınırlandırmaya başlamıştır.⁴⁹⁵

Demokrat Parti ile ülkenin bin yıllık yapısı değişmeye, köyler makineleşmeye açılmış, şehirlere göç başlamıştır. Bu ilk bakışta hiç de hoş bir görünüm değildir. Dikilen gecekondu herkesi dehşet içinde bırakmış, gecekondu muhafazakâr partilerin oy deposu olmuştur. Köylüler bu durumdan memnun olmuşlar ve her yerde DP tarafından kolayca örgütlenip, her nümayişe götürülebilmişlerdir. İktidar anayasal sistemi zorlayan tedbirler almaya girişmiştir.⁴⁹⁶ Demokrat Parti ülkedeki siyasi ve dini atmosferi büyük bir dikkatle kendi kontrolü altında tutmaya başlamıştır. Bir taraftan dini propagandalar ibadet dilinin Türkçe olmaması, laiklik,

---

⁴⁹³ Akbaba, Sayı 55, Cilt 3, 2 Nisan 1953

⁴⁹⁴ Sırrı Atalay, **Bir Ömur Politika Kars'tan Zincirbozan'a**, Milliyet Yayını, İstanbul, 1986, s.55-7

⁴⁹⁵ Soyer, **a.g.e.**, s.107

⁴⁹⁶ Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, s.113

devlet ve din ilişkileri propagandaları yapılırken, diğer yanda dinsizlik ve aşırı dincilik baskılanmaya çalışılmıştır.⁴⁹⁷

Dündar Soyer'e göre, Demokrat Parti yöneticileri ve devleti idare edenler, iktidarları süresince Atatürk ilkelerini yavaş yavaş gözardı ederek yozlaştırma hareketlerine başlamışlardır. Yozlaştırdıkları konuların başında ise laiklik gelmiştir. İktidara gelir gelmez, Türkçe ezanı kaldırarak işe başlayan DP, Nurculuk, Süleymancılık salgını ve din taassubu doğrultusunda en kaba ve saldırgan davranışların tohumlarını atmaya girişmiştir.⁴⁹⁸

Emre Kongar'a göre, Demokrat Parti'nin bir ölçüde, "siyasal İslamı" da kapsamayı, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasını izleyen dönem için, işlevsel bile olabilecek fırsat oluşturmuşken, bu değerlendirilememiştir. Bu yolla, egemenliğin kaynağına ilişkin reddiye bir ölçüde, ulus-devletin halk egemenliği kavramının içine çekilebilecekken,⁴⁹⁹ Demokrat Parti yöneticilerinin, siyasal İslam'a ödün veren tutum ve davranışları, bu çevrelerin yeniden güçlenmesine yol açmıştır. Bu çevreleri egemenliğin kaynağına ilişkin taleplerini gittikçe yükseltmişlerdir. Menderes'in önemli bir biçimde yozlaştırarak, temel hak ve özgürlüklerden uzaklaştırıp, sayısal çoğunluk ilkesini ön plana çıkardığı çok partili düzen, Siyasal İslam'a, sahip olduğu sayısal desteği, siyasal desteğe çevirmenin yollarını öğretmiştir.⁵⁰⁰

1954 genel seçimleri sonrasında, Demokrat Partinin demokrasiye bakış açısı ve hareketlerinde köklü değişiklikler oluşmuştur. Basındaki en küçük eleştiriyi dahi hapis veya para cezalarıyla engellemek çabalarına girmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın 2 Mayıs seçimlerinden önce yazdığı makaleler, İnönü'nün Samsun'da söylediği nutuk dolayısıyla dava açılmış ve 22 Eylül'de mahkûmiyet kararı verilmiştir. Yargıç teminatı kaldırıldıktan sonra mahkemeler adeta Başbakan'ın emrine girmiştir. Erim:

---

⁴⁹⁷ İktidar partisinin üyesi ve bakanı Ali Fuat Başgil o yıllarda bu konuyu işleyen kitaplar ve makaleler yazmaktadır Yayınlarında " *Her dinin kendi bünyesine mahsus bir ibadet ve dua dili vardır. İslamın bu dili Kur'an dilidir. Kur'anı başka dile çevirir de ibadeti bu dil ile yapmaya kalkışırsanız, onun kudsiyeti gider ve dolayısıyla din kalmaz. Şu halde Kur'an dilini ibadet ve dua dili olarak muhafaza etmek, netice itibarıyla İslamı muhafaza etmektir.* " demektedir. Bkz: Ali Fuad Başgil, **Din ve Laiklik**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1954

⁴⁹⁸ Soyer, **a.g.e.**, s.107

⁴⁹⁹ Kongar, Egemenliğin kaynağını tartışan "radikal, islamcı öğelerin" Cumhuriyet'in kurucularının liderlik yaptığı bir parti içinde kapsanması, ulus-devlet anlayışının ve halk egemenliği kavramının benimsetilmesi ve sistem açısından ve bu devrimlerin sindirilmesi bakımından oldukça olumlu görülebileceğini değerlendirmektedir.

⁵⁰⁰ Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.247

" C. Millet Partisi ileri gelenlerine karşı da tedhiş mahkemeler vasıtasıyla yürütülüyor. Hemen her siyasi dava gizli görülüyor. Mahkûmiyetten önce tevkif yapılıyor. Geçen hafta Dünya gazetesinden Bedii Faik'i "suç işlemeye devamını önlemek maksadıyla" tevkif ettirdiler." demiştir. Erim ayrıca, 2 Mayıs seçimlerini kazanmış olmak Menderes'i teskin etmediği gibi bilakis cüret ve cesaretini artırdığını ve diktatörlük yolunda ilerlediğini değerlendirmiştir. Menderes'in mantığına göre 1950'den 1954'e kadar iktidarın yaptıklarını seçmen çokluğu tasvip etmiştir. Yargıç teminatı, parlamento ve hükümet keyfiliği ve zulmüne karşı tek kale iken, 2 Mayıs'tan sonra çıkardıkları bir kanunla bunu yıkmışlardır. Emeklilik tehdidi altında Yargıtay ve diğer mahkemeler bitmiştir. Maaşı 60 liradan az olan yargıçlar bakanlık emrine alınıp, azledilebilmiş, diğerleri ise bakan tarafında yargıç sınıfından alınıp savcılığa nakledebilebilmiştir. DP'nin Meclis'teki milletvekilleri Menderes'in emrinde, sinmiş vaziyette, içlerinden üç-beş kişi bile haksızlığa, zulme, diktatörlüğe itiraz cesaretini kendinde bulamaz hale gelmiştir.⁵⁰¹

Kanunlar o derece esnek çıkarılmış, mahkemeler o ölçüde emir altına alınmıştır ki, en basit tenkitleri dahi yapmak tehlikeli hale gelmiştir. Menderes neye "Suçtur" derse, mahkeme onu suç saymıştır. Bütün olup bitenler karşısında halk ilgisiz kalmış, her şeyi hazmetmiştir. Gazete sahipleri ve gazeteciler, ya hapistedir, ya da hapse girmemek için başbakanın kapılarında bekler hale gelmişlerdir. Muhtar seçimlerinde "DP yüz kızartıcı baskı yaptı" şeklinde bir başlık koydu diye Halkçı gazetesi DP'nin itibarını kırmaktan dava edilmiştir. Meclis'te de bu mesele etrafında olay çıkarmışlar, Muhalefeti önce Meclis'te mahkûm etmek istemişlerdir.⁵⁰²

İnönü'nün DP ile temas araması bu olayla bağlantılı olmuştur. Bundan sonra da DP grubunda Menderes Hükümeti'nin tüm bakanlarının grup tarafından istifaya zorlandığı hükümet bunalımı çıkmıştır. Daha ötesi, yolsuzlukları «ispat etme hakkını» isteyen basın, bu haktan yoksun bırakılmakta direnilmesi, DP grubundaki bir bölüm milletvekilini, yönetici kadroya karşı savaşıma itmiştir.⁵⁰³

---

⁵⁰¹ Erim, a.g.e., s.565-566

⁵⁰² Aynı yer ; Meclisteki bu konudaki görüşmelerde mahkemeye dava açılan bir konunun bir de mecliste görüşülmesi gibi bir garip durum oluşmuş, muhalefet tarafından bu vurgulanmış ve eleştirilmiştir.

⁵⁰³ Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar, Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınları, Ankara 1984, s.47-48

Menderes'in Haziran 1955'de yerel seçimleri ertelemeyi istemiş, fakat kendi partisi içinden tepkilerle karşılaşmıştır. Ertelemeyi istemesinin gerçek nedenini, seçim kampanyasında halk önünde, radyoda hayat pahalılığının, antidemokratik gidişin, zorbalık, yolsuzluk gibi ana sorunların kamuoyu önünde alabildiğine tartışılmasından kaynaklanan korku oluşturmuştur.⁵⁰⁴

Muhalefete oy veren seçmenlerin ve seçim bölgelerinin cezalandırılması, siyasal baskıların bir başka yönünü teşkil etmiştir. Önce 1950 seçimlerinde çoğunlukla CHP'ye oy veren Abana, ilçe merkezi olmaktan çıkarılmıştır. Daha sonra sıra 1954 seçimlerinde CHP'ye çoğunluk sağlayan Malatya seçmeninin cezalandırılmasına gelmiştir. Adıyaman ilçesi Malatya'dan kopartılarak il haline getirilmiştir. Bu arada, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne çoğunluk veren Kırşehir ilinin payına düşen de ilçe yapılmak olmuştur. Partilerin faaliyetlerine de ek kısıtlamalar getirilmiştir. Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nda 1954'te yapılan değişikliklerle karma liste usulüne son verilmiştir. Partiler arası seçim anlaşmaları yasaklanmıştır. Partilerin radyodan seçim propagandası yapmalarına da son verilmiştir. "Devlet ve hükümet işlerinde vazife alanların " yapacakları konuşmalar ve yayımlar ise seçim propagandası sayılmayacaktır. Böylece, radyonun partizanlaştırılması süreci başlamıştır.⁵⁰⁵ Radyonun kullanımı ile ilgili Menderes'in yaklaşımı " *...derhal kabul edeyim ki radyo neşriyatında, daha dikkatli, daha objektif olmaya çalışacağız. Fakat bilsinler ki hükümet icraatını kötülemek ve hükümete sövmeye asla müsaade etmeyeceğiz. Hakikaten söyledikleri gibi, radyo devletin malıdır. Devletin icra vasıtasıdır. Devlet malı ve vasıtasını, devlet ve memleket menfaatine olarak hükümet kullanır. Devlet radyosunun orta malı olduğunu iddia etmek kimsenin hakkı değildir.*"⁵⁰⁶ şeklinde olmuştur.

Demokrat Parti'yi gerici diye niteleyen devletçi-seçkinciler, aslında kendilerini iktidardan düşüren demokratik düzene pek de olumlu gözle bakmamışlardır. Dönem, devletçi-seçkincilerle, gelenekçi-liberaller arasındaki sert tartışmalarla sürüp gitmiştir. Demokrat Parti, aydınlara, bürokratlara ve Halk Partisi'ne karşı uğraşta, en etkili araç olarak, halk desteğini kullanmıştır. Fakat bunu

⁵⁰⁴ A.g.e., s.68

⁵⁰⁵ Tanor, a.g.e, s.352-353

⁵⁰⁶ Sükan, a.g.e.,s.70; II. Menderes hükümetinin bütçe görüşmeleri esnasında muhalefete cevabı esnasındaki Menderes'in konuşmasından.

aşırı bir biçimde ve karşı grup ve görüşleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak kullanmıştır.⁵⁰⁷

Demokrat Parti tarafından Türk ekonomisi sanayileştirilmek istenmiş, fakat tarım kesiminden sanayi kesimine yeterli kaynak aktarılması gerçekleştirilememiştir. Çünkü tutarsız vergi ve fiyat siyaseti yanında, ticaret ve aracı tipi ekonomik etkinlikler, kaynaklara elkoyarak, bunları, gösteriş için tüketim, taşınmaz mal spekülasyonu gibi ekonomik bakımdan verimsiz alanlarda harcanmasına neden olmuşlardır.⁵⁰⁸

Akbaba dergisinde Demokrat Partinin Ekonomi konusundaki dehalik seviyesindeki yönetimi baş sayfanın konusunu oluşturmuştur. Buğday-lüks ev aletleri ilişkisi ve ekonomisinin nasıl döndüğü şu şekilde yer almıştır.⁵⁰⁹

"Köylü dayıdan otuz kuruşa alıyoruz. İstersen alma, Yeni 14 Mayıs'a ne kaldı ki? Gel gelelim, hariçte buğdayın baremi 20 kuruş! Aradaki on kuruşu kime ödeteceğiz? Ye, yenmiyor!. Sat, satılmıyor. Biliyorum bu satılmıyor lâfını duyunca, iktidar babanın babaları tutacak: «Kim demiş satılmıyor? Kapışılıyor, kapışılıyor! » diye bir miting nutku daha çekecektir. Biliyor musunuz? Bu da doğru. Doğru ama, yüz liralık elektrik süpürgesini, iki yüz liraya, altmış kuruşluk cam kırığı küpeyi altmış liraya yurda sokmak şartıyla!.....buğday .. değil ekmek olmak, hattâ baklava olmakla da kalmıyor, yüzük oluyor, avize oluyor, radyo oluyor, çamaşır makinesi oluyor, hatta, siyasî, iktisadi, içtimai ne kadar iş varsa hepsine karışıyor!. Ne o? Cevap mı vereceksiniz baylar?.Biliyorum ben o edebiyatı :

"Yüz yılların ihmaline uğrayan köye, bırakınız, biraz para girsin. Bırakınız biraz refah girsin!. Bu 10 kuruş, onun satın alma kudretini artıracaktır"

Satın alma kudreti!.Yani, on liraya aldığı pabucu bugün yirmi liraya, dün yirmi liraya aldığı poturu bu gün kırk liraya, dün yüz gramını yüz kuruşa aldığı kahveyi bu gün yüz yetmiş, kuruşa almak kudreti. Öyle mi? Fazla karıstırmıyalım. Buğday çapanoğlu oldu!" şeklinde yer almıştır.

⁵⁰⁷ Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.162

⁵⁰⁸ **A.g.e.**, s.237

⁵⁰⁹ Akbaba, 24 Eylül 1953 Sayı 80 Cilt 4

1953-54 yılında Toprak Mahsülleri Ofisinin çiftçiden buğday alıp bu buğdayı satım faaliyeti dolayısıyla yaklaşık olarak 186 milyon lira civarında bir zararla karşılaşacağı hesaplanmıştır. Zararın sebebini ise sadece ofisin yüksek maliyetli buğdayları, ucuz fiyatla içerde ve dışarıda satması yüzünden oluşturmuştur.⁵¹⁰ İktidar, ise konu geniş halk kitlesinin gelirini ilgilendirdiğinden, bu politikanın memleketin bütün iktisadi ve sosyal bünyesinin üzerindeki etkilerinin tümüyle beraber değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiş, son yıllarda köylü gelirinin yüksek seviyede tutulmasının yalnız zirai değil, sanayi ve diğer üretim alanlarında artışlar sağlanmasına yaradığı gerekçesiyle bu polikaya devam etmek gerektiğini savunmuştur.⁵¹¹

Demokrat Parti yönetimindeki ekonomik durumun muhtar seçimleri öncesinde iyice hissedilir hale gelmesi karşısında muhalefeti temsil eden CHP bu konuda yardımcı olmak için işbirliği teklif etmiş, fakat DP bu konuda tamamen dışlayıcı bir tavır sergilemiştir. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in ortaya attığı, iktidarla iktisadi meselelerde işbirliği teklifi siyasi çevrelerin üzerinde durduğu en önemli tartışma konusu olmuştur. Hükümet mensupları basına verdikleri demeçlerde bu teklifi derhal reddetmişler, Zafer gazetesi de sistemli bir şekilde CHP taleplerini çürütmeye çalışmıştır. Piyasa çevreleri ise memlekette ciddî bir iktisadi buhranın mevcut olduğunu ve içinde bulunulan güçlüklerle çare bulunması için mutlaka bir takım tedbirler alınması lazım geldiğini düşünmüşlerdir. Bunun için de hükümetin gerek muhalefet, gerek iktisat mütehassıslarını ve gerek tüccarları, sanayiciler ve işçi temsilcilerini dinlemesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁵¹²

26 Ekim günü Zafer gazetesinde bu konuda yazan Mümtaz Faik Fenik:⁵¹³"İktisadi sahada muhalefet akıl yardımıyla bulunmak istiyor, Halk Partisinin verecek akli bulunsaydı iktidarı muhafaza ederdi. Genel Sekreter Kasım Gülek'in tavsiyelerine uyulup da C. H. P. nin tecrübeli mütehassıslarının sözleriyle amel edilse memleket hazin bir manzara gösterirdi. Amma Türk Milleti bu tecrübeli mütehassısları daha evvel tecrübe etmiştir." demiştir.

---

⁵¹⁰ Aydın Yalçın, " Hububat Fiyatı Politikamız" **Forum**, Cilt: 1, Sayı:7, 1 Temmuz 1954, s.10

⁵¹¹ Zafer 15 Haziran 1954

⁵¹² " Partilerarası İşbirliği",Forum Cilt 2, Sayı 16, 15 Kasım 1954, s.2, ; Akşam 27 Ekim 1954 "İktisat Şurası Toplama Teklifi ";

⁵¹³ Zafer 26 Ekim 1954

Vatan gazetesinde yazı yazar Ahmet Emin Yalman muhalefetin bu konudaki teklifini, "*Samimiyetten uzak bir maske altında ortaya atılan bir işbirliği sözüünün ne iktidar mesuliyetini taşıyanlar, ne de umumi efkâr tarafından ciddî diye telâkki edilmesine ihtimal yoktur.... mahdut bazı muhalefet sözcülerinin bugünkü sabotajı yüzünden çalışma verimimizde vatandaşların zararına olarak elbette ki zayıf vardır. İşbirliğine mâni olan şey, partilerin programları değil, mahdut kimselerin ihtirası, kini, kıskançlığıdır. Bu kötü istidatlar ne yazık ki her türlü akıl ve İnsaf mecralarının haricine taşmış, başıboş bir hale gelmiştir.*" sözleri ile adeta suçlama ile karşılaşmış, iktidarın yaklaşımını desteklemiştir.⁵¹⁴ Yalman bu konuda düşüncesi ise uzun vadeli bir şekilde çalışacak ve koordinasyonu temin edecek bir İktisadi kurmay heyetinin şiddetle ihtiyaç olduğudur.⁵¹⁵ Yalman tarafından, başta bulunan liderler, ne kadar büyük görüşlü, ne kadar iktidarlı, ne kadar gayretli ve fedakâr olurlarsa olsunlar, memleketimizde mevcut kırtasî mekanizma, yıldırım hızında, geniş bir iktisadi kalkınmanın bin türlü icaplarını hesap edip yerine getirecek bir alet ve vasıta diye kabul edilecek seviyede görülmemiştir.

Demokrat Parti iktidarı Ekim 1954 itibarıyla 1955 yılına ait bütçe hazırlıkları üzerinde çalışmaları başlatmıştır. Maliye Bakanı 27 Ekim'de Başbakan'a sunmuştur. 1955 bütçesi, 2,5 milyar lira civarında tesbit edilmiştir. 1955 bütçesinin başlıca karakteri, gayriiktisadi sahalardaki tahsisatı kısım, tahsisatı iktisadi sahalara akıtmak, bilhassa önceki senelerde başlanan iktisadi işlerin ikmalini tahakkuk ettirmek şeklinde tanımlanmıştır. Bütçede Muamele vergisinin kaldırılacağına dair gazetelerde çeşitli haberler çıkmış, Maliye Bakanlığı yetkilileri, hazineye en fazla gelir sağlayan bu verginin kaldırılmasına imkân olmadığını söylemişlerdir. Yetkililer, bu verginin kaldırılmasının o günkü bütçe vaziyeti bakımından imkânsız olduğu itibarıyla, Maliye Bakanının 1954 bütçe görüşmeleri sırasında bu verginin kaldırılacağına dair sözlerinin 1955 bütçesine ait olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yerine verginin daha âdil bir hale getirilmesi gayesi üzerinde çalışılıp, bu hususta vazedilecek yeni hükümlerin, verginin yekûn hâsılatını düşürmeyecek şekilde

⁵¹⁴ Vatan 27 Ekim 1954 A.EminYalman " Milli bir işbirliği lazımdır ama...";

⁵¹⁵ Vatan 11 Kasım 1954 " İktisadî bir erkânı harbiyye ihtiyacımız var"

ayarlanacağını söylemişlerdir. Yani “*muamele vergisi ıslah edilebilir, fakat gelir yekûnu olarak düşürülmesi katiyen bahis mevzuu olamaz.*”⁵¹⁶ demişlerdir.

Demokrat Parti hakkında bizzat hükümette vazife ve mesuliyet almış olanlardan pek azı hakkında dedikodu olmasına rağmen partide nüfuz istismarcılarının bulunduğu ve bunların da, daha çok bucaktan yukarıya doğru, türlü parti kademelerinde ve meclislerde mevki edinmiş olanlar arasında olduğu iddia edilmiştir.⁵¹⁷

Demokrat Parti, ekonomik problemleri çözmek, sorunları gidermek için faaliyetlere başlamıştır. Bu kapsamda 29 Ekim'de yapılan bakanlar kurulu toplantısında, iktisadî meseleler ve alınacak bazı tedbirler görüşülmüş, kararlar alınmıştır. O günlerde ülkede şiddetle kendisini hissettirmekte olan ilâç buhranına karşı hükümet yeni bir tedbir alarak, yerli üreticiler için gereken kimyevi hammaddeleri ithal için 10 milyon liralık yeni bir tahsis yapmıştır. Yabancı üreticiler için de 10 milyon liralık ikinci bir ithal ayrılmış, bu tahsislerin daha da fazlaştırılacağı bildirilerek bu suretle ilâç buhranı kısmen olsun gidermek istenmiştir.⁵¹⁸ Mensucat sanayiini sıkıntıya düşüren tops ve yapağı gibi hammadde buhranına karşı alınan tedbirler kapsamında, gümrüklerdeki malların çekildiği ve dışarıdan yine hammadde ithali için gereken formalitelerin ve tahsislerin tamamlanmış olduğu İktisat ve Ticaret Bakanınca bildirilmiştir. Basında, bu tahsislerin transfer ve benzeri formalite sürüncemelerine düşürülmeden ithal işlerinin süratlendirilmesinin gerekliliği hatırlatılmıştır. Ayrıca işin bununla bitmediği, memlekette çeşitli sanayi şubeleri olup, bunların da hammaddelerinden birçoğunun dışarıdan geldiği ve bunların da buhran sıkıntısına maruz buldukları dile getirilmiştir. Basında: "*Pahalılıktan şikâyet edilince idarecilerimiz sinirleniyor, yabancı memleketlerden misaller göstererek oralarda da bazı gıda maddelerinin pahalı olduğunu, hattâ bizdekinden çok yüksek fiatle satıldığını ileri sürüyorlar. Oralarda bir kısım yiyecek maddeleri belki pahalıdır amma, buna mukabil giyecek ve diğer ihtiyaç maddeleri bizdekilerle kıyas edilemeyecek derecede ucuzdur. Meselâ bizde yetmiş, seksen liraya satılan bir çift ayakkabı, Avrupa memleketlerinden*

⁵¹⁶ Akşam 28 Ekim 1954 "Yeni Bütçe ", "Muamele vergisi kaldırılmayacak "

⁵¹⁷ Dünya 28Ekim 1954 Falih Rıfki Atay " Nüfuz Ticareti Yapanlar "

⁵¹⁸ Akşam 29 Ekim 1954

birçoğunda bizim paramızla on beş yirmi lira arasında satılıyor. Yabancı diyarların daima fena taraflarına bakarak, onlarla kıyaslar yaparak kendimizi temize çıkarmaya çalışmıyalım. Biraz da iyi taraflarını görelim, kendimizi onlara benzetmeğe gayret edelim."⁵¹⁹ şeklinde, iktidara cevap tarzı serzenişler yer almıştır.

Osman Okyar'ın Forum dergisindeki değerlendirmesine göre, Demokrat Partinin iktidara geçmesiyle takip edilmek istenen liberalizm siyasetinin başlıca hedefi iktisadî hayatı bürokrasinin baskısından kurtararak daha seyyal bir şekle koymak olmuştur. Ancak, Demokrat Parti hükümeti özel teşebbüse dayanan serbest bir piyasa düzenini kurmakta başarılı olamamıştır. Başarısızlıktaki esas sebepleri, bir taraftan iktisaden geri kalmış olan memleketimizin şartları, diğer taraftan da hükümetin birbirleriyle kabili telif olmıyan hedefleri aynı zamanda gerçekleştirmeye çalışması oluşturmuştur. Böylece bir yandan, 1950 den itibaren ithalat sınırlamaları kaldırılarak ithal eşyası konusunda normal bir piyasanın oluşmasına çalışılırken, içerde gayet hızlı ve koordinasyonsuz bir yatırım politikası ve geniş kütlelerin iştirar gücünü süratli bir şekilde arttırmağa yönelik bir fiyat ve kredi politikası izlenmiştir. Ulaşılması açıkça imkânsız olan bu hedeflerin izlenmesi kısa zamanda zorunlu sona götürmüştür. Borçlar dengesinde oluşan çok tehlikeli durumdan dolayı serbestlik rejiminden 1952'de vazgeçilmiştir. Bu tarihten itibaren de, takip edilen iç iktisadî politikanın tesiri altında enflasyon başgöstermiş ve fiyatlar seviyesinde hızlı artışlar meydana gelmiştir. Bu suretle de uygulanmak istenen Liberalizm tecrübesi kısa bir zaman içinde iflas etmiş ve yerini, gittikçe artan çeşitli müdahale, tahdit ve kontrol tedbirlerine bırakmıştır.⁵²⁰

Okyar'a göre, Sosyal cepheden, para kıymetindeki şiddetli tahavvüller memleketin sosyal bünyesi üzerinde yıkıcı etkiler oluşturmuştur. Şiddetli fiyat artışları gelir dağılımındaki eşitsizliklerin tehlikeli bir şekilde artmasına sebebiyet vermiştir. Bir yandan tacirler ve gelirleri daha ziyade kâr unsurundan oluşan diğer kimselerin durumu gittikçe iyileşirken, memur, rantıye, emekli ve kısmen işçilerden oluşan geniş sabit gelirli zümrenin durumu gittikçe kötüleşmiştir. Küçük bir zümrenin otomatik şekilde aşırı kârlar yapabilecek duruma gelmesi memleketteki ahlâk seviyesi üzerinde kötü tesirler icra eder hale gelmiştir. Oysa, sosyal dayanışma

⁵¹⁹ Akşam 11 Kasım 1954 Cemal Refik "Yabancıların biraz da iyi taraflarını görelim "

⁵²⁰ Osman Okyar, *Plânlı İktisat Rejimi*" FORUM, Cilt 2, Sayı 16, 15 Kasım 1954 s.7

ve toplumsal adalet, enflasyonun kötü etkilerinden olabildiğince kaçınılmasını gerektirmektedir. Türkiyede iki senedenberi enflasyonun zararları gittikçe süratlenen bir şekilde hissedilmiştir. Memleket menfaatleri için ne pahasına olursa olsun enflasyonun durdurulmasını ve sosyal bünyemizin yeniden ahenge kavuşturulmasını ihtiyacı duyulmuştur. Liberal bir rejim tatbik etmek iddiasında bulunan Demokrat Parti, neticede çeşitli müdahale ve kontrol tedbirlerine müracaat etmiş ve böylece fiilen müdahaleci bir siyaset takip etmiştir. Fakat hükümetin umumi bir plânı olmadığından, yapılan müdahaleler çok defa birbirleriyle telif edilememiştir. Ayrıca nihaî hedefler sarih olmadığı için, başvuru müdahale tedbirleri üzerinde kâfi düşünülmemiş, bunlar tesadüfen ve hâdiselerin zoru altında ittihaz edilmiştir.⁵²¹

Yusuf Hikmet Bayur, 1954 genel seçimleri sonrasında seçimlerin sonucuna ve sonrasındaki olaylara göre iktidarla muhalefetin karşılıklı durumlarını akşam gazetesindeki makalesinde değerlendirmiştir. Millet'in 1954 genel seçiminde daha fazla oranda DP'yi tercih etmesinde, parti ileri gelenlerinin "yurdun ekonomik gelişmesini 1950 den öncekine nispeten çok büyük bir çapta ve çabuklukla sağladıkları ve sağlamakta devam edecekleri" ile "İrticaya ve Atatürk inkılâplarından önceki duruma geri dönmek isteyenlere yüz vermiyerek bu gibi hareketleri önliyeceklerine " dair iki taahhüdünün etkili olduğunu değerlendirmiştir. Halkın büyük çoğunluğunun DP hakkındaki hükmünü daha çok ekonomik hamleler, Atatürk rejimine bağlılık ve köylüyü eski kötü muamelelerden koruması gibi hareketleri göz önünde tutarak verdiğini söylemiştir. DP iktidarına da, karşılıklı davranışlarda daha insafli olmasını ve iş başındakilerden de millet'in seçimlerde çizdiği yolda yürürken, bazen sabırla tahammülün büyük birer başarı unsuru olduklarına inandıklarını göstereceklerini ummak istediğini belirterek bir bakıma uyarıya çalışmıştır.⁵²²

Demokrat Parti, iktidar olarak dönemin önemli sosyal sorunlarından birini teşkil eden ve bir kâbus haline gelen mal sahibi - kiracı dâvasının çözümünde, kendi gayrimenkul sahibi milletvekillerinin lehinde düzenleme yapmış, Millî Korunma Kanununun ilgili maddesini, mal sahiplerinin lehine kaldırarak, kiraların 1 yıl sonra serbest bırakılmasının yolunu açmıştır. Parti bu düzenlemesi nedeniyle halktan tepki çekmiş eleştiriler almıştır. Akbaba dergisi bu konuda " *Nihayet kiralar meselesi de*

---

⁵²¹ A.g.m. s.8

⁵²² Akşam 30 Ekim 1954 Y.Hikmet Bayur, "İktidarla Muhalefet "

halledildi demektir: On bir ay sonra, cümlemize birden «Hey gaziler yol göründü!» 1954 seçimlerine, galiba Çadırcılar kapısından gireceğiz. Hani, siyâsî dirayet de buna derler doğrusu! Demokrat parti haysiyet divanı başkanı Bay Aytemiz'in bir önergesi... Pardon, bir takriri. Mecliste çoğunlukla.. bîr daha pardon, ekseriyetle kabul edilmiş... Ne dersiniz? Devlet baba... kiracı evlâtlarına bir Apartman göçmenleri mahallesi kurar mı acaba?.. Rivayete göre bazı milletvekilleri bu atasözüne, dört elle sarılmış ve ahretini bilmem ama, maşallah dünyasını mamur etmiş. Acaba gelecek Şubat «Kaldırım-Palas» a dökülecek vatandaşlar, bu apartman sahibi mebus beylerin kapılarını çalıp biz geldik! deseler nasıl olurdu." Şeklinde, iktidarı kira meselesine yaklaşımı ile birlikte dil politikasını da nükteli bir dille inceden eleştirmiştir.⁵²³ Muhtar seçimlerinin yaklaştığı bu dönemde kiralar için yeni kanun tasarıları hazırlanması çalışmalarını başlatılmış, DP'nin bir önceki dönemin aksine olarak tutum değiştirmesi, kiracı çoğunluğunu sokaklarda sürünmekten kurtarmak maksadıyla giriştikleri bir faaliyet olarak basının olumlu ilgisini çekmiştir.⁵²⁴

Demokrat Parti iktidarı bakanlarının sıklıkla yurtdışı tetkik gezilerine gitmeleri de ortam şartları içinde basın tarafından uygun değerlendirilmemiştir. Bütün seyahatlerin tetkik seyahati olarak söylenmesi de, seyahatleri yurt içine değil de hep yurt dışına yapılması da eleştirilmiştir. "*Memlekette kendi topraklarımızda arayıp bulunacak hakikatler yok mudur? Bu konuda mesela Erzurum'da et, Diyarbakır'da süt, Urfa'da yağ meselesi tetkik etmek için gerekli değil midir ?*" şeklinde konu irdelenmiştir.⁵²⁵

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın meclis açış nutkunu değerlendiren Bayar; Bayar'ın söylevinde yurttan hasıl olan darlık için: "*Bazı maddelerde darlık mevcut olduğu aşikârdır; bu ithalâtın daha az yapılmış olmasından değil, hususî sektörde temerküz eden büyük ve süratli investisman arzusundan doğan hakikî ihtiyaçtan ve buna muvazi olarak spekülâsyonlara müsait olacak sunî bir havanın yaratılmış olmasından ileri gelmektedir.*" sözlerinin durumu tam olarak ele almadığını

⁵²³ Akbaba, Sayı 50, Cilt 2, 19 Şubat 1953

⁵²⁴ Yeni Sabah 6 Kasım 1954

⁵²⁵ Akbaba, Sayı 78, Cilt 3, 10 Eylül 1953

belirtmiştir.⁵²⁶ Bayur'a göre darlığın başlıca iki âmili olmuştur. Biri fabrika kurmak gibi büyük ölçüde yapılan yatırımlardır. Öbürü de 1950 - 52 de güdülen liberasyon siyasasıdır ki, az ihracat karşılığında başı boş olarak lükse kaçan bir takım fuzuli eşyanın da ithal edilmesine yol açmış ve döviz imkânlarını geniş ölçüde tüketmiştir. Ayrıca sözkonusu sünî havayı muhtekirlerin mi, yoksa muhalefetin mi yarattığının açıkça anlaşılmadığını, ancak, onu her kimler yaratmışsa esas bakımdan iktidarın bir yanlışıdan faydalandıklarını vurgulamıştır. Bayur "*Yurdumuzda ekonomik darlık gerçektir ve büyüktür, dışarıya ödenmeyen döviz borçlarımız itibarımızı sarsmaktadır, yedek parça kıtlığından traktör, fabrika, maden sahipleri gibi ekonomik kalkınmamızın başlıca amilleri olanlar güç durumda bulunmaktadır, demirsizlik yüzünden devlet yapıları ile birlikte birçok yapılar yapılamaz olmuştur, ara sıra ilâç sıkıntıları çekilmektedir, vesaire. En çok geçen yazdan beri ağır basan bu darlığa karşı ne yapıldığının ve ne yapılacağına açış söylevinde belirtilmemiş olması büyük bir eksiklik sayılmalıdır. Keza hoş olmayan ve övünülemeyecek konular söylevde ele alınmamıştır. Meselâ madenler üzerinde durulurken bizce kömür işi de ele alınmalı, bugünkü darlığın sebebi, onu gidermek için alınan tedbirlerle birlikte açıklanmalıydı. Amerika ve Almanya gezilerinin ekonomik sonuçlarının hiç anılmamış olmasından da bunların doğurdukları ümitlerin pek gerçekleşmeyecekleri anlamı çıkarılabilir. Yabancı sermaye kanununun çıkmasından beri yurdumuza giren sermaye bizce çok değil, azdır ve çoğunluk bakımından nispeten ufak işlere aittir. Yetmiş yedi iş için altmış beş milyon Türk lirası değerinde paranın gelmesi ekonomimiz üzerinde hemen hiç bir tesirde bulunamaz.*" şeklinde Demokrat Parti iktidarının ekonomi yönetimindeki durumunu eleştirmiştir.

Demokrat Partinin ekonomi yönetiminin ülkeye getirmiş olduğu ortamı Ahmet Emin Yalman 13 Kasım tarihli makalesinde "*Türkiyeye liberasyon sistemini dostça bir tazyik altında ve bütün Avrupanın dertlerine müşterek deva diye kabul ettirenler hata etmişlerdir. Türkiye, karşılıklı ve muvazeneli anlaşmalar yolu ile gemisini selâmetle yürütmeğe ve iki ucu bir arada tutmağa çalışırken, liberasyon kasırgası neticesinde ipin ucunu elden kaçırmış ve akıntıya yakalanarak bir müddet meçhule doğru gitmiştir. İktisadi İstikbalini yeniden kurmağa çalışan ve ithalâta ait ihtiyaçlarını sıraya koymağa mecbur olan memlekete lüks sayılacak eşya, delice*

⁵²⁶ Akşam 4Kasım 1954, Y.Hikmet Bayur, "Cumhurbaşkanının Açılış Söylevi I-Ekonomik İşler"

ölçüde akmuş ve bir gün bunların bedelini ödemek lâzım gelmiştir. Biriken borç, Türkiye'nin elindeki karşılıklara ve imkânlarla nispetle hiçtir. Bu yüzden Türk itibarının ve kredisinin sarsılmaması icabederdi. Böyle acı bir neticenin meydana gelmesine sebep, derhal konuşmalara ve anlaşmalara girilerek, meselenin kati bir hal çaresine bağlanmaması ve temizlenmemesidir." ⁵²⁷ şeklinde anlatmıştır. Ülkedeki ithalat çığnılığının göstergesi de gazetelerde Merkez Bankasına hücum şeklinde haberlerin yer almasına yol açan ithalatçıların Merkez Bankası önünde izdiham yaratacak tarzda kuyruklar oluşturmaları olmuştur. ⁵²⁸

Demokrat Parti, muhalefetin herhangi bir ortamda ilgi görmesi, tezahüratla karşılanmasına karşı hoşgörü gösterecek bir demokratik olgunluğa sahip olamamıştır. Ankara Üniversitesinin açılış günü öğrenciler tarafından Kasım Gülek hakkında yapılan tezahür münasebetiyle bazı Demokrat parti gazetelerinde sert yazılar çıkmış, parti olayı üniversitelerde siyasetle uğraşmayı, konuşmayı yasaklamak için yasal düzenleme yapma çalışmalarına kadar vardırmmıştır. Bu yaklaşımları ile basında olumsuz tepkiler almıştır. Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman " *Bu gazeteler, talebenin Bayar ve Menderes'i coşkun tezahürlerle karşıladıklarını yazıyorlar ve bunu normal ve tabii buluyorlar. O halde ana muhalefet partisinin temsilcisi sıfatıyla Kasım Gülek lehine yapılan bir tezahürü de, hükümet aleyhine diye tefsir etmek haksız birşey olur. Demokrasi cihazımızda ekseriyet ve murakabe partilerinin yeri vardır."* ⁵²⁹ derken, Yeni Sabah Gazetesi " *Ankara Üniversitesinin açılışında gençler Kasım Gülek'i iki el fazla alkışladılar diye Zafer gazetesi ateş püskürüyor. Anarşi varmış, şöyle tedbir almalı, böyle asmalı şöyle kesmeli imiş!... Alkışın da anarşisi, komplosu olur mu? Olsa, elbette muhalefet de, son zamanlardaki teşyi ve İstikbal merasimlerinde emirle sokaklara dizilen mektep çocuklarının, kamyonlarla devşirilip getirilen hararetili vatandaşların kumandalı alkışlarına baskı derdi. Alkıştan ne çıkar? Yoksa Zafer, ilk mektep çocuğu ile üniversiteli gencin alkışları arasındaki*

⁵²⁷ Vatan 13 Kasım 1954, " Dertlerimize Nasıl Çare Bulmalı "

⁵²⁸ O dönemde yasalanan Yeni Dış Ticaret Rejimine göre ithalâtçıların ithal talebinde bulunmaları için çift aylarda Merkez Bankasına müracaat ederek mal bedellerinin yüzde 10 unu bankaya yatırmaları gerekmektedir. ; Akşam 28 Ekim 1954, " Merkez Bankasına Hücum "

⁵²⁹ Vatan 8 Kasım 1954 " Gençlik ve Politika "

görgü ve kalite farkını mı hazmedemiyor."⁵³⁰ şeklinde bu tahammülsüzlüğü, iktidarın yaptıklarıyla kıyaslayarak eleştirmişlerdir.

Bu gelişmeler yaşanırken, üniversite gençliğini siyasetle uğraşmaktan meneden yeni bir kanun tasarısının hazırlanmakta olduğu haberi çeşitli yorumlara neden olmuş bu konuda eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Âli Yücel'in demeci gazetelerde yer almıştır. Yücel gündemin en önemli iç olayı olan üniversitelerin muhtariyeti ve üniversite gençlerinin siyasetle uğraşmaları hususunda: " *Bir profesörün mukadderatı bir siyaset adamının, yâni Millî Eğitim Bakanının dudakları arasından çıkan bir hükme bağlanamaz.*" şeklinde fikrini açıklamıştır.⁵³¹

Falih Rıfki Atay'a göre Demokrat Partinin bu dönemdeki en belirgin yaklaşımı ise, baskı devrinin açılışını yapmış olması olmuştur. Atay 9 Kasım tarihli makalesinde " *14 Mayıs 1950 zaferi, yeni bir husumet devrinin, 2 Mayıs 1954 zaferi de yeni bir baskı devrinin başlangıcı olmamalı idi. Olması için hiç bir sebep yoktu.... Türkiye'de, rejim meselesinin, bir insan hakları hürriyetleri savaşı karakteri alması, böyle bir havanın yaratılması ise memleket için zararlıdır, lüzumsuz olduğu kadar!*" şeklinde bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir.⁵³²

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 10'uncu dönem meclis açılış nutkunda söyledikleri üstü kapalı sözler de DP iktidarının dönem başından itibaren demokratik yaklaşımları ile tutacağı yolun ipuçlarını vermiştir.⁵³³ Bayar muhalefeti nasıl gördüğünü bir bakıma " *Yeni kurulan idareyi bir türlü kabul ve hazmetmek istemiyenlerin, tecrübesizlik ve ihtirasları yüzünden siyaset mücadelelerini, görülmemiş bir şiddete götürdükleri muhakkaktır. Sinsi ve ürkek bir intişar halinde bulunan kötü cereyanların, maskelenip kurnazca siyaset mücadelelerine karışabilmelerinde bu vaziyetin başlıca amil olduğu da inkâr olunamaz.*" sözleri ile ifade etmiştir. " *Teşkilâtı Esasiye Kanununun mutlak teminatı altında bulunan vicdan, fikir, toplanma hak ve hürriyetleriyle matbuat hürriyetinin, devletin selâmet bekasını tehlikeye düşürecek, âmme menfaatlerini sarsacak, huzur ve sükûneti bozacak ve vatandaş şeref ve haysiyetini kıracak şekillerdeki suiistimallerine mâni olmak ve bilhassa bu hürriyetleri hakiki mâna ve hudutları içinde korumak*

⁵³⁰ Yeni Sabah 8 Kasım 1954 " Şakşak "

⁵³¹ Akşam 8 Kasım 1954 "Siyaset Adamları Üniversiteden Elleri Çeksinler "

⁵³² Dünya 9 Kasım 1954 " Baskı Devri "

⁵³³ Akşam 2 Kasım 1954 " Celâl Bayar'ın Dünkü Nutku "

maksadıyla kanunlar tedvin etmiş bulunuyoruz. Bu kanunlar yürürlüğe girmiş ve kaza hakkını temsil eden hâkimlerimiz tarafından isabetle tatbik edilmeğe başlanmıştır." sözleriyle bir bakıma muhalefet basınının karşılaştığı adli işlemlerin kaynağının ne olduğunu göstermiştir.

DP iktidarının muhalefet üzerinde uyguladığı yargı baskısının uygulanma tarzı da eleştirilere konu olmuştur. Yeni Sabah'ta bu konuyu ele alan yazıda: "*Matbuata ve muhalefet partileri liderlerine karşı takip edilen şiddet yolu, hapis cezalarının yağmur gibi yağması ve siyasi liderlerden bazılarının mevkufiyet hallerinin sürüp gitmesi, bilhassa bütün bu siyasi liderlerle matbuat suçlularının muhakemelerinin, anayasanın bütün fertlere sağladığı ve Gülhane Hattı Hümayununun bundan 115 yıl evvel temin ettiği aleni mahiyetini kaybederek, gizli oturumlar halinde cereyan etmesinin âdeta itiyat halini alması şüphesiz herkeste üzüntü yaratmaktadır. Muhakemelerin aleniliği, adaletin en büyük dayanaklarından biridir ve bu husus, bütün demokratik ülkelerde kabul edilmiştir. Bizde bu esas, bir asırdan fazla bir müddettir, çok az istisnalarla tatbik edilmiştir. Tek parti devirlerinin muhakemeleri dahi gizli kapaklı yapılmazdı, bu cihetlerin milletvekillerinin dikkat nazarından kaçmamış bulanacağına inanmak lâzımdır ve bu vesile ile fırsattan faydalanılarak demokrasi rejimimizin ana dâvalarını ele almak vakti gelmiş sayılmalıdır.*"⁵³⁴ şeklinde eleştirilere yer verilmiştir.

Muhalefet partileri arasında işbirliği ve birlikte hareket etme çabaları Demokrat Parti çevrelerinde olumsuz yorum ve yaklaşımlara yol açmıştır. Bu konuda DP idarecileri: "*Her zaman İnkılâpçı olduklarını ileri süren Halkçıların C.M.P. ile işbirliğine gitmek istemeleri bu partilerin meşru ve demokratik mücadele yollarını bırakarak memlekette bir terör havası yaratmak için yeni yollar aramalarının bir örneği gibi görünüyor. Fakat biz akli başında C.H.P.lilerin bu gayelere alet olmayacağını tahmin ediyoruz. Muhalefet partileri arasında işbirliği ancak fevkalade hallerde yapılabilir. Ne oluyoruz? Memlekette fevkalâde bir hal mi var? Bu telâşın sebebi nedir?"* düşüncesini taşımışlardır.⁵³⁵

Demokrat Parti dönem içinde parti milletvekillerinin çalışma şekillerine bir düzen getirmenin çarelerini aramıştır. Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, politika

⁵³⁴ Yeni Sabah 13 Kasım 1954 " Demokrasi Rejiminin Ana Davaları "

⁵³⁵ Akşam 2 Kasım 1954 " Muhalefet Partileri birleşecek mi?"

ile devlet idaresini birbirinden ayırma ve dairelere olan müracaatları ile bakan ve memurlara yapılan baskıların arkasını kesmeye çalışmıştır.

Demokrat Partinin Genel İdare Kurulu tarafından Milletvekilleri, seçim dairesindeki parti teşkilâtının çalışmasını müdahaleleri altında tutmaları ile Ankara'da dairelere, vilâyetlerde vali ve memurlara giderek iş takip etmeleri yasaklanmış, seçim daireleri için ciddi bir şikâyetleri varsa bunu o dairenin milletvekillerinin toplu bir halde parti genel kuruluna bildirmeleri istemiştir. Fakat basındaki yorumlardan uygulamada bundan pek olumlu sonuç alınamayıp, herkesin bildiğini okumağa devam ettiği, her seçim dairesinin milletvekilleri arasında o dairedeki Demokrat vatandaşların hususi işlerini takip bakamından devam eden yarış ve rekabetin önüne geçilemediği dile getirilmiştir.⁵³⁶ Bu konudaki yarış öyle bir boyut almıştır ki, Adana DP milletvekillerinin seçmenleriyle sık sık temaslar sağlamaları için şehrin belediye başkanlığı tarafından belediye binasında bir odaya masa, sandalye, defter ve kalem konularak bir dert dinleme odası oluşturulmuştur.⁵³⁷

Bu dönemde Demokrat Partinin kendi içindeki iç disiplini sağlamak ve nüfuz ticareti yapanları tasfiye etmeye yönelik temizlik hareketi başlatmış: *"400 DP' li haysiyet Divanına verildi. DP de tasfiye hareketi devam ediyor. Muhtelif vilayetlerden Ankara'ya gelen haberlere göre 6 vilayet hariç sayı 400'ü geçmektedir. Bunların ekseriyetini nüfuz ticareti yapanlar teşkil etmektedir. Parti ismini idari işlerde kullananlar ve parti nüfuzu ile idari makamlara daimi baskı yapmak isteyerek menfaat teminine çalışanlar, tüzük hükümlerin riayet etmeyenler, ve genel idare kurulunu dinlemeyenler DP den çıkarılacaktır. 4 Eylül 1954 toplanan yapılan DP vilayet merkezinde toplanan merkez haysiyet Divanı İstanbul İl genel meclisi azalarından bazılarını Bakırköy Eminönü Beyoğlu teşkilatlarından bazılarını DP den çıkartmıştır."*⁵³⁸ şeklinde bu hareketin yankıları basında yer almıştır.

Bu dönem de basın üzerine şiddetlenen baskılar, Gazeteciler Cemiyetinin yıllık kongresinde dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Kongrede üyeler söz alarak mesleki dertler üzerinde durmuşlar ve bilhassa basın hürriyetini tahdit eden kanunların çıkartılmasını şiddetle eleştirmişlerdir. Millet gazetesi Yazışleri Müdürü

⁵³⁶ Vatan 9 Kasım 1954 " Milletvekilleri dairelerde iş mi takibediyorlar?"

⁵³⁷ Akşam 18 Kasım 1954 " Adana Belediyesinde dert dinleme odası "

⁵³⁸ Cumhuriyet 5 Eylül 1954

Hüsnü Söylemezoğlu'nun tevkifi ve saçlarının kestirilmesi karşısında kongrenin büyük teessür duyduğu belirtilmiş ve bir heyetin kendisini hapisanede ziyaret etmesi ve kendisine maddi yardımda bulunulması kabul edilmiştir. Ayrıca basın suçları ile haklarında takibat yapılan ve mahkûm olan gazetecilerin affı için de Meclis Başkanlığına telgraf çekilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³⁹

Basın konusunda bir başka olayı ise Hazine tarafından Dünya gazetesi aleyhine dava açılması teşkil etmiştir. Davanın, Dünya gazetesinin makine ve tesislerini CHP'den kanun çıkmadan evvel muvazaa suretiyle aldığını iddiasıyla, CHP mallarının hazineye intikaline ait kanuna dayanarak açılacağı basında yer almıştır.⁵⁴⁰

2. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP 1954 genel seçimlerine "Halkın 1950'de aldığı yanlış kararın 1954'te düzeleceği inancıyla girmiş, üstelik liste başlarına, ünlü, ağır ve oturaklı adayların oturtulmasının, her şeyi çözümleneceği sanılmıştır. Fakat, 1954'ün hayal kırıklığı, 1950'dekinden çok daha ağır ve çok daha yıkıcı olmuştur. 1954 seçimleri katılma oranı açısından yüzde 88,6'yla, Türkiye'deki seçimler arasında ilk sıralarda yer almıştır. CHP, 3 milyondan fazla oy, DP ise 5 milyonu aşan oyla tek parti haline gelmiştir. CHP'nin 1954 genel seçimlerinde aldığı sonucun partililer üzerindeki etkisi şiddetli bir şok olmuştur. Hemen herkes, parti içinde bir "ıslahat" yapılmasından, kadroların ve politikanın değiştirilmesinden söz etmeye başlamıştır. Yeni muhalefet şekli konusunda, Partiden çelişkili açıklamalar gelmeye başlamıştır. İnönü, sükûnet ve sabır önerirken, Genel Sekreter Gülek, parlamentoyu gözden çıkarmışçasına, mücadelenin sine-i millette sürdürüleceğini ilan etmeye başlamıştır.⁵⁴¹ 1954'ten itibaren seçimlerde çoğunluk sisteminin kendi aleyhine çalıştığını gören CHP'liler, Nispi Temsil Sistemini, yani alınan oy oranına göre bir ilin milletvekili sayısının tespitini savunmaya başlamıştır.⁵⁴²

Bu dönemde Genel Sekreter Gülek ile Nihat Erim arasındaki çatışma şiddetlenmiş 4 yıllık CHP'li ve milletvekili olan Server Somuncuoğlu, mutedil muhalefet önerisini kabul ettiremeyince partiden ayrılmıştır. CHP'de çözüm olarak

⁵³⁹ Akşam 12 Kasım 1954 " Gazeteciler Kongresi"

⁵⁴⁰ Akşam 18 Kasım 1954 " Dünya Gazetesi, Hazine tarafından bir dâva açılıyor"

⁵⁴¹ Hikmet Bilâ, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s.156

⁵⁴² **A.g.e.**,s.94

bir Islahat Komisyonu oluşturulmuştur. Çalışmalarını hızlandıran Islahat Komisyonunda, Cemil Sait Barlas, "27 yıllık iyiliklerden ve kötülüklerden sorumlu olmayan, belli bir iktisadî doktrine dayanan bir parti olarak ortaya çıkalım" diyerek, CHP'nin tarihî görevini bitirmiş bir parti olduğunu öne sürmüştür. Cemal Reşit Eyüboğlu, "Programda mı, tüzükte mi, kafalarda mı, yoksa insanlarda mı bir ıslahat yapalım, partiyi doğru yola götürelim" diye konuşmuştur. Ankara kongresinde bizzat İl yönetimince hazırlanan rapora göre, demokrasiye hatalı giriş yapan CHP halkın umudu olmaktan çıkmıştır. Gerçi Islahat Komisyonu, devletçiliğin sosyal değil, ekonomik ve teknik olduğu görüşüne varmıştır, ama İnönü, seçimlerden hemen sonra: "Dünya liberalizmden sıyrıldı, ayrıldı. Bir başka rejime doğru gidiyor. Bunun adı da sosyalizmdir. Biz partiye bu adı koyamayız. Koyamıyoruz, bu bakımdan partimizi devletçi olarak tanıtıyoruz, devletçiyiz diyoruz. Bizim devletçiliğimiz, devletin müdahalesini zorunlu kılan bir rejimdir. Nasıl ki sosyalizm, liberal partiyi kendine mal edip eritti, biz de bunu devletçilik adıyla millete hazmettiriyoruz." şeklinde sosyalizm bahsini açmıştır.⁵⁴³

CHP Genel İdare Kurulu seçimlerden sonra bir rapor yayınlamış, CHP meclisi de bir toplantı yapmış ve tebliğ yayınlamıştır. Raporda, CHP'nin seçimlere eşitsiz şartlarda girme zorunda kaldığı, ayrıca İktidar partisinin CHP iktidara gelirse ezanı kladiracağına, eskisi gibi jandarma baskısı yapacağına, ziraat mahsullerini ucuza alacağına, zirai krediyi daraltacağına, köylüyü inandırdığını, seçimin de bu yüzden kaybedildiğine değinilmiştir. Şimdilik memlekette iktidar aleyhine mütebariz bir havanın mevcut olmadığını kabul etmek lazım geldiğini, buna göre gelecekte politika olarak nisbi temsil usulünün tatbiki için devamlı ve sistemli bir mücadele ile memleket ve rejim işlerinde tarihi mücadeleye devam etme politikasının uygulanacağını bildirilmiştir. Fakat rapordaki " rejim işlerinde tarihi mücadeleye devam etme" romantik ve duygusal ve belirsiz bir hedef olduğu hususu eleştirilmiştir. CHP'nin asıl büyük kütledeki çoğunluğun oyunu, iktidarın güttüğü iktisadi kalkınma ve istihlal faaliyetinin bu kütleye yaramasından kaybettiğini hala anlamışa benzemediği ile partinin 3 milyondan fazla oy aldığı, bu sayının halkın

---

⁵⁴³ Cüneyt Arcayürek, **Yeni iktidar Yeni Dönem** 1951- 1954, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 228; Bilâ, **a.g.e.**, s.157-158;

önemli bir bölümünün diğer bölümünden başka bir farklılaşmaya gitme isteğine delalet ettiğini müşahede etmesi gerektiği Forum'daki makalede belirtilmiştir.⁵⁴⁴

Cumhuriyet Halk Partisi 1954 muhtar seçimleri öncesinde ekonomideki kötü gidiş karşısında iktidar partisine sorunun çözümü için samimi bir şekilde işbirliği önermiş, fakat bu teklif Demokrat Parti iktidarı tarafından hiçbir şekilde kabul görmemiş, aksine iktidarın yayın organı olan Zafer Gazetesinde sert eleştirilerle karşılık bulmuştur. Buna karşılık CHP çevreleri bu teklifte ısrar etmişlerdir.⁵⁴⁵ Bu konuda bir Ekonomi Şûrası toplanması teklifini ortaya atan Halkçı gazetesinde Nihat Erim: "*İktidarın bozuk İktisadi düzeni karşısında muhalefetin sinirlenmemesi ve kendi politikasına devam etmesi ve bu yapılmadığı takdirde muhalefetin darılıp siyasi hayattan çekilmesi yahut da şiddet politikasına başlaması icab eder ki bunların ikisi de doğru değildir. Ekonomik güçlükleri yenmek için uzatılan eli iktidar İstihfaf, hakaret ve tezyifle reddetmiştir. Bu mevzuda sonuna kadar iktidarı ikaz etmek lâzımdır.*" fikirlerini ileri sürmüştür.

Bazı gazeteler bu durumu farklı değerlendirmişler ve CHP'nin teklifini anayasa dışı olarak ve muhalafetin hükümete siyasi tertipler hazırlaması olarak yorumlamışlardır. Bu fikirler Türk Sesi gazetesinde:⁵⁴⁶ "*İktisat Şûrası toplamak ve hükümeti bu şekil bir topluluğun kararları ile bağlamak Anayasa dışı bir harekettir. Anayasada yer almıyan bir organı, «İktisat Şûrası» şeklinde fiilen vücuda getirmek, her şeyden önce mevzuatımızın müsaade etmediği bir vaziyettir. Görülüyor ki; muhalefet, hükümeti sanki iktisadî buhran ile karşılaşmış gibi bir duruma şeklen düşürmek, böyle bir manzara yaratmak ve bunun için de gerek kanuni ve gerekse pratik değeri olmıyan bir takım tekliflerle siyasi tertipler hazırlamak istemektedir.*" şeklinde ileri sürülmüştür.

Yusuf Hikmet Bayur Akşam gazetesinde iktidar ile muhalefet hakkındaki yorumlarına yer verdiği makalesinde bir sonraki genel seçimlere kadar beklenmedik olaylar ortaya çıkmazsa hiç şüphesiz millet, iktidar ve muhalefeti bu yoldaki başarı ve gayretlerin ışığı altında muhakeme edeceğini söylemiş, muhalefet ve özellikle CHP için "*Bu sözüümüzün iktidara ait kısmı kolay anlaşılır. Ancak düşüncemiz muha-*

⁵⁴⁴ "CHP Meclis Toplantılarına Bir Bakış", Forum, Cilt:1, Sayı:7, 1Temmuz 1954, s.6

⁵⁴⁵ Akşam 27 Ekim 1954 "İktisat Şûrası Toplama Teklifi "

⁵⁴⁶ Türk Sesi 28 Ekim 1954 " Muhalefetin siyasî tertipleri "

lefet için de doğrudur. Bazılarınca acayip görülse de diyeceğiz ki 1954 seçimleri ile milletin çoğunluğu tarafından muhalif partilere verilen vazife, ekonomimizi çabuk geliştirmek ve devrimlerimizi korumak içinde hükümeti desteklemek; o, bu yollardan ayrılırsa tenkitlerle onu doğru yola getirmeğe çalışmaktır. Müspet muhalefet budur ve halkımızın büyük çoğunluğu ancak böyle bir muhalefeti hoş görür. Aksi bir gidişe saplanacak olan muhalefetler ise yalnızca ufak bir azınlığa dayanabileceklerdir.... Yurdumuz yüzlerce yıldan beri tesirini gösteren âmiller yüzünden kültür ve ekonomi alanlarında pek geri kalmıştır. Buna göre iktidarın ilerleme yolunda yapacağı hamleleri desteklemek ve yanlışlarını düzeltmeğe çalışmak aynı zamanda bir yurt borcudur. Bunu takdir eden ve ona göre davranan muhalefetler, eğer bu gayretlerine rağmen iktidar gereken ölçüde başarılar elde edemezse, 1958 de iş başına geçmeğe hak kazanmış olurlar. Sırf muhalefette bulunmak ve iktidarı sarsmak için muhalefet edenleri ise halkımızın ileride beğenip iş başına geçirmesi ihtimali yoktur.⁵⁴⁷ şeklinde yorumlarda bulunmuştur.

7 Kasım Pazar günü yapılacak olan Muhtar seçimleri için CHP ocakları tarafından tesbit edilen adaylar seçim kurullarınca tasdik edilmiştir. 387 mahalle ve 286 köyde seçime katılmakta olan CHP İstanbul teşkilatı, bu seçimler için gösterdiği adaylar arasında 112 kadın adaya yer vermiştir. Adaylar 89 hekim, 17 diş hekimi, 9 eczacı, 68 avukat, 23 yüksek mühendis, 6 eski milletvekili, 13 vali ve emekli general, 127 emekli hekim, maliyeci ve hukukçudan oluşmuştur. İhtiyar heyetleri listelerinde yer alan bu adaylara ilâveten 89 Üniversiteli, 5 fizikçi, 19 Belediyeci, 182 İşçi, 897 esnaf ve geri kalanı da çiftçi ve muhtelif mesleklere mensuptur. CHP’li olup da DP listesinde yer alan 17 muhtar partiden ihraç edilmişlerdir.⁵⁴⁸

CHP Meclisi 12 Kasım günü öğleden önce ve sonra iki toplantı yapmış, parti merkez idare heyetinin aylık faaliyetini ve iktidar ile CHP arasındaki münasebetleri gözden geçirmiştir. Toplantıda 7 Kasım muhtar seçimlerinin neticeleri üzerinde de görüşülmüş ve ayrıca partizan zihniyetten tamamen uzak olmak ve ilmî ve objektif esaslara göre tetkiklerde bulunmak gayesile bir İktisadî İhtisas komisyonu teşkil edilmiştir. Halk Partisinin vekillik ve mebusluğunu yapmış kimselerden mürekkep olan bu komisyon çalışmalarına başlamıştır. Komisyon memleketin içinde bulunduğu

⁵⁴⁷ Akşam 30 Ekim 1954 "İktidarla Muhalefet"

⁵⁴⁸ Akşam 6 Kasım 1954 " Muhtar Seçimleri "

iktisadi problemleri tesbit edecek ve iktidardan gelecek muhtemel bir davet vukuunda bu iktisadi problemlerin halli için ilmi ve müspet tekliflerde bulunabilecektir. Ayrıca, CHP Meclisinde partinin yeni politikası da tesbit edilmeye başlanmıştır. O zamana kadar takip edilen mutedil ve sakin muhalefet politikasının, bundan böyle daha aktif bir istikamete yöneltilmesi için CHP Meclisinde kuvvetli bir cereyan oluşmuştur. Halk Partisinin Meclis grubunun dışarıdan da daha geniş ölçüde takviye edilmesi ve Meclis murakabesine büyük ehemmiyet verilmesi, kararlarının alınacağı, Partinin daha aktif bir politika takip edeceği basında yer almıştır.⁵⁴⁹

CHP Parti Meclisi iki gün süren çalışmalarını 13 Kasım'da bitirmiş ve bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde seçimlerden sonra, iktidarın aldığı tedbirlerin anti-demokratik olduğu hakkında örnekler gösterilmiş, Basın Kanununda yapılan değişikliğin memleket meselelerinin umumi efkâr karşısında münakaşasını son derece güçleştirdiği, son yapılan muhtar seçimlerinin ise neticelerinde rakam bulunmadığı ve bu bakımdan, seçimlere ne kadar seçmenin iştirak ettiği ve partilerin aldığı oy miktarının bildirilmediği söylenmiştir. İktidar organlarının bütün iddialarına rağmen, CHP'ye vatandaşın gösterdiği yakınlığın azalmamış olduğu anlatılmıştır. Tebliğde, hayat pahalılığına da şöyle temas edilmiştir:⁵⁵⁰

"İktisadî zorlukların bunaltıcı mahiyette devam etmesinden vatandaşın ciddi bir ıstırap içinde bulunduğunu teessürle ifade ediyoruz. Hayat pahalılığı her ailenin geçim yükü üzerindeki tazyikini günden güne arttırmaktadır. İktidarın bu durumu serinkanla incelemesini ve sükûnetle çalışarak tedbirler almasını zaruri görmekteyiz. Her şeyden evvel iktidarın hayat pahalılığının ve iktisadi zorlukların mevcut olduğunu kabul etmesi lâzımdır. Aleyhimizde yapılan bütün tahriklere rağmen, vatanın huzurunu ve kuvvetini muhafazaya çalışmayı politikamıza esas tuttuğumuz, vatandaşların malûmudur. Cumhuriyet Halk Partisi ideallerine kıymet veren partili ve tarafsız vatandaşlarımıza vazifelerimizi şuur ve cesaretle ifaya devam edeceğimizi ve vatandaşlarımızın ilgileri ve sevgileri ile buna muvaffak olacağımızı temin ederiz."

İnönü'nün Muhtar Seçimleri sonrasında 15 Kasım'da Meclis'te iktidara karşı eleştirilerinden biri olan Kırşehir ilinin seçimde kullandığı oy yüzünden

⁵⁴⁹ Akşam 13 Kasım 1954

⁵⁵⁰ Akşam 14 Kasım 1954 " C.Halk Partisinin Neşrettiği tebliğ"

cezalandırılmasının dile getirilmesi, Eski Millet Partisi Genel Başkanı Bayur tarafından farklı değerlendirilmiştir. Bayur'a göre İnönü o iş üzerinde yaptığı biçimde durmakla on dört yıl süren başbakanlığında ve on iki yıllık Cumhurbaşkanlığında irticaya karşı aldığı tedbirleri âdeta inkâr etmiştir. İnönü duruma demokrasi ilkeleri ve seçim yüzünden bir ilin vatandaşlarının cezalandırılmasının yanlışlığı yönünden bakmış, Bayur ise Kırşehir'in durumunu daha çok bir irtica işi olarak ele alınması gerektiğini, Kırşehirlilerin 1954'te başka türlü oy vermeleri ise irticanın kötülük ve tehlikelerini anladıkları ve doğruyu gördükleri yolunda yorumlanması gereği üzerinde durmuştur.⁵⁵¹

Sağlıklı bir demokrasi algısına sahip olmak bakımından konuyu incelemek gerekirse "Mecliste bulunan muhalif partilerin demokrasi ve hürriyet diye bağırımlarını aldatıcı bir hareket sayılmalıdır" diyen Bayur'a göre demokrasi ve hürriyet dâvası geçmişlerinde bu biçim suçlar olmalarıyla güdülürse iyi bir sonuca ulaştırılabileceği savunulmuştur. Değişim, ders alma, kendini geliştirme gibi hususlar Bayur için geçerli kabul görmemiştir. Oysa insan hayatında değişim denen bir olgu her zaman geçerli olmuştur. Bayur aynı bakış açısıyla CHP'nin muhalefetini de saldırı olarak değerlendirmiş, DP'ye CHP'nin bu gibi saldırıları karşısında soğukkanlılığını kaybedip ağır kanunlar çıkartırsa "*hem iyi etmiş olmaz, hem de muhalefetin tuzağına düşmüş olur*" şeklinde öğüt vermiştir.

4. Cumhuriyetçi Millet Partisi

1950'de ilk kongresini yapan Millet Partisinin bir yıl sonra yaptığı kongre sonucunda Mustafa Kentli genel başkanlığa getirilmiş, 1952'de yapılan üçüncü kongrede genel başkanlığı bu kez Enis Akaygen devralmıştır. Bu kongre sırasında bir grup partili delegenin Atatürk'ün kabrine çiçek koymayı reddetmesi, parti içerisinde çeşitli anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu anlaşmazlıklar partinin 27-29 Haziran 1953'te toplanan beşinci büyük kongresinde açık bir çatışmaya dönüşmüş ve ilk genel başkan Hikmet Bayur, partinin dinci ve gericilerin eline geçtiğini öne sürerek MP'den istifa etmiştir. Hikmet Bayur'un istifası bir suç duyurusu olarak kabul edilip parti hakkında soruşturma açılmıştır. 7 Temmuz 1953'te parti yöneticilerinin evleri aranıp ifadeleri alındıktan bir gün sonra, soruşturmanın sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için parti

---

⁵⁵¹ Akşam 18 Kasım 1954, Yusuf Hikmet Bayur, " Meclisteki son tartışmalar"

faaliyetleri geçici olarak durdurulmuştur. Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi'nde açılan dava sonucunda partinin dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet olduğu sonucuna varılmış ve parti 27 Ocak 1953'te resmen kapatılmıştır. Millet Partisi laikliğe aykırı politika ürettiği gerekçesiyle 1954'te, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kapatılmasının ardından 10 Şubat 1954 Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur. Partinin kurucuları arasında Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Koçdemir, Enis Akaygen ve Suphi Batur yer almıştır. Genel Başkanlığa Osman Bölükbaşı getirilmiş, 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimlerde 434.085oy ile oyların yüzde 4.85 ini alarak 5 milletvekili çıkarmıştır.⁵⁵²

Cumhuriyetçi Millet Partisi başında bulunanların büyük çoğunluğu yetişme ve kültür bakımından Cumhuriyetçi ve inkılâpçı olmaları gerekirken irtica bayraktarları gibi görünmüşlerdir. Ancak yeni parti, birçok fırsatlarla Cumhuriyetçi ve inkılâpçı bir gidişte olduğuna kamuoyunu ikna etmek için gayretlerde bulunmuş, hatta Atatürk'ün ölüm yıldönümünde yas töreni yapılmasını bütün şubelerine tamim etmiştir. Bu yönüyle Parti, hatalı yoldan dönmüş olduğuna dair, bu konuda ön yargılara sahip birçoklarının bakış açısını değiştirmeyi başarmıştır.⁵⁵³

Cumhuriyetçi Millet Partisinin başındakiler ise kapatılan eski Millet Partisinin de başında olan kişiler olup eski genel başkanları olan Yusuf Hikmet Bayur'un yorumuyla ne hürriyete, ne de demokrasiye saygı göstermede iyi bir tutuma sahip olmamışlardır. Millet Partisinin 1953'deki son kongresindeki davranışları ile bunu kanıtlamışlardır. Bu kongrede bu kimseler başkanlık seçimini işlerine gelmediği için dört kere bozmuşlardır. Profesör Vasfı Raşit Seviğ seçildikçe olmadı, yeniden demişler ve sonra Bozca'nın başkan olduğunu ilân etmişlerdir. Ayrıca konuşması için Pamukoğlu'na söz verdirtmemişler, onun arkasından Bölükbaşı'yı saatlerce konuşturmuşlardır. Programın inkılâpçılık lehinde değişmesi için söz söyleyenleri dövdürmeğe bile kalkışmışlardır. Sonuçta her fırsatta demokrasi ve hürriyet diye bağırmaclarına rağmen, bu işe inanmıyarak ve sırf propaganda düşüncesi ile koyulmuşlar, işlerine gelince bu gibi şeylere yanaşmayacaklarını göstermişlerdir.⁵⁵⁴

⁵⁵² "Millet Partisi kuruldu". Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000. 2. Cilt (3. bas.). YKY, İstanbul, 2002, s. 132-133.

⁵⁵³ Dünya 12 Kasım 1954 " Hatalı yoldan dönmek hakkını tanınmalıyız"

⁵⁵⁴ Akşam 18 Kasım 1954 Y. Hikmet Bayur "Meclisteki son tartışmalar "

Cumhuriyetçi Millet Partisi henüz kuruluş sıkıntıları ve güçlükleri arasında olduğu sıkıntılı bir anda gelip çatan 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinden başarılı çıkma şansını az bulmuştur. Bu yüzden bu parti siyaset alanına bir rejim davasını ele alarak çıkmış gözükmek istemiştir. Bu yüzden seçimden elden geldiği kadar başarılı çıkmak için, muhalefet partilerinin bir seçim ittifakı yapmaları fikrini kuvvetle savunmuştur. 12 Mart 1954'te Partinin Genel İdare Kurulu bu konudaki düşüncesini açıklamıştır. CMP'nin görüşü şu olmuştur. "*Demokratik sistemin hakkı ile işlemesi gerekir. Bunun için de insan haklarını teminat alan bir hukuk nizamı kurulmalıdır. Bu hususta bir rejim davası karşısındayız. Bunun çok çabuk çözülmesi gerekir. İktidarın buna taraflı olmadığı anlaşılmalıdır. Öyle ise bu yüksek amacı gerçekleştirmek için muhalif partiler işbirliği yapmalıdır. Bu işbirliğini gerçekleştirmek için parti, diğer parti ile müşterek bir program yapmalıdır. Müşterek programın esasları da kuvvetler ayrılığına dayanan yeni bir Anayasa, İkinci Meclis, Anayasa Mahkemesi, Hâkimler Meclisi gibi konuları içine almalıdır.*" CMP'nin bu görüşü, 13 Mart 1954'te Parti Genel Başkanının imzası ile yayınlanmıştır.⁵⁵⁵

Cumhuriyetçi Millet Partisi, muhalefet olarak CHP'nin iktisadi durumun çözümü için iktidara teklifini tamamen hissi bulmuş, herhangi bir uygulamasının da olamayacağını dile getirmiştir. CHP'yi ise "Demokratik Anlayış Kıtılığı" ile nitelendirmiştir. Partinin yayın organı olan Millet Gazetesinde: "*C.H.P. liderinin İktidara yardım teklifinde bulunmuş olması hiç şüphesiz iyi niyete ve samimiyete müstenittir. Bunda zerre kadar şüphemiz yoktur. Fakat ne demokratik ananelerle ve ne de bugünkü siyasî şartların husule getirdiği realite ile bağdaşmasına imkân görmediğimiz bu güzel ve insani hislerden doğan yardım fikri tamamen hissidir. Fakat geçirmekte olduğumuz buhrandan ve bunu halletmek vazifesiyle hukuken ve siyaseten mesul olan yegâne şahıs başvekilidir. Bu vazifeyi yapamıyorsa, ya kendisi çekilir veyahut da Meclis ondan itimadını geri alır; onu düşürür yerine bu işi halle muktedir diğer bir zatı getirir. Yoksa, o bu işi yapamıyor diye, ona yardım teklif etmeğe kalkmak demokratik anlayış kıtlığının reddedilmez bir nişanesi olur.*"⁵⁵⁶ şeklinde bu fikirlerini açıklamıştır.

⁵⁵⁵ Bahri Savcı, "Partilerin Seçim İttifakı" Forum ,Cilt 1, Sayı 1, 1 Nisan 1954, s.6

⁵⁵⁶ Millet 28 Ekim 1954; Akşam 28 Ekim 1954

Muhtar seçimlerinin çok yaklaştığı bu dönemde CMP özellikle DP İktidarının ülkede oluşturmuş olduğu baskı şartlarını aşmak için çare olarak muhalefet partilerinin birleşmesi politikasını geliştirmiş ve bu konuda yayınlara başlamıştır. Basında CMP' lilere ait "*Millî Misak ilânını istiyorlar*", "*Yürürlükte olan kanunlara karşı bir direnme politikası takibedilmeli*" ve "*Demokrasiyi tehlikelerden koruma bayrağı asılmalı*" şeklindeki fikirlerinin manşetler çıkmaya başlamıştır.⁵⁵⁷

2 Kasım tarihli Millet gazetesinde bu konuda dikkati çeken bir başmakale çıkmıştır. Yazıda muhalefet partilerinin derhal bir araya gelerek bir "Milli Misak" la ortaya çıkmaları teklif edilmiş:

*"Bu vaziyet karşısında, kaybedilecek her saniye, hiç şüphesiz memleket aleyhine olmaktadır. Binaenaleyh, belli başlı muhalefet partilerinin liderleri, derhal harekete geçmek mükellefiyeti altındadırlar. Mesele, hepimizce o derece tavazzuh etmiş bulunmaktadır ki, bu hususta herhangi bir gündem hazırlanmasına dahi ihtiyaç yoktur. Bizim rejim dâvamız, başta Anayasamız olmak üzere, yürürlükte bulunan insan haklarına aykırı kanunların tasfiyesiyle tahakkuk yoluna girmesinden ibarettir. Bunun için sarfedilecek faaliyet, tamamen kanuni yollarla, gerek Meclise yapılacak teklifler ve gerekse, vatandaşlara, beyannamelerle vesair her türlü vasıtalarla açıklamalarda bulunulmak suretiyle semeresini vermekte gecikmez. İşbirliğinin yegâne müeyyidesi ise, bizatihi dâvanın şümül ve kuvveti olacağına şüphe etmemek lâzımdır."*⁵⁵⁸ denmiştir.

Yeni Sabah gazetesi de aynı fikirleri işlemiş ve bu işbirliğini desteklemiştir. Aynı gün Yeni Sabah'taki başmakalede muhalefet partilerinin memleketteki "*Antidemokratik gidişe karşı şiddetle dayanarak Mecliste, yürürlükte olan kanunlara ve bunların tatbik şekillerine karşı bir direnme politikası*» takip etmeleri ve «*Demokrasiyi mâruz kaldığı tehlikelerden koruma bayrağı açılması*» istenmiş:⁵⁵⁹ "*Buna rağmen hâlâ müşterek bir plân dairesinde iktidarın antidemokratik olduğunda iki partinin de İttifak eylediği gidişine karşı cephe alınacağı şüphelidir. Çünkü Halk Partisinin ileri gelenlerinden bir zat, gazetelerden bîrine verdiği demeçte, Meclis içinde Millet Partisiyle Halk Partisinin işbirliği yapmasının belki mümkün ola-*

⁵⁵⁷ Akşam 2 Kasım 1954 "Muhalefet Partileri birleşecek mi?"

⁵⁵⁸ Millet 2 Kasım 1954

⁵⁵⁹ Yeni Sabah 2 Kasım 1954

bileceğini, fakat bunun için o parti ileri gelenlerinin Halk Partisine bu hususta re'sen müracaatta bulunmaları icab ettiğini ve ancak bundan sonra meselenin inceleneceğini ifade eylemiştir. Öyle görülüyor ki Halk Partisi kodamalannda hâlâ bir teşrifat hâkimdir. Evvelâ Millet Partisi ilk adımı atarak, Halk Partisinden Mecliste beraber çalışmayı istirham etmeli, onun bu müracaatı lütfen Ana Muhalefet Partisi tarafından tetkik edilmeli ve müspet bir karara varılırsa o yolda hareket edilmeli, Muhalefet bu gibi merasimle uğraşadursun, İktidar, bildiğini yapmakta devam edecektir. Böyle bir muhalefete başka türlü cevap lâyük mü?" şeklinde CHP'nin bu konuda temkinli yaklaşımı eleştirilmiştir.

CMP muhalefet görevinin en iyi ve doğru şekilde yapılabilmesi için kendi tutacağı yolu belirlemiş, diğer muhalefet partisine de bu konuda gizli gizli eleştirilerini sıralamıştır. İskender Taner, Millet gazetesindeki yazısında⁵⁶⁰ " *Muhalefet, uluorta her yapılanın bozuk, her hareketin hata olduğuna ileri sürmek değildir. Bana mukabil, yıkıcılıkla vasıflandırılmak endişesiyle her şeyi tasvip de muhalefet değildir. Fakat muhalefetin de bir programı, plânı mevcuttur. Muayyen hususların ne şekilde halledilmesi lâzım geldiği hakkında fikir ve kanaatleri vardır. Bunlar aynen iktidarın tedbirleri gibi yalnız kanunla tahakkuk edebileceğine göre, iktidarın kanunlarına mukabil kanun teklifleriyle, tadil tasarılarıyla cevap vermek ve bu tekliflerin mucip sebeplerini umumi efkâra duyurmak suretiyle tenkitleri tamamen müspet bir hale getirmek mümkün, hatta zaruri olduğu kadar, parlamenter usule de uygundur.*" şeklinde muhalefetin tutması gereken yolu ortaya koymuştur.

CMP'nin sözcülüğünü yapan Millet gazetesinin yazı işleri müdürü ve yazarları da tıpkı diğer muhalefet partisi olan CHP'deki gibi, yazdıkları ya da yayınladıkları yazılardan dolayı adli takibata uğramışlar, hapislere düşmüşlerdir. Yazı işleri müdürü Hüsnü Söylemezoğlu, Nurettin Ardıçoğlu tarafından yazılan "Amerikalı Dostlara Açık Mektup" başlıklı bir yazıyı yayınlamaktan dolayı 7 ay hapse mahkûm olmuştur. Temyiz tarafından bu mahkûmiyetin kesinleşmesi üzerine, evvelce yine bir basın suçundan alınan 6 aylık bir mahkûmiyetle birleştirilerek 13 aylık hapis cezasının infazı için Toptaşı Cezaevine gönderilmiştir.⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Millet 6 Kasım 1954, Akşam 6 Kasım 1954

⁵⁶¹ Akşam 10 Kasım 1954 "Mahkum bir gazeteci tevkif edildi "

Yine aynı şekilde sahibi bulunduğu «Millet» gazetesinde yazdığı «*Menderes iktidarı Ateşle Oynuyor*» başlıklı yazısında Başvekili tahkir suçundan Toplu Basın Mahkemesinden muhakeme edilmekte olan CMP'li Fuat Arna'nın duruşması 17 Kasım'da sona ermiş ve suçu sabit görüldüğünden, sekiz ay on gün hapse ve 7999 lira para cezasına mahkûm edilmiştir. Aynı suçtan sanık gazetenin yazı işleri müdürü Hüsnü Söylemezoğlu'nun, bu yazıyı Fuat Arna'nın emriyle gazeteye koyduğu anlaşıldığından, onun da beraatine karar verilmiştir.⁵⁶²

CMP, iktidarın bu uygulamalarına karşı bir nebze haklarını korumak açısından kendisine karşı asılsız haber yapan iktidarın yayın organı Zafer gazetesine karşı hukuk savaşı başlatmıştır. CMP Basın Bürosundan 19 Kasım tarihinde parti hakkında yalan yayın yapmaktan dolayı Zafer gazetesi aleyhine dâva açıldığı açıklaması yapılmıştır. Buna sebep olarak parti aleyhine yazılan yazının, tekzibinin konmadığı, savcılığa müracaat edildiği halde, takipsizlik kararı verildiği ve bir üst mahkemeye itiraz edildiği gösterilmiş ve neticede Toplu Basın Mahkemesinde dava açıldığı bildirilmiştir.⁵⁶³

CMP'nin ülkede DP iktidarının yarattığı baskı ortamı ile son yapılan muhtar seçimlerinin meclisteki tezahürlerine karşı değerlendirmesi meclis kürsüsünün masuniyetinin artık kalmadığı şeklinde olmuştur. CMP Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı, 17 Kasım günü İstanbul parti merkezinde bir basın toplantısı yaparak, 16 Kasım'da adliyede çıkan hâdiselere temas etmiş, halkın bize karşı gösterdiği sevgi tezahürünü bizim tertibimiz olarak radyolarla ilân etmenin, İktidarın garip bir tahammülsüzlüğünün ifadesi olduğunu söylemiştir. İktidarın muhalefet lehine zaman zaman yapılan tezahürlerin sebebini birtakım tertiplerde değil, kendi icraatlarında aramasının daha hayırlı olacağını belirtmiştir. Olay günü kendisinin orkestra şefi gibi halka işaretler verdiği iddiasının tamamen uydurma olup, aksine halka dağılmalarını söylediğini belirtmiştir. 15 Kasım pazartesi günü Mecliste geçen müessif hâdiseler⁵⁶⁴ hakkında ne düşünüyorsunuz? Sorusuna "*Şimdiye kadar Meclis kürsüsünün*

⁵⁶² Akşam 18 Kasım 1954 " Fuat Arna 8 ay hapis ve 7999 lira para cezasına mahkûm edildi "

⁵⁶³ Akşam 19 Kasım 1954" C.M.P., «Zafer» i dâva etti"

⁵⁶⁴ 15 Kasım 1954 günü, Mecliste Muhtar seçiminin sonuçları hakkında görüşmeler esnasında, CHP milletvekili Sırrı Atalay, DP Genel Başkanı ve Başbakan Menderes'in dolaylı kışkırtması sonucu, kürsüde konuşma yaparken, DP milletvekilleri tarafından saldırıya uğramış ve yumruklanmıştır.

tecavüzden masun bir yer zannederdik, pazartesi günü burasını da karakola çevirdiler." şeklinde cevap vermiştir.⁵⁶⁵

Yerel seçimler döneminde, Millet Partisinin Seçimlere katılmama kararı almış, sonrasında da Parti içinde bu karara tepkiler oluşmuştur. Basında bu tepkiler:"*Cumhuriyetçi Millet Partisi mahalli seçimleri boykot etti. Genel İdare Kurulunun bu kararı üzerine Parti kurucularından ve genel idari kurulu üyelerinden. Ertuğrul Akça ve Akaygen Partiden istifa ettiler. Ertuğrul Akça, şiddet ve tahrik politikasının demokratik sistemin teessüründe menfi rol oynayacağına kanidir. Verilen karar yeraltı muhalefettir ki asla buna razı olamam demiştir."* şeklinde yer almıştır.⁵⁶⁶

Millet partisinin CHP den de seçimlerde kendisine benzer tepki beklediğini vurgulayan bir haberde " *CHP'nin seçimlere iştirak kararı, DP de müspet karşılandı. CMPi çevreleri bu karar karşısında sukutu hayale uğradıklarını açıkladı.*"⁵⁶⁷ şeklinde yayınlanmıştır.

3. Köylü Partisi

Türkiye Köylü Partisi, Demokrat Parti'den ayrılan bir grup tarafından sınıf temeline dayanmadan köylüyü savunmak için kurulmuştur. Adana, Eskişehir, Konya, Kastamonu, Çanakkale ve İstanbul'dan gelen 77 kurucu üyenin katılımıyla yapılan ilk toplantıda parti tüzüğü ve programı görüşülerek onaylanmış, Parti tüzüğünü 16 Mayıs 1952'de İçişleri Bakanlığı'na veren Türkiye Köylü Partisi, 19 Mayıs'ta resmen kurulmuştur. Liberal Köylü Partisi de bu partiye katılmıştır. Genel başkanlığa Remzi Oğuz Arık seçilirken yönetim kurulu, Ethem Menemencioğlu, Tahsin Demiray, H. Kamil Beşe, Süreyya Endik, Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker, Cemil Kandemir, Asaf İlbay, Asım Günc gibi tanınmış Türkçülerden oluşmuştur. Programında, partinin bir sınıf savaşı yapmak ve bundan sınıfsal çıkarlar sağlamak amacıyla kurulmuş bir siyasal örgüt olmaması ile Türk toplum yapısının temelini oluşturan köy ve köylünün bütün sosyal sorunların odak noktası olması vurgulanmıştır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Akşam 18 Kasım 1954" Osman Bölükbaşı'nın basın toplantısı"

⁵⁶⁶ Cumhuriyet 17 Ağustos 1954

⁵⁶⁷ Cumhuriyet 1 Eylül 1954

⁵⁶⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000. 2. Cilt (3. bas.). YKY, İstanbul, Mayıs 2002. s. 206.

Belediye seçimleri döneminde Köylü Partisi Demokrat Parti için diğer bağımsız adaylar ve partiler kadar etkili olmuştur. Demokrat Parti özellikle Köylü Partisi'nin faaliyet gösterdiği, güçlü olduğunu değerlendirdiği bölgelere daha fazla ilgi gösterme yoluna gitmiştir. Seyhan, Burdur, Maraş bölgelerinde bu partiye karşı seçimlerde önlem almaya çalışmıştır. Demokrat Partinin İç karışıklıkları ve parti dışına çıkardıkları eski üyeleri bu parti ile ilişkilere girmişler ya da bu konuyu Demokrat Parti merkezine karşı kullanmışlardır.

CHP ve CMP daha önce vermiş oldukları kararlara uyarak seçimlere katılmamış olmalarına rağmen Köylü Partisi yerel seçimlere katılmış ve bazı bölgelerde başarılı olmuş, DP'ye oy kaybettirmişlerdir. Sonuçta 8 ilde bağımsız adaylar, 2 ilde de Köylü Partisi'nin adayları seçimi kazanmışlardır.⁵⁶⁹

B. Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri ve Yansımaları

5671 sayılı Kanuna göre şehir ve kasabalardaki Muhtar Seçimleri 1953 Şubat ayında yapılması gerektiğinden illerde ve ilçelerde hazırlıklara başlanmıştır. 26 Aralık 1952 tarihinde TBMM'de DP İzmir Milletvekili Pertev Arat'ın sözkonusu seçimlerin Kasım ayına ertelenmesini düzenleyen kanun teklifi meclise sunulmuştur.⁵⁷⁰ Kanunu teklif eden milletvekili Pertev Arat, teklifinde Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinin de diğer Mahalli İdare seçimleri gibi 4 yılda bir ve diğer seçimlerle eş zamanlı olmasının hem devlet açısından ayrıca bir seçim masrafından kaçınılması, hem de uyumluluk açısından yararlı olacağı gerekçesini öne sürmüştü, fakat teklifinin bu kısmı içişleri komisyonunda kabul edilmemiştir.

Söz konusu Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline dair olan Kanuna bâzı maddeler eklenmesine ve bu kanunun bazı maddelerinin kaldırılmasına dair 5671 sayılı Kanunun ek birinci maddesinin değiştirilmesi ve aynı kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkında kanuna göre;

5671 sayılı Kanunun ek birinci maddesi "*Şehir ve kasabalarda Mahalle ihtiyar heyetleri seçimi her iki senede bir Kasım ayının ilk Pazarına rastlayan günde yapılır. 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa göre kurulacak olan ilçe seçim kurulları, şehir ve kasabalardaki ihtiyar Heyetleri seçimini yaptırmak ve seçim*

⁵⁶⁹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s.272

⁵⁷⁰ T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ DÖNEM : IX CILT : 19 TOPLANTI : 3 Yirmi altıncı Birleşim 12. I. 1953 Cuma

işlerini tanzim ve idare etmekle vazifelidirler. Mahalle İhtiyar Heyetinin devre sonundan önce herhangi bir sebeple inhilali veya mahalle İhtiyar heyeti âza sayısının yedeklerinin de getirilmesinden sonra üçten aşağı düşmesi hallerinde mahalle muhtarının haber vermesi üzerine ilgili ilçe seçim kurulu oy verme gününü en az onbeş gün önce belirtir ve ilan eder." şeklinde değiştirilmiş, kanuna bir geçici madde eklenerek, "*şehir ve kasabalarda halen vazife görmekte olan mahalle muhtar ve ihtiyar heyetlerinin kanuni müddetleri 1953 senesi Kasım ayı sonuna kadar devam eder.* şeklinde düzenlenmiş, böylelikle Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimleri 1953 yılının Kasım ayına ertelenmiştir.⁵⁷¹

Muhtar seçimleri başlamasına 5 gün kala Muhtar Seçimleri sebebiyle Gaziantep'te olaylar çıkmıştır.⁵⁷² Gaziantep Merkeze bağlı Sarılar köyünde muhtar seçimi yüzünden bütün köylülerin karıştığı 5,5 saat süren bir meydan muharebesi olmuş, neticede 1 kişi ölmüş ve 19 kişi yaralanmıştır. CHP ve DP'li olmak üzere particiliği aşırılık derecesine vardırın bîr takım kimseler yüzünden köyde uzun zamandan beri husule gelen gergin hava muhtar seçimi ile yeniden tazelenmiş, bu yüzden iki partili arasında çıkan kavga bütün köye yayılmıştır. Olayı haber alan köylüler tabanca, tüfek, taş ve sopalarla taraftarı buldukları kimselerin yardımına koşmuşlar ve kavga, silâhlı, sopalı bir şekilde büyümüştür. Beş buçuk saat süren kavga neticesinde 1 kişi tabanca kurşunları ile ölmüş, 19 kişi yaralanmıştır.

Akşam gazetesinde 4 Kasım itibarıyla Muhtar ve İhtiyar heyeti seçimlerinin yapılacağı haberi yer almıştır.⁵⁷³ Haberde:

Pazar günü yapılacak muhtar seçimleri için İstanbul vilâyeti içindeki gerekli hazırlıkların tamamlandığı, seçimin pazar günü saat sekizden akşam on yediye kadar süreceği ve ilk neticelerin, o gece anlaşılacağı tahmininde bulunulmuştur.

Kazalarda kaymakamlar seçmen kütüklerini seçim kurullarına tevdi etmişlerdir. Evvelki gün bütün kaymakamların iştirakiyle vilâyette yapılan bir toplantıda seçimlerin tam bir doğruluk ve sükûnet içinde geçmesi için gerekli tedbirler üzerinde durulmuş ve neticelerin süratle alınabilmesi için lüzumlu vasıtaların kazalar emrinde bulundurulması temin edilmiştir.

---

⁵⁷¹ Aynı yer.

⁵⁷² Akşam 3 Kasım 1954 " Particilik yüzünden "

⁵⁷³ Akşam 4 Kasım 1954 " Pazar Günü eğlence yerleri kapalı olacak "

Muhtar seçimlerine resmi olarak Demokrat Parti ile Halk Partisi olmak üzere iki parti iştirak etme kararı almıştır. Bununla beraber birçok yerlerde başka siyasi partilere mensup olan vatandaşların seçimlere münferiden adaylıklarını koyacakları tahmin edilmiştir. Çünkü muhtarlık seçimleri için, kanun gereğince, adaylık ilân yapılmaz. Ayrıca bu seçimlerde seçmen kartı da yoktur. Vatandaşlar listede adlarını bulup gösterdikten sonra, gizli olarak, hücrelerdeki sandıklara reylerini atacaktadırlar.

Partiler nezdinde yapılan yoklamalara göre muhtarlık seçimlerinin önemli siyasî mücadelelere yol açmayacağı, esasen siyasi karakteri olmayan bu seçimler için partilerin büyük enerji sarfına ve propaganda faaliyetine lüzum görmedikleri gözlemlenmiştir.

Seçim dolayısıyla pazar günü bütün eğlence yerleri kapalı bulunması, ayrıca o gün seçimin sonuna kadar içki satışı da yapılmaması duyurusunda bulunulmuştur.

İstanbul'da 658 mahalle ve köy muhtar ve İhtiyar heyeti seçilecektir. CHP ve DP adaylarından başka 134 vatandaş Seçim Kuruluna müracaat ederek ve serbest olarak adaylıklarını koymuşlardır. Mevcut muhtarların 483'ü DP'li geri kalanı CHP'lidir. Seçimlerin muntazam ve emniyet içinde cereyan etmesi için vilâyetçe tedbirler alınmıştır. Seçimin devam ettiği müddet zarfında şehirdeki bütün eğlence yerleri kapalı olacaktır. Oy verme saat 8 de başlayacak ve saat 17 de sona erecektir. İstanbul'da neticenin ertesi gün akşamı alınmış olacağı tahmin edilmiştir.⁵⁷⁴

7 Kasım günü Mahalle ve köy muhtarları İle İhtiyar heyetleri seçimine sabah saat sekizde başlanmıştır. Oy verme işi, sükûnet ve intizamla devam etmiştir. Seçmenler, oy sandıklarına giderek sorunsuzca reylerini atmışlardır. Oy verme saat 8'den saat 17'ye kadar sürmüş, müteakiben reylerin tasnifine başlanmıştır. Seçime DP ve CHP iştirak etmiştir. İl seçim büroları, ertesi gün sabaha kadar aralıksız çalışmış, kazaların seçim neticelerini toplamaları için gerekli düzenleme yapılmış, kaymakamların işlerini kolaylaştırmak için kazalara yeterli miktarda vasıta verilmiştir. İstanbul şehri dâhilinde seçim neticelerinin gece itibarıyla belli olacağı değerlendirilmiştir.

Adalet Bakanlığı bilgilerine göre 7 Kasım Pazar günü bütün yurtda yapılan şehir ve kasabalardaki Mahalle İhtiyar Heyeti ile Köylerdeki Muhtar ve İhtiyar

---

⁵⁷⁴ Akşam 6 Kasım 1954 " Muhtar Seçimi "

Meclisi seçimlerinde kurulan seçim sandıklarının sayısının 43 156'ya ulaşımıştır. Bu seçim sandıklarının az bir kısmının bulunduğu sahalarda dâhilinde bâzı vatandaşlar arasında mahiyetleri itibariyle tamamen mevziî ve şahsi olmak üzere kavgalar, müessir fiiller, karşılıklı hakaret ve tehditler, birkaç yerde tasnif işine müdahale ve oy pusulalarının yırtılması ve Seçim Kanununa muhalif olarak propaganda yapılması gibi, miktarı 60'ı aşmayan münferit bâzı olaylar olmuşsa da sandık sayısının toplamı bazında bu miktarın çok küçük kaldığı değerlendirilmiştir. Münferit olarak şu veya bu sandık sahasında tekevvün eden bu vakaların faillerinin de seçime iştirak eden partilerden ve bağımsız vatandaşlardan olduğu, bu hâdiselerin hiç birisinin, ne seçim emniyet ve hürriyetine ve nede kapalı oy verme yerlerindeki gizliliğe ve sandık alanında bütün vatandaşların gözü önündeki aleni tasnife ve onun neticelerine en ufak bir tesir etmediği belirtilmiştir.⁵⁷⁵

İstanbul vilayeti dâhilinde muhtar ve İhtiyar heyetleri seçimine iştirak edecek seçmen adedi 756.187 olmuştur. Seçimin yapılacağı mahalle sayısı 287, köy adedi de 265 olmuştur. Seçim kanununun hükümlerine göre, oy verme müddetince bütün eğlence yerleri, sinemalar, tiyatrolar, birahane ve meyhaneler kapalı bulundurulmuştur. Yalnız seçim günü öğleden sonra yapılacak futbol maçları için valilikçe gerekli izin verilmiştir. Alkollü içki satışı ve kullanımı suç sayılmış, Konservatuarın mutad konseri seçim dolayısıyla ertelenmiş, bu konser için alınmış biletler gelecek konserlerde geçerli sayılmıştır.⁵⁷⁶

Seçimin ertesi günü 8 Kasım'da basında çıkan haberlere göre seçimlere katılım oranı özellikle şehirlerde çok düşük olmuştur.⁵⁷⁷

Seçim günü Saat 24' e kadar memleketin çeşitli bölgelerinde şehir kasaba ve köylerde sandıkların yapılıp biten tasnifleri sonunda gayri resmi netice olarak 6126 muhtarlıktan 5083'ünü DP, 782'sini CHP, 13'ünü CMP, 1' ini Köylü Partisi ile 147 müstakil adayın kazanmış olduğu bilgisi ulaşımıştır.

Diğer taraftan eski Bakanlardan Şükrü Koçak, eski Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, eski Dâhiliye Vekili Şükrü Sökmensüer, eski Milli Müdafaa Vekili Naci

⁵⁷⁵ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İctima:1 İnikat:4 15.XI. 1954 Pazartesi, s.69

⁵⁷⁶ Akşam 7 Kasım 1954

⁵⁷⁷ Akşam 8 Kasım 1954

Tınaz ve Münir Hüsrev Göle muhtar adayları olmuşlardır. Bunlardan Şükrü Koçak ve Münir Hüsrev Göle'nin muhtar oldukları haber verilmiştir.

İstanbul da yapılan tasnife göre 321 mahallede DP, 89 mahallede CHP, 5 mahallede müstakiller ve 2 mahallede karma liste kazanmıştır. 186 köyde DP, 30 köyde CHP, 10 köyde karma listeler, 1 köyde müstakiller kazanmışlardır. Tasnif henüz tamamlanmamıştır. Çatalca'nın 10 köyünden, Şile ve Beykoz köylerinden neticeler hemen alınmamıştır.

Ankara'da seçimin ertesi günü Muhtar ve İhtiyar heyeti seçimlerinin kati neticeleri henüz belli olmamıştır. Ancak katılım oranının çok düşük oluşu dikkati çekmiştir. Özellikle Ankara'nın kalabalık semtlerinde seçimlere katılan vatandaş sayısı hayli düşük olmuştur. Muhtar seçiminde Cumhurbaşkanı ve Başbakan oylarını kullanmamışlardır. Bu devlet ve hükümet başkanlarının mahallî seçimlere iştirak etmemeleri teamülünün bir tezahürü olarak kabul edilmiştir. CHP Genel Başkanı İnönü, sabah Çankaya ilkokulundaki sandıkta oyunu kullanmıştır.

CHP İstanbul İl başkanı Taceddin Özgüder, seçimler esnasında Seçim Kanununa aykırı hareketler yapıldığını iddia etmiştir. Bu meyanda biri Kasımpaşa'da, diğeri Küçükpazarda vazifeli 2 CHP'linin tevkif edildiği, mahalle bekçilerinin DP rey pusulalarını dağıtmakla vazifelendirildiğini, Yedikulede Hacı Evhat mahallesinde DP'nin İriniyos isminde bir Rum Papazını kapı kapı dolaştırarak propaganda yaptırıp dini siyasete alet ettiklerini, Beşiktaşta Cihannüma mahallesinde bir sokağın, seçim kütüğünden tamamen çıkarıldığını bildirmiştir. CHP, Beşiktaş ve Kadıköy kazalarında da seçimin iptal edilmesini istemiştir.

CHP İstanbul İl Başkanının iddiaları üzerine İstanbul Savcısı Hicabi Dinç:

" Kanunen bugün seçim suçları hakkında takibat dahi yapılmaması gerekirken, tevkifler vukubulduğunu iddia etmek, yapılan takibat ile tevkif keyfiyetinin mânaca karıştırılmasından ileri gelmiş olmalıdır. Kasımpaşa'da DP'ye ait rey pusulalarını yırttığı iddia edilen 2 CHP'li müşahit hakkında sadece zabıt tutulmuş ve bunlar bilâhare serbest bırakılmışlardır. Seçim hâdisesiz geçmiştir." demiştir.

İstanbul'daki seçimler esnasında olan olaylar ise basında şu şekilde yer almıştır.

Taksim'de Kocatepe Mahallesi muhtarı Rifat Özbay, mıntikasındaki apartımanlara oy pusulası dağıtmak ve bazı aileleri, kendi kiraladığı taksi ile sandık başına kadar götürerek rey attırmak ve taksi şoförüne: «*Benim hesabıma istiyenleri seçim yerine kadar götür!*» demek suretiyle seçim propagandası yapmak suçu ile hakkında tahkikat açılmıştır.

Kasımpaşada Hâkim sokağında oturan Mehmet Samyürek ile Nureddin Esen isimlerinde iki şahıs, zabıtaya başvurarak, İsmet Yavuz isminde bir şahsın, Demokrat Partiye ait rey pusulalarını yırttığını iddia etmişler, zabıta derhal işe el koymuşsa da ortada bir delil bulamamakla beraber, soruşturma derinleştirilmiştir.

Bakırköyde Sakızağacında oturan Kâmil Başkan isminde biri de bağımsız adaylar namına propaganda yaparken görülmüş, bu şahıs hakkında da kanunî takibat açılmıştır.

Kırşehirde muhtar seçimi esnasında müessif bir hâdise olmuş, Millet Partisi Milletvekillerinden Ahmet Bilgin, komiser muavini Muammer Ercan'ın, Ziya Keleş adındaki bir vatandaşı karakola götürmesine müdahale etmiş, bu yüzden karakolda cereyan eden münakaşa sırasında, milletvekili ile komiser muavini birbirlerine tokat atmışlardır. Hadiseye savcılık el koymuştur.

9 Kasım'da Muhtar ve İhtiyar heyetleri seçimleri hakkında basına düşen haberlere göre gayri resmi neticelerde İstanbul'da DP 11.917, CHP 3.855, CMP 61, Köylü Partisi 12, Müstakiller 720, Karma 215 muhtarlık kazanmıştır.⁵⁷⁸

Muhtar seçimlerinin neticeleri İstanbul'da vilayetçe tesbit edilmiştir Şehir içindeki muhtarlıklardan 193'ü DP, 89'u CHP, 3'ü karma, 3'ü müstakil listeler tarafından kazanılmıştır. Köylerde ise DP 197, CHP 33, karma 31, müstakil listeler de 7 muhtarlık kazanmışlardır.

Katılım oranı Adalarda % 27, Şişli'de % 8, Eminönü'nde % 24, Kadıköy'de % 24, Beşiktaş'ta % 17, Beyoğlu'nda % 25, Fatih'te % 25 Üsküdar'da % 34, Beykoz'da % 65, Eyüp'te % 45, Sarıyer'de % 48, Kartal'da % 55, Silivri'de % 43, Çatalca'da %

---

⁵⁷⁸ Akşam 9 Kasım 1954

68, Yalova'da % 64, Şile'de % 70 olmuştur. Bu duruma göre, şehirde genel olarak katılım oranı yüzde 35, şehir civarında ise yüzde 60 olmuştur.

9 Kasım tarihinde İktidar çevrelerince CHP'nin yayın organı Halkçı gazetesinde baskı iddialarında bulunulmasının, iktidar çevrelerinde çok şiddetli bir tepki uyandırdığına dair haberler basında yer almıştır.⁵⁷⁹Buna göre:

Muhtar ve ihtiyar heyetleri seçiminin sona ermesi münasebetiyle bir basın toplantısı yapan DP Genel Başkan Vekili Fuat Köprülü, Halkçı gazetesinde yüz kızartıcı baskılara tevessül edildiğine dair yapılan yayına, muhalefetin meşum ve çok caniyane iftiraları" diye cevap vermiştir. Köprülü, iddia edilen baskının mahkeme huzurunda ispat edilmesinin isteneceğini, bu yolda karar alınmış bulunduğunu ifade etmiş ve mütaakiben bu neşriyatın Türk Milletine karşı en büyük cürmü işlemekten başka bir şey olmadığını söylemiş, bu hareketleri Türk demokrasisini yıkmak için kullanılan solcu metotlara benzetmiştir.

Demokrat Parti Meclis Grup Başkanı Hulusi Köymen, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir soru takdiri vererek, muhalefetin seçim emniyet ve hürriyeti etrafında şüphe uyandıran yayını üzerine hükümetten izahat istemiştir. DP çevreleri bu gibi yayınları memleketimizde demokrasinin henüz yerleşmemiş olduğunu, diktatörlük rejiminin hüküm sürdüğünü dışarıya jurnal etmek şeklinde değerlendirdikleri belirtilmiştir. DP hükümetinin dış ve iç itibaren sarsmak maksadiyle tevessül edilen bu neşriyatın derhal ispat edilmesini, aksi takdirde adalet karşısında hesap verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Seçimlerde baskı yapıldığı iddiası, gazete tarafından ispat edilemediği takdirde, Demokrat Partinin gazeteyi, partinin dış ve iç itibarını sarsmaktan mahkemeye vereceği söylenmiştir.

Muhtar seçimleri hakkında İçişleri Bakanı Namık Gedik beyanatta bulunmuş: *"Resmi rakamların henüz sonu alınmamış olmakla beraber netice meydandadır, Seçim büyük bir sükûn ve emniyet içinde cereyan etmiştir. Münferit bazı zabıta vakalarını bütün memlekette cereyan eden bu büyük hadise yanında normalin altında ve 1950 ağustos seçimlerine nazaran çok daha az olduğu kolayca takdir edilecektir."*demiştir.

---

⁵⁷⁹ Akşam 9 Kasım 1954

Yapılan muhtar seçimlerine halkın ancak yüzde 10 nispetinde iştirak etmesi siyasi çevrelerde çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bu konuda partilerin yaklaşımları basında yer almıştır.⁵⁸⁰ Halktaki ilgisizliğin sebepleri ile ilgili olarak D.P. kesimi " *Dünyanın her yerinde muhtar seçimlerine karşı halkın gösterdiği ilgi genel seçimlerdeki ilgi ile mukayese edilemeyecek kadar azdır. Muhtar seçimlerinin fazla politik bir mânası yoktur. Muhtarların yaptıkları işler de politik değildir. Bu bakımdan muhtar seçimleri halkı heyecana düşürmemektedir. Bizde bundan önceki muhtar seçimlerine de fazla bir ilgi gösterilmemiştir. Nihayet halkın seçimlerle fazla ilgilenmemesi de bugünkü durumdan memnun olduğu ve bunu değiştirmek istemediği şeklinde yorumlanabilir.*" şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

CHP Seçim Bürosu Başkanı bu konuda: " *Bütün memleketlerde seçimlere iştirakin azlığı iktidar aleyhine değerlendirilir. Vatandaş, mahalle seçimlerinde muhalefet partisinin kazanmasının, mahallesine ve muhalefet partisine kazanç getirmeyeceğini biliyor. Amma sandık başına gitmemekle de İktidar partisine bir şeyler söylemek istiyor. Bu, anlama kabiliyeti olanlar için büyük bir derstir.*" demiştir.

İstanbul CMP Sekreteri İskender Taner ise : " *Halkın bu seçimlere ancak yüzde 10 nispetinde iştirak etmesi bu seçimlerin neticeleri ile memleketteki durumun değişebileceğine inanmamasının, tezahürüdür. Memlekette her şeyden önce rejim meselesinin halli dâvası üzerinde durulması lazım geldiğini muhtelif fırsatlarda söylemiştik. Rejimin demokratik temellere dayanması işi halledilmedikçe seçimlere katılmanın da mânası olmayacaktır. Partimiz bu sebeplerle seçimlere iştiraki reddetmiştir. Seçim nispetinin düşüklüğü de halkın büyük çoğunluğunun bizim gibi düşündüğünü göstermektedir.*" demiştir.

10 Kasım'da Muhtar seçiminin ertesi günü Halkçı gazetesinde çıkan "Demokrat Parti dünkü seçimlerde yüz kızartıcı baskılara başvurdu" başlıklı yazıdan dolayı gazete hakkında Ankara Cumhuriyet Savcılığınca takibata geçilmiş ve Yazışleri müdürünün sorgusu yapılmıştır. Gazete hakkında Ceza Kanununun 159. maddesinin tatbiki istenmiştir. Gazetenin mesul sahibi olmak sebebiyle bu haberden dolayı Nihat Erim'in de sorgusunun yapılacağı, aynı şekilde Muhtar seçimlerinin

---

⁵⁸⁰ Aynı gazete

hemen akabinde basına verdiği beyanatta söylediği sözlerde Demokrat Partiyi tahkir mahiyeti görüldüğü iddiası ile Ankara Savcılığınca, İstanbul CHP İl başkanının savcılığa celbedilerek ifadesinin aldırılması istendiği haberlerde yer almıştır.⁵⁸¹

Cumhuriyet Halk Partisi ise bu gelişmelere paralel olarak seçimler sonrasında 12 Kasım'da Parti meclisini toplayarak iki günlük bir çalışma ve durum değerlendirmesinde bulunmuş, 13 Kasım'da seçimlerden sonra, iktidarın aldığı tedbirlerin antidemokratik olduğu hakkında misaller gösteren, Basın Kanununda yapılan tadilatın, memleket meselelerinin umumi efkâr karşısında münakaşasını son derece güçleştirdiğini, son yapılan muhtar seçimlerinin ise neticelerinde rakam bulunmadığı ve bu bakımdan, seçimlere ne kadar seçmenin iştirak ettiği ve partilerin aldığı oy miktarının bildirilmediğini anlatan bir tebliğ ile kamuoyunu bilgilendirmek, CHP'nin haklılığını ıspat etmek istemiştir.⁵⁸²

7 Kasım 1954 günü yapılan muhtar ve İhtiyar heyeti seçimlerine olaylarla ve basında çıkan iddialarla ilgili olarak mecliste Bursa Mebusu Hulusi Köymen tarafından soru önergesi verilmiştir. DP hükümetinin Başbakan ile Adalet ve İçişleri Bakanları cevap vermişlerdir.⁵⁸³

Hulusi Köymen, tavrini hangi maksatla verdiğini izahla söze başlamış, bu münasebetle yakın mazideki hadiseleri konuşturmak zaruretinden bahsetmiştir. Köymen, 1946 seçimlerinde yaralanan, öldürülen vatandaşların hikâyesini anlatmağa başlamasıyla, Halk Partisi sıralarında bulunan genç milletvekilleri sinirlenmiş, oturdukları yerde "*1946 seçimlerini karıştırma, sade sözlü sorudan bahset*" diye bağırmişlardır.⁵⁸⁴

15 Kasım günü, kendi partisine ait milletvekilin sorusuna cevap veren Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, 7 Kasım Pazar günü bütün yurttaki şehir ve kasabalardaki mahalle ihtiyar heyeti ile köylerdeki muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde bazı vatandaşlar arasında mahiyetleri itibariyle tamamen mevziî ve şahsi olmak üzere miktarı altmış aşmayan münferit bazı olaylar olmuşsa da sandık sayısının toplamı bazında bu miktarın çok küçük kaldığını söylemiş, münferit olarak

---

⁵⁸¹ Akşam 11 Kasım 1954

⁵⁸² Akşam 14 Kasım 1954

⁵⁸³ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1 İnikat:4 15.XI. 1954 Pazartesi, s.68

⁵⁸⁴ Akşam 16 Kasım 1954

şu veya bu sandık sahasında tekevvün eden bu vakaların faillerinin de seçime iştirak eden partilerden ve bağımsız vatandaşlardan olduğu, bu hâdiselerin hiç birisinin, ne seçim emniyet ve hürriyetine ve ne de kapalı oy verme yerlerindeki gizliliğe ve sandık alanında bütün vatandaşların gözü önündeki aleni tasnife ve onun neticelerine en ufak bir tesir etmediğini belirtmiştir.⁵⁸⁵

Adalet Bakanı ayrıca " *...Seçimden evvel hükümetçe alınmış olan tedbirlerin ve kanunlarımızın tatbikinde gösterilen hassasiyet ve itina dolayısıyla işbu münferit, şahsi ve mevzî vakalar da derhal zamanında bertaraf edilmiş ve böylece- seçim emniyet ve teminatı her türlü tesirden masun bulundurulmuştur. Bundan başka, seçim günü gerek vatandaşlarımız ve gerek seçime iştirak eden siyasi partiler tarafından seçim kurullarına veya diğer mercilere yapılmış olan şikâyet ve ihbarların sayısı ise yüzü geçmemektedir. Bu şikâyet ve ihbarların da büyük bir kısmı derhal ve doğrudan doğruya kanunen vazifeli ve salahiyetli merci tarafından yapılan tetkikat ve tahkikat sonunda neticelendirilmiştir. Diğer cüzi kısmı ise halen tetkik ve tahkik safhasında bulunmaktadır.*" demiştir. Adalet Bakanı seçim ve seçim emniyeti ile asla alâka ve irtibatı bulunmayan tamamen şahsi, ailevi ve hukuki illet ve sebeplere dayanan bu mahallî ve münferit vakaların bütün memlekete şâmil bir mânada yüz kızartıcı bir baskı olarak gösterilmesini kabul edilmez değerlendirmiş," *bu seçimin yüz kızartıcı baskılar altında cereyan ettiği yolundaki neşriyatın yersiz, isabetsizdir.*" demiştir.

İçişleri Bakanı Namık Gedik ise, 8 Kasım tarihli Halkçı gazetesinde, evvelden ve maksatlı bir sekide hazırlanmış olduğu ve seçimlerin neticeleri hususunda vatandaşlarımızın vicdanında bir takım tereddütler yaratmak gayretinin mahsulü bulunan bu neşriyat hakkında, 8 Kasım günü Anadolu ajansı vasıtasıyla bir açıklama yapmış olduklarını belirtmiştir. Bu seçime takaddüm eden günlerde, bütün memlekette yer yer üstü kapalı ve açık çeşitli tahriklerin yapılmış olduğu cümlenin malûmudur. Bu hava içinde cereyan etmiş ve çok geniş bir vatandaş kitlesini yakînen alâkadar etmiş bulunan seçimlerde, bir kısmı sadece o gün vâki hâdiseler olarak vukuat bültenlerimize intikal etmiş ve bu 58 muhtelif vakadan mühim bir kısmının da seçimle alâkalı olmadığını tespit edildiğini söylemiştir. Bu vakaların sayısında da

---

⁵⁸⁵ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1 İnikat:4 15.XI. 1954 Pazartesi, s.69

geçmiş yıllardaki emsaliyle kıyaslandığı takdirde 1 e 180 bir azalmanın olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁶

İktidarın bu şekilde seçimlerle ilgili olarak, meclis önünde de bu soru cevap oyunuyla kendisini temize çıkarmaya çalışması ve CHP'yi itham etmeye çalışması üzerine CHP lideri İnönü söz isteyerek konuşmaya başlamış⁵⁸⁷ " *Son yapılan muhtar seçimleri üzerinde Büyük Millet Meclisi huzurunda bir müzakere tertib edildiğini görüyoruz. Hususi müessese olmuş bir gazete seçimler hakkında neşriyat yapmış, İş ne münasebetle Cumhuriyet Halk Partisinin bir muhakemesi şekline sokuldu, anlamak mümkün değildi*" diyerek devam etmiş, " *8 Kasım günü neşriyatından dolayı Halkçı gazetesi mahkemeye verilmiştir. Bir taraftan mahkemeye sevk olunan bir müessesenin ayrıca Büyük Millet Meclisinde muhakeme edilmesi nasıl bir harekettir? Herhangi bir hâdisenin Büyük Millet Meclisinde ayrıca bahis konusu edilmesi suretiyle hâkimler üzerinde tesir yapmaktan ihtiraz edilmesi lâzımdır. Bunu vekillere, grup başkanına tavsiye etmenizi istirham ederim.*" şeklinde demokrasinin gereği olarak mahkemeye intikal edilmiş bir konunun mecliste görüşülemeyeceğini hatırlatmıştır.⁵⁸⁸

İnönü seçim emniyetinin seçimden evvelki, seçim esnasındaki hâdiseler ve seçimden sonraki vakalar olmak üzere üç kısımdan oluştuğunu belirttikten sonra, seçimden evvelki hâdiselerin, bunaltıcı bir ortamda, memlekette huzuru ve seçim emniyetini ciddî bir şüphe içinde bırakacak bir şekilde geçtiğini söylemiştir. Ardından: " *Kırşehir vilâyeti arzu etmediğiniz bir tarzda rey kullandığından dolayı lâğvedilmiş değil midir?. Anadolu'da ve bilhassa böyle uzun zamanlardan beri vilâyet merkezi olarak yaşamış olan bir kasabada, o vilâyetin lağvından dolayı uğranılan elem, zarar ve mânevi ıstırap sonsuz olmuştur. Şimdi bakınız netice ne olmuştur! Kırşehir vilâyeti merkezinde, Kırşehir kasabasında zannediyorum, 74 veya 76 muhtarlık vardı. Kırşehir'in siyasi hüviyetini biliyorsunuz; bunların çoğu muhaliftiler. Bu seçim neticesinde Kırşehir'de iki muhtarlık bağımsız olarak kalmış 72 veya 74 muhtarlığın hepsini Demokrat Parti kazanmıştır*" demiş, " *Bu neticeyi,*

⁵⁸⁶T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1 İnikat:4 15.XI. 1954 Pazartesi s.70

⁵⁸⁷T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1 İnikat:4 15.XI. 1954 Pazartesi s.71-72

⁵⁸⁸ DP bu konuda 1950 seçimlerinde Yüksek Seçim Kurulu kararlarını meclisin yetkisi olmadığı halde meclise taşıyarak CHP'nin bazı milletvekillerinin tutanaklarını onaylanmasını parti çoğunluğuna dayanarak engelleyip kriz yarattıklarına benzer mantıkla, ikinci kez aynı bilinçli hatayı yapmışlardır.

Kırşehir'de bulunan vatandaşların içinde buldukları ruh haletinin, korkunun ve istirabının tesirinden başka bir suretle mânâlandırmaya imkân var mıdır? diye sormuştur.

İnönü, siyasi hayatımızda itimat havası ve yeni bir istikamete gitmek ümidi birdenbire başlayabilmesi için. iki şeyin yapılmasını iktidar partisinden samimi bir şekilde talep etmiştir..Bunlardan birincisi: *"Kırşehir vilâyetinin bugünkü seçiminde, gelecek seçimde, seçime girerken emniyetli bir havanın hâsıl olması için, korku havasının mutlaka bertaraf olması lâzımdır," "Ayrıca bir kasaba halkına reyinden dolayı ceza tertip edilmesi ortaçağda yapılan işlerdendir.", " Cumhuriyet Hükümetine, Demokrat Partiye bu yakışmamaktadır. "* sözleriyle Kırşehir'in tekrar il yapılmasını istemiştir. Üstelik bu talep İnönü'nün kendi partisi veya partilileri için değil, tamamen demokrasi bilincinin gereği olarak diğer bir muhalif partinin oy potansiyelini barındıran bir bölge için yapılmıştır. İnönü, 7 Kasım muhtar seçimlerine girerken bütün seçmenlerin başlıca bu iki tazyik altında bulduklarını vurgulamış ve sözlerine *" Muhterem Hulusi Köymen Kırşehir'de eskiden çokluk DP aleyhindeydi, şimdi 76 da 74 ünü kazandık, diye uzun boylu iftihar edebilir ama, hakikat ve ana sebepler acıdır; düşünülürse kendileri de muztarip olacaklardır."* demiştir.

İnönü'nün ikinci talebini ise yargının bağımsızlığı meselesi oluşturmuştur. İnönü mahkeme istiklâlini, hâkim teminatının hemen ve süratle tamir ve ıslahını istemiştir. Bu olmadan, seçimde emniyetin, vatandaş hayatında huzurun ve hiçbir siyasi konuşmanın olamayacağını belirtmiştir. İnönü *".. adalet teminatı meselesini süratle halletmek lâzımdır. Halbuki takip olunan siyaset bunun tamamen aksinedir. Nitekim mahkemeye şikâyet edilmiş bir mevzu için bugün burada ayrıca müzakerede bulunuyoruz."*⁵⁸⁹ şeklinde iktidara uyarıda da bulunmuştur.

İsmet İnönü konuşmasını şu sözlerle sürdürmüştür. *"Adalet mevzuunda giderilmesi çok temenni ve arzu edilen ihtiyaçlar bulunduğu halde seçime girdik. Seçim günü hâdiseler ve vakalar olmuştur. Bunları gazeteler yazdılar, Halkçı gazetesi de yazdı. Halkçı gazetesi CHP il başkanlarının muhtelif yerlerde hikâye ettikleri birçok hâdiseleri yazıyor. Şimdi arkadaşlar bu hâdiseler tetkik edilir,*

⁵⁸⁹ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.73

mahiyetlerine göre tefsir edilir ve bunlar usulü dairesinde, kanun dairesinde takip olunur. Nihayet her cemiyette olan vakalardır. Benim, bu hâdiseler içinde ehemmiyetli gördüğüm nokta şudur; İstanbul'da rey pusulalarının içine konacak, gazetelerin yazdığına göre, şikâyet mevzuu olan yüze yakın mühürlü zarflar, mahallî Demokrat Parti başkanının evinde, zannedirim Firuzağa'da, yakalanmış. Bu hâdise mühim bir hâdisedir. Mühürlü zarfı kim mühürlüyor ve sandık başkanına kim veriyor? Zarf sayılıyor, sandık başında verilecektir. 1946 seçimlerinde bu mühürlü zarfların fena kullanıldığına dair çok rivayetler işitilmiştir. Birçok yerlerde keyfiyet, tevatiür şudur: Mühürlü zarflar daha evvel seçmenlere dağıtılıyor. Şimdi bunlar sandığa atılırken sandıkta alınmış olan mühürlü zarf iade ediliyor. Ama elde vesika yok. Bunu bir şikâyet mevzuu yapmaya kanunen imkân yoktu ve olamazdı. Bu kadar ağır tertipler her zaman, arzu edildiği zaman tesbit edilen hususlardan değildir. Yalnız bu vahim hareketin bir misalinin İstanbul'da bileğinden tutulmuştur. Demek ki, böyle bir usul seçimde kullanılmıştır, kullanılmaktadır. .... bu gibi hâdiselere ehemmiyeti yoktur demek, böyle vakaları teşvik etmek demektir. Bu, yanlışdır." demiştir.

İnönü seçimden sonraki olayların, seçime girişteki havanın ağırlığı kadar önemli olduğunu belirtmiş, her yerde Cumhuriyet Halk Partisi listesinde kazanmış olan muhtarlar ve idare heyetlerinin, meclislerin istifaya zorlandıkları, Merzifon'da hükümetin, linyit kömürü dağıtırken, muhtarları çağırıp, köyünün veya şahıslarının kömür alabilmeleri için Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etmeleri lâzım olduğunu söylediklerini anlatmıştır. Aynı şekilde "çağırılıp ve istifaya icbar ediliyor" olayının Bilecik'te, ve Bigadiç'te de olduğunu söylemiş, ardından bir köylüden gelen mektubu mecliste okumuştur. Köylü mektubunda etraflarındaki 28 köyden 24'ünde de Halk Partisinin bağımsız olarak kazandığını, bunların hep demokrat olarak gösterildiğini yazmıştır. Bir başka köylü de "seçime girerken partimiz (CHP) namına girmeyip, bağımsız olarak girdiğini, yalnız kendisinin değil, o civardakilerin de bağımsız olarak girdiklerini yazdığını söylemiştir.

İnönü, bir kısım politikacılarda zorla kazanmak fikrinin var olduğunu belirtmiş, bu kişilerin "muhaliflerin hepsini bertaraf etmeli, kuvvetle muhalefeti ezmeli ve partiyi kazandırmalı" şeklinde düşündüklerini, "evvelden bunu yaptık" dediklerini, "sonunda böyle yaptık, muvaffak oluyoruz" diye düşündüklerini

anlatmıştır. İnönü Ankara'da polis mektebi civarında, memur evleri ailelerinin bulunduğu yerdeki bir sandıktan örnek vererek seçim emniyeti konusunu özetlemiştir. Bu sandığa 1954 seçiminde 400 seçmen iştirak etmiş ve 400'ü de reylerini Halk Partisine vermişken, bu muhtar seçiminde bu sandığa 4 kişinin katılıp ikisinin Halk Partisine, ikisinin de Demokrat Partiye verdiğini söylemiş: "*Hulusi Köymen Bey bu parlak seçim emniyetinden dolayı iftihar etsin!*" demiştir.⁵⁹⁰ İnönü daha sonra bir müddet de seçimlerde yapılan oy hilelerini detaylandırmış, ayrıca Seçim Kanununun Demokrat Parti elinde değişikliklerle ne hale getirildiğine değinmiştir. Muhtar seçiminde DP'lilerce bastırılan oylarla sandık başında dağıtılan oyların kâğıt hacimlerindeki farklılıklarından dolayı, DP'li sandık başkanlarının oy kullanılırken kolayca DP'ye atılan oyları ayırt edebildiklerinden de bahsetmiştir.

İnönü'den sonra söz alan Menderes konuşmasına siyaset ve kişilik olarak hiç te tasvip edilmeyecek tarzda sözlerle başlamıştır: "*İsmet İnönü, vicdanlarımızın huzurunda yalan söylüyor. Kâh melekane bir safiyet, kah profesyonel bir caninin soğukkanlılığı ile konuşuyor.*» diye söze başlamış " *Güler misin ağlar mısın, yoksa kızmak mı lâzım? Kızmak lazım, çünkü bir İnsan gözünüzün İçine baka baka yalan söylüyor. Buna beşeri vicdan tahammül edemez. İnönü'nün, seçim emniyetinden bahsetmesi İlâhi adaletin tecellisidir. O Allaha bakınız ki ona ömrü boyunca İnkâr ettiği şeyleri bu kürsüden müdafaa ettiriyor.*"⁵⁹¹ diye devam etmiştir. Menderes 1946 seçimlerini valiler, polisler ve jandarmaların seferber edilerek nasıl yapıldığını anlatmış ve "o yüz binlerce kişi bir çete ve bir şekavet ordusu halinde bu seçimleri idare ettiler" demiştir. Menderes, İnönü hakkında sözlerine İnönü'nün, yalan diye karşılık vermesi üzerine Menderes, "*Gözüme bak Paşa! Senin kâzip şöhretinden korkacak kimse yok burada! 1946 seçimleri misli görülmemiş bir şekavet içerisinde yapıldı. Ve bunun başında paşa hazretleri vardı. Tarihi tağyir edemez*" deyince CHP milletvekili Kâmil Kırıkoğlu müdahale etmiş, O zaman Menderes "*A benim canım efendim, biz o mücadeleyi yapmasaydık siz bugün bir Başbakana oturduğunuz yerden bağırabilir miydiniz?*" diye cevap vermiştir.⁵⁹² Menderesin konuşması

⁵⁹⁰T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Devre: X Cilt:2 İçtima:1Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.74

⁵⁹¹Sükan, a.g.e.,s.211,213

⁵⁹²Akşam 16 Kasım 1954" Mecliste Dünkü Hadise Gerginliği Arttırdı."

esnasında 1946 seçimlerinden bahsederken muhalefet sıralarından "*Yine mi oraya, başka sermaye kalmadı mı?*" şeklinde lafların atıldığı duyulmuştur.

İnönü'nün seçim kanunu ile ilgili eleştirilerine de İnönü'nün iki dereceli seçimin kendileri için tehlikeli olacağını düşündüğünden dolayı tek dereceli seçim sistemine geçildiğini iddia ederek cevap vermiş, 1946 seçim kanunu çalışmaları üzerindeki olaylardan bahsetmiştir. Menderes : "*Tek dereceli seçim kanununa gelince, bunu da, vallahi ve billahi, rızayı Bari için çıkartmamıştır. Ağzı lâf yapan ve müntehibi sani sıfatını haiz birtakım kimselerin kendisinin aleyhinde olduğunu sanıyor ve bunların reylerine, yeni başlıyan çağ içinde kolay kolay hâkim olabilmek imkânı bulunmıyacağım farzediyordu. Hâlbuki büyük kitleyi, ta tarihin bağrından gelen ve içlerine sinmiş bulunan korkunun tesiri altında sevku idare edebilmek, jandarmanın süngüsü ile onlara istenildiği gibi rey kullandırmak mümkün olacaktır, diye düşünüyordu. İşte bu hesap ve tertip iledir ki 1946 da müntehibi sanilik usulünün kendileri için tehlikeli olacağını kabul ederek, tek dereceli seçime gitmişlerdir.*" şeklinde isnatlarda bulunmuştur⁵⁹³.

Menderes seçimler sonrası muhalefetin, özellikle de CHP'nin yorum ve şikâyetleri ile DP'ye yönelik eleştirilerinin memleket menfaatleri ve milli haysiyeti rencide ettiğini iddia etmiştir. Bu enteresan yaklaşım ile yani parti ile devleti özdeş görme mantığı ile Demokrat Parti ve yöneticilerinin tek parti zihniyetini hala üzerlerinden atamadıklarını düşündürmüştür.

Menderes ayrıca: "*Demokrat Partiye yapılan hücumların nasıl, aynı zamanda memleket menfaatlerini ve millî haysiyeti rencide etmekte olduğunu iki cümle ile arz edeyim: Onların ifadesine göre, bu memlekette istibdat vardır, bu memlekette seçim emniyeti mevcut değildir, bu memlekette bir ton linyit pahasına partilerden istifa edilir. Nihayet bu memlekette Hükümet, istibdat hâkim olduğu için, hattâ dışarılara jurnal etmek suretiyle bir müdahaleye yol açmak acaba mümkün müdür, değil midir tarzında birtakım kavak yelleri başlarında esmektedir; bu sevdanın peşindedirler. Bu memlekette sekiz senelik mücadelenin getirdiği bir hürriyet vardır. Bunun heder edilmesine imkân vermiyeceğiz.....Bu memlekette bir iktisadi kalkınma vardır. Fakat Halk Partisi onu söylemez. Söylediği, hayat pahalılığıdır. İktisadi hayat*

---

⁵⁹³ Sükan, a.g.e., s.213

deyince Halk Partisinin veya İsmet Paşanın aklına, belki başka şeyleri olmadığı için, sadece endeksler gelir."⁵⁹⁴ demiştir. Ayrıca CHP'nin iktidarın iyi olan taraflarını, kurulan fabrikaları, yapılan yolları, limanları, barajları görmezden gelerek sadece kötü tarafları dile getirdiğinden söz etmiş:"İktisadi hayatın binbir tecellisi, binbir cereyan sahası onlarca meçhuldür, 'işlerine gelmez. Falan maddenin darlığı varsa benim neme lâzım! O maddeden değil, yalnız darlıktan bahsederim. Falan maddenin fiyatında yükseklik varsa, benim neme lâzım? Yalnız yükseklikten bahsederim. öte taraftan, 600 fabrika kuruldu. 20 bin kilometre yol yaptık. Yedi tane muazzam liman inşa halindedir. Dünya kadar silo yükselmiştir. Ticaret filosunu iki misline çıkarmışız. Bütün köylere su gitmiştir. Dört sene sonra bütün memleket elektriğe gark olacak ve bunun nimetlerinden istifade edecektir. Bütün bunlardan hiçbir şey lâzım gelmez. Onun söyleyeceği tek söz vardır, o da «vatandaş bunalmaktadır» sözüdür."⁵⁹⁵ şeklinde muhalefetin DP hükümetinin iyi icraatlarını görmeyerek sadece eksiklikleri söylemesini eleştirmiştir. Ayrıca Menderes'in "8 senelik mücadelenin getirdiği hürriyet vardır" yorumu da ilgi çekici bir şekilde İttihat ve Terakki Cemiyeti (ITC) mensuplarının söylemlerine benzemiştir.⁵⁹⁶

Menderes muhtar seçimleri ile ilgili de: " son muhtar seçimlerinden bahsederken Halkçı gazetesi seviniyor, aman ne güzel, katılım oranı yüzde yedi diyor. Bunu nereden öğrenmiş bilmiyorum. Ben Demokrat Partinin Başkanı ve Hükümetin Reisiyim. Allah şu kürsüde, şu anda canımı alsın, eğer seçimin yapıldığı 7 Kasım günü öğle vaktine kadar 1954 muhtar seçimleri kelimesini telâffuz etti isem! Duymuş insanlar varsa, karşıma çıksın ve söylesinler! Söylenen sözlere bakınız: Demokrat Partinin zarfı eline geçmiş, bilmem ne yapmış, vatandaşa vermiş, yani zarf içine puslayı koymuş, bunu vatandaşa vermiş, vatandaş da reyini böyle atmış! Bunlar, ne biçim lâf arkadaşlar? Bizim böyle işlerle alâkamız yok, meşgul olacak vaktimiz ve ihtiyacımız yoktur. Bunlar, kendi zamanlarında olurdu. Bir zarf bir sandık değil, elli sandık yüz sandık üzerinde konuşsun. Yazılanları, söylenenleri bir düşününüz! Bu memleketi, vatani toptan sattığımızdan başlayarak akla hayale gelmedik tezvirlerin sahnesi haline getirdiler! Bunun tesirleri ne oldu? Hiç. Bizim Af

⁵⁹⁴ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.80

⁵⁹⁵ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Dördüncü İnikat 15.XI. 1954 Pazartesi s.81

⁵⁹⁶ Menderes 1946-1954 arası dönemi, adeta II. Abdülhamit'in 1877'de meclisi kapattığı ve 30 yıllık dönem sonrası, İTC'nin 1908 yılında zorla tekrar meclisi açtırıp II.Meşrutiyeti getirmelerine benzetilmiştir.

Kanununu çıkardığımız, matbuat suçlarını hiçbir cezaya tâbi tutmamak gibi en liberal memleketlerden çok daha ileri giden hükümleri tedvin ettiğimiz zaman, bu memlekette asayişin, mânevi huzurun, hürriyetin teminat altında bulunduğu hususunda bir tek kelime söylediler mi?. Devamlı tezvîr, mekanizmasının işleyişinde, şimdi sıra Kırşehir'dedir. 1954 seçimlerinde Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, Petrol Kanunu cankurtarandı, bütün bir seçim kampanyası bunlarla geçmişti. Şimdi de gelsin Kırşehir kanunu, gelsin hâkimlerin teminatı kanunu! Henüz hâkimlerin teminatı vardır denildiği devirlerde neler yapıldı?" Şeklinde muhalefete cevap vermiştir.

Meclisteki bu görüşmeler gerginlikleri beraberinde getirmiştir.⁵⁹⁷ Gazeteler konuyu "*Büyük Millet Meclisi dün 1946 dan beri en heyecanlı ve sinirli celsesini yaptı*" şeklinde manşete taşımışlardır. Bir CHP'li hatip yumruklanmış ve DP'li iki mebus tarafından kürsüden indirilmiştir. Büyük münakaşaların ilk işaretleri Halk Partisi sıralarından gösterilmeğe başlanmış, bazı milletvekilleri «Tahrik etme, sadece seçimlerden bahset» diye bağırılmışlardır. Dahiliye Vekili Namık Gedik Bakanlığını ilgilendiren hususta izahat verdiği sırada yakın maziyi hatırlatmak gerekirse diye konuya girince, yine Halk Partili milletvekilleri "1946'yı karıştırma" diye bağırılmışlardır. Birinci celse bu şekilde kapanmış, ikinci celsede Menderes bu celsede "*İnönü normal mücadele devrine dönmek istiyorsa, bunu her zaman nazarı itibara alabiliriz, amma o bunu istemiyor. Ekseriyetin ekalliyete tabi olmasını istiyor... İlle benim dediğim olacaktır, diyor*" şeklinde konuşurken İnönü olgun ve demokrasi dersi verir tarzda konuşmasında mümkün mertebe mutedil olmağa çalışarak kendisine söylenen canı, Millî Journalci gibi sözleri kabul etmediğini ve bu üslûpta konuşamayacağını belirttikten sonra, adeta bir öğretmen edasıyla "**muhalefetin daha ağır başlı hareket ederek Meclis kürsüsünde nasıl konuşulacağını iktidara göstereceğini**" bildirmiştir. İnönü: "*Biz bir hukuk devleti rejimi istiyoruz. Başvekilden de bunu İstedik. O buna aykırı hareket etti. Bir hukuk devleti rejimi kurulsun, o zaman bütün işler halledilir.*" dedikten sonra, Halk Partisine de hakaretler yapıldığı ve buna kendilerinin tahammül gösterdiklerini anlatmıştır.

---

⁵⁹⁷ Akşam 16 Kasım 1954

III. 1955 YILI BELEDİYE VE İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ

A. 1955 Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Partiler

1. Demokrat Parti

Demokrat Parti bu dönemde Vatan, Yeni Sabah, Akşam gazetelerinin basın desteğini sağlamıştır. Ankara'da bu gazetelerin kurdukları Birleşik Büro, DP'nin kendi yayın organları dışında en büyük destekçisi olmuştur. Büronun başına kültürlü, siyasal meselelere derinliğine inebilen gazeteci Raif Meto getirilmiştir. Raif Meto Bayar'ın, Menderes'in, Köprülü'nün yakın dostluklarını kazanmıştır. Verdiği haberler dört gazetede birden manşete çıktığı zaman, CHP yayılım ateş ateşine tutulmuş gibi kamuoyunun tepkileriyle sert sarsıntılara maruz kalmaktadır. Meto'nun kurduğu mekanizmayla Türkiye'nin en çok satan dört gazetesi Halk Partisi iktidarı karşısında müttefik hale gelmişlerdir.⁵⁹⁸

Ancak Demokrat Parti kendisinin yanında olmayan, gazetecilere karşı yargıyı çok etili bir silah olarak kullanmıştır. Hakkında kanuni işlem yapılan gazetecilerle ilgili bir rakam vermek gerekirse yalnızca 1954–58 yılları arasında 1161 gazeteci hakkında kovuşturma açılmış, 238 gazeteci hapis cezasına hüküm giymiştir. Pek çoğu da içeri girmiştir. Bu, bireysel, gazetecilere yöneltilen saldırıların sonuçları olmuştur. Özellikle 1955'den sonra, gazete ve dergilerin kapatıldığı görülmüştür.⁵⁹⁹

1954 yılının ilk aylarında Demokrat Parti hükümetinin Meclis'e getirdiği "Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı" büyük gürültülere yol açmıştır. Hükümetin sözcülüğünü yapanlar, bu tasarının yalnız basını hedef tutmadığını, gerekirse radyonun da suç sayılabilecek yayınlardan ötürü cezalandırılacağını, böylece adaletin ve eşitliğin sağlanacağını öne sürmüşler, DP'yi tutan gazeteler ise bu tasarımı savunmaktan geri kalmamışlardır. Tarafsız gazetelerde ise "basın hürriyeti nereye gidiyor?" diye yazılar çıkmıştır. Meclis'te büyük çoğunluk

---

⁵⁹⁸ C.H.P.'ye hücum mu edilecek? Meto bu hücumların derecesini ayarlıyor, D.P. pot mu kırmış? Menderes kötü bir konuşma mı yapmış? Meto bu potları, bu kötü konuşmaları gizliyor, gazetelere ulaştırmıyor, bazen D.P.'ye yaramayacağını tahmin ettiği haberleri liderlere rağmen gazetelere göndermiyordu. Bkz: Cihad Baban, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.31-32

⁵⁹⁹ Cüneyt Arcayürek, **Bir İktidar, Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınları, Ankara 1984, s.89

DP'den yana olduğu için muhalefet bu tasarımı engelleymemiştir. Kanun 9 Mart 1954'te kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁶⁰⁰

Bu maddenin kanuna girmesinin sebebi ise önemli bir gazetede ya da ufak bir taşra gazetesinde DP'nin ileri gelenlerinden birinin itibarını kırarak bir yazı çıkar, itibarı kırılan kişi de bunu görmemiş olabilir. İşte bunu önlemek için savcılara doğrudan kovuşturma yapma yetkisi ve görevi verilmiştir. Bunun üzerine bütün Türkiye Cumhuriyeti savcılarını ve yardımcıları seferber olmuştur. Gazetelere karşı binlerce kovuşturma yapılmıştır. Gazetecilerin başına da büyük dertler açılmıştır. Bir kişinin halka zarar verecek dalavereli bir işi olur, gazeteci de bunu ortaya çıkarırsa o kişinin itibarına, şöhretine, servetine zarar vermesi olasıdır. Ama kanun bu hakkı gazeteciden geri almıştır. Gazeteciye, öne sürdüğü şeyi ispat hakkı tanınmamıştır. Yani gazeteci, bir görevin kötüye kullanıldığı bir olayı bulur, ortaya çıkartır ve bunu kanıtlayacak durumdadır. Ama ona bu hak tanınmamıştır. En temel hukuk kaidelerinden yoksun ve tutarsız olan bu kanun DP içinde dahi büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu yolla adeta İktidarda bulunan Demokrat Parti üyelerinin ve tabanından destek veren çıkar çevrelerinin yaptıkları veya yapacakları yolsuzlukların haber yapılamaması, vatandaşın bu tür olaylardan haberi olmaması hedeflenmiştir. Böylece bu çevreler rahatsız edilmeden rahatça halkın bilmemesini istedikleri eylemlerine devam edebileceklerdir. Muhalefet kanadı ise bu kanun sebebiyle adeta İktidarın yanlışlarını eleştiremeyecektir. Muhalefetin dolaylı yoldan sesi kısılacaktır. Bu yaklaşım bir bakıma II. Meşrutiyet dönemi İttihat ve Terakkisinin basına yaklaşımının yumaşatılmış bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu basın kanununu vatan gazetesini sahibi Ahmet Emin Yalman'la birlikte daha birçok gazetecinin savunduğu görülmüştür.. Bu kanunun en yakın uygulaması ise, Halkçı gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın 24 Eylül 1954'te 26 ay hapse mahkûm olması ile ortaya çıkmış, hedef belli olmuştur. Hüseyin Cahit'in cezaevinde bulundurulması büyük bir huzursuzluk kaynağı olmuş, yabancı gazeteler

---

⁶⁰⁰ Kanunun amacı "namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunması veya itibar kırarak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesini" önlemektir. Bunlar genellikle Ceza Kanunu'nun kapsamına giren çeşitli suçlardı. Hükümet bunları özel bir kanunda toplayarak verilecek cezaları ağırlaştırdı. Bunlara 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1000 liradan 10.000 liraya kadar para cezaları kondu. Kanunun getirdiği en önemli hükümlerden biri, bu maddelere göre suç sayılabilecek bir yazı çıktığı zaman savcılarının doğrudan doğruya kovuşturma açabilmeleriydi. Oysa Ceza Kanunu'na göre bunlar şikâyete bağlı suçlardı. Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi** s. 196

de Türkiye'de basın zincire vurulduğunu belirten yazılar yayınlamaya başlamıştır. Yalçın'ın affı için çeşitli bildirimler yayınlanmıştır. İçeriden ve dışarıdan gelen tepkilerin zoruyla, sonunda Yalçın cezaevinden çıkarılmış, fakat artık olan olmuş, DP hükümetiyle basın arasındaki bağlar kopmuştur.⁶⁰¹

Demokrat Parti Yerel Seçimlere 6 Ağustos'ta muhalefetin seçimlere katılmama kararı alarak, boykot etmesi yüzünden sadece Köylü partisi ve bağımsız adaylarla yarışmak durumunda kalmıştır. Muhalefetin seçimlere katılmama kararına karşı ise Demokrat Parti şiddetli tepki göstermiştir. Zafer gazetesinde " Hafızasızlar" başlıklı baş makalede muhalefetin acz içinde olduğu iddia edilerek muhalefete saldırılmış, DP'nin 1946 da böyle bir hareketinde nasıl şiddetle suçlanmış olduğu hatırlatılmıştır. Başbakan Menderes ise gazetecilerle bir basın toplantısı düzenleyerek bu konuda muhalefeti eleştirmiştir.⁶⁰²

1955 Eylül ayının başından itibaren Demokrat Parti İl Genel Meclisi seçimleri için partide yoklamaları başlatmıştır. DP'nin İstanbul'da, 1 Eylül itibarıyla İl Genel Meclisi seçimlerinin idarî hazırlıkları bitmiştir. Seçmen listeleri hazırlanmıştır. Sandık Kurulları teşkil ve seçim bölgeleri tesbit edilme çalışmaları başlamıştır. İl Genel Meclisi üyelikleri için DP İlçe kurullarında yapılan yoklamalar sona ermiş ve İstanbul DP teşkilâtı, kendi ilçeleri dâhilindeki üyeliklere yüzde 50 nispetinde aday göstermişlerdir. Yalnız Eminönü ilçe kurulu, başında bulunduğu parti kademelerinin de mütalâaa ve muvafakatiyle bu ilçeden aday yoklaması yapmamış, aday tayin ve tesbitini üst kurula bırakmıştır. Ayrıca Merkez Haysiyet Divanınca partiden ihraç edilen Eminönü'den Abdurrahman Yazgan, Sedat Kumbaracılar, Arif Hanoglu, Beyoğlu'dan Ferhat Kocaballı, Beykoz'dan Salâhaddin Kafkasdağ ihraç kararından sonra tamamen parti prensiplerine uygun şekilde hareket ettikleri tesbit edildiğinden affedilmişlerdir.⁶⁰³

Demokrat Parti Ankara teşkilâtında ise hizipleşme ve huzursuzluklar İl Genel Meclisi Seçimleri münasebetiyle büsbütün artmıştır. 1 Eylül'de yapılan yoklamaların neticesi birçok kimseyi memnun etmemiş ve bu yüzden teşkilâta vukuu çok muhtemel bir çöküntüyü önlemek üzere genel idare kurulu adaylarının hemen ilân

---

⁶⁰¹ A.g.e.. 197

⁶⁰² Milliyet 8 Ağustos 1955; Zafer 8 Ağustos 1955

⁶⁰³ Akşam 2 Eylül 1955

edilmemesini Ankara il idare kuruluna bildirmiştir. Ankara teşkilâtında son zamanlarda hâkimiyeti ellerine geçirmiş olan Çiçekdağı ile Benderlioğlu hizbi, teşkilâtın büyük kısmı tarafından tutulmadığı için bu seçimler münasebetiyle teşkilâta mühim hadiselerin patlak vereceği değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bütün DP teşkilâtınca tutulan, Necmi İnanç ve arkadaşlarının son il kongresinde birçok delegenin partiden ihracı suretiyle mağlûp edilmişlerdir. Genel İdare kurulunun birkaç gün içinde bu konu için toplanması kararlaştırılmıştır.⁶⁰⁴

Demokrat Parti İl Genel Meclisi Seçimleri kapsamında Karadeniz bölgesindeki parti teşekkülleri ile temaslarda bulunmak üzere dört mebustan oluşan bir heyeti vapurla Rize'ye göndermiş, Heyet DP Meclis Grubu Başkan Vekili Maraş mebusu Muzaffer Kurbanoglu, Rize mebusu Osman Kavrakoglu, İçel mebusu Hüseyin Fırat ve Denizli mebusu Baha Akşit'ten oluşmuştur. Muhalefet partileri liderlerinin Kıbrıs meselesinin alevlenmesi üzerine iç politika mevzuları etrafında konuşmaktan imtina etmeleri dolayısıyla DP'li mebusların da gezdikleri yerlerde siyâsî toplantı yapmayacakları bildirilmiştir.⁶⁰⁵

Demokrat Parti bu dönemde muhalefetle ılımlı bir ortam yakalamak istemiş, Fakat muhalefet tarafından farklı algılanmıştır. Parti yayın organı olan Zafer gazetesinde Kıbrıs dâvası münasebetiyle muhalefet partilerinin gösterdikleri olgunluk övgüyle kaydedildikten sonra memleketin iktisaden kalkınma davasının önemi belirtilerek muhalefet partilerinin hükümete çalışma zemini hazırlamak üzere bu sakin havayı devam ettirmeleri istenmiştir. Muhalefet gazeteleri ve parti sözcüleri tarafından gösterilen tepkiler üzerine Zafer gazetesinde "Ne demiştik, ne anlamışlar" başlıklı bir makale ile konu tekrar ele alınmış, "*Doğrusu şu ki; kudretli bir Türkiye'nin süratle yaratılması için mâkul ve vatanperverce bir muhalefet yapınız demek suya sabuna dokunmadan bir muhalefet yapınız demek değildir. Bilakis hem suya, hem de sabuna dokunabilirler. Elverir ki yıkadıkları politika çamaşırlarını temiz yıkasınlar.*" şeklinde bu tekliflerinin manası açıklanmıştır.⁶⁰⁶

DP İl Genel Meclisi adayları 4 Eylül'de belli olmuş ve liste 5 Eylül sabahı gazetelerde ilân edilmiştir. Birçok kimseler yeni listeyi çok sürprizli bulmuşlarsa da,

---

⁶⁰⁴ Akşam 3 Eylül 1955

⁶⁰⁵ Aynı gazete

⁶⁰⁶ Zafer 3 Eylül 1955; Akşam 3 Eylül 1955

listeye dâhil edilmemiş olan bazı partililerin, Belediye Meclîsi için aday gösterilecekleri bildirilmiştir. Bu bakımdan hali hazırdaki Genel Meclis üyelerinin birçoğuna listede yer verilmemiş olmasının aday gösterilmeyecekleri mânasını taşımadığı belirtilmiştir. İlan edilen adaylar arasında 1 Prof., 1 Doçent, 2 bayan, 6 gazeteci, 9 avukat, 10 tacir, 3 doktor, 1 eski büyükelçi, 1 emekli general, 3 emekli Vali, 1 eczacı, 1 mühendis, 2 zürra, 1 sigortacı, 1 futbolcu, 2 armatör, 1 dava vekili ve diğer bazı meslek sahipleri bulunduğu görülmüştür.⁶⁰⁷

İstanbul 'da 25 Eylül'de yapılacak İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi üyelikleri için DP adayları 5 Eylül'de ilan edilmiştir. Eski meclisten birçok üye adaylar listesinde yer alamamışlardır. DP il genel meclisi için İstanbul'da Adalar kazası için 1 asil 1 yedek, Bakırköy için 4 asil 4 yedek üye, Beşiktaş için 4 asil 4 yedek üye, Beykoz için 3 asil 3 yedek üye, Beyoğlu için 11 asil 11 yedek üye, Çatalca için 4 asil 4 yedek üye, Eminönü için 7 asil 7 yedek üye, Eyüp için 3 asil, 3yedek üye, Fatih için 11 asil 11 yedek üye, Kadıkoy için 4 asil 4 yedek üye, Kartal için 3 asil 3 yedek üye, Sarıyer için 2 asil 2 yedek üye, Silivri için 2 asil 2 yedek üye, Şile için 1 asil 1 yedek üye, Şişli için 4 asil 4 yedek üye, Üsküdar için 4 asil 4 yedek üye, Yalova için 2 asil 2 yedek üye ile seçimlere katılacak adaylarını açıklamıştır. Listedeki adaylar içinde, gazeteci, bankacı, sigortacı, ev hanımı, tüccar, armatör, eski milletvekili, belediye başkanı, bürokrat ve gayri müslim vatandaşlar vardır.⁶⁰⁸

DP İl Genel Meclisi Ankara için gösterilecek olan 59 asil aday, 6 Eylül'de ilan etmiş, listeleri İl Seçim Kuruluna vermiştir.⁶⁰⁹

Merkez 7, Çankaya 7, Altındağ 4, Çubuk 3, Ayaş 2, Bala 3, Beypazarı 2, Çamlıdere 1, Haymana 3, Kalecik 3, Kaman, 4, Keskin 3 Kızılcahamam 3, Ş.Koçhisar 4, Polatlı 3, Kırıkkale 4 üye ile seçimlere katılmıştır. Ankara'dan İl Genel Meclisi seçimlerine aday olarak gösterilenlerin meslekleri; 1 Gazeteci, 15 Tüccar, 21 Çiftçi, 1 Müteahhid, 5 Avukat, 1 Terzi, 4 Belediye Reisi, 1 Mühendis, 4 İlçe idare heyeti azası, 1 Fabrikatör, 1 Emlak Komisyoncusundan oluşmuştur.

İl Genel Meclisi hazırlıklarının hızlandığı bu dönemde İstanbul ve İzmir'de 6-7 Eylül olayları meydana gelmiş, Demokrat Parti bu olayın yarattığı krizin çözümü

⁶⁰⁷ Akşam 5 Eylül 1955 " D. P. nin Genel Meclis aday listesi nasıl karşılandı!"

⁶⁰⁸ Cumhuriyet, 5.9.1955

⁶⁰⁹ Cumhuriyet, 6.9.1955

için mesaisini harcamıştır. Bu kapsamda olayların başladığı 6 Eylül günü gecesi bir tebliğ yayımlayarak sıkıyönetim ilan edilmiştir. Tebliğ şu metni içermiştir.⁶¹⁰

" *Başvekâletten tebliğ edilmiştir:*

İstanbul ve İzmirde Kıbrıs meselesini ve Selânikli- Atatürk'ün doğduğu ev ve konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları birbirine tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak hükümet kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunmak, yağmaya ve yangın çıkarmaya teşebbüs etmek suretiyle girişilen hareket muvacehesinde Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86 ncı maddesine tevfikân İstanbul ve İzmirde örfî idare ilân edilmiştir. Keyfiyet ehemmiyetle tebliğ ve ilân olunur."

DP Hükmeti süratle olayların yarattığı olumsuz durumun çözümünde önce asayişî sağlama ardından, maddi zarar boyutunu gidermek için harekete geçmiştir. Tahminlere göre zarar iki milyar liraya yaklaşmıştır. Çözüm olarak öncelikle zararların derhal tesbit edilmesi ve Cumhurbaşkanı veya Başbakanın başkanlığında zarar görenlere yardım edilmesi için bir komite kurulması ve bu komitenin geniş bir yardım toplama kampanyasına girişmesi ele alınmıştır. 7 Eylül günü Malîye Bakanlığınca bankalara yeni bir tebligat yapılmış, müessif hâdiseler sırasında dükkân, mağaza ve iş yerleri çeşitli şekilde hasara uğrayan vatandaşlarımızın bankalara olan borçlarından vadesi gelenlerin ödenememesi halinde protesto edilmiyerek alâkalılar arzu ettikleri takdirde bu nevi borçlarının ertelenmesi, kredi kolaylıkları sağlanması istenmiştir.⁶¹¹ 9 Eylül tarihinde DP hükümeti tarafından mağdur vatandaşlara işlerinin başına dönmeleri ve zararların telâfi edileceği bir tebliğ yapılmıştır. Tebliğ şu şekilde yayınlanmıştır:⁶¹²

" 6 Eylül 1955 gecesi cereyan eden çok müessif hâdiseler üzerine her türlü inzibati tedbirler alınmış, örfî idare ilân edilmiş, bu hâdiselerin hakiki mahiyetini meydana çıkarmak, suçluları ve medhaldar olanları tecziye etmek, emniyet ve asayişî takrir ve tahkim etmek vazifesiyle Örfî İdare Kumandanlığı vaziyete elkoymuş bulunuyor. Bundan böyle en küçük bir hâdisenin tekerrürüne meydan verilmemek üzere en kat'i tedbirler alınmaktadır.

⁶¹⁰ Akşam 7 Eylül 1955; Yeni İstanbul 7 Eylül 1955

⁶¹¹ Akşam 7 Eylül 1955

⁶¹² Akşam 10 Eylül 1955

Hâdisenin mağduru olan vatandaşlarımızın duydukları teessüre tamamiyle ve en samimi surette iştirak etmekle beraber hükümetin maddî zararların telâfisi için elden gelen her fedakârlığı ihtiyar etmekte tereddüt göstermeyeceği bir kere daha teyid olunur.

Binaenaleyh bilhassa hâdisenin mağduru olan vatandaşların yeni bir gayret ve hamle ile derhal işlerine başlamalarını tavsiye ve teşvik eden hükümet, zararların telâfisi yanında ayrıca işlerinde muvaffak olmaları için de kendilerine her şekilde yardıma hazır bulunduğunu ifade etmeği bir vazife saymaktadır."

Bayar ve Menderes'in girişimleri ile İstanbul, İzmir'deki bu olaylarda zarar görenlere yardım etmek maksadiyle kurulan komite, Kızılay Genel Müdürü, Türkiye Odalar Birliği Başkanı ve Türkiye İş Bankası Genel Müdürü, Yapı Kredi Bankası Yönetim Kurulu Başkanı ile İstanbul Ticaret Odası Başkanından oluşmuş, Türkiye İş Bankasından 200.000, Yapı ve Kredi Bankasından 100.000, İstanbul Sanayi Odasından 200.000, İstanbul Ticaret Odasından 100.000 lira olmak üzere toplam 600.000 lira toplamış, ayrıca Kızılay Genel Merkezi de bu olay dolayısıyla işsiz kalmış fakirlere âcil ve günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ilk yardım olarak 100.000 lira tahsis etmiştir.⁶¹³ Yardım komitesi tarafından hasar gören kiliselerin tamirine 1 milyon 67 lira yardım yapılmıştır.⁶¹⁴

Olaylar sonrasında İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiştir. Yerine Ethem Menderes tâyin edilmiştir. İstanbul Valisinin durumu da gündeme gelmiş, gazetelerin bazılarında Vali Gökay'ın değiştirileceği ya da kendisine mecburî izin verileceği söylentilerine yer verilmiştir. Ancak İstanbul Valisinin daha Londra Konferansının başlangıcında İstanbul'da gerekli inzibati tedbirler almak için gerekli makamlara başvurmuş olduğundan, görevinde kalmıştır. Ancak Emniyet Genel Müdürü ile İstanbul Emniyet Müdürü değiştirilmiştir. Ankara Valisi, Emniyet Genel Müdürlüğüne, Beyoğlu kaymakamı İstanbul Emniyet Müdürlüğüne getirilmiştir.⁶¹⁵

12 Eylül günü 6–7 Eylül olayları mecliste görüşülmeye başlanmış, konu ile ilgili konuşan Başbakan Menderes, olayı yeni bir 31 Mart Vakası ile karşılaştık şeklinde tasvir etmiş, olaylardan önce kamuoyunun çok tahrik olunduğunu, bir takım

---

⁶¹³ Akşam 11 Eylül 1955

⁶¹⁴ Akşam 25 Eylül 1955

⁶¹⁵ Akşam 11 Eylül 1955

oluşumların zararlı şahısları koruduklarını, Emniyet kuvvetlerinin iş yapamaz hale geldiğini ve Milletçe bir baskına uğrandığını söylemiştir. Zararları telâfi edileceğini, Suçluların da cezalarını göreceklarını belirten bir konuşma yapmıştır. Fuat Köprülü'nün olayın gelişimi hakkındaki açıklaması ise şaşkınlık yaratmıştır. Köprülü: " *Hükümetin böyle bir hâdisenin vuku bulacağından haberi vardı. Fakat gününü, saatini tâyinde yanıldık, bir baskına maruz kaldık.*" sözleri " *Nasıl olur? Niçin tedbir almadınız?*" gibi tepkilerle karşılanmıştır. Fuat Köprülü. "Pearl Harbour" baskınını örnek göstermiş ve tahkikat henüz başlamış olduğu için fazla bir şey söylemeğe imkân bulunmadığını, 4000 kişinin tevkif edildiğini bildirmiştir. Sözlerine devam eden Köprülü, mahdud sayıda da olsa komünist teşkilâtının bu işte mühim bir rol oynadığını ifade etmiş ve muhtelif memleketlerde bu teşekküllerin takibettikleri taktiğe dair misaller vermiştir. Bu son hâdisede de halkın milli heyecanının istismar edildiğini ifade etmiştir. Mabetlerin yıkılmış olmasının tamamen bir komünist taktiği olduğunu ifade eden Fuat Köprülü, meydana gelen zararların karşılanacağını, hükümetin bu son olaylar dolayısıyla 6 ay müddetle örfi idarenin tatbikini talep ettiğini söylemiş, Muhalefetin farklı tekliflerine rağmen bu teklif meclisten geçerek uygulamaya geçmiştir.⁶¹⁶

Demokrat Parti kendi içinde kaynaşmaların ve huzursuzlukların belirmeye başladığı, gün yüzüne çıktığı bir dönem olarak parti teşkilatı içinde tasfiyelere de başlamıştır. Bu kapsamda Muğla Belediye Reisi Naci Karaosmanoğlu Demokrat Partiden ihraç edilmiştir. DP Muğla teşkilatı kurucularından olan Naci Karaosmanoğlu 1950'den beri Muğla Belediye Reisliğini yapmış olduğundan, ihraç kararı pek hoş karşılanmamıştır.⁶¹⁷ Demokrat Parti içinde önceden başlamış olan İspat hakkı konusundaki huzursuzluklar da artmaya başlamıştır. İspat hakkının tanınmasını isteyen 11 milletvekiline Kocaeli Milletvekillerinden Selami Dinçer de katılmıştır. Selami Dinçer kendisiyle görüşen gazetecilere " *İspat hakkı, matbuat için hayati bir dâvadır.*" demiştir.⁶¹⁸

Eylül ayının sonlarına doğru basında Demokrat Parti tarafından servis edildiği fikrini uyandıran hükümetin icraatlarının ve rakamsal verilerinin haberleri

---

⁶¹⁶ Akşam 13 Eylül 1955

⁶¹⁷ Akşam 15 Eylül 1955

⁶¹⁸ Akşam 19 Eylül 1955

yer almaya başlamıştır. 22 Eylül tarihinde yapılan vilâyet ve köy yolları ile su götürülen köyler haberi yapılmıştır. Bu habere göre vilâyet ve köy yolları inşaatına son senelerde büyük bir ehemmiyet verilmiştir. Bu meyanda 1955 yılı bütçesinden ayrılan iki milyon lira tahsisatla; 22.740 metre asfalt, 3500 metre şose, 34.618 metre stabilize, 1300 metre parke, 32.500 metre toprak tesviyesi ve 2.000 metre de blokaj yapılmıştır. 1951 ile 1955 yılları arasında Nafia müdürlüğünce birçok köyde içme suları tesisatı yaptırılmış, bir kısmında da künk borular demir boruya tahvil edilmiştir. 1955 yılı İçinde 44 köye su verilmiş, bu maksatla 263.340 lira harcanmıştır.⁶¹⁹

DP İl İdare Kurulu ile seçim ve propaganda komitesi, 22 Eylül günü il merkezinde toplanarak pazar günü yapılacak İl Genel Meclisi seçimine ait hazırlıkları bir kere daha gözden geçirmişlerdir. Bu arada parti teşkilâtında ve sandık kurullarında vazife alacaklara kanun hükümleri dairesinde, vazifelerinin ne olduğunu bildiren bir tamim gönderilmiştir. Bu tamimde, seçimlerde azami şekilde sakin ve intizami olarak hareket edilmesi temennisinde bulunulmuştur. Seçim kanunu mucibince pazar günü akşamına kadar her türlü propaganda yasak olduğundan bu hususta da teşkilâtın dikkati çekilmiştir.⁶²⁰

25 Eylül akşamı okulların yeni ders yılına başlaması dolayısıyla Maarif Vekili Celâl Yardımcı radyoda bir konuşma yapmıştır. Yardımcı, bu konuşmasında geçen yıla oranla 670 artarak 19746 çeşitli okulun açılacağını, bunun başarılı bir seferberlik olduğunu söylemiştir. 1950'den sonra bugüne kadar, İlkokullara 3707, ortaokullara 145, liselere 36, teknik okullara 65, öğretmen okullarına 11 Okul ilâve edildiğini ve yüz seneden beri ilk defa olarak Türk milletinin dünya lisanlarından ve kültüründen istifade etmek mecburiyet ve ihtiyacı lâıykıyla takdir olunarak Türkçe ve İngilizce lisanları üzerinden öğretim yapmak üzere 6 kolejin yeniden faaliyete geçirilmiş olduğunu dile getirmiştir. İhtiyaçları karşılamak amacıyla 1950 de 177 milyon liradan ibaret olan Maarif bütçesini 1954 te 374 milyon liraya yükseltildiğini, 1956 bütçesinin 500 milyon liranın üstünde bir rakamla Meclise sunulacağını, ayrıca üniversiteler bütçesinin 25 milyondan 61 milyon liraya çıkarıldığını söylemiştir. Özellikle yeni ilk Öğretim Kanununu Büyük Meclise sevke hazır bir hale getirmenin

---

⁶¹⁹ Akşam 22 Eylül 1955

⁶²⁰ Akşam 23 Eylül 1955

bir irfan seferberliği teşkil ettiğini ve bu seferberlikte milletin ve hükümetin muvaffak olduğunu söylemenin hakikatin ta kendisi olduğunu belirtmiştir.⁶²¹

29 Eylül'de de Başbakan Menderes Susurluk Şeker Fabrikasının açılış töreninde iktidarının gerçekleştirdiği kalkınma hamlelerinin sunumunu yapmıştır.⁶²² Menderes nutkunda:

" Demokrat Partinin gittiği kalkınma hamlelerinin birer hayal ve serabdan ibaret olduğunu bütün memleket sathında ilân etmeyi menfaatlerinin icabı sayarak bunu kötü bir âdet haline getirmiş olanlâr, yakın zamanlara kadar belki zemin ve şartları propagandalarına müsait görebilirlerdi. Büyük bir kalkınma teşebbüsünün programlanması ve hareket haline geçebilmesi için uzunca bir hazırlık devresine ihtiyaç bulunduğunu takdir edersiniz. Şurasını açıkça belirtmeliyim ki gayretlerimizin ve eserlerimizin azameti karşısında, milletçe hissettiğimiz darlık ve sıkıntı hiç denecek bir seviyede olmuştur. Filhakika bütün vatandaşlar 1950 den evvelki hayat seviyeleri ile onu takib eden yıllarda ve bugüne kadar-yaşayışlarını mukayese ettikleri takdirde, eskisine nazaran daha fazla sıkıntıya ve mahrumiyete maruz kalmış olduklarını, eminim ki iddia etmeyeceklerdir. Şu halde büyük kalkınma programının tatbikatı vatandaş olarak sıkıntılara ve mahrumiyetlere katlanmamız pahasına olmamıştır. Bu sözlerimi ayrı ayrı vicdanlarınızda tasdik ve kabul edeceğinizden eminim. Güçlükler arkada kalmıştır Güçlükleri yenmiş yolumuzu bulmuşuzdur. Güçlükler arkada kalmıştır. Güçlüklerin en sert devresini 1955 yılı ilçinde yaşadık. Geçen yaz ilptidasında bir taraftan kurak ve kısır bir ziraat yılının tesir sahası içinde bulunuyorduk. Diğer taraftan yatırım faaliyetlerimizin birike birike büyük yekûnlara vasil olduğu ve fakat faydalarının gereği gibi elde edilmeğe henüz başlanmadığı bir devrenin en sert aylarını yaşıyorduk. Memleket ekonomisinin geçirmekte olduğu bu devrenin de derhal istismarına kalkışıldı. Yer yer madde madde bührânlâr yaratılmak için ne derecelerde şiddetle savletlere girişildiği cümlelerin malûmudur. Artık bunları dâ geride bıraktık. Bundan sonra ve aldığımız tedbirleri sayesinde darlık ve sıkıntılarımızı kısa zamanda bertaraf edeceğimizden emin olabilirsiniz. Şeker, kahve, çay vesaire, vesaire, bunların yokluğu bahane olunarak memleketin evvelâ iktisadî.; nizamî, sonra da içtimai ve siyasi nizamı sarsılma teşebbüsleriyle,

---

⁶²¹ Akşam 26 Eylül 1955

⁶²² Akşam 29 Eylül 1955

karşılaşılmıyacaktır.Hulâsa olarak ifade edeyim. Memleketimiz kışı huzur ve emniyet içinde karşılamaya hazırlanmaktadır." şeklinde muhalefet kanadından partisine eleştiri olarak söylenen tüm konulara değinerek çürütmeye çalışmıştır.

Demokrat Parti, büyük kongresi genel idare kurulunun verilmiş olan karara uyularak 15 Ekim tarihinde toplanacak olan Büyük Kongre hazırlıklarına 29 Eylül'de genel merkezde başlamıştır. Kastamonu milletvekili Basil Aktaş'ın başkanlığındaki büyük kongre bürosu hazırlıklarla meşgul olmuştur. Diğer taraftan Atif Benderlioglu'nun başkanlığındaki bir komisyon da kongreye sunmak üzere iki mühim rapor hazırlığına başlamıştır. Komisyon, tüzükte yapılması düşünülen değişikliklere ait teklifle birlikte genel kurul üyeleri hakkında bazı teklifleri kongreye sunacağı, bilhassa grup kararlarına riayet etmeyen ve parti görüşüne aykırı disiplinsiz hareketlerde bulunan genel kurul üyelerinin durumlarının ele alınacağı, ve bu büyük kongrede genel idare kurulu seçimlerinin çok mücadeleli geçeceği değerlendirilmiştir. Ankara teşkilâtından genel kurula girmiş olan Adliye Vekili Osman Şevki Çiçekdağı ve Atif Benderlioglu tekrar seçilmek için kampanyaya başlamışlardır.⁶²³ Bu arada partide İspat hakkı mevzuundaki kanun teklifine katılmış olan Bursa mebusu Sabahaddin Çıracıoğlu'na Zafer gazetesinde şiddetle hucum edilmeye başlanmıştır.⁶²⁴

İl Genel Meclisi Seçimlerinde DP kendisini başarılı bulmuş, Zafer gazetesinin «Millet İtimadından şaşmamıştır» başlıklı başmakalesinde genel meclis seçimlerinde yüzde 39.7 nispetinde bir katılım temin etmenin başarı olduğu, bunun ise partinin her defasında daha büyüyen bir itimat kazandığının ifadesi olduğu belirtilmiştir.⁶²⁵

Demokrat Parti yaklaşan Belediye seçimleri için halkta olumlu etki yaratacak icraatların basında yer almasını sağlamıştır. Haberde, Belediyenin memur, işçi ve küçük esnafa taksitle ve ucuz fiyatla mahrukat satacağı bildirilmiş, bu şekildeki satışların Belediyenin Yenikapı, Unkapanı ve Kadıköy'deki tanzim satış yerlerinde yapılacağı, bedellerinin ise üç taksitte ödeneceği duyurulmuştur. Odun ve kömür tanzim satışlarına da bir sonraki ayın 15'ine kadar başlanmış olacağı, Tanzim

---

⁶²³ Akşam 30 Eylül 1955

⁶²⁴ Zafer 30 Eylül 1955

⁶²⁵ Zafer 28 Eylül 1955; Akşam 28 Eylül 1955

depolarında odunun eve teslim çekisi 17 lira 90 kuruş, kömüründe 22 kuruş olduğu bildirilmiştir.⁶²⁶

Demokrat Parti belediyeleri iktidardan destek almalarına ve daha yeterli bütçeye sahip olmalarına rağmen yine de fazla başarılı görülmemişlerdir. Burhan Felek Cumhuriyet gazetesinde bu konuda " *Sırası gelince şu mahut "evvelce 35 milyon olan şehir bütçesi şimdi 70 - 80 milyona çıkmıştır" diye övünenler, kendi başarılarına bir delil olarak ileri sürdükleri bu artış önünde, suları bile temiz tutamamak gibi en mübrem bir hizmeti böyle bol paralı bir bütçe ile temin edememekle kusurlu sayılmazlar mı? Zaten bu bütçe artışı belediyenin muvaffakiyeti olmaktan ziyade halkın külfetidir. Çünkü belediye iradını, bu zatlar kendi keselerinden değil, aldıkları vergilerin çoğalmasıyla arttırmışlardır. Elektrik, su, havagazı, nakliye gibi en mübrem ihtiyaçlardan dahi yüzde yirmiye kadar vergi almak, çöp ve fener parasını âzami hadde yükseltmek bir hüner değildir. Hüner, eldeki para ile şehrin evvelâ en kati ihtiyaçlarını sağlamaktır. Bunun başında su gelir" şeklinde DP 'nin belediyeçilik politikasını eleştirmiştir.⁶²⁷*

Yine aynı şekilde partinin eski iktidardan devralarak İstanbul'da görevine devam ettirdiği Vali Gökay da belediye başkanlığı için çok başarılı bulunmamıştır. Basında Lütfi Kırdar'ın CHP döneminde değiştirilerek yerine getirdiği Gökay'ın bu iş için iyi bir seçim olmadığı değerlendirilmiştir. Akbaba dergisinde " *Ne gördük?.. Beş yıldır vıcık vıcık caddelerin çamurundan, şu bakımsız sokaklardan, çöpçüsüz mahallelerden şu susuz musluklardan, şu deve hamuru ekmeklerden, şu harap tramvaylardan, şu tek çivi çakılmayan perişan manzaradan başka ne gördük? Haaa, ne mi?.. Yapılıştan iki ay sonra altındaki çakılları üstüne çıkan İstiklal caddesindeki seçim asfaltını gördük, Bir de yıllarca evvel temelini attığımız Opera binasının iskeletini..*" şeklinde Gökay'ın belediyeçiliği eleştirilmiştir.⁶²⁸

DP bu dönemde, mecliste İstanbul belediyesinin yönetimindeki özel durumuna son veren düzenlemeyi yapmış⁶²⁹ ve seçim hazırlıklarına değişen yeni duruma göre başlamıştır. Bu kapsamda DP İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü, son şeklini aldıktan sonra 25 Ekim 1955 günü ilçe seçim kurullarına verilen listeler

⁶²⁶ Akşam 28 Eylül 1955

⁶²⁷ Cumhuriyet 9 Kasım 1954 " Şehir Meseleleri"

⁶²⁸ Akbaba, Sayı 100, Cilt 4, 11 Şubat 1954, "Lütfi Kırdar'a açık mektup"

⁶²⁹ İstanbul valisi aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de yürütmekteydi.

hakkında kendisiyle görüşen gazetecilere "*İdari hayat bakımından 1956 senesi Mart ayında yeni bir devreye girecektir. Malum olduğu üzere, uzun senelerdir birleşik idare adı altında İstanbul'un Vilayet ve Belediyesi bir elde iş görmekteydi. Partimizin, her iki idareyi birbirinden ayıran kanunu çıkarmasından sonra bir müddet evvel il genel meclisi seçimleri yapılmış bulunuyor. Şimdi de, 13 Kasım 1955 Pazar günü Belediye Meclisinin seçimi yapılacaktır*" şeklinde demeç vermiştir.⁶³⁰

DP İl Başkanı Orhan Köprülü, son şeklini aldıktan sonra saat 16.30'da ilçe seçim kurullarına verilen listelerde, mevcut Şehir Meclisi üyelerinden yalnız 26 tanesi yeniden listeye alınmışlar, birçok tanınmış üyelerin listede bulunmayışları sürpriz tesiri uyandırmıştır. Geri kalan 45 kişi arasında, aday gösterilmelerinde kanuni mahzur olmayan sabık profesörler ve çeşitli meslek mensupları bulunmuştur. Yeni listede iki bağımsız aday da yer almıştır. Aday listesi basına verilinceye kadar birçok defalar, değişikliklere uğramış, hatta birgün öncesinde dahi saat 15.40'ta genel kurulla yapılan bir telefon görüşmesini müteakib tekrar değiştirilmiştir.

DP Genel İdare Kurulu, Ankara'da 24 Ekim'de Fuad Köprülü'nün başkanlığında toplanmış, bu toplantıda ihtilafli olan Ankara Belediye Meclisi aza namzedleri meselesi görüşülmüş ve listeden çıkarılmış olan bazı azaların tekrar listeye alınmasına karar verilmiştir. Böylece Genel İdare Kurulunda çıkan ihtilaf bu toplantıda halledilmiştir. Diğer taraftan Genel İdare Kuruluna yeni üye olarak Mükerrer Sarol seçilmiştir. Ankara Belediye Meclisi azalıkları için DP tarafından gösterilen namzedlerin listesi seçim kuruluna verilmiştir.⁶³¹

Aday Listelerininin yayınlanmasından sonra, DP Genel İdare Kurulu tarafından belediye meclisi azalığı adaylıkları tesbit edilen vilayetlerde hoşnutsuzluğun gittikçe arttığı, Genel Merkeze 26 Ekim'den itibaren gönderilen telgraflardan anlaşılır hale gelmiştir. İki gün içinde İzmir, Diyarbakır, Manisa, Edirne, Burdur, Mersin ve İstanbul'dan yüzlerce telgraf gelmiş ve bu telgraflarda aday listelerinde ismi bulunanlardan birçoğunun seçimi müstakillere kazandıracak kadar zayıf olduklarına işaret edilmiştir. Ayrıca namzed tesbitinden gayrimemnun olan birçok vilayetlerde DP'li olup da namzedlik isteyenler ya istifa ederek Köylü Partisi listelerine girmişler veya diğer partilerden ayrılanlarla müştereken müstakiller

⁶³⁰ Cumhuriyet, 25.10.1955

⁶³¹ Aynı gazete

listelerini tanzim etmeye başlamışlardır. Bu bakımdan belediye seçimlerinin hayli sürprizli geçeceği ve belediye seçimlerinin müstakiller tarafından kazanılacağı şüphesi ileri sürülmüştür.⁶³² Buna göre çeşitli illerdeki gelişmeler şöyle olmuştur:

DP İzmir teşkilatındaki huzursuzluk 26 Ekim'de çeşitli tezahürler göstermiştir. İl idare heyeti çevreleri şu ana kadar kendilerine intikal etmiş tek bir istifa olmadığını söylemişler, teşkilat içinde ihtilaf yaratmak isteyenlerin takib olduğunu ve haysiyet divanına sevkedilmek üzere bulduklarını ilave etmişlerdir. Buna mukabil bucak ve ilçe teşekküllerindeki gergin hava devam etmiştir. Partiden çıkartılmaları konuşulanlar, ceblerinde arkadaşlarından topladıkları yüzlerce imzalı istifa mektupları taşımışlar, kendileri tard edildikleri takdirde bu mektupların il idare kuruluna verileceğini bildirmişlerdir. Görünüşte itirazlar belediye meclisinin kuruluş şekline teveccüh etmiş olmakla beraber, aday listesinde değişiklik yapılmasına kanunen imkân kalmadığına göre gerçekte bütün mesele gelecek belediye reisinin şahsında toplanmıştır. Eşrefpaşa teşkilatı bugünkü başkan Akçiçeğin vazifeye devamında ısrar etmiş, fakat il idare kurulunun onun şansını azaltacak tedbirler aldığı ve diğer namzedler lehine taraf tuttuğunu ileri sürmüştür. Eşrefpaşa teşkilatınca il idare heyetinin derhal istifa etmezse, İzmir'in bu büyük parçasındaki sandıklardan Köylü Partisine ait reylerin daha çok sayıda çıkacağı söylenmiştir. Bunun için il idare kuruluna taraftar çevrelerde dahi vaziyete Genel Merkezden bir müdahale yapılmasına mutlak surette ihtiyaç hissedilmiştir. Diğer taraftan Şehir Meclisine dâhil bazı partililer tarafından, Rauf Onursal zamanından beri 2000 liraya çıkarılmış olan İzmir Belediye Reisi maaşının 1000 liraya indirilmesi teklif edilmiştir. Teklif kabul edildiği takdirde reisliğin cazibesi azalacak ve rekabetten doğan ihtilaf da kendiliğinden yok olacağı düşünülmüştür. Ayrıca 19'lar tarafından kurulması bahis mevzuu olan partinin bugünkü şartlar altında İzmir'de umulandan fazla alaka görebileceği belirtilmiş, bu bakımdan 27 Ekim'de şehre gelecek olan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun yapacağı temaslara büyük ehemmiyet verilmiştir.

İstanbul'da da Belediye Meclisi seçimleri için DP tarafından ilan olunan aday listesinin tepkileri devam etmiş, şehirdeki siyasi çevreler, listeye dahil edilenlerden çok liste haricinde bırakılanların durumlarının sürpriz tesiri yaptığı kanaatinde

---

⁶³² Cumhuriyet 27 Ekim 1955

olmuşlardır. DP teşkilatının listeyi çok uygun karşılamadığı söylenmiş, çok yakında başlayacak kongrelerde, meselenin bahis konusu edileceği ve İstanbul teşkilatındaki gayrimemnun grubun görüşlerinin belireceği tahmin olunmuştur. Gayrimemnunlar arasında iki ayrı görüş oluşmuş, bir kısmı, parti yüksek kademelerini tesbit ettiği adaylara oy vermenin vazifeleri icabı olduğuna düşünürken, diğer kısmı, müstakil adayları da hesaba katarak, şahıslar üzerinde durmak kararında olmuşlardır. Hatta bu gruptan bazı şahsiyetler daha ileri giderek, yalnız tarafsız adayları destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Tarafsız çevrelerin de DP aday listesini mükemmel bulmamaları bağımsızların ümidini kuvvetlendirmiştir.

Yakın zaman önce ispat hakkı taraftarı olduğu iddiasıyla DP'den ihraç edilen Şehir Meclisi üyesi müstakil olarak adaylığını koymuştur. Adalar ilçesinde bağımsız olarak adaylığını koyan bir avukatı, DP adayının parti içindeki aleyhtarının da destekleyeceği söylenmiş ve avukatın bütün muhaliflerin oylarını toplayacağı tahmin edilmiştir. DP'nin Fatih ve Beyoğlu adaylarının ise liste halinde kazanacakları değerlendirilmiştir.

26 Ekim akşamı DP İstanbul basın bürosunun yayınladığı bülten, aday listesini DP mensublarından bir kısmı arasında hoşnutsuzlukla karşılandığını göstermiştir. Bültende:

" Evvelki gün ilan edilmiş olan DP aday listelerini DP'liler olduğu kadar bitaraf vatandaşlar da tam bir tasvible karşılamaktadırlar. Yeni iş başına gelecek meclisin geçen 5 seneden daha fazla muvaffak olmaya çalışacak bir heyet olduğunda herkes müttefikdir. Yalnız, üyeliklerinin bir gedik şeklinde devam etmesi lazımdır geldiği fikrinde olanlar, kendi şahsi arzularının tahakkuk etmemesi dolayısıyla ortalığı yaygaraya boğmak istemektedirler. Fakat bu gürültülerin bir sabun köpüğü gibi söniüp gitmesi uzun sürmeyecektir.

Geçen son beş sene zarfında hizmet gören Belediye Meclisi, şehrimizin mümtaz şahsiyetlerinden mürekkebdir. Fakat 13 Kasım Pazar günü yapılacak seçimden sonra iş başına gelecek yeni Belediye meclisinin de her bakımdan şehrin hizmetine layık olacağı muhakkak addedilmektedir. Pek mahdud bir zümre haricinde herkes bu fikirde olduğunu açıkça beyan etmektedir." denmiş, aynı bültende, aday

listelerinin ilanı üzerine parti teşkilatında istifalar olduğuna dair çıkarılan haberler de tekzip edilmiştir.

1955 Kasım ayının başlangıcından itibaren belediye meclis seçimleri için hazırlıklar hızlanmıştır. DP Genel Merkez Heyeti İstanbul seçimleri için 4 Kasım günü DP il merkezinde Fuad Köprülü'nün başkanlığında İstanbul milletvekilleriyle il idare kurulu başkan ve üyeleri ortak bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda seçim kampanyası sırasında yapılacak çalışmalar gözden geçirilmiş, vatandaşların oyunu kullanmasına engel olan bazı aksaklıkların giderilmesi için alınacak tedbirler görüşülmüş ve muhalif partiler tarafından yapılacak antipropaganda ve mümasil hareketlere karşı alınan tedbirler incelenip tartışılmıştır. Sonuçta yapılmış olan hazırlıkların yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Seçimler öncesinde birlik ve beraberlik vurgusu yapılmıştır. Ancak Demokrat partinin yerel örgütlenmesi içinde ve tabanda bir takım hoşnutsuzluklar ve yeni arayışların emareleri görülmeye başlamıştır.⁶³³ Basında çıkan haberlere göre:

Ispartanın bir kazasında DP'ye miting için meydan verilmemiştir. Uluborlu'da DP adayları aleyhinde propaganda yaptıkları ve CHP ile birleşik müstakil listeler hazırladıkları iddiasıyla 4 kişiyi daha partiden ihraç edilmiş, partiden kovulanların sayısı 43'ü bulmuştur. Bağımsızların ağır bastığı sanılan Gelendost kazasında DP bir gösteri yapmak istemiş, fakat Demokrat Partiden olmasına rağmen Belediye, Pazar olduğu ve meşgul bulunduğu bahanesiyle miting için meydan vermemiş, DP mitingini ertelemeğe mecbur kalmıştır.

Adana'da DP seçim işlerini idare etmek üzere DP genel idare kurulu adına yetkili olarak Ankara milletvekili Atıf Benderlioğlu 5 Kasım Pazar günü şehre gelerek Parti teşkilatı ile temaslara başlamıştır. DP Adana'da kendisi için ciddi bir rakip olarak gördüğü Köylü Partisine karşı seçim yarışına girmiştir. Köylü Partisinin dördüncü açık hava toplantısından sonra DP'de bir açık hava toplantısını yapmıştır. Bu toplantıda Seyhan mebusu Enver Batumlu ile Zahid Akdağ ve Belediye Meclisi üye adaylarından bir kısmı konuşmuşlardır. Milletvekillerinden bir kısmı da aynı saatlerde Ceyhan'a gitmişler, Zahid Akdağ burada yaptığı konuşmada, Köylü Partisi kurucularından milletvekili Cezmi Türk hakkında "*Eğer biz bu zata bir Çadır*

---

⁶³³ Cumhuriyet, 5 Kasım 1955

Bakanlığı vermiş olsaydık, DP'den ayrılmazdı” demiştir. Söz alan adaylar, karma listeye değil, DP listesine rey verilmesini istemişlerdir. DP ikinci açık hava toplantısını Bahriye meydanında yapmayı planlamıştır.⁶³⁴

Antalya bölgesinde DP seçimlere aday belirlemede nitelikler yerine partizanlık ön plana çıkmıştır. Merkez ilçe DP belediye meclisi üye adaylarından biri okuyup yazma bilmediğinden yapılan ihbar üzerine il seçim kurulunca DP belediye listesinden çıkarılmıştır. Mehmed Boyacı adındaki aday DP genel merkezince listeye eklenmiştir. Bu suretle DP genel merkezinin Antalya belediye listesinde gösterdiği tek aday liste harici kalmıştır.⁶³⁵

Seçimler esnasında DP'nin iç mücadelesi alevlenmiş, parti içindeki görüş ayrılıkları, 19'lar olayının partiyi bölmesi, parti içinde yer edinme mücadeleleri ve eski küskünler bu seçimlerde DP'ye sorunlar yaşatmıştır. DP birçok önemli sayılacak bölgelerde seçimleri zor kazanmış ya da akla hile yaparak seçim kazandığını getiren davranışlarda bulunmuştur. Seçim pusulalarının teksir olduğu itirazı ile son anda sandıktan fazla üç beş oy çıkması ile seçimleri kazanmıştır. Sonuçta Türkiye'nin bellibaşlı iki muhalefet partisi olan CHP ile CMP'nin belediye seçimlerine girmemelerine rağmen bu seçimlerin bir o kadar gürültülü, dedikodulu ve sürprizli cereyan etmiştir.⁶³⁶ DP'den ihraç edilen ve Burdur'da seçimleri izleyen Fethi Çelikbaş ile Behçet Kayalp seçimleri değerlendiren konuşmalarında"- *DP'den ihraç edildikten sonra ilk defa olarak Fethi Çelikbaşla beraber memleketimiz olan Burdur'a geldik ve hemşerilerimiz tarafından yol boyunca ve Burdur'da hararet ve muhabbetle karşılandık. Bu yapılan tezahürat 19'ların davasının vatan sathında süratle enine, boyuna ve derinliğine dal budak saldığının bir delili bulunmaktadır. Bundan dolayı duyduğumuz bahtiyarlık sonsuzdur. Belediye seçimlerinde iktidara mensub parti ileri gelenlerinin bağımsız adayları kazandırmamak için akla hayale gelmeyen bir şekilde tertiplere girişildiğini müşahede ettik. Türk milletinin artık idealinden uzaklaşan DP yöneticilerine karşı itimadı sarsılmıştır. Son olarak söylemek isterim ki memleketimizde bir rejim ve iman buhranı mevcuttur."* demişlerdir.

---

⁶³⁴ Cumhuriyet, 8.11.1955

⁶³⁵ Cumhuriyet, 5.11.1955

⁶³⁶ Cumhuriyet, 15.11.1955

Bazı yerlerde ise DP çift adaylık yoluyla seçimleri garantilemeyi denemiştir. Mudanya'daki duruma benzer şekilde Kemalpaşa'da da hem DP'li hem bağımsız üye olarak aday olunmuştur. Kemalpaşa Belediye Reisi Musa Uzel hem DP hem de bağımsızlar listesinde yer almıştır. Seçimde liste usulsüzlüğü yüzünden bağımsızların seçimi kaybetmeleri ve sonuçta DP'nin kazanmış telakki edilmesi ise seçim kurullarının nasıl görev yaptıkları konusunda şüpheler uyandırmıştır.⁶³⁷

Tarsus'taki Belediye seçimlerinde DP adaylarını kazandırmak için, DP adayları adına parti teşkilatı seçimlerden evvel ilçe seçim kuruluna müracaat ederek elle yazılmış listelerin teksir olup olmadığı hakkında görüş ve karar istemişlerdir. İlçe seçim kurulu 11 Kasım tarihinde elle yazılmış olan pusulaların da bir kaç aday olduğuna göre teksir sayılabileceğini bildirmiştir. Bu kararı alan parti teşkilatı kademeleri vasıtasıyla durumu seçmenlere duyurmuş ve elle liste doldurmanın bir suç olduğu kanaati kazada hâkim olmuştur. Bu arada daha evvel hazırlanmış olan elle yazılmış listeler toplatılmıştır. Durumu haber alan bağımsızlar ayın 12'sinde İl Seçim Kuruluna müracaat etmişler ve itirazları haklı görülüp ilçe seçim kurulunun verdiği karar iptal edilmişse de bu karar ancak seçim günü saat 16.30'da tebliğ edilmiş, sonra halka duyurulabilmiş ve böylece bağımsız adaylar ilçe seçim kurulunun ileri sürdüğü yanlış mütalea ile seçimi kaybetmişlerdir. Bağımsızlar bu defa Tarsus seçimlerinin iptali için müracaatta bulunmuşlardır.⁶³⁸

DP iktidarının 18 Aralık 1955 günü resmi seçim sonuçlarının ilanında seçime katılmadığını ilan etmiş olmasına rağmen, CHP'nin de 17 üyelik kazandığı bildirilmesi de ayrıca manalı değerlendirilmiştir.⁶³⁹

Belediye seçimlerinin sürprizli neticeler vermesi ve hiç beklenmeyen yerlerde bağımsızların kazanmış olması iktidar çevrelerinde şaşkınlık yaratmıştır. DP çevreleri, alınan neticelerden memnun olmamışlardır. Bu çevrelerin iddialarına göre Belediye seçimlerinde birçok şehirde seçime iştirak etmeyen muhalefet, bağımsız namı altında listeler hazırlamış ve bu listelerle kendi mensublarının seçimi kazanmasını sağlamaya çalışmıştır. Muhalefet çevreleri ise Belediye seçimlerine giren bağımsızların muhalefet partilerinden ayrılmış kimseler olmayıp daha ziyade

---

⁶³⁷ Cumhuriyet, 15.11.1955

⁶³⁸ Cumhuriyet 19.11.1955

⁶³⁹ Cumhuriyet 19.12.1955

DP'den ayrılmış şahıslar olduklarını söylemiş ve iktidarın bu seçimlerden gereken dersleri alması lazım geldiğine işaret etmişlerdir.

Demokrat Parti Diyarbakır, Seyhan gibi bazı seçim bölgelerinde belediye seçimlerinde başarısız olmuştur.:

Diyarbakır'da DP'nin pasif bir çalışma safhasında bulunduğu gözlemlenmiştir. Bilhassa Mustafa Ekinci'nin ispatçı milletvekillerinin tarafını tutması üzerine DP burada daha sakin ve daha pasif bir duruma düşmüştür. Aynı zamanda DP milletvekillerinin, DP belediye meclisi aza adaylarını desteklemesi muhalif ve tarafsız çevrelerde hoş karşılanmamıştır. Ayrıca bir DP milletvekilinin, DP aza adaylarının kazanmaması halinde, hükümetin Diyarbakır için ayırdığı 10,5 milyon liralık yardım tahsisatını keseceğini söylemesi ve bunun doğruluğunu ispat edemeyişi çeşitli söylentilere yol açmıştır.⁶⁴⁰

Seyhan DP il teşkilatının kendi iç kavgalarına ve bu kavgalarla paralel olarak girişilen, iç mücadeleler sonucu bu bölgede DP seçimleri kaybetmiştir. 1955 yılından itibaren DP il başkanlığı için, araya milletvekillerinin karıştığı çekişmeler başlamış, bu çekişmelere genel merkezin müdahalesi de etkili olamamıştır. Seçimler yaklaşırken DP Genel merkezinin desteklediği il başkanına karşı, tasfiye edilen eski il başkan adayları tarafından, seçimlerde genel merkez listesine karşı, TKP'nin 16 adayını ithal ederek hazırladıkları karma liste ile çıkmışlardır. Seçimden 24 saat önceye kadar devam eden bu amansız savaş boyunca DP teşkilatı kendi içiyle uğraşmak yüzünden TKP'ni ve bağımsızlar adı altında çalışan CHP'lileri tamamen unutmuştur. DP İl başkanlığı problemini seçim arifesinde çözmüş, karma listeyi iptal etmiş ama iş işten geçmiştir. 13 Kasım Pazar günü, ortada karma liste kalmadığı için Adana merkezinde seçimi DP kazanmış, Fakat o güne kadar TKP ve Bağımsızlar öylesine çalışmışlardır ve halk da DP'nin kendi içindeki bu mücadeleden öylesine bıkmıştır ki, Seyhan ilinin diğer 9 kazasında DP'liler ağır bir yenilgiye uğramıştır. Aynı durum civar illere de yansımıştır.⁶⁴¹

Bursadaki Belediye Seçimlerde Mudanya DP Başkanı İsmail Kalkan ve İdare heyeti azaları İhsan Tuna, Ziya Birkan, Muzaffer Tosun, Selim Çıkrık, Mehmed

---

⁶⁴⁰ Cumhuriyet, 15.11.1955

⁶⁴¹ Aynı Gazete

Göksever'in aynı zamanda bağımsızlar listesinde yer almaları dikkati çekmiştir. DP il heyeti başta İlçe Başkanı olmak üzere bu DP'lileri partiye ihanet suçu ile vasıflandırmıştır. Bu DP'lilerden durumun vahametini anlayan Selim Çıkrık ile Mehmed Gökseven bağımsızlar listesine habersiz ithal edildiklerini hoparlörlerle sokak sokak ilan ederek kendilerini aklamaya çalışmışlardır. Diğer üyelerin başta ilçe başkanı olmak üzere Partiden ihraçları için gereken teşebbüsler yapılmıştır. Bursa Mebusu Ağâh Erozan Mudanya'ya giderek tahkikatla bilhassa meşgûl olmuştur. Partiden ihraçları için çalışılan bu dört DP'li, DP listesinde de yer almış olduklarından ve Mudanya'da DP listesinin kazanmış olmasından dolayı belediye Meclisine DP'li olarak seçilmişlerdir. Mudanya Belediye Başkanı arkadaşları için "Partimize ihanet eden hainlerin bugünden itibaren partimizle ilişkileri kesilmiştir. Kendilerini meclise seçilmiş olmalarına rağmen istifalarını bekliyoruz" demiştir.⁶⁴²

Bursa şehrinde 1 nahiye dışında her yer de DP kazanmış, buna rağmen seçimden sonra DP teşkilatı sevinememiştir. Bursa'nın çok sevilen 3 mebusunu 19'lara vermiş olmasına rağmen böyle bir seçim neticesini memnuniyetle karşılandıklarını söylemişler, fakat "Partinin derlenip toplanması zaruridir, elzemdir." sözlerini de ilave etmişlerdir. Parti çevrelerince "Bağımsızlar" hüviyeti altında sahneye çıkararak seçime katılan DP'lilerin 19'ların sempatanları olduğu ve Bursa'da 19'lara karşı hatta parti mensupları için bile zaman zaman göze çarpan bir sempati oluşmuştur. DP İl merkezinde idare heyeti ve DP'li mebuslar iştirakin birçok yerlerde % 8'i dahi bulmamış olmasını değerlendirmeye çalışmışlardır.

Mudanya'da bizzat Parti Başkanı tarafından DP'ye karşı mücadele başladığı takdirde, bütün şehri tehdit edecek bir çıbanbaşı olabileceği değerlendirilmiş, Mudanya'da taraflar arasında yapılan kuvvet mücadelesinde DP ancak 41 oyla ilerde olduğu, Mudanya'nın 11.828 ve gene muhalefetin kuvvetli olduğu Kemalpaşanın 30.187 seçmeni olduğu dile getirilmiştir.⁶⁴³

1955 İl Genel Meclisi ve Belediye seçimlerinde Demokrat Partinin izlemiş olduğu partizan politika ve partinin kendi ideallerinden uzaklaşmış olmasını,

---

⁶⁴² Cumhuriyet, 15.11.1955

⁶⁴³ Aynı gazete

partinin kendi içinden bu durumu eleştirerek istifasını sunan Antakya milletvekili Şekib İnal'ın istifa mektubunda dile getirmiştir:⁶⁴⁴

"-..... Meclisi umumi seçimi dolayısıyla denemeyi kazanmış olan bir arkadaş, bilasebep ve il idare kurulunun keyfi kararı ile veto edildi. Bu kararın isabetsizliği ve parti içinde tevliid ettiği huzursuzluk ve emniyetsizliğin zararını anlatmak maksadıyla gerek genel kurul başkanlığına, gerek parti başkanı Sayın Adnan Menderes'e ayrı yarı yıldırım telgraftı çekerek düzeltilmesini istedim. Benden başka Antakya ilçe idare kurulu da müracaatta bulundu. Fakat bu telgraflara bir cevap dahi alamadım."

Belediye Meclisi denemelerine takaddüm eden günlerde adaylığı kazanmak için il idare kurulu kendine inkiyad etmeyen bir kısım ocak idare kurullarına işten kinci sebepler ileri sürerek el çektirmek suretiyle hak ve adalete aykırı hareketlerde bulundu. Bu haksızlıklara karşı vaki şikayetler de sükutla karşılandı. İl dahilinde bu tüzük dışı hareketler devam ederken 4. Büyük kongrede de genel kurulun bizzat parti tüzüğünü hiçe saydığını hüüzünle müşahede ettim. Kongrede devam eden müzakeratın üzerinde de büyük bir dikkatle durdum, bu müzakerat, parti kararlarında tüzük ve programın değil, idarecilerin şahsi kanaatlerinin esas tutulduğunu meydana çıkarmış oldu. Bu hadiselerden sonra bir tek ümidle bugüne kadar partide kalmaya tahammül ettim. Oda Belediye seçimlerinde partinin takib edeceği hattı hareket idi. Esefle söyleyeyim ki, gerek partinin aday tesbitinde tatbik ettiği usul ve gerek seçim sırasında yapılan muameleler içinde beslediğim küçük ıslahat ümidini de tamamen yok etti. Hele seçim gecesi mahalle aralarında bağımsızlara karşı yaptırılan bir takım çirkin hareketler ve tecavüzlerle sandık başlarında parti müşahidlerinin ve parti erkanı ile parti mensublarının başvurdukları yıldırma usulleri bana dehşet verdi. 1946 seçimlerinde DP'nin maruz kaldığı güçlüklerin ve muamelelerin daha ağırlarının DP idarecileri tarafından vatandaşlara nasıl tatbik edildiğini bir türlü kavrayamadım. Bazı idare amirlerinin ve zabıta memurlarının da seçimi kazandırmak için işe karıştırılmış olmalarına ibretle şahid oldum. Antakya'da tedhişçiler bazı evlere girdiler, sokaklarda müstakil adayların veya taraftarlarının üzerlerindeki müstakil listeleri almak maksadı ile kollarını tutup, hatta koyunlarını aradılar. Bu masum insanlar karakollara döküldü. Bütün bu hadiselerin bana

---

⁶⁴⁴ Cumhuriyet, 19.11.1955

verdiği kanaat şudur ki; artık DP, 10 sene geriye rücu ile aleyhinde senelerce milletçe mücadele edilen sakin bir zihniyet ve usulü ihya ve benimsemiş bulunmaktadır. Yukarıda saydığım ve benzeri hadiseler müvacehesinde partiye intisabımın sebep ve saikinin zail olduğuna ve artık partini de hürriyet ve demokrasi mefhumu ile hiç bir alakası kalmadığına inandığımdan partiden istifa ediyorum."

2. Cumhuriyet Halk Partisi

Metin Toker'e göre, 1955 yazı, CHP'nin itibarının ve ona karşı duyulan ilginin artmaya başladığı yıl olmuştur. O tarihten itibaren ki, bilhassa genç kuşaklar CHP içinde görev almaya başlamışlardır ve orada burada yıllanmış örgüt büyükleri yerlerini yenilere vermek zorunda kalmışlardır. Tabii bu, parti içinde bir «gençler - yaşlılar mücadelesi »nin nedenini oluşturmuştur. CHP'nin kapalı bir parti olması, nöbet değiştirme işini daha da güçleştirmiştir. 1955 yazında Anadolu'nun şurasında burasında genç avukatlar, doktorlar ve diğer mesleklerden aydınlar örgüte egemen olmanın yolunu tutmuşlardır. Gençlerin partisi olma özelliği, CHP için ta 1960'lara kadar devam etmiştir.⁶⁴⁵

CHP'nin değişim potansiyeli ve kadrolarındaki gençleşme konusunda Akbaba dergisinde Yusuf Ziya Ortaç " *Geçen hafta, Ankaranın büyük caddelerinde gençler gördüm: Gözlerimin hiç tanımadığı, iyi yüzlü, ı ışık bakışlı gençler. Yakalarında altı oklu rozetleriyle, dörder, beşer kişilik topluluklar halinde dolaşıyorlardı. Bunlar, CHP Kurultayına gelmiş delegelerdi. Hayır, onların en mühim vasfı, 14 Mayıs zaferinden sonraki muhalifler oluşudur. Demek, üç yıl içinde, yeni bir Halk Partisi nesli yetişmiş, dünün, bütün sevaplarından ve günahlarından uzak bir nesil. Bu, iktidarda olmayan bir parti için ne övünülecek şey "* şeklinde övgüde bulunmuştur.⁶⁴⁶ Ortaç ayrıca İnönü'nün 1953 kurultay konuşmasını da bir muhalefet lideri değil, milletin babası gibi konuştu diyerek övmüştür.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarın şiddetli baskıları sonucunda, durumun daha da kötüye gidebileceği endişesiyle seçimlerden çekilmek zorunda kalmıştır. Seçimler öncesinde propaganda gezilerine dahi müsaade edilmemiş, büyük olaylar çıkmıştır. İnönü gazetelere beyanatta bulunarak, "*CHP seçimlere girme kararını verdiği andan*

⁶⁴⁵ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Dp Yokuş Aşağı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.116

⁶⁴⁶ Akbaba 2 Temmuz 1953, Sayı 68, Cilt 3

itibaren, hal ve şartların değişip daha da ağırlaştığını ve bu ağırlaşmanın muhtelif müşahhas tecrübelerle elle tutulur bir hale geldiğini söylemiş ve bilhassa diğer muhalefet partisi lideri ile yaptığı görüşmeden sonra, seçimlere girilse dahi iktidarın büyük seçimlerden evvel muhalefet partilerini kapatmaya muktedir olduğuna kani bulunduğunu" belirtmiştir. ⁶⁴⁷

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Kasım Gülek, Londra konferansının bitimi sonrası Eylül 1955 başından itibaren 10 Doğu ve Orta Anadolu şehrini kapsayan bir gezi programı hazırlamıştır. Aynı zamanda CHP Genel Merkezi partinin bütün il başkanlarını Ankara'ya çağırmıştır. Genel Merkezde eylül salı günü il başkanlarını iştirak edeceği bir toplantı yapılması, Toplantıda partinin iç işleri ve iç politika ile ilgi meseleler gözden geçirilmesi, ancak toplantının istişari bir hüviyet taşınması öngörülmüştür. Ayrıca konuşmalarının pek çoğunda Halk Partisine ağır bir dille hücum eden Prof. Köprülü'nün, partilerine hakaret ettiğini CHP' liler iddia etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezde partili hukukçulardan müteşekkil bir komisyon kurulması kararı alınmıştır. Komisyon son haftalarda Prof. Fuat Köprülü'nün DP toplantılarında yaptığı konuşmaları inceleyecek ve lüzum görmesi durumunda Fuat Köprülü hakkında dâva açılması düşünülmüştür. ⁶⁴⁸

Cumhuriyet Halk Partisi bu dönem içinde dış politikada önem kazanan Kıbrıs meselesinde yurt dışındaki faaliyetlerde de aktif olarak hükümetin politikasına destek vermişlerdir. Londra'da bulunan Türklerin düzenlediği Kıbrıs mitingi için 3 Eylül'de CHP il başkanı Muhlis Sırmalı bir telgraf çekmiştir. Telgrafta "Kıbrıs Türktür. Tarihî, coğrafi, siyasi haklar ve sebep bu dâvanın esasıdır. Kıbrıs millî dâvasının birinci safındayız. Bütün haklı icraatınızda sizinle beraberiz. 4 Eylül'de yapacağınız mitinge başarılar diler, bu hakkınızın peşinden ayrılmıyacağımızı sevgi ile bildiririz." ⁶⁴⁹ demiştir.

Seçimlerle ilgili hazırlıkların başladığı bu dönemde, iktidarın yargı yoluyla yapmış olduğu baskılar yoğunlaşmıştır. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ile birlikte Erzuruma gitmiş olan CHP Meclisi üyesi gazeteci Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu, bir sene önce Kandıra'da yaptığı siyasi bir konuşmadan dolayı As-

---

⁶⁴⁷ Milliyet, 06.08.1955

⁶⁴⁸ Akşam 1 Eylül 1955

⁶⁴⁹ Akşam 4 Eylül 1955

liye Ceza Mahkemesi tarafından hakkında verilmiş olan 9 günlük hapis cezasının kesinleşmesi sebebiyle, 2 Eylül günü tutuklanarak Sultanahmet Cezaevine koyulmuştur..⁶⁵⁰ CHP Meclis üyesi Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'na, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü geçmiş olsun telgrafı çekmiştir. Telgrafta: "*1954 seçimlerinden dolayı tevkifinizî haber aldım. Çok müteessir oldum. Vatanımızın yüksek bir siyasî rejime erişmesi için sarfettiğiniz gayretlerin takdirkârıyım.*"⁶⁵¹ demiştir.

Bu arada Demokrat Parti yönetiminin muhalefet ve özellikle CHP üzerinde yargıyı kullanarak uyguladığı baskı politikası devam etmiştir. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de seçim propagandalarındaki konuşmaları yüzünden ceza almış ve bir kaç gününü, tutuklu olarak Paşakapısı cezaevinde geçirmiştir, cezaevinde bulunan mahkûmlar, Kasım Gülek'e bir hâtıra olmak üzere, üzerinde altı ok ve «Kasım Gülek'e hediye» kelimeleri yazılı bulunan boncuk işlemeli bîr para cüzdanı hediye etmişlerdir. Ayrıca Gülek'in Tire'de yaptığı bir konuşmasından dolayı hakkında kaza savcılığınca dâva açılmış, ilk duruşması yapılmış ve 1 saat 40 dakika devam ettikten sonra 22 Ekim'e ertelenmiştir. Savcı, iddianamesinde Gülek'in halkı kışkırtıcı şekilde konuştuğunu ve bu yüzden tecziyesi lâzım geldiğini söylemiş, K. Gülek ve avukatları iddiaları reddetmiştir. CHP Genel Sekreteri savunmasında konuşmasının tahrif edildiğini, sözlerinde tahrik bulunmadığını, memlekette cereyan eden hâdiselere istinaden konuştuğunu söylemiştir. Avukatları ise savcılık iddianamesinin esaslı delillere dayanmadığını, tahkikatın tevili lâzım geldiğini ileri sürmüşlerdir. Savcılık Kasım Gülek'in bir seneden beş seneye kadar hapsi ve yüz liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasına çarptırılması hükmünü içeren 401. madde ile cezalandırılmasını istemiştir. Bu arada Nazif Tepedelenlioğlu mahkûmiyet müddeti doldurduğu için tahliye edilecekken, son Karadeniz seyahati sırasında Rize'de yaptığı bir konuşmada hükûmetin mânevi şahsiyetini tahkir ettiği iddiası ile hakkında tevkif müzekkeresi kesilmiş ve 9 gün hapse mahkûm olan Nizameddin Nazif'in tutuklu olarak Rize'ye gönderilmesi talep edilmiştir.⁶⁵²

6 Eylül günü Genel Sekreter Yardımcısı Turgut Göle'nin başkanlığında başlayacak olan CHP İl başkanları toplantısına, partinin yakın gelecekte takip

---

⁶⁵⁰ Akşam 3 Eylül 1955

⁶⁵¹ Akşam 5 Eylül 1955

⁶⁵² Akşam 6 Eylül 1955 ; Akşam 10 Eylül 1955

edeceği politika bakımından büyük önem verilmiştir. Son haftaların olayları hakkında genel merkezden bilgi alacak olan il başkanları, aynı zamanda teşkilâtın görüş ve temennilerini parti idarecilerine bildirmeleri, toplantıda özellikle bazı illerin temsilcilerinin mahalli seçimlere girilmemesi yolunda karar üzerinde duracakları değerlendirilmiştir.⁶⁵³

6-7 Eylül olaylarında da Cumhuriyet Halk Partisi tutarlı ve olgun bir yaklaşım göstermiştir. Hükümet İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetimin 6 ay süre ile devam etmesi için teklif öne sürmüş, meclisin de tatile girmesinde bir değişiklik getirmemiştir. CHP adına konuşan Genel Başkan İnönü gerek maddi, gerek mânevi sahalarda büyük bir felakete uğradığımızı ifade ederek, B. M. Meclisinin hadiselerin seyrini takip edebilmesi ve derhal haber alabilmesi için toplantılarına devam edilmesi gerektiğini söylemiştir. İsmet İnönü esas hakkında verdiği bir takrirden Ankara vilâyetinin karar dışı bırakılmasını istemiştir. Yine Halk Partisinden Nüvit Yetkin örfi İdare kararının bir ay müddetle devamını şart koşan bir takrir sunmuş, fakat DP çoğunluğu tarafından, sıkıyönetimin 6 ay süreyle her üç vilâyette uygulanması kabul olunmuştur.⁶⁵⁴

Ankara, İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetimin 6 ay uzatılması üzerine 7 Ekimde toplanacak CHP Meclisi, partinin takip etmesi gereken hareket tarzı konusunda bir karar almak durumunda kalmıştır. CHP içindeki genel düşünce, bu üç vilâyet dışında faaliyette bulunmakta hiçbir mahzur olmamasına rağmen, sıkıyönetim bitene kadar mümkün olduğu nispette pasif kalmak yolunda olmuştur. CHP merkez idare kurulu üyelerinden biri bu konuda: " *Her ne kadar Örfi idare sadece 3 vilâyette ilân edilmiş ise de memleketin içinde bulunduğu bu nazik vaziyette, siyasî havayı gerginleştirebilecek herşeyden kaçınmak bir vazifedir. Bu itibarla arkadaşlarımızın büyük kısmı memlekette her şey normale dönünceye kadar siyasi faaliyetimize ara vermek kararındadırlar. Merkez idare kurulumuz, Parti Meclisine bu mevzuda bir rapor verecektir.*" demiştir.⁶⁵⁵

CHP her ne kadar sıkıyönetim süresince pasif kalmak yönünde karar alsada dahi yine de Demokrat Parti güdümündeki Sıkıyönetim idaresinin baskılarına maruz

---

⁶⁵³ Akşam 5 Eylül 1955

⁶⁵⁴ Akşam 13 Eylül 1955

⁶⁵⁵ Akşam 15 Eylül 1955

olmaktan kendini kurtaramamıştır. Ulus gazetesi 19 Eylül 1955 tarihli baskısında "Çetin Bir İmtihan" başlığı altında yayınladığı bir makale yüzünden Sıkıyönetim komutanlığı tarafından süresiz olarak kapatılmış, aynı yazıyı yayınlayan Hürriyet ve Tercüman gazeteleri 15 gün süreyle yayın yasağıyla cezalandırılmışlardır. Aynı şekilde Her Gün gazetesi " Amerika'nın Bir Tavsiyesi "başlıklı yazısı yüzünden 15 gün süreyle yayın yasağıyla karşılaşmıştır.⁶⁵⁶

CHP kendisinin katılmadığı Belediye seçimlerinde bağımsız olarak kendi alt kesimlerinin seçimlere katılmasını engellememiş, aksine alttan alttan desteklemiştir. Bazı yerlerde DP Belediye Meclisi adaylarının seçimleri kazanamayışı CHP'liler arasında büyük memnuniyet uyandırdığı gibi, bağımsızlar listesine Diyarbakır şehrinde sokulmuş olan 10 CHP'linin bu liste için avantajlı bir durum yarattıkları söylenmiştir. CHP'lilerden bazılarının bağımsızlar için çalıştıkları seçimin neticesini müteakib açıklanmıştır. Bağımsız azanın seçim kabiliyeti bulunmakla beraber Diyarbakır CHP'si il başkanı Refik Pirinççioğlu da CHP'lilerin bağımsızlar lehinde faaliyet göstermiş olduklarını söylemiştir.⁶⁵⁷

13 Kasımda yapılan belediye seçimlerinden sonra iktidarın baskı girişimleri büsbütün artmıştır. CHP kongreleri basılmış, dağıtılmış ve başta Genel Sekreter Gülek olmak üzere, hemen hemen tüm CHP yöneticileri tutuklanmış, hırpalanmış, sayısız defalar mahkemeye verilmiştir. Hatta Kasım Gülek, Zonguldak emniyet müdürü tarafından ölümlü tehdit edilmiştir. Kapatılan gazetelerin ise haddi hesabı yoktur. Ama, CHP'liler etkin bir muhalefet sürdürmüştür. 1955 yılında il ve ilçe kongreleriyle oluşan genç CHP yönetici kadrosu hızlı bir propagandaya girişmiştir. Ekonomik ve siyasal haklar konusu, mitinglerde sürükli işlenmiş, kimi zaman salon verilmediği için, çadırda yapılan kongrelerde dilsizler bile iktidarı eleştirmişlerdir. Toplantılarda, "CHP'den ayrılanlar baba ocağına" çağrılmış, İnönü mecliste DP iktidarına karşı, o güne kadarki en ağır saldırılarını yöneltmiştir.⁶⁵⁸

3. Köylü Partisi

Köylü Partisi seçimlere katılma kararı almıştır. Ancak partinin teşkilatlanması çok zayıf olduğundan bazı bölgelerde teşkilatın dağılma riski ile karşı karşıya

---

⁶⁵⁶ Akşam 20 Eylül 1955

⁶⁵⁷ Cumhuriyet, 15.11.1955

⁶⁵⁸ Bilâ, a.g.e. s.164

kalmıştır. Bu kapsamda basında yer alan haberlerde " *Biga'da zaten çok cılız bir halde bulunan Biga Köylü Partisi infisah etmiş durumdadır. Seçimlere iştirak kararından sonra partiyi hem maddeten, hem de manen ayakta tutan ve Süreyya Endiğin eski arkadaşlarından bulunan, tüccardan Zühtü Zeren, Ahmet Günister, Tevfik Başarır ve terzi Müçteba Şallı idare heyetinden istifa etmişlerdir.. Geriye kalan İki kişi de aynı yolu takib etmek üzeredir.*" ⁶⁵⁹denmiştir.

Adana'da bir kısım Demokratlarla, Köylü Partisi müşterek liste mi hazırlıyorlar sorusu gündeme taşınmıştır. 5 Kasım'da iki partinin temsilcilerinin Adana'ya aynı zamanda gelecek olmaları, zamanca aynı yerde buluşmaları akla bu soruyu getirmiştir. Gazetenin haberinde " *Belediye Meclisi seçimleri propagandasının hızı, Pazar günü şehrimize gelecek olan DP milletvekilleriyle Köylü Partisi Genel Başkanı Tahsin Demiray ve genel idare kurulu üyesi Dr. Cezmi Türk'ün kampanyaya katılmalarıyla daha da artacaktır. Köylü Partisi bugün açık hava toplantısını da yapmış bulunmaktadır. DP seçim işlerini DP genel idare kurulu adına yetkili olarak şehrimize geleceği bildirilen Ankara mebusu Atıf Benderlioğlu idare edecektir. DP'den bir grupla Köylü Partisinin müşterek bir liste hazırlamakta oldukları yolundaki şaya bugünlerde daha da kuvvetlenmiş bulunmaktadır.*" ⁶⁶⁰denmiştir.

DP Adana'da kendisi için ciddi bir rakip olarak gördüğü Köylü Partisine karşı seçim yarışına girmiştir. Köylü Partisinin dördüncü açık hava toplantısından sonra DP'de bir açık hava toplantısını yapmıştır. ⁶⁶¹

13 Kasım 1955 Pazar günü yapılmış olan Belediye seçimlerine İstanbul'un 9 ilçesinde iştirak etmiş olan TKP seçim günü tesbit etmiş olduğu yolsuz muameleleri 7 madde halinde bildirmiş ve seçim kanununun sarih hükümlerini ihlal eden bu hareketler dolayısıyla, İstanbul Belediye seçimlerinin iptali için 14 Kasım günü İl Seçim kuruluna başvurmuştur. ⁶⁶² Köylü Partisinin itirazı reddedilmiştir.

Eskişehir'de yapılan Belediye seçimlerine Köylü Partisi İl İdare Kurulu itiraz etmiştir. 7 maddelik bir itiraz dilekçesiyle İl Seçim Kuruluna aynı gün akşam geç

⁶⁵⁹ Akşam 6 Eylül 1955 é Biga Köylü Partisi Çöktü"

⁶⁶⁰ Cumhuriyet, 5.11.1955

⁶⁶¹ Cumhuriyet, 8.11.1955

⁶⁶² Cumhuriyet, 15.11.1955

vakit müracaat eden Köylü Partisi, seçmenlerin bilhassa köylerde hürriyetlerinden mahrum bırakıldığını ve vatandaşların Köylü Partisine rey vermemeleri için tazyik olduğunu iddia etmiştir.⁶⁶³

4. Cumhuriyetçi Millet Partisi

Metin Toker Yerel Seçimler döneminde CMP ile CHP arasında iki muhalefet partisinin DP'nin muhtemel yıldırımlarına ortak göğüs germe yönünde işbirliği içinde çalışmaya başladıklarını söylemiştir.⁶⁶⁴ CMP iktidarın, CHP'yi haklamayı göze alırsa bir süre kendisine ilişmeyeceğini ve göstermelik bir muhalefet olarak DP'nin onu koruyacağını bilmiştir. Fakat CHP gibi bir siyasi örgütü alteden bir iktidarın karşısında CMP nin şansı olmayacak, sıra arkadan CMP'ye gelecektir ve tek parti devrine DP idaresinde dönüş hukuken bile gerçekleştirilmiş olacaktır. Ahmet Tahtakılıç, İsmet İnönü ile görüşmesinde DP'den bahsederek : "*Yenmek için ayırmak lazımdır. Tek lokma, iki lokmadan daha rahat çiğnenir. Bir rakibin hesabı görülünce ötekine dönmek, ikisine birden hücumdan akıllı iştir. Aldanmıyoruz ve mücadeleye hazırız. Muhalefet partileri beraberce teminatlı bir demokrasi için çalışmalıdırlar. Ortada henüz iktisadî, sosyal prensip ayrılıkları yoktur. Bunlara sıra gelmiş değildir. Biz, demokrasinin en ilkel şartlarını koparmak için mücadele ediyoruz. Birlik, kuvvet olacaktır.*" demiştir. Gerçekten de ziyarette muhalefetin bir bütün olarak davranması ve CHP ile CMP arasında koordinasyon kurulması konusunda âdeta anlaşmaya varılmıştır. Bir başka anlaşma ise hücumların bizzat Menderes'in şahsına yöneltilmesidir. Zira Menderes kendi şahsi diktatörlüğünün hazırlıklarına başlamıştır.

Toker'e göre bu hücumların DP'ye değil de, onun genel başkanına yöneltilmesinin başka bir faydası daha olacağı hesaplanmıştır. İspatçılar henüz DP'nin içindedirler ve Menderes'e karşı bir anlayışın temsilcileri olarak çalışmaktadırlar. İktidar nasıl muhalefeti bölüp yenmek istiyorsa, İsmet Paşa ile Tahtakılıç, bu yöntemi DP üzerinde denemenin faydalarından söz etmişlerdir. CHP kongresindeki tenkitler Başbakan Adnan Menderes' in şahsında hükümet ve DP'ye yönelmiştir. Aynı şey CMP il kongresi ve mitinginde de olmuştur. Taktik iyi

---

⁶⁶³ Cumhuriyet 19.11.1955

⁶⁶⁴ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP Yokuş Aşağı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991,s.118

kullanılmış ve başkentten uzaklarda bile iki muhalif parti aynı havayı çalabilmışlardır.

Yerel seçimlere katılmama eğilimi de aslında bu tarz bir düşüncenin ürünü olmuştur. Adnan Menderes DP içinde süratle itibar kaybetmektedir ve zayıflamaktadır. Kendisine, kuvvet şurubu yerine geçecek bir zafer lazımdır. İsmet Paşa, yerel seçimleri, hele artık resmi hal almış olan metodlar da kullanılırsa DP'nin kazanacağını bilmektedir. Bu galibiyet Menderes'in yayma ok sağlayacak, onun partisi içindeki egemenliğini biraz daha arttıracaktır. Muhalefet kendisine bu fırsatı vermemek için yapılacak olan şey olarak, yerel seçimleri boykot etmek ve Menderes'i sandık başında tek başına bırakmayı tercih etmiştir. Ancak bu davranışın, iki parti ortak davranırlarsa bir anlamı olacaktır. Nitekim öyle davranılmıştır.. Yazın ortasında, o tarihte CMP' nin genel başkanlığına seçilmiş olan Osman Bölükbaşı İsmet Paşayla görüşerek, yerel seçimlere girilmemesine Taşlık'ta karar verilmiş, ondan sonra liderler bu kararı kendi partisine götürerek, oradan o yolda bir bildiri çıkarttırmışlardır.

İnönü CMP'ni ziyaretine karşılık vermiş, partiyi ziyaret etmiştir. Tahtakılıç ile o sıralarda yayımlanmış bulunan Parti Meclisi bildirisi üzerinde konuşmuşlardır. CMP Genel Başkanı bildiriye yumuşak bile bulmuştur. Fakat yerel seçimlere girilmemesi yolunun, ima tarzında da olsa, bir defa açılmış bulunması Tahtakılıç'ı memnun etmiştir. Nitekim bu iadeyi ziyaretten birkaç gün sonra, haziranın sonunda, CMP'nin Kırşehir'de tertiplemediği bir açık hava mitinginde olaylar çıkınca CMP'lilerşiddete karşı bir arada durmanın yararlarını daha iyi anlamışlardır.⁶⁶⁵

CMP pazartesi günü şehrin pazarı olduğunu düşünerek Kırşehir'de miting tertiplemişti. O seneler, alanlarda kalabalık toplamak demokratik savaşın büyük marifeti olduğundan siyasi partiler, mitingleri için pazar günlerini seçerler, köyden şehre gelenler bu suretle eğlenceli saatler yaşarlardı. CMP'liler miting yeri olarak şehrin ortasındaki bir alan üzerinde durmuşlardır. Fakat miting günü yeni ilçe olan Kırşehir'in kaymakamı CMP' lilere bu alanı vermeyeceğini bildirmiş. Bir akşam önce bir lokantada olay olmuştur. CMP ileri gelenleri lokantada otururlarken on, on beş kişilik bir grup bunların aleyhinde, "*Ne diye geldiniz? Daha ne istiyorsunuz? İşte*

---

⁶⁶⁵ A.g.e.,s.119

sizin yüzünüzden ilçe olduk. Bize çektirdikleriniz yetmedi mi? Gidin buradan" diye bağırıp çağırılmışlar, üzerlerine şişe ve bardak atmışlardır. Kaymakam bu tepkinin devam edebileceğini söyleyerek ve olay çıkmasını önlemek için CMP'ye şehir içinde miting yaptırılmayacağını bildirmiştir. Aslında lokantadaki olay doğrudur. Sonradan anlatılan, bir tertip de değildi. Tertipten daha ileri bir şey olarak Baskı karşısında milletin yılmaya başladığının kanıtı olmuştur. Onun için muhalefetin, halk tabakalarının maneviyatını ayakta tutması ciddi bir görev haline gelmiştir.⁶⁶⁶ Seçimler boyunca bu taktik işe yaramıştır.

Cumhuriyetçi Millet Partisi de 1955 yerel seçimleri için Kıbrıs meselesi yüzünden ara verilmiş olan muhalefet partileri propaganda faaliyetine 15 Eylül'den itibaren yeniden başlamak için harekete geçmiştir. Osman Bölükbaşı ve Ahmet Tahtakılıç yeniden yurt gezilerine çıkma kararı almışlardır. CMP lideri Osman Bölükbaşı 15 Eylül'de başlamak ve 15'er günlük üç safhada 30 kadar vilâyeti ziyaret etmek üzere bir program tesbit etmiştir. Osman Bölükbaşı 15–30 Eylül tarihleri arasında Elâzığ, Malatya, Urfa, Diyarbakır, Bingöl, Mardin, Siirt, Muş, Gaziantep, Hatay, Adana ve İçel vilâyetlerini, 1–15 Ekim arasında ise Kastamonu, Sinop, Zonguldak, Samsun, Amasya, Çorum, Tokat illerini ziyaret etmeyi planlamıştır. Ahmet Tahtakılıç da ayrı gezi programı hazırlamıştır.⁶⁶⁷

Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Kurulu 9 Eylül'de Konya'da toplanması ve ve son haftaların İç ve dış siyaset hâdiselerini gözden geçirilmesi planlanmıştır. Parti Genel Başkanı ve üyeleri bu toplantıyı mütaakip gruplar halinde seyahate çıkacaklardır. Genel Başkan Osman Bölükbaşı, Eylül ortalarında güney vilâyetlerindeki seyahati kapsamında, bu gezinin hazırlıkları ile meşgul olmak üzere 6 Eylül'de bu bölgenin il başkanlarının Maraş'ta toplanmaları istenmiştir.⁶⁶⁸

Londra Kıbrıs Türktür Cemiyetinin 4 Eylül'de Londrada düzenlemiş olduğu miting münasebetiyle CMP Genel Sekreteri Abdurrahman Boyacıgiller, parti adına Cemiyete şu telgrafi çekmiştir: "*Kıbrıs Türktür fikri bütün milletin hissiyatının ifadesidir. Dost ve müttefik İngiltere'de yapacağınız mitingin hedef tuttuğu haklı*

---

⁶⁶⁶ Aynı yer.

⁶⁶⁷ Akşam 1 Eylül 1955 "Muhalefet Partileri yeni bir kampanyaya hazırlanıyorlar"

⁶⁶⁸ Akşam 3 Eylül 1955

dâva muhakkak muvaffak olacaktır. Tebriklerimizi ve en iyi temennilerimizi sunarız." şeklinde milli davaya desteklerini belirtmiştir.⁶⁶⁹

6-7 Eylül olayları CMP'nin de seçimlerle ilgili faaliyetlerinin bir süre için ikinci plana alınmasına neden olmuştur. CMP idare kurulunun Konya İl merkezinde yapacağı toplantının, İstanbul, İzmir ve Ankara'da cereyan eden son olaylar dolayısıyla şimdilik geri bırakıldığına dair CMP 10 Eylül'de bir tebliğ neşretmiş, tebliğde toplantı" gününün ayrıca bildirileceği kaydedilmiştir.⁶⁷⁰

12 Eylül'de 6-7 Eylül olayları ile ilgili yapacağı toplantı için Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis grubu 10 Eylül günü Parti başkanı Osman Bölükbaşı'nın riya-setinde grup toplantısı yapmış ve olaylar hakkındaki Parti görüşünü tesbit etmiştir. Meclisteki toplantıda CMP adına Kırşehir mebusu Ahmet Bilgin konuşmuş, Hükümetin bu hadiseden vukuundan evvel nasıl haberdar olmadığına bir türlü akıl erdiremediğini söylemiştir. Hâdise hakkında Meclis tahkikatı açılması lüzumu üzerinde durarak toplantılara devam edilmesi lazım geldiğini ileri sürmüştür. Daha sonra söz alan Ali Fuat Cebesoy sıkıyönetimin yalnız iki ay devamını istemiştir. Dr. Zahar azınlıkların memlekete yaptıkları hizmetleri belirtmiş, Osman Alişiroğlu hâdisenin mesulleri üzerinde durmuştur. Aleksandros Hacipulos mesullerin cezalandırılmasını istemiştir. İhsan Hamit Tigrel, Meclisin devamlı olarak toplantı halinde bulunmasını öne sürmüştür. Hamdullah Suphi son hâdiselerin varlık vergisinden daha vahim olduğunu belirtmiştir. CMP sıkıyönetim teklifinin tamamen reddini hedef tutan bir takrir vermiştir.⁶⁷¹

Demokrat Parti çoğunluğuna dayanan hükümetin teklifinin meclisten geçmesi üzerine CMP siyasi propaganda faaliyetini geçici bir süre ertelemeye karar vermiştir. Genel Başkan Osman Bölükbaşı 14 Eylül günü gazetecilere " *üç vilâyet dışında hiçbir hukuki engel mevcut olmadığı halde, gördüğümüz, lüzum üzerine şimdilik programımızın tatbikini gayrimuayyen bir zamana tehir ettik.*" demiştir. CMP ileride oluşacak şartlara göre, faaliyete başlayacağı zamanı tesbit etmeyi uygun bulmuştur.⁶⁷²

---

⁶⁶⁹ Akşam 4 Eylül 1955

⁶⁷⁰ Akşam 10 Eylül 1955 " CMP toplantıları geri bırakıldı."

⁶⁷¹ Akşam 11 Eylül 1955; Akşam 13 Eylül 1955

⁶⁷² Akşam 15 Eylül 1955

İktidarın muhalefet üzerinde yargı üzerinden kurduğu baskıdan CMP'de etkilenmiştir. Kısa bir zaman öncesinde yayına ara veren Millet gazetesinde yazdığı "Medeni Haklarımızı Bilelim" başlıklı yazıdan dolayı Adliyenin mânevi şahsiyetini tahkir iddiasıyla hakkında dâva açılan Sadık Aldogan ve gazetenin yazı işleri müdürü Hüsnü Zeki Söylemezoğlu birer sene hapse ve 4 er ay müddetle sürgün cezasına mahkûm edilmişler, fakat bu karar temyiz tarafından esastan bozulmuştur. 24 Eylülde İkinci Ağır ceza mahkemesinde dâvaya yeniden bakılmış ve mahkeme heyeti temyiz bozma kararına uyarak her ikisinin de beraetine karar vermiştir.⁶⁷³

B. 1955 Belediye ve İl Genel Meclisi Seçimleri ve Yansımaları

28. V. 1954 günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Ankara Mebusu Atıf Benderlioğlu ve İzmir milletvekilleri Rauf Onursal ve Pertev Arat ve Balıkesir Milletvekili Esat Budaklıoğlu tarafından İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununun bâzı maddelerinin değiştirilmesi ile, Belediye Kanununa bâzı maddeler eklenmesine ve bu kanunun bâzı maddelerinin kaldırılmasına dair olan 5669 sayılı Kanunun ek dördüncü maddesinin değiştirilmesi kanun teklifi mecliste görüşülmüştür.⁶⁷⁴

Kanun teklifine gerekçe olarak esbabı mucibe lahiyasındaki hususlar arzedilmiştir.:

"İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununun 138 nci maddesine göre vilâyet daimî encümenlerinin ayrı kazalar, ahalisinden olması şart bulunduğu cihetle âzası bulunduğu kaza halkından olmıyanların daimî encümençe seçilmemesi durumu tatbikatta müşahede olunmuştur. Halbuki, genel meclis üyelerinin o vilâyet halkından olması kanunen kâfi bulunmasına binaen daimî encümen âzalığine seçilebilmek için üyesi bulunduğu kaza halkından olması şartı mahzur tevlidetmektedir. Bu sebeple daimî encümen âza olabilmek için üyesi bulunduğu kaza halkından olması şartının kaldırılması; zaruri bulunmuş ve madde bu esasa göre tadil olunmuştur.

Memleketin zirai, iktisadi ve coğrafi şartları dolayısıyla Ağustos ayında seçim yapılması müşkül görüldüğünden il genel meclisi seçimlerinin Ekim ayının ilk Pazar günü yapılmasını temin için 5670 sayılı Kanunun ek 1 nci maddesi değiştirilmiştir.

⁶⁷³ Akşam 25 Eylül 1955

⁶⁷⁴ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ DEVRE:X CİLT:1 İÇTİMA: 4 Beşinci İnikat 28. V. 1954 Cuma

İl genel meclis seçimlerinde siyasi partiler tarafından asıl üye olması lüzumlu görülenlerin bugünkü sistem dolayısıyla çok defa asıl üyeliğe seçilemedikleri geçen seçimlerde görüldüğünden asıl ve yedek üyelerin ayrı ayrı seçilmeleri için ek 3 üncü madde tadil olunmuştur.

İl genel meclisi seçimlerinin Ekim ayı başına alınmış olması dolayısıyla mevcut meclislerin sürelerinin 1954 Ekim ayına kadar devamı maksadıyla geçici madde değiştirilmiştir.

Genel meclislerin infisahı veya seçim döneminin sona ermesi halinde daimî encümene vazifelerinin iftasına imkân vermek maksadıyla 19 Haziran 1335 tarihli kararnamenin 1 nci maddesinin tadili zaruri görülmüştür." denmiştir.

İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanunun 1 nci maddesi, İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununun 138 nci maddesini "Vilâyet daimî encümeninin ayrı kazalar azasından terekkübetmesi şarttır. Belediye meclisi âzası istifa etmedikçe vilâyet daimî encümenine âza olamaz." şeklinde, 2 nci maddesi ise İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanununa 5670 sayılı Kanunun 1 nci maddesiyle eklenen iki ek maddenin birincisinin;

" İl genel meclisleri seçimi her dört senede bir Ekim ayının ilk Pazarına rastlıyan günde yapılır"

"5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununa göre kurulacak olan ilçe seçim kurulları İl genel meclisi seçimini yaptırmak ve seçim işlerini tanzim ve idare etmekle görevlidirler"

" İl genel meclisinin dönem sonundan önce her hangi bir sebeple inhilâli veyahut meclis üye sayısının, yedeklerin de getirilmesinden sonra mürettep üye adedinin yarısından aşağı düşmesi hallerinde il genel meclisi başkanının haber vermesi üzerine ilgili ilçe seçim kurulu oy verme gününü en az bir ay evvelinden belirtir ve ilân eder." Şeklinde;

ek madde 3'ün;

" Siyasi partiler tarafından Genel Meclise seçilecek üye sayısı miktarınca asıl ve bir misli yedek aday ayrı ayrı gösterilir. Bağımsız adaylar da asıl veya yedek üyelikten hangisi için adaylıklarını bildirmeye mecburdurlar. Asıl veya

yedek adaylar aynı oy pusulasına ayrı ayrı yazılır. Asıl adaylardan en çok oy kazananlardan ilçenin çıkaracağı üye sayısı kararı asıl üyeliğe ve yedek adaylardan en çok oy alanlardan da ilçenin çıkaracağı üye sayısı kadarı da yedek üyeliğe seçilmiş sayılırlar. Şu kadar ki yedek üyelikler için aday gösterilmiş bulunanların aldıkları oy miktarı ne olursa olsun yedek üyeliğe seçilmiş olurlar. Asıl veya yedek üyelere kendi aralarında eşit oy kazananlar bulunursa kur'a çekilerek adı önce çıkan sırada öne alınır." Şeklinde,

Îdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanununa müzeyyel 19 Haziran 1335 tarihli Kararnamenin 1 nci maddesi , "Îl Genel Meclisinin feshi veya seçim döneminin sona ermesi halinde Vilâyet Daimi Encümenine ait vazifeler yeni encümenin seçimine kadar geçici encümen tarafından ifa edilir. Geçici Encümen Valinin daveti üzerine toplanacak vilâyet merkezi belediye meclisince genel meclis üyeliği vasıflarını haiz olanlar arasından kanuni sayıda seçilecek kimselerden teşekkül eder. Bu encümen üyelerine Daimî Encümen üyelerine verilen miktar üzerinden tahsisat verilir."

Îdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanununa 5670 sayılı Kanunla eklenen geçici madde ise,"Mevcut îl Genel meclislerinin kanuni süresi 1954 yılının Ekim ayının ilk Pazar gününe kadar devam eder." şeklinde düzenlenmiştir.⁶⁷⁵

Ankara Mebusu Atıf Benderlioğlu ve üç arkadaşının 1580 sayılı Belediye Kanununa bâzı maddeler eklenmesine ve bu kanunun bâzı maddelerinin kaldırılmasına dair 5569 sayılı Kanunun ek 4 ncü maddesinin değiştirilmesi hakkında hazırladığımız kanun teklifiyle esbabı mucibe lâyihası ise ;

"1930 yılından, beri tatbik edilmekte olan 1580 sayılı Belediye Kanunu belediye meclisi üyeliklerini asıl ve yedek olarak ikiye ayırmış ve seçimlerde o belde için seçilecek üye adedinin bir misli yedek üye seçilmesi esasını da kabul etmiştir. Ancak; bu sistemde bilhassa siyasi partiler tarafından gösterilen adayların asıl ve yedek olarak tefrik edilememesi dolayısıyla partilerce asıl üyeliğe seçilmeleri matlûp olanların çok defa yedek üyelikte kaldıkları ve bu yüzden matlup neticenin istihsal edilemediği, müşahede olunmuştur. Bu mahzuru bertaraf etmek için belediye meclisi seçimlerinde siyasi partiler tarafından asıl ve yedek adayların ayrı ayrı

⁶⁷⁵ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ DEVRE:X CİLT:1 İÇTİMA: F Beşinci İnikat 28. V. 1954 Cuma

gösterilmeleri ve oy pusulaları da buna göre tanzim edilerek asıl ve yedeklerin ayrı ayrı seçilmelerini ve bağımsız olarak adaylıklarını koyanların da asıl veya yedek üyeliklerden dilediklerine seçilmelerini temin için işbu kanun teklifi hazırlanmıştır." şeklinde meclise sunulmuştur. Meclis Dahiliye encümenince kanun teklifine eklemeler yapılmış;

1580 sayılı Belediye Kanununa, 5669 sayılı Kanunun 1 nci maddesiyle eklenmiş olan ek 1 nci madde " *Belediye Meclisleri Seçimi her dört senede bir yapılır. Seçimin yapılacağı gün icra Vekilleri Heyetince tesbit ve ilân olunur. 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununa göre kurulacak olan ilçe Seçim Kurulları Belediye Meclisleri seçimini yaptırmak ve seçim işlerini tanzim ve idare etmekle görevlidirler. Belediye Meclisinin dönem sonundan önce her hangi bir sebeple inhilâli veya Belediye Meclisi üye sayısının, yedeklerin de getirilmesinden sonra mürettep üye adedinin yarısından aşağı düşmesi hallerinde belediye başkanlığına haber vermeye mecburdur. Bu haber üzerine ilgili ilçe seçim kurulu oy verme gününü en az bir ay evvelinden belirtir ve ilân eder.*" şeklinde düzenlenmiş,

Geçici Madde ise " *Mevcut Belediye Meclislerinin kanuni süresi 1954 yılının Kasım ayı sonuna kadar devam eder.*" şeklinde düzenlenmiş ve meclise sunulmuştur.

1580 sayılı Belediye Kanununa bazı maddeler eklenmesine ve bu kânunun bâzı maddelerinin kaldırılmasına dair bulunan 5669 sayılı Kanunun ek 4 ncü maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun değişikliği ile ise; 5669 sayılı Kanunun ek 4 ncü maddesi " *Siyasi partiler tarafından; belediye meclisine seçilecek üye sayısı miktarınca asıl ve bir misli yedek aday ayrı ayrı gösterilir. Bağımsız adaylar da, asıl veya yedek üyelikten hangisi, için adaylıklarını koyduklarını bildirmeye mecburdurlar.*"

"Asıl ve yedek adaylar aynı oy pusulasına ayrı ayrı yazılır."

"Asıl adaylardan en çok oy kazananlardan beldenin çıkaracağı üye sayısı kadarı asıl üyeliğe ve yedek adaylardan en çok oy alanlar beldenin çıkaracağı üye sayısı kadarı da yedek üyeliğe seçilmiş sayılırlar. Şu kadar ki yedek üyelikler için aday gösterilmiş bulunanların aldıkları oy miktarı ne olursa olsun yedek üyeliğe seçilmiş olurlar. Asıl ve yedek üyelere kendi aralarında eşit oy kazananlar

bulunursa kur'a çekilerek adı önce çıkan sırada öne alınır."⁶⁷⁶ Şeklinde yaklaşan yerel seçimlerle ilgili gerekli görülen yasal düzenlemeler yapılmış, seçimlerde herhangi bir aksaklık çıkmaması hedeflenmiştir.

15 Kasım 1954 günü Meclis Dahiliye encümeni İl Genel Meclisi seçimlerinin bir sene müddetle tehir edilmesi ve gelecek kasım ayında yapılmasını düzenleyen kanun tasarısını kabul etmiştir. Belediye seçimleri ise 27 Haziran sabahı yapılacağı düzenlenmiştir.⁶⁷⁷

1. İl Genel Meclisi Seçimleri

İl Genel Meclisi seçimleri ile ilgili ilk duyurular 10 Eylül'den itibaren basında yer almaya başlamıştır. Seçime iştirak eden partilerin adayları ilçe seçim kurullarınca ilân edilmiş, İl Genel Meclis Seçimleri 25 Eylül pazar günü yapılacağı ilan edilmiştir. Seçimle ilgili diğer hazırlıklarda tamamlanmaya başlanmıştır.⁶⁷⁸

Sıkıyönetim kararının 6 ay süre ile uzatılması karşısında halk arasında seçimlerin ertelenebileceğine dair fikirler dolaşmaya başlamıştır. Demokrat Parti yayınladığı bir tebliğde seçimin geri bırakılacağı yolundaki söylentileri yalanlamıştır. DP basın bürosunun yayınladığı bir tebliğe göre: "*25 Eylül pazar günü yapılacak il genel meclis seçim için hazırlıklar devam etmektedir. Son hâdiseler dolayısıyla Örfi idare ilân edilen üç vilâyette seçimin tehir edileceğine dair çıkarılan söylentiler tamamen asılsızdır. Çünkü seçimlerin geri bırakılması bir kanun mevzuudur. Pazartesi günü fevkalâde İçtima yapan mecliste bu hususta ait karar alınmadığına göre, seçimin geri bırakılması bahis mevzuu değildir. Nitekim 1946 senesinde de Örfî İdareye rağmen seçimler geri bırakılmamıştır.*" denmiş, bu bakımdan İstanbul'da, Ankara'da ve İzmir'de seçimlerin geri bırakılması için bir sebep almadığı bildirilmiştir. İl genel meclis seçimlerine iştirak edecek DP İstanbul'da bütün hazırlıklarını tamamlamış olduğu bildirilmiştir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁶ T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ DEVRE:X CİLT:1 İÇTÎMA: F Beşinci İnikat 28. V. 1954 Cuma

⁶⁷⁷ Akşam 16 Kasım 1954 "İl Genel Meclisleri "

⁶⁷⁸ Akşam 11 Eylül 1955 "Vilayet Umumi meclis seçimi"

⁶⁷⁹ Akşam 15 Eylül 1955

Seçime, Demokrat Parti ile Köylü Partisi ve müstakil olarak adaylıklarını koyan bağımsız vatandaşlar katılmışlardır. Bu adayların isimleri sandık başlarındaki levhalarda yazılı bulunacaktır.

24 ve 25 Eylül günleri İl Genel Meclisi seçimlerinin uygulanışı ve uyulması gereken kurallarla ilgili haberler basında yer almaya başlamıştır.⁶⁸⁰ Buna göre:

Seçim günü, Seçim kanununun 93 üncü maddesi gereğince konulan yasaklar şunlardır: Oy verme müddetince eğlence yerlerinde umumi mahallerde her türlü İspirtolu içki İçilmesi ve satışı yasaktır. Eğlence yeri vasfını haiz lokantalarda sadece yemek verilebilir. Seçim günü oy verme müddetince ordu ve zabıta mensuplarından başka hiç kimse silâh taşıyamaz ve eğlence yerleri açılmaz.

Seçimlere saat 8'de başlanacak ve 17'de son verilerek; tasnif 24'te bitirilecektir. Seçim günü, seçim sandıkları başında bulunacak heyetlerle parti müşahidleri oy atma işine nezaret edeceklerdir. Oylar, Millet Meclisi seçimlerinde olduğu gibi kapalı yerlerde yazılıp sandık heyetleri önünde atılacak ve saat 17'de oy atmaya son verilerek açık tasnife başlanacaktır.

Seçimin emniyet içinde cereyanı için her türlü tedbir alınmıştır. Seçim gününe mahsus yasaklar hakkındaki kanun hükümlerine göre, oy verme müddetince umumi içkili yerlerde, umumi mahallerde her türlü ispirotolu içkilerin verilmesi, satılması veya içilmesi yasaktır. Gene oy verme müddetince bütün eğlence yerleri kapalıdır. Sadece içkisiz lokantalar açıktır. Seçim devam ettiği müddetçe ordu ve zabıta mensuplarından başka hiç kimse silah taşıyamayacaktır. Gene bu yasaklar cümlesinden olarak seçimler devamınca, neşren, toplu veya münferit seçim propagandası yapmak yasaktır.

Sıkıyönetim Komutanlığı da bir duyuru yayınlayarak İl Genel Meclisi Seçimi ile ilgili görevlilerin uyması gereken düzenlemeleri bildirmiştir.⁶⁸¹ Duyuruda:

"1 — İl Genel Meclisi seçimleri münasebetiyle 24. 25 ve 26 Eylül 1955 günleri içinde seçimlerle vazifeli ve ilgili şahıslara İl ve İlçe seçim kurulları başkanlıklarınca verilecek yeşil renkte 8x10 sm. ebadında, üzerinde her harfi bir santim büyüklüğünde SEÇİM yazılı ve il ve İlçe seçim kurulları başkanlıklarınca

⁶⁸⁰ Akşam 24 Eylül 1955; Cumhuriyet 25 Eylül 1955

⁶⁸¹ Cumhuriyet, 25 Eylül1955; Akşam 25 Eylül 1955

mühürlü ve imzalı) vesikalar üç güne münhasır olmak üzere Örfî idare Kumandanlıklarınca yasak saatler içinde muteber sayılacaktır.

Seçim maksadıyla kullanılacak araçlarda ise 25x30 ebadında ve üzerinde büyük harflerle SEÇİM yazılı, mühürlü ve imzalı levhalar yapıştırılacaktır.

2 — Her hangi bir yanlışlığa meydan verilmemek için Örfî İdare Kumandanlıklarınca vazifelilere bu husus önemle tebliğ edilecektir.

3 — Tasnifin, mümkün olduğu kadar, saat 24 ten evvel bitirilmesine gayret edilecektir.

4 — Gerek oy verme, gerekse oyların tasnifinde, tasnifi takib ve kontrol etmek maksadıyla zarurî olarak husule gelecek halk topluluklarına Örfî idarenin yasak ettiği nümayiş ve emsali hâdiseler çıkmadıkça müdahale edilmeyecektir." denmiştir.

İstanbul için yeni kanunla 1955 yılından itibaren İl Meclisi ile Belediye Meclisi ayrılacaktır.⁶⁸²İstanbul'da 17 kazada cereyan edecek seçimlerde rey kullanacak seçmen adedi 734.648'dir. Seçimlerde Adalarda 1, Bakırköyde 4, Beşiktaşta 4, Beyoğlunda 11, Beykozda 3, Eminönünde 7, Eyüp'te 3, Fatihte 11, Kadıköyde 4, Sarıyerde 3, Üsküdar'da 4, Şişlide 5, Çatalcada 4, Silivride 2, Kartalda 3, Yalovada 2, Şilede de 1 olmak üzere toplam 72 İl Genel Meclis Uyesi seçilecektir.⁶⁸³

Demokrat Parti basın bürosundan bildirildiğine göre seçimi D. P. adayları kazanmışlardır. Fakat İstanbul'daki iştirak nisbetinin düşük olduğu görülmüştür.⁶⁸⁴

İstanbul'da seçimlere iştirak nisbeti yüzde 21.88 olmuştur. Bu nisbet Kadıköy'de % 4,4, Sarıyer'de % 24, Çatalca'da % 32, Bakırköy'de % 13.8, Şile'de % 56, Şişli'de % 9.2, Kartal'da % 7, Silivri'de % 30, Yalova'da % 42, Beykoz'da % 22 Eyüp'te yüzde 19.9, Üsküdar'da yüzde 11.5, Eminönü'nde yüzde 18.6, Beşiktaşta yüzde 12.8, ve Beyoğlu'nda % 13 olmuştur.

İl Genel Meclisi seçimleri ve İstanbul ilinin bu seçimlerdeki durumu ile ilgili DP İstanbul İl Başkanı Dr. Orhan Köprülü basın mensuplarına: "*İdarî hayat bakımından bugün İstanbul için mühim bir gündür. D P iktidarının efkârı*

⁶⁸² Cumhuriyet, 5.9.1955

⁶⁸³ Akşam 25 Eylül 1955;

⁶⁸⁴ Akşam 26 Eylül 1955

umumiyenin hissiyatına tercüman olarak Vilâyet ve Belediyeyi yekdiğerinden ayıran kanunu çıkarmadan sonra İstanbul'un tarihinde ilk defa olarak Vilâyet Umumî Meclisi azaları seçimi yapılmıştır. Seçimlerin cereyan sırasında tezahür eden olgunluk ve anlayış demokrasi hayatımız bakımından ciddi calibi memnuniyettir. Mevcut şartlar dolayısıyla DP olarak hiçbir propaganda vasıtasına başvurmadiğimiz halde muhterem halkımızın gösterdiği itimadı büyük bir şükranla karşılıyoruz." şeklinde açıklamada bulunmuştur.

26 Eylül'de İl Genel Meclisi Seçimi sonuçları basında yer almıştır. Şehirlere nazaran köylerde seçimler daha geniş ilgi toplamıştır. Alınan neticelerde seçimlere iştirak nispetinin düşük olduğu görülmüştür. CHP ve CMP'nin seçimlere katılmaması nispetin düşük olmasına sebebiyet vermiştir. Yurdun muhtelif bölgelerinden gelen haberlerden, umumiyetle şehirde seçimlerin ilgisiz geçtiği, buna mukabil köylerde iştirak nispetinin yüksek olduğu anlaşılmıştır. Akşam gazetesinin 26 Eylül'deki haberine göre:⁶⁸⁵

Seçimleri her yerde DP adayları kazanmıştır. Köylü Partisi adaylarının her yerde mağlûbiyete uğradıkları görülmüştür. Seçimler esnasında zabitanın müdahalesine meydan verecek herhangi bir hâdise kaydedilmemiş, sadece 2 deli ile 1 şoför ve 6 çingene seçim kanununa aykırı hareket ettiklerinden yakalanmışlardır. Yaşar Özlekçiçeği isminde bir deli, kolunda CHP yazılı bir band olduğu halde Kasımpaşada dolaşırken yakalanmış ve Bakırköy Akıl hastanesine sevk edilmiştir. Başka bir deli de Beyazıt meydanında nutuk verip namaz kılarken görülmüş aynı şekilde hastaneye gönderilmiştir.

Ankara'da İl Genel Meclisi Seçimleri tahminlerin üstünde alâkasız geçmiştir. Şehrin bütün semtlerinde iştirak nisbeti çok düşük olmuş, bu arada Yenışehir ve Bahçelievler gibi semtlerdeki birçok sandıklarda yüzde 1'in altına dahi düşmüştür.

İzmir'de seçimler sakin geçmiştir. İzmir merkezinde 12542 kişi reylerini kullanmıştır. İştirak nisbeti yüzde 12,3 tür. Kazalarda ise iştirak nisbeti biraz daha yükselerek yüzde 30' a yaklaşmıştır.

Antalya'da Demokrat Parti ve müstakil namzetlerin katıldığı vilâyet umumi meclisi seçimlerini Demokrat Parti adayları kazanmışlardır. Şehirde iştirak nisbeti

---

⁶⁸⁵ Akşam 26 Eylül 1955

yüzde 7 olmasına rağmen Turguteli'nin Kızılcadağ nahiyesine bağlı 21 köyde İştirak isbetinin yüzde 38 i bulduğu ve hattâ bazı köylerde bu miktarın yüzde yüze çıktığı tesbit edilmiştir.

Manisa'da İl Genel Meclisi seçimleri sönük geçmiştir. İştirak nisbeti yüzde 41 dir. Küçük köylerde bu nisbet oldukça yüksek olmuştur. Konya İl genel meclisi seçimleri sükûnet içinde cereyan etmiş ve tamamen DP adayları kazanmıştır. Samsun'da seçimler sakin geçmiştir. İştirak nisbeti şehirde yüzde 20, köylerde yüzde 40 - 60 olmuştur.

Edirne 'de yapılan İl Genel Meclisi seçimi geçen seçimlere nazaran alâkasız geçmiş, İştirak nispeti çok düşük olmuştur. Yapılan tasnif neticesinde şehir dâhilinde iştirakin yüzde 10, kasaba ve köylerde ise yüzde 18 üzerinde olduğu anlaşılmıştır.

Akşam gazetesi seçimlerle ilgili 27 Eylül Anadolu Ajansı kaynaklı haberinde ise iki gün önceki sonuç haberlerinin aksine ve Zafer gazetesindeki "Millet itimadından şaşmamıştır" adlı makalesindeki aynı rakamsal verilerle şu haber ve yorumu yazmıştır.:

"Ankara'da son seçimlerde iştirak nispetinin çok düşük olacağı ve DP nin alacağı oyların da 1950' dekinden az olacağı tahmin olunmaktaydı. İl Genel Meclis seçimlerinin kesin neticeleri 26 Eylül'de belli olmuş, Genel iştirak nispeti % 39.7, Demokrat Partinin aldığı oy sayısı: 3.389.167 olmuştur. Akşam gazetesinin haberine göre⁶⁸⁶ 1950 senesinde yapılan Vilâyet Umumî Meclis seçimlerinde DP 2 milyon 431,426 oy almıştı. Bu durumda 1950 seçimlerine nazaran DP 957 bin 741 oy fazla almıştır. Bu tahminleri haklı gösterecek sebepler de mevcuttu. Çünkü evvelâ diğer partiler seçimleri boykot etmişler ve iştirak etmemek kararını ilân etmişlerdir. Bu halin tabiatıyla iştirak nispetini düşüreceğinde, ayrıca partiler arası seçim mücadele ve rekabetini ortadan kaldırmış ve heyecan unsurunu da yoketmiş olmak bakımından keza iştirak nispeti üzerinde menfi tesirini şiddetle hissettirecek bir âmil olduğunda şüphe yoktu. Bundan başka, memlekette ehemmiyetli hâdiselerin cereyan etmekte olması da seçime iştirak nispeti bakımından menfi bir âmil olarak mütalâa olunabilir. Bu sebeplerden dolaydır ki, hiçbir propaganda yapılmamış, en küçük ölçüde

---

⁶⁸⁶ Akşam 27 Eylül 1955

bile seçim kampanyasına girililmemiş ve seçmen kütlelerini harekete getirecek hiçbir gayret sarf olunmamıştır." demiştir.

İstanbul, Ankara ve İzmir, Kayseri şehirlerinde İl Genel Meclisi Seçimleri ile ilgili haberlere göre:⁶⁸⁷

İstanbul'un 17 kazasında İl Genel Meclisi seçimi sükûnet ve intizam içersinde yapılmış, seçimler sabah saat 8'de başlamış, 17'de sona ermiştir. İl Genel Meclisi Seçimi günü, Vali ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay, oyunu kullanması sonrasında, Beyoğlu, Fatih, Aksaray, Samatyı dolaşarak Bayazıtaya gelmiş, sandıkların vaziyetini ve alınan tertibatı gözden geçirmiştir. Öğleden sonra Kadıköy, Uskudar ve Beşiktaş kazalarını dolaşmıştır. İki muhalif parti CHP ve CMP iştirak etmediği için seçimler mücadelesiz geçmiş, bu yüzden katılım oranı da önceki seçimlerden az olmuştur. İstanbul'da seçime katılma oranı yüzde 21,88'i, köylerde ise yüzde elliyi bulmuştur. En az katılım oranı Kadıköy'de gerçekleşmiştir. Bakırköy'de 5291 seçmenden 762 kişi Türkiye Köylü Partisine oyunu vermiştir.

Ankara'da İl Genel Meclis seçimleri bugün sabahleyin saat 8'de başlamış ve 17'de bitmiştir. Başka DP dışında başka parti aday göstermediği için seçimin neticesi belli olmakla beraber seçim kanununun amir hükümlerine göre yapılan tasnif gece saat 24'te bitirilmiştir.

İzmir'de, Genel meclis seçimleri sakin geçmiştir. İzmir merkezinde 167.908 seçmenden 12542 kişisi oylarını kullanmış katılım oranı yüzde 13,3 olmuştur. İlçe seçim kurulunda halen 432 sandıktan 182'si açılarak tasnifi yapılmıştır. Buna göre 6271 oy Demokrat Parti, 762 oy Köylü Partisi almıştır. İlçe seçim kurulundan bildirildiğine göre; İzmir'in merkezine ait 417 sandığın tasnifi bitmiştir. Bunlardan 16300 oy çıkmıştır. Bu sandıkların seçmen adedi 16539'dır. Çıkan reylerin 14718'i DP'ye 1582'si de Köylü Partisine ait olmuştur. Buna göre katılım oranı merkezde % 10,8 olmuştur.

İzmir ilçelerinde ise katılım oranı biraz daha yükselerek yüzde 30'a yaklaşmıştır. Seferihisar'da 14.927 seçmenden 4897 si, Torbalı'da, 14.675 seçmenden 2981 Karşıyaka'da, 26.814 seçmenden 2316'sı Kemalpaşa'da, 13.000

---

⁶⁸⁷ Cumhuriyet, 26.9.1955

seçmenden 2800'ü, Urlada 11.074 seçmenden 3534'ü ve Karaburun'da 4180 seçmenden 1466'sı oylarını kullanmıştır.

Kayseri'de yapılan il genel meclisi seçimlerine şehir merkezinde seçime katılım oranı % 9 olmuştur. Köylü partisinin şehir şubesi olmadığı için seçime iştirak edememiştir. Genelde seçime katılım oranı % 43'dür. 24 üyeliği de DP kazanmıştır.

2.Belediye Meclisi Seçimleri

18 Kasım 1954 te Belediye Kanununa bazı maddeler eklenmesine ve İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair hükümet teklifi, İçişleri komisyonunda müzakere edilmiş ve bazı değişiklikler yapılarak komisyon raporu ile birlikte umumi heyete sevk edilmiştir. Komisyonun kabul ettiği esaslara göre, Belediye Meclisleri seçimi her dört senede bir haziran ayının son pazarına rastlayan günde Vilayet Umumi Meclisi seçimleri ise her dört senede bir Kasım ayının ilk pazarına rastlayan günde yapılması hükmü getirilmiştir.⁶⁸⁸

Belediye teşkilatı bulunan il, ilçe ve köylerimizde 13 Kasım Pazar günü yapılacak olan Belediye meclisi seçimleriyle alakalı bütün çalışmalar ikmal edilmiş ve adayların propaganda müddeti dün akşam sona ermiştir. Diğer taraftan, bundan bir müddet evvel askıya çıkarılan ve 7 gün müddetle askıda kalan seçmen kütüklerine vaki itirazlarda seçim kurullarınca tetkik edilmiş ve karar bağlanmıştır. Seçim günü oy vermeğe saat 8'de başlanacak ve bu müddet akşam saat 17'de sona erecektir.⁶⁸⁹

Oy verme müddetince eğlence yerleri kapalı bulunacak. Vatandaşlar sabah 8'den itibaren akşam 17'ye kadar oylarını kullanacaklardır. Bütün yurttaki olduğu gibi Belediye Meclisi seçimleri Milletvekili ve il genel meclis seçimlerinde olduğu gibi yapılacaktır. Aynı şekilde mahallelerdeki oy sandıkları evvelce ilan olunan yerlere konmuştur. Seçim günü saat 8'den itibaren 18 yaşını tamamlamış vatandaşlar, akşam 17'ye kadar bölgelerindeki sandıklarda oylarını kullanabileceklerdir. Seçim kanunu gereğince, oy verme müddetince ispirotolu içki satmak ve kullanmak yasaktır. Gene bu arada oy verme müddetince bütün eğlence yerleri kapalı bulunacaktır. Bu müddet

---

⁶⁸⁸ Akşam 18 Kasım 1954

⁶⁸⁹ Cumhuriyet, 12.11.1955

zarfında ordu ve zabıta mensublarından gayrı hiç kimse silah taşımayacaktır. Bundan başka, şu veya bu parti ve şahıs lehinde ve aleyhinde propaganda yapmak yasaktır.⁶⁹⁰

3 Kasım 1955 günün Örfi İdare Kumandanlığından seçimlerle ilgili bildirisini gazetelerde yer almıştır.⁶⁹¹ Bildiride 13 Kasım 1955 Pazar günü Belediye Meclisi seçimleri yapılacağı, seçimde siyasi partilerin ve müstakil adayların seçim kanununa göre propaganda yapmalarına, örfi idare mevzuu ile ilgili konulara temas etmemek, örfi idare kanununun altıncı maddesinin ilgili konularını gözönünde bulundurmak ve örfi idare kayıtlarına riayet etmek şartıyla müsaade edilmiş olduğu belirtilmiştir.

Bildiride ayrıca; Seçimle vazifeli şahıslara il ve ilçe seçim kurulu başkanlarınca verilecek olan vesikalar 12, 13 ve 14 Kasım 1955 günlerine münhasır olmak üzere Örfi İdare Kumandanlıklarınca yasak saatler içinde muteber sayılacağı, verilecek vesikaların yeşil renkte 8 x 10 cm ebadında, üzerinde her harfi 1 cm. büyüklüğünde, seçim yazılı ve il ve ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca imzalı ve mühürlü olacağı bildirilmiştir. Seçim maksadıyla kullanılan araçlarda 25 x 30 ebadında ve üzerinde seçim yazılı levhalar konacaktır. Gerek oy verme gerekse oyların tasnifinde tasnifi takib ve kontrol etmek maksadıyla zuaruri olarak husule gelecek halk topluluklarına Örfi İdarenin yasak ettiği nümayiş ve emsali hadiseler çıkmadıkça müdahale edilmeyeceği söylenmiştir.

12 Kasım tarihinde seçimin bir gün öncesindeki durumu içeren haberler yer almıştır. Bu haberlere göre:⁶⁹²

Samsun'da seçimlerde bağımsız olarak adaylığını kimse koymamıştır. Burada şimdiden reislik için hizipleşmeler başlamıştır. Samsun Alaçam'da dört seneden beri Belediye Reis vekilliği ve encümen azalığı yapan iki aday hakkında okuyup yazma bilmediği iddiasıyla itiraz edilmiştir. Adaylar Samsun il grubuna müracaat ederek okuyup yazma bildiklerini kanıtlamışlardır. Alaçam'da bağımsızların seçimlerde daha şanslı oldukları değerlendirilmiştir.

12 Kasım' da seçimler belediye seçimleri öncesi ile ilgili bazı Anadolu şehirlerinin durumları basında yer almıştır: Buna göre:⁶⁹³

---

⁶⁹⁰ Cumhuriyet, 13.11.1955

⁶⁹¹ Cumhuriyet, 3.11.1955

⁶⁹² Cumhuriyet, 12.11.1955

Malatya'da Belediye seçimleri için iktidar ve ana muhalefet partisi arasında büyük bir mücadele olduğu gözlemlenmiştir. Seçimlerde DP'ye karşı CHP'liler bağımsız liste ile seçimlere girmişlerdir. Aday pusulalarının dağıtımını birçok mahallelerde münakaşalara sebep olmuş, seçim öncesi akşamüzeri bu yüzden Emniyet Müdürlüğüne 12 şikâyet yapılmıştır. Şarmuzu mahallesinde 1 DP'li, 3 CHP'li tarafından dövülerek yaralanmıştır.

Tokat merkez belediyesi 26 adayın tamamı DP'den, Amasya'da ise DP ile bağımsızlar ayrı ayrı 22 kişi olarak seçimlere katılmışlardır. Tokat kazaları içinde Zile'de eski belediye meclisi üyeleri meclisten çekilmiş bulduklarından, yeni listeye girmek için çok çalışmışlar, fakat il seçim kurulu başkanı Belediye Kanununun 28. Maddesine göre seçimlere katılmalarına imkân olmadığını belirtmiştir.

Samsun'da DP'den ayrılan birçok kimseler 19'ların açacakları parti için hazırlanmaya başlamışlardır. Bunun için Samsun'dan bir heyet Ankara'ya gönderilmiş, şehrin tüccarları tarafından bu girişim maddi yönden desteklenmiştir.

Seçimleri takip eden 14–15 Ağustos tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberlerine göre:⁶⁹⁴

8 vilayette müstakil adayla, 2 vilayette Köylü Partisi adayları kazanmış, 20 vilayette ise müstakil adaylarla Demokrat Parti adayları azalıkları paylaşmışlardır.

Diyarbakır, Muğla, Kırşehir, Burdur, Sivas, Muş, Siird, Çorum'da bağımsızlar, Edirne ve Maraşta Köylü Partisi kazanmış, Ankara, Seyhan, Samsun, Hatay, Giresun, Erzurum, Antalya, Çanakkale, Balıkesir, Kars, Trabzon, Afyon, İzmit, Uşak, Mersin, Zonguldak, Kayseri, Konya, İzmir, Manisa gibi bazı illerde bağımsızlar DP ile listeleri paylaşmışlardır.

Muğla Belediye seçimlerini şehir merkezinde DP'ye karşı bağımsızlar ezici bir çoğunlukla kazanmışlardır. Naci Karaosmanoğlu başkanlığındaki bağımsız listenin, 17 sandığın tasniflerinin tamamlanmasını müteakib kazandığı anlaşılmıştır.

---

⁶⁹³ Cumhuriyet, 13.11.1955

⁶⁹⁴ Cumhuriyet 14.11.1955; Cumhuriyet 15.11.1955

Yozgat'ta başta CHP'li belediye reisi Feyzi Ayaş'ın bulunduğu ve çoğu Halk Partisinden istifa eden bağımsızlar ile DP'nin seçim mücadelesi oldukça hararetli geçmiş, sonuçta Demokrat Parti adayları liste halinde seçimi kazanmışlardır. Bağımsızlar oyların ancak yüzde otuzunu alabilmişlerdir. Katılım oranı % 75'in üstünde olmuştur.

Çanakkale'de belediye seçimleri olaysız geçmiştir. Bağımsızların bulunduğu ilçelerde katılım oranları % 65-80 arasında olmuş, bağımsızların iştirak etmediği ilçelerde oran % 10-20 arasında kalmıştır. Çanakkale merkezinde DP adayları büyük bir farkla seçimi kazanmışlardır.

Edirne merkezde Türkiye Köylü Partisi kazanmıştır. İlçelerde ise Demokrat Parti kazanmıştır.

Kocaeli ve Sakarya vilayetlerinde de belediye seçimleri yapılmış seçimler ufak tefek kavgalar, sandık başında zabıt tutmalar müstesna hemen hemen tam sükûnet içinde geçmiştir. Bağımsız adayların açıkça oy dağıtıtlarına demokratlar itiraz etmişler, polis tarafından bu durum engellenmiştir. Bu arada DP, bağımsız adayların listesinde yedek azaların tefrik edilmemesine de seçim kurulu nezdinde itirazda bulunulmuştur. Bağımsızlar bu hareketleri baskı olarak vasıflandırmışlardır. Seçimde CHP'lilerin açıkça desteklediği bağımsız adaylar büyük gayret göstermişler, otomobil, cip ve otobüslerle sandık başlarına evlerden adam taşımışlar ve hastaları bile sandık başına getirmişlerdir. Bu itibarla seçim daha çok DP ile CHP arasında milletvekili seçimlerini andıran bir hareket ve heyecan içinde geçmiştir. Bağımsız listenin çoğunluğunun CHP'lilerden teşekkül edişi de bu faaliyette amil olmuştur. Sakarya'da bağımsızları CHP'liler desteklediği gibi, 19'lardan Ekrem Ali Can taraftarları da hissedilir bir faaliyet göstermiştir.

Bilecik belediye seçimleri intizam ve sükûnet içinde cereyan etmiş, Burada DP'den gayrı bağımsız adaylar da seçime katılmış oldukları için katılım oranı vilayet çapında % 70 civarında tahmin edilmiştir. Seçim DP ile bağımsızlar arasında oldukça mücadeleli geçmiştir. DP adayları bağımsızlara oranla seçimi önde götürmüşlerdir.

Denizli'de belediye seçimleri sessiz ve تنها geçmiştir. Burada seçimlere listesinde arasında 4 avukat, 4 fabrikatör, 3 yüksek mühendis, 2 doktor bulunan ve eski meclisten 19 kişi değiştiren DP rakipsiz girmiş ve kazanmıştır. Seçimlere

mahsus bir heyecan olmadığından katılım oranı çok düşmüş, herhangi bir olay da olmamıştır. Bazı sandıkların tasnif işini 10 dakikada bitirmişler ve bir sandıktan 376 seçmene karşı 22 oy çıkması bu seçimlerdeki ilgisizliği ortaya koymuştur. DP bu seçimlerde yalnız Tavas'ta DP'den ihraç edilenlerin çıkardıkları müstakil listeden endişe duymuştur.

Burdur'da yapılan Belediye seçimlerinde 2 kaza ve 4 nahiyede DP kazanmıştır. Merkezde ve Yeşilova kazasında ise bağımsızlar, Bucak kazasında da Köylü Partisi kazanmıştır.

Samsun merkezde seçim sönük geçmiştir. Seçime yalnız DP iştirak ettiğinden 36000 seçmenden ancak 1800'ü oylarını kullanmışlardır. Merkez kazada DP kazanmıştır. İlçelerdeki seçimler hararetli olmuştur. Aldığımız malumata göre Lâdik, Alaçam ve Terme'de seçimleri büyük ekseriyetle Bağımsızlar kazanmışlardır. Samsun'un diğer ilçelerinde ise DP kazanmıştır.

Bağımsızların iştirak ettikleri Samsun Alaçam'da seçim çok hararetli geçmiştir. Alaçam'ın Yenicami mahallesinde 2 numaralı sandıkta kalabalık bir vatandaş kütlesi oylarını kullanırken, DP'liler bağımsız adayların sandık mahallinde bulunmayacaklarını ileri sürerek kaymakam nezdinde şikâyette bulunmuşlar, bu şikâyet üzerine sandık mahalline Kaymakam, Jandarma Kumandanı ve yanında birçok DP'liler olduğu halde Samsun mebusu Ömer Görüş gelmiştir. Bu esnada sandık başında reyini kullanmak üzere bulunan CHP ilçe kuruluş üyesi Emin Sonçağ ile milletvekili arasında seçmenler önünde şiddetli bir ağız kavgası olmuştur.

Gaziantep 'te yapılan belediye seçimlerinde DP tek başına seçimlere girmiş olup % 27 nisbetinde rey alarak seçimleri kazanmıştır. Şehirde 79 numaralı sandıkta 551 seçmenden 9 kişi seçime iştirak etmiştir. Buna mukabil 54 numaralı sandıkta da 492 seçmenden 478 kişi reyini kullanmıştır.

Elazığ 'da 12 mahallenin hepsini DP'liler kazanmıştır. Karakoçan, Geba, Ağın, Sivrice, Maden, ilçelerinde DP farklı olarak seçimleri kazanmıştır. İştirak nisbeti % 40'tır. Seçimler esnasında hiç bir olay olmamıştır. Elazığ'da merkez ve Baskil hariç bütün ilçelerde DP adayları seçimleri kazanmışlardır.

Giresun Belediye seçimleri merkezde ve ilçelerde hararetli geçmiştir. Çalışma Bakanı Hayreddin Erkmen'in soğuk algınlığından hasta olarak vali konağında

bulunmak suretiyle takip ettiği seçimlerde Bağımsız adaylar belediye meclisi azalıklarını kazanmışlardır. Tirebolu kazasında Bağımsızlar büyük bir ekseriyetle belediye seçimini kazanmışlardır. Keşap'da DP adayları kazanmışlardır. Giresun merkezinde DP son anda 25 rey öne geçmiş ve bu netice ile seçimi kazanmıştır.

Maraş'da yeni teşekkül etmiş bulunan Köylü Partisi DP'den 20000 oy fazla almak suretiyle seçimi kazanmıştır.

Mersin Mut ilçesi ile Taşucu nahiyesinde büyük bir çoğunlukla Bağımsızlar, Silifke'de ise DP ancak 100 oy farkla kazanmıştır. Erdemli ilçesinde seçime yalnız DP iştirak etmiş ve kazanmıştır. Tarsus ve Mersin'de DP az bir farkla seçimi kazanmıştır. Anamur ve Gülnar'da Bağımsızlar çok ilerdedir. Gerek Mersin'de gerekse diğer ilçelerde seçim hadisesiz cereyan etmiştir. Mersin'de seçime katılım oranı % 50 olup bunun % 28'ini DP % 22'sini bağımsızlar kazanmışlardır.

Kırşehir'de seçime katılım oranı % 50 civarında olduğu tahmin edilmiştir. Tasnife göre bağımsız olarak adaylığını koyan Avukat Fazıl Yalçın ve arkadaşları DP adaylarından 198 oy ilerdedir. Millet Partililer bağımsızları desteklemişlerdir. MP'nin kalesi telakki edilen Aşıkpaşa ve Kından mahallesinde kurulan 6 sandıktan netice alınamamıştır. Kından ve Aşıkpaşa mahallesinin reylerini bağımsızlara verdiği tahmin edilmektedir. Belediye seçimlerini bağımsız adaylar, 500 oy farkı ile DP'yi mağlub etmişlerdir. Mucur ve Çiçekdağ ilçelerinde de bağımsız adaylar kazanmışlardır. Yerköy, Hacıbektaş, Avanos, Koçdağ ve Raman ilçelerinde ise DP adayları kazanmışlardır.

Erzurum Belediye seçimleri kar altında yapılmış ve tam bir sürprizle neticelenmiştir. Merkezde, 27.691 seçmene karşılık yüzde 22 oranında katılım elde edilebilmiş, DP 4424 oy, bağımsızlar ise 1804 oy alabilmişlerdir. DP yalnız olarak girdiği Hasankale ve Çat ilçelerinde kazanmıştır. Buna karşılık Tortum, İspir, Tekman, Horasan, Hasankalede bağımsız adaylar kazanmışlardır. Aşkale'de 500 kişi toplu halde DP'den istifa etmiştir. DP kaybettiği bölgelerde seçim neticelerine itiraz etmiştir.

Yozgat 'ta Belediye seçimi il merkezinde sakin ve olaysızgeçmiştir. 5878 seçmenden 3139'u oylarını kullanmış, katılım oranı % 56 olmuştur. DP 2054 oyla

seçimi kazanmıştır. Bağımsızlar 1085 oy toplayabilmişlerdir. Hayıralan, Keserek, Yerköy kazaları ile Fakılı nahiyesinde Belediye seçimini DP adayları kazanmışlardır.

Antalya'da yapılan Belediye seçimlerinde katılım oranı % 20 olmuş ve Demokrat Parti rakipsiz olarak katıldığı yerlerde seçimleri kazanmıştır. Burada 4 numaralı sandıktan ilginç bir oy pusulası çıkmıştır. Kanun gereğince geçerli sayılmayan bu pusulada "19'lar, sizlere güveniyoruz. Siz var olduğunuz takdirde DP için oy kullanılmaz. Bütün Türk milleti gibi Antalya'lılar da sizlerle beraber olacaktır" denilmiştir. Antalya'da Korkuteli, Elmalı, Gündoğmuş ilçelerinde bağımsızlar; Antalya, Finike, Kaş, Kumluca, Manavgat, Alanya, Akseki ilçelerinde DP'li üyeler seçimleri kazanmışlardır. Ferik kazasında 12 üyeliğin 9'unu demokratlar, 3'ünü bağımsızlar, Gazipaşa'da 12 üyeliğin 3'ünü DP, 9'unu bağımsızlar kazanmışlardır. Kaş, Finike, Akseki ilçelerinde bağımsızlar seçimlere katılmamıştır.

Malatya Belediye seçimlerinde 17 belediyeden Pütürge, Balaban, Arapgir, Erguvan ve Hekimhan kaza ve nahiyelerinde DP çoğunlukla seçimi kazanmıştır. Katılım oranının % 60–65 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Halk bu seçimlere diğer seçimlerden daha fazla rağbet etmiştir. Seçim sırasında Emniyet Müdürlüğüne 13 hakaret ve dövme vakası aksetmiştir. Merkez kaza seçimleri için gerek bağımsızlar ve gerekse DP'liler olağanüstü bir faaliyet göstermişler. Gece yarısından sonra bile pusula dağıtmışlardır. Malatya'nın 47 mahallesinden 25'inde tasnif sona ermiştir. Buna göre 18 mahallede müstakil ve mütebaki mahallelerde de DP'liler kazanmışlardır. Bağımsızlar genelde % 70 oranında oy almışlardır. Fakat bağımsızların pusulaları elle yazılmış olduğu için teksir mahiyetinde telakki edilerek, iptali cihetine gidilmesi konusunda ilçe seçim kuruluna müracaat edilmiştir. İlçe seçim kurulu bu müracaatı kabul etmiştir. Dolayısıyla merkez kaza ile belediye seçimlerine giren 16 kaza, nahiye ve köyde DP otomatikman seçimleri kazanmış bulunmaktadır.

Bağımsız aday pusulalarının iptali ve DP pusulalarının muteber addedilmesi hakkındaki karar 15 Kasım günü ilan edilmiştir. Bağımsız aday listelerinin teksir edilmiş olduğu ve tevzi edildiği, Milletvekili seçimi kanununun 109'uncu maddesi gereğince iptali gerektiği bu karar da belirtilmiştir.

Seçimleri takip için Malatya'ya gelmiş bulunan Amasya mebusu Mustafa Zeren bana DP'nin yapmış olduğu itiraz hakkında "*-DP kanun ışığı altında liste tanzim ederek seçime girmiştir. Müstakil adı altında seçime giren CHP ise 20 gün evvelinden başlayarak seçim gününe kadar 6 kuruş mukabilinde liste yazdırmışlardır. Bu listeyle matbaada yazılan liste arasında hiçbir fark yoktur. Hâlbuki müstakillere teksir edilmiş liste hakkı tanınmamaktadır. Bu hususları biz parti olarak ilçe seçim kuruluna bildirdik. Dolayısıyla haklı olduğumuz ortaya çıktı.*" demiştir.

17 belediyeden Doğanşehir kazasına bağlı Sürgü, Erkenek, Polat nahiyelerinde bağımsız adayların kazanmıştır. DP'nin kazandıkları belediyeler ise Pötürge, Arguvan, Hekimhan, Doğanşehir, Akçaba, Derande, Arapgir, Balaban, İsmetpaşa, Ortuzu, Eski Malatya, Merkez ilçe, Gündüzbey, Keherdiz olmuştur.

Sakarya'da ilin 8 bölgesinde Karasu, Hendek, Akyazı kazaları ve Taraklı nahiyesinde belediye seçimlerini bağımsız adaylar kazanmışlardır. Gevye ilçesi ile Pamukova ile Sapanca nahiyelerinde belediye seçimlerini DP adayları kazanmışlardır.

Balıkesir Belediye seçimleri pek ilgisiz geçmiş ve merkezde katılım oranını % 14,5 olmuştur. Seçimi DP kazanmıştır. Bandırma, Burhaniye, Edremit, Erdek, Kepsut ve Havran'da DP'liler kazanmıştır. Sındırgı'da katılım oranı % 75 olmuş ve seçimi bağımsızlar kazanmıştır. Köylü Partisini kuran eski Belediye Başkanı Avni Baskın'ın ilçesi olan Ayvalık'ta Köylü Partisinin hayli kuvvetli olduğu bildirilmiş ve bu ilçede katılım oranı % 58 olarak tesbit edilmiş, oyların yüzde 61'ini Köylü Partisi yüzde 39'unu DP kazanmıştır.

Bigadiç'te DP tarafını ilçeye bir cami yaptıran eski mebuslardan Muzaffer Emiroğlu organize etmiş, sonuçta 1159 bağımsızlar, 802 Demokratlar oy almışlardır. Buradaki seçimi bağımsızlar kazanmıştır. İvrindi de bağımsızlar ilerde olmuştur. Seçimlerde Gönen, Savaştepe, Dursunbey'de DP seçimi kazanmış, Manyas kazasında, Salur, Kızıksa ve Sarıköy nahiyelerinde de bağımsızlar kazanmıştır.

Sinop ve ilçelerinde Belediye seçimleri gayet sönük geçmiş, katılım oranı merkezde ve ilçelerde % 20'yi geçmemiştir. Merkezde ve ilçelerde bağımsızlar olmadığından seçimi DP adayları kazanmışlardır.

Zonguldak'ta Seçim katılım oranı düşük olmakla beraber DP adayları ile bağımsız adaylar arasında çekişmeli geçmiştir. Bartın, Kozlu, Karabük ve Egelide bir takım şikâyetler olmuştur. Zonguldak' ta Belediye seçimlerinin 31 saat devam eden tasnif işleminden sonra kesin sonuçlara göre katılım oranı Devrek, Bartın ve Ereğil'de % 50'yi geçmiş, merkezde % 24.6'yı bulmuştur. DP adayları Kilimli, Çaycuma, Filyoz, Karabük, Amasra, Ereğli, Safranbolu ve Efnani'de, Bağımsızlar da Devrek, Bartın ve Ulus ilçelerinde tam liste halinde kazanmışlardır. Merkezde 28 üyelikten 16'sını DP 12'sini de bağımsızlar kazanmıştır. Kozluda 12 bağımsıza karşı 4 DP'li kazanmışlardır.

Sivas'ta belediye seçimine CHP'den ayrılan bağımsızlara DP'liler iştirak etmiştir. 1950'den beri CHP'de olan Sivas belediyesini DP'liler ele geçirmek için geniş bir propaganda faaliyetine girişmişlerdir. Merkezde bağımsızlar 5000 oy fazlasıyla kazanmış durumdadırlar. İlçelerde 15 belediyeden Suşehri, İmranlı, Divriği, Koyunhisar, Kangal, İpsala, Gürün, Çetin Sızır, Cemereli ve Yıldızlınde DP'liler, Zara, Hafik, Şarkışla'da bağımsızlar kazanmışlardır. Merkezde 31 bin seçmenin katılım oranı % 85 olmuştur. DP 11, bağımsızlar ise 4 belediye elde etmişlerdir. Katılım oranı % 52–90 arasındadır. Bu oran şehir ve kasabalarda az, köylerde daha fazladır. DP merkez kazanın ve bağımsız de İmranlı kazasının seçimlerine itiraz etmiştir.

Ordu' da seçim faaliyeti hummalı bir şekilde devam etmiştir. DP, listesi Ordu'nun bütün ilçelerinde ve merkezde bağımsız liste yüzünden seçimi kazanma kabiliyetini yarıyarıya kaybetmiştir. Hiçbir kazada ve merkezde DP listesinin tam olarak kazanamayacağı değerlendirilmiştir. Merkezde DP listesinden tanınmış bir adayın çeşid çeşid karma liste dağıttığı tesbit edilmiştir. DP adayları arasında hiçbir dayanışma görülememiştir. Belediye meclisinin karma olacağı tahmin edilmiştir.

Ağrı belediye seçimlerinde, seçime katılım oranı % 80 olmuş, Doğu Beyazıt'ta ve Tutak'ta seçimi bağımsızlar, Eleşkirt, Patnos ve Taşlıçay ilçelerinde DP, Diyadin kazasında 156 rey farklı Köylü Partisi belediye seçimini kazanmışlardır.

Gümüşhane Bayburt'ta, DP'li milletvekillerinin "Burada Belediye seçimlerini DP kazanmazsa, Bayburt'un vilayet olması suya düşer şeklindeki propagandalarına rağmen bağımsız adaylar seçimi 1500 oy farkla kazanmışlardır.

Muş merkezde Belediye seçimlerini bağımsızlar kazanmışlardır. Mardin merkezde belediye seçimlerini tek başına olan DP kazanmıştır.

Siirt'te Merkez ilçede gayet çekişmeli cereyan eden Belediye seçimlerini bağımsız adaylar 200 oy farkla kazanmışlardır. Şırnak, Pervari, Eruh ve Baykan ilçelerinde ise DP adayları kazanmışlardır.

Çorumda yapılan belediye seçimlerini 600 kadar farkla bağımsızlar kazanmışlardır. İskilip ilçesinde bağımsızlar, Sungurlu'da DP kazanmıştır.

Trabzon belediye seçimlerinde; Sürmene, Of, Çaykara, Akçaabad ve Maçka'da Bağımsızlar, Merkez, Vakfıkebir ve Arakni'de DP seçimi kazanmıştır.

Kars Belediye seçimlerinde Arpaçay, Göle, Çıldır, Kağızman, Sarıkamış'da bağımsızlar, Ardahan, Kars, Digorda DP kazanmıştır. Posof ve Iğdır'da bağımsızların kazandığı söylenmiştir. Katılım oranı % 70 olmuştur.

Urfa'da, Birecik, Hilvan, Siverek, Bozova ilçelerinde seçimi Demokrat Parti adayları kazanmışlardır. Urfa'da seçime bağımsız adaylar katılmamıştır.

Eskişehir Merkezde muhalif ve bağımsızların katılmadıkları seçimde, 57756 seçmene karşılık DP adayları açılan 100 sandıkta 5309 oy almışlardır. Seçime katılım oranı% 8 olmuştur. Eskişehir Valisi ve ailesi seçim kütüğünde isimlerinin bulunmaması yüzünden oylarını kullanamamışlardır. Şehirde en enteresan seçim Alpu nahiyesiyle Muttalit köyünde cereyan etmiştir. Muttalit seçimine DP, Köylü Partisi ve bağımsızlar katılmışlardır. Pek hararetli geçen ve % 80 katılımı bulan seçim sonunda yapılan tasnife göre DP 206, Köylü Partisi 79, bağımsızlar 667 oy almışlardır. Alpu seçimleri sönük geçmiş, 1436 seçmene karşı 210 vatandaş oyunu kullanmıştır. Sivrihisar'da DP adayları kazanmışlardır. Oran yüzde 45'tir, muhalifler ve bağımsızlar iştirak etmemişlerdir. Mahmudiye'de Demokratlar rakipsiz bulunduğu için iştirak çok düşük olmuştur Çifteler'de 3 bağımsız, 12 DP adayına karşı büyük bir çoğunluk oyları almıştır. Bağımsızlar iştirak ettiği Beylik Ahır'da 12 azalıktan 4'ünü, Çifteler'de 3'ünü ve Muttalif'de 2'sini kazanmışlardır. Merkezde ve diğer yerlerde DP'den başka katılan olmadığı için DP adayları kazanmıştır.

Uşak 'ta seçimler çok sönük geçmiş. Bağımsızlar ve muhalefet katılmamıştır. Katılım oranı % 15'i bulmamıştır. Eşme'deki seçimlerde, Eşmeliler bağımsızlara oy vermek suretiyle DP'ye seçimi kaybettirmişlerdir. Sivaslı kazasının eski Belediye

reisi ve azaları olan DP'liler listeye alınmadıkları için müstakil olarak adaylıklarını koymuşlardır. Banaz'da bağımsızlar dolayısıyla, katılım oldukça yükselmiştir.

Afyon' da 18 yerde Belediye seçimi olmuş, merkezde bağımsız aday olmadığı için seçim çok sönük geçmiştir. Katılım oranı yüzde 27'dir. İncehisar nahiyesinde DP, Çobanlarda 11 DP ve 1 bağımsız, Bolvadin'de DP, Sandıklı'da DP kazanmıştır. Emirdağ'da 17 Bağımsız, DP adaylarına karşı büyük mücadele halindedir.

Kayseri'nin 9 kazasında, 5 nahiyesi ve 3 köyünde yapılan Belediye Meclisi seçiminde katılım oranı % 70, şehirde % 20'yi geçmemiştir. 17 beldede yapılan seçimlerin 14'üne müstakil adaylar gruplar halinde katılmışlar, Pınarbaşı, Sarız, Yeşilhisar. Yanyalı, Kazaları ve Felâhiye ile Hanlar da bağımsızlar liste halinde, Tonmarza'da karma olarak, diğer yerlerde ise DP kazanmıştır.

Konya'da 34 yerde bağımsızlar seçimlere iştirak etmişlerdir. Şu ana kadar 89 sandıktan 31362 seçmene karşılık 7102 kişi rey kullanmış olup katılım oranı% 22'dir. Bağımsızların katıldığı 34 bölgede katılım % 70'in üstünde olmuştur. 52 belediye teşkilatı olan Konya'da bağımsızlar 34 ilçe ve bucakta seçime katılmışlar ve 13 yerde kazanmışlardır. Bunlardan 4'ü kaza diğerleri nahiyedir. Yalnız DP'nin katıldığı şehirde 110 sandıktan 37436 seçmenden 8617 kişi seçime iştirak etmiştir. Katılım oranı % 23.02 olmuştur. Bağımsızların kazandığı Cihanbeyli ilçesinde ilçe seçim kurulunun ekseriyetini teşkil eden DP'li üyeler bağımsızların reylerinin elle yazıldığını ileri sürerek, bu reyleri geçerli saymamışlar ve seçimi DP kazanmış olarak göstermişlerdir. DP'li üyelere mazbataları da verilmiştir. Seçim kurulu başkanı ile iki üye bu karara muhalif kalmıştır. Bağımsızlar bugün il seçim kuruluna müracaat etmişlerdir.

DP'nin tek liste halinde seçime girdiği Tokat, Zile, Reşadiye, Almus'ta seçimler DP tarafından kazanılmıştır. Seçim katılım oranı Tokatta % 28, Zilede % 24 diğer iki kazada ise % 40 civarında olmuştur. Turhal, Artova, Niksar ve Erbaada seçimleri bağımsızlar yüksek bir farkla kazanmışlardır. Katılım oranı % 80–90 arasında olmuştur. Amasya'da seçimi bağımsızlar grubu kazanmıştır.

Ordu Belediye Meclisi seçimi hayli sürprizli geçmiştir. Merkezde 16 DP 9 bağımsız kazanmıştır. Ordu ilçelerinden Akkuş DP, Perşembe DP, Fatsa 14 DP, 2

bağımsız, Gököy bağımsız, Ünye bağımsız, Mesudiye DP, Yavadı nahiyesi DP kazanmışlardır. Merkezde seçime katılım oranı % 53'olmuştur.

Denizli'de 32 belediyeden 29'unda Halk Partililerle, DP'nin ihraç edilenleri yoklamayı kaybedenleri ve gayri memnunları müştereken faaliyet göstermişler birbirlerini desteklemişlerdir. Bazı yerlerde Köylü Partisi ile CMP'de faaliyete iştirak etmişlerdir. Denizli dâhil 8 kaza merkezinden 5'inde DP, 3'ünde bağımsızlar kazanmışlardır. Diğer 24 belediyenin 14'ünü DP, 10'unu da bağımsızlar kazanmışlardır.

Seyhan vilayetinin 10 ilçesindeki seçimin sonuçlarına göre, Adana merkezinde seçimi DP kazanmıştır. Diğer ilçelerde ise, Bahçe 6 DP, 6 bağımsız, Pozantı 6 DP, 6 bağımsız, Ceyhan 14 DP, 9 TKP, Osmaniye 14 DP, 7 bağımsız 1 TKP, Kozan 14 bağımsız, 4 DP, Karaisalı, Kadirli, Saimbeylide bağımsızlar, Fekede DP kazanmıştır. Ayrıca belediye teşkilatı olan Hacılar nahiyesinde 12 üyelikten 6'sını DP, 5'ini bağımsızlar, 1'ini de TKP adayları kazanmıştır.

Sakarya Vilayeti merkez kazası Adapazarı seçim neticesi sabaha karşı alınabilmiş tasnif sonunda DP 27, bağımsızlar 2 asil üye çıkarmışlardır. Seçim esnasında hiçbir hadise olmamıştır. Katılım oranı % 29'dur. Hendek kazasında DP ve bağımsızlardan oluşan bir liste seçimi kazanmıştır.

İzmir Belediye seçimlerinde Merkez ilçede Köylü Partisinin 3500 reyine mukabil DP adayları 13500 reyle seçimi kazanmışlardır. Yalnız DP lehine kullanılan 1000'den fazla oy pusulasına adaylardan mühim bir kısmının ismi konmamış ve böylece bu adayların seçilmemesine çalışılmıştır. Seçimin en ilginç olayını bağımsızların kazandığı bildirilen Urla ilçesinde durumun birdenbire değişmesi ve DP'nin 660 rey farkla öne geçerek seçimi kazanması teşkil etmiştir. Bağımsızlar, teksir edilmiş pusulalarla oy verildiği için bu pusulalar geçerli sayılmamış ve bu yüzden seçimin neticesi değişmiştir. Fakat bağımsızlar iptal keyfiyetini kanunsuz buldukları için il seçim kuruluna itiraz etmişlerdir.. DP'nin kaybettiği ilçelerden Bayındır'da da teksir edilmiş bağımsız listeleri kullanıldığı iddiasıyla DP tarafından itiraz edilmiştir. Gene DP'nin kaybettiği Cumaovası nahiyesinde sandıkların seçim bitmeden başka yere nakledildiği ve bu suretle seçime fesad karıştığı yolunda DP tarafından bir itiraz yapılmıştır. Diğer taraftan bağımsızların kazandığı Ödemişin Birgi, Adagide ve

Kaymakçı bucaklarında hakikatte CHP mensublarının kazanmış oldukları tesbit edilmiştir. Diğer ilçelerdeki bağımsızlar ise DP'den son zamanlarda ayrılan ve 19'lara mütemayil görülen vatandaşlar olduğu tesbit edilmiştir.

Diyarbakır İl Seçim heyetinin bildirisine göre belediye seçimlerinde bağımsızlar 6297, DP'liler 3457, TKP 893 rey almışlardır. Diğer ilçelerden Ergani'de DP Çüngüş'te bağımsızlar, Silvan'da DP, Çınar'da DP, Hazro'da bağımsızlar, Egil'de DP, Kulp'ta DP, Lice'de bağımsızlar, Hani'de bağımsızlar kazanmışlardır. Diyarbakır ilçelerinden Çermik'te ufak bir seçim hadisesi geçmiş, bu arada DP tarafını iltizam eden bazı şahıslarla bağımsızlar tarafını tutan kimseler arasında itişme olmuştur.

Van ve Bitlis'te Köylü Partisi, Elazığ'da bağımsız adayların kazanmış olması doğuda yeni bir partinin esaslı organize edilmesi halinde batıdakine yakın taraftar toplayacağını göstermektedir.

Bursa Belediye Meclisi seçimlerinde Orhangazi ilçesinin Yeniköy nahiyesi hariç bütün bölgelerde Belediye meclis seçimini DP kazanmıştır. DP'nin kazanması 30–40 oy gibi çok az bir farkla olmuştur. Mudanya'daki saat 22.30'dan sabaha karşı bire kadar sayımı yapılan iki sandık, DP'nin 41 rey farkla kazanmasını sağlamıştır. Zira saat 17'den 22.30'a kadar yapılan bütün sandıklardaki tasnife bağımsızlar başta gitmişlerdir.

Isparta Belediye seçimlerini rakipsiz olduğu için merkez, ilçe ve nahiyelerde DP kazanmıştır. DP % 40'a yakın bir katılımı seçimi kazanmıştır. Yalvaça bağlı Sicilli nahiyesinde bağımsızlardan oluşan liste, seçimin olaylı geçmesine sebep olmuş, üçü ağır olmak üzere 17 kişi yaralanmıştır. Yalvaç'ta da kavgalar olmuştur. Vilayet çevresinde bağımsızların ve Köylü Partisinin iştirak ettikleri kasabalardan henüz netice alınmamıştır. Merkez ilçelerinde ise yalnız Uluburlu'da bağımsızlar, diğer ilçelerde DP kazanmıştır. İlçelerde katılım oranı % 60'ın üstündedir.⁶⁹⁵

Ankara'daki kanaate göre seçimler, kanunda yapılan tadilatın aksaklıklarını meydana çıkarmıştır, 19'lar bunların derhal düzeltilmesini istemişlerdir.⁶⁹⁶

Belediye seçimlerine ait neticeler Ankara'ya geldikçe siyasi çevrelerdeki şaşkınlık artmıştır. En beklenmedik yerlerde bağımsızların kazanması ve

---

⁶⁹⁵Cumhuriyet, 17.11.1955

⁶⁹⁶Cumhuriyet, 16.11.1955

kazanılmayan yerlerde de bağımsızların aldıkları oy sayısının fazlalığı tahminleri altüst etmiş, yalnız DP'yi değil muhalefet partilerini bile şaşırtmıştır. Özellikle asıl üzerinde durulan nokta değiştirilen Seçim Kanununa göre bağımsızlara oy vermek için el yazısı ile liste doldurulması zorunluluğu olmuştur. Bir listenin doldurulması üye adedinin sayısına göre 2-8 dakika aldığı bu uygulama belediye seçimlerinde bağımsız adaylara rey veren seçmenlere yükletilen bu külfet, kanunda yapılan değişikliğin uygulamada ortaya çıkardığı en mühim aksaklıklardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Ankara belediye seçimlerine DP tarafından itirazlar yapılmıştır. DP tarafından yapılan bu itirazlar özellikle bağımsızların kazandıkları ilçeleri kapsamıştır. Ayaş, Bala, Polatlı, Kızılcahamam ve Altındağ ilçelerinde bağımsız adayların kazanmasından sonra yapılan itirazlar, ilçe seçim kurulları vasıtasıyla İl seçim kuruluna aksettirilmiştir.

Seçimler sonrasında Diyarbakır'da bağımsız listeden belediye meclisi kazananlardan 25 üye, bir yıl önce DP'den ihraç edilmiş olan Nuri Onur'la birlikte tekrar DP'ye geçmişler, seçimin hemen arkasından yaratılan bu durum bağımsız kalanların ve halkın hoşnutsuzluğunu doğurmuştur. Belediye meclisinde Demokrat Partiye üye olmayan 5 üye kalmıştır. Belediyenin Demokrat Partiden olmaması halinde hükümet yardımının kesileceği endişesiyle bu şekilde hareket edildiği söylenmiştir.⁶⁹⁷

Mudanya'da DP mensupları arasında kütle halinde istifalar görülmüştür. İstifa edenler "*1950'de antidemokratik diye haykırdığımız kanunları bu son seçimlerde mumla aradık*" demişlerdir.

İzmir'de yeni belediye başkanının seçilmesi ile ilgili tartışmalar ve çalışmalar devam etmiştir. Tartışma konularından biri başkanın meclis dışından getirilmesi, diğeri üyeler arasından seçilmesi şeklinde iki fikir mücadele halinde olmuştur.

CMP Kırşehir mebusu Osman Ali Şiroğlu 13 Kasım Pazar günü yapılan Yerköy belediye seçimleri münasebetiyle meclis başkanlığına bir sözlü soru önergesi vermiştir. Osman Ali Şiroğlu önergesinde Yerköy belediye seçimlerinde kanun hükümlerini çiğnendiğini, vazifelerin ve memuriyet nüfuzlarının suistimal edildiğini,

---

⁶⁹⁷ Cumhuriyet, 16.11.1955

seçmen ve bağımsız adayların baskıya tabi tutulduğunu, Adliye Vekilinin 10 Kasım günü Yerköy'e geleceği haberi duyulunca bütün mağazaların kapattırıldığını ve halkın zorla vekili karşılamaya gönderildiğini soru önergesinde belirtmiştir. O gün propaganda yasağı olmasına rağmen Adliye Vekilinin propaganda yaptığını, seçmenlerin emniyete celbedilerek sorguya çekildiklerini, bütün sandıkların polis ve jandarma nezareti altına alındığını eklemiştir. Saat 17'den sonra bazı sandıklarda zarfların hep birden açılarak oy pusulalarını toptan sayıldığını, bağımsızların vasıtalarına el konulduğunu bildirmiştir.⁶⁹⁸

Belediye meclisi seçimlerini değerlendiren CHP Genel Sekreter yardımcısı Turgut Göle gazetelere; "*DP dünkü seçimlerle CHP'nin 1946 seçimlerinde düştüğü akıbete duçar olmuştur. Türk milleti bu seçimle DP'ye artık itimad etmediğini göstermiş bulunuyor. Belediye seçimleri yanlış hareketin hiçbir zaman affedilmeyeceğine işarettir.*" demiştir.

Diğer taraftan 19'lara mensub Kocaeli milletvekili Turan Güneş "*Türk milleti Başvekilin düşündüğü gibi düşünmemiş ve Menderes'i refüze etmiştir. Diğer taraftan seçim kanununda yapılan son tadillerle vatandaş iradesinin ne derece manilerle karşılaştığı bu belediye seçiminde bir defa daha görülmüştür. Vatandaş iradesinin ne derece müstakillere ait isimleri muhtevi birçok listeler teksir edildi diye iptal edilmiştir. Seçim kanununun milli iradeyle ne dereceye kadar kabili telif olduğu da böylece ortaya çıkmıştır.*" şeklinde bağımsızların oylarının seçim kanununa dayanarak haksız yere geçersiz sayılmasının yanlışlığını vurgulamıştır.

Belediye seçimlerinin neticeleri, seçimlere iştirak etmemiş olan, CHP ve CMP mensupları tarafından memnurlukla karşılanmıştır. Muhalefet temsilcilerinden CHP il Başkanı, Seçimlerin neticelerinin, iktidar için elem, rejimimiz için sevinç verici olduğunu, Memleketimizde demokrasi tekâmülü, halkın rejime sarılmış olmasının remzi olan, bu son Belediye seçiminin halk anlayışını ve kararını tebşir etmek itibariyle dikkat çektiğini belirtmiştir.

İstanbul Kadıköy'de 57 bin seçmenine karşılık 3 bin katılım olması, ve bu ilçede DP teşkilatının 7 bin üyesi bulunması, gözönünde tutulacak olursa, seçim

---

⁶⁹⁸Cumhuriyet, 17.11.1955

sonucunun verdiği mesaj daha bir anlam ifade etmiştir. Bu mesaj da kamuoyunun anlamlı bir uyarısı veya güvensizliğinin işaretini teşkil etmiştir.

CMP il başkanı: "*Belediye seçimleri ve ona tekaddüm eden Umumi Meclis seçimlerinin neticeleri, DP idaresine karşı milletçe beliren aksülameli ifade bakımından, büyük ehemmiyet ve mana taşımaktadır.*" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁶⁹⁹

Belediye Seçimlerindeki uygulamalar yüzünden 1950-1954 yılları arasında Antakya Belediye Reisliğini, Vilayet idare heyeti azalığını yapan, 1954'te Hatay mebusu seçilen Yeni Yol gazetesinin sahibi DP Hatay Milletvekili Şekib İnal "*Seçimlerdeki Hadiseler Bana Partinin 10 Sene Evveline Rücu Ettiğini ve Demokrasi Mefhumu İle Hiçbir Alakası Kalmadığını Gösterdi*" şeklinde beyanda bulunarak partisinden istifa etmiş, 19'lara katılmıştır.⁷⁰⁰

İzmir Cumaovası seçimleri adaylardan bazılarının sandık kurullarında vazife aldıkları tesbit edildiği için bozulmuştur.

Yüksek Seçim Kurulu 22 Kasım 1955 günü verdiği bir kararla; ilçe seçim kurullarının bağımsızların liste hazırlamak hakkına sahip olmamalarına rağmen binlerce listenin kalemle teksir edildiği ifade edildikten sonra bağımsızların azalıklarının iptalini istemeleri, il seçim kurulları bu itirazları yerinde görerek bağımsızların kazandıkları yerlerde seçimi iptal etmeleri ile ilgili il seçim kurulu kararlarını bozmuş, Böylece oy pusulasının el yazısı ile doldurulması yüzünden azalıkları iptal edilen bütün bağımsızlar seçimi kazanmışlardır. Yüksek Seçim Kurulu bağımsızları makbul azalar olarak kabul etmiştir. Yüksek seçim kurulunda, kalemin teksir aleti olmadığına ittifakla karar verilmiştir.⁷⁰¹

Diyarbakır'da yapılan itirazlar üzerine, hakim Şükrü Erol başkanlığındaki il seçim kurulu, itirazları yerinde görmüş, seçimlerin iptaline karar vermiştir. İtirazlardan biri, belediye meclisine seçilen 9 bağımsızın okuma yazma bilmediğine dair olmuş, İl seçim kurulu bu 9 azayı imtihana tabi tutmuş, üç tanesinin okuma yazma bilmediği anlaşılmıştır. İmtihana iştirak etmeyen Belediye Reisinin de okuma yazma bilmediği için imtihana girmediği iddiaları, kendisi meydanda

⁶⁹⁹ Cumhuriyet, 15.11.1955

⁷⁰⁰ Cumhuriyet, 19.11.1955

⁷⁰¹ Cumhuriyet, 23.11.1955

görünmediğinden kabul edilmiştir. Bağımsızlar, bunun üzerine yüksek seçim kuruluna müracaata karar vermişlerdir.⁷⁰²

IV. 1954–1955 YEREL SEÇİMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu yerel seçimlerde 1954 yılında muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimleri yapılmış, bu seçimlerde muhalefet gazetelerinde meydana gelen haksızlık ve usulsüzlükler haber yapıldığı için hem yargı devreye sokularak muhalefet cezalandırılmaya çalışılmış, hem de ayrıca olay meclise taşınarak iktidarın bir manevra ile muhalefeti ikinci kez cezalandırmak istenmiştir. Mecliste çok tartışmalı geçen toplantıda İktidar milletvekilleri tarafından kürsüde konuşan muhalefet milletvekili yumruklanmış, meclisteki bu saygısız ve kavgacı hava üzüntü yaratmıştır. DP'nin bu seçimlerde de önceden hazırlanmış oy pusulaları hile yaptığına dair konular da mecliste aktarılmıştır. Bu seçimlere CMP ülkede rejim buhranı olduğu iddiasıyla bu seçimlere katılmamıştır. Muhtar Seçimlerinden sonra CHP de maruz kaldığı emniyetsiz durumdan dolayı diğer yerel seçimlere katılmama kararı almıştır. Bu noktadan sonra CHP'nin mücadelesi bazı bölgelerde bağımsız adayları desteklemek şeklinde olmuştur. DP iktidarı CHP'nin bu seçimlere katılmamasını kabullenememiş, resmi seçim sonuçlarını yayınlarken seçimlere katılmadığı halde CHP'yi de seçim tablolarında göstermiştir.

Muhtar Seçimlerine bir öncekinde olduğu gibi halkın ilgisizliği damgasını vurmuştur. Seçimlere katılım oranı % 10 civarında gerçekleşmiştir. Seçimlere muhalefet partilerinden CMP katılmamıştır. Bu durumu; DP kesimi halkın halinden memnun olduğu ve bunu değiştirmek istemediği şeklinde yorumlamış, CHP sandık başına gitmemekle halkın iktidar partisine bir şeyler söylemek istediği şeklinde değerlendirmiş, seçimlere katılmayan CMP ise halkın bu seçimlerin neticeleri ile memleketteki durumun değişebileceğine inanmamasına bağlamıştır. Seçimler sonrası resmi açıklamalarda oy toplam rakamlarının açıklanmamış olması muhalefetin eleştirisini çekmiş, şüphe uyandırmıştır. Seçimlere ait resmi sonuçlar Akşam gazetesinde özetlenmiş olarak yer almıştır:⁷⁰³ buna göre Toplam 34.211 muhtarlık için yapılan Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimlerine katılım oranı % 56.98 olmuştur. Şehirlerdeki muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerine katılım oranı % 34.68, köylerdeki

⁷⁰²Cumhuriyet, 29.11.1955

⁷⁰³Akşam 21 Kasım 1954

muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinde katılım oranı % 67.15 olmuştur. Seçimlerde kazanım oranları ise; DP % 73.97, CHP % 15.68, CMP % 0.30, KP % 00.08, Bağımsızlar % 5.17, Karışıklar % 4.80 olmuştur. Partilerin aldığı oy toplamları açıklanmamıştır.

Milliyet gazetesinde seçim sonuçları Adalet Vekâletinden tebliğ edilmiş olduğu belirtildikten sonra, 7/11/1954 tarihinde yapılan şehir ve kasabalardaki İhtiyar heyeti ve köylerdeki muhtar ve İhtiyar meclisi seçimleri neticeleri kati olarak belli olmuş ve seçim kurulları başkanlıklarından gelen malûmat tasnif edilmiş olduğu belirtilmiştir. Bu malûmata göre:⁷⁰⁴

A) Bütün şehir ve kasabalardaki İhtiyar heyeti seçiminde:		B) Bütün köydeki Muhtar İhtiyar Meclisi seçiminde:	
1- Seçmen adedi	3.549.722	1- Seçmen adedi	7.775.342
2 - Reyini kullananlar	1.231.188	2 - Reyini kullananlar	5.231.278
3- İştirak Nisbeti	% 34.68	3- İştirak Nisbeti	% 67.15
4- Seçimi Yapılan mahalle	4523	4- Seçimi Yapılan Köy	
5- Kazananlar :		Muhtarlık adedi	34211
D.Parti	3410	D.Parti	24367
C. Halk Partisi	775	C. Halk Partisi	4720
C.Millet Partisi	11	C.Millet Partisi	77
K. Partisi	1	K. Partisi	20
Bağımsızlar	126	Bağımsızlar	1746
Karışıklar	200	Karışıklar	3295
	-----		-----
Yekün	4523	Yekün	34225

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde ise:

Seçimler dönemi genel seçmen sayısı 11.325.064, seçimlere katılan seçmen sayısı 6.452.466 katılım oranı ise % 56.98 olarak belgede yer almıştır.⁷⁰⁵

Şehir ve Kasabalarda İhtiyar Heyeti seçmen sayısı 3.549.722, seçime katılan seçmen sayısı 1.231.188 seçime katılım oranı % 34.68 dir. DP 3410 oy ile % 75.39, CHP 775 oy ile % 17.13, CMP 11 oy ile % 0.029, KP 1 oy, Bağımsız 126 oy ile %2.7, Karışık 200 oy ile % 4.42 olmuştur.

Köyde Muhtar ve İhtiyar Meclisinde seçmen sayısı 7.775.342, seçime katılan 5.221.278, seçime katılım oranı % 67.15 belirtilmiştir. DP 50.558 oy ile % 73.88,

⁷⁰⁴ Milliyet 21Kasım 1954

⁷⁰⁵ BCA: 030 01 51 310 4 7 Kasım 1954 tarihinde yapılan Şehir kasabalarda İhtiyar heyeti ile Köyde Muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimlerine ait umumi neticeler. Belge ekler bölümü EK-11 de sunulmuştur.

CHP 10.663 oy ile % 15.58, CMP 212 oy ile % 0.030, KP 62 oy ile %0.09, Bağımsızlar ise 3.646 oy ile % 5.34, Karışık ise 3.295 oy ile % 4.81

Şehir ve kasaba İhtiyar Heyeti ile Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi (Toplu)

DP 53.968 oy ile % 73,97, CHP 11.438 oy ile % 15,68, CMP 223 oy ile % 00,30 ,KP 63 oy ile % 00,08, Bağımsız 3.772 oy ile % 5,17, Karışık 3.495 oy ile % 4,60 olarak kayıtlarda görülmüştür.

25 Eylül 1955 tarihinde yapılan İl Genel Meclisi Seçimleri muhalefet olarak CHP ve CMP'nin katılmadığından son derece sönük ve ilgisiz geçmiştir. Her seçim sonrasında olduğu gibi DP iktidarı yine tek parti zihniyeti ile seçimlerin çok başarılı geçtiği propagandalarına devam etmiştir.

Bu seçimlerle ilgili olarak Başbakanlık arşivindeki belgelerden alınan verilere göre sayısı 10.633.174 seçmenden 4.169.653 adedi seçimlere katılmış, seçim katılım oranı % 39.2 olmuştur. DP 3.389.167 oy ile % 81.28, TKP 48714 oy ile % 1.16, Bağımsızlar 510.378 oy ile % 12.24 kazanma oranına ulaşmıştır.

13 Kasım 1955 tarihlerinde yapılan Belediye Meclisi Seçimleri Sonuçları Adalet bakanlığınca yayınlanmıştır. Adalet Bakanlığında yapılan tebliğde: 13.11.1955 tarihinde yapılan belediye meclisleri seçimlerine ait ilçe seçim kurullarından gelen malumat tasnif edilmiştir. Bu malumata göre Seçmen sayısı 3.873.987, Seçime iştirak eden seçmen sayısı 1.461.219, İştirak nisbeti ise % 37.72. olarak açıklanmıştır. Ülkedeki Belediye meclislerinin toplam 11.807 asil ve 11.807 yedek üyesi içinden aday gösterilmediği veya gösterilen aday kabul edilmediği için 39 asil ve 436 üyelik için seçim yapılmadığı açıklanmıştır. Seçim sonuçları aşağıdaki şekilde verilmiştir.⁷⁰⁶

Seçime katılanlar	Üye Miktarı		Kazanma Oranı	
	Asil	Yedek	Asil	Yedek
1. Demokrat Parti	8.784	9.897	% 74.64	% 7.04
2. Köylü Partisi	262	257	% 2.23	% 2.26
3. CHP	17	17	% 0.14	% 0.15
4. Bağımsızlar	2.705	1.200	% 22.99	% 10.55
Yekün	11.768	11.371	% 100	% 100

⁷⁰⁶ Milliyet 19.11.1955

V. 1955 YEREL SEÇİMLERİ SONRASI GELİŞMELER

DP Grubu 1955 ilkbaharında parti yönetimine karşı bayrak açmıştır. Mayıs ayında 11 DP milletvekilinin imzası bulunan ispat hakkı önergesi Meclise verilmiştir. DP grubunda Dr. Zeki Erataman bir önergeyle, belediye seçimlerinin geriye bırakılması konusunun karara bağlanmasını istemiştir. Grup toplanmış, bu sırada, DP seçim yapmamak alışkanlığını yeni yeni benimsemeye başlamıştır. Başkan Hulusi Köymen teklifi oya koymuş çoğunluk aleyhte değil, lehte oy kullanmış olmasına rağmen teklifin reddedildiğini bildirmiştir. Bu duruma itirazlar olmuş, Hulusi Köymen ısrar etmiş, fakat Fethi Çelikbaş'ın müdahalesiyle önerge görüşmeye alınmıştır. Konuşmalar başlayınca Grubun hem belediye, hem ara seçimlerinin ertelenmesinin aleyhinde bulunduğu anlaşılmıştır. Erataman: “Mütemadiyen seçimlerin geriye alındığına şahit oluyoruz. Bu, demokratik rejimimizin de geriye gittiğinin delilidir.” demiştir. Fakat Menderes bu duruma müdahale etmiş seçimlerin ertelenmesi, grup kararı olarak kuruldan geçirilmiştir. Bu durumu Akis'te haber yaptığı için Metin Toker hapse girmiştir.⁷⁰⁷

Demokrat Parti Döneminde yerel seçimler kapsamında 1955 sonrasında yerel seçimler sürekli DP iktidarı tarafından ertelenmiş ve yapılmamıştır. Bu konuda mecliste tartışmalar olmuştur.

1 Eylül 1956 Meclis, muhtar seçimlerini iki yıl ertelemiş ve 1 Kasım'a kadar tatile girmiştir. Menderes ülkeyi neredeyse meclissiz yönetmektedir.⁷⁰⁸

19 Kasım 1958 tarihinde Meclis muhtar seçimlerini bir yıl ertelemiştir.⁷⁰⁹

6 Nisan 1959 tarihinde CHP Meclis grubu bir bildiri yayınlayarak hükümetten muhtar seçimlerini ve ara seçimleri yapmasını istemiştir.⁷¹⁰ Fakat olumlu bir sonuç alamamıştır.

Demokrat Parti yerel seçimlerin bu şekilde dönem sonuna kadar erteleme yöntemi ile yapılmasını engellemiştir.

---

⁷⁰⁷ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP Yokuş Aşağı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991 s.88-90

⁷⁰⁸ Feroz Bedia Ahmad **a.g.e.**, 1976, s.156

⁷⁰⁹ **A.g.e.** s.187

⁷¹⁰ Feroz Ahmad , Bedia Turgay Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi(1945-1971), Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s.194

SONUÇ

Türkiye'nin yerel yönetimler ve yerel demokrasi alanındaki gelişimini dünyadaki süreç ile karşılaştırmada baz alınacak zamanın başlangıcı olarak ortaçağ sonrasını ele almakta daha uygun bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Çünkü bu zamanla birlikte günümüz yerel yönetimlerinde etkiler yaratacak olan şehirleşmeler başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunun yükselişiyle Anadolu'da bulunan kentlerin çağına göre çok ileride olan çarşıları, esnaf örgütlenmesi, kent işbölümü ve örgütlenmesi, Avrupa içlerine kadar taşınmıştır. Günümüzde dahi özellikle Balkanlardan Orta Avrupa'ya kadar görülen tarihi kentlerde bunun izlerine rast gelinmektedir.

Batı toplumlarında gerileme süreçleri yaşanırken ve batı şehirlerinde derebeylerin hâkimiyeti ile din adamlarının güç mücadeleleri yaşandığı bir ortamda aynı zamanda temel haklar yaklaşımı da yeşermeye başlamıştır. Coğrafi keşiflerle başlayan yeni zenginliklerin keşfi sonrasında da ticaretin gelişmesi başka bir deyişle merkantalizm, güç dengelerini değiştirmiş ve batı şehirlerindeki köklü değişiklikleri başlatmıştır. Bu yeni gelişen zenginleşen sınıf, derbeylerin ve ruhban sınıfının yanında yeni bir güç olarak yönetime ortak olmaya başlamıştır. Batı toplumları için günümüzdeki modern yerel yönetim felsefesine kaynaklık eden bu süreç, bir bakıma onların doğal gelişimleri ile birlikte oluşmuştur. Yani felsefe ile uygulama aynı paralelde gitmiştir. Bu yüzden herhangi bir batılı yerel yönetim ve demokrasi ile ilgili uygulamalara daha olumlu ve anlayarak yaklaşabilmiş, çelişki yaşamamıştır.

Türk toplumunun bu konuda gelişimi ise daha farklı süreç takip etmiştir. Birincisi Ortaçağla beraber başlayan medeni olarak üstünlük toplum olarak olaylara ve toplumlara yukarıdan bakma kendini üstün görmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu bakışla toplum hiçbir gelişmeyi takip etmeye değer görmemiştir. Bilimsel yönden psikolojik bir körlük yaşanmış, bu süreç 17 nci yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür.

Ayrıca doğu toplumlarına has bir demokratik algı farklılığı da bu gelişmelere engel olucu etkiler yapmıştır. Devlet ve yönetim insanlar için olduğunu düşünen batılı düşüncenin tersine, devleti her şeyin üstüne çıkararak, insanın devlet için olduğuna inanan doğu tarzı yaklaşımda insana hizmet götürmeye ve insanı yönetime katmayı öngören yerel yönetim anlayışı kendine fazla yer bulamamıştır.

Türklerin İslamiyetle tanışma sonrası Selçuklu ve Osmanlı devirlerinin benimsemiş olduğu Arap devlet felsefesi ve yönetim anlayışı ile buna ait şeyhülislam, kadı, imam gibi merkezden yerele uzanan yönetim kurgusunun uzun yıllar boyunca etkisi altında kalışımız bir başka engeli oluşturmuştur.

Bütün bu saydığımız farklılıklar ve süreçler toplumumuzda batıdaki gibi modern yerel yönetim algısının sağlam bir şekilde yer etmesini engellemiştir. Günümüze dek yaşadığımız demokrasi mücadelelerinde de, bu etkenlerden kaynaklanan sorunlar süregelmiştir. Üstelik bu konuların etkisi toplumumuzda bugün için de geçerlilik taşımaya devam etmektedir.

Yerel Yönetimlerle ilgili olarak her ne kadar bazı kesimler tarafından başlangıç Tanzimat dönemine kadar götürülse de, bu konuda asıl kırılma noktasını Vakayi Hayriye denilen yeniçeriliğin kaldırılması olayı oluşturmuştur. Bu tarihte yeniçerilerin ortadan kalkması yerel yönetim alanında aslında büyük bir boşluğun ortaya çıkmasına sebep vermiştir. Kadıların ve mahalli birimlerin birçok görevlerinde önemli işlevleri de üzerine almış olan yeniçeri ocağının kaldırılması sonrası, kadılar görev yapamaz hale gelmişlerdir. Bu durumu gidermek için 1826 yılında İhtisap Nazırlığı ve ihtisap Müdürlükleri kurulmuştur. Aynı şekilde mahalle muhtarlıklarının kurulması da yeniçeri teşkilatının kaldırılması sonucu ortaya çıkmış, mahalle imamlarının bu alandaki etkisi de kaybolmuştur.

Tanzimat dönemi ile birlikte kişi hakları alanındaki yenilikler ile ülkemizdeki genel yönetim yapılanması yanında, yerel yönetimlerde de düzenlemelere gidilmiştir. Kırım Savaşı ise şehirler ve şehirlerin yönetimi alanında gelişim ihtiyacını yönetime açıkça ortaya çıkaran ikinci önemli noktayı oluşturmuştur. Ayrıca 1876 yılına kadar bu dönemde vilayet yönetimi ve vilayet meclisleri uygulamaları, demokratikleşme alanında önemli kazanımları ortaya çıkarmıştır. Ülkedeki demokratikleşme açısından yerel yönetimler hem ilk adımın atıldığı öncü birimler olmuş, hem de test ve deneyimlerin gözlemlendiği laboratuvarları teşkil etmişlerdir. Ülkedeki ilk meclislerin kurulduğu ve seçimlerin yapıldığı yerler buralar olmuşlardır. Türk Toplumunun batılı yaklaşımda hazırlanmış ilk anayasası olan Kanun-u Esasi'nin ortaya çıkmasında ve ilk meclisin seçimlerinde de bu deneyimler topluma fayda sağlamıştır. Ancak 33 yıl kapalı bırakılan ilk meclis, sonrasında gelen savaşlar ve işgaller sonucu Cumhuriyet

dönemine kadar bu birimler ile ilgili hiçbir faaliyette bulunulmadığı gibi, yerel birimler mevcut durumlarını bile koruyamaz hale gelmişlerdir.

Yerel yönetimlerimiz Meşrutiyet dönemlerinden Cumhuriyet dönemlerine kadar kuruluş ve mevzuat açısından sürekli bir, topluma ve çağa ayak uydurma yönünde arayışlara ve yeni düzenlemelere sahne olmuşlardır. Bu süreç ise 1930 yılında bu konuda esaslı bir çalışmayla mecliste ele alınmış ve yapılan inkılâpların bir devamı olarak, yerel yönetimler alanında da çağı yakalamak yönünde bir adım atılmıştır. Bu şekilde Cumhuriyetle birlikte modern bir devlete yaraşır, çağdaş yerel yönetim yapılanmasının yolu açılmıştır. Ülkenin gelir kaynaklarının ve ekonomisinin gelişimi oranında çok partili döneme kadar yerel yönetimler gelişmelerine devam etmişlerdir.

Ülkemizdeki seçim sistemlerinin başlangıçtan itibaren gelişim süreçleri incelendiğinde, beylikler döneminden başlayarak yerel alanda seçimle iş başına getirilen bazı yapılanmalar daima var olduğu görülmüştür. Bu yapılanmalar geleneksel usullerin bir tezahürü olarak yerel bazda uzun süre varlıklarını sürdürmüşlerdir. Padişah II nci Mahmut ile başlayan ve Tanzimatla devam eden devlet yönetim yapısındaki değişimlerle birlikte, vilayetlerde yönetim meclisleri kurulmaya başlanmış ve bu da meclis üyelerinin seçimi konusunu gündeme taşımıştır. Bu dönemde meclisler için üye seçimlerinde bazı düzenlemeler yapılmış, seçimler için bazı özellikler aranmıştır.

I inci Meşrutiyetin başlangıcına kadar dönemde vilayet yönetimi ve meclisleri toplumun yönetime katılma ve seçimler konusunda deneyim kazanmasını sağlamış, bu uygulamalar 1876 yılında ilk anayasanın hazırlanmasına ve ilk meclisin seçimine tecrübeli bir geçiş sağlamıştır. Bu dönemde uygulanan iki dereceli seçim sistemi ile başlangıçta yerel yöneticilerin meclislere üye gönderebilmek ve nitelikli aday bulabilmek amacıyla seçimlere müdahale etmek zorunda kalmaları ile başlayan süreç, sonrasında bir teamül olarak çok partili döneme kadar süregelmiştir. Yerel yöneticiler seçimlere müdahale etmeyi bazen partizanlıktan, bazen de daha iyi değerlendirdikleri grupların yönetime gelebilmelerini sağlamak amacıyla çoğunlukla kendilerine bir hak görmüşlerdir.

Cumhuriyet Döneminin başlangıcında yeni bir anayasa yapılmış olmasına rağmen, yeni bir seçim kanunu düzenlemesine gidilmemiş olması da dikkati çeken başka bir ayrıntı olmuştur. Çok partili dönem başlayana kadar seçim sistemlerini değiştirme ihtiyacı çok fazla hissedilmemiştir. Yapılan değişiklikler ise kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıma dışında yüzeysel kalmıştır. 1946-50 arası dönemde de bu konuda daha adil ve kontrollü ve müdahale edilmesini engelleyici bir sistem getirilmeye çalışılmıştır. Fakat temsilde adaleti sağlayan sisteme yönelik bir amaç izlenmemiş ve yönetimde istikrarı ön plana alan, ama temsil konusunda hiç te iyi sonuçlar getirmeyen çoğunluk sistemi uygulanmaya devam etmiştir.

Çoğunluk sisteminin ülkemizdeki tercih edilmesinin üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Çoğunluk sistemi Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda ülkenin tam manasıyla çağdaşlaşma yolunda bir dönüşme girdiği ve halkın çoğunluğunun ise eğitim ve algılama seviyesinin oldukça düşük olduğu bir ortamda oldukça gerekli bir tercih olmuştur. Hatta 1930 yılında Atatürk'ün medeni bilgiler kitabında da çoğunluk sisteminin faydalarına dair birçok düşüncelerin yer aldığı görülmüştür. Tercih ise bu sebeplerle çoğunluk sistemi yönünde olmuştur. Ancak zaman ilerleyip, ülkedeki halkın refah ve eğitim seviyesinde belirgin bir artışın ortaya çıktığı çok partili dönem için bu sistem yanlış bir seçim olmuştur. Temsilde adalet olgusunun eksikliği, çok partili meclis olsa bile, oluşan kompozisyon meclisi tek parti meclisine çevirmiş, beklenen denetim ve kontrol mekanizması istendiği gibi kurulamamıştır. Çoğunluk sistemi azizliği nedeniyle, tek partili dönemden çok partili demokrasiye geçmeye çalışılırken, sonuç yine bir tek partinin bu kez seçim yoluyla iktidarı ele geçirmesi olmuştur. Sadece partilerin adı ve mensupları değişmiştir. Hatta daha ileri bir yorumla belki de bu sebepten incelediğimiz dönemin sonu hiç te hayırlı bitmemiş, demokrasi kazası yaşanmıştır. Üstelik demokrasinin yerleşmesi için her türlü fedakârlığa katlanıp, bilinçli bir şekilde yetkileri devrettikten sonra da sırf bu düzenin yerleşmesi ve demokrasi kültürü oluşması için muhalefet saflarında, birçok kimsenin katlanamayacağı her türlü kötü muamele ve hakaretlere rağmen bu mücadeleye devam eden eskinin tek partisi ve liderinin tersine, seçimle gelen ve demokrasi getirdiği ile övünen yeni parti icraat ve tutumları ile tam tersi bir istikameti kendilerine uygun bulmuştur.

Bu dönem içinde yapılan ilk yerel seçimlere gelince; 1950 yılı yerel seçimleri genel seçimler ile iktidarın el değiştirmesi sonrasında çok fazla bir zaman geçmeden yapılmak durumunda olmuş, iktidarı yeni ele almış olan Demokrat Parti bu konuda icraatlarını ve parti olarak kendisini henüz tam olarak gösteremediği bir zamana denk gelmiştir. Kısa bir zaman dilimi içinde üç adet seçim yapılması, bu seçimlerin yönetilmesi ve sonuçların tasnif edilmesi ve yayınlanması gibi konularda bazı aksaklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle seçim sonuçlarının yeterli bir zaman içinde yayınlanamaması muhalefet kanadında iktidarın usülsüzlük yapmaya çalışması olarak doğrudan dile getirilmese bile, çok şikâyet ettiği konulardan olmuştur. Ayrıca seçim sonuçlarının gereğinden uzun ve geniş bir zaman diliminde parça parça yayınlanması da şaibe yaratmıştır. Bu seçimlerde de seçimler esnasında iktidar kesiminin baskı ve yolsuzluklarına dair şikâyetler söz konusu olmuştur. Seçim bölgelerine görevlendirilen iktidar milletvekillerinin önceki dönemlerde de rastlandığı gibi kamu gücünü lehlerinde kullanmaya, seçimlere etki etmeye yönelik faaliyetlerine rastlanmıştır.

1950 Muhtar ve İhtiyar Heyeti seçimlerine partiler ve basın çok fazla ilgi göstermemiş, katılım şehirlerde %10 lar seviyesinde kalırken, köylerde % 70-90 oranında olmuştur. Sonucu da köyler belirlemiştir. İktidar partisi olan Demokrat Parti bu seçimlerde de genel seçimlerdeki başarının beklentisi içinde olmuş, fakat sonuçlar beklentisini karşılamamıştır. Demokrat Parti bu seçimlere gereken ilgiyi göstermemekle hata ettiğini değerlendirip, bu seçimlerin halkın genel siyasi tercihini belli etmeyeceğini savunmuştur. Demokrat Parti bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisine göre kendisini %60 oranında daha başarılı görmüştür. Başlangıçta kendilerinin 2-3 bin civarında muhtarlığına karşılık CHP'nin 40 bin civarında muhtarlığa sahip olduğunu, seçimler sonrasında ise CHP'nin kazancı 12 bin civarında olmasına karşılık DP'nin kazandığı muhtarlıkların sayısı 16 bine çok yaklaştığı, Bu arada 3 bini geçen bağımsızların ve 250 civarında olan Millet Partisi kazançlarını da CHP'nin, kayıplarına ilâve edilecek olursa, 31 bin küsur köy ve mahalle muhtarlıklarından CHP'nin 25 bin kadarını kaybetmiş olduğunu değerlendirmiştir. Muhalefeti temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi ise kendisini bu seçimlerde başarılı bulmuş, düz bir istatistik mantığı ve çok acele bir yargı ile, kırsal kesimin iktidardan

yüz çevirmeye başladığını, fakat şehirlerin hala iktidar partisinden yana olmaya devam ettiğini düşünmüştür.

1950 Belediye seçimleri tüm üç partinin yurt genelinde ilgi göstererek yarıştıkları bir seçim olmuştur. Seçimlere katılım oranı % 25-40 civarında olmuştur. İktidar Partisi bir önceki seçimlerdeki duruma göre çok daha iyi sonuç aldığı bu seçimlerde kendisini % 90 oranında seçimin galibi görmüştür. Muhalefeti teşkil eden Cumhuriyet Halk Partisi ise başlangıçta kendisinin 265 belediyeyi almış olduğunu ve % 40 civarında başarılı olduğunu iddia etmiştir. İktidarın başarısını da bağımsızlar ve Millet Partisinin kazandığı yerlerle birlikte % 60'ın altında değerlendirmiştir. Ayrıca parti kasabalarda başarılı iken, büyük şehirler ve il merkezlerinde Demokrat Partinin başarılı olduğunu değerlendirmiştir. Demokrat Partinin yayın organı Zafer gazetesinde % 90 oranında DP'nin kazandığı ile ilgili haberler dışında ayrıntılar ve listeler yayınlanmazken, Ulus gazetesinde 9 Eylül 1950 günkü haberlerinde CHP'nin toplam 643 belediye içerisinden 262 adedini kazandığı, bu rakamın ülke genelinin % 40'ını aştığı, Millet Partisinin kazançları ile muhalefet partisi adaylarının üyelik elde ettikleri belediye meclislerine ait rakamların bu oranın dışında olduğu, Belediye seçimlerinde DP'nin yüzde 90 değil 60'ı bile sağlamadığı dile getirilmiştir. Ayrıca Demokrat Partinin Samsun'da işaretli oy kullanması yüzünden İlçe seçim kurulunca seçimdeki oyları iptal edilmiş, Trabzon da seçimler bu sebeple yine seçim kurulunca müdahale edilmek durumunda olmuştur. Bu şekilde Demokrat Partinin de yerel seçimlerde beklediği ilgiyi yakalayamaması nedeniyle seçimlerde hile yöntemleri kullanma ihtiyacı hissettiği düşünülmüştür. Ayrıca bu dönemle birlikte parti seçim sonuçları ile ilgili detaylı bir bildirim yapılmasını engellemiş, büyük bir bölümünü kontrol ettiği basın yoluyla her seçimden sonra çok başarı elde ettiğine dair abartılı yorum ve haberleri servis etmiştir.

Belediye seçimlerinde, .muhalefet ise her seferinde seçimlerin doğru ve zamanında sonuçlarını elde etmeye çalışmış, zaman zaman kendilerine teşkilattan gelen bilgilerle yayınlanan sonuçların birbirini tutmadığını görerek endişeye kapılmıştır. Demokrat Parti ise, ilk andan itibaren bir önceki seçimdeki gibi, rahatsız oldukları seçim sonuçlarını maskeleyerek ve yayın organlarında propagandayı yoğun kullanarak, durumu farklı gösterme yolunu seçmişlerdir.

İl Genel Meclisi seçimlerinde de Demokrat Partinin yayın organının verdiği sonuçlar ile arşivdeki veriler uyuşmamıştır. Zafer gazetesi sonuçları abartarak yansıtmıştır. 1950 yerel seçimlerinde:

CHP'nin ise % 39 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 5 azalmış, Belediye seçiminde % 1.8 ve İl Genel Meclis seçiminde % 2.8 azalmıştır.

MP'nin ise % 3.1 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 2 azalmış, Belediye seçiminde % 0.7 artmış ve İl Genel Meclis seçiminde % 1 artmıştır.

Bağımsız oylar ise % 5 civarındaki oyu, muhtar seçiminde % 4 artmış, Belediye seçiminde % 1.5 azalmış ve İl Genel Meclis seçiminde % 2.5 azalmıştır.

Bu yerel seçimlerde 1954 yılında muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimleri yapılmış, bu seçimlerde muhalefet gazetelerinde meydana gelen haksızlık ve usulsüzlükler haber yapıldığı için, hem yargı devreye sokularak muhalefet cezalandırılmaya çalışılmış, hem de ayrıca olay meclise taşınarak iktidarın bir manevrası ile muhalefet ikinci kez cezalandırılmak istenmiştir. Mecliste çok tartışmalı geçen toplantıda, parlamento tarihimizde beklide ilk defa iktidar milletvekilleri tarafından kürsüde konuşan muhalefet milletvekilleri yumruklanmış, meclisteki bu saygısız ve kavgacı hava üzüntü yaratmıştır. DP'nin bu seçimlerde de önceden hazırlanmış oy pusulaları hile yaptığına dair konular da mecliste aktarılmıştır. Bu seçimlere CMP ülkede rejim buhranı olduğu iddiasıyla bu seçimlere katılmamıştır. Muhtar seçimlerinden sonra CHP de maruz kaldığı emniyetsiz durumdan dolayı diğer yerel seçimlere katılmama kararı almıştır. Bu noktadan sonra CHP'nin mücadelesi bazı bölgelerde bağımsız adayları desteklemek şeklinde olmuştur. DP iktidarı CHP'nin bu seçimlere katılmamasını kabullenememiş, resmi seçim sonuçlarını yayınlarken seçimlere katılmadığı halde CHP'yi de seçim tablolarında katılmış gibi göstermiştir.

1954 Muhtar Seçimlerine bir öncekinde olduğu gibi halkın ilgisizliği damgasını vurmuştur. Seçimlere katılım oranı % 10 civarında gerçekleşmiştir. Seçimlere muhalefet partilerinden sadece CMP katılmamıştır. Seçimlere halkın ilgi göstermemesini, DP kesimi halkın halinden memnun olduğu ve bunu değiştirmek istemediği şeklinde yorumlamış, CHP sandık başına gitmemekle halkın iktidar partisine bir şeyler söylemek istediği şeklinde değerlendirmiş, seçimlere katılmayan

CMP ise halkın bu seçimlerin neticeleri ile memleketteki durumun değişebileceğine inanmamasına bağlamıştır. Seçimler sonrasında bu kez de resmi açıklamalarda partilerin toplam oy miktarının açıklanmamış olması muhalefetin eleştirisini çekmiş, şüphe uyandırmıştır. DP iktidarı yine tek parti zihniyeti ile seçimlerin çok başarılı geçtiği propagandalarına devam etmiştir.

Ertelenmesi sebebiyle 1955 yılında yapılan İl Genel Meclisi Seçimleri ile Belediye Seçimlerinde ise Köylü Partisinin dışında muhalefet katılmamıştır. Dolayısıyla bu seçimler Köylü Partisi İle Bağımsızların bölgesel mücadeleleri dışında Demokrat Partinin kendi başına gerçekleştirip, başarısıyla övündüğü tek parti seçimlerini andırmıştır. Ayrıca bu dönemin en belirgin olaylarından olan 6-7 Eylül olayları sonrasında denk gelmesi ve iktidarın da sıkı yönetimi hem 6 ay uzatmış olması, hem de Ankara'yı kapsayacak şekilde çerçevesini çizmesi, bu seçimlerde muhalefetin seçimlere katılmaması üzerinde etki yaratmış olabileceği ihtimalini de akla getirmiştir. Sıkıyönetim ortamı demokrasi dışı uygulamaları içeren, fakat meclis kararı olduğu için kimse farklı bir tepki gösteremeyeceği bir ortamı içerdiğinden iktidarın bazı girişimleri için uygun ortamı yaratma imkânı taşımıştır.

Halkın demokratik dönüşüme yaklaşımı açısından incelediğimiz bu dönem içinde; Türkiye'nin çok partili yaşama geçmesiyle Türk halkına demokratik yaşantısında yeni bir seçenek sunulmuş, uzun yıllar devleti yönetmiş ve ister istemez sancılı geçen bu değişim ve dönüşüm ortamında ülkeyi yöneterek yıpranan ve halkta olumsuz etkiler bırakan mevcut iktidarı ve partisini doğal olarak halk değiştirmeyi denemiştir. Bu aslında insanlar ve onların oluşturduğu toplumlar için normal bir psikolojik süreç olan yeni seçeneği deneme güdüsünün sonucu olmuştur. Her ne kadar yeni bir parti olsa da, içinden çıkmış olduğu partinin demokratik gelenek ve kültürünü taşıyan yeni parti de, sosyal politikalarından, demokrasi kültürüne kadar, yönetim sürecinde benzer yaklaşımlar sergilemiştir. Yani eski iktidar; basına yaklaşım, seçimler, yasama, siyaset geleneği, özgürlük ve demokrasi bakış açısı alanında neleri önceden doğru veya yanlış uyguladıysa, yeni parti de bu konularda aynı uygulamalara yönelmiş, aynı bakış açısını taşımıştır. Partiler arasında fark olarak görebileceğimiz özelliklerden biri, DP'nin CHP'ye göre daha çok halka inebilmesi, ülkedeki birikimleri yatırım ve halka hizmet yönünden daha fazla yönlendirebilmesi, propaganda ve seçim çalışmaları yönünden daha yenilikçi ve

başarılı olmasıdır. Buna karşılık, plansız günlük ve popüler politika izleyen ve parti içi demokrasi yönünden çok zayıf bir parti olmuştur. CHP ise bürokrat ve halka uzak kalmış olması mahzurlarının yanında, özeleştirici yapabilen, sorunları anlamaya çalışıp masaya yatırabilen, parti içi demokrasisi güçlü ve planlı bir parti olmuştur.

Dönem içinde DP iktidara geçer geçmez, adeta birilerinin veya bir kesimin intikam hislerine tercüman olur gibi, CHP'yi, devrimleri ve devletin temel dayanaklarını şekillendirmek veya saf dışı bırakmak için yoğun çabalara girmiştir. Parlamentoda ve yerel alanda belli yerleri seçim yoluyla ele geçirdikten sonra, iktidar gücünü ve çoğunluk avantajını kullanarak meclisteki görüşmelerde meclise hesap vermekten ve 1955 sonrası yapılması gereken yerel seçimleri ise zamanları yaklaştıkça sürekli erteleyerek seçimlere girmekten kaçınmıştır.

Yerel Yönetimler ve siyasi partiler alanında ön kabul etmek gereken bazı toplumsal gerçekleri sıralamakta yarar vardır. İlk olarak yerel yönetimler siyasi partiler için iktidara giden kapının altın anahtarı niteliğinde olmasıdır. Halka hizmetin götürülüp, yansıtılabildiği en iyi yerler buralardır. Buralar partiler için birer vitrin olma özelliğini başlangıçtan beri taşımışlardır. Siyasi oluşumlar bu yolla halkla olumlu bağlar kurabilirler ve zeminlerini sağlamlaştırabilirler. Bu yüzden her siyasi parti için yerel alan hâkimiyeti hayati önem taşır. Dönem içinde bu zemini kaybetmemek için partiler her türlü çabayı sarfetmiş ve her türden mücadeleye girmişlerdir. İncelediğimiz dönemde Demokrat Parti iktidara geldiği ilk dönemdeki halktaki olumlu havanın etkisiyle yerel seçimleri de kazanarak bu alanda hâkimiyetini sağlamış, bir sonraki değişim dönemi olan 1954–55 yerel seçimlerinde ise adeta baskı ve zor kullanarak ve tehdit ederek, diğer partileri bu alandan uzaklaştırmış, seçimlere katılmaktan soğutmuş ve bu alanı elinde tutmuştur. Sonrasında ise yasama alanındaki çoğunluk üstünlüğü ile erteleme taktiklerini kullanarak yerel sahada üstünlüğünü koruma yoluna gitmiştir.

İkinci olarak yerel alanda çoğunlukla seçmenlerin tercihlerini belirleyen etkenler partilerin yüksek idealleri veya fikri yapıları değil, bölgeler için yerel çıkarların temin edilmiş olup olmadığıdır. Ya da yerel lider özelliği taşıyan şahsiyetlerin, toplumda saygın yer edinmiş kişilerin, partiler tarafından kazanılıp kazanılmadığı ile ilgilidir. Bu bağlamda her dönemde olduğu gibi, incelediğimiz

dönemde de partiler arasında çıkarlarına göre dolaşan şahıslar olmuştur. Dönem içindeki seçim yarışlarında da özellikle iktidarı elinde bulunduran Demokrat Parti, seçimlerde başarılı olmanın yolunu ya yerel lider konumundaki kişileri partiye kazandırma yoluyla ya da yerel çıkarların bozulma ihtimalini öne sürerek lehine çevirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1950–1960 arasındaki dönemdeki elde etmiş olduğu sonuçlar onun kendi yakın tarihindeki misyonu ile ilgili olmuştur. CHP inkılâpların yerleştirilmesi, ülkenin borçlarının ödenerek ekonomik bağımsızlığın sürdürülmesi, ülkenin savaştan uzak tutularak başta insan kaynakları olmak üzere tüm varlıklarının korunmasına çalışmış, bunun sonucunda ise bürokratik yönetim ön plana çıkmıştır. Bu şekilde halk kitleleri ile arası açılan parti, bunun bedelini muhalefete düşerek ödemiştir. İkinci Dünya Savaşının başlaması sonucu güvenlik politikaları aşırı bir hal almış, esaslı bir kalkınma politikası takip edememiştir. Demokrat Parti bu hassasiyeti iyi yakalamış ve bundan ustaca yararlanmayı bilmiştir.

Yerel yönetimlerin siyasi partilerce bir mücadele alanına dönüştürülmesi, bu yönetimlere genelde hizmet etmekten çok siyasette sivrilme isteyen kişilerin partilerce buralara yerleştirilmesine neden olmakta, bu şekildeki yerel yöneticilerin hedefleri de bölgelerinde çok, daha yüksek siyasi mevkilere çıkabilmek olmaktadır. Bu bağlamda ayrıca yerel imkânlar da, planlı ve tutarlı bir şekilde yönlendirilmekten uzak kalmaktadır. Ayrıca parti çıkarları ve hedefleri de ister istemez, yerel çıkarların önüne geçmektedir. İncelediğimiz dönemde de birçok yerel yöneticinin sonraki durağı, partinin milletvekili olarak yola devam etmek olmuştur. Ayrıca yerel yönetim iktidar partisinin adayları dışında muhalefet tarafından yönetiliyorsa, bu durumda iktidarın baskı ve engellemeleri ile de karşılaşmakta, yerel halk bunun zorluğunu yaşamaktadır. Bu aksaklıklara çözüm olmak üzere yerel yönetimlerin daha sağlıklı yönetilebilmesi, kaynaklarını daha planlı ve yerel çıkarlara ve ihtiyaçlara uygun kullanabilmeleri açısından, yerel yönetimlerde; partilerden ve siyasetten arındırılmış bir temsil ve seçim sisteminin kurulması ve işletilmesinin daha fazla yarar getireceği değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

A. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B. TBMM Arşivi

I. TBMM Zabıt Ceridesi

II. TBMM Tutanak Dergisi

2. KİTAPLAR

Ağaoğlu, Samet, **İpin Gölgesindeki Günler, Arkadaşım Menderes Marmara'da Bir Ada**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004

Ahmad, Feroz, Ahmad, Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976

Aktan, Coşkun Can, **Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı Demokrasi, Poliarşi ve Demarşi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005

Arcayürek, Cüneyt, **Demokrasinin İlk Yılları**, Bilgi Yayınları, Ankara 1982

_____, **Yeni İktidar Yeni Dönem 1951- 1954**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1985

_____, **Bir İktidar, Bir İhtilal 1955-1960**, Bilgi Yayınları, Ankara 1984

Atalay, Sırrı, **Bir Ömür Politika Kars'tan Zincirbozan'a**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986,

Atay, Falih Rıfkı, **Kurtuluş**, Bates A.Ş. Yayını, İstanbul, 2000

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007

Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyet Tarihi I**, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1995

Baban, Cihad, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970

Barutçu, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977

Başar, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayını, Ankara, 1981.

Başgil, Ali Fuad, **Din ve Laiklik**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1954

_____, **Esas Teşkilat Hukuku: Türkiye Siyasal Rejimi ve Anayasal Prensipleri**, İstanbul 1960

Bilâ, Hikmet, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999

Buran, Hasan, **Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir seçim Sistemi Önerisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005

Cotteret Jean-Marie / Emeri Claude, **Seçim Sistemleri**, Çev. Ahmet Kotil, İletişim Yayınları

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000. 2. Cilt , YKY, İstanbul, Mayıs 2002

Çığ, Muazzez İlmiye, **Sumerli Ludingirra**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006

- Danişmend, İsmail Hami, **Garp Menba'larına Göre: Eski Türk Demokrasisi**, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1964,
- Davison, Roderic H, **Osmanlı İmparatorluğunda Reform,1856-1876**, Çev. Osman Akınbay, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1997
- Doğru, Halime, **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1995
- Duverger, Maurice, **Siyasi Partiler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974 s.453
- Erdoğan, Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.232
- Erim, Nihat, **Günlükler 1925-1979, I. Cilt**, Haz:Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
- Eroğlu Hamza, **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1990
- Eroğul Cem, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970
- Goloğlu, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, Ankara, 1982
- Gökalp, Ziya , **Türkçülüğün Esasları**, Kemer Yayınları, İstanbul, 1996
- _____, **Türk Medeniyet Tarihi**, Toker Yayınları, İstanbul,1995
- Gözübüyük, A.Şeref, **Açıklamalı Türk Anayasaları**,Turhan Kitabevi, Ankara,1993
- Gülen, Nejat, **Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada**, Kastaş Yayınevi, İstanbul,2005
- Güler, Birgül Ayman, **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998
- Günal, Erdoğan, **Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerine Etkileri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005
- İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayn:494, İstanbul, 1993
- İnan, Afet, **Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, TTK Basımevi, Ankara, 1998
- Kabacalı, Alpay, **Türk Basımında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994
- Karamustafaoğlu, Tunçer, **Seçme Hakkının Demokratik ilkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968
- Karpat, Kemal, **Türkiyede Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, İmge Kitabevi, Ankara,2007
- _____, **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomi, Kültürel Temeller**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967
- Kışlalı, Ahmet Taner, **Ben Demokrat Değilim**, İmge Kitabevi, Ankara, 1999
- _____, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara,1999
- Keleş, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000

- Kongar, Emre, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981,
- Köksal, Bilge Aloba - İlkin, A. Râsih, **Türkiye'de İktisadî Politikamızın Gelişimi (1923-1973)**, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul, 1973
- Köy İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. Yılında Köylerimiz**, Genel Yayın No. 219 Güven Matbaası, Ankara, 1973
- Kramer, Samuel Noah, **Tarih Sümerde Başlar**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999
- Kutay, Cemal, **Örtülü Tarihimiz Hilmi Uran'ın Hatıraları**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1975,
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004
- _____, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003,
- Mumcu, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988
- Nadi, Nadir, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979
- Ortaylı, İlber, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974
- _____, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010
- Oya, Çitçi, **Yerel Yönetimlerde Temsil**, TODAİE, Ankara, 1989
- Öymen, Altan, **Değişim Yılları**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004
- _____, **Öfkeli Yıllar**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Öymen, Onur, **Türkiye'nin Gücü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003
- Özkan, Necati, **Seçim Kazandıran Kampanyalar**, Kapital Medya Hizmetleri, İstanbul, 2002
- Öztürk, Saygı, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003
- Payaslıoğlu, Arif T., **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966
- Pirenne, Henri, **Ortaçağ Kentleri**, Dost Yayınları, İstanbul 1982
- Platon, **Mektuplar**, Çev. İrfan Şahinbaş, Cumhuriyet Gazetesi Dünya Klasikleri Dizisi no:76, 1999, İstanbul
- Savcı, Bahri, **Demokrasimiz Üzerine Düşünceler**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1963,
- Soyer, Dündar, **Cumhuriyetle Adım Adım Olaylar, Anılar**, Baskı Matbaacılık, İstanbul, 2000
- Sükan, Faruk, **Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Sirketi, Ankara, 1991
- Şaylan, Gencay, **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi**, TODAİE, Ankara, 1998

- Taneri, Aydın **Türk Devlet Geleneği**, M.E.B. Yayını, İstanbul, 1997
- Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000
- Timur, Taner, **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979
- Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP Yokuş Aşağı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991
- _____, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991
- Topuz, Hıfzı, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, Ankara, 2003
- Tortop Nuri, **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994
- Tunaya, Tarık Zafer **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1938 ,Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet Dönemi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001
- Tuncay, Suavi, **Parti İçi Demokrasi ve Türkiye**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996
- Tuncer, Erol, **Osmanlıdan Günümüze Seçimler 1877-2002**, TESAV Yayınları, 2003
- _____- Danacı, Necati, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, TESAV, Ankara, 2003
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 3 ncü Kitap İnci Bölüm, Yeni Türkiye'nin Oluşumu 1923-1938**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995
- Turan, Ali Eşref, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2008
- Türkdoğan, Orhan, **Türkiye'de Köy Sosyolojisi**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2006
- Us, Asım, **Asım Us'un Hatıra Notları (1930'dan 1950 yılına kadar)**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1966
- Uğur Mumcu, **Devrimci ve Demokrat**, Tekin Yayınevi, 1994
- Uran, Hilmi, **Hatıralarım**, Ankara, 1959
- Üçok, Coşkun - Mumcu, Ahmet, **Türk Hukuk Tarihi**, Ankara, 1985 Yavuz, Nuri, **Anadolu Beylikleri Dönemi**, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2002
- Vak'anüvis Ahmed Lütfi, Tarih-i Lütfi C 2, Dar'ultaba-i Amire, sene 1290', Salı. 173
- Yavaşgel Emine, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum**, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2004
- Yavuz Nuri, **Anadolu Dönemi Beylikleri**, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara 2002
- Yavuz, Fehmi, **Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966
- Yerasimos, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye: Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1974
- Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yyn. İstanbul, 2003

3. MAKALELER

Bakan Selahaddin, Özdemir Hakan ""*Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı*",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013

Bingöl Yılmaz - Çolak, Mustafa *Merkez-Çevre Teorisi Hala Türk Siyasetinin Açıklıyor mu?*, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 100, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2010

Birtek, Faruk, "*Devletçiliğin Yükselişi ve Düşüşü, 1932-1950:Yarı-Periferik Bir Ekonominin Yeniden Yapılanmasında Belirsiz Yol*," **Türkiyede Devletçilik**, Derl.Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,1995

Çadircı, Musa, *Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine*, **Belleten CXXXIV** Sayı 135 Ankara 1970

Çağdaş, Tülin "*Türkiye'de Yerel Yönetimlerde İdari Özerklik*" **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi** Yıl 2011, Cilt XXX Sayı I

Çaylak, Adem , "*1946-50 arası Dönemde Müfrid Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Aldığı Biçim*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**

Ergun, Turgay, "*Türkiye Cumhuriyetinin Devlet Yapısı*" **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

Feyzioğlu, Turhan, " İki Türkiye", **Forum**, Cilt:1, Sayı:7, 1 Temmuz 1954

Kazancıgil, Ali, "*Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm*" **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basın Yayım Dağıtım, İstanbul,1986

Mardin, Şerif, "*Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez Çevre İlişkileri*,"**Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Bas. Yay. Dağ, İstanbul,1986

Okyar, Osman, "*Devletçilik Kavramı*", **Türkiye'de Devletçilik**, Derl. Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995

Okyar, Osman, "*Plânlı İktisat Rejimi*" **Forum**, Cilt 2, Sayı 16, 15 Kasım 1954

Ortaylı, İlber "*Türkiye'de Taşra Yöneticiliği ve Yönetiminin Evrimi*", **Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye'de Mülki İdare Amirliği, Sistem- Sorunlar**, Türk İdareciler Derneği Bilimsel Araştırma Dizisi No:1, Ed. Kurthan Fişek, Türk İdareciler Derneği, Ankara, 1976

Özmen Alper, "*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasalarda Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkileri*", **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, S.2, 2012

Özyörük, Mukbil, "*Seçim Sistemimizin Değeri Hakkında*", **Forum**, Cilt:1, Sayı:4, 15 Mayıs 1954

Payaslıoğlu, Arif T., **Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme**, TODAİE Yayını, Ankara, 1966

Savcı, Bahri, "*Partilerin Seçim İttifakı*" **Forum** ,Cilt 1, Sayı 1, 1 Nisan 1954

Sögütlü, İlyas, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa*," **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 100, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2010

Toprak, Binnaz, "*Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi*",**Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**,Beta Basın Yayım Dağıtım,İstanbul,1986

Ünal, Ertan, "*Seçilen ve Atanan Kadınlar (Seçilenler ve Atananlar: Kadınlar Yönetiminde*" **Popüler Tarih**, Sayı 38, Ekim 2003

Yalçın, Aydın, " *Hububat Fiyatı Politikamız*" **Forum**, Cilt: 1, Sayı:7, 1954

CHP Meclis Toplantılarına Bir Bakış", **Forum**, Cilt:1, Sayı:7, 1Temmuz 1954

" Partilerarası İşbirliği",**Forum** Cilt 2, Sayı 16, 15 Kasım 1954

" *Üniversite Açılırken* " **Forum** Cilt 2, Sayı 15 , 1 Kasım 1954

Forum'un Davası", **Forum**, Cilt 1 Sayı:1, 1 Nisan 1954, s.1

" *Ada Vapurunda*"**Akbaba** 23 Temmuz 1953 Cilt 3, Sayı 71,

"Lütfi Kırdar'a açık mektup", **Akbaba**, Sayı 100, Cilt 4, 11 Şubat 1954,

4. SÜRELİ YAYINLAR

A.DERGİLER:

Akbaba

Forum

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Popüler Tarih

Türkiye Günlüğü Dergisi

Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi

B.GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Halkçı

Millet

Türksesi

Ulus

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Yeni Ulus

Vatan

Zafer

EKLER

- 1.** CHP Çankırı İl Başkanlığının CHP Genel Merkezine 28.11.1948 tarihli yazısı.
- 2.** CHP Trabzon İl Başkanlığının CHP Genel Merkezine 1.8.1950 tarihli yazısı.
- 3.** CHP Genel Sekreterliğinin 24.1.1950 tarihli yazısı,
- 4.** CHP Genel Sekreterliğinin 19.9.1950 tarihli yazısı,
- 5.** CHP'nin Teşkilatına Belediye seçimleri için radyo konuşma tarih ve saat bildirimini,
- 6.** CHP Genel Sekreterliğinin 28.7.1950 tarihli İl İdare Kurullarına Genelgesi,
- 7.** CHP Genel Sekreterliğinin 28.9.1950 tarihli CHP'nin Teşkilatına İl Genel Meclis seçimleri için radyo konuşma tarih ve saatleri bildirimini.
- 8.** Ulus Gazetesinin 7.9.1950 tarihinde Belediye Seçim Sonuçları haberi
- 9.** 1950 Belediye Seçimleri Neticeleri
- 10.** 1950-1955 seçimlerinde muhalefetin kazandığı belediye meclislerinin 13 Kasım 1955 seçimi ile mukayesesi,
- 11.** 7 Kasım 1954 tarihinde yapılan Şehir kasabalarda İhtiyar heyeti ile Köyde Muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimlerine ait umumi neticeleri
- 12.** Zafer Gazetesi 3.9.1950 tarihindeki Muhtar Seçimi Seçim Sonuçları haberi

C. H. P.
İl İdare Kurulu Başkanlığı
ÇANKIRI
Sayı
92

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

28/XI/949

C.H.P. ARŞİVİ
-1.12.1949 E.İ.
100000

DOSYASINA

C.H.P. Genel Sekreterliğine

==Ankara==

Partimiz teşkilâtını dolaşmak ve köy ocaklarımızı çalışır bir hale getirmek ve üye sayısını çoğaltmak maksadıyla Ankaradan emrimize bir Otomobil tahsisi ve irsali hakkındaki 18/7/948 gün ve 90 sayılı yazımıza cevaben alınan 11/8/949 Gün ve 13220 sayılı emirlerinde Merkezden yardıma imkân olmadığı ve gelir kaynaklarımızdan temin işi buyrulması ve buracada bu mesarifatın karşılanmasına imkân bulunmadığı cihetle bu arzumuza muvaffak olunamamıştır.

Diğer tarafki Çankırı Demokrat Partisine Merkezlerinden sureti mahsusada tahsis ve irsal edilmiş olan Otomobil ile İl İdare Kurulu Başkanının aylardan beri Merkez ve mülhakat köylerini dolaşmakta ve köylülerin işine gelir sözler süyliyerek Partimizin sayılmaz iyiliklerini gören halkımızı kandırarak bir taraftan teşkilâtlarını genişletmekte olduklarını arza müca-seret eylerim.

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanı Avukat

Hamid Şehirlioğlu
Hamid Şehirlioğlu

II A

1. 11. 1949

Otomobil satın alınması ve münasip illere tahsisi işine ait teşebbüs müsbet bir sayfaya girinceye kadar dosyaya

13.12.1949
13. II/A.
A. Teindop

490	01			1483	51	11
-----	----	--	--	------	----	----

137
103

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı: 316

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Trabzon 1 / 8 / 1950

C. H. P. ARŞİVİ	
-9. 8. 1950	Eki
3000	
10. 10. 1950	

C. H. P. Genel Sekreterliğine

Ankara

24 / 7 / 1950 Gün ve 3274 Sayılı Yazınız Karşılığdır:

Muhtar ve İhtiyar Hey'eti seçimine dair direktiflerinizi ihtiva eden genelge mucubince il idare Kurulumuz derhal faaliyete geçerek çevremizde alınması gereken tedbirleri almıştır. Seçim çevremizde karşı partilerin durumu dikkate alınarak hareketimizi ona göre ayarlamakta ve esasen köylerce sempati kazanmış ve tutulmuş olanlar üzerinde müessir rol ifasını ve partimize bağlı bulunması göz önünde tutularak seçimi yumuşak tutmak fikrindeyiz. Esasen çevremizde kazanç şansımız çok iyidir. Bitün ilçe ve köylere gitmek suretile, teşkilâtla sıkı temastayız. Seçim kurullarına üyelerimizin listeleri verilmiştir. Bizimle iş birliği yapmak üzere yalnız Mustafa Reşit Tarakçıoğlu teşrif etmişlerdir. Diğerleri gelmemiştir. Muhtar ve İhtiyar Hey'eti seçimi işlerinin memnurluk verecek bir seyirde yürütülmekte olduğunu arz ederken şu hususu da bildirmeyi faydalı görmekteyim:

Demokrat Partice, muhtar olacakların Halk Partisinden istifa edüp tarafsız kalması propağanda edildiği ve ancak bu şartla muhtar seçilebilecekleri ve esasen kazanılsa bile hükümet bu gibi muhtarlara iyi nazarla bakmayacağını ifade etmek suretile yeni bir taktik kullandıklarını haber almakta olmamıza rağmen, yine direktifleriniz dairesinde seçim işlerini yürütmekteyiz. Saygılarımızla.

C. H. P.
il idare Kurulu Başkanı
(Cevdet Akçay)

Cevdet Akçay

7-8-1950

Dersayama

TRK.

490	01				115913
-----	----	--	--	--	--------

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara : 24.1.1950

210/ 98313

C.H.P.İl İdare Kurulu
Başkanlığına

Çankırı

YAZILDI

11.1.1950 gün ve 7 sayılı yazı karşılığıdır:
Matbu olan sorulara cevaplandırılmak suretiyle
ve (Birinci, İkinci altı aylık çalışma raporu adı
altında) yılda iki defa tanzimi gereken ve mahalli
kuruluşlarımızın çalışmalarını takip etmek ve böy-
lece Partimizin her İldeki durumu hakkında bilgi
edinmek imkânını verecek olan bu raporlardan birinci
altı aylığın Haziran, ikinci altı aylığın da Aralık
ayı sonunda doldurulması gerektiğini bildirir ,
sevgiler sunarım.

C.H.P.Genel Sekreteri A.
Erzurum Milletvekili

Cevat Dursunoğlu

27. I 1950

BEYİN İSTİSNAI KURUMU 1950-1950
Cumhurbaşkanı Anlaşması

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Ankara: 19.9.1950

Sayı: L/3203

C.H.P. İloe İdare Kurulu
Başkanlığına

Gürpınar

15 Ekimde yapılacak İl Genel Meclis seçimle-
rini Partimiz için hayati ehemmiyette tekellemektedir.
Çünkü ; bütün Vilâyetlerde murakabe imkânına malik olmak ve
memleket idaresinin normal yürümesini sağlamak lüzumuna ina-
nıyoruz . Bu seçimlerde Partimizi kazandırmak için bütün
Partili arkadaşlarımızın seferber olmalarını maddî ve manevî
her türlü yardımlarını esirgememelerini teşvik etmenizi ve
neticeyi sağlamanızı bilhassa rica ederim .

Büyük seçimlerden sonra Partimizin malî duru-
mu oldukça sarsılmıştır . Bunun için teşkilâtımıza arzu etti-
ğimiz şekilde para yardımı yapamıyacağız .

İl Genel Meclis seçimini başarabilmek için
elindeki bir kısım zarurî olan oy pusulası, benzin, otomobil
ve at kirası masraflarını karşılamak lâzımdır . Bunun için
büyük fedakârlıklarla Genel merkezden (100) lira ~~para~~
~~hizmet bankasından~~ Ankara Merkez ^{Posta} Müdürlüğü'nün 22/9 / 1950
gün ve 838/7 sayılı havale makbuzu karşılığında emrinize
gönderilmiştir.

paranın hiç bir defter ve kayıtlara intikal ettirilmeyerek
mukabilinde de kasa makbuzu gönderilmeyecektir .

Partimiz İl Genel Meclis adaylarından ve par-
timize candan bağlı hali ve vakti yerinde olan arkadaşlarımızın

490	01			10	53	8	7
-----	----	--	--	----	----	---	---

EK-5

DEVLET ADLİ YERLERİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

TEL

ELT

CHP İlce Başkanlığına

Belediye seçimleri için Ankara ve İstanbul radyolarında Partimize ayrılan saat ve tarihler aşağıda bildirilmiştir. O saatlerde bu konuşmaların Partililerimize dinlettirilmesinin teminini dilerim 3293 sayılıdır.

CHP Genel Sekreteri A

Zihni Betil

ANKARA RADYOSU :

	<u>S a a t i :</u>
24 Ağustos	18.00-18.10 21.15-21.25
25 Ağustos	20.30-20.40 21.40-21.50
26 Ağustos	19.30-19.40 20.30-20.40
27 Ağustos	20.30-20.40 21.40-21.50
28 Ağustos	18.30-18.40 21.15-21.25
29 Ağustos	19.30-19.40 21.40-21.50
30 Ağustos	19.30-19.40 21.40-21.50

İSTANBUL RADYOSU :

	<u>S a a t i :</u>
24 Ağustos	18.00-18.10 21.15-21.25
25 Ağustos	18.50-19.00 21.30-21.40
26 Ağustos	17.00-17.10 19.20-19.30
27 Ağustos	19.20-19.30 20.00-20.10
28 Ağustos	20.50-21.00 21.35-21.45
29 Ağustos	18.50-19.00 20.00-20.10
30 Ağustos	18.50-19.00 19.50-20.00

Aslı gibidir

22.8.1950

490 01

11 SAH 12

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Ankara:28.7.1950

G. S/3276

DEVLET KİTAPLIĞI GENEL İDARE KURULU
CUMHURİYET ARŞİVİ

G.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanlığına

Arkadaşlarımızdan

muhitinizde temaslar yapmak ve partimizin ve memleketimizin bugün içinde bulunduğu meseleler hakkında Genel İdare Kurulunun görüşünü sizlere anlatmak için gönderiyoruz .

Önümüzde , yakında yapılacak muhtelif seçimler vardır .

Gerek Partinin , gerekse seçimlerin sevk ve idaresinde başlıca vazifenin İl İdare Kurullarının faaliyet ve mesuliyetine dayandığını bilhassa tasrih etmek isteriz . Bu esas mahfuz olarak gönderdiğimiz arkadaşlar seçim ve parti teşkilâtına müteallik işlerde merkezin görüşüne ve kendi tecrübelerine göre sizlere yardımcı olmağa çalışacaklardır . Herşeyden önce şunu söylemeliyiz ki , seçimlerde ciddi bir gayret göstermek ve mümkün olduğu kadar çok seçim kazanmak , partimizin esas vazifesi bakımından birinci derecede ehemmiyeti haizdir, fakat seçimlerin neticesi ne olursa olsun bu hal bizi hiç bir suretle fütura götürmeyecek bilâkis gayretimizi arttıracak ve yeni tedbirler bulmak vazifemizi canlandıracaktır.

Bundan başka, Partimizin memleket içindeki varlığını canlı bir şekilde göstermesi için kendi muhitinize göre lüzumlu bulduğunuz tedbirleri gönderdiğimiz arkadaşlarla münakaşa ve onlara telkin etmek fırsatını

490	01			11	573
-----	----	--	--	----	-----

EK-7

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Sayı: G.S./3307

Ankara : 28.9.1950

C.H.P. İlçe İdare Kurulu
Başkanlığına

15 Ekim 1950 Pazar günü yapılacak olan İl Genel Meclisi seçimleri münasebetiyle Partilere ayrılan radyo konuşmalarına 5 Ekim 1950 Perşembe gününden itibaren başlanacaktır.

Partimize ait konuşmaların gün ve saatleri aşağıda gösterilmiştir.

Bu konuşmaların mümkün olduğu kadar çok vatandaş ve Partililerimiz tarafından dinlenmesi için eldeki bütün imkânlardan faydalanarak mümkün olan tedbirlerin alınmasını rica eder, sevgiler sunarım.

MK.

Not: İl ve İlçe İdare Kurulu Başkanlıklarına yazılmıştır.

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Tokat Milletvekili

Zihni Betil

5 Ekim 1950 Perşembe

Zihni Betil

Ankara Radyosu
Saat

18.00 - 18.10
18.30 - 18.40

İstanbul Radyosu
Saat

21.15 - 21.25
22.35 - 22.45

6 Ekim 1950 Cuma

19.30 - 19.40
20.40 - 20.50

18.00 - 18.10
18.50 - 19.00

490	01			11	57	15
-----	----	--	--	----	----	----

Belediye Meclislerinde C. H. P. nin kazancı her gün biraz daha yükseliyor

(Üçüncü inci sayfa)
gari göstermesi, halk etkisinde beklenen temayülün istikametine uygunca ortaya koyulmaktadır. Belediye seçimlerinin hemen ertesi günü şehir partiainin yüzde 30 nispetinde ezici bir çoğunluk sağladığından ilân eden (Zafer) refiklerinde gibi devlet radyosu da birkaç gündüsbere belediye seçimlerini son netice olarak dair bilgi vermez olmaktadır. Halk Partisinin kazançları bakıldığında hakikaten millette duyulan için itibar edilen bu partiler, hakikatleri göstermeye hiçbir zaman elverişliyecektir.

- Afyon**
1 — Dinar
2 — Çay
- Ağrı**
3 — Ağrı (merkez)
4 — D. Beyazit
5 — Tutak
6 — Diyadin
- Ankara**
7 — Çubuk
8 — Haymana
9 — Kalecik
10 — K. Etimes
11 — Nallıhan
12 — Çamlıdere
13 — Güdüz
- Antalya**
14 — Akseki
15 — Korkuteli
16 — Manavgat
17 — Finike
- Aydın**
18 — Atça
19 — Kuşçuk
- Balıkesir**
20 — Balıç
21 — Bigadiç
22 — Burhaniye
23 — Damanlı
24 — Altınova
- Bilecik**
25 — Bilecik (merkez)
26 — Osmancık
27 — Söğüt
- Bingöl**
28 — Kışık
29 — Selim
- Bitlis**
30 — Muş
31 — Hizan
32 — Adilcevaz
- Bolu**
33 — Abkören
34 — Geyik
35 — Mecidiye
36 — Seben
- Bursa**

- 309 — Yalova
310 — Maltepe
- İzmir**
311 — Sefvanlar
312 — Torbalı
313 — Buğla
314 — Adagide
315 — Kaymakçı
316 — Bostancı
317 — Parça
- Kars**
318 — Ardahan
319 — Arpaçay
320 — Tuzluca
321 — Çıldır
322 — Sarıkamış
323 — Güle
324 — Iğdır
- Kastamonu**
325 — Kastamonu (Merkez)
326 — Abana
327 — Arpaçay
328 — Adıyaman
329 — Cide
330 — Dadaş
331 — İnebolu
332 — Kuru
333 — Kütahya
- Kayseri**
334 — Sarı
335 — Yığılılar
- Kırklareli**
336 — Babasıkı
337 — Dumanköy
338 — Üsküp
- Kırşehir**
339 — Çiğdem
340 — Mucur
- Kocaeli**
341 — Akçay
342 — Gebze
343 — Hendek
344 — Kandıra
345 — Darca
- Konya**
346 — Akşehir
347 — Beyşehir
348 — Bozkır
349 — Uğru
350 — Karapınar
351 — Silile
352 — Nisantar
353 — Tuzluköy
354 — Doğanbey
- Kütahya**
355 — Altıntaş
356 — Uşak
357 — Şehana
- Malatya**
358 — Malatya (Merkez)

- 359 — Akşehir
360 — Doğanşehir
361 — Kocimhan
362 — Pazarcık
363 — Pazarcık
364 — İncesu
365 — Gündüzbay
366 — Eski Malatya
367 — Ortadık
- Manisa**
368 — Erzurum
- Muş**
369 — Andırın
370 — Elazığ
- Mardin**
371 — Derik
372 — Savur
373 — Midyat
374 — Mazıdağ
375 — Nusaybin
- Muğla**
376 — Fethiye
377 — Köyceğiz
378 — Yatağan
- Niğde**
379 — Uludağ
380 — Güllüce
381 — Uçhisar
382 — Yeşilova
383 — İleli
384 — Koyunlu
385 — Otluköy
386 — Kemerhisar
387 — Çiğirici
- Ordu**
388 — Ordu (merkez)
389 — Fatsa
390 — Gökbiçik
391 — Pergeme
392 — Ünye
393 — Mesudiye
- Rize**
394 — Güneşli
- Samsun**
395 — Samsun (merkez)
396 — Bafra
397 — Havza
398 — Kavak
399 — Ladik
400 — Terme
- Seyhan**
401 — Boğaz
402 — Karayazı
403 — Salıncık
404 — Köse
- Sivas**
405 — Beğli
406 — Perşani
407 — Sivas
408 — Köksal
- Sinop**
409 — Sinop (merkez)

- 410 — Ayancık
411 — Boyabat
412 — Güzce
- Sivas**
413 — Sivas (merkez)
414 — Koyunlar
415 — Sarıkaya
416 — Zara
417 — Yıldızlı
418 — Generek
- Tokat**
419 — Artova
420 — Hadımlı
421 — Taşova
422 — Turhal
- Trabzon**
423 — Akcahalı
424 — Çaykara
425 — Maçka
426 — Of
427 — Sürmene
428 — Vakfıçelebi
- Tunceli**
429 — Tunceli (merkez)
430 — Palamut
431 — Çemişgezek
- Urfa**
432 — Akçakale
433 — Bozova
434 — Siverek
435 — Suruç
436 — Viranşehir
- Van**
437 — Çatak
438 — Erzurum
439 — Gevlik
440 — Muradiye
- Yozgat**
441 — Yozgat (merkez)
442 — Akdağmadeni
443 — Boğazlıyan
444 — Çayıranlı
445 — Çekirge
446 — Sörgün
447 — Yerköy
- Zonguldak**
448 — Safranbolu
449 — Ulus
- Karışık olanlar**
Aydın (Karşıçık), Manisa (Genç), Bursa ve Karlıova (C.H.P. başkanı), Balıç ve Madura (İçişleri), Tekman (C.H.P. ve M.P. başkanı), Mihalıççık (Eskişehir, Karşık), Taşköprü (C.H.P. başkanı), Binyan (Karaman), Hacibektaş (Karaman), Elazığ ve Fatma (Yazgıncı), Gercik, Karlıova ve Çizre (Yazgıncı)

CEMİYET HAYATI

TEŞEKKÜR

Fatih Müstafî Sevinçer Bey, den:
Fakihlerin Beyleri'nin (Müftülerin) her anındaki hazretleri ve vaktinde birer halife müstafî ve vaktinde birer demerleli müstafîler, bu tür ve hayır eser vermedikleri halde eder vaktinde birer Fatih Müstafî Sevinçer Bey.

★ Cebel Dairesinde alkanlı bir derneğin bir derneğine, vaktinde birer halife müstafî ve vaktinde birer demerleli müstafîler, bu tür ve hayır eser vermedikleri halde eder vaktinde birer Fatih Müstafî Sevinçer Bey.

A N M

Belediye Meclislerinde alkanlı bir derneğin bir derneğine, vaktinde birer halife müstafî ve vaktinde birer demerleli müstafîler, bu tür ve hayır eser vermedikleri halde eder vaktinde birer Fatih Müstafî Sevinçer Bey.

H A V

Belediye Meclislerinde alkanlı bir derneğin bir derneğine, vaktinde birer halife müstafî ve vaktinde birer demerleli müstafîler, bu tür ve hayır eser vermedikleri halde eder vaktinde birer Fatih Müstafî Sevinçer Bey.

Murat Güler geri döndü

Calıs, 6 n.s. — (Eski) Murat Güler, bu tür ve hayır eser vermedikleri halde eder vaktinde birer Fatih Müstafî Sevinçer Bey.

EK-9

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1950 Belediye Meclisi Seçimleri Neticeleri

<u>Belediye adedi</u>	<u>Seçmen adedi</u>	<u>Secime iştirak edenler</u>	<u>Nisbet</u>	<u>D.P.</u>	<u>C.H.P</u>	<u>M.P</u>	<u>Bağımsızlar</u>
649	2.859.579	1.521.778	53.22	875.335	572.894	58.131	50.071

Yüzde nisbeti

<u>D.P.</u>	<u>C.H.P.</u>	<u>M.P.</u>	<u>Bağımsızlar</u>
57.52	37.65	3.82	3.29

1955 Belediye Meclisi Seçimleri Neticeleri

<u>Belediye adedi</u>	<u>Seçmen adedi</u>	<u>iştirak</u>	<u>Nisbet</u>	<u>D.P.</u>	<u>C.H.P</u>	<u>Köylü P.</u>	<u>Bağımsızlar</u>
806	3.602.805	1.381.407	38.34	877.618	1.717	60.823	389.702

Yüzde Nisbeti

<u>D.P.</u>	<u>Müstakiller</u>	<u>Köylü P.</u>
63.35	28.21	4.40

806 belediyeden

D.P. 597'sini
Müs. 193
Köy. 15
C.H.P. 1
kazanmışlardır.

030 01
51 509 8

2

BELEDİYELERİN VE BELEDİYELERİN
MÜHÜRLEME VE MÜHÜRLEME

1950-1955 senelerinde muhalefetin karandığı Belediye Meclislerinin
13/Kasım/1955 seçimi ile
mükayesesi

Belediyenin Adı	1950 Muhalefet		13/Kasım/1955 seçimi durumu					
	C.H.P.		D.P.		Müstakil		FŞYİN F.	
	Rey miktarı	Aza adedi	Rey miktarı	Aza adedi	Rey miktarı	Aza adedi	Rey miktarı	Aza adedi
Çay	700	15	1126	16				
Dinar	1162	16	589	17				
Çobanlar	577	12	553	11	489	1		
Ağrı	1269	13	486	7	1023	15		
Tutak	264	12			268	12		
Dişadin	592	12					454	12
D.Bayazit	588	14			552	12		
Çukury	660	10			741	12		
Paşava	284	12	384	2	410	10		
MİHİ	522	8	593	12				
Çabak	507	12	807	12				
Bayramca	307	9	408	1	559	11		
Kalecik	699	11	969	12				
Kızılcahamam	410	12			688	12		
Çamlıdere	550	12			733	12		
Kallahan	414	12	529	12				
Çaybucak	799	9			859	15		
Çinice	368	12	101	13				
Çarşamba	320	10	340	12				
Çarşamba	675	15	310	1				
Atya	1055	14	770	16				
Çaybucak	685	12	830	13				
Çay	408	12	281	4	325	8		
Çarşamba	1638	17	872	17				
Çiğdem	1325	10			1108	13		
Çarşamba	1027	16	899	16				
Çiğdem	1306	12					1354	12
Çiğdem	749	17	831	7	845	11		
Çiğdem	592	14	936	5	1122	9		
Çiğdem	555	12	584	12				
Çiğdem	1284	13	896	14				
Çiğdem	748	13	735	13				

030 01

67424 4

Köy ve Belediye ara seçimleri icmali

1- 31/3/1957 tarihinden 27/7/1957 tarihine kadar yapılan köy ara seçimleri neticeleri

<u>Köy adedi</u>	<u>Seçmen adedi</u>	<u>Seçime iştirak eden seçmen adedi</u>	<u>Seçime iştirak nisbeti</u>
582	135.769	75.170	% 55,3

Partilerin kazandıkları köy seçimleri adedile nisbeti

<u>D.P.</u>		<u>C.H.P.</u>		<u>C.M.P.</u>		<u>Mustakıl</u>	
<u>Köy adedi</u>	<u>nisbeti</u>	<u>Köy adedi</u>	<u>nisbeti</u>	<u>Köy adedi</u>	<u>nisbeti</u>	<u>Köy adedi</u>	<u>Nisbeti</u>
464	79,7	78	13,4	17	2,95	23	3,95

2- 13/11/1955 tarihinden 27/7/1957 tarihine kadar yapıлып Dahiliye Vekâletine bildirilmiş olan belediye ara seçimleri ile yeniden teşkil edilen belediyelere ait seçim neticeleri

<u>Belediye adedi</u>	<u>Seçmen adedi</u>	<u>Seçime iştirak eden</u>	<u>İştirak nisbeti</u>
48	107.727	72.568	67,3

Partilerin almış oldukları rey miktarı ile nisbeti ve kazandıkları seçim adedi

	<u>D.P.</u>	<u>C.H.P.</u>	<u>C.M.P.</u>	<u>H.P.</u>	<u>T.K.P.</u>	<u>Mustakıl</u>
Aldıkları rey miktarı	41.340	6074	1839	1548	2983	14840
Nisbeti	% 60,3	% 8,9	% 2,7	% 2,4	% 4,4	% 21,3
Kazandıkları seçim adedi	38	1	0	0	2	7

030 01 51 310 4

61 Vilâyetteki muhtar seçimi neticelerini veriyoruz

Vilâyet ismi	D.F.	C.H.P.	M.P.	İşçi ve Çiftçi	Karışık	Bağımsız
Afyon	251	128	9	—	86	141
Ağrı	282	120	—	—	37	29
Amasya	180	129	—	2	13	4
Antalya	376	192	—	—	56	13
Aydın	283	165	2	—	48	3
Bitlis	58	46	—	—	117	50
Burdur	235	68	4	—	9	12
Bilecik	176	110	—	—	—	1
Bahkesir	619	327	2	—	33	30
Bingöl	39	62	—	—	39	106
Bursa	534	263	—	—	38	47
Bolu	506	158	17	—	88	1
Çankırı	183	139	16	—	4	163
Çoruh	193	95	5	—	—	16
Çanakkale	360	196	—	—	3	9
Çorum	360	213	—	—	34	126
Denizli	234	190	—	—	61	17
Diyarbakır	208	157	—	—	45	266
Elâzığ	174	132	2	—	55	265
Eskişehir	244	122	7	—	1	5
Edirne	194	109	5	—	—	1
Erzincan	194	260	4	—	54	54
Erzurum	617	202	4	—	53	228
Giresun	180	261	—	—	7	36
Gaziantep	351	231	3	—	16	29
Gümüşhane	336	259	—	—	56	3
Hatay	219	141	—	—	7	8
Hakkari	33	31	—	—	7	52
İstanbul	243	235	7	—	12	29
İzmir	476	336	2	—	31	46
Isparta	199	56	—	—	9	3
Kayseri	385	198	—	6	—	13
Kars	270	443	—	—	3	54
Kırşehir	61	92	42	—	92	20
Kırklareli	142	71	—	—	—	10
Kütahya	350	273	22	—	147	20
Kastamonu	448	356	82	—	158	166
Kocaeli	419	262	14	—	—	14
Konya	615	286	—	—	100	36
Maraş	252	146	—	—	10	62
Mardin	354	313	—	—	25	16
Muğla	230	128	—	—	2	7
Mersin	268	93	2	—	89	52
Malatya	347	448	—	—	90	101
Manisa	471	194	6	—	237	65
Muş	139	129	4	—	68	27
Niğde	218	153	7	—	—	53
Ordu	173	209	—	—	160	6
Rize	176	128	—	—	—	10
Sinop	122	252	50	—	—	24
Samsun	446	315	3	—	40	9
Sivas	704	524	—	—	5	13
Siirt	166	180	—	—	15	109
Seyhan	352	345	14	—	37	5
Tokat	271	261	—	—	75	167
Tunceli	162	133	—	—	11	67
Trabzon	169	364	5	5	58	12
Tekirdağ	206	113	1	—	1	18
Urfa	351	263	—	—	3	54
Yozgat	227	268	8	—	5	68
Zonguldak	362	271	6	—	4	90

Yekûn: 17.394 12.337 557 2 2.451 3.171

Tasnif neticeleri henüz tamamlanmamış olan iller, Ankara ile Van'dır.